

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

VIKTORAS GIDŽIŪNAS, O. F. M.

JURGIS AMBRAZIEJUS PABRĖŽA
(1771-1849)

ROMA 1993

Vincui Trumpai -
istorikai ir "Arto" bendradarbiai,
Bičiuliškai

Leonardas Andriekė

1993.10.10

VINCAS TRUMPA
SANTA MONICA
CALIFORNIA

Dovanota Vincas Trumpa

ŠIOS MONOGRAFIJOS AUTORIUI

T. DR. VIKTORUI GIDŽIŪNUI, O.F.M.,

atminti

jo mirties dešimtmečio proga

NEGEŠTANTYS ŽIBURIAI (LUMIÈRES QUI DEMEURENT)

Redaguoja

Kun. Antanas Liuima, S. J.

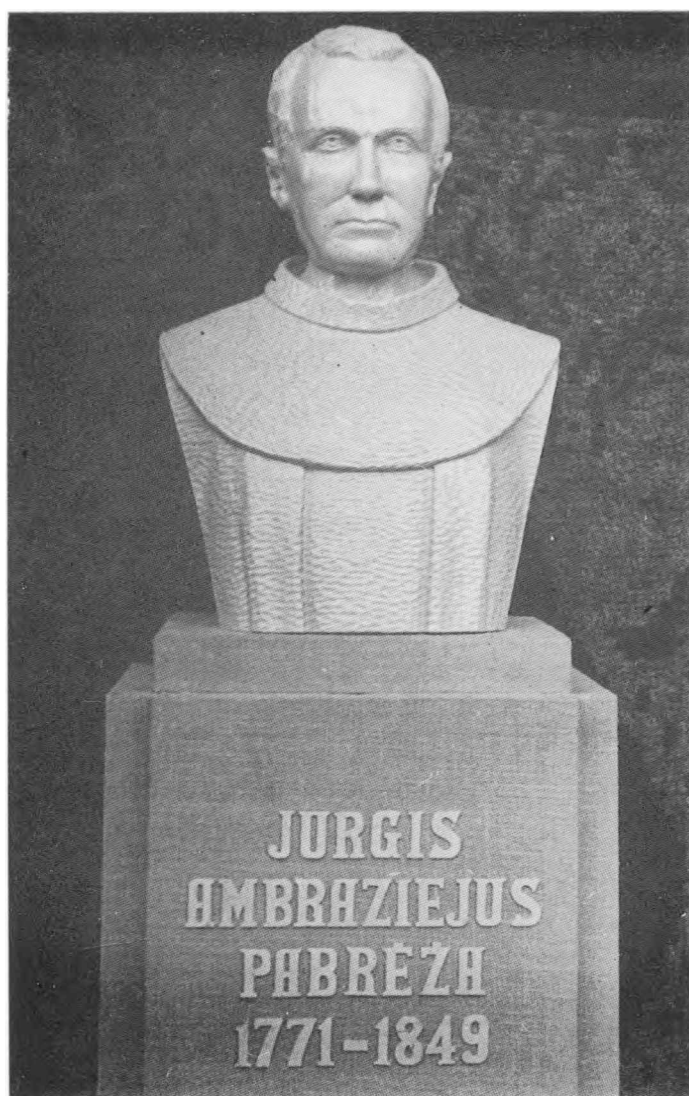
VII tomas

VIKTORAS GIDŽIŪNAS O. P. M.

JURGIS AMBRAZIEJUS PABRĖŽA

(1771-1849)

1. Skulpt. Petras Kalenda (medis).

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

VIKTORAS GIDŽIŪNAS, O. F. M.

JURGIS AMBRAZIEJUS PABRĖŽA
(1771-1849)

1993

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija

Piazza della Pilotta 4

R O M A

Spaustuvės išlaidos apmokėtos T. Pranciškonų ir prel. J. Karaliaus lėšomis.

Spausdino « Pliniana » spaustuvė Selci Umbro miestelyje Perugia, Italija.

REDAKTORIAUS ŽODIS

Per anksti mirus istorikui T. Viktorui Gidžiūnui, O.F.M., šios monografijos apie pranciškonų tretininką kun. Ambraziejų Pabrėžą autoriui, pradėtoji monografija pasiliko našlaitė.

Paties autoriaus buvo suredaguotos dvi pirmosios veikalo dalys, o pirmosios dalies net korektūras spėjo skaityti. Taip pat paruošė gausius veikalo priedus. Tačiau trečioji monografijos dalis liko neparašyta.

Nežinoma, kada T. Gidžiūnas pradėjo rūpintis savo numylėjama tema — Pabrėžos biografija. Galima spėti, kad jau istorinių studijų metu universitete (1941), beruošdamas disertaciją apie pranciškonų veiklą Lietuvoje, pradėjo planuoti ir rinkti medžiagą šiai monografijai. Šimto metų nuo Pabrėžos mirties minėjimas (1949) be abejonės sutvirtino jo ryžtą. Kad medžiaga buvo renkama ir tvarkoma, rodo proginiai pasirodymai su studijomis apie Pabrėžą, ar tai LKMA Istorijos sekcijoje, Lietuvių Enciklopedijoje. LKMA XI suvažiavime, *Aiduose*. Bet tai tebuvo tik atskiri epizodai.

Monografijos darbui, kiek tiesioginės pareigos leido, autorius atsidėjo 1975 metais, o sekančiais metais jau turėjo baigęs pirmąją veikalo dalį.

«Atpylęs visas šalutines pyliavas, rašė jis (1977.11.24), jau antra savaitė skaitau Pabrėžos pamokslus ». O tos «šalutinės pyliavos » buvo gana gausios. Tai tiesioginės pašaukimo pareigos: pranciškonų namų viršininko, jų provinciole, pamokslininko, rekolekcijų vedėjo, redaktoriaus, Ateitininkų Federacijos dvasios vado, gimnazijos direktoriaus, tretininkų vadovo, bažnyčios rektoriaus, daugelio laikraščių, žurnalų ir «nepasotintos Lietuvių Enciklopedijos» bendradarbio bei kitų visokių smulkmenų. Tai « šalutinės pyliavos » iš vienos pusės.

Iš antros pusės nemažiau gausios «šalutinės pyliavos » buvo ligoms. «Mano sveikata iš visų kraštų pradeda griūti», rašė jis 1978.

I. 27 d. Nuo «sunkios slogos », širdies negalavimų, «nejautrių, lyg apmirusių pirštų », nuo « nevaldymo rankų » iki «lyg paralyžiaus ».

Tad nenuostabu, kad per 8 metus teįstengė baigti tik antrąją monografijos dalį. Trečioji gi liko Dievo Apavaizdai.

Mirus autoriui, pradžioje buvo numatyta pavesti kun. Rapolui Krasauskui iš paliktos gausios medžiagos suredaguoti trečiąją dalį. Bet jis, apkrautas darbais, ypač šalia kapeliono pareigų dar Alkos tvarkymu, kuri iš sandėlio pasidarė kultūringa biblioteka su pavyzdinčiai sutvarkytu vertingu archyvu, be to dar užimtas redagavimu vysk. Kazimiero Paltaroko surinktos medžiagos apie Panevėžio vyskupijos istoriją, neįstengė greit to darbo atlikti.

Atsirado kita išeitis. T. pranciškonų rūpesčiu buvo pakviesta dr. Irena Vaišvilaitė, kuri sutiko sutvarkyti T. Gidžiūno mokslinį palikimą ir iš jo surinktos medžiagos paruošti autoriaus suplanuotą trečiąją dalį: Pabrėža kaip mokslininkas, gydytojas ir visuomenininkas. Ji tai ir baigė, nors apyšykščiai, šią monografiją : suredagavo trečiąją dalį (205-228 psl.), parašė įvadą (XV-XX psl.), sudarė vardyną (287-295 psl.), taisė korektūras. Taip jos dėka autoriaus mirties dešimtmečiui paminėti, pasirodo T. Gidžiūno monumentalus veikalas Kun. Ambraziejus Pabrėža.

Šis tomas darosi savotiškai «istorinis ». Jis yra paskutinis tomas ilgos knygų serijos Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos išleistų Romoje, ar tai Popiežiškoje Grigaliaus universitets spaustuvėje, ar didesne dalimi Plinianos spaustuvėje Perugia provincijoje. Nuo šiol Akademijos leidiniai bus spausdinami Lietuvoje.

Nuoširdžiai dėkoju T. Pranciškonams už rūpestingumą bei medžiaginę paramą, o dr. Irenai Vaišvilaitei už baigiamąjį darbą.

Roma, 1993.IV.22 d.,
Švenč. Mergelės Marijos
Jėzaus Draugijos Karalienės šventėje.

A. Liuima, S. J.,
šio tomo redaktorius

TURINYS

Leidėjų žodis.....	VII
Turinys.....	IX
T. Pranciškonų Provinciolo paaiškinimas.....	XIII
Dr. Irenos Vaišvilaitės Įvadas	XV

PIRMOJI DALIS

PABRĖŽOS ASMUO IR JO APAŠTALAVIMAS

I. JAUNYSTĖ IR MOKSLAS.....	3
1. Kilmė ir kūdikystė.....	3
2. Pradžios mokslas.....	5
3. Kretingos mokykloje.....	6
4. Vyriausioje Lietuvosmokykloje Vilniuje.....	13
5. Varnių kunigų seminarijoje.....	17
II. ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS KUNIGAS	20
1. Vikaras Šiluvoje (1796-1797)	20
2. Raudėnų administratorius (1798-1800).....	21
3. Tverų vikaras (1800-1802	26
4. Plungės vikaras (1802-1807).....	28
5. Kartenos mansijonierius ir altaristas (1807-1817)	32
III. TREČIOJO ORDINO PRANCIŠKONAI.....	44
1. Įstojimas į vienuolyną.....	44
2. Aplinka ir vienuolinė šeima	48
3. Vienuolinio gyvenimo tvarkos laikymasis.....	50
4. Pastangos save tobulinti.....	52
5. Pranciškoniškosios dvasios pasisavinimas.....	62
IV. APAŠTALAVIMO DARBAI	69
1. Kretingos mokyklos mokytojas ir kapelionas (1817-1821)	69
2. Sumanus nuodėmklausys ir dvasios vadovas	74
3. Dvasinio turinio knygų autorius.....	75

V. GARSUS ŽEMAIČIŲ PAMOKSLININKAS.....	84
1. Pranciškono pamokslininko pareigos.....	84
2. Pasiruošimas pamokslams.....	86
3. Pamokslų medžiaga.....	87
4. Pamokslų rašymas.....	90
5. Pamokslų rinkiniai.....	91
6. Pamokslų turinys.....	100
7. Pamokslų sakymas.....	104

Antroji dalis

ŽEMAIČIŲ PAPROČIAI PABRĖŽOS PAMOKSLUOSE

I. VAIKŲ AUKLĖJIMO PEDAGOGIKA.....	109
1. Tėvų pareigos vaikams kūno atžvilgiu.....	110
2. Tėvų pareigos vaikams sielos atžvilgiu.....	112
3. Išmintingas vaikų baudymas.....	118
4. Tėvų pavyzdžio poveikis vaikams.....	120
5. Globėjų ir šeimininkų pareigos.....	124
II. VESTUVINIAI ŽEMAIČIŲ PAPROČIAI.....	127
1. Pamokslai apie moterystę.....	127
2. Pamokymai besiruošiantiems vesti.....	129
3. Kliūtys sukurti moterystę.....	130
4. Piršlybos arba zalietos.....	136
5. Po zaliųjų jaunųjų pasiruošimas vestuvėms.....	140
6. Pintuvės arba mergvakaris.....	143
7. Antradienis — padėkos diena.....	145
8. Trečiadienis — veselė arba svotas.....	151
9. Šokiai vestuvėse.....	153
III. SUSITUOKUSIŲJŲ GYVENIMAS.....	156
1. Vyro ir moters meilė.....	156
2. Susituokusiųjų rūpestis vienas kitu.....	158
3. Išmintingas žmonos paklusnumas vyrui.....	159
4. Ištikimybė vienas antram.....	160
IV. NUODĖMĖS PRIEŠ SKAISTYBĘ.....	162
1. Kokios yra nuodėmos prieš skaistybę.....	163
2. Neskaistumo nuodėmių pasekmės.....	165
3. Progos vedančios į paleistuvystę.....	167
V. PAPROČIAI, PAŽEIDŽIANTYS ŽMOGAUS GEROVĘ.....	171
1. Girtuokliavimo paprotys.....	171
2. Nusikaltimai artimo meilei.....	178
3. Darbininkai ir darbdaviai.....	182

VI. PAPROČIAI, PAŽEIDŽIANTYS DIEVO GARBĘ.....	191
1. Priesaika.....	191
2. Prietariai ir pagonybės liekanos.....	192
VII. RELIGINIO GYVENIMO PAPROČIAI	196
1. Šventieji ir jų šventės.....	196
2. Brolijos.....	197
3. Adventas.....	198
4. Gavėnia.....	198
5. Kalėdos, Velykos ir Sekminės.....	198
6. Sekmadieniai ir šventadieniai.....	200
7. Laidotuvių apeigos.....	201

TREČIOJI DALIS

PABRĖŽA — MOKSLININKAS, GYDYTOJAS IR PILIETIS

I. ŽEMAIČIŲ AUGMENIJOS TYRINĖTOJAS.....	205
II. Liaudies gydytojas.....	211
III. Žemaičių grupės veikėjas.....	215
IV. Paskutiniai gyvenimo metai.....	218
V. Vėlesni Pabrėžos vertinimai.....	221
Priedai.....	229
Asmenvardžių ir vietovardžių rodyklė.....	287

PROVINCIOLO PAAIŠKINIMAS

Jau du šimtus metų tėvo Ambraziejaus Pabrėžos atminimas gyvena Žemaitijoje. Jis išliko liaudyje be jokių specialių kieno nors pastangų. Netgi priešingai — iki šiol apie tėvą Pabrėžą labai nedaug parašyta.

Prieš trisdešimt metų dr. tėvas Viktoras Gidžiūnas, O.F.M., apie šį iškilų žemaičių dvasininką ėmėsi rinkti medžiagą ir rašyti knygą. Deja, kiti darbai ir netikėta mirtis jam neleido knygos užbaigti.

Tai padaryti maloniai sutiko istorikė dr. Irena Vaišvilaitė. Panaudodama tėvo Viktoro surinktą medžiagą, ji užbaigė knygos trečiąją, dalį parašė įvadą, sudarė vardyną. Daktarei p. Irenai mes esame labai dėkingi.

Taip pat malonu dėkoti kun. Rapolui Krasauskui, prof. Antanui Liuimai ir eilei kitų, mums net nežinomų, asmenų, kurie talkino tėvui Viktorui linkti medžiagą ir šį darbą ruošti spaudai.

Ši knyga atskleidžia tėvo Ambraziejaus Pabrėžos asmenį ir darbus naujoje šviesoje. Mes jį išvystame ne tik kaip plačių horizontų, bet taip pat kaip labai žmogišką ir patrauklią amenybę — kaip išvalgų gamtamokslininką ir jautriasielį gydytoją, kaip aistringą savo krašto, jo kalbos ir jo istorijos mylėtoją, kaip minias uždeganti oratorių ir pamokslininką, kaip sveikų idėjų visuomenininką ir pavyzdinę dvasininką.

Visus tėvo Ambraziejaus gyvenimą studijavusius stebina jo energija, darbštumas, uolumas, pasišventimas. Ši charakteringa jo asmenybės žymė, be abejonės, yra susijus su faktu, kad tėvas Pabrėža buvo kunigas ir vėliau vienuolis pranciškonas, kurio svarbiausias gyvenimo tikslas buvo savyje įgyvendinti ir kituose įdiegti Kristaus Evangeliją ir visomis galiomis bei visais talentais tarnauti žmonėms. Tai buvo jo gyvenimo pirminė užduotis, ir jo aistra, iš kurių visa kita savaimingai išplaukė. Buvimas mokslininku, gydytoju, veikėju ar panašiai, buvo tik natūralios ir apčiuopiamos tėvo Ambraziejaus Pabrėžos pilnutinai išgyventos Evangelijos apraiškos. Ne nuostabu, kad jau nuo neatmenamų laikų tėvas Ambraziejus Kretingos apylinkės liaudies laikomas šventuoju.

Tėv. PLACIDAS BARIUS, O.F.M.,
Provinciolas

ĮVADAS

Šios knygos autorius — tėvas Viktoras Gidžiūnas OFM nėra plačiai Lietuvos visuomenei gerai pažįstamas. Jo vardą geriau išdėmėjo tik tie, kurie skaitė Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimo darbus ar tos pačios Akademijos mokslo darbus, kur tėvas Viktoras yra išspausdinęs keletą didelės apimties straipsnių. Užtat tėvas Viktoras buvo labai gerai pažįstamas daugeliui Amerikos lietuvių — jis bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje, aktyviai dalyvavo New Yorko Lietuvių Katalikų Mokslo akademijos židinio veikloje, mokytojavo pranciškonų šv. Antano berniukų gimnazijoje Kennebunkport'e, buvo ateitininkų dvasios Tėvas, vadovavo pranciškonų tretininkų veikimui, ėjo įvairias atsakingas pareigas savo vienuolijoje. Bet visą savo gyvenimą tėvas Viktoras išliko istoriku. Žvelgiant į jo gyvenimą, vartant jo archyvą belieka stebėtis, kaip jis surasdavo laiko ir energijos prisėsti prie istoriko studijų, kurios, kaip žinia, reikalauja ir laiko, ir kruopštumo, ir susikaupimo. Lyginant su kitais lietuviais istorikais, dirbusiais užsienyje, lyg ir nelabai daug tėvas Viktoras Gidžiūnas tėra parašęs, bet, pasigilinus į jo gyvenimą nuostabu, kad jis yra tiek parašęs.

Vincas Gidžiūnas gimė 1912 metų rugsėjo 5 dieną Marinkos kaime, Simno valsčiuje, mokėsi Kauno Pavasario suaugusiųjų gimnazijoje, vėliau — Kretingos pranciškonų gimnazijoje. 1934 metais įstojo į pranciškonų ordeną ir gavo Viktoro vardą. 1937 metais buvo išsiųstas teologijos studijų į Romą. 1940 metų gegužės 2 dieną gavo kunigystės šventimus. Prasidėjusi sovietinė okupacija ir represijos prieš Bažnyčią Lietuvoje neleido tėvui Viktorui ir dar keliems Italijoje studijavusiems jo konfratrams grįžti į Lietuvą. Jie liko tęsti studijų Italijoje. 1941 metais Viktoras Gidžiūnas įstojo į Popiežiškąjį Šv. Antano Pranciškonų universitetą, kur studijavo Bažnyčios istoriją. Savo studijų tema pasirinko ankstyvąją Šv. Pranciškaus ordeno istoriją Lietuvoje ir 1945 metais apgynė daktaro disertaciją *De fratribus Minoribus in Lituania ; Usque ad definitivam introductionem, Observantiae, (1245-1517)*¹.

---

¹ Disertacijos dalis buvo išspausdinta Romoje 1950 metais dviem sasiuviniais: *De Fratribus Minoribus in Lituania : Usque ad definitivam introductionem observantiae* (1245-1517), Pars I, Romae, 1950; ir *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania (Saec. XIII et XIV)*, Romae, 1950.

Gyvendamas Romoje tėvas Gidžiūnas aktyviai dalyvavo lietuvių bendruomenės veikloje; tuo metu Romoje gyvenę lietuviai prisimena jo pamokslus, jo vadovautas rekolekcijas, jo rūpestį studentų pabėgėlių buitimi. 1946 metais tėvas Viktoras atvyko į Jungtines Amerikos valstybes, kur tik buvo pradėję kurtis lietuviai pranciškonai. Darbo pakako. Pranciškonai kūrė berniukų gimnaziją, perstatinėjo vienuolyną ir statė koplyčią Kennebunkport'e, organizavo lietuvišką leidybą ir kultūros židinio veiklą Brooklyn'e, rūpinosi lietuvių sielovada. Tėvas Viktoras dirbo, kaip ir kiekvienas jo brolijos narys — negailėdamas jėgų. Tuo pat metu pačiais įvairiausiais klausimais daug rašė lietuviškoje spaudoje — *Aiduose, Ateityje, Drauge, Darbinike, Tėviškės Žiburiuose, Šv. Pranciškaus Varpelyje*. Pradėjus rengti ir leisti *Lietuviškąją Enciklopediją*, išitraukė ir į šį darbą ir parašė daugumą straipsnių apie vienuolijas. Visus darbus dirbdamas, tėvas Gidžiūnas neužmetė ir Bažnyčios istorijos studijų. Jis tebesidomėjo savo vienuolijos istorija, rinko medžiagą kitų vienuolijų istorijai Lietuvoje, rinko medžiagą apie lietuvių katalikų veiklą Amerikoje, domėjosi ankstyvąja Lietuvos valstybės istorija.

Pats medžiagos rinkimas buvo ilgas ir vargingas darbas. Tėvas Viktoras susirašinėjo su savo draugais Romoje, su savo konfratrais Lenkijoje ir siųsdinosi į Ameriką archyvų mikrofilmus, knygų fotokopijas. Negalėdamas pats tiesiogiai dirbti archyvuose jis vis tik surinko labai daug Lietuvos vienuolijas liečiančios medžiagos iš Romos ir Vatikano archyvų. Šiame darbe jam daug padėjo Romoje gyvenę jo kolegos ir tautiečiai — kun. Rapolas Krasauskas, kun. dr. Paulius Jatulis, kun. prof. Paulius Rabikauskas, kurie, dirbdami archyvuose, daug dalykų išrašydavo arba nukopijuodavo ir Viktorui Gidžiūnui. Jis paskelbė studijas apie Duns Skoto pasekėjus Lietuvoje, apie Benedikto regulos vienuolijas Lietuvoje, pradėjo rinkti medžiagą Lietuvos Bažnyčios istorijai, buvo užmetęs studijos apie Vytauto Didžiojo santykių su Bažnyčia apmatas...

Sunku tiksliai pasakyti, kada tėvas Gidžiūnas sumanė parašyti knygą apie vieną žymiausių Lietuvos pranciškonų — Jurgį Ambraziejų Pabrėžą. Gali būti, kad pirma idėja atėjo apie 1949 metus — minint Pabrėžos mirties šimtąsias metines, — buvo pats laikas prisiminti tėvo Augustino Dirvelės rūpestį išspausdinti dokumentinę Pabrėžos biografiją ir pradėti beatifikacijos bylą. Be jokios abejonės pasiryžimą sustiprino ėmusios Lietuvoje rodytis publikacijos, kuriose Pabrėža buvo pristatomas kaip prastas kunigas, kaip ne savo laisva valia įstojęs į pranciškonus. Tėvas Viktoras labai aštriai reagavo. Atrodo, kad nemažą vaidmenį bus suvaidinusi V. Misevičiaus apybraiža *Žmogiškoji tragedija*, pasiro-

džiusi 1959 metų lapkričio mėnesio *Pergalėje*. Tuo pat metu tėvas Viktoras jau susirašinėjo su savo koufratrais — broliukais pranciškonais, pasilikusiaisiais Lietuvoje. Brolis Mykolas Tamošiūnas buvo pagrindinis jo pagalbininkas renkant medžiagą apie Pabrėžą Lietuvoje. Jis buvo išgelbėjęs dalį Kretingos pranciškonų bibliotekos rankraštyno. Tėvui Viktorui jis nurašė ir laiškais pasiuntė mašinraštyje likusią Kretingos pranciškonų gimnazijos direktoriaus, didelio Pabrėžos gerbėjo P. Rūškio studiją apie Pabrėžą. Brolis Mykolas rinko ir siuntė tėvui Viktorui viską, kas Lietuvoje pasirodydavo apie Pabrėžą. Gidžiūno archyve išliko ne tik *Mokslo ir gyvenimo, Mūsų gamtos, Mūsų girių*, bet ir rajoninių laikraščių skelbti straipsniai, net nuplėšiamų sieninių kalendorių lapeliai. Įvairiais keliais Gidžiūnas gavo išlikusių Pabrėžos rankraščių fotokopijas arba mikrofilmus. Jis labai rimtai ėmėsi studijuoti dvasinius Pabrėžos raštus — jo archyve yra likę daugybės Pabrėžos pamokslų konspektai, vertimai, aprašymai.

Tėvas Viktoras neturėjo ypatingai lakios fantazijos, nemėgo hipotėzių istoriniuose veikaluose, buvo labai kruopštus, dažnai netgi smulkmeniškas, tad medžiagą knygai jis rinko labai lėtai. Ėmė skelbti nedidelius straipsnius apie Pabrėžą, paskaitė keletą paskaitų, bet prie knygos vis dar nesėdo.

Knygą rašyti jis ėmėsi apie aštunto dešimtmečio vidurį, bet, ir pradėjęs rašyti, dar vis rinko medžiagą, keitė darbo kompoziciją, struktūrą. 1979 metais Gidžiūnas susirašė su savo buvusiu mokytoju Kretingos pranciškonų gimnazijoje Juozu Poviloniu, kuris buvo paskelbęs keletą straipsnių apie Žemaičių etnografiją Pabrėžos pamoksluose. Juozas Povilonis nuo 1937 metų Kretingos vienuolyno gvardijono tėvo Augustino Dirvelės prašymu rinko medžiagą dokumentuotai Pabrėžos biografijai, kurią pranciškonai norėjo panaudoti beatifikacijos bylą pradėti. Tokios biografijos metmenis buvo parašęs P. Kūškys, bet tėvas Augustinas nebuvo ja patenkintas, norėjo, kad biografija būtų parašyta vaizdingesne kalba. J. Povilonis darbą buvo pradėjęs, bet 1950 metais visa medžiaga buvo sunaikinta² Povilonis pasiuntė Gidžiūnui naujausios medžiagos apie Pabrėžą—ir, įvertindamas esamą studijų lygį ragino jį atsidėti darbui: «Visus darbus reikėtų mesti, kad užbaigtumėt šią studiją ... jei Jūs neužbaigsit, vargiai per šimtą metų ar kas atsiras, kuris panorės sėsti prie šio darbo »³.

---

² JUOZAS POVILONIS, *Vienas iškiliausių Žemaičių*, žr. *Naujasis Židinys*, 1991, n. 1, 19-23 psl.

³ J. Povilonio laiškas V. Gidžiūnui, 1982, sausio 25 d. — V. Gidžiūno archyvas.

Prie Pabrėžos monografijos tėvas Viktoras dirbo labai įtemptai, bet kitų pareigų irgi nemažėjo, tad darbas stūmėsi į priekį lėtai. Be to, tėvas Gidžiūnas buvo užsimojęs aprėpti ne tik visą Pabrėžos gyvenimą ir veiklą bet ir labai didelę savo veikalo dalį paskyrė Pabrėžos pamoksluose atspindėtiems Žemaičių papročiams — čia jam įtaką, matyt, bus padariusi J. Povilonio studija. Labai kruopščiai Gidžiūnas išstudijavo Pabrėžos dvasinį gyvenimą, apibūdino jį kaip kunigą, jo pasiryžimą stoti į pranciškonus tretinikus, paneigdamas visus nepagrįstus teiginius apie «atsitiktinę» ar netgi prievarčinę Pabrėžos kunigystę. Analizuodamas Pabrėžos pamokslus ir kitus dvasinius rašinius jis išskėlė Pabrėžos — katecheto ir krikščioniškos moralės skleidėjo vaidmenį.

Rankraštį Gidžiūnas tobulino, redagavo, nes rašė jis sunkiai, kalbos lakumu pasigirti negalėjo. Ko gero varžė ir gilus kuklumas, vidinis drovumas, kurį maskuodavo, gerai jį pažinusių liudijimu, labai išoriniu, kartais oficialiu, kartais teatrišku elgesiu. Ne vienas prisimena tėvą Viktorą buvus labai nuoširdų ir jautrų, bet tie, kas jį pažinojo mažiau, teigia, kad būdavęs ir labai atsiribojęs, kad savo emocijų nerodydavęs. Kaip ten bebūtų, visi Gidžiūno veikalai parašyti sausai, jie labai faktografiški, savo santykio su aptariama medžiaga istorikas niekur neišsako, stengdamasis būti objektyvus ir neutralus. Todėl kiekvienas Gidžiūno darbas jo paties perrašytas bent du — o dažniausiai tris kartus. Taip perrašyti buvo ir pirmieji jo knygos apie Pabrėžą skyriai. Bet, norėdamas darbą kiek įmanoma paskubinti, dar viso darbo nebaigęs tėvas Gidžiūnas ėmė tartis su Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijos Centru dėl knygos išleidimo ir 1983 metais pirmąjį skyrių perrašė mašinėle ir pasiuntė į Romą tėvui Antanui Liuimai, Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijos prezidentui. Prof. Liuima gautą rankraštį atidavė rinkti, tuo išgąsdinęs patį autorių⁴. Bet, toks prof. Liuimos sprendimas paskatino tėvą Viktorą intensyviau dirbti prie knygos. Jo sveikata tuo metu jau ėmė šlubuoti, jautėsi širdies negalavimas. Netrukus į Romą iškeliavo antro skyriaus dalis bei Priedai.

Gidžiūnas kaip tik ruošėsi prisėsti prie paskutinio skyriaus — apie mokslinę ir patriotinę Ambraziejaus Pabrėžos veiklą. Nelabai gerai besijausdamas gamtos mokslų srityje, jis pradėjo susirašinėti su prof. Ėringiu, ir prašė jo pagalbos redaguojant skyrius apie Pabrėžą — botaniką ir gydytoją. Deja, šių skyrių jis pats niekada nebeparašė⁵.

---

⁴ T. Viktoro laiškas prof. Liuimai 1983, gegužės 20 d. — V. Gidžiūno archyvas.

⁵ V. Gidžiūno laiškas K. Ėringiui, 1983.VI.21.

1984 metų sausio 30 dieną tėvas Viktoras Gidžiūnas mirė. Jo pradėtos spausdinti knygos korektūras taisė kun. E. Krasauskas. Lietuviai pranciškonai rūpestingai surinko visus tėvo Viktoro rankraščius ir knygas. Didžiąją jo bibliotekos dalį tuometinis provinciolas Paulius Baltakis atidavė saugoti į ALKA, mažesnės mokslinės vertės knygos ir keletas rankraščių iš Brooklyn'o, kur T. Viktoras gyveno prieš mirtį, buvo perkelta į Kennebunkport'ą.

Rinkdama medžiagą savo moksliniam darbui apie XVII a. Lietuvos dvasinį gyvenimą 1991 metų pavasarį kreipiausi į provinciolą T. Placidą Barių, klausdama, ar galiu susipažinti su T. Viktoro Gidžiūno palikimu. Gavau malonų kvietimą atvykti. Archyvą radau kruopščiai supakuotą, bet nesutvarkytą. Tačiau paties T. Viktoro būta labai tvarkingo ir metodiško, tad atrasti siūlo galą nebuvo labai sunku. Per mėnesį padariau archyvo aprašą ir susipažinau su rankraščiais. T. Placidas paklausė, ar būtų imanoma pabaigti T. Viktoro darbą apie Pabrėžą. Iš pradžių dvejojau, bet smulkmeniškas Gidžiūno pasidarytas planas leido sekti jo idėją. Iš pradžių pats tėvas Viktoras buvo galvojęs kaip galima plačiau aprašyti botanines Pabrėžos studijas, bet vėliau planą pakeitė, nes buvo išspausdinti keli straipsniai Lietuvoje šia tema. Jis apsisprendė Pabrėžos mokslinę ir pilietinę veiklą sutalpinti vienoje dalyje. Knygą turėjo užbaigti skyrius apie Pabrėžos vertinimą vėlesniais laikais ir jo asmens svarbą mums. Savotišku « paskutiniu lašu» buvo J. Povilonio *Naujajame Židinyje* išsakyta viltis, kad studija apie Pabrėžą vis tik išvys dienos šviesą.

Gerau suprasdama, kad esu tik rekonstruktorė, ėmiausi darbo, stengdamasi kuo mažiau kištis į tai, kas T. V. Gidžiūno buvo užsirašyta, sekti jo kompozicinius apmatius. Rankraštyje buvo likę šeštasis ir septintasis antrosios dalies skyriai. Trečiąją dalį teko visą «sukonstruoti» iš kartotekoje buvusių užrašų. Rėmiausi taip pat dviem T. Viktoro skaitytomis paskaitomis, kuriose geriausiai matyti, ką jis norėjo toje trečiojoje dalyje parašyti. Skyrių apie vėlesnius Pabrėžos vertinimus teko rašyti visai savarankiškai, nes Tėvo Viktoro apmatų šiai daliai nebuvo likę — radau tik jo mašinraštį, kuriame labai aštriai diskutuojama su « marksistiniu » Pabrėžos vertinimu Tarybų Lietuvos spaudoje. Nūnai, marksistinei ideologijai žlugus, bent jau Rytų Europoje, nebeaktualus buvo labai aistringas ginčo tonas, o pagrindinis Gidžiūno kritikuotas teiginys — kad Pabrėža buvo blogas kunigas ir kad kunigo pašaukimo iš viso neturėjęs — paties T. Viktoro yra nuosekliai paneigtas ankstesniuose knygos skyriuose. Tad padariau kaip ir bibliografinę apžvalgą bei pabandžiau nubrėžti šioias tokias gaires — kuo Pabrėža yra aktualus dabartiniame Lietuvos dvasiniame gyvenime. Esu įsitikinęs,

kad Pabrėžos dvasingumas dar susilauks specialių studijų. Džiaugiuosi, galėdama prisidėti prie šios knygos išleidimo ir tuo pagerbti du Lietuvos provincijos pranciškonus — Tėvą Jurgį Ambraziejų Pabrėžą ir Tėvą Vinčą Viktorą Gidžiūną, visą savo gyvenimą pašventus tarnauti Dievui, artimui ir gimtai žemei.

Putnam 1991 liepos 31, Šv. Ignaco Lojolos šventėje.

IRENA VAIŠVILAITĖ

PIRMOJI DALIS

PABRĖŽOS ASMUO IR JO APAŠTALAVIMAS

I. JAUNYSTĖ IR MOKSLAS

Nedaug yra išsilikę žinių apie Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos kilmę, kūdikystę ir jaunystę, mokslą namuose, Kretingos mokykloje ir Vilniaus universitete bei Varnių kunigų seminarijoje. Įvairūs autoriai, neturėdami po ranka šaltinių, darė įvairius spėliojimus, dėl to paskelbė visokių nesąmonių ir prieštaravimų. Tik vienas kun. P. Ruškys, naudodamasis Kretingos pranciškonų archyvu ir paties Pabrėžos rankraščiais, daugelį ankstesnių klaidų atitaisė ir plačiau praskleidė Pabrėžos jaunystę slepiančią uždangą. Jo rankraštyje likusiu veikalu čia daugiausia ir naudosimės.

1. KILMĖ IR KŪDIKYSTĖ

Pabrėža gimė 1771 m. sausio 15 d. Večių kaime, Lenkimų parapijoje, apie 7 kilometrus nuo Latvijos sienos, ir buvo pakrikštytas Jurgio vardu, kaip tai randame jo krikšto metrikų nuoraše¹. Ambraziejaus vardą jis gavo ištodamas į pranciškonus observantus, anuomet Lietuvoje ir Lenkijoje vadinamus bernardinais². Jo tėvas Jonas Pabrėža, vedęs Rožę Baužinskaitę, gyveno Večių kaime ir turėjo apie 30 ha žemės ūkį. Pabrėžų šeima buvo gausi, nes užaugino 7 vaikus : 3 sūnus ir 4 dukteris. Spėjama, kad Jurgio Pabrėžos tėvas buvo laisvas nuo baudžiavos, bet vargu ar savo kilmė buvo bajoras, nors jis savo ryžtuose pasižada nesigirti savo kilmės³.

Anksčiau apie Jurgį Pabrėžą rašiusieji jį vadina bajoru, nes esą jis kartais pasirašydavęs *Ślepowron* herbo bajoru⁴. Tačiau V. Bir-

---

¹ « Januarius Anni 1771 D. 15. Huius Bapt. Infans n-ue Georgius L. L. P. P. G. D. Joannis Pabrez matris Roza Baezynska. L. L. Joseph Baužinski cum Elizabetha Pabrezowna Stephan Pruszynski asistens Infans de Wecze Par. Lenkimensis ». Šiuos metrikus paskelbė P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinėle rašyta biografija, 3 psl. Metrikų kalba labai nevykusi. Gal kartais nuorašas netikslus, bet gimimo ar geriau krikšto data, vieta ir tėvų vardai tikri.

² Ten pat, 47 psl. ir. sek.

³ *Kun. J. Pabrėžos testamentai*, žr. Priedai, XV, XVI, XVII, 248-255 psl.; *Ryžtai*, 236 psl.

⁴ M. WOŁONCZEWSKIS, *Żemajtiu Wiskupiste*, II, Vilnius 1848, 71 psl. Nauja laida MOTIEJAUS VALANCIAUS RAŠTAI, II, Vilnius 1972, 273 psl. ; K. ŠAULYS, *Kuni-*

žiška, o juo sekdami ir kiti, teigia, kad tos apylinkės heraldika nuo XVII amž. nežino Pabrėžų bajorų. Dėl to spėjama., kad Jurgis Pabrėža, kaip ir jo kaimynai Simanas Daukantas ir Motiejus Valančius, tik prieš ištodamas į Vyriausiąją Lietuvos mokyklą Vilniuje, išsirūpino bajoro metrikus su *G. D. - Generosus Dominus* įrašu⁵. Mat, tuomet aukštojo mokslo siekti galėjo tik bajorų vaikai.

Iš jo metrikų žinome, kad lotyniškai jo pavardė buvo rašoma Pabrez, nes lotynų kalboje nėra ė. Jis pats taip pat pasirašinėjo Pabrez, ir tai ne tik lotyniškų, bet ir lenkiškų raštus, nes ir lenkų kalboje nėra ė. Pabrez iškalta ir jo antkapio akmeniam kryžiui. Žemaitiškų savo raštus jis pasirašinėdavo Pabrėža arba Paabreža, tai reiškia, kad pirmąjį skiemenį reikia tarti ilgai.

Apie Jurgio Pabrėžos tėvus šaltiniais paremtų žinių neturime. Gi apie jo brolius ir seseris šiek tiek sužinome iš jo testamentų, rašytų net tris kartus : 1814, 1826 ir 1838 m.⁶. Tėvų ūkį paveldėjo brolis Martynas, kuris 1838 m. jau buvo miręs, nes tų metų testamente jau neminimas. Jis turėjo žmoną Julijoną, dukterį Barborą, sūnus Juozapą, Mykolą, rodos, ir Stanislovą. Kaip tėvų ūkio paveldėtojas, Martynas gal buvo vyriausias sūnus. Antras Jurgio Pabrėžos brolis Mykolas ūkininkavo Mončių kaime (dabar Kretingos rajone). Prieš 1838 m. jis taip pat buvo miręs. Jis užaugino du sūnus — Jurgį ir Feliksą ir dvi dukteris — Rozaliją ir Emiliją. Kadangi abu broliai mirė anksčiau už Jurgį, tai galimas daiktas, kad jie buvo už jį vyresni. Seserų Perkanskienės ir Piekevičienės vardai 1814 m. testamente nepaminėti, matyt, tada jos jau buvo mirusios. Apie jas sužinome tik iš testamentų minimų jų vaikų pavardžių. Kitų dviejų seserų minimi ir vardai. Pirmoji — Barbora Kniazevičienė, kuri dar Kartenoje gyveno pas brolių, bet 1838 m. jau neminima, tai reiškia, kad ji jau buvo mirusi. Antroji — Kotryna Pabrėžaitė, minima visuose trijuose testamentuose. Ji buvo netekėjusi, gal visų jauniausia, ir atrodo, kad dar gyveno ir po Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos mirties.

---

gas Jurgis Ambraziejus Pabrėža ir jo raštai, žr. *Draugija*, Kaunas 1911, 53, nr., 23 psl.; P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža išmirus žemaičių floristas*, žr. *Švietimo Darbas*, Kaunas 1925, 833 psl. ; J. DAGYS, *J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža (1771-1849)*, Vilnius 1972, 8 psl.

⁵ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 2 nr. 70 psl., žr. *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. ALEKSANDRYNAS, II, 306 psl.; J. JABLONSKIS, *Pirmasis lietuvių botanikas*, žr. *Mūsų Žodis*, Skuodas 1971, sausio 14 d. ; S. STROPUS, *Išmirusis žemaičių mokslininkas — Jurgis Pabrėžos 200-ąsias gimtadienio metines minint*, žr. *Švyturys*, Kretinga 1971, sausio 14 d.

⁶ *Testamentai*, žr. *Priedai*, 248-255 psl.

Jurgis Pabrėža, pasak Č. Kudabos, augo «Lenkimų lygiuose eglynėtuose laukų akiračiuose, kurie iš pirmo žvilgsnio, rodos, niekuo ypatingu ir nepatraukia — važiuodamas tik žinai, kad iš tamsių girių pašaknų išsislėgę vandenys susirenka į nedidelę upę Šventąją, tekančią tiesiai į Baltiją. Maža, bet išdidi upelė — pati viena į jūrą!... Aistringai įteka ties Šventosios miestuku»⁷. Taigi čia gimė ir savo kūdikystę praleido žemaičių pažibos — Jurgis Pabrėža ir Simanas Daukantas.

Apie Jurgio Pabrėžos kūdikystę kun. P. Ruškys taip rašo : «Jurgis nuo mažens buvo ypatingoje tėvų globoje. Būdamas linksmo būdo, gabus ir kuklus, jis greitai atkreipė į save tėvų dėmesį. Tėvai ypatingai jį pamilo. Augino jį rūpestingai, kad būtų sveikas kūnu ir siela. Maldingi tėvai savo gražiais pamokinimais ir traukiančiais prie gero pavyzdžiais teigiamai veikė į jaunučio Jurgelio protą ir širdį. Iš motinos lūpų išgirdo jis apie Dievą, apie pirmąsias ir pagrindines tikėjimo tiesas. Iš jų išgirdo jis, kas — nuodėmė, kas — dorybė ir kas po mirties laukia žmogaus. Išgirdo, kaip reikia būti geru vaiku, kilniu jaunuoliu, kaip gyventi, kad į dangų patekus. Tas viskas jaunam Jurgeliui darė didelį išpūdį. Patys tėvai Jurgelį išmokino skaityti ir rašyti ir prileido prie pirmosios išpažinties ir komunijos »⁸. Taigi jo pasaulėžiūrai formotis didelę įtaką turėjo jo religingi tėvai, ypač motina. Nenuostabu, jei jaunas berniukas, būdamas Lenkimuose, švenčių metu, per procesijas nešdavęs šventą paveikslą, tur būt vėliavą»⁹.

2. PRADŽIOS MOKSLAS

P. Ruškys tvirtina, kad, tėvų išmokytas skaityti ir rašyti, Jurgis mokėsis Lenkimų mokykloje¹⁰, tačiau atrodo, kad tuomet Lenkimuose pradžios mokyklos dar nebuvo. M. Valančius, aprašydamas Žemaičių vyskupijos parapijų mokyklas, Lenkimų mokyklos nemini¹¹. Bet žinome, kad Lenkimuose parapijos mokykla veikė XIX amž.

⁷ Č. KUDABA, *Du šviesūs protai*, žr. *Švyturys*, Kretinga 1971, sausis 21 d.

⁸ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...] Pabrėža*, mašinraštis, 3 psl.

⁹ «Jums savo laiku buvau pasiuntęs fotografiją — nuotrauką T. Pabrėžos kambaryje laikyto ir laike procesijų Lenkimuose nešoto paveikslo. Dabar paveikslas nuvežtas restauruoti. Bus tinkamai atnaujintas. Padarys Vilniuje jo aiškias nuotraukas. Gavęs jums pasiųsiu. Minėtas paveikslas savo laiku bus T. Pabrėžos memorialiniame muziejuje» (Br. MYKOLO TAMOŠIŪNO laiškas, 1968. III. 24).

¹⁰ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...] Pabrėža*, mašinraštis, 3 psl.

¹¹ M. WOLONCZEWSKIS, *Žemajtiu Wiskupiste*, II, 63-65 psl. Nauja laida, *Raštai*, II, Vilnius 1972, 268 psl.

viduryje, nes 1853 m. joje mokėsi 55 mokiniai¹². Kadangi J. Pabrėža siekė aukštesniojo mokslo Kretingos mokykloje, kuri kartais autorių vadinama gimnazija, tai aišku, kad be pradžios mokyklos mokslo jis nebūtų į ją įstojęs. Dėl to yra tik dvi galimybės : kad tėvai, pasamdę mokytoją, paruošė jį namuose, arba Kretingoje jis įstojo į parengiamąją klasę.

3. KRETINGOS MOKYKLOJE

Jurgiui Pabrėžai iš mažens mokslas gerai sekėsi, dėl to tėvai nutarė jį leisti į aukštesniąją mokyklą. M. Valančius apie jo mokymąsi Kretingoje taip rašo : « Tėvai jo, kaipo bajorai, norėdami lig laiku prašviesti savo sūnų, dar jaunytėlį nuvežė Kretingon, kame tuokart buvo gan gera mokslynčia. Tą Jurgis šarpiai praėjęs siekė aukštesniųjų mokslų»¹³.

Pranciškonai, Kretingoje XVII amž. pradžioje įsikūrę, tuoj atidarė mokyklą, kuri ilgą laiką buvo lygi kitų parapijų mokykloms. Tik vėliau, pasak P. Ruškio, 1774¹⁴, o pasak M. Valančiaus, 1775 m., buvo Kretingos savininko Vilniaus vysk. Igno J. Masalskio, Didž. Lietuvos kunigaikštijos Edukacinės Komisijos pirmininko, įsteigta aukštesnioji trijų klasių mokykla (lenkiškai *podwydziałową wadinama*) su parengiamąja klase, kurioje buvo trys mokytojai¹⁵. Kai kurie autoriai pažymi, kad J. Pabrėžos mokymosi metu mokykloje mokėsi apie 200 mokinių¹⁶.

Iš tikro pagal 1874 m. išleistus mokyklų vizitatorių 1782-1792 m. raportus Edukacinei Komisijai priklausanti Kretingos trijų klasių mokykla pradėjo veikti 1775 m. Jei P. Ruškys skaitė 1782 m. vizitatorių raportus, kur sakoma, kad Kretingos mokyklos prefektas (vėliau vadinamas prorektorium) eksjėzuitas Liudvikas Kavzonas jau aštuntus metus tarnauja Edukacinei Komisijai¹⁷, tai galėjo

¹² A. ALEKNA, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Klaipėda 1922, 56 psl. ; R. KRASAUSKAS, *Lenkimai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XIV, So. Boston, 1958, 435 psl.

¹³ M. WOLONCZEWSKIS, *Žemajtiu Wiskupiste*, II, 71 psl. ir Nauja laida *Raštai*, II, 273 psl.

¹⁴ P. RUŠKYS, Kun. *Jurgis*[...] *Pabrėža*, mašinraštis, 4 psl.

¹⁵ M. WOLONCZEWSKIS, *Žemajtiu Wiskupiste*, II, 53 psl. Nauja laida *Raštai*, II, 261 psl.

¹⁶ V. BIRŽIŠKA, *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aleksandrynas*, II, 306 psl., ir *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 2 nr., 70 psl.; V. GIDŽIŪNAS, *Kretinga*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XIII, 70 psl.

¹⁷ *Raporty generalnych wizytatorów szkół Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim 1782-1792*, opracowały KALINA BARTNICKA i IRENA SZYBIAK,

padaryti išvada, kad Kavzonas nuo pat mokyklos įsteigimo buvo jos prefektas, dėl to mokykla turėjo būti įkurta 1774 m. Vizitatorių raportuose taip pat neminima nė parengiamoji klasė¹⁸, kai tuo tarpu yra paminėta, kad nei Kretingoje, nei jos apylinkėje 1789 m. nebuvo parapinės pradžios mokyklos¹⁹. Mokinių P. Pabrėžos mokymosi metu Kretingos mokykloje mokėsi 140-242: 1786 m. buvo 140, 1787 — 145, 1788 — 189 (po tų metų birželio 12 d. gaisro, kurio metu nukentėjo ir mokyklos pastatai, liepos 14 d. atvykęs vizitatorius rado jų tik 61), 1789 per metus mokėsi 170 (vizitatorius rado jų 155), 1790 m. mokinių skaičiaus vizitatorius nepažymėjo, o 1791 m. jau buvo 242²⁰.

Mokykla, kaip jau buvo sakyta, įkurta ir patalpomis aprūpinta Kretingos savininko ir Edukacinės Komisijos pirmininko Vilniaus vysk. Ignaco J. Masalskio. Fundatorius miesto turgaus aikštėje padovanojo du mūrinius namus ir arklidę. Viena iš tų namų gyveno mokyklos prorektorius, vienas mokytojas ir kapelionas, tais laikais vadinamas pamokslininku, kai jis buvo nepranciškonas, o antrame name buvo koplyčia, trys klasės ir gyveno du mokytojai. Mokykla ir koplyčia turėjo būti praplėsta mūrinėje rotušėje, kuriai, vizitatoriaus pranešimu, 1786 m. jau buvo išmūryti pamatai²¹.

Daug nuostolių ir nepatogumų mokyklai padarė 1788 m. birželio 12 d. gaisras, degėisiais pavertęs miesto centrą. Nesudegę paliko tik keli mūriniai namai, tarp jų ir vienas mokyklos namas. Tada sudegė prorektorius ir dviejų mokytojų gyvenamas namas, arklidė ir neseniai Edukacinės Komisijos pinigais pirktas namelis. Trys mokytojai apsigyveno mokykloje, o vienas mieste. Po gaisro išsiskirtė ir mokiniai, nes liepos 14 d. atvykęs vizitatorius jų rado tik 61, o prieš gaisrą jų buvo 189²².

Tiesa, vizitatorius savo raporte rašo, kad Kretingos savininkas vysk. Ignacas J. Masalskis per savo komisarą jau buvo paskyręs vietą toje pačioje aikštėje, parūpinęs medžiagą ir meistras naujos mokyklos namams statyti²³. Tačiau statyba ilgai užtruko, nes, vizi-

---

Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974, 84 psl.

¹⁸ *Raporty wizytatorów*, 84-85, 113-114, 274-276, 313-315, 459-464, 513-515, 540-542 psl.

¹⁹ Ten pat, 461 psl.

²⁰ Ten pat, 169, 275, 314, 463, 513-515, 541 psl.

²¹ Ten pat, 84, 169 psl.

²² Ten pat, 313-314 psl.

²³ Ten pat, 313, 461-462, psl.

tatorių raportų žiniomis, jie dar nebuvo 1789 m. pastatyti, nebuvo baigti nė 1790 ir dar nebuvo pilnai įrengti 1791 m.²⁴.

Atrodo, kad Pabrėžos mokymosi metais mokiniams gyventi bendrabučio nebuvo. Iš vizitatorių raportų atrodo, kad jie po kelis buvo išsinuomoję kambarius (stancijas), km' juos dažnai aplankydavo prorektorius kun. L. Kavzonas. Jis prižiūrėdavo tvarką ir švarą ir mokiniams bei šeiminiškams perskaitydavo Edukacinės Komisijos mokinių gyvenimą saistančias taisykles²⁵.

Visą Pabrėžos mokymosi laiką Kretingos mokyklai vadovavo sumanus ir patyręs auklėtojas kun. L. Kavzonas, buvęs jėzuitas, po jėzuitų panaikinimo Kražiuose mokytojavęs. Iš 1782 m. vizitatoriaus raporto atrodytų, kad jis Kretingos mokyklos prorektorium buvo nuo pat jos įkūrimo²⁶. Jis vizitatorių giriamas kaip rimtas, subrendęs, uolus ir sumanus auklėtojas, gerai tvarkąs mokyklą, sugyvenąs su mokytojais, uoliai besirūpinąs fiziniu ir dvasiniu mokinių auklėjimu. Kartais net pats vesdavęs metines mokinių rekolekcijas²⁷. Jis jauno Pabrėžos asmenybės formavimuisi bus daug pasitarnavęs.

Jaunam Pabrėžai moksle ir asmenybės ugdyme daug prisidėjo ir mokytojai. Pagal Edukacinės Komisijos nuostatus be prorektorius trys mokytojai buvo paskirti po vieną kiekvienai klasei. Tačiau iš vizitatorių raportų atrodo, kad jie ne visus dalykus savo klasėse dėstydavo, nes yra pažymėta, kuris dėstė retoriką, kuris matematiką. Taip ir lieka neaišku, ką tai reiškė I, II, ir III-čios klasės mokytojai. Gal jie buvo kaip nepriklausomos Lietuvos gimnazijose klasių auklėtojai? Pabrėžos mokymosi metu (1786-1792) mokytojai dažnai keitėsi, dėl to ji tada mokė net 8 mokytojai. Trys iš jų buvo kunigai: Florijonas Hreborovičius — retorikos mokytojas (1786-1789) ²⁸, Pranciškus Abramovičius - matematikos mokytojas (1787-1789) ²⁹ ir Pranciškus Narkievičius — matematikos ir natūralinės istorijos mokytojas, kuris 1791 m. mokė ir katekizmą (1790-1791) ³⁰. Kiti penki mokytojai buvo pasauliečiai: Adomas Drozdovskis (1765) — vizitatoriaus raporte nepažymėta, nei kurioje klasėje, nei kurį dalyką dėstė³¹, Baltramiejus Kouarskis — matematikos mokytojas (1786) ³²,

²⁴ Ten pat, 513, 541 psl.

²⁵ Ten pat, 462, 414, 541 psl.

²⁶ Ten pat, 84 psl.

²⁷ Ten pat, 84, 113, 169, 275-276, 313, 459, 460, 46.3, 513, 540 psl.

²⁸ Ten pat, 169, 274, 313, 315, 459 psl.

²⁹ Ten pat, 275, 313, 315, 459 psl.

³⁰ Ten pat, 513, 514, 540, 541 psl.

³¹ Ten pat, 169 psl.

³² Ten pat.

Gracijanas Varakomskis — I klasės mokytojas (1787-1788)³³, Stanislovas Bakovskis — II klasės ir retorikos mokytojas (1790-1791)³⁴ ir Mykolas Šulcas (Szulc) — I klasės mokytojas, kuris dvejus metus dėstė ir neprivalomą vokiečių kalbą (1790-1791)³⁵.

Iš tų pačių vizitatorių raportų sužinome, kad, kaip prorektorius, taip ir mokytojai buvo be priekaištų³⁶. Tiesa, 1788 m. tarp prorektoriaus ir mokytojų pasitaikė vienas nereikšmingas nesusipratimas³⁷ ir kitas tarp mokytojo M. Šulco ir mokinių, kurie nesuprato jo aiškinimo, kodėl ir kaip reikia pareikšti pagarbą kryžiui³⁸. Šiaipjau mokytojai savo mokymu ir gyvenimu, laikydamiesi Edukacinės Komisijos nuostatų, mokiniams davė gerą pavyzdį.

Edukacinės Komisijos buvo nustatyta, kad kiekviena mokykla turėtų savo pamokslininką, kad mokiniai ir mokytojai kasdien išklaustų mišias, kad mokytojai atliktų velykinę, o mokiniai mėnesinę išpažintį ir priimtų Komuniją ir kad kasmet atliktų rekolekcijas³⁹.

Kretingos mokykla nuo pat savo įsikūrimo pamokslininku turėjo vieną iš pranciškonų kunigų, anuomet vadinamų bernardinais⁴⁰. Tik 1786 m. pamokslininkas buvo pasaulietis kun. Vincentas Bortkevičius⁴¹. Gerais turiningais pamokslais labiausiai išgarsėjo 1790 m. pamokslininkas Tėv. Steponas Pšybovičius, O.F.M.⁴².

Iki 1788 m. birželio 12 d. gaisro mokiniai ir mokytojai darbo dienomis mišias klausydavo mokyklos koplyčioje. Tik sekmadieniais ir šventomis dienomis eidavo į Kretingos parapijos pranciškonų bažnyčią⁴³, kur klausydavo lietuviškai sakomų pamokslų⁴⁴. Po gaisro jau ir darbo dienomis reikėjo eiti į pranciškonų bažnyčią. Tos mokyklos mišios buvo anksti 7 val. Tai ypač žiemos metu, blogam orui esant, sudarydavo sunkumų, dėl to vizitatoriams nuolat būdavo keliamas savos koplyčios reikalas⁴⁵. Metinės rekolekcijos

---

³³ Ten pat, 275, 313, 315 psl.

³⁴ Ten pat, 513, 514, 540 psl.

³⁵ Ten pat, 513, 514, 540, 541 psl. ; *Mūsų Senovė*, II, 1939 m., 3 nr., 661 psl.

³⁶ Ten pat, 169, 275, 460, 463, 464, 513, 414, 541 psl.

³⁷ Ten pat, 314 psl.

³⁸ Ten pat, 541 psl.

³⁹ Ten pat, 461 psl.

⁴⁰ Ten pat, 275, 314, 460, 513, 541 psl.

⁴¹ Ten pat, 169 psl.

⁴² Ten pat, 513 psl.

⁴³ Ten pat, 85, 113, 169, 275 psl.

⁴⁴ Tik 1783 m. « Kaznodziei osobnego nie mają ; chodzą do kościoła parafialnego ks. ks. bernardynów i tam kazania słuchają w jez. litewskim » (Ten pat, 113 psl).

⁴⁵ Ten pat, 540, 451 psl.

prieš Velykas taip pat būdavo pranciškonų bažnyčioje ; joms vadovaudavo taip pat pranciškonai ⁴⁶.

Kretingos mokyklos mokinių platesnio lavinimosi sąlygos buvo skurdžios, nes vizitatoriai vis pažymėdavo, kad mokykla, be vadovėlių, kitų knygų ar bibliotekos neturėjo. Gal gabesnieji mokiniai galėdavo pasinaudoti anuomet turtinga pranciškonų vienuolyno biblioteka. Atrodo, kad daugelis Kretingos mokyklos mokinių buvo valstiečių vaikai, dėl to lenkų kalbos nemokėjo, nes 1783 m. vizitatorius pastebėjo, kad kai kurie Kretingos mokiniai, kaip ir Kražiuose, savo butuose mokosi lenkiškai. Mat, jų tarpe mažai buvo bajoraičių ⁴⁷. Lenkų kalbos tur būt nemokėjo ir iš Večių kaimo į Kretingos mokyklą atvykęs Pabrėža. Įdomus yra 1790 m. vizitatoriaus retorikos mokytojų priminimas, kad rašto darbai pagal Edukacinės Komisijos nuostatus turi būti rašomi ne tik lenkiškai, bet ir lotyniškai⁴⁸. Matyt, į lotynų kalbos rašinius buvo mažiau kreipta dėmesio. Kūno kultūros pamokas dėstė prorektorius ir mokytojai. Sportą ir karinį parengimą dėstė prorektorius pakviestas Prūsų kariuomenės karininkas ⁴⁹.

Kretingos mokykloje besimokydamas, Jurgis Pabrėža greit pasižymėjo savo uolumu ir mokslo pamėgimu. P. Ruškys rašo, kad jis čia žavėjosi gamta. « Jis iš gamtos ‘ knygos ’ stengėsi pažinti visatos Kūrėją, jį karštai mylėti, Jam visur būti ištikimu»⁵⁰. Matyt, jis iš prigimties buvo tikras šv. Pranciškaus dvasios sūnus. Mokyklos auklėjimas ir pranciškonų vadovybėje atliekama religinė praktika Jurgio charakterio susiformavime turėjo didelės įtakos.

Pabrėža moksle pasižymėjo dar būdams I-oje klasėje. Apie tai rašo mokyklos vizitatorius kun. Dovydas Pilkovskis 1787 m. vizitacijos raporte. Atvykęs į Kretingos mokyklą liepos 23 d., kartu su prorektorium ir mokytojais tyrinėjo I klasės mokinių pažangumą. Po egzaminų jis sudarė tos klasės pažangiųjų mokinių sąrašą, kuriame trečiuoju tarp 12 pasižymėjusių nurodė Jurgį Pabrėžą ⁵¹.

Kitas vizitatorius, Jokūbas Jakša, 1789 m. birželio 27 d., vizitacijos metu padarė retorikos egzaminus. Po jų savo raporte paży-

⁴⁶ Ten pat, 275 psl.

⁴⁷ Ten pat, 114 psl.

⁴⁸ Ten pat, 515 psl.

⁴⁹ Ten pat, 460, 644c 514 psl.

⁵⁰ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...]Pabrėža*, mašinraštis, 4-5 psl.

⁵¹ Reikia pastebėti, kad vizitatorius savo raporte klaidingai arba neišskaitomai parašė Pabrėžos pavardę — *Jerzy Pabicz*, vietoje *Jerzy Pabrez*, kaip jis tada rašydavosi, dėl to raportų leidimą paruošusios redaktorės prie šios pavardės deda klaustuką, bet gale daiktų vardynė pažymi, kad *Pabicz* yra *Pabrez* (*Raporty wizytatorów*, 275, 463, 542, 582 psl.).

mėjo 16 pažangesniųjų mokinių; jų tarpe vienuoliktuoju buvo pažymėtas Jurgis Pabrėža⁵². Nuostabu, kad tas pats vizitatorius po birželio 28 d. padarytų patikrinamųjų matematikos egzaminų gabiųjų mokinių tarpe pažymėjo Dovydą Pabrėžą⁵³. Tas duoda pagrindo spėti, kad jis buvo Jurgio brolis ar giminaitis.

Pats Jurgis Pabrėža vėliau dar labiau pasižymėjo moksle, nes 1791 m. vizitatoriaus Antano Abranpolskio raporte pažymėta, kad Kretingos mokyklos *diligentiae* medaliui iš III klasės buvo išrinktas Jurgis Pabrėža, o iš II — Anzelmas Ilakavičius⁵⁴.

Dabar jau yra įrodyta, kad Jurgis Pabrėža Kretingos mokyklą baigė 1792 m., bet dėl jo mokymosi toje mokykloje laiko autorių tarpe yra didelis nesutarimas, į kurį turime atkreipti dėmesį. Jau minėjome, kad Kretingos mokykla buvo triklasė ir galbūt turėjo parengiamąją klasę. Jos kursui išeiti mūsų dienų supratimu būtų užtekę 3 metų, o su parengiamąja — 4. Dėl to M. Mozūraitis, turėjęs galimybę Vilniaus universiteto archyve matyti XVIII amž. mokyklų vizitatorių raportus, kai jie dar nebūto išleisti⁵⁵, rašo : «Remdamiesi šiais vizitacijų aktais bei raportais, galime neabejotinai nustatyti Jurgio Pabrėžos mokslo metus Kretingos mokykloje. Jei Jurgis stojo paruošiamąją klasę, tai Kretingos mokykloje mokėsi ketverius metus. Nors pirmųjų mokslo metų data nėra žinoma, tai nesunku ją pažymėti : Pabrėža Kretingos mokyklon turėjo atvykti 1788 m. rudenį ir šią mokyklą po 4 metų baigė ». Tada išeitų, kad Pabrėža Kretingos mokyklą baigė 1792 m. Bet M. Mozūraitis tvirtina, kad jis ją baigė, apdovanotas *diligentiae* medaliu, 1791 m.⁵⁶. Čia jau datos nesutinka. Jei jis į mokyklą, įstojo 1788 m. ir mokėsi 4 metus, tai į mokyklą turėjo įstoti ne 1788, bet 1787 m. Kitaip išeitų, kad jis mokėsi ne 4, bet tik 3 metus. To negali būti, nes jis 1787 m., kaip I klasės mokinys, vizitatoriaus pažymėtas tarp pažangiųjų⁵⁷.

Iš kitos pusės aišku, kad J. Pabrėža su 3 klasių pažymėjimu nebūtų galėjęs įstoti į Vyriausiąją Lietuvos mokyklą Vilniuje, kuri 1803 m. buvo pavadinta universitetu⁵⁸. Prof. Mykolas Biržiška, remdamasis tais pačiais vizitatorių raportais, pagal kuriuos J. Pabrėža 1786-1787 m. tikrai buvęs Kretingos mokykloje, jo mokymąsi

---

⁵² Ten pat, 463 psl.

⁵³ Ten pat, 463 psl.

⁵⁴ Ten pat, 542 psl.

⁵⁵ Jie išleisti tik 1974 m.

⁵⁶ M. MOZŪRAITIS, *Pabrėža Kretingos mokykloje*, žr. *Ateitis*, 1943.III.23.

⁵⁷ *Raporty wizytatorów*, 275 psl.

⁵⁸ V. BIRŽIŠKA, *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aleksandrynas*, II, 307 psl.

prailgina iki šešerių metų, o su parengiamąja klase iki septynerių⁵⁹. Tos pačios nuomonės yra ir jo brolis prof. Vaclovas Biržiška, pagal kurį Pabrėža 1785-1786 mokslo metais mokėsis parengiamoje klasėje, o paskui jau aukštesnėje mokykloje, kurios kiekviena klasė turėjo dvejų metų kursą⁶⁰. Taip Pabrėža 1786-1788 m. lankė pirmąją klasę, 1788-1790 m. antrąją, o 1790-1792 m. trečiąją⁶¹. P. Ruškys taip pat rašo, kad J. Pabrėža Kretingos mokykloje mokėsi nuo 1785 m.⁶². Tumas-Vaižgantas sakosi iš kitų dokumentų patyręs, kad Pabrėža Kretingos mokykloje mokėsis devynerius metus⁶³. Tada išeitų, kad Pabrėža būtų pradėjęs mokytis 1783 m., būdamas 12 metų. Tuo atveju pasitvirtintų kai kurių autorių nuomonė, kad Pabrėža Kretingoje baigė parapiinę ir vidurinę mokyklą. Tačiau Tumas-Vaižgantas dokumentų nenurodo, tad ir jo tvirtinimas nėra pagrįstas, juo labiau, kad vizitatorius 1789 m. raporte pažymi, jog Kretingoje nėra parapiinės mokyklos⁶⁴.

Kadangi Vilniaus universiteto archyve 1792 m. Kretingos mokyklos vizitatoriaus raporto nerasta, tai kai kurie autoriai mano, kad dėl to nežinome, kuriais metais Pabrėža pabaigė mokyklą. Bet taip manantiems reikia priminti, kad vizitatoriai savo raportuose užrašė tik tuos mokinius, kurie vizitacijos metu pasižymėjo moksle ar buvo apdovanoti *diligentiae* medaliais, bet niekuomet jie nedavė baigiančiųjų mokyklą sąrašo. Kaip ten bebūtų, reikia atsakyti klausimą : kuriais metais Jurgis Pabrėža baigė mokyklą ? Ar jis ją baigė 1791 m., kaip tvirtina M. Mozūraitis ir P. Ruškys⁶⁵, ar 1792 m., kaip spėja M. Biržiška, nes tais metais jis įstojo į Vyriausiąją Lietuvos mokyklą Vilniuje ir tik tais metais, pereidamas iš poskyrio į poskyrį, galėjo šią mokyklą baigti. M. Mozūraičio nuomonė, kad Pabrėža 1791 m. baigė Kretingos mokyklą, grindžiama tik tuo, kad tais metais jis buvo atžymėtas *diligentiae* medaliu, nenulemia jo mokslo baigimo klausimo, nes *diligentiae* medaliai už pažangumą moksle būdavo duodami II ir III klasės mokiniams, nežiūrint,

⁵⁹ M. BIRŽIŠKA, *Pabrėža Kretingos mokykloje ir Vilniaus universitete*, žr. *Ateitis*, 1944.III.23.

⁶⁰ Tai įrodo ir 1787 m. vizitatoriaus raportas : « Egzaminovani (bili) uczniowie podzieleni w každej klasie na pierwszoletnieh i drugoletnich, ze wszystkich nauk *Ustawami przepisanych* » (*Raporty wizytatorów* », 275 psl.).

⁶¹ V. BIRŽIŠKA, *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aleksandrynas*, II, 306 psl.

⁶² P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...]*Pabrėža, mašinraštis, 4 psl.

⁶³ TUMAS-VAIŽGANTAS, *Raštai*, XI, Kaunas 1929, 68 psl.

⁶⁴ « Szkół parafialnych ani w tem mieście, ani w bliskości żadnych nie masz » (*Raporty wizytatorów*, 461 psl.).

⁶⁵ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...]*Pabrėža, mašinraštis, 5 psl.

2. Gimtasis Pabrėžos namas.

3. Gimtojo namo prieangis

4. Tverų bažnyčia.

kokiame tos klasės poskyryje mokinys besimokyti⁶⁶. Tada Pabrėža jį galėjo gauti pereidamas iš vieno III klasės poskyrio į antrą. Dėl to priimtinesnė atrodo M. Biržiškos nuomonė, kurią paremia V. Biržiška, kad Pabrėža Kretingos mokyklą baigė 1792 m.

4. VYRIAUSIOJE LIETUVOS MOKYKLOJE VILNIUJE

Jurgis Pabrėža, dar Kretingos mokykloje pamėgęs mokslą, svajojo, kaip siekti aukštojo mokslo Vyriausioje Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės mokykloje Vilniuje. Į ją patekti reikėjo lėšų, kurių tiek daug tėvai sutelkti nepajėgė. Iki šiol niekas nežino, kas jį parėmė vykstantį į Vilnių studijuoti. V. Biržiška mano, kad jis bus gavęs stipendiją, kurios būdavo duodamos gabiems studentams, arba jam padėjo dėdė pranciškonas Aleksandras Pabrėža, miręs 1801 m. gegužės 9 d.⁶⁷. Greičiausiai jis buvo gavęs stipendiją, nes dėdė, kaip vienuolis, padaręs neturto įžadą, pats nieko neturėdamas, negalėjo padėti.

V. Biržiška teigia, kad J. Pabrėža, baigęs Kretingos mokyklą, vienerius metus palikęs namuose ir į Vyriausiąją Lietuvos mokyklą Vilniuje įstojęs tik 1793 m. rudenį ir joje studijavęs iki 1794 m. pavasario, atseit, tik vienerius mokslo metus. Savo teigimą jis grindžia 1829 m. balandžio 13 d. J. Pabrėžos laišku, rašytu prof. Wolfgangui⁶⁸, kuriame jis apie savo botanikos studijas taip rašo: «Ir būčiau nepalyginamai daugiau pasinaudojęs (botanikos mokslo žiniomis), jeigu tais pačiais metais nebūtų prasidėjusi Kosciuškos revoliucija»⁶⁹. Gi P. Ruškys rašo, kad Pabrėža į Vyriausiąją mokyklą įstojo 1792 m. ir studijavo iki 1794 m.⁷⁰, vadinasi, dvejus metus. Tą patį teigia ir M. Biržiška ir kiti autoriai⁷¹. P. Ruškio teigimą patvirtina ir Pabrėžos mokslinis išsilavinimas, kurio jis nebūtų įsigijęs, jei būtų studijavęs tik vienerius mokslo metus.

Nuo 1579 m. veikusi Vilniaus Jėzuitų Akademija, 1773 m. jėzuitus panaikinus, perėjo seimo sudarytos Edukacinės Komisijos valdžion, kuri, pirmininkaujant Vilniaus vysk. I. Masalskiui, buvo

⁶⁶ *Raporty wizytatorów*, 463, 542 psl.

⁶⁷ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 2 nr., 71 psl.

⁶⁸ V. BIRŽIŠKA, *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aleksandrynas*, II, 307 psl.

⁶⁹ *Laiškas prof. Wolfgangui*, Lietuvos Mokslų Akademijos Biblioteka, F7-309.

⁷⁰ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis[...]* Pabrėža, mašinraštis, 6 psl.

⁷¹ J. DAGYS, *J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 8 psl.; M. BIRŽIŠKA, *Pabrėža Kretingos mokykloje ir Vilniaus universitete*, žr. *Ateitis*, 1944.III.3.

perorganizuota ir pavadinta Vyriausiąja Didžiosios Lietuvos kuni-gaikštystės mokykla — Schola Princeps Magni Ducatus Lithuaniae. Kai Pabrėža į šią mokyklą įstojo, joje veikė, mūsų laikų prasme, du fakultetai, anuomet fizinių ir moralinių mokslų kolegijomis vadinami. Fizinių mokslų kolegijoje buvo dėstoma: astronomija, aukštoji matematika, fizika, chemija, gamtos mokslai, medicinos mokslai, aritmetika, geometrija ir mechanika. Moralinių mokslų kolegijoje buvo dėstoma dogmatinė ir moralinė teologija, Šv. Raštas, Bažnyčios istorija, kanonų teisė, prigimtinė ir tautų teisė, romėnų teisė, visuotinė istorija, retorika ir literatūra. Ne tiesa, kad, stojant į to laiko Vyriausiąją Lietuvos mokyklą, tebuvo dvi galimybės — rinktis mediko ar kunigo kelią⁷², nes, renkantis fizinių mokslų kolegiją, buvo galima tapti įvairių mokslų specialistais, kokiais jau buvo daugelis ano meto tos pačios mokyklos profesorių, o renkantis moralinių mokslų kolegiją, buvo galima pasiruošti vidurinių ir pavietinių mokyklų mokytojais⁷³.

Apie J. Pabrėžos studijas pirmąsias žinias mums paliko M. Valančius. Jis rašo, kad Pabrėža «nuvažiavęs į Vilniaus Akademiją, mokė istoriją, anatomijos, botanikos, chemijos, chirurgijos, fizikos, prigimtų įstatymų, teologijos ir išguldymo Rašto švento»⁷⁴. Kiti autoriai šią žinią tik pakartoja, dažniausiai nenurodydami paties šaltinio. Žinodami, kokie mokslai tada buvo dėstomi fizinių ir moralinių mokslų kolegijose, matome, kad Pabrėža fizinių mokslų kolegijoje studijavo gamtos mokslus, ypač botaniką ir mediciną, o moralinių mokslų kolegijoje istoriją, natūralinę teisę, teologiją ir Šv. Rašto aiškinimą. Iš to matyti, kad jis lygia dalimi domėjosi fiziniais ir moraliniais mokslais, nors kunigu pradžioje ir nežadėjo būti. Daugelis autorių teigia, kad botaniką jis pasirinkęs dėl to, jog iš mažens prie jos buvo linkęs, kaip pats prisipažįsta 1829 m. balandžio 13 d. prof. Jonui F. Wolfgangui rašytame laiške, kur taip sako : «Dar vaiku būdamas, jau mylėjau augalus, sodinau juos, prižiūrėjau, globojau juos : o tai jau buvo, kad ir silpnas, bet vis dėlto tam tikras noras pažinti jų savybes»⁷⁵. Kiti autoriai tvirtina,

---

⁷² J. ŁUKASZEWICZ, *Historia szkół w Koronie i Wielkiem Księstwie Litewskiem*, IV, Poznań 1851, 1-47 psl. ; M. BALIŃSKI, *Dawna Akademia Wileńska (1579-1803)*, Petersburg 1862; J. BIELIŃSKI, *Universitet Wileński (1579-1831)*, II, Kraków 1899-1900; P. RABIKAUŠKAS, *Vilniaus akademija*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXXIV, 132-144 psl. ; A. RUKŠA ir J. RAUKTYS, *Vilniaus universitetas*, Vilnius 1966, 182-196 psl.

⁷³ L. Jucevičius, *Mokyti Žemaičiai*, Vilnius 1975.

⁷⁴ M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, II, 72 psl. Nauja laida *Raštai*, II, 273 psl.

⁷⁵ *Laiškas prof. Wolfgangui*, Lietuvos Mokslų Akademijos Biblioteka, F7-309.

kad Pabrėža gamtos mokslus ir mediciną studijavęs su ypatingu atsidėjimu, nes norėjęs «iš gamtos ir medicinos mokslų įgytomis mokslo žiniomis patarnauti sveikiems ir sergantiems savo krašto žmonėms»⁷⁶.

Iš minėto Pabrėžos laiško prof. Wolfgangui sužinome, kad jis klausė prof. F. Spicnagelio botanikos paskaitų, nes apie tai jis taip rašė: «Vėliau nuvykęs į Vilniaus universitetą, kai stvėriausi medicinos studijų, turėjau ten tarp kitų dalykų ir laimę matyti, kaip determinuojama augalų giminė ir rūšis, vadovaujant garbingam gamtos istorijos profesoriui J. S. Ponui Spicnageliui»⁷⁷. Tačiau J. Dagys nepriskiria tokios didelės reikšmės prof. Spicnageliui, nes jis «buvo ne biologas, bet gydytojas, tad gilaus teoretinio botanikos pagrindo Pabrėža iš jo negalėjo išgyti. Tikriausiai jis dėstė taikomąją botaniką, daugiau dėmesio kreipdamas į augalų panaudojimą medicinos reikalamis. Teorinių žinių Pabrėža galėjo gauti iš Stanislovo Bonifaco Jundzilos (1761-1847) knygos *Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos provincijos natūraliai augančių augalų aprašymas*, išleistas Vilniuje 1791 m.⁷⁸. Pats Jundzilas tuomet Vyriausioje Vilniaus mokykloje dar nedėstė, nes jis pats dar studijavo botaniką Vienoje⁷⁹, dėl to Pabrėžos profesorium būti negalėjo⁸⁰. Baigęs mokslus, Jundzilas tapo ne tik profesorium (1798-1823), bet ir botanikos sodo vedėju, kurį, naujon vieton perkėlęs, išplėtė iki 656 augalų rūšių⁸¹. Jis turėjo įtakos vėlesnėms Pabrėžos botanikos studijoms, kai jis tyrė ir aprašė Žemaitijos augmeniją. Pabrėžai botanikos moksle daug padėjo prof. Ž. E. Žilibero tritomis veikalas *Lietuvos flora*, S. Sirinėjaus *Žolynas* ir švedų botaniko L. Linėjaus veikalai *Sistema naturae* ir *Genera plantarum*. Mediciną Pabrėžos studijų metu dėstė prancūzai prof. N. Renjė ir J. Bouté, kurie buvo mokslinės akušerijos ir chirurgijos pradininkai Lietuvoje⁸².

Šalia studijų jaunam studentui Pabrėžai, kaip karštam patriotui, teko pergyventi Lietuvos ir Lenkijos valstybės galo įvykius. Jaunuolis

---

⁷⁶ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...]* Pabrėža, mašinraštis, 5 psl.

⁷⁷ *Laiškas prof. Wolfgangui*, Lietuvos Mokslų Akademijos Biblioteka, F7-309.

⁷⁸ S. B. JUNDZIL, *Opisanie roślin w Prowincyi W. X. Litewskiego rosnących wedlug ukladu Linneusza*, Vilnius 1791.

⁷⁹ S. B. Jundila, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, IX, 528 psl.; *Mažoji Lietuviškoji Tarybinė Enciklopedija*, I, Vilnius 1966, 706 psl.

⁸⁰ J. DAGYS, *J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 5 psl.

⁸¹ S. B. Jundila, *Lietuvių Enciklopedija*, IX, 528 psl.; *Mažoji Lietuviškoji Tarybinė Enciklopedija*, I, 706 psl.

⁸² Apie Pabrėžos studentavimo laikų dėstomus dalykus žr. *Vilniaus universitetas*, 75-93 psl.; J. BIELIŃSKI, *Universitet Wileński*, I-III passim.

turėjo pajusti, kas vyko krašte, turėjo patirti apie vis didėjantį rusų spaudimą, apie keturių metų (1788-1792) seimo reformas, kuriomis buvo stengiamasi atsikratyti Rusijos hegemonijos ir perorganizuoti krašto valdymą. Be abejonės, žinojo jis ir šioms reformoms priešingos, rusams pataikaujančios partijos, Targovicos konferencija vadinamos, pragaistingus darbus. Jis turėjo skaudžiai išgyventi karo su Rusija pralaimėjimus ir antrąjį Lietuvos padalinimą 1793 m. Aišku, kad, tokiems įvykiams vykstant, jaunas studentas negalėjo likti ją nepaliestas, kai šie įvykiai audrino Vyriausios Lietuvos mokyklos profesūrą ir studentiją. Tadui Kosciuška pradėjus laisvės kovą (1794) prieš rusus, daugelis studentų, tarp jų ir J. Pabrėža, tikėdami išvaduoti tėvynę, išėjo į sukilimą⁸³.

Apie savo dalyvavimą sukilime Pabrėža, matyt, saugumo dėliai, niekur neprasitarė⁸⁴. Jo dalyvavimą sukilime atidengė profesorai Mykolas ir Vaclovas Biržiškos. Apie tai V. Biržiška rašo : « Šis faktas absoliučiu tikrumu paaiškėjo, kada Mykolui Biržiškai pavyko vienos Vilniaus universiteto bibliotekos knygos įrišime surasti įklijuotą Pabrėžos atsisveikinimo laišką, rašytą, tėvams, kai jisėjo į sukilimą. Sunku pasakyti, kaip šis laiškas pateko į anos knygos apdarą — greičiausiai irgi saugumo sumetimais. Bet ir šiame laiške, rašytame tokiu kritingu metu, Pabrėža nepamiršta savo augalų ir gėlių kolekcijos, paliktos tėviškėje, ir ją paveda savo jauniausios sesutės Onos globai »⁸⁵.

Kai aš šią žinią 1960 m. gegužės 26 d. Romoje Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Istorijos Mokslų sekcijos susirinkime, skaitydamas paskaitą apie J. Pabrėžą, paskelbiau, tai paskaitos klausęs prof. Z. Ivinskis suabejojo jos tikrumu. Tada aš tuo reikalu parašiau laišką dar gyvam, Los Angeles, Kalifornijoje gyvenusiam, prof. Mykolui Biržiškai, atsiklausdamas jį apie jo atrastąjį Pabrėžos laišką.

⁸³ A. ŠAPOKA, *Lietuvos istorija*, Felbach 1950, 429-439 psl. ; K. AVIŽONIS, *Kosciuška*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XII, 471-474 psl. ; P. ČEPĖNAS, *Jokūbas Jasinskis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, IX, 323 psl. ir sek.

⁸⁴ P. JANUŽIS, *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža ir jo raštai*, žr. *Varpas*, (1898) 4 nr., 61-62 psl., nežinia kuo remdamasis, tvirtina, kad Pabrėža, « grįždamas iš Vilniaus namon, patyrė daug kliūčių nuo Napoleono armijos 1812 m. «Tai visai netiesa, nes jis tais metais Vilniuje nestudijavo, seniai jau buvo kunigas ir jau buvo Kartenos altaristas. Ta pati nesąmonė kartojama ir įvade *Botanika arba Taislius Auguminis parašyta kun. Ambraziejaus Pabrėžos*, atspaudas iš *Dirvos*, Shenandoah, Pa. 1900, 5 psl. Tą patį kartoja ir K. ŠAULYS, *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža ir jo raštai*, žr. *Draugija*, (1911) 53 nr., 23 psl.

⁸⁵ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, (1950) 2 nr., 71 psl., žr. *Aleksandrynas*, II, 307 psl.

Iš jo 1960. XII. 9 d. gavau tokį atsakymą: «Malonus kunige! Pačių rašinių apie Pabrėžą neturiu, bet pas mane pažymėta mano du straipsniai : 1 Pabrėža Kretingoje ir Vilniaus universitete — Kauno dienraštyje *Ateitis*, 70 ir 71. Ten ir Pabrėžos akademinis laiškas tėvams, ištrauktas iš jo rankraščio viršelio ». Gavus tokį profesoriaus atsakymą, rodos, nereikėtų abejoti fakto tikrumu. Gal dėl to Lietuvoje rašiusieji apie Pabrėžą, kuriems žinomas minėtasis M. Biržiškos paskelbtas laiškas, pripažįsta, kad Pabrėža dalyvavęs Kosciuškos sukilime ⁸⁶. Be šio laiško neturime jokių kitų žinių, kurios padėtų išaiškinti Pabrėžos dalyvavimą ir veikimą sukilime. V. Biržiška mano, kad jis veikęs Žemaitijoje, nes iš ten paskui ištojo į Varnių kunigų seminariją ⁸⁷.

5. VARNIŲ KUNIGŲ SEMINARIJOJE

Tado Kosciuškos ir kitų patriotų suorganizuotas sukilimas nepavyko. Tų pačių 1794 m. rugpiūčio 10 d. rusai užėmė Vilnių ir pradėjo žiauriai bausti ir žudyti laisvės kovotojus. Sukilimo dalyviai ir šalininkai turėjo slapstytis, bėgti į užsienį arba bent pasitraukti į nuošalesnes vietas. Tuo metu, pasak V. Biržiškos, Jurgis Pabrėža buvo pasitraukęs į Žemaitiją ir rugpiūčio 1 d. ištojo į Žemaičių vyskupijos kunigų seminariją Varniuose. Jis mano, kad Pabrėža į seminariją stojęs norėdamas paslėpti savo pėdsakus, nes, pasak jo, jei jis anksčiau būtų turėjęs tokį norą, tai jau anksčiau, užuot vykęs į Vilnių, būtų vykęs į Varnius. Taip mano ir daugelis kitų autorių pasauliečių ⁸⁸.

Kun. P. Ruškys, atrodo, visai nieko nežinodamas apie J. Pabrėžos dalyvavimą sukilime, mano, kad jis pašaukimą kunigystėn pajuto rimtai studijuodamas ir kreipdamas ypatingą dėmesį į šio ir pomirtinio gyvenimo problemas, dėl to jo sieloje kilo darbo ir mokslo vertybių perkainojimas ir, rimtai apsisprendęs, panorio tapti kunigu. Jam, kaip medicinos studentui, teko dalyvauti asistentu vienoje operacijoje, kuri buvo sunki ir sudėtinga ir tur būt baigėsi mirtimi, kuri padarė jam sunkiai slegiantį išpūdį. Žinoma, toks įvykis galėjo jį įbauginti, akivaizdžiai parodydamas, kad medicina ne visada gali

---

⁸⁶ J. DAGYS, *J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 9 psl. ; A. MERKYS, *Kad žemaičiai ūkininkai*, žr. *Gimtasys Kraštas* 1971.I.21.

⁸⁷ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, (1950) 2 nr., 71 psl.

⁸⁸ Ten pat. A. MERKYS, *Kad žemaičiai ūkininkai*, žr. *Gimtasys Kraštas* 1971.I.21 ; J. DAGYS, *J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 9 psl.

išgelbėti žmogų nuo mirties. Būti atsakingam už žmogaus gyvybę jautriam medikui tikrai nelengva. Juo labiau tai paveikė giliai tikintį, karštai Dievą ir artimą mylintį studentą, dėl to jis ryžosi tapti kunigu, kad vietoje kūno gydytų sielą⁸⁹.

Ignas Jablonskis apie jo apsisprendimą į kunigus taip samprotauja: «Pabrėža augo ir brendo tokiu laiku, kai iš pamatų iro Lietuvos-Lenkijos valstybės santvarka. Netenka abejoti, kad to irimo kulminacija, 1794 metais valstybės galutinis žlugimas, Vilniaus universiteto mokslus ėjusio studento J. Pabrėžos gyvenimą pasuko nauja vaga. Viena iš svarbiausių priežasčių J. Pabrėžą nukreipusių į Varnių kunigų seminariją laikytina lėšų mokslui tęsti netekimas. Jo tėvai eiliniai valstiečiai, valstybėje kilus suirutei ir sustojus prekybai neteko pajamų. Tačiau J. Pabrėža jau per toli buvo nuėjęs mokslo keliu, kad galėtų sustoti, nepasiekęs tikslo. Valsčiaus raštininko pareigos jo neviliojo, todėl jis toliau mokėsi Varnių kunigų seminarijoje»⁹⁰.

Studentas J. Pabrėža į kunigų seminariją įstojo jau būdamas pilnai subrendęs jaunuolis, eidamas 24 metus, dėl to pašaukime apsispręsti lemiamos įtakos negalėjo turėti jokie pašaliniai veiksniai, nes, jei jų vedamas būtų įstojęs, tai neilgai būtų išbuvęs seminarijoje. Tuoj būtų pastebėjęs, kad ne ten pataikė, arba seminarijos vadovybė jį būtų atleidusi kaip netinkamą. Pabrėža gi į dvasininko pašaukimą, kaip vėliau matysime, žiūrėjo labai rimtai. «Būdamas kunigų seminarijoje rūpinosi ištirti savo pašaukimą. Rūpinosi su didžiu dvasios pakilimu išpildyti visas klieriko pareigas ir lavintis dorybėse. Jis šviečia savo pavyzdžiu ir mokslingumu. Jis rūpinasi gerai pažinti savo pareigas, su baime ir nusizėminimu lavina save, kad taptų tinkamu darbininku Kristaus vynuogyne»⁹¹. Tiesa, yra išlikusi žinia, kad klierikas J. Pabrėža, išgirdęs šv. Augustino mokslą apie kunigo pareigas, jų pabūgęs, bet rektoriui pavykę jį perkalbėti, ir jis pasiliko⁹².

Kai J. Pabrėža stojo į seminariją, tai jai vadovavo vienuoliai misionieriai, kitur vincentiečiais vadinami. Tuomet, kaip M. Valančius

⁸⁹ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis*[...]Pabrėža, mašinraštis, 6 psl.

⁹⁰ IG. JABLONSKIS, *Mūsų Žodis*, Skuodas, 1971.1.14, 6(2956) nr.

⁹¹ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis* [...]Pabrėža, mašinraštis, 6 psl.

⁹² P. JANUŠIS, *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža ir jo raštai*, žr. *Varpas*, 1898 m., 4 nr., 01-62 psl.; K. ŠAULYS, *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Draugija* (1911) 53 nr., 23 psl.; V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai* (1950) 2 nr., 71 psl.; P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis*[...]Pabrėža, *ižymus žemaičių floristas*, žr. *Švietimo Darbas*, (1925), 8 nr., 833 psl.

rašo, teologijos mokslas būdavo išeinamas per trejus metus, dėl to trečiųjų metų pradžioje klierikai gaudavo šventimus⁹³. Pabrėža Varnių seminarijoje mokėsi nepilnus dvejus metus, nes 1796 m. vasario 26 d. (V. Biržiška sako, kad vasario 16) Žemaičių vysk. Stepono Giedraičio buvo iššventintas kunigu⁹⁴. Sunku patikėti V. Biržiškai, kad Pabrėža buvo anksčiau iššventintas dėl to, kad tuo metu būvęs didelis kunigų trūkumas⁹⁵ ⁹⁶, kadangi tuo metu palyginti jauni kunigai, kaip netrukus ir pats Pabrėža, eidavo į altaristus. Greičiausiai jis buvo anksčiau iššventintas kaip pavyzdingas klierikas, kuris dar Kretingos mokykloje ir Vilniaus universitete buvo išėjęs pakankamą kunigui reikalingą mokslą. Juk jis moralinių mokslų kolegijoje, pasak M. Valančiaus, studijavo teisę, teologiją ir Šv. Raštą ⁹«.

---

⁹³ M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, II, 25 psl. Nauja laida *Raštai*, II, 243 psl.

⁹⁴ Labiau patikima kun. J. Pabrėžos šventimų data yra P. RUŠKIO, *Kun. Jurgis[...]* Pabrėža, mašinraštis, 6 psl., nes jis turėjo po ranka Žemaičių vyskupijos ir Bernardinų provincijos elenchus ir paties Pabrėžos dokumentus.

⁹⁵ V. BIRŽIŠKA, *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aleksandrynas*, II, 307 psl.

⁹⁶ M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, II, 72 psl. Nauja laida *Raštai*, II, 273 psl.

II. ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS KUNIGAS

Skurdžios yra žinios ir apie kun. J. Pabrėžos gyvenimą, mokslą ir veikimą nuo jo išventinimo Varniuose iki persikėlimo į Kartoną (1796-1807), kaip ir apie jo jaunystę ir mokslą, dėl to autoriai yra paskelbę visokių nesąmonių. Tik vienas kun. P. Ruškys šiam laikotarpiui nušviesti yra surinkęs daugiau žinių. Jam buvo prieinami Pabrėžos dokumentai, jo raštai ir Žemaičių vyskupijos elenchai; jais naudodamasis, jis nustatė kun. J. Pabrėžos kunigavimo ir pamokslų sakymo vietas ir laiką¹. Tomis žiniomis dabar naudojasi ir kiti autoriai, kurie rašo apie Pabrėžą.

1. VIKARAS ŠILUVOJE (1796-1797)

Vysk. Steponas Giedraitis, išventinęs J. Pabrėžą kunigu, paskyrė jį vikaru į Šiluvą, kur jis darbavosi iki 1797 m. pabaigos. Šiluva yra pagarsėjusi Marijos apsireiškimu ir jos stebuklingu paveikslu. Ji nuo seniausių laikų yra tautinė Lietuvos šventovė, į kurią kasmet, ypač Marijos gimimo, arba Šilinių, atlaidų metu, rugsėjo 8-16 d., suplaukia tūkstantinės minios maldininkų. Pirmoji Šiluvos bažnyčia buvo statyta 1457 m. Jai sudegus, vėl buvo atstatyta medinė. Naujoji mūrinė, kurioje apaštalavo kun. J. Pabrėža, buvo konsekruota 1786 m. Nuo senų laikų Šiluvos klebonai buvo garsūs ir mokyti kunigai, daugiausia Žemaičių vyskupijos pavyskupiai, prelatai imfulatai, prepozitais vadinami. Mat, Šiluvos bažnyčiai, Šv. Sosto 1775 m. buvo suteiktas prepozitūros poaukštis. Šalia bažnyčios, Marijos apsireiškimo vietoje, prie akmens, buvo koplyčia. Nuo 1650 m. Šiluvos bažnyčioje 4 kunigai, mansionieriais vadinami, kas dieną giedodavo Marijos valandas. Bažnyčioje buvo galingi vargonai, o didžiajame altoriuje stebuklingas Marijos paveikslas. Liturginės apeigos ir bažnytinis giedojimas kėlė kunigų ir tikinčiųjų dvasią.

Kai kun. J. Pabrėža buvo paskirtas vikaru, Šiluvos klebonas buvo prelatas imfulatas, prepozitas, Simonas Giedraitis, vėliau Že-

---

¹ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...]Pabrėža*, mašinraštis, 7 psl. ir toliau.

marčių vyskupijos pavyskupis (1808-1844) ². Jaunas kun. J. Pabrėža pateko į vieną geriausių Žemaičių vyskupijos parapijų. Ką jis čia šioje garsioje Marijos šventovės parapijoje veikė, žinių nepaliko. Po 45 metų Šiluvos parapija, M. Valančiaus duomenimis, turėjo 4687 tikinčiuosius, kuriuos aptarnavo 5 kunigai³, dėl to atrodytų, kad parapijoje daug darbo būti negalėjo. Bet reikia atsiminti, kad klebonas prelatas imfulatas iškilmingose pamaldose naudojo vyskupiškas insignijas, dėl to paprastų sielovados darbų mažai bedirbo. Be to, tokie klebonai prepozitai dažniausiai kur nors toliau ir gyvendavo. Kiti 4 ar 3 kunigai, minėtieji mansionieriai, pragyvendavo iš fundatoriaus Kristupo Kočano užrašų, turėdavo kalbėti Marijos valandas ir laikyti mišias, būdami dargi senyvo amžiaus, parapijoje sielovados darbų mažai bedirbo ⁴. Dėl to suprantama, kad didelė dalis sielovados darbo buvo uždėta ant jauno vikaro pečių.

Jis čia laikė tikinčiųjų užprašytas mišias, sakė pamokslus, klausė išpažinčių, kinių čia daug turėjo būti, nes Šiluvos Marijos šventovė ne tik minėtųjų šilinių atlaidų metu, bet ir šiaip jau gausiai lankydavo maldininkai, teikė kitus sakramentus, lankė ligonius ir atliko kitas kunigo pareigas. Šalia to, vienam ar kitam mansionieriui susirgus ar esant sutrukdytam, su kitais turėdavo kalbėti ar giedoti Marijos valandas. Tie metai kun. J. Pabrėžai buvo tarsi sielovados mokykla. Atrodo, kad jis jam pavestas pareigas gerai atliko, jei jau po metų buvo paskirtas Raudėnų parapijos administratorium. Matyti, toms pareigoms jį bus rekomendavęs Šiluvos prepozitas Simonas Giedraitis savo giminaičiui Žemaičių vyskupui Steponui Giedraičiui.

2. RAUDĖNŲ ADMINISTRATORIUS (1798-1800)

Raudėnuose, kur kun. J. Pabrėža buvo paskirtas administratorium, buvo karaliaus dvaras, kurį 1611 m. valdė Baltramiejus Bardovskis. M. Valančius sako, kad Raudėnų bažnyčia buvusi pastatyta 1550 m.⁵, bet iš tikrųjų ji pastatyta 1611 m. karaliaus Zigmanto

² *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, redegit P. RABIKAUSKAS, I, Roma 1971, 98, 231, 239, 286, 319, 320, 321, 362, 363, 378, 392, 403, 404, 409, 412, 419, 422, 424, 442 psl. ; M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemajtiu Wiskupiste*, I, 124-128, 261, 321 psl. Nauja laida *Raštai*, II, 1 Iii, 193, 461 psl. S. YLA, *Šiluva*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX, 509-521 psl., ir *Šiluva Žemaičių istorijoje, Krikščionis gyvenime serijos* IV t., So. Boston 1970.

³ M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemajtiu Wiskupiste*, I, 320-321 psl. Naujalaida *Raštai*, II, *Tobylčios*, puslapiai nenumėruoti [219] žr. *Šidtava*.

⁴ S. Yla, *Šiluva*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIX, 514 psl.

⁵ M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemajtiu Wiskupiste*, I, 310 psl. Nauja laida *Raštai*, II, 215 psl.

Vazos dvariškio Baltramiejaus Berdovskio, kuris jai davė šv. Baltramiejaus vardą. Jis, gavęs iš karaliaus sutikimą, iš savo nuomojamos žemės kunigo ir bažnyčios išlaikymui užrašė du valakus žemės, miško, ganyklų, Viešučių ir Šaukštelių kaimus Beržėnų valsčiuje. Karalius 1611 m. lapkričio 5 d. patvirtino jo užrašus. Tačiau, tada trūkstant kunigų, karalius nustatė, kad Raudėnus ir Tryškius aptarnautų vienas kunigas, mokąs lietuviškai. Netrukus Raudėnams buvo suteiktos ir parapijos teisės ⁶.

Kan. Jonui Višemirskiui 1621 m. prie Varnių katedros įsteigus prepozitūrą, karalius Zigmantas Vaza 1622 m. padidino beneficijos užrašus, prie anksčiau Raudėnų bažnyčiai užrašytų Viešučių ir Šaukštelių kaimų, pridėdamas Raudėnų ir Švendrių kaimus ir mišką, vadinamą *Zaścianek*. Prelatas prepozitas dažniausiai gyvendavo prie Varnių katedros, kuris Raudėnų kunigui administratoriui, žmonių klebonu vadinamam, mokėjo sutartą atlyginimą. Tokiu administratorium buvo ir kun. J. Pabrėža (1798-1800). Didelio atlyginimo prel. prepozitas jam duoti negalėjo, nes Žemaičių vyskupas Antanas Tiškevičius savo 1748 m. reliacijos popiežiui rašo, kad Raudėnų beneficija duodanti tik 30 skudų pajamų, nes žemė esanti pelkėta ir sunkiai prieinama dirbti. Tuometinis prel. prepozitas, Žemaičių pavyskapis Aleksandras Horainas, 1739 m. pastatė naują bažnyčią, kurioje teko apaštalauti ir kun. J. Pabrėžai, o prel. Jonas Horainas 1778 m. prie jos įkūrė altariją ⁷. M. Valančiaus duomenimis, 1841 m. Raudėnuose buvę 3 kunigai. Jis mini pavardėmis prel. prepozitą Pranciškų Kšižinauską ir altaristą Tomą Vaišnora, bet nemini administratoriaus pavardės, kuris faktiškai ėjo klebono pareigas. Tuomet parapijoje buvo 2812 tikinčiųjų ⁸.

Raudėnų administratorium paskirtą kun. J. Pabrėžą užgūlė dvejopi rūpesčiai: jam pavestų sielų išganymas, kuris uždėjo jam didelę atsakomybę, ir prel. prepozito ūkio tvarkymas, kuriam jis neturėjo nei noro, nei patyrimo. Tačiau šias pareigas jis iš pat pradžių stengėsi gerai atlikti, kaip tai matysime iš jo pirmojo pamokslo ir pasiryžimų, padarytų Raudėnuose.

Vos atvykęs į Raudėnus, stengėsi pažinti savo parapiečių ydas ir dorybes, kad galėti; juose naikinti, kas bloga, ir ugdyti, kas gera.

⁶ *Lietuvių Enciklopedija*, XXIV, 536 psl. ; B. KVILYS, *Mūsų Lietuva*, IV, So. Boston 1968, 451 psl.

⁷ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, I, 306, 326, 353, 384, 385, 400 psl. ; *Lietuvių Enciklopedija*, XXIV, 536 psl.

⁸ M. WOLONCZEWSKIS, *Žemaitių Wiskupiste*, I. 310, 272 psl. Nauja laida *Raštai*, II, 215, 401 psl.

Iš kurt. J. Pabrėžos pamokslo Kamienuose atrodo, kad prieš jį buvęs administratorius buvo uolus kunigas, sakęs pamokslus, mokęs poterių ir viso to, ko mokyti reikia. Tačiau, pabuvęs čia dešimtį dienų, jau pastebėjo, kad tarp kviečių yra ir kūkalių, tarp gerų yra ir didelių nusidėjėlių, paleistuvių, dvilinkaliežuvių, artimo šlovę plėšiančių. Jis jau matė moterų, kurios vaikščioja nekukliai be šniūravonių ir be prijuosčių. Savo pirmame pamoksle kun. J. Pabrėža pasakė, kad tokių blogybių jis nepakęsia, nes už jų sielas turėsiąs atsakyti Dievo teisme.

Už savo parapiečių išganyką jis iš pat pradžių jautė didelę atsakomybę. Dėl to pirmąjį savo pamokslą pradeda Milano arkivyskupo kardinolo šv. Karolio Boromiejaus ingreso įvykiu; savo ingreso iškilmėse jis verkė ir, paklaustas, ko verkiąs, atsakė : « Aš, ant savo pečių turėdamas uždėtas sunkias pareigas, negaliu susilaikyti nuo ašarų, nes suprantu, kad už visos arkivyskupijos dvasią turėsiu Dievui duoti apyskaitą». Šio šventojo arkivyskupo ir kardinolo pavyzdį seka, perimdamas Raudėnų parapiją ir kun. J. Pabrėža, dėl to į savo parapiečius kreipiasi:

« Mylimiausieji mano nauji parapiečiai! Prisipažįstu jums, jog man, perimant Raudėnų parapijos valdymą, buvo pilnos akys ašarų. Dėl ko ? Dėl to, jog iš vikaro pareigų, kur tikrai savo ir tų, kurie pas maneėjo išpažinties, išganyko ieškojau, vyresnybė liepė būti tos parapijos užvaizda, kur yra apie 1200 tikinčiųjų sielų. O žinau gerai, jog už kiekvieną sielą, jei kuri mano valdymo metu, saugok Dieve, nueis į pragarą, man reikės Dievui atsakyti. Na, kaip tad neverkti ? Sutvėrėjau mano ! Už ką mane taip bausi ? Už tai, jog tau prisakiau per Ezechielį pranašą: « Jei man sakant bedieviui ' Mirte mirsi ', tu jam neapskelbsi, kad jis gręžtųsi nuo savo bedieviško kelio ir būtų gyvas, tas bedievis mirs savo neteisybėje ; tačiau jo kraujo aš pareikalausiu iš tavo rankos » (Ezechb. 3,18).

Ši atsakomybė už jam pavestų sielų išganyką jį verčia kalbėti, įspėti, mokyti per pamokslus. Šaukti tarsi triūba, kad sugriūtų šėtono pilis, kurią jis yra pasistatęs nusidėjėlių sielose, kaip sugriuvo Jeriko mūrai izraelitų kunigams pučiant triūbas ir šaukiant. Negana, to apaštalavimo darban sau į pagalbą jis kviečia tėvus, šeiminius, ponus ir bajorus. Jis į juos kreipiasi:

« Gimdytojai, veskite savo vaikus į bažnyčią, į pamokslus. Jūs šeiminkai, savo šeimyną mokykite, ką patys mokate. Ponai ir bajorai, klauskite dažnai savo tarnų ir pavaldinių, ar atmena, ką girdėjo šventoje bažnyčioje [...] Šeiminkai, šeiminkės, žiūrėkite, kas jūsų namuose dedasi. Gimdytojai, žiūrėkite, su kokiais asmenimis jūsų vaikai draugauja. Desėtninkai, žiūrėkite, kas jūsų desėtkoje dedasi, kokie asmenys Viešpaties Dievo nemyli, kokie asmenys

kitus piktina savo nešvariomis kalbomis arba darbais. Ponai ir bajorai tegul stengiasi sužinoti, kas dedasi tarp jų dvariškių, kas vyksta tarp samdinių, tegul patys duoda gerą pavyzdį, tegul neleidžia piktų draugysčių, tegul baudžia už papildytus negražius darbus ».

Paprašęs pagalbos ir visus pakvietęs apaštalavimo darban, naujasis administratorius Dievo akivaizdoje prašo jų pažado : « Ar dirbsite su manim ? Ar kiekvienas atliksite savo pareigas ? Ar, matydami piktai elgiantis, patys negalėdami pataisyti, pranešite man ? Ar tikrai pasižadate? » Gavęs iškilmingų tikinčiųjų pažadą, kun. J. Pabrėža kreipiasi į Dievą: «Viešpatie geriausias, tu matai savo parapiečių širdis, pasižadame tau visi kartu, jog ne tiktai patys nusi-dėti saugosimės, bet dar ir kitus negerai darančius pataisyti stengsimės ».

Po šio prisistatymo Dievui ir parapiečiams, pasiryžusiems kartu apaštalausti, pats kun. J. Pabrėža Dievo ir savo ganomųjų akivaizdoje pasižada uoliai rūpintis jam vyresnybės pavestųjų sielų išganymu, kad, mirdamas ar išeidamas iš Raudėnų parapijos, kaip Jėzus savo Tėvui, galėtų sakyti: «Viešpatie, avelių, kurias atidavei į mano rankas, nepražudžiau nė vienos» (Jon. 17,12) ⁹.

Tai tikrai konstruktyvus pamokslas, kuriuo naujasis administratorius sielovados darbui sujungė visus parapiečius. P. Ruškys sako, kad šis pirmasis kun. J. Pabrėžos pamokslas visiems padaręs gilų ir jautrų išpūdį: « Verkė klausytojai ir jis pats »^{10 11}. Po tokios pradžios yra pagrindo manyti, kad parapiečių bendradarbiavimas su naujuoju kunigu administratorium buvo tikrai nuoširdus ir sėkmingas, Jis pats vykdė savo pažadą, turiningais pamokslais juos mokydamas, išpėdamas ir atitraukdamas nuo blogo. Tik gaila, kad, be šio pirmojo pamokslo, kun. J. Pabrėžos pamokslų rinkiniuose man tėra žinomas tik vienas Raudėnuose pasakytas pamokslas *Apie Suda Paskutini Poną Dieva*, kurį jis sakė 1798 m., pirmąjį advento sekmadienį ¹¹.

Kun. J. Pabrėža parapiečius veikė ir savo pavyzdžiu bei giliu dvasiniu gyvenimu ir maldingumu. Raudėnuose jis pasirašė labai griežtų dienotvarkę ir vidinio gyvenimo pasiryžimus, kurių stropiai laikėsi. Vakare 7 ar 8 val. gulė, ryte 3 arba 4 val. kėlėsi. Vadinasi, miegodavo 7 ar 8 val. Atsikėlęs tuoj pamaldžiai sukalbėdavo rytmetines maldas, atlikdavo mąstymų, kalbėdavo breviorių. Paskui pusvalandį ar ilgiau studijuodavo teologijų, su tinkamu pasirengimu

⁹ Kun. J. Pabrėžos pamokslas Raudėnuose, žr. *Priedai*, I, 229 psl.

¹⁰ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis[...]Pabrėža*, mašinraštis, 11 psl.

¹¹ *Kninga Tōrėti sawiey Kozonius ont nekōriu Nedielys Dyinų yr ōnt laby daug Szwacziau*, rankraštis, žr. *Priedai*. 271-280 psl.

ir dėkojimu laikė šv. mišias. Po mišių 15-30 minučių skaitė dvasinį skaitymą. Toliau rūpinosi ūkio reikalais. Likusį laiką iki pietų skyrė pamokslų ruošimui ir Šv. Rašto skaitymui; pamokslams tinkamas ištraukas išmokdavo atmintinai. Pusę dvyliktos darė sąžinės sąskaitą. Dvyliktą valgė pietus. Po pietų iki dviejų buvo pasiskyręs laisvalaikį. Nuo 2 iki 3 skaitė ir kartojo teologiją. Vėliau ruošėsi pamokslams ir nustatytu laiku kalbėdavo breviorių. Po brevoriaus maldų apžiūrėjo ūkį, lankė sergančius ir vargšus. Paskui kalbėdavo savo dievotumo poterius. Šeštą val. kalbėdavo paskutines maldas. Vakarienės metu neprivalgydavo. Po vakarienės kalbėdavo vakarines brevoriaus maldas ir atlikdavo kitas dvasines pratybas. Šios dienotvarkės gale buvo įrašęs pastabas : « Ši dienotvarkė negali kliudyti pastoracijos atlikimui: krikštams, aprūpinimui ligonių ir t.t. Tuo atveju dienotvarkė tam laikui sulaikoma. Šeštadieniais po mišių visą laiką klausyti išpažinčių »¹².

Negana tai, kun. J. Pabrėža, Raudėnuose gyvendamas, net tris kartus buvo pasirašęs pasiryžimus, kuriuos kun. P. Ruškys vadina, ryžtais¹³. Apie juos plačiau bus kalbama, nagrinėjant jo asketinį gyvenimą. Čia paminėsime tik tai, kas liečia jo kunigiškas pareigas ir santykius su žmonėmis. Pirmiausia jis pasiryžo gerai atlikti visas savo pareigas. Jas atlikti noriai iš Dievo meilės ir jo garbei. Nepykti ant patarnaujančio berniuko, bet, tris kartus išpėjus, nesitaisanti bausti. Neįtarti kitų ir nesiklausyti įtariančių. Nevaikščioti ir neviešėti pas parapičius. Be reikalo į jokią moterį nežiūrėti.

Įdomu tai, kad jis už kiekvieno pasiryžimo neištesėjimą skiria sau bausmes : už kiekvieną be reikalo išėjimą į parapiją vieną dieną pasninkauti, už kiekvieną artimo apkalbėjimą, nors dalykas būtų tikras, bet kitiems nežinomas, duoti vargšams dvi ditkas ir atkalbėti septynias Dovydo atgailos psalmes ; už kiekvieną be reikalo pažvelgimą į moterį daryti gailestį ir sukalbėti trejus poterius¹⁴.

Kun. J. Pabrėža rūpinosi ne tik sielų išganymu, bet ir jam paves-to prelato prepozito beneficijos ūkio reikalais, iš kurių, kaip minėta, jis, kaip administratorius, gaudavo atlyginimą. Dėl to savo dienotvarkėje net du kartus yra įsirašęs ūkio reikalus. Ryte po šv. mišių ir dvasinio skaitymo rūpintis ūkio reikalais ir vakarop, atkalbėjus brevoriaus maldas, apžiūrėti ūkį. Tas ūkininkavimas, matyt, jam teikė daug rūpesčio, nes, pasak vysk. A. Tiškevičiaus 1748 m.

---

¹² Kun. J. Pabrėžos dienotvarkė, žr. *Priedai*, II, 1 nr., 232-234 psl.

¹³ *Ryžtai* 1798 m., žr. *Priedai*, II, 2-4 nr., 233-234 psl.

¹⁴ *Ryžtai* 1799 m., žr. *Priedai*, II, 3 nr., 233-234 psl.

pranešimo popiežiui, Raudėnų beneficija duodanti tik 30 skudų, nes žemė esanti pelkėta ir sunkiai prieinama dirbti¹⁵.

Raudėnuose kun. J. Pabrėža išbuvo tik dvejus metus. Nėra žinoma priežastis, kuri jį privertė atsisakyti parapijos administratoriaus pareigų. Gal jam nesisekė atversti nusidėjėlius, dėl kurių sielų išganymo jis taip sielojosi ir jautė begalinę atsakomybę? Gal nesugebėjo tvarkyti jam pavesto ūkio? Viena yra aišku, kad prie administratoriaus pareigų nelinko kun. J. Pabrėžos širdis, nes jis iš prigimties buvo dvasinio gyvenimo ir mokslo žmogus. Dėl to jis prašėsi atleidžiamas iš administratoriaus pareigų. Vysk. Steponas Giedraitis, išklausęs jo prašymą, 1800 m. atleido jį iš pareigų Raudėnuose ir perkėlė į Tverus vikaru¹⁶. Tačiau yra duomenų kad jis Tveruose jau buvo 1799 m., nes yra išlikęs jo vieno pamokslo *Apie apkalbėjimo žalos atitaisymą* rankraštis, aiškiai datuotas, kad jis buvo sakytas Tveruose 1799 m.¹⁷.

3. TVERŲ VIKARAS (1800-1802)

Tverai, kur kun. J. Pabrėža vikaravo, yra sena ir garsi Žemaitijos vietovė. Jos vardas minimas jau XIII amž. Kada čia buvo pastatyta pirmoji bažnyčia, nežinoma. Turėjo būti pastatyta XVI amž., nes 1592 m. ji buvo tuščia, apleista, be kunigo. Naują bažnyčią, gal būt senos vietoje, 1614 m. pastatė Tverų tėvūnas Elijas Ilgovskis, padarydamas jai užrašus, kuriuos karalius Zigmantas Vaza 1618 m. patvirtino¹⁸. Žemaičių vysk. Jurgis Tiškevičius savo 1646 m. reliacijoje Tverų bažnyčią priskiria prie žymesniųjų vyskupijos bažnyčių, į kurią iš viso krašto atvyksta maldininkai, nes joje yra malonėmis garsus Švč. Mergelės paveikslas¹⁹.

Gi iš vysk. Antano Tiškevičiaus 1748 m. relacijos sužinome, kad bažnyčia vadinasi Švč. Mergelės Aplankymo vardu, po gaisro naujai

---

¹⁵ «Secunda dignitas post pontificalem praepositura; habet praestimonium seu praebendam Raudziany dictam, proventus tenues, ultra 30 scuta ob terram paludinosam et inaccessibilem ad colendas agros » (*Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, I, 353 psl.).

¹⁶ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...] Pabrėža*, mašinraštis, 12 psl.

¹⁷ *Pamokslay Wayringosy Materijosy At rožniu wyitu, iwayriusy laykusy sakity par Kónyga Ambrožioje Pabrėža Tercyjorio Zokana Szwęta Tiewa Prącziszkaus*, rankraštis, 247 psl.

¹⁸ R. KRASAUSKAS, *Tverai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXXII, 89 psl., B. KVIK-LYS, *Mūsų Lietuva*, IV, 99 psl. ir toliau.

¹⁹ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, I, 286 psl.

atstatyta (sudegė 1747 m.)²⁰, turi reikalingus drabužius ir indus, prie jos veikia Šv. Rožančiaus brolija. Jis taip pat pamini garsųjį Švč. Mergelės Marijos paveikslą, kurį labai tikintieji garbina, o bažnyčioje kas dieną kalbamos Marijos valandos. Klebonas tuomet buvo kan. Matas Steckis, turėjo du vikarus ir altaristą²¹. Mat, Tverų tėvūnas Leonas Palubinskis įkūrė altariją, Jonas Kazimieras Pilsudskis 1709 m. padarė užrašus, kad keturi kunigai kas dieną kalbėtų Marijos valandas²². Iš 1755 m. vyskupo Antano Tiškevičiaus reliacijos sužinome, kad tada Tveruose buvo penki kunigai — klebonas, altaristas ir trys vikarai, o Tverai buvo prepozitūra²³. Gi 1841 m., M. Valančiaus duomenimis, tebebuvo penki kunigai, klebonas, trys altaristai ir vikaras, o parapija turėjo 2797 tikinčiųjų²⁴.

Maža tėra žinių apie kun. J. Pabrėžos darbus ir Tveruose. Šį tą netiesiogiai galime sužinoti tik iš jo paties pamokslų ir pasiryžimų, padarytų Tveruose. Iš Tveruose sakytų Pabrėžos pamokslų trys yra išsilikę jo pamokslų rankraščių rinkiniuose : *Apie artimo šlovės nuplėšimo atitaisymą*, sakytas 1799 m.²⁵, *Apie Dievo buvimą ir neklaidingumą*, sakytas 1800 m.²⁶, ir *Apie Viešpaties Dievo teismą*, sakytas 1800 m. pirmąjį advento sekmadienį.²⁷ Iš pirmojo pamokslų įvado atrodo, kad jis prieš šį pamokslą dar buvo sakęs kitą apie artimo šlovės nuplėšimą apkalbėjimu²⁸, bet čia minimuose jo pamokslų rankraščių rinkiniuose to pamokslų nėra.

Verta atkreipti dėmesį į kun. J. Pabrėžos pamokslą apie artimo šlovės nuplėšimo atitaisymą, kurį jis dalija į keturias dalis : 1) Ar būtinai reikia atitaisyti nuplėštą šlovę ? 2) Kurgi reikia atitaisyti šlovę ? 3) Kuomet ir kokių būdu reikia sugrąžinti šlovę ? 4) Tas, kuris negrąžina nuplėštos šlovės, išrišimą ir šv. komuniją priima šventvagiškai²⁹. Šiame pamoksle jis labai giliai ir be galo jautriai kalba apie artimui nuplėštos šlovės grąžinimą. Iš to matome, koks jautrus jis buvo artimo meilės srityje.

²⁰ B. KVILYS, *Mūsų Lietuva*, IV, 100 psl.

²¹ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, I, 323 psl.

²² R. KRASAUSKAS, *Tverai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXXII, 90 psl. ; M.

WOLONCZEWSKIS, *Žemajtių Wiskupiste*, I, 217 psl. Nauja laida, *Raštai*, II, 163 psl.

²³ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, I, 373, 375 psl.

²⁴ M. WOLONCZEWSKIS, *Žemajtių Wiskupiste*, I, 322 psl. Nauja laida, *Raštai*, II, 220 psl.

²⁵ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 247-270 psl.

²⁶ *Knīga Tórėti sawiey Kozonius*, rankraštis, 1019-1026 psl.

²⁷ Ten pat, 17-32 psl.

²⁸ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 247 psl.

²⁹ Ten pat, 248 psl.

Jis pats 1799 m. pasiryžimuose pasižada: «Neįtarti kitų, jei iš neatidumo tas įvyktų, tuoj pat pastebėjus, prisipažinti blogai padarius ir prašyti į tą kalbą nekreipti dėmesio. Nesiklausyti įtariančių, bet tuoj išpėti, kad šlovę plėsti artimui yra nuodėmė. Jei nebūtų galima perspėti, tuoj pasišalinti arba rūstų veidą parodyti». Negana to, už šių pasiryžimų nesilaikymą užsidėjo sau bausmes: «Už kiekvieną artimo įtarimą nežinomame dalyke tris kryželius išlaižyti žemėje. Už kiekvieną apkalbančiųjų neperspėjimą padaryti gailestį ir dievotai sukalbėti 7 poterius, prašant Dievą nuodėmės atleidimo. Už kiekvieną artimo apkalbėjimą tikrame, bet nežinomame dalyke duoti vargšams 2 ditkas ir atkalbėti 7 psalmes. Kituose įtarimuose pasielgti taip, kaip pasiryžimuose nurodyta»³⁰. Panašius pasiryžimus padarė ir 1800 m. Tveruose³¹.

Mokydamas kitus neplėsti artimo šlovės ir ją nuplėšus atitaisyti, savo pasiryžimuose pasižada sekti paniekinimus ir visokius pažeminimus pamilusiu Kristumi, dėl to jis ryžtasi « vengti pasaulio garbės, už nieką laikyti jam daromus šmeižtus, atsimenant, kad Išganytojas ir Mokytojas Jėzus Kristus buvo pažemintas, išjuoktas, paniekintas, apšmeižtas, už nusidėjėlį ir apgaviką paskaitytas ». Žvelgiant į šiuos pamokymus ir jo paties pasiryžimus bei paguodos ieškojimą apšmeižtame ir paniekintame Kristuje, kyla mintis, kad ir pats kun. J. Pabrėža patyrė skaudžių apkalbų, šmeižtų ir paniekinimų.

Iš likusių kun. J. Pabrėžos pamokslų ir pasiryžimų matome, kad jis Tverų tikintiesiems stengėsi duoti tvirtus tikėjimo ir dorybių pagrindus. Dėl to jis kalbėjo apie Dievo buvimą ir jo neklaidingumą, apie atlyginimą Dievo teisme už gerus ir blogus darbus, mokė mylėti artimą, o šlovę nuplėšus, ją sugražinti, einančius išpažinties ragino savo silpnybėse šauktis Marijos pagalbos, darė pasiryžimus neperspėti kitų, kai pats buvo ant jų supykęs, pamoksluose vengti šiurkštumų ir juose kalbėti apie krikščioniškasias dorybes. Be to, ryžosi pamokslus, giedojimus ir kitas apeigas atlikti vien dėl Dievo garbės³². Savaiame suprantama, kad nuoširdžios jauno kunigo pastangos neliko be vaisių.

4. PLUNGĖS VIKARAS (1802-1807)

Neilgai kun. J. Pabrėža buvo ir Tveruose, nes 1802 m. buvo perkeltas į Plungę, taip pat vikaro pareigoms, kur jau išbuvo penkerius

³⁰ *Ryžtai* 1799 m., žr. *Priedai*, II, 3-4 nr., 233-234 psl.

³¹ Ten pat, *Priedai*, III ir V, 234-235 ir 236-237 psl.

³² *Ryžtai Tveruose 1800-1802 m.*, žr. *Priedai*, III-VIII, 234-239 psl.

5. Studento Jurgio (vėliau T. Ambraziejaus) Pabrėžos tapytas paveikslas,

6. Studento Jurgio (vėliau T. Ambraziejaus) Pabrėžos tapytas paveikslas.

metus. Plungė, kur vikaravo kun. J. Pabrėža, išaugo šalia buvusios senovėje garsios Gandingos abiejuose Babruno upės krantuose ³³. Protestantizmui sklindant, Plungėje dar nebuvo katalikų bažnyčios. Tik kalvinistams 1611 m. pasistačius savo bažnyčią, karalius Zigmantas Vaza pastatė medinę bažnyčią³⁴. Gi prieš kun. J. Pabrėžos atvykimą į Plungę 1797 m. buvo pastatyta didelė medinė Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia³⁵, kuri, pasak M. Valančiaus, buvo viena iš gražiausių ir puošniausių bažnyčių Žemaičiuose ³⁶. Iš vysk. Antano Tiškevičiaus reliacijų sužinome, kad 1718 m. Plungės bažnyčia turėjo pakankamai bažnytinių drabužių ir prie jos veikė Angelų Sargų brolija. Klebonu buvo Varšuvos kolegijos prelatas Andrius Werzbovskis, kuris turėjo du vikarus, o 1755 m. reliacijoje tas pats vyskupas praneša, kad buvo tas pats klebonas, vienas altaristas ir vienas vikaras. Iš tų pačių reliacijų sužinome, kad Plungės parapijai tada priklausė Kulių filija, kuri turėjo savo kunigą³⁷. M. Valančiaus žiniomis, 1811 m. Plungėje buvo penki kunigai — klebonas, vikaras ir trys altaristai, parapijoje buvo 6195 tikintieji, ekonomiškai parapija gerai stovėjo ³⁸.

Plungėje vikaraudamas, kun. J. Pabrėža jau buvo savyje subrandinęs pilnutinę asmenybę ir susiformavęs gilią kunigiškojo idealo sampratą. P. Ruškys sako, kad jis Plungėje, eidamas vikaro pareigas, labai daug dirbo ir labai pagarsėjo kaip uolus, išmintingas išpažinčių klausytojas ir gilus pamokslininkas³⁹. Iš tikro, iš Plungės laikotarpio (1802-1807) yra jau daugiau išlikę jo pamokslų, sielovadą liečiančių raštų ir pasiryžimų, kurie plačiau atskleidžia jo apaštalavimą ir kunigišką asmenybę.

Atvykęs į Plungę, kun. J. Pabrėža, jausdamas didelę atsakomybę už sielų išganymą, pasiryžta : kasdien daryti iš apaštalavimo darbų dalinę sąžinės sąskaitą ir kiekvieną mėnesį atlikti rekolekcijas. Ypatingą dėmesį jis kreipia į svarbiausią kunigo pareigą, sutapimą su Kristumi, Vyriausiuoju Kunigu. Dėl to kiekvieną dieną jau iš

³³ R. KRASAUSKAS, *Plungė*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIII, 160 psl. ; B. KVIKLYS, *Mūsų Lietuva*, IV, 67, 76 psl.

³⁴ M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, I, 58, 309 psl., II, 241 psl. Nauja laida, *Raštai*, II, 86, 105, 380 psl.

³⁵ B. KVIKLYS, *Mūsų Lietuva*, IV, 70 psl.

³⁶ M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, I, 263 psl. Nauja laida, *Raštai*, II, 194 psl.

³⁷ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, I, 324, 379 psl.

³⁸ M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, I, 309 psl., Nauja laida, *Raštai*, II, 215 psl.

³⁹ F. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...]Pabrėža*, mašinraštis, 26 psl.

vakaro pasiryžta stropiai ruoštis šv. mišioms. Joms ruošdamasis, prašo Viešpatį Jėzų, kad jis teiktųsi jam padėti sužadinti veiksmus, kurie jam patinka. Jis gryna intencija stengiasi pripažinti Aukščiausią Viešpatį savo Dievu ir atlyginti jo teisingumui už viso pasaulio nuodėmes. Ryžtasi nesiartinti prie altoriaus dėl žemiško pelno ar ambicijos ir turėti kunigišką dvasią, gilintis į tai, kas vyksta ant altoriaus šv. mišių aukoje, visame sekti Kristumi. Kaip Kristus save atnašauja už mus, taip ir kunigas kartu su Kristumi turi save, savo turta, savo sveikatą, savo gyvybę ir savo gyvenimą Viešpačiui paaukoti ⁴⁰.

Taip giliai vertindamas mišių auką, kun. J. Pabrėža savo užrašuose rašo, kad vertam «šv. mišių laikymui reikalingas malonės stovis, gyvas tikėjimas, tvirta viltis ir karščiausia meilė, didžiausias nusizėminimas ir dievotumas veiksmuose, aiškiai ir atidžiai, nei lėtai nei skubiai, su grieščiausiu ir pilniausiu visų taisyklių užlaidumu. Po to privalomas ir atitinkamas padėkojimas»⁴¹. Toks didelis į šv. mišių esmę gilinimasis, viską tobulai atlikti jas laikant, viršijo žmogiškas galias, dėl to kun. J. Pabrėža savo pasiryžimuose stengiasi pašalinti baimę dėl šv. mišių laikymo ⁴².

Iš 1806 m. užrašų, darytų Plungėje, taip pat matome, su kokių giliu jautrumu ir uolumu kun. J. Pabrėža teikė tikintiesiems sakramentus. Jis rašo: «Maldingas šv. sakramentų teikimas reikalauja: a) malonės stovio teikiančiame sakramentus ; b) sielos ir širdies pasiruošimo tinkamam ir prakilniam šv. sakramentų teikimui; c) didžiausio išorinio ir vidinio dievotumo ; d) griežčiausio apeigų laikymosi»⁴³.

Plungėje vikaraudamas, kun. J. Pabrėža jau pagarsėjo kaip geras išpažinčių klausytojas, dėl to prie jo klausyklos penitentai veržte veržėsi. Kodėl taip buvo ? Atsakymą randame jo pasiryžimuose. Ten jis sako : «Turėdamas savo širdyje Dievo meilę, ją gaivink ir žmonių širdyse : per pamokslus ir išpažinčių klausymą». Iš tų pačių pasiryžimų patiriame, kaip stropiai jis ruošėsi klausyti išpažinčių, kaip išmintingai elgėsi klausydamas ir kaip už savo penitentes maldėsi po išpažinties.

Prieš eidamas klausyti išpažinčių, jis pasitikrindavo savo dvasios stovį, ar jam pačiam nereikia atlikti išpažinties. Jei rasdavo, kad išpažintis reikalinga, ją atlikdavo; jei ne, sužadindavo gailestį už savo nuodėmes. Eidamas į klausyklą, pasiskirdavo keletą minčių

⁴⁰ *Ryžiai Plungėje 1802 m., žr. Priedai, VIII, 239-241 psl.*

⁴¹ *Ryžiai Plungėje 1806, m., žr. Priedai, X, 6 nr., 241-242 psl.*

⁴² *Ryžtai Plungėje 1802 m., žr. Priedai, VII, 238-239 psl.*

⁴³ *Ryžtai Plungėje 1806 m., žr. Priedai, X, 241-243 psl.*

susikaupimui, dalyko svarbumo apsvarstymui ir prisiminimui, kad jis Kristaus kančios nuopelnų dėka eina panaikinti nuodėmių. Tai suprasdamas, giliai nusizemindavo, nes pažino savo nevertumą, dėl to persiimdavo šventa baime, kad, kitus apšviesdamas, pats savęs tamsybėse nepaskandintų. Pakeldavo savo «mintis prie Dievo, prašant jo malonių, reikalingų tobulam išpildymui to darbo, per kurį prirengia penitentus ir daro juos paklusnius šventiems įstatymams, kuriuos jiems per išpažintį nurodo ». Jis neapleisdavo jokios priemonės, «kuri priklauso tam svarbiam reikalui». Prieš pradėdamas klausyti išpažintis, kun. J. Pabrėža prašydavo Šve. Dievo Motiną ir visus šventuosius užtarimo ir pagalbos ir sukalbėdavo «maldas, kurios kalbamos prieš išpažinčių klausymą».

Klausykoje nemurmėdavo. Jis savo pasiryžimuose sako : «Jei kada reikėtų daryti perspėjimą, tada du kartu nuoširdiai atsidūsti į Dievą tariant: Viešpatie, duok man žodžius, kurie klystančius į protą atvestų, o paskui tyliu balsu perspėti, bet visada geriau nutylėti. Išpažinčių klausyme tik Šv. Rašto ištraukų žodžiais kalbėti, tiek pamokinant, tiek išpėjant». Be to, būdamas klausykoje, jis prisimindavo, kad yra nuolatinėje Dievo akivaizdoje, dėl to trumpais ir karštais atodūsiiais šaukdavosi jo pagalbos, kad, švarindamas kitus, pats nesusiterštų.

Savo penitentų kun. J. Pabrėža nepamiršdavo ir jų išpažinties išklausęs. Savo pasiryžimuose jis apie tai taip rašo : «Išėjus iš klausyklos, nepamiršti penitentų, bet pavesti juos Dievo malonei. Jei jis juos iškėpė pas mane ateiti išpažinties, turi man rūpėti ir jų sielų išganymas. Karšta malda už juos gali daugiau padėti, negu klausykoje pamokinimai. Pabaigus klausyti, sukalbėti skirtas maldas»⁴⁴.

Kun. J. Pabrėža Plungėje pasižymėjo ir kaip pamokslininkas. Čia jo pamokslų klausydavosi didžiulės minios žmonių. Jo pasisekimas glūdėjo tame, kad jis juos gerai paruošdavo, tinkamai, aiškiai ir vaizdžiai pasakydavo ir mokėdavo parinkti aniems laikams aktualias temas, nes jam pirmoje vietoje rūpėjo sielų išganymas. Apie pamokslų tikslą, pasiruošimą ir formą jis pasisako 1806 m. pasiryžimuose. Jis pasiryžta : « Turėti karštą norą patarnauti žmonių sielų išganymui». Nutaria pamokslams rimtai pasiruošti, dėl to «reikia daugiau skaityti ir dirbti ir drąsos nepamesti dėl nepasisekimų. Reikia išsizadėti pasaulio dvasios, o pasisemti Dievo dvasios. Neieškoti garbės pas žmones. Reikia sakyti pamokslus sulig asmenų, vietos ir laiko ir dvasinių reikalų, taip pat pritaikytai klausytojų supratimui — išauklėtiems

---

⁴⁴ Ryžtai Plungėje 1802 m., žr. Priedai, VIII, 239-241 psl.

iškilmingai, neišauklėtiems suprantamai». Daug ar maža buvo klausytojų, noras padėti sielų išganymui jį skatino sakyti pamokslus. Dėl to jis ryžosi « stropiai ruošti pamokslų sakymui, kad būtų patyrusiu ir Dievui atsidavusiu darbininku, gerai mokačiu išdėstyti tiesos žodį, kad tiesa, tikėjimas, viltis, meilė ir ramybė būtų grynoje širdyje ir lūpose ». Savo pamoksluose jis taip pat vengė « neprotingų kalbų ir bobiškų pasakojimų »⁴⁵.

Iš Plungėje sakytų pamokslų mūsų turimuose pamokslų rinkiniuose yra išsilikę septyni. Du jų sakyti 1801 m. : vienas — Švč. Mergelės Marijos Apreiškimo šventėje, antras — apie pasaulio pabaigą ir Dievo teismą^{46 47}. Dėl to atrodytų, kad jis iš Tverų buvo atkeltas į Plungę jau 1801 m., arba švenčių proga buvo atvykęs sakyti pamokslų, arba pamokslų rankraščiuose pažymėjęs klaidingą datą. Du pamokslai sakyti 1803 m. : vienas pirmą, o kitas antrą Velykų dieną. Kiti du sakyti 1801 m. : vienas Viešpaties Jėzaus paaukojimo šventėje, o antras šv. Stepono šventėje⁴⁸. Vienas sakytas 1807 m. Švč. Marijos įvedybų šventėje⁴⁹.

Plungėje vikaraudamas, 1803 m. Pabrėža parašė ir pirmąją žinomą religinio turinio mąstymų knygelę *Grieszniks Primusys*, turinčią 113 psl.⁵⁰. Šios knygelės priede yra surinkta ir sistemingai pagal turinį sutvarkyta daug išrašų iš įvairių religinio ir asketinio turinio veikalų, kuriuos jis turbūt naudojo savo mąstymams ir pamokslams.

P. Ruškys mano, kad Pabrėža, Plungėje vikaraudamas (1802-1807), rūpinosi ir senelių prieglauda, nes jos gyventojams yra parašęs specialius nuostatus, kurių jie turėjo laikytis ir kurie būdavo kas mėnesį visiems balsu skaitomi⁵¹. Ta nuostatų knygelė vadinosi *Pariedims diel Ūbagu Szpytolys Plungijs*. Ją 1923 m. Kretingos vienuolyno bibliotekoje yra matęs A. Salys. Knygelė mažytė, vos 9 psl.⁵².

5. KARTENOS MANSIONIERIUS IR ALTARISTAS (1807-1817)

P. Ruškys rašo, kad kun. Jurgis Pabrėža, Plungėje bevikaraudamas, jau nusilpo. Darbų našta, pamokslų sakymas Plungėje ir kitur,

⁴⁵ Ten pat, X, 241-243 psl.

⁴⁶ *Kninga Turėti sawiey Kozonius*, 401-404, 1095-1136 psl.

⁴⁷ Ten pat, 63-68, 85-92 psl.

⁴⁸ Ten pat, 331-335, 665-666 psl.

⁴⁹ Ten pat, 337-343 psl.

⁵⁰ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...] Pabrėža*, mašinraštis, 28 psl.

⁵¹ Ten pat, 34 psl.

⁵² A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, (1927), 1, nr., 23 psl.

ilgas išpažinčių klausymas, įtemptos studijos, ligonių lankymas ir nuolatiniai apsimarinimai palaužė jo sveikatą, ir jis, dar nesulaukęs nė 40 metų amžiaus, jau pradėjo galvoti, kaip čia būtų galima patekti kur nors į: altariją⁵³. Keikia dar pridėti, kad kun. Pabrėža visą laiką dirbo tokiose parapijose, kurių klebonai buvo prelatai, prepozitai ar kanauninkai, o kiti altaristai. Tokie klebonai anais laikais, nežiūrėdami Tridento susirinkimo nuostatų, mažai gyvendavo savo parapijų klebonijose, dėl to vikarui faktiškai reikėdavo atlikti ir administracines pareigas tiek dvasiniuose, tiek ūkio reikaluose. To kun. Pabrėža nemėgo⁵⁴. Jis troško iš šių laiką gaišinančių pareigų išsivaduoti, kad daugiau galėtų skirti laiko dvasiniam gyvenimui ir mokslui. Bet į altariją patekti nebuvo lengva, nes į jas būdavo skiriami tik seni, palieję ir nedarbingi kunigai, o jis dar buvo palyginti jaunas, veiklus ir pasišventęs kunigas.

Laisvų altarijų, matyt, tada ir nebuvo, nes kun. Pabrėža pats pradėjo rūpintis savo altarijos įsteigimu. Visai netikėtai atsirado ir galimybė. Mat, 1807 m. per savo pažįstamą pulkininką Juozapą Vaitkevičių, gyvenantį Milašaičių dvare prie Plungės, gavo netoli nuo Varnių gyvenančio valstiečio Pranciškaus Šaulevičiaus laišką, kuriuo buvo pranešama, kad jis ir jo žmona Konstancija sumanė parduoti savo namus ir ūkį ir gautais pinigais prie kurios nors bažnyčios įsteigti naują altariją, tikėdamiesi ir patys joje iki mirties gyventi.

Šiuo pasiūlymu kun. Pabrėža susidomėjo ir, gavęs pakvietimą atvykti, su minėtu pulkininku Vaitkevičium nuvyko pas Šaulevičius, kurie svetingai juos priėmė ir patvirtino savo laiške išreikštą norą įkurti altariją. Tada ten pat 1807 m. rugpjūčio 12 d. buvo padaryta sutartis, kad Šaulevičiai ryžtasi padengti naujos altarijos įkūrimo išlaidas. Tuo tikslu jie pasizadėjo pamažu pardavinėti savo kilnojamąjį turta, kad Rietavo dvaras, kuriam priklausė to krašto valstiečiai, nedarytų kliūčių jų sumanymui įvykdyti. Pabrėžai jie davė 100 muštinių talerių, o likusią sumą pagal sutartį, 900 muštinių talerių, išipareigojo išmokėti per vienerius metus. Kun. Pabrėža iš savo pusės pasizadėjo surasti prie kurios nors parapijos bažnyčios altarijai vietą ir rūpintis jos įsteigimu ir statyba⁵⁵.

Būdamas Tveruose, kun. Pabrėža buvo girdėjęs, kad Šaulevičiai yra geri ir pamaldūs žmonės, dėl to, tikėdamas jų pažado ir išipareigojimo nuoširdumu, greitai pradėjo rūpintis altarijos įkūrimu. Rugsėjo

---

⁵³ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...]Pabrėža*, mašinraštis, 34 psl.

⁵⁴ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 2 nr., 71 psl.

⁵⁵ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...]Pabrėža*, mašinraštis, 35 psl.

pradžioje jis nuvyko pas Kartenos kleboną kan. Igną Nagurskį ir, pasisakęs turįs 1000 muštinių talerių naujos altarijos fundacijai, prašė leidimo tokiai altarijai Kartenoje įkurti ir žemės sklypo prie bažnyčios altaristo namams statyti ⁵⁶.

Klebonas kan. Nagurskis išklaušė Pabrėžos prašymą ir davė leidimą Kartenoje trečiai altarijai kurti, bet su sąlyga, kad Pabrėža, kol bus įkurta altarija, išsigijęs savo namus Kartenoje, juose gyventų. Mat, jis nenorėjo kun. Pabrėžos, kaip mansionieriaus, priimti į kleboniją, galbūt bijodamas, kad nereikėtų jo išlaikyti. Be to, reikalavo, kad kun. Pabrėža 1808 m. rudenį įmokėtų visą altarijos fundacijai reikalingą sumą, 1000 muštinių talerių.

Tai buvo labai sunkios sąlygos, bet Pabrėža su jomis sutiko. Jis tuoj Kartenoje rado namus su ūkiu, sudarė pirkimo sutartį ir davė rankpinigius. Dabar reikėjo Šaulevičių išipareigojimą busimąją altariją steigti Žemaičių vyskupijos kurijai patvirtinti, kad pažadėta suma Pabrėža galėtų operuoti. Bet kurija jo prašymo nepatenkino. Kurijos oficijolas kun. Gailevičius taip pat nesutiko patvarkyti, kad kun. Pabrėža, atsisakęs vikaro pareigų Plungėje, galėtų persikelti į savo perkamus namus Kartenoje mansionierium, kol bus įsteigta altarija, nors jis, su pulkininku Vaitkevičium nuvykęs į Alsėdžius, to prašė.

Čia prasidėjo daugybė iki tol Pabrėžai nepatirtų ir jo būdai svetimų vargų ir rūpesčių. Pagal sutartį jis į užpirtus namus turėjo persikelti 1807 m. lapkričio 30 d. Nepersikėlus iš Plungės į Kartoną, turėjo žūti įmokėti rankpinigiai ir viltis gauti žemės sklypą Kartenoje steigiamai altarijai.

Tada jis, norėdamas patikrinti, ar Šaulevičiai tebesilaiko savo išipareigojimo steigti altariją, net du kartus 1807 m. rudenį buvo pas juos nuvykęs. Jie jam pakartotinai patvirtino, kad savo pažado laikysis. Išipareigojimo sąskaiton jie įteikė jam 57 muštinius talerius, 5 lenkiškus zlotus ir 24 grašius.

Turėdamas tokius tvirtus Šaulevičių pasižadėjimus, kun. Pabrėža kelis kartus iš Plungės lankėsi pas Kartenos kleboną kan. Nagurskį, prašydamas priimti jį Kartenon mansionierium. Pagaliau kan. Nagurskis sutiko jį priimti ir pasižadėjo pats iš kurijos parūpinti tam leidimą, jei kun. Pabrėža « visą laiką, kol nepaliks Kartenos altaris-tas, pildys visas Kartenos dvarui pareigas, kurias pildė buto parda-vėjas už priklausomą butui žemę ».

Kun. Pabrėža, tikėdamas, kad gaus visus Šaulevičių altarijai steigti pažadėtus pinigus, prisiėmė visas baudžiavines pareigas Kar-

---

⁵⁶ V. BIRŽIŠKA, *Is kun. Pabrėžos dokumentų ir raštų*, žr. *Tauta ir Žodis*, VII (1931), 3 nr.. 288 psl. ; Priedai, XII, 245 psl.

tenos dvarui, kad tik nežūtų altarijos įkūrimo viltis ; pasiskolinęs pinigų, pirkto anksčiau suderėtus namus ir ūkį. Tada 1807 m. gale, gavęs Žemaičių vyskupijos kurijos leidimą, persikėlė į Kartoną, turėdamas viltį greitai tapti naujos altarijos altaristu.

Persikėlęs į Kartoną, kun. Pabrėža apsigyveno savo išgytuose namuose. Čia prasidėjo naujos rūšies rūpesčiai. Reikėjo ūkininkauti, pirkti maisto, grūdų, kurie tais metais buvo brangūs: už pūrą reikėjo mokėti po 3 muštinius talerius. Be to, reikėjo organizuoti ūkio darbus : samdyti ūkvedį, šeimininkę ir patarnavimui berniuką. «Dar gerai, kad pas jį apsigyveno sesuo Barbora Kniaževičienė, kuri prižiūrėjo visą Pabrėžos ūkį». Visoms šioms išlaidoms padengti Pabrėža užsitraukė nemažą skolą. Šiose sunkiose sąlygose pradžioje jį dar džiugino Šaulevičiai, patvirtindami savo pažadą ir tą pačią į Kartoną persikėlimo žiemą padovanodami jam karvę, tris žąsis ir seną ūkio reikalams vežimą⁵⁷.

Prisiimdamas tokius sunkius ūkinius išpareigojimus, kun. Pabrėža norėjo pagal duotą pažadą 1808 m. rudenį įkurti altariją. Dėl to, norėdamas patirti, kaip vyksta turto išpardavimas, birželio mėnesį nuvyko pas Šaulevičius. Nuvykęs patyrė, kad jie visai nesistengia savo turto parduoti, o Šaulevičienė net pasakė, kad jie dar norėtų bent metus savo ūkyje pagyventi. Tik kun. Pabrėžai paaiškinus, kiek visokių sunkumų jam dėl to tektų patirti, ji nusiramino ir žadėjo laiku išpildyti savo išpareigojimą. Dar pastebėtina, kad šį kartą Šaulevičiai išleido Pabrėžą tuščiomis, nors sutartyje buvo įrašę, kad kiekvieno jo apsilankymo metu altarijos steigimui įteiks 100 ar bent kelias dešimtis muštinių talerių.

Kai, prišartinus rudenį, iš Šaulevičių nieko nesigirdėjo, tai kun. Pabrėža rugsėjo pradžioje pas juos nusiuntė minėtąjį pulkininką Vaitkevičių, kad galutinai nustatytų kilnojamojo turto išpardavimo terminą. Tačiau visos jo pastangos buvo veltui. Tada jiems buvo priminta, kad, sutartu laiku neįvykdę savo išpareigojimo, jie gali būti patraukti į teisimą. Į tai jie Vaitkevičiui atsakė : «Jei kun. Pabrėža nori, testeigia jis altariją Varniuose, tai jie tam tikslui pridės 500 muštinių talerių, o kitus 500 tam reikalui paaukos Varniuose gyvenanti jų giminaitė Dramantaitė, arba, tesitenkina tuo, ką jau gavo, nes tais 1808 m. obligacijos sąskaiton jie daugiau pinigų duoti negalėjo, o išsitaksavoti irgi dar nenorėjo »⁵⁸.

Kilus sumanymui altariją kurti Varniuose, buvo sutarta, kad Šaulevičiai per Angelų Sargų atlaidus (spalio 2) atvyks į Plunge

⁵⁷ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis[...]*Pabrėža, mašinraštis, 35-36 psl.

⁵⁸ Ten pat, 37 psl.

ir apie tai asmeniškai pasikalbės su kun. Pabrėža. Sutartą dieną kun. Pabrėža sutiko Šaulevičius ir jų giminaitę Dramantaitę, kurie ragino jį kurti altariją Varniuose. Šis jų sumanymas Pabrėžai atrodė sunkiai įvykdomas, nes jis pramatė, kad kurti altariją šalia katedros būtų buvę daug sunkiau negu Kartenoje, km jau buvo tiek rūpesčio ir vargo idėjęs. Dėl to jis Šaulevičius paklausė, ar jie nors tą pusę sumos paaukotų, jei altarija būtų kuriama ne Varniuose. Šaulevičiai atsakė, kad paaukotų. Bet tos sumos jis iš jų per pusę metų nesulaukė.

Tada kun. Pabrėža, pasitaręs su Kartenos klebonu kan. Nagurskiu ir Milašaičių dvarininku pulkininku Vaitkevičium, nutarė po išpėjimo Šaulevičius už išipareigojimo nevykdymą traukti į teismą. Šaulevičiai patraukti atsakomybėn, sutiko parduoti savo kilnojamąjį turtą ir duoti 500 muštinių talerių altarijos įsteigimui.

Tačiau Rietavo dvaras, patyręs, kad Šaulevičiai parduoda savo turtą, panoro sužinoti pardavimo priežastį. Pakviesti Šaulevičiai prisipažino, kad buvo pasižadėję steigti altariją ir kad tuo reikalu yra išdavę obligaciją. Tada dvaro administracija prikalbėjo Šaulevičius pasirašyti raštą, kad jie buvo kun. Pabrėžos apgauti ir nežinoję, kokią išipareigojimą jie pasirašą. Gavęs tokį Šaulevičių raštą, Rietavo dvaras kun. Pabrėžą apskundė Žemaičių vyskupui Juozapui Arnulfui Giedraičiui, kuris leido dvarui kun. Pabrėžą paduoti į teismą.

Tada Rietavo dvaras kreipėsi į Raseinių teismo valstybinių žemių globėją, kaltindamas kun. Pabrėžą Šaulevičių apgavimu. Netrukus Pabrėža gavo kvietimą stoti į teimą Raseiniuose, bet jis dėl ligos ir blogo kelio į teismą nuvykti negalėjo. Tuo pat metu Šaulevičių turto išpardavimo byla ėjo savu keliu. Atvykę valdininkai įvertino turtą ir skelbė pardavimą. Kun. Pabrėžos vardu veikė pulkininkas Vaitkevičius. Šaulevičiai jam siūlė įvairias kombinacijas naujam susitarimui, kad tik jų turtas nebūtų taip staiga išparduotas. Dėl to buvo nutarta, kad susitarimas būtų padarytas Rietavo dvare.

Po kelių dienų kun. Pabrėža su pulkininku Vaitkevičium nuvyko į Rietavo dvarą, kur rado labai įniršusį dvaro komisarą. Komisaras prikašiojo kun. Pabrėžai, kad jis apgaulingai gavęs Šaulevičių išipareigojimą steigti altariją. Tada Pabrėža pareikalavo, kad būtų pakviesti Šaulevičiai ir patys pasakytų, ar buvo apgauti ir ar tebenori įkurti altariją. Atvykę Šaulevičiai «ar tai iš baimės, ar tai iš nenoro steigti altariją, ar tai iš Rietavo dvaro įkalbėjimo pasakė, kad kun. Pabrėža juos apgavo ir kad jie nieko daugiau nebenori altarijos fundacijai bepridėti».

Tada kun. Pabrėža, grįžęs iš Rietavo, nuvyko į Telšius pasitarti su teisininkais. Šie jam patarė vykti į Alsėdžius pas Žemaičių vysk.

J. A. Giedraitį. Vyskupijos kurijoje jam buvo patarta prikalbėti Šaulevičius, kad jie atvyktų į kurią Alsėdžiuose. Pas vyskupą atvykti

po tokio melagingo kun. Pabrėžos apšmeižimo jie pabūgo. Dėl to 1810 m. sausio 3 d. Pranciškus Šaulevičius atvyko į Milašaičius pas pulkininką Vaitkevičių ir čia parašė kun. Pabrėžai savo ranka pasirašytą laišką, tvirtindamas, «kad vėliausiai iki ateinančių metų rudens sumokės visą obligacijoje numatytą sumą, ir kad jų norui steigti altariją daro kliūtis Rietavo dvaras, kad Rietavo dvaras draudžia jam matytis su juo ». Nežiūrint to, šiuo laišku Šaulevičiai prašė kun. Pabrėžą greitu laiku pas juos atvykti, nes nori savo pasižadėjimą be jokios veidmainystės įvykdyti. O jei jis norėtų kokių ūkiui reikalingų daiktų, galėtų pasiimti⁵⁹.

Kun. Pabrėža, gavęs šį laišką, nuvyko pas Šaulevičius, bet iš jų nieko negavo. Po šio apsilankymo jis nutarė su šiais veidmainiais žmonėmis dėl altarijos daugiau derybų nevesti, o tai, ką jie paaukojo, pasilaikyti sau kaip kompensaciją už padarytas skriaudas ir rūpesčius. Taip jam apsisprendus, visai nelauktai 1810 m. liepos 10 d. pas jį atvyko Šaulevičius, kad padarytų galutinę sutartį. Kun. Pabrėža nusivedė jį pas Kartenos kleboną kan. Nagurskį ir jo akivaizdoje priminė jam žodžio nesilaikymą ir visus savo nuostolius, vargus ir nemalonumus. Čia Šaulevičius prisipažino kaltu ir atsisakė to, ką buvo davęs kun. Pabrėžai, palaikydamas tai kaip teisingą kompensaciją, o nuo altarijos steigimo taip pat atsisakė.

Tačiau netrukus Šaulevičius ir vėl savo nusistatymą pakeitė. Jis panoro, kad pinigai, kuriuos buvo davęs altarijos steigimui, paliktų altarijos fundacijai, o jis per Kartenos kleboną kan. Nagurskį kun. Pabrėžai kaip kompensaciją iki 1810 m. liepos 24 d. įteiks 125 muštinius talerius. Gi kun. Pabrėža tvirtino, kad jam būtų geriau į kompensaciją įskaityti 157 muštinius talerius, 5 lenkiškus zlotus ir 24 grašius, negu gauti 125 talerių kompensaciją susitaikymo metu. Tiek kartu Šaulevičiaus apgautas, kun. Pabrėža griežtai reikalavo, kad bent šį kartą savo žodį ištesėtų, primindamas, kad «jis turi visas teises jo turta ištakсуoti, jei nepanorės taikintis ir bylą geruoju užbaigti ».

Grįžęs namo, Šaulevičius, užuot duotą pažadą vykdęs apskundė kun. Pabrėžą Žemaičių vyskupijos kurijos oficijolui kun. Gailevičiui, «būk jis klastingu būdu jį persekiojo ir grūmojo paimti jo namus ». Gavęs iš Žemaičių vyskupijos kurijos sau palankų raštą, kaip buvo sutarta, liepos 24 d. atvyko į Milašaičius pas Vaitkevičių, įteikė jam raštą ir, nelaukęs, kol atvyks kun. Pabrėža, tuoj pat išvyko. Išvykdamas dar išdidžiai pasakė, «kad kun. Pabrėža pasitenkintų tuo, ką gavo, nes čia laiške yra, kad daugiau nieko negaus ».

---

⁵⁹ Ten pat, 38-39 psl.

Kadangi Šaulevičius 1810 m. liepos 15 d. Kartenoje atsizadėjo viso to, ką jis kun. Pabrėžai altarijos steigimui buvo davęs ir tai pakartojo liepos 24 Milašaičiuose pulkininkui Vaitkevičiui, tai buvo priimta kaip kompensacija už įvairius nuostolius ir išlaidas dėl Šaulevičių duoto išpareigojimo neištesėjimo. Kun. Pabrėžai išdavus pakvitavimą, su Šaulevičiais byla baigėsi.

Žemaičių vyskupijos kurijos oficijolas kun. Gailevičius 1810 m. rugsėjo 22 d. parašė Pabrėžai laišką, kuriuo reikalavo greito atsakymo apie Šaulevičių altarijos steigimo padėtį: ar jau byla pasibaigė, o jei pasibaigė, tai kada ir kokių būdu. Į oficijolo laišką jis atsakė, aprašydamas visą jau mums žinomą bylos eigą⁶⁰. Prie atsakymo kun. Pabrėža pridėjo ir prašymą, kad vyskupijos vyresnybė leistų jam Kartenoje mansionierium pasilikti ir gyvenimą pabaigti⁶¹. Žemaičių vyskupijos kurija patenkino jo prašymą, palikdama jį Kartenoje.

Nežiūrint to, kad Pabrėža labai privargo ir prisinervino, pakliuvęs į nesąžiningų Šaulevičių pinkles, tačiau nuo trečiosios altarijos steigimo Kartenoje neatsisakė. Palikęs čia mansionierium jis per 4 metus savo lėšomis ją pasistatydino ir, sukaupęs jai reikalingą fondą, 1814 m. lapkričio mėnesį oficialiu aktu ją įsteigė⁶². Mat, Kartenos klebonas kan. Nagurskis, matydamas kun. Pabrėžos nuoširdų rūpestį įkurti altariją, 1810 m. balandžio 23 d. jam padovanojo klebonui priklausančios žemės sklypą, ant kurios jis savos lėšomis pastatė altarijai skirtus namus.

Tai rodo, kad ūkis, kurį jis pirkė, per 7 metus (1807-1814) davė tiek pajamų, kad kun. Pabrėža pajėgė ne tik altarijos namus pastatyti, bet ir altaristo išlaikymui 1350 muštinių talerių fondą sudaryti. Aišku, kad jis čia sudėjo visas savo santaupas, parduoto ūkio pinigus bei savo giminių ir geradarių aukas, apie kurias užsimena altarijos fundacijos akte⁶³. Kai visa tai kun. Pabrėža jau buvo atlikęs, 1814 m. vasario 26 d. gavo Žemaičių vysk. Juozapo Arnulfo Giedraičio ofi-

---

⁶⁰ Neturint po ranka visos šios Kartenos altarijos steigimo bylos autentiškų dokumentų, reikia remtis vieno kun. P. RUŠKIO, (*Kun. Jurgis [...]Pabrėža*, 34-41 psl.), aprašymu, kuris, prieš antrąjį pasaulinį karą gyvendamas Kretingos vienuolyne, naudodamasis vienuolyno archyve išlikusiais dokumentais, rašė kun. Pabrėžos biografiją. Apie Kartenos altarijos steigimą, kaip čia pamini, jis daugiausia žinių ėmė iš paties Pabrėžos Žemaičių vyskupijos oficijolui kun. Gailevičiui duoto plataus pranešimo. Atrodytų, kad to pranešimo kopija tuomet buvo Kretingos vienuolyno archyve. 1940 m. pirmosios Sovietų okupacijos metu Kretingos vienuolyno archyvas buvo konfiskuotas. Ar jis kur išlikęs, žinių neturime.

⁶¹ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis[...]Pabrėža*, mašinraštis, 41 psl.

⁶² TUMAS-VAIŽGANTAS, *Raštai*, XI t, 59-61 psl.; Priedai, XIV, 247-248 psl.

⁶³ «Tiek tik tvirčiausiai įspėju [...], kad tie altaristai už tą sumą, kaip paprastai esti, dievobaimingų (geradarių) žmonių sudėta, kas metai po 40 šv. Mišių paskaitytų». TUMAS-VAIŽGANTAS, *Raštai*, XI, 60 psl. ; Priedai, XIV, 247-248 psl.

cialų sutikimą įsteigti altariją. Dėl to jis tų pačių metų lapkričio mėnesį savo ilgų metų darbo vaisių apvainikavo fundacijos aktu.

Taip sunkiai įkūręs altariją, jis norėjo, kad ji ilgai išsilaikytų, dėl to busimuosius altaristus fundacijos akte išpėjo, kad jie minėtos fundacijos sumos neišeikvotų. Taip pat juos įpareigojo, kad už jo ir geradarių sveikatą, kol gyvi, o jiems mirus, už jų vėles kasmet paaukotų 40 šv. mišių. Altarijos kolatoriaus teises atidavė Žemaičių vyskupui, kurį Pabrėža prašė, kad tik nusipelnčius kunigus skirtų į jo įsteigtą altariją, suteikdamas pirmenybę Pabrėžų giminės kunigams, jei tokių būtų. Visu savo įsteigtos altarijos likimu pavedė rūpintis dvasinei Žemaičių vyskupijos vadovybei⁶⁴.

Kartena, kurioje 1807 m. apsigyveno kun. Pabrėža ir 1814 m. įsteigė Šv. Jokūbo altariją, yra sena ir graži vietovė. Ji yra 15 km į šiaurės rytus nuo Kretingos ir 23 km į vakarus nuo Plungės. Priklausė senovės Ceklio sričiai. Minima 1253 m. Livonijos ordino ir Kuršo vysk. Henrico Liuksemburgiečio, O.F.M., dalybų akte⁶⁵. Pirmoji medinė katalikų bažnyčia statyta M. Sapiegos 1637 m. Bažnyčiai 1761 m. sudegus, ji vėl tuoj buvo parapiečių aukomis atstatyta. Kun. Pabrėžos laikais, pasak M. Valančiaus, parapija buvo viena iš geriausių Žemaičių vyskupijoje; apie 1841 m. jai priklausė 5,368 parapiečiai, turėjo 70 valakų žemės ir gerų pievų. Prie bažnyčios buvo trys altarijos. Buvo ir senas Kartenos dvaras, kuris po Sapiegu iki 1814 m. priklausė Nagurskiams, o vėliau Plateliams. Kartenos miestelis išsistatęs prie Minijos upės, į kurią įteka Alantas. Miestelis pastatytas slėnyje, bet prie jo yra aukštas 60 m. Minijos krantas. Šis jaukus miestelis skendėjo soduose, gėlių darželiuose ir jaukiose giraitėse⁶⁶. Nenuostabu, jei mylįs gamtą ir jos augmeniją kun. Pabrėža taip labai stengėsi jame išikurti sau altariją, kurioje išikūręs, ir pradėjo tyrinėti šios apylinkės augmeniją.

Savo įkurtoje altarijoje apsigyvenęs, kun. Pabrėža tapo pilnateisiu altaristu ir tikėjosi joje baigti savo gyvenimą. Prisiminęs kunigams įsakytą pareigą, o gal ir jausdamas kokią negalavimą, 1814 m. gruodžio 10 d. padarė testamentą, kurį iš lenkų kalbos lietuviškai išvertė kun. P. Ruškys⁶⁷.

⁶⁴ Ten pat, 61 psl.

⁶⁵ *Liv-, Est-und Kurländisches Urkundenbuch*, herausgegeben von. F. G. BUNGE, I, (1093-1300), Aalen 1967, 249 n., 327 col.

⁶⁶ *Relationes Status Dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, I, 329, 380, 391 psl.; M. WALONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, I, 288-289 psl. ir M. VALANČIAUS Raštai, II, 206 psl.; R. KRASAUSKAS, *Kartena*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XI, 103 psl.; B. KVIKLIS, *Mūsų Lietuva*, IV, 333 psl.

⁶⁷ P. RUŠKYS. *Kun. Jurgis[...]* Pabrėža, mašinraštis, 45-47 psl.; Priedai, XV, 248-249 psl.

Šiame testamente kun. Pabrėža prašo, kad, jam miras, jo kūnas «su krikščioniškomis apeigomis būtų palaidotas Kartenos parapijos kapinėse paprastu būdu su šv. Mišiomis, egzekvijomis ir išmaldomis, bet be katafalko ir orkestro, be visokio pertekliaus kaip žvakėse, taip ir vėliavose ir be kitokio iškilmingumo ». Tačiau nori, kad septyntą dieną po mirties ir mirties metinėse būtų padarytas paprastas prisiminimas už jo sielą.

Savo testamento vykdytojais pasirenka Kartenos altaristą kun. Mykolą Skapcevičių, Salantų altaristą kun. Simoną Butkevičių ir savo brolių Mykolą Pabrėžą. Toliau testamente nurodo, kiek kam skolingas ir kam ir kaip išdalyti jo turtus. Skolas išmokėjus, 200 muštinių talerių skiria savo įsteigtos altarijos fondui padidinti. Likusius pinigus ir gautus už parduotus daiktus liepia išdalyti seserims, broliams ir kitiems giminėms iki trečiojo giminystės laipsnio imtinai. Po du muštinius talerius skiria ūkvedžiui ir šeimininkei Agotai. «Visiems vargšams ir vargšėms prie Kartenos bažnyčios esantiems » įsako duoti mažiausia po berlinką, o taip pat duoti jiems dar ir maisto.

Testamente taip pat nurodo, kam atiduoti svarbesnes jo knygas. Didelis devynių tomų visuotinės medicinos žodynas, kurio dešimtas tomas yra šio žodyno santrauka rankraštyje, turi būti atiduotas kuriam nors rimtam, mediciną išmanančiam, kunigui arba Varnių kunigų seminarijos bibliotekai, nes jo medicinos žinios gali būti kai kam pavojingos. Tris vertingas dvasinio turinio knygas — jėzuito M. Wicherto rekolekčių konferencijas ir vysk. J. Massillono pamokslus dviejuose tomuose — liepia atiduoti Kretingos bernardinų bibliotekai, kad jomis pasinaudotų pasauliečiai kunigai, vienuolyne atliekantys rekolekcijas. Rankraščius testamento vydytojams įsako peržiūrėti, geruosius apsaugoti, o menkaverčius sudeginti.

Kun. Pabrėža, ir Kartenoje gyvendamas, rūpinosi savęs tobulimu ir pilnutinės kunigiškos asmenybės ugdymu, kaip tai matome iš jo 1809 ir 1810 m. pasiryžimų. Jis ryžtasi aukštai vertinti kunigiškąją luomą, dažnai su pasitikėjimu ir nužemintai melstis į Dievo Motiną. Čia labiausiai jis stengiasi siekti skaistybės dorybės, dėl to ryžtasi kovoti su pagundomis, vengti moterų ir pasikalbėjimų su jomis. «Taip viską sutvarkyti, kad gyvenimas būtų maldingas ir šventas ». To siekdamas, ryžtasi vykdyti visus nuostatus ir įsakymus, prikryžiuoti savo kūną ir taip numirti pasauliui.

Nepamiršta ir apaštalavimo, nors ruošiasi būti altaristu. Jis ryžtasi stropiai ir rūpestingai tarnauti Dievui ir sielų išganymui, saugoti žmones nuo Dievo įžeidimų, neleisti jiems suniekinoti Dievo vardo, nemokančius pamokyti, klystančius pataisyti, dorybėse silpsnančius sustiprinti. « Šventai atlikti kasdieninius mąstymus, religi-

nių knygų skaitymą, sąžinės sąskaitas, sakramentų teikimą, pamokslų ruošimą, mokslo studijas⁶⁸. Jis, ir altaristų tapęs, uoliai ėjo kunigiškas pareigas, lankė net parapijos ligonis⁶⁹; to paprastai altaristai nedarydavo, Net savo altarijos įsteigimo akte reikalauja, kad jo įsteigtos altarijos altaristas lygiai su kitais kunigais apaštalautų, gaudamas už apaštalavimą atlyginimą⁷⁰.

Atrodo, kad jam Kartenoje buvo pavesta tvarkyti senelių prieglaudą⁷¹, dėl to geresniam jos sutvarkymui jis parašė specialius nuostatus, tur būt Plungės senelių prieglaudos nuostatų pavyzdžiu⁷². Tie nuostatai vadinosi *Pastanawiyimay Apey Szpytolys Óbagus*. Juose nurodoma, kaip turi būti renkama išmalda prie bažnyčios durų, kur elgetų vieta bažnyčioje, ką jie turi veikti prieglaudoje, kad nenuobodžiautų. Įpareigojama vieną gero vardo senelį iš savo tarpo išsirinkti prieglaudos prižiūrėtoju, kuris prižiūrėtų tvarką ir prieglaudos gyventojų elgesį, lygiomis padalytų krikštų, vestuvių ir laidotuvių metu gautą išmalda. Netelpantiems prieglaudoje elgetoms taip pat pateikiamos elgetavimo taisyklės. Kiekvienam elgetai klebonas paskiria kaimus, kuriuose jie gali elgetauti. Jis elgetoms turi išduoti liudijimą apie to asmens reikalą elgetauti. Neturintieji tokio liudijimo, elgetomis apsimetėliai, gali būti paimti darbams arba atiduoti policijai⁷³. Visi, kaip prieglaudos, taip parapijos, elgetos turi kiekvieną rytą ir vakarą kartu kalbėti nurodytas maldas už geradarius ir paskirtomis dienomis atlikti išpažintį ir priimti komuniją. Elgetoms taip pat draudžiama be leidimo vaikščioti iš miestelio į miestelį ar į atlaidus iš vienos parapijos į kitą. Negyvenantieji prieglaudoje elgetos neturi jokių teisių į prieglaudą, o prieglaudos elgetoms draudžiama elgetauti parapijoje. Tik sunkiais metais stipresnieji gali būti siunčiami elgetauti, bet surinktą išmalda turi dalytis su prieglaudos elgetomis⁷⁴.

Kartenoje gyvendamas, kun. Pabrėža ypatingą dėmesį kreipė į pamokslų sakymą. Vien man prieinamuose pamokslų rankraščių rinkiniuose jip yra išsilikę 36, kuriuos jis pasakė Kartenos bažnyčioje. Jie yra sakyti didžiųjų švenčių, atlaidų, sukačių ir laidotuvių metu⁷⁵.

⁶⁸ P. RUŠKYS, ten pat, 43 psl.; Priedai, XI, 244 psl.

⁶⁹ P. RUŠKYS, ten pat, 46-47 psl.

⁷⁰ Ten pat, 45-47 psl. ; Priedai, XIV, 248 psl.

⁷¹ Tai mini jo parašyti *Pastanawiyimay Apey Szpytolys Óbagus*, 4 psl.

⁷² P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis*[...] *Pabrėža*, mašinraštis, 28 psl.

⁷³ *Pastanawiyimay Apey Szpytolys Óbagus*, 1-6 psl.

⁷⁴ Ten pat, 6-10 psl.

⁷⁵ *Kninga Tórėti sawiey Kozonius*, rankraštis, 69-78, 93-100, 127-130, 131-137, 139-145, 147-154, 155-162, 237-241, 247-253, 255-257, 279-286, 295-302, 303-309, 345-350, 405-411, 445-460, 605-612, 751-758, 867-882, 943-950, 951-962, 971-977, 979-986, 987-993, 1179-1186, 1187-1194, 1209-1215 psl.

Iš šio laikotarpio visai nėra išlikusių sekmadieniais sakytų pamokslų, kurių jis, gyvendamas prie parapijos bažnyčios, taip pat turėjo nemaža pasakyti. Būdamas laisvesnis nuo kunigiškų pareigų parapijoje, jis jau pradėjo sakyti pamokslus ir kitose parapijose. Tokių pamokslų, įvairiose šventėse sakytų, yra išlikę 13. Jie buvo pasakyti Kalnelyje, Kretingoje, Palangoje, Plungėje, Jokūbave, Budriuose, Veiviržėnuose ir Vėžaičiuose ⁷⁶. Kai kurios čia suminėtos parapijos yra gana toli nuo Kartenos. Anų laikų keliais ir susisiekimo priemonėmis į jas kelionė turėjo būti ilga ir varginga. Iš to galima spręsti, kad kun. Pabrėža jau buvo pagarsėjęs pamokslininkas, jei atlaidų metu pamokslų buvo kviečiamas sakyti net į tolimas parapijas.

Botanikai ir medikai, rašydami apie Pabrėžos norą ir pastangas tapti altaristu, atseit, atsipalaiduoti nuo sielovados darbų, pabrėžia, kad jis tai daręs norėdamas užsiimti botanikos ir medicinos studijomis. Jie net jo pasiryžimą, darytą Kartenoje, liečiantį mokslo studijas, priskiria gamtos ir medicinos mokslų sričiai⁷⁷, nors čia jis kalba bendrai, dėl to galima suprasti ir teologijos studijas.

Iš tikro Kartenoje, o gal jau ir anksčiau, kun. Pabrėža pradėjo rinkti žoles ir tyrinėti jų gydomąsias savybes ir net bandyti jas pritaikyti tam tikrų ligų gydymui. Čia gyvendamas, 1814 m. parašė ir pirmąjį savo medicinos veikalą lenkiškai⁷⁸. «Tai kompiliacinis J. Pabrėžos veikalas apie vaistinius augalus, parašytas sekant S. Sirenejaus veikalą *Zielnik*, išleista 1613 m.»⁷⁹. Kartenoje (1813-1817) jis išvertė ir knygelę *Spasabas*⁸⁰, kurioje duodami praktiški nurodymai, kaip reikia apsieti su ligoniais, kur nėra daktarų, kaip juos slaugyti ir gydyti, kuo ligos metu girdyti ir valgydinti ir ko

⁷⁶ Ten pat, 163-168, 369-376, 377-384, 541-546, 557-563, 565-572, 683-694, 759-766, 827-834, 843-854, 855-866, 911-918, 919-926 psl.

⁷⁷ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, (1950) 2 nr., 71 psl., J. DAGYS, *Jurgis Pabrėža — pirmasis Žemaičių botanikas*, žr. *Mūsų girios*, I (1960) 29 psl. ir *Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 11-12 psl.

⁷⁸ *Skutki Lekarskie Niekatórych Roślin i Sposób używania Tychże Roślin w różnych Chorobach*, Wyjęte z Dzieła Symona Syreniusza Doktor: Akad. Krak. przez Xiedz Jerzego Pabręza Altarysty Korcianskego. Roku 1814. w Korcianach. Tom II. Ten Tom jest dopelnieniem Tomu pierszego Opisania Roślin przez Ignacego Hryniewiczza. Dalis teksto lietuvių ir lotynų kalbomis, 1-246 psl. Apie šį veikalą žr. *Jurgis Pabrėža*, 3. *Medicina*, 99 psl.

⁷⁹ J. DAGYS, *Jurgis Pabrėža — pirmasis Žemaičių botanikas*, 29 psl.

⁸⁰ *Spasabas/kayp reyk apsyeyle só Lygonays, kór niera Daktaru, — /teypojaus kayp sargintų Lygonis, Kóumi gidile, — Kokius anyms dóuty maigius yr gierymus czieso Lygos, yr gi-nat anyms. — Yszdouts Petersburgy Dró-/karnie Gidącziau. — Metusy 1813. — 14 psl. Pabrėžos versta. A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, (1927) 1 nr., 21 psl.*

jiems neduoti. Savo bibliotekoje, kaip jau matėme 1814 m. testamente, jis jau turėjo praktinės medicinos veikalų, tarp jų *Dykcyonarz powszechny mediki, chirurgii*. Jis šio devynių tomų veikalo buvo padaręs net santrauką. Bet kunigo orumas, kaip patiriame iš jo pasiryžimų, dar trukdė jam gydyti, ypač kai kurias moterų ligas, nes Kartenoje darytuose užrašuose jis sako, kad jam nepritinka rūpintis slaptomis ligomis kaip vaisingumu ar moterų baltosiomis.⁸¹

---

⁸¹ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...] Pabrėža*, mašinraštis, 43 psl. ; Priedai, XI, 244 psl.

III. TREČIOJO ORDINO PRANCIŠKONAS

Iki įstojimo į bernardinų-pranciškonų vienuolyną Kretingoje kun. Pabrėža dar tebeieškojo savęs ir savo darbui sąlygų. Jis darė dvasinio gyvenimo pasiryžimus, bet, būdamas pasauliniu kunigu, per daug užimtas įvairiais sielovados darbais ir ūkio rūpesčiais, sunkiai galėjo jų laikytis. Buvo uolus apaštalavime ir siekė kunigiško idealo, bet dažni susitikimai su žmonėmis ir kasdieniniai rūpesčiai jį blaškė. Nebuvo laiko pastoviau susikaupti ir atsidėti mėgstamam mokslo darbui. Dėl to jis atsisakė administratoriaus pareigų, bet nerimo ir vikaraudamas parapijose. Ieškodamas geresnių sąlygų, kur galėtų jo dvasios polėkiai patogiau prasiskleisti, dar jaunas būdamas, pasirinko altariato gyvenimą, bet, ir altariją kurdamas, ir joje apsigyvenęs, ramybės nerado; reikėjo rūpintis daugeliu jo dvasiai svetimų dalykų.

Tik tapęs vienuoliu pranciškonu tretininku, kun. Pabrėža nurimsta, nes jo subrendusi asmenybė čia randa sąlygas save tobulinti ir talentams atskleisti. Čia išryškėja jo gabumai jaunimo auklėjime, atsiranda galimybės pamokslų sakyme plačiau pagarsėti. Buvo laiko Žemaitijos augalams rinkti, botanikos ir medicinos studijoms gilinti, tų mokslų srityse veikalus rašyti ir žmones gydyti. Pagaliau Dievo malonių gausa ir nuoširdžios pastangos padėti kenčiantiems čia jam nupelnė ne tik žmonių dėkingumą, bet ir žemaičių šventojo (stebukladario) vardą.

1. ĮSTOJIMAS Į VIENUOLYNĄ

Kun. Jurgis Pabrėža su bernardiniais-pranciškonais buvo susirišęs nuo pat kūdikystės. Jo dėdė Aleksandras Pabrėža (miręs Vilniuje 1801 m.) buvo pranciškonas ¹. Jis pats mokėsi Kretingoje. Iš arti stebėjo pranciškonų gyvenimą, klausėsi jų pamokslų, susipažino su šv. Pranciškaus Asyžiečio dvasia ir gyvenimu, ir daug ko iš jo išmoko. Dar Raudėnuose 1799 m. darytuose pasiryžimuose jis,

---

¹ K. M. WOŁONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, II, 274 psl. Nauja laida *Raštai*, II, 402 psl.

7. Kartenos bažnyčia.

KNINGA.

Tõretti sawiey

Koroniuss õnt nekõriä Nedielys Dyinu
yr õnt Tabay daug Sawacriu.

Teypogi:

Nekõriäsy Priytrõpyimysy Nokiu
Atposku. — yr Apryrpi Pamoksta apei
Pabaga Swieta. — Õnt gata Koroniuss:
täd pri Isywedynyma Altaristas pri sawa
Altoriaus: täd pri Apjémyma Administrä
ciyys Nokios Baznierzys. — Pri to dar
Koroniuss pri Nabasatylku: täd priymat
Nabasatylka õnt Pataydoiyma: täd Tay-
kõ pataydoiyma: täd Taykõ Metu Sõ
Naktõwä Nabasatylka. — Sakitus rozinu
sy Taykusy, yr õnt rozinu wyitu par Kõ-
nyga Jõrgi Ambroziejõ Pabreza pyr-
miaus Kõnyga Swiēcka, paskiaw Percyõrõ Ko-
kana Swiēta Prokuryszkaus. Serafickoij. Az
pirowity i wyina Kninga Metusy. 1822.

Kretingoy.

8. Pabrėžos rankrašćio pavyzdys.

kaip šv. Pranciškus Alvernos kalne, pasižada kiekvieną rytą atsikėlus tyloje ir susikaupime permastyti žodžius : « Kas tu, Viešpatie, ir kas aš ? » ². Be to, jam dažnai ateidavo mintis, skatinanti stoti į vienuolyną, dėl to jis Plungėje 1802 m. padarė pasiryžimą : « Pašalinti norą stoti į vienuolyną. Visa tai pagunda » ³. Bet ta pagunda nepalikdavo jo ir vėliau, kol jis jai nepasidavė.

Darydamas savo pirmąjį testamentą (1814), saugiausia vieta savo knygoms jis laikė Kretingos vienuolyno biblioteką, dėl to jai užrašė pamokslų ir dvasinių konferencijų knygas, kad vienuolyne atliekantieji rekolekcijas pasauliniai kunigai galėtų jomis pasinaudoti⁴. Iš to galime spręsti, kad ir jis pats ten atlikdavęs savo dvasinius susikaupimus. Negana to, iš jo pamokslų rankraščių rinkiniuose įrašytų pastabų sužinome, kad jis Kretingos pranciškonų buvo kviečiamas sakyti pamokslų didžiosiose jų ordino šventėse. Dvejus metus iš eilės, 1815 ir 1816 m., Kretingos bažnyčioje sakė pamokslus apie šv. Kazimierą, Lietuvos pranciškonų provincijos globėją. Jis sakė pamokslus Kretingoje šv. Antano (1809) ir Porciunkulės (1816) atleiduose ^{5 6}, kada paprastai gausioms minioms maldininkų pamokslus sakydavo patys pranciškonai. Tas parodo, kaip jis buvo artimas pranciškonams, jei jie jį tose šventėse kvietė sakyti pamokslus.

P. Ruškys ir kai kurie kiti autoriai sako, kad kun. Pabrėžos stojimą į vienuolyną galutinai nulėmęs nelaimingas nuotykis. Tais laikais, kai kun. Pabrėža gyveno Kartenoje, per Minijos upę dar nebuvo tilto, dėl to pavasarį ir rudenį per ją persikelti buvo galima tik keltu. Sakoma, kad 1815 m., didelio potvynio metu, kun. Pabrėža, pašauktas pas ligonį, su Švč. Sakramentu kėlėsis per Miniją. Jam besikeliant, smarki vandens srovė, nutraukusi kelto lyną, visu smarkumu keltą su žmonėmis, lyg šapelį, pradėjo nešti šen ir ten. Keltas kiekvieną akimirką galėjo apsiversti ir visus ant jo esančius paskandinti. Kun. Pabrėža, pajutęs mirties pavojų, malda šaukęsis šv. Antano pagalbos, pasižadėdamas, jei išliks gyvas, stoti į Kretingos pranciškonų vienuolyną. Keltas, kad ir toli nuneštas, užuolankoje pasiekė krantą, ir visi keleiviai išsigelbėjo. Tada Pabrėža, vykdydamas pažadą, įstojęs į vienuolyną ⁶.

Aišku, kad jis apsisprendė stoti į vienuolyną ne tik dėl šio pažado, bet ir jausdamas pašaukimą, kurį ilgai laikė pagunda, ir dėl noro

---

² *Ryžtai* 1799 m., žr. *Priedai*, II, 12 nr., 233 psl.

³ Ten pat 1802 m., žr. *Priedai*, VIII, 240 psl.

⁴ *Pirmasis testamentas*, žr. *Priedai*, XV, 248-249 psl.

⁵ *Kniga — Tóreti sawiey Kozonius*, rankraštis, 369-376, 377-384, 557-563, 683-694 psl.

⁶ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis[...]* Pabrėža, mašinraštis, 46-47 psl.

patenkinti savo dvasios polėkius. Šiek tiek galėjo turėti įtakos ir noras nusikratyti kasdieniais rūpesčiais, kad daugiau galėtų skirti laiko Kartenoje pradėtam augalų tyrinėjimui ir žmonių gydymui⁷. Jo stojimo į vienuolyną motyvas turėjo būti labai svarbus, jei jis, tiek ilgai vargęs, kurdamas Šv. Jokūbo altariją Kartenoje, vos 2 metus joje pagyvenęs, pasiryžo ją palikti kitam.

Galutinai apsisprendęs ir su tuometinių pranciškonų provincijolu Henriku Skačkovskiu (1815-1818) dėl stojimo į vienuolyną susitaręs, kunigas Pabrėža, paprašė Žemaičių vysk. J. A. Giedraitį, kad leistų jam stoti į pranciškonus, o jo vietoje altaristų paskirtų kitą kunigą. Vyskupas jo prašymą 1816 m. gruodžio 8 d. patenkino ir kiek vėliau jo įkurtos altarijos altaristu iš Plungės atkėlė kun. Martyną Filipavičių.

Tada kun. Pabrėža, sutvarkęs visus altarijos administravimo reikalus, 1817 m. pradžioje Kartenos bažnyčioje, prie šv. Jokūbo apaštalo altoriaus, ją perleido naujam altaristui, ta proga susirinkusiems tikintiesiems pasakydamas atitinkamą pamokslą, kuris yra iki mūsų dienų išlikęs rankraštyje⁸.

Pamokslą pradėjo Šv. Kašto žodžiais : «Išvedžiau tave iš Uro Chaldėjoje, kad duočiau tau šitą žemę ir kad tu ją paveldėtum (Prad. 15, 7). Čia jis kun. Martyną Filipavičių palygina su bibliinių Abraomu, kuriam Dievas įsakė iš Chaldėjos persikelti į pažadėtą žemę. Toliau, supažindinęs karteniškius su naujuoju altaristu, ragina jį gerbti ir jam padėti. Paskui plačiai aiškina, kodėl tikintieji turi gerbti ir mylėti savo kunigus. Gale apibūdina trečiosios Kartenos altarijos patroną šv. Jokūbą apaštalą, kurio atvaizdas buvo tos altarijos altoriuje. Jis ragino jį kreiptis savo reikaluose, nes jis galingas stebukladarys ir užtarėjas pas Dievą. Baigęs pamokslą, davė išsamią pajamų ir išlaidų altoriaus remonto apyskaitą, kad tikintiesiems neliktų jokių neaiškumų, kaip suvartotos šiam tikslui iš jų surinktos aukos.

---

⁷ P. JUOZAPAVIČIUS savo straipsnyje *Mokslininkas liaudies gydytojas*, žr. *Kauno Tiesa*, 1971.1.17, rašo : « Kunigo pareigos trukdė jam dirbti mokslinį darbą, tvarkyti surinktą medžiagą, skelbti ją spaudoje. Ieškodamas ramaus kampelio 1816 m. jis išstojo į bernardinų vienuolyną Kretingoje ». Tačiau aiškiai žinome, kad kunigas J. Pabrėža ne tik pats nevengė kunigiško darbo, bet, stodamas į vienuolyną, savo įpėdiniui perleisdamas Kartenos altariją, jį įpareigojo dirbti. *Priedai*, XIV, 248 psl. Dirbo, kaip matysime, jis tą darbą ir vienuolyne ir juo nesibodėjo. Jo išvykos sakyti pamokslų sudarė jam galimybę rinkti augalus. S. STROPUS, *Švyturys*, Kretinga, 1971.1.14, 6, nr. rašo : « Jo perėjimą į vienuolyną, matyt, irgi motyvavo geresnės darbo sąlygos moksliniam darbui ». Tą patį tvirtina ir C. KUDABA, *Tiesa*, Vilnius, 1971.1.15, 12 nr.

⁸ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis[...]Pabrėža*, mašinraštis, 47 psl.

Gavęs leidimą stoti į vienuolyną ir pranciškoną provincijolo priimtas, kun. Pabrėža, baigdamas 45 savo amžiaus metus, 1816 m. gruodžio 8 d. įstojo į vienuolyną ir pradėjo novicijatą, bet, kol sutvarkė minėtus altarijos reikalus, dar gyveno Kartenoje. Paskui atvyko į Kretingą ir, baigęs novicijato metus 1817 m. gruodžio 9 d., kaip kun. P. Ruškys rašo ⁹, gavęs pranciškoniską abitą ir Ambraziejaus vardą ¹⁰, padarė išadus, kuriuos priėmė Kretingos vienuolyno gvardijonas Tėv. Adiutas Paulauskis, pasakydamas progai pritaikytą pamokslą ^{10a}.

Čia yra verta dėmesio ši J. Tumo-Vaižganto pastaba : «Visai pasišalinęs iš pasaulio į vienuolyną, kun. Jurgis vis dėlto vienuolio koptūro bijojo, bijodamas neištesėsias perdideliems vienuolio pasižadėjimams, jis bevelijo palikti tik tretininku, nors atsidėjęs ėjo visas vienuolio pareigas»¹¹. Kodėl kun. Pabrėža į pranciškonus stojo tik tretininku, pagal Generalines Mažesniųjų Brolių Ordino Konstitucijas, vadinamas «Tertiarius perpetuus oblatas», mums iki šiol žinomi šaltiniai nepasako. Greičiausiai jis pats taip norėjo, kad turėtų daugiau laisvės savo pamėgtoms privačioms maldoms, botanikos studijoms ir žmonių gydymui.

Pagal Mažesniųjų Brolių ordino tvarką vienuolynuose gyvenantieji tretininkai, kaip tikri pirmojo ordino nariai, nešioja pranciškoniską, abitą su kapucium (koptūru) ir įstodami gauna naują vardą. Išadus jie daro tik trečiojo ordino, dėl to yra laisvesni, ypač neturto atžvilgiu. Vienuolyne jie turi laikytis vienuolinės tvarkos ir naudojasi visomis dvasinėmis malonėmis ir privilegijomis, kaip ir pirmojo ordino vienuoliai, bet neturi teisės rinkti viršininkų ir patys būti renkami viršininkais. Dabar suprantama, kodėl kun. Pabrėža, stodamas tretininku, anot M. Valančiaus, galėjo išsiderėti, « kad zokono vyresnybė per visą amžių niekur jo nekilnotų »¹², nes, stodamas į pirmąjį ordiną, jis nebūtų galėjęs derėtis. Taip pat ir savo turtus būtų turėjęs sutvarkyti prieš amžinuosius iškilmingus išadus, ir jam nebūtų reikėję net du kartus, esant vienuolyne, rašyti testamentų. Jis nebūtų galėjęs ir pasirašinėti kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža, bet, kaip tuo metu buvo priimta: Tėv. Ambraziejus Pabrėža, O.P.M.Obs. Tačiau

⁹ *Kninga — Tõreiti sawiey Kozonius*, 1143-1150 psl.

¹⁰ Paprastai ir tretininkai, įstodami į vienuolyną, gaudavo pranciškoniską abitą ir naują vardą, pradėdami novicijatą. Kun. J. Pabrėžai, matyt, buvo padaryta išimtis.

^{10a} P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...] Pabrėža*, mašinraštis, 48 psl.

¹¹ VAIŽGANTAS, *Raštai*, 69 psl.

¹² M. WOŁONCZEWSKIS, *Żemajtiu Wiskupiste*, II, 73 psl., ir nauja laida, *Raštai*, II, 274 psl.

jis, ir būdamas tik tretininku, kaip vėliau matysime, labai uoliai pildė visas vienuolio pareigas.

2. APLINKA IK VIENUOLINĖ ŠEIMA

Kretinga, kurioje buvo pranciškonų-bernardinų vienuolynas, į kurį amžinu tretininku įstojo kun. Jurgis Pabrėža, yra sena vietovė. Kretingos pilį 1253 ir 1258 m. savo Livonijos ordinui duotuose dokumentuose mini Kuršo vysk. Henrikas Liuksemburgietis, pranciškonas¹³. Atrodytų, kad ją Livonijos kalavijuočiai buvo užėmę, bet po 1260 m. Durbės mūšio žemaičiai ją vėl atsiėmė, nes 1263 m., Kretingos pilį, puolant didelėms kalavijuočių jėgoms, gynėjai buvo priversti ją palikti. Prūsų ir Livonijos ordinams norint sujungti savo teritorijas, pirmiausia jie stengėsi nuo Lietuvos atplėšti Baltijos pajūrį, dėl to Kretinga net iki 1410 m. Žalgirio pergalės dažnai būdavo puolama ir kartais būdavo niekieno žemė. Nuo XV amž. Kretinga buvo valdovinis dvaras, kurį 1572 m. mainų keliu paveldėjo Jonas Karolis Chodkevičius. Kadangi iki tol šiame krašte dar nebuvo katalikų bažnyčios, dėl to naujasis šeimininkas, kurdamas Kretingos miestą, į savo dvarą atsikvietė pranciškonus-bernardinus¹⁴. Jis 1602 m. dešiniajame Akmenos krante, dabartiniame Kretingsodyje, pastatė jiems laikiną medinę bažnyčią, o vėliau didelę dabartinę mūrinę bažnyčią ir vienuolyną Kretingoje ir padarė vienuolynui užrašus¹⁵.

Taip Jono Karolio Chodkevičiaus įkurdinti pranciškonai dar prie laikinosios bažnytelės Kretingsodyje pradėjo uoliai apaštalauti. M. Valančius, remdamasis Kretingos vienuolyno dienoraščiu, tuometinę jų veiklą taip aprašo : «Bernardinai ant savo kalvelės gyvendami, veltui netruko : vieni bažnyčelėj užvis dienomis šventomis katalikus mokė, kiti vaikščiodami po sodas, jau jau šlynančius žmones stiprino katalikų tikėjime, o į liuterius pavirtusius apent į katalikus gražino ».

Dar labiau jis išryškina jų darbus, kai prie naujos bažnyčios buvo įkurta parapija. Jis rašo : « Nuo to laiko tyliai gyveno Kretingoje penkiolika bernardinų, iš jų vienas klebonu buvo ir parakviją valdė, antras skelbė Dievo žodį dienomis užvis šventomis, trečias parakvijos vaikus mokė, kitas jaunus bernardinus švietė ; ir taip visi turėjo

¹³ Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch, I, Herausgegeben von F. G. BUNGE, Neudruckausgabe, Scientia Verlag Aalen 1977, 246 n., 319 sklt. ir sek. ; 329 nr., 416 skl. ir sek.

¹⁴ V. GIDŽIUNAS, *Kretinga*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XIII, 66-71 psl. ; B. KVIKLYS, *Kretinga*, žr. *Mūsų Lietuva*, IV, 248-258 psl.

¹⁵ THOMAS DYGON, *Guardianatus Carlostadiensis*, žr. *Chronicon Ordinis Fratrum Minorum de Observantia*, pars II, rankraštis, 100 psl. ir toliau.

kuo darbuotis, pakol nesutrukino jų šiosios gadyne »¹⁶. Taip jie čia, ištikimai garbindami Dievą, darbavosi ir iki kun. Jurgio Pabrėžos ištėjimo į vienuolyną, kaip tai patiriame iš Žemaičių vyskupijos vyskupų reliacijų, rašytų Šv. Sostui 1625, 1616, 1718, 1755, 1767, ir 1788 m.¹⁷

Tuo metu, kai kun. Pabrėža ištėjo į vienuolyną, Lietuvos pranciškonų - bernardinų Šv. Kazimiero provincijos gyvenimas ir veikimas, nors jau buvo rusų valdžios varžomas, bet dar buvo kuone pačiame savo žydėjime. Šiame laikotarpyje, 1818 m. Valažino kapitulos duomenimis, ji turėjo 43 vienuolynus, daug mokytojų kunigų, gramatikos, filosofijos ir teologijos studijas ir kelias viešas aukštesnias mokyklas, neskaitant pradžios mokyklų prie vienuolynų ir parapijų¹⁸. Beveik visi Tėvo Ambraziejaus Pabrėžos laikų (1817-1819) provincijolai ir Kretingos vienuolyno gvardijonai, remiantis provincijos kapitulų aktų žiniomis, buvo mokyti vyrai — lektoriai, o kai kurie net filosofijos ar teologijos daktarai¹⁹.

Tuo metu Kretingos vienuolyno gvardijonu buvo ir Simonas Grossas (1823-1826), parašęs *Kalbrieda Ležuve Žemaytyszha*²⁰. Kelis terminus gvardijonu buvo ir šiaip gyveno buvęs provincijolas Henrikas Stačkauskas, apie kurio mirtį Kretingoje pats Parėža 1818 m. rugpiūčio 5 d. rašė Simanui Daukantui²¹. Vienuolinėje šeimoje Tėvo Ambraziejaus Pabrėžos laikais buvo 15-20 vienuolių. Provincijos *Elencho* žiniomis 1810 m. buvo 12 kunigų ir 1 broliai²², o 1819, Tėvo

¹⁶ M. WOLONCZEWSKIS, *Žemajliu Wiskupiste*, II, 90, 93 psl., ir nauja laida *Raštai*, II, 286 ir 288 psl.

¹⁷ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, I, 240, 284, 384, 329, 380, 411, 443 psl.

¹⁸ *Acta Capitulum XXX*, rankraštis, an. 1818, 183-185 psl.

¹⁹ *Acta Capitulum provinciae Lituaniae*, rankraštis, an. 1813, 130 psl. ; an. 1815, 159 psl.; an. 1818 ir 1822, 182 ir 207 psl.; an. 1823, 232 psl.; an. 1829, 307 psl.; an. 1830, 320 psl.; an. 1833, 322 psl.; an. 1836, 351 psl.; an. 1839, 350 psl.; an. 1842, 363 psl. ; gvardijonai: an. 1813, 132 psl. ; an. 1818, 184, 219 psl.; an. 1825, 246 psl. ; an. 1826, 261 psl. ; an. 1827, 273 psl. ; an. 1829, 296 psl. ; an. 1839, 365 psl. ; an. 1842, 365 psl.

²⁰ *Acta Capitulum*, an. 1823 ir 1825, 234 ir 246 psl. ; A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviški rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, (1927) 23 nr. psl.; V. BIRŽIŠKA, *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 2 nr., 73 psl.

²¹ « Szį metą pavasariop neatgailystaujamas mūsų kun. Enrikas Stoczauskas, provincijų Tėvas su sziaja pasaule atsisveikino » žr. *Medega Simano Daukanto biografijai*. Pagal M. D. SILVESTRAITI paraszė KUN. A BURBA, Shenandoah, Pa. 1898, 74 psl.

²² *Elenchus Cleri Regularis Ordinis Fratrum Minorum S. P. Francisci Observantium*. Anno 1840 mensis 9-bris 28 Die. Vilnae typis Gubernalibus, provincijolaujant Tėv. Pranciškui Kopeč išleistas, vardais ir pavardėmis išvardija 12 kunigų ir 4 brolius.

Ambraziejaus mirties metais, buvo 15 kunigų ir 5 broliai²³. Tokioje šeimoje Tėvas Ambraziejus Pabrėža turėjo jaučiai jaustis, nes buvo geros sąlygos melstis, save tobulinti, apaštalauti, pamokslams ruošti ir botanikos, medicinos ir dvasinio turinio knygoms rašyti.

3. VIENUOLINIO GYVENIMO TVARKOS LAIKYMASIS

Šv. Pranciškaus Asyžiečio regula išako kontempliatyvų ir aktyvų gyvenimą, siekti tobulybės ir kitų išganymu rūpintis, melstis ir dirbti. Dėl to ir kun. Jurgis Pabrėža, kurį nuo dabar vadinsime Ambraziejum Pabrėža, įstojęs į vienuolyną, turėjo įsijungti į šį dvigubą maldos ir darbo gyvenimą. Jis, dar būdamas pasauliniu kunigu, vedė griežtą kontempliatyvų gyvenimą, uoliai apaštalavo ir užsiėmė mokslu. Kadangi pasauliniams kunigams gyventi kontempliatyvų gyvenimą ir užsiimti mokslu dažnai labai trukdo kasdieniai rūpesčiai, dėl to Pabrėža ir pasirinko vienuolinį gyvenimą. Čia ne tik asmeninės pastangos, bet ir ordino regula, konstitucijos, statutai ir vienuolyno dienotvarkė²⁴ padėjo jam save tobulinti ir atpalaidavo jį nuo kasdienių rūpesčių.

Pagal seną tvarką Kretingos vienuolyne, kaip ir kituose Šv. Kazimiero provincijos vienuolynuose, vienuolinio gyvenimo diena prasidėdavo vidurnaktį kanoniškų valandų : *Matutinum* — Aušrinės ir *Laudes* — Garbinimų kalbėjimu chore už didžiojo altoriaus. Po šių maldų vienuoliai grįždavo į celes tolimesniam poilsiui. Ryta prieš šešias zakristijonas, paskambinęs keltis, eidavo prie kiekvieno durų ir žadindavo, sakydamas *Ave Maria* — Sveika Marija. Pažadintasis atsakydavo — *Jesus Maria*. Tada vienuoliai atsikeldavo, nusiprausdavo, apsitaissydavo ir, pakloję lovas, eidavo į chorą. Prie įėjimo į bažnyčią žegnojosi su švęstu vandeniu. Paskui, įėję į bažnyčią, atsiklaupdavo ir, iškeltomis rankomis sukalbėję *Tėve mūsų*, eidavo į chore esančias savo vietas ir jose atlikdavo rytinį mąstymą. Po mąstymo buvo kalbama pirmoji kanoniška valanda — *Prima*. Po jos — laikomos konventualinės šv. mišios, kuriose turėjo dalyvauti visa bendruomenė. Po mišių buvo kalbama trečioji valanda — *Tertia* ir kitos pagal tvarką nustatytos maldos.

²³ *Elenchus Patrum ac Fratrum Ordinis nostri*, pro An. 1849 conscriptus.

²⁴ Apie Lietuvos pranciškonų-observantų vidinį gyvenimą ir veikimą žr. V. GIŽIŪNAS, *De vita et apostolatu Fratrum Minorum Observantium in Lituania saec. XV et XVI*, in *Archivum Franciscanum Historicum*, 68 (1975) - 69 (1976) ir atspaudas 1-134 psl.

Pusryčiai nebuvo laikomi bendruomeniniu veiksmu. Matyt, dėl pareigų įvairumo ir darbo ne visi galėjo kartu susirinkti. Prieš pietus, kurie būdavo vidurdienį, chore būdavo kalbama *Sexta*. Paskui, suskambėjus varpai, sukalbėję *Viešpaties Angelas*, vienuoliai rinkdavosi į valgomąjį. Valgomajame atlikę kalčių išpažinimą ir sukalbėję maldas prieš valgį, prasidedančias *Benedicite*, visi, laikydamiesi vienuolinio amžiaus precedencijos, užimdavo savo vietas prie stalo ir, klausydami dvasinio skaitymo, valgė tyloje. Skaitytojas, pradėdamas skaitymą, sakydavo — *Jube Domine benedicere*, o baigdamas — *Tu autem Domine*. Baigus valgyti ir gvardijonui davus ženklą, visi keldavosi nuo stalo ir, sukalbėję padėkos maldas, eidavo į bažnyčią, kur, pasimeldę prie Šv. Antano altoriaus, giedodavo antifoną *Si quaeris miracula*. Tada eidavo prie savo darbų ar studijų.

Trečią valandą po pietų, susirinkę į chorą, kalbėdavo *Noną* ir Mišparus ir po jų vėl grįždavo prie savo pareigų. Vakarienės metu buvo ta pati tvarka, kaip per pietus. Po vakarienės būdavo kalbami *Kompletai* ir įvairios maldos, po kurių gvardijomis duodavo naktinį palaiminimą. Tada kiekvienas tyloje eidavo į savo celę ir ilsėdavosi.

Be to, pranciškonai, darydami įžadus, pasižadėdavo daryti atgailą ir pataisyti savo gyvenimą. Dėl to, kad tai įvykdyti, jiems buvo įsakyta dvasinis skaitymas, sąžinės sąskaita ir net du kartus savaitėje išpažintis. Kita priemonė savo ydoms naikinti buvo viešas kalčių išpažinimas valgomajame po kiekvieno prasižengimo ir bendroje kalčių išpažinimo kapituloje penktadieniais. Apsimarinimui tarnavo ir pasninkai, nes, šalia Bažnyčios įsakytos gavėnios, buvo regulos įsakyta gavėnia nuo Visų Šventų iki Kristaus gimimo šventės, ir paktartas 40 dienų pasninkas po Trijų Karalių²⁵. Tam pačiam tikslui tarnavo ir generalinių konstitucijų bei provincijos statutų įsakyta disciplina, tyla, bendra ir privati malda²⁶. Visos šios tvarkos turėjo laikytis ir į vienuolyną įstojęs T. Ambraziejus Pabrėža.

Kaip uoliai jis šios vienuolinės tvarkos laikėsi, sužinome iš jo paties Kretingoje darytų pasiryžimų²⁷. Vienuolynan įstojęs jis pasiryžo « Miegoti tiktai nustatytu laiku ir anksti keltis, mažiems negalavimams nepasiduoti. Jei sirguliavimas nėra aiškus ir nelabai jaučiamas, niekada neapsileisti ir su visais eiti į chorą ir kitas bendras

²⁵ *Trečias Regulos skyrius*. Lietuviškas Šv. Pranciškaus regulos vertimas yra išleistas Oremus — Maldynas, vartojamas Lietuvos Pranciškonų Šv. Kazimiero kustodijoje, Brooklynas 1955, 259-272 psl.

²⁶ V. GIDŽIŪNAS, *De vita et apostolatu Fratrum Minorum Observantium* žr. *Archivum Franciscanum Historicum*, 68 (1975), 298-345 psl. ir atspaudas, 3-33 psl.

²⁷ Gaila, kad kun. P. Ruškys šiuos jo pasiryžimus tik atpasakojo, o nedavė jų ištisai, dėl to dabar neturime jų originalo.

pratybas ». Jis visa tai darė giliai įsitikinęs, kad stropus vienuolinės tvarkos laikymasis didina Dievo garbę. Po tokio jo paties pasisakymo jo uolumas laikytis vienuolinių pratybų yra neginčytinas. Jis, net jau ir išitraukęs į gilų augalų tyrinėjimą, savo laiške prof. Wolfgangui rašė, kad negalės greitai savo pažado išpildyti, nes neturįs pagalbininkų augalų siuntimui paruošti, o prie viso to dar turįs neužmiršti ir tikrųjų savo luomo pareigų ²⁸.

4. PASTANGOS SAVE TOBULINTI

Dar Plungėje vikaraudamas, Pabrėža pajuto norą būti šventu ir nepeiktinu siela ir kūnu, pavyzdingai gyventi ir girtinai elgtis ²⁹. Įstojęs į vienuolyną, jis dar labiau stengėsi tapti šventu. Dievo meilės skatinamas, jis darė pasiryžimus dvasioje susivienyti su Dievu. Kadan gi vienintelė priemonė tobulybėje padaryti pažangą yra pastangos visuomet ir visur bendrauti su Dievu, dėl to jis ryžosi viduje susitelkti, jaustis esančiu Dievo akivaizdoje ir turėti gryną intenciją, kad, taip elgdamasis, patiktų Dievui. Ryžosi nieko neveikti pirma sielos akimis nepažvelgęs į Dievą. Kiekvieną veiksmą pradedant, tęsiant ir baigiant, turėti vienintelį tikslą — Dievo pamėgimą. Dėl to nusistatė viską atlikti ramia širdimi, be staigumo ir susierzinimo, pašalinus iš vaizduotės visus žemiškus išpūdžius tokių dalykų, kurie vaizduotę galėtų trukdyti glaudžius ryšius su Dievu palaikyti.

Glaudiems santykiams su Dievu palaikyti T. Ambraziejus Pabrėža ryžosi su dideliu susitelkimu atlikti mąstymus, kalbėti brevijorių ir laikyti mišias, gilinantis į žodžių prasmę, viduje išijaučiant ir taisyklingai juos ištariant. Išpažinčiai visuomet taip gerai pasiruošti ir su tokiu gailesčiu ją atlikti, lyg tai būtų paskutinis kartas. Visas gyvenimas turi būti nuolatinis šv. mišioms laikyti pasiruošimas ir padėka Dievui, kad jis leidžia švenčiausią savo Sūnaus auką aukoti. Dėl to jis ryžtasi visa tai, ką gero padarys vakare nuo Kompletų iki ateinančio ryto, skirti geram šv. mišių laikymo pasiruošimui, o paskui, nuo šv. mišių iki Kompletų — padėkai.

Kiekvieną dieną jis savo pasiryžimą susivienyti su Dievu atnaujiną ir visą dieną stengiasi praleisti su aukščiausiuoju Gėriu. Jis pasižada kiekvieną rytą iš lovos pakilęs, giliai nusilenkti ir pagarbinti Švč. Trejybę, paskui sužadinti įprastus tikėjimo, vilties, meilės,

---

²⁸ Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Medžiaga biografijai. Sudarė Kretingos kraštotyros muziejaus darbuotojai. Kretinga 1971. Mašinraštis, 94 psl.

²⁹ *Priedai*, X, 241 psl.

gailėsčio ir pasiaukojimo aktus. Tolimesniuose savo pasiryžimuose Tėv. Ambraziejus Pabrėža ryžtasi tikėjimo, vilties ir meilės dorybėmis visiškai persiimti ir jų siekti kiekvienoje vietoje ir kiekvienu metu. Jis nori «tikėjimą laikyti gyvą aukščiausioje savo proto dalyje, dvasios viršūnėje, kad apreikštąsias tiesas bent miglotai pažintų, tvirtai tikėtų ir visą gyvenimą pagal tikėjimo dėsnius tvarkytų, praktikuodamas viltį ir meilę, bei kitas dorybes : Dievo garbinimą, nuolankumą, skaistumą, paklusnumą, romumą ir artimo meilę».

Pasak Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos, Dievo garbinimo dorybė glūdi jam prideramos pagarbos reiškime. Šią prideramą garbę jis pasiryžta duoti dvasia, širdimi, lūpomis, kūnu, visų dorybių siekimu «ir tiksliau vienuolinės tvarkos visame kame užlaikymu». Dvasia garbinti Dievą «labai aukštai galvojant apie dieviškąją didybę ir labai žemai apie save, savo menkumą. Širdimi dažnai žadinant Dievo garbinimo, prašymo ir padėkos aktus. Lūpomis tiksliai atliekant Dieviškąją Pareigą — *Divinum Officium*. Kūnu sąžiningai darant priklausimus, nusilenkimus ir užlaikant visas, nors ir mažiausias šventas rubrikas ir apeigas, ypač laikant šv. mišias ir visų giliausiai pagarbinant Dievo didybę». Nusizėminimo dorybę jis laiko viso dvasinio gyvenimo pagrindu, dėl to ryžtasi « maldų metu dažnai save tirti, kaip tą dorybę vykdo, nes be jos nėra ramybės ir susivienijimo su Dievu »³⁰.

Nusizėminimo dorybės jis siekė dar būdamas pasauliečiu kunigu, kovojo prieš puikybę ir rūpinosi visuomet ir visur pagal Šv. Dvasios nurodymą nusizėminti, kaip tai matome iš Raudėnuose (1799) ir Tveruose (1800) darytų dvasinio gyvenimo pasiryžimų ir mėnesinių rekolekčių mąstymo Tveruose, kuri pradeda Šv. Rašto žodžiais: « Kodėl kelies puikybėn, žemės dulke » ? (Ekli 10, 9)³¹. « Nusizėminimo dorybei gilinti dažnai skaityk ir mąstyk Mato Evangelijos 23 skyrių, kuriame sunkiai puikybė smerkiama »³². Nusizėminimu galima laikyti ir jo atsisakymą Raudėnų administratoriaus pareigų ir stojimą į vienuolyną tik tretininku be vilties užimti aukštesnes pareigas. Gilus nusizėminimas trykšta ir jo laiškuose Wolfgangui, kuriuose nuvertina savo kaip nepatyrusio botaniko darbą³³. Net atsakydamas M. Valančiui į pastabas jo parašytam dvasinio turinio veikalėliui *Parkratima ant saužinės*, kuri M. Valančius buvo pažadėjęs išleisti, rimtai išdėstęs savo nuomonę, su giliu nusizėminimu rašo : «Malonėk, Dauggalingasis ir Ypatingasis mano Geradary, atleisti

³⁰ Priedai, X, 241-242 psl.

³¹ Priedai, II, 235 psl. IV, 235 psl.

³² Priedai, V, 8 nr., 236 psl.

³³ *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*. Medžiaga biografijai, 96-98 psl.

man, kad šnekučiuoju, ką man protas, jau po truputį senstas, diktuoja. Ar jo paklausysi, ar ne, man vis tiek pat»³⁴. Jis visą gyvenimą stengėsi vykdyti tai, ką pasiryžo jaunystėje Tveruose (1800). « Niekad nesigirk nei savo kilme, nei savo protu, nei gabumais, nei turtu »³⁵. Kantriai nukęsdavo ir pašaipą savo konfratų, kurie jo augalų rinkimą laukuose ir pievose laikė nepritinkančiu kunigo luomui. Net ir gilioje senatvėje Žemaičių vyskupijos valdytojo J. K. Gintilo siūlomų garbingų pareigų atsisakymą iš dalies reikia laikyti jo nusizėminimu³⁶.

Nors vienuolyne buvo tik tretininkas, ir iškilmingais paklusnumo, neturto ir skaistybės įžadais nebuvo surištas, bet visą gyvenimą lavinosi skaistybės, neturto ir klusnumo dorybėse. Širdies skaistumui išlaikyti, be daugelio kitų pasiryžimų, darytų dar prieš įstojimą į vienuolyną ³⁷, įstojęs į vienuolyną, iš naujo ryžosi, « Dievuli padedant, tvirta ir kilnia valia kiekvienai blogai minčiai jau iš pat pradžios pasipriešinti, nelaukti, kol bloga mintis išigalės, bet tuoj pat kelti dvasią prie Dievo, kokia nors gera mintimi į ją nukrypstant. O kad vaizduotė neturėtų progos užsiimti nešvariais vaizdais, niekada nežiūrėti į moteris. Su jomis kalbant, kad nepasirodytų keistuoliu, pažvelgti paprastai, neatidžiai ir be dėmesio. Moterų išpažintis greitai baigti, nes aišku, kad kitoks elgesys yra daugybės klaidų priežastimi. O pastebėjus savyje kokią nors nusikaltimą šiai šventai skaistumo dorybei, ar blogų palinkimų įtakoje apsileidimą, ar ką panašaus, tuoj pat išpažinti nuodėmklausiu. Nenutylėti jokio, net mažiausio dalykėlio, net ir to, kas iš tikro nėra nuodėmė, kad net ir mažiausią blogio pradžią pastebėtų ». Jis tai darė todėl, kad jis siekė angeliško skaistumo ir visu rimtumu troško, « kad niekada nesijaudintų dėl turėtų pagundų ar blogų sapnų». Tuo tikslu ryžosi dažnai ir nuoširdžiai melstis į Švč. Dievo Motiną.

Kaip tretininko, jo nesaistė neturto įžadas, bet jis troško «įsigyti neturto dvasią, kad širdis neprisirštų prie kokio nors daikto, bet būtų visiškai laisva»³⁸. Dar Plungėje vikaraudamas (1802), savo pasiryžimuose įrašė : « Labai dažnai prašyti Viešpatį Dievą, kad širdį saugotų nuo godumo. Niekinti laikinuosius turtus, bet trokšti ir akyse laikyti amžinuosius. Pinigų pasilikti, ir tai be prisirišimo, tik kiek daugiau, kaip šimtą vienetų » ³⁹. Įstojęs į vienuolyną, kaip

³⁴ *Priedai*, XVIII, 255-256 psl.

³⁵ Ten pat, V, 1 nr., 236 psl.

³⁶ Ten pat, XVIII, 255-256 psl.

³⁷ Ten pat, II, 3 nr., 233-234 psl.; VI, 237-238 psl.; VII, 238-239 psl.; VIII, 239-241 ps. ; XI, 10 nr, 243 psl.

³⁸ Ten pat, XII, 244-245 psl.

³⁹ Ten pat, VIII, 3 nr., 239-240 psl.

sužinome iš 1838 m. testamentu, pinigus laikė pas vienuolyno subsindiką ⁴⁰.

Tiesa, kurdamas Kartenos Šv. Jokūbo altariją, jis išmoko pinigus taupyti, kad pastatytų altarijos pastatus, sudarytų altaristo pragyvenimui fondą ir išmokėtų užtrauktas skolas, bet pats prieš ištojimą į vienuolyną didelių turtų neturėjo. Tai matome iš jo 1814 m. gruodžio 10 d. daryto testamentu. Turėjo netgi dar neišmokėtų skolų, o turimus 200 muštinių talerių skyrė savo įkurtajai altarijai. Kiti turtai — dvasinio turinio ir medicinos knygos, kurių tada nedaug turėjo, kad būtų naudingai vartojamos, paliko Varnių kunigų seminarijai ir Kretingos bernardinų bibliotekai. Turimus baldus įsakė atiduoti altarijai, o už parduotus daiktus gautus pinigus liepė išdalyti giminėms, buvusiems tarnams ir elgetoms ⁴¹.

Ne ką daugiau turtų atsivežė ir stodamas į vienuolyną, nes, 1826 m. gruodžio 21 d., darydamas antrąjį testamentą, savo turtus jis padalijo taip: Broliai Martynui Pabrėžai paskyrė 12 muštinių talerių ir jam įsakė 100 muštinių talerių, kuriuos pas jį buvo pasiskolinęs statyti namams, būtinai lygiomis išdalyti savo dukterims. Savo tikroms seserims Barborai ir Kotrynai ir seserų vaikams Jurgiui Pabrėžai ir Onai Piekevičiūtei paskyrė po 10 sidabrinų rublių. Paskolintus pinigus, jei jie bus atgauti, paliko Kretingos vienuolynui, kad už jo vėlė būtų laikomos šv. mišios ir egzėkvijos. Drabužius išskirstė savo giminėms ir vienuoliams, o jiems netinkamus liepė atiduoti vargšams, kitus paliko vienuolynui. Mokslines knygas paliko vienuolyno bibliotekai. Teologines — Jurgiui Pabrėžai, jei būtų kunigas, dėl to atrodytų, kad jis buvo klierikas. Jei jis kunigas nebūtų, liepė knygas parduoti ir gautų pinigų dvi dalis atiduoti šv. mišioms ir egzėkvijoms, o trečią padalyti vargšams ⁴².

Paskutiniame, 1838 m. vasario 23 d. darytame, testamente T. Ambrozėjus Pabrėža pasirodė dar neturtingesnis. Jau nebeturi nė brangesnių drabužių, kuriuos anksčiau turėjo. Matyt, juos sunėšiojo ar atidavė savo broliams ir seserims, tuos, kuriuos anksčiau 1826 m. testamentu buvo užrašęs, ar pardavęs už gautus pinigus pirko botanikos ir medicinos knygas. Dar likusius drabužius, baldus ir įvairius daiktus liepė išdalyti giminėms ir vargšams arba palikti vienuolynui. P pinigų ši kartą dar mažiau turėjo. Dalį laikė savo kambaryje, o kitus pas vienuolyno subsindiką poną Steponą Zasėvėčių. Giminėms šiuo testamentu pinigų visai nepalikė. Juos liepė išdalyti

---

⁴⁰ Ten pat, XVII, 254 psl.

⁴¹ Ten pat, XV, 248-249 psl.

⁴² Ten pat, XVI, 249-252 psl.

vargšams, o už likusius atlaikyti šv. mišias ir egzekvijas. Savo rankraščius ir visas knygas užrašė Kretingos vienuolyno bibliotekai. Tik vadovėlius liepė atiduoti brolio Martyno sūnams ir Juozapui Simaičiui. Tiesa, iš šio testamentą paaikškę, kad T. Ambraziejus Pabrėža vienuolyne turėjo du kambarius. Jie jam viršininkų buvo duoti, nes jis, rinkdamas augalus ir ruošdamas savo *Herbarium*, laikydamas iš žolių pagamintus vaistus, turėjo turėti daugiau vietos⁴³.

Gyvendamas pasaulyje, jis klausė savo viršininkų; tapęs kunigu, laikėsi Bažnyčios nuostatų ir vykdė vyskupo ir jo kurijos įsakymus; įstojęs į vienuolyną, turėjo būti klusnus vienuolyno viršininkams. Jam tai, atrodo, nebuvo sunku, nes, pasak jo, klusnumas «veda į tobulybę ir yra tikras kelias pasiekti tikrą ramybę ir tikrą susivienijimą su Dievu»⁴⁴.

To klusnumo jis laikėsi visą gyvenimą. Į vienuolyną įstojo, ieškodamas sielai ramybės ir palankių sąlygų botanikos ir medicinos studijoms, o tuoj paskirtas Kretingos mokyklos mokytoju ir kapelionu, tas pareigas priėmė, mokytojavo, rašė vadovėlius ir uoliai ėjo mokyklos dvasios vado pareigas⁴⁵. Kai, artėjant didžiajam Šventųjų Metų jubiliejui, vienuolynui reikėjo pamokslininko, tai jis, atleistas iš mokytojo ir kapeliono pareigų ir paskirtas pamokslininku, labai stropiai ruošėsi pamokslams ir taip karštai ir įtikinamai juos sakė, kad žmonių minios iš visur plaukė jo klausyti⁴⁶. Jau gilioje senatvėje, sulaukęs 74 metų amžiaus, kaip pats M. Valančiui rašo, vienuolyno gvardijono prašomas, sutiko parašyti⁴⁷ ir parašė Kretingos tikintiesiems trijų dienų rekolekcijoms konferencijų kursą⁴⁸.

T. Pabrėža, dar Raudėnuose ir Tveruose gyvendamas, stengėsi siekti kantrumo dorybės. Raudėnuose jis darė pasiryžimą būti kantriu ir švelniu, nes yra pasakyta, kad savo kantrumu laimėsite sielas (Luk. 21, 19). Tą patį kartojo ir Tveruose⁴⁹. Įstojęs į vienuolyną, ryžosi «praktikuoti romumo ir mandagumo dorybes, nes ramumas patarnauja piktumui ir susijaudinimui suvaldyti, o mandagumas saugoja nuo išorės sąnarių tinkamos». Dėl to jis ryžtasi «būti ramiu,

⁴³ Ten pat, XVII, 252-255 psl.

⁴⁴ Ten pat, XII, 244-246 psl.

⁴⁵ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...] Pabrėža, mašinraštis*, 48 psl.

⁴⁶ Ten pat, 50 psl.

⁴⁷ Priedai, XIX, 257-258 psl.

⁴⁸ *Rekolekcyjys Dwasyszskas i tris dyinas padalilas diely Pažitka Dwasyszska wier-nu-ju kretingyniu isz Zaliēcųjyma Io Milistas Kónyga Dwardųjona Par Kónyga Ambroziejó Pabreta Tercyorio Z. S. Franciszkaus koznadyjy yr Mokitoji Kretingynys Moksliniczys Paraszilas Metusy 1846. Kretingoy, rankraštis.*

⁴⁹ Priedai, II, 3 nr., 234 psl. VII, 238-239 psl.

ypač kalbose, susilaikyti nuo staigių žodžių ir dėl jokio žmogaus nesijaudinti». Jis ir pamoksluose pasizada «nevertoti niekinamų žodžių» ir «su visais, o ypač su priešais būti meilieu ir geru ». Siems pasiryžimams nusikaltus, užsideda atgailą — liežuviu ant žemės padaryti kryžių. «Norėdamas išigyti mandagumo dorybę, pasiryžta viską atlikti be staigumo ir smarkumo »⁵⁰.

Visą savo gyvenimą Tėv. Ambraziejus Pabrėža stengėsi praktikuoti taip labai Kristaus reikalautą artimo meilės dorybę. Dar Raudėnuose jis pasiryžo: «Neklausyti įtariančių, bet tuoj perspėti, kad šlovę plėsti artimui yra nuodėmė »⁵¹. Tveruose jis ryžosi didžiausiai saugotis apie kitus blogai kalbėti, nors tai būtų ir didžiausias nusidėjėlis ⁵². Vienuolyne jis ryžosi «visiems turėti gerą širdį ir nuolat prisiminti, kad nuo tikro lavinimosi artimo meilėje priklauso visa tobulybės pažanga ». Jis ir dirbti ryžosi, kad patarnautų artimo sielos išganymui, nes jis «ne vien sau pačiam turi siekti šventumo, bet dvasiniais raštais ir kitiems patarnauti sielos išganymo reikaluose »⁵³.

Jis pasiryžta ne tik žmonių sielas į išganymą vesti, bet ir jų vargs-tančiam kūnui padėti. Dar Plungėje vikaraudamas, pasiryžta «daryti išmalda, prisimenant beturčių vargą. Išmalda duoti ne vien tikriems vargšams, bet ir antros bei trečios rūšies vargdieniams »⁵⁴. Visuose jo testamentuose užrašoma išmalda vargšams ⁵⁵. Negana to, jis, norėdamas padėti sergantiems, ėmė tyrinėti gydomąsias žolių galias, iš jų gaminti vaistus, jais gydyti ir duoti patarimus, kaip reikia susirgus gydytis, kur nėra daktarų ⁵⁶. Jis visa tai darė artimo meilės skatinamas.

Saugodamasis nuodėmių ir siekdamas dorybių, Pabrėža dar Raudėnuose pradėjo daryti įvairius apsimarinimus ir kovoti su ydomis, kurios prieštarauja dorybėms. Tai matome iš jo užsidėtų bausmių už neištesėtus pasiryžimus ⁵⁷. Savo 1799 m. pasiryžimuose jis pasižada vengti pasilinksminimų, o esant norui eiti tarp žmonių į pasilinks-

⁵⁰ Ten, pat, II, 234 psl.

⁵¹ Ten pat, II, 3 nr., 233 psl.

⁵² Ten pat, V, 2 nr., 236 psl.

⁵³ Ten pat, X, 241-243 psl.

⁵⁴ Ten pat, VIII, 3 nr., 240 psl.

⁵⁵ Ten pat, XV, 249 psl.; XVI, 251 psl.; XVII, 254 psl.

⁵⁶ *Spasabs kayp reykh apsyeyte só Lygonays, kór niera Daktaru, — teypojaus kayp sarginty Lygoms, Kóumi gidite, — Kokius anyms dóuty walgius yr gierynus czieso lygos, yr ginat anyms.* Iszdouts Petersburgy Drokarnie Gidacziu. Metusy 1813 (Vertė J. Pabrėža). 1-14 psl.

⁵⁷ Priedai, II, 3 nr., 234 psl.

minimus, kreiptis šiais žodžiais : «Viešpatie, čia mums gera būti» (Mat. 17, 4) ⁵⁸. Plungėje nusistato visai negerti alaus ir degtinės ir nevalgyti vakarienės⁵⁹. Įstojes į vienuolyną, ryžtasi kovoti su pui-kybe, nesiskonėti valgiais ir neieškoti patogumų. «Valgyti tik su abejingumu, kaip šiaudus į maišą kemšant, kad širdis visuomet išliktų pakelta aukšty. Valgant turėti mintyje kokią tiesą ir visą skonį nuo savęs atstumti » ⁶⁰.

Tėv. Ambraziejus Pabrėža visuomet stengėsi prisiminti, jog jis yra nuolatinėje Dievo akivaizdoje, kad tuo būdu apsisaugotų nuodėmių, netobulybių ir visas savo pareigas gerai atliktų. Dar Raudėnuose būdamas, stengėsi « visados atsiminti, kad Dievas mato. Pagundose sau sakyti: Kaip galiu nusidėti Dievo akivaizdoje » (Prad. 17, 1) ⁶¹. Tveruose vikaraudamas savo pasiryžimuose įrašė: « Visuomet turėti Dievą savo akyse, tarytum Dievas kiekvieną momentą pro langą žiūrėtų»⁶², o Plungėje pasiryžo visada būti Dievo akivaizdoje ir dėl jo viską daryti⁶³.

Vienuolynan įstojes, jis taip pat stengėsi susitelkti ir jaustis Dievo akivaizdoje⁶⁴. P. Ruškys rašė: «Jis pats buvo nusipiešęs Dievo Apvaizdos nemažą paveikslėlį ir jame parašęs: *Dievs mata, Gziesas biega, Smertis gien, Wiesznaste lauk*. Paveikslėlis buvo gražiai ir skoningai papuoštas žolių įvairiais lapeliais, priklijuotais prie popieriaus »⁶⁵. Šis paveikslas iki mirties buvo laikomas jo kambaryje, kad nuolat primintų Dievo akivaizdą ⁶⁶.

Tėv. Ambrozijus Pabrėža buvo labai darbštus. Apie jo darbštumą M. Valančius rašo : « Be galo darbus tas zokoninkas niekuomet nespėja. Vos atkalbėjęs poterius ir kitus apėjęs žygius, diena iš dienos rašo »⁶⁷. Iš tikro, jis ir vienuolio pareigas gerai atliko, daug skyrė laiko savo privačioms maldoms, daugelyje parapijų sakė pamokslus, ⁶⁹

⁵⁸ Ten pat, II, 4 nr., 234 psl.

⁵⁹ Ten pat, VIII, 239 psl.

⁶⁰ Ten pat, XII.

⁶¹ Ten pat, II, 4 nr., 234 psl.

⁶² Ten pat, III, 1 nr., 234 psl.

⁶³ Ten pat, VIII, 240 psl.

⁶⁴ Ten pat, XII.

⁶⁵ P. RUŠKYS, Kun. Jurgis [...]Pabrėža, 63 psl.

⁶⁶ « Visą laiką T. Pabrėžos nupieštas paveikslas buvo viršutiniame aukšte svečių kambaryje (vienuolynė). 1940 metais užimant patalpas, tas paveikslas dingo. Muziejuje jo neradau. Ar tik nebus pasiėmę pašaliniai miesto gyventojai [...]Be to, nors nevykusiai padaryta, bet buvo ir kopija» (BR. MYKOLO TAMOŠIŪNO laiškas 1960.V.5 d.).

⁶⁷ M. WOLONCZEWSKIS, *Žemaitių Wiskupiste*, II, 75 psl., ir nauja laida *Raštai*, II, 275 psl.

daugeliui tikinčiųjų buvo dvasios vadovu, kasdien, anot to paties M. Valančiaus, valandų valandas klausė išpažinčių ir atrado laiko rinkti ir tyrinėti augalus, rašyti botanikos ir medicinos veikalus, gydyti žmones ir lankyti ligonius. Tai galėjo atlikti tik dėl to, kad buvo labai tvarkingas ir žemaitišku užsispyrimu laikėsi savo nustatytos darbo sistemos.

Tobulybės siekti ir dideliems darbams nuveikti jam padėjo ir nuolatinis savęs kontroliavimas per sąžinės sąskaitą, mėnesinės ir net savaitinės rekolekcijos ir dažna išpažintis. Tai jis pradėjo praktikuoti dar būdamas pasauliečiu kunigu. Jau Raudėnuose jis du kartus per dieną darydavo sąžinės sąskaitą : prieš pietus dalinę, o vakare bendrą⁶⁸. Tai darė Tveruose⁶⁹, Plungėje⁷⁰, ir Kartenoje⁷¹. Įstojęs į vienuolyną, vakarais darydamas iš visos dienos sąžinės sąskaitą, atradęs ir mažiausią prasikaltimą, giliai gailėdavosi, o prasikaltimų neradęs, dėkojo Dievui už malones⁷².

Tėv. Ambraziejus Pabrėža labai griežtai laikėsi savo dienotvarkės ir pasiryžimų. Jis dar Raudėnuose juos kasdien perskaitydavo ir paskui taip Dievo pagalbos prašydavo : « Tėve mano, padėk man, kad tai išpildyčiau, ką tau pažadėjau ». Paskui sukalbėdavo *Tėve mūsų*. Jei, darydamas sąžinės sąskaitą, atrasdavo apsileidimų, tai užsidėdavo bausmes : 1. Už kiekvieną artimo įtarimą — sukalbėti pakeltomis į viršų rankomis 5 poterius ; 2. Už kiekvieną artimo įtarimą mintimis nežinomame dalyke — tris kryželius išlaižyti žemėje ; 3. už kiekvieną apkalbančiųjų neperspėjimą — padaryti gailęstį ir dievotai sukalbėti 7 poterius, prašant Dievo nuodėmės atleidimo ir pasitaisymo ; 4. Už kiekvieną artimo apkalbėjimą tikrame, bet nežinomame dalyke — duoti vargšams 2 ditkas ir atkalbėti 7 atgailos psalmes ; 5. Už kiekvieną nereikalingą išėjimą į parapiją — vieną dieną pasninkauti ; 6. Už kiekvieną neužsidenimą nosinaite klausant išpažinčių — disciplina ; 7. Už kiekvieną veltui laiko praleidimą prieš ir po valgių — padaryti Dievo akyse gailęstį ; 8. Už kiekvieną be reikalo į moterišką pažvelgimą — daryti gailęstį ir sukalbėti tris poterius. O už kiekvieną nereikalingą su moteriške vienu su viena pabuvojimą — padaryti gailęstį ir nešioti grąsą juostą per pusvalandį. Be to, jau iš vakaro nusistatyti, ar reikia rytmetį atlikti išpažintį⁷³.

⁶⁸ Priedai, II, 1 nr., 232-233 psl.; 15 nr., 233 psl.

⁶⁹ Ten pat, III, 3 nr., 234 psl.; VII, 1 nr., 238 psl.

⁷⁰ Ten pat, VIII, 239 psl. ; X, 1 nr., 241 psl.

⁷¹ Ten pat, XI, 244 psl.

⁷² Ten pat, XII.

⁷³ Ten pat, II, 134 psl.

Tveruose būdamas, kasdien sąžinės sąskaitos ar mąstymo metu, pastebėjęs kokią prasižengimą savo pasiryžimams, nekantrumu, akių ar liežuvio nevaldymu, sužadindavo gailestį ir užsidėdavo atgailą ⁷⁴ ⁷⁵. Tą patį darė ir Plungėje, ten už sąžinės sąskaitos neatlikimą už bausmę sau užsidėjo 1/4 imperialo ⁷⁵. Plungėje vikarau-damas, pasiryžo: «1. Neapleisti be labai svarbios priežasties dienotvarkės. Jei dėl nepastovumo tas įvyktų — duoti išmaldos 3 lenkų grašius, daryti gailestį ir pridėti dar kokią apsimarinimą ; 2. Pasi-skirtus savo apsimarinimus atlikti tada, kada bus patogų. O už jų apleidimą daryti gailestį, pasisakyti per išpažintį ir už kiekvieną apleidimą duoti 2 grašius išmaldos ; 3. Neapleisti mėnesinių rekolekcijų. Apleidus duoti išmaldos 66 grašius ».

Tveruose savo dvasiniam gyvenimui kontroliuoti kas mėnesį vieną dieną buvo pasiskyręs mėnesinėms rekolekcijoms⁷⁶. Vienu tokių rekolekcijų yra išlikęs trijų punktų mąstymas apie puikybę ir nusizėminimą, kuriame jis nagrinėja tris klausimus : kas buvai ? kas esi ? kas būsi⁷⁷ ? Tokių rekolekcijų metu jis ne tik atlikdavo mąstymą kuria nors pasirinkta tema, bet taip pat atidžiai perskai-tydavo visus savo pasiryžimus, sužadindavo gailestį už prasižen-gimus ir atsinaujindavo dvasioje⁷⁸. Siekdamas šventumo, ir įstojęs į vienuolyną uoliai atlikdavo dažnas rekolekcijas. Iš jo vienuolyne darytų pasiryžimų sužino-me, kad tokius dvasinius atsinaujinimus darydavo ne tik kiekvieną mėnesį, bet ir kiekvieną savaitę ⁷⁹.

Sielos skaidrinimui ir dvasinio gyvenimo pažangai Pabrėžai tiek pasaulyje, tiek vienuolyne daug padėjo ir dažna nuodugni išpa-žintis. Jis dar Raudėnuose savo pasiryžimuose buvo įsirašęs : « Neiti teikti šv. Sakramentų, jaučiant sąžinėje nors abejotinai sunkią nuodėmę, bet tuoj išpažintį atlikti. Nesigailėti laiko pasiruošimui gerai išpažinčiai atlikti: sąžinės sąskaitos darymui, psalmių ir kitų maldų kalbėjimui dėl gailesčio sužadavimo ir tvirto pasiryžimo dau-giau nebenusidėti. Kiekvieną išpažintį atlikti tarsi ji būtų pasku-tinioji. Išpažinti nuodėmes be jokio pasiteisinimo, atvirai nuodėmių nemažinant ir nuodėmklausio pilnai klausant»⁸⁰. Prasižengęs kai kuriems savo pasiryžimams, jis nutaria «jau iš vakaro nusistatyti,

⁷⁴ Ten pat, III, 3 nr., 234 psl.; ir 8 nr., 235 nr.

⁷⁵ Ten pat, VIII, 239 psl.

⁷⁶ Ten pat, III, 9 nr., 235 psl.

⁷⁷ Ten pat, IV., 235-236 psl.

⁷⁸ Ten pat, 11, 232-234 psl.; VII, 13 ir 14 nr., 238 psl.; VIII, 239-240 psl.; IX, 5 nr., 241 psl.; X, 8 nr., 242 psl.

⁷⁹ Ten pat, XII.

⁸⁰ Ten pat, II, 9 ir 10 nr., 233 psl.

ar reikalingas rytmetryje išpažinties atlikimas »⁸¹. Plungėje pats pasiryžta savo nuodėmklausiuvi būti paklusnus ir išpažinčių iš viso gyvenimo nekartoti⁸². Vienuolyne jau daro pažangą ; atgailos sakramentui pasiruošdamas, stengiasi sužadinti daugelį gailėsčio aktų⁸³. Be to, pastebėjęs savyje kokią nors nusikaltimą šventai širdies skais-tumo dorybei ar, blogų palinkimų įtakoje, apsileidimą arba ką panašaus, pasiryžta tuoj pat tai išpažinti nuodėmklausiuvi. Nenu-tylėti jokio, net ir mažiausio dalykėlio, net tai, kas iš tikro nėra nuo-dėmė, kad blogio pradžia pastebėtų ir jam pasipriešintų⁸⁴.

Pabrėža nepasitikėjo vien savo jėgomis, dėl to malda šaukėsi Dievo pagalbos. Dar Raudėnuose savo dienotvarkėn įsirašė ; rytmetį atsikėlus, «apsirengus, maldingai atkalbėti rytmetinius poterius. Apmąstymą atlikti. Po to brevijorių kalbėti neskubant, atidžiai ir atsiklaupus»⁸⁵. Tveruose minties maldoje — mąstyme «kasdien pasiryžta būti kantriu, saugoti akis ir liežuvį»⁸⁶, « mels-tis karštai ir nuolat prašyti Išganytoją, kad teiktųsi duoti savo dvasią ir padėtų dorybes išigyti»⁸⁷. Plungėje jau stengiasi «padė-koti už gautas malones ir prašyti naujų malonių»⁸⁸. Kartenoje meldžiasi ištikimais, dažnai ir nužemintais⁸⁹.

Istojęs į vienuolyną, «ryžtas atlikti apmąstymus, brevijoriaus kalbėjimą ir šv. mišių laikymą su didžiausiu susitelkimu, kad mir-ties valandoje dėl pasitaikiusių trūkumų neturėtų sąžinės grauži-mo. Nusistato atidžiai žiūrėti žodžių prasmės, lydint juos vidiniais aktais ir taisyklingais ištariamais. Be to, šiuose veiksmuose niekada neskubėti »⁹⁰. «Jis net stengiasi išigyti maldingumo dorybę, visa atliekant be staigumo ir smarkumo su didžiu širdies ramumu ir maldingumu»⁹¹ Jei, įstodamas į vienuolyną, jis meldėsi prašydamas Dievo malonių ir dėkojo už gautas malones, tai vienuolyne, kaip matėme, jis jau pereina į aukštesnį maldos laipsnį — Dievo garbini-mą⁹². Tumo — Vaizganto žiniomis, Pabrėža, net ir pradėjęs gydyti

⁸¹ Ten pat, II, 233 psl.

⁸² Ten pat, VIII, 4 nr., 240 psl.

⁸³ Ten pat, XII.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Ten pat, II, 232 psl.

⁸⁶ Ten pat, III, 2 nr., 234 psl.

⁸⁷ Ten pat, VII, 11 nr., 239 psl.

⁸⁸ Ten pat, VIII, 2 nr., 239 psl.

⁸⁹ Ten pat, XI, 3 nr., 243 psl.

⁹⁰ Ten pat, XII.

⁹¹ Ten pat.

⁹² Ten pat.

ligonius, neapleisdavęs ilgų maldų. «Atėjus tam tikram vienuolių reguliavimo reikalaujamam laikui, palikęs svečius pypkiauti, eidavęs į antrą kambarį ir kiaurai per tris valandas klūpodamas prieš Priekryžiuotąjį meditavęs. Tik pabaigęs savo dieviškąją praktiką, bešeidavęs pas savo ligonius ir lankytojus »⁹³.

5. PRANCIŠKONIŠKOSIOS DVASIOS PASISAVINIMAS

Pabrėža, stodamas į vienuolyną pasirinko Mažesniųjų Brolių ordiną, nes jis labiausiai atitiko jo dvasios polėkius. Pranciškoniskosios dvasios kryptis yra kristocentrinė, savo centre statanti Kristų. Jos esmė glūdi Kristaus pažinime, jo meilėje ir su juo sutapime. Jai pagrindus davė šv. Pranciškus, o sistemon suvedė pranciškonai teologai. Evangelijoje pažinęs Kristų, Pranciškus daugiau niekuo nesirūpino, kaip tik tapti į jį panašiu. Kaip valios ir širdies žmogų, jį labiau žavėjo Kristaus žmogystė, nes jį prieinama be didelių studijų. Ne taip Pranciškų patraukia Kristus dieviškasis mokytojas, kaip bejėgis kūdikėlis, ne taip pasotina jį duonos padauginimas, kaip Eucharistija (iš čia kyla jo meilė Švč. Sakramentui ir pagarba kunigams). Ne taip sužavi jį Kristaus atsimainymas Taboro kalne, kaip jis prikaltas prie kryžiaus. Jei prieš šv. Pranciškų ypatingai buvo garbinama Kristaus dievybė, tai nuo Pranciškaus daugiau kreipiamą dėmesio į jo žmogystę. Ši šv. Pranciškaus meilė Kristui šv. Pauliaus mokslo šviesoje pranciškonų teologų dėka patį Kristų pastato ryškesnėje šviesoje ir padaro daug prieinamesnį žmogui. Jų Kristus iškeliamas kaip visų tvarinių pirmgimis, nuo kurio viskas priklauso ir kuriuo viskas remiasi, dėl to ir Kristaus išikūnijimo paslaptis logiškoje Dievo veiksmų eigoje buvo nuspręsta ir numatyta pirma bet kurio kito tvarinio. Visi tvariniai yra Kristui, per Kristų ir Kristuje sukurti, jo palaikomi ir Amžinajam Gėriui gražinami. Šio mokslo šviesoje labiausiai iškyla Kristaus primatas ir jo karališkumas.

Pranciškoniškoje teologijoje ir pamaldume pirmą vietą po Kristaus užima jo Motina. Ši riteriška Marijos kultą ordinui ikvėpė jo ikūrėjas, dėl to jame yra išgalėjęs posakis : « Jei tik protas gali pateisinti bet kurią Marijos privilegiją, tai ją Dievas jai yra suteikęs, nes nieko nėra per daug Marijai ». Šiuo dėsniu remdamiesi, pranciškonai per šešis šimtmečius kovojo dėl Marijos Nekalto Prasidėjimo, kol pop. Pijus IX 1854 m. gruodžio 8 d. jį paskelbė tikėjimo dogma.

---

⁹³ VAIŽGANTAS, *Vaižganto raštai*, XI, 68 psl.

Šios tiesos šviesoje pranciškonų yra skelbiamos ir kitos Marijos privilegijos : «dangun paėmimas (Pijaus XII 1950 m. lapkričio 1 d. paskelbta tikėjimo tiesa), dalyvavimas atpirkime, malonių teikime ir visatos karalienės privilegija.

Šioje Kristaus sampratoje pilniau suprantamas ir žmogus. Jei viskas sukurta Kristui ir viskas juo laikosi, tai jis visur turi atsi-spindėti. Šv. Pranciškus sako : «Dvasia mes esame sukurti panašūs į Dievą, o kūnu esame sukurti panašūs į Kristaus kūną». Iš to seka, kad kiekvienas žmogus yra Kristaus paveikslas, dėl to jį reikia mylėti kaip Kristų, kuris yra mūsų brolis. Jei kiekviename žmoguje Kūrėjas skirtingu būdu įliejo Amžinąjį Gėrį ir skirtingu būdu atžymėjo Kristaus žmogiškąją prigimtį, tai prancišconiškoji meilė prie kiekvieno žmogaus prisiartinama skirtingu būdu ir kiekviename stengiasi įvertinti skirtingą jo prigimtį, kad jo pagrindu patį žmogų sėkmingiau pakeltų į antgamtį. Ši Kristaus samprata atskleidžia ir šv. Pranciškaus gamtos meilės paslaptį, nes, jei per Kristų viskas sukurta, tai kiekviename kūrinyje yra išpaustos jo žmogiškosios prigimtys žymės, ir kaip tik dėl šių Kristaus prigimtys žymių gamtoje ji taip labai buvo mylima šv. Pranciškaus. Prancišconiškai sielai visi tvariniai padeda pažinti Kristų, bet ji juos myli tik dėl Kūrėjo ir šv. Pranciškaus pavyzdžiu ragina juos jį garbinti ⁹⁴.

Po šios trumpos prancišconiškosios dvasios krypties apžvalgos, jei atidžiau pažvelgsime į Tėvo Ambraziejaus Pabrėžos dvasinį gyvenimą, apaštalavimą ir žmonių bei gamtos meilę, tuoj atrasime visus šios dvasios požymius. Jo pamoksluose pastebime tradicinį prancišconišką kristocentrinį mokslą ⁹⁵, o jo dvasioje — šv. Pranciškaus pamiltą kenčiančią Kristaus žmogystę ⁹⁶. Jis seka kenčiantį

⁹⁴ V. GIDŽIŪNAS, *Prancišconiškosios dvasios kryptis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXIII, 420 psl. ir toliau.

⁹⁵ *Pamokslų Wairingosų Materijos, rankraštis*, 675-708; 711-722 psl.; *Kninga — Tėrėti saviey Kozonius ont nekoru Nediety Dyinu yra ont labay daug Szwečių...* Metusy 1822, rankraštis 65-68 ; 85-92 ; 237-241 ; 247-253 ; 255-257 ; 331-335 ; 429-444 ; 461-484 ; 485-509 ; 510-540 ; 549-556 ; 621-628 ; 827-834 ; 835-842 psl.

⁹⁶ Šv. Pranciškus savo Testamente rašo : « Ir kur tik aš parašytus švenčiausius jo vardus ir žodžius rasiu netinkamose vietose, noriu surinkti ir prašau juos rinkti ir padorioje vietoje padėti. Šv. TĖVO PRANCIŠKAUS TESTAMENTAS, žr. *Oremus Maldynas, vartojamas Lietuvos Pranciškonų Šv. Kazimiero kustodijoje*, Brooklynas 1955, 74 psl. O Tėv. Ambraziejus Pabrėža rašo : « Garbinas Wieszpatics vardas 1. par malda, 2. Su kalbomis szwėntomis. 3. Su tikraj katalikiszku giwenima. 4. Su teisingomis prisikomis. Paskui besiruošiančius išpažinėčiai klausia : « Bene Luobi berejkala ir czinawones minawoti wardą Wieszpatics ? Kuldamos ir galuodamos rasi minawoję szwencziausi wardą Jėzaus ? 2. Girdiedamas kitą berejkala minawojęnt wardą, ar sudraudej ? ». Parkratima ant saužines, 12 psl.

Kristų ir iš jo mokosi. Dar Tveruose jis stengėsi «nuolatos prieš akis turėti tylintį Viešpatį: — akis į žemę nuleidusi, — kryžių nešan-
tį »⁹⁷. Gilinasi į stebėtiną Viešpaties Jėzaus nusizėminimą: «jo gimimą, jo gyvenimą, o ypatingai jo mirtį ant kryžiaus »⁹⁸. Dažnai mąsto « apie Viešpaties Jėzaus kantrumą, tylumą ir švelnumą »⁹⁹. Kartenoje jau daro pažangą, nes ryžtasi «Kristaus kryžių nuolat nešti, kankinant savo kūną »¹⁰⁰. Vienuolyne jau pasiryžta «visuose savo kentėjimuose ir pažeminimuose, ligose, nelaimėse, nesmagumuose, persekiojimuose ir pagundose tuoj žvelgti dvasioje į Nukryžiuotąjį, kad kur tik galima taptų jam panašus nuolankumu, kantrybe ir atsidavimu »¹⁰¹. Jam, kaip šv. Pranciškui, Jėzus buvo min-tyse, Jėzus širdyje, Jėzus gyvenime. Jis juo seka kantriu, tyliu, nusizėminusiu ir kenčiančiu. Jis nori tapti į jį panašus. Jis tik nedrįs-ta, kaip Pranciškus, prašyti jo kančios, bet ją suteiktą su meile priima.

Pabrėža, kaip ir šv. Pranciškus, didelę pagarbą reiškė Nukryžiuotajam. Savo ilgus asmeninius mąstymus jis atlikdavo prie kryžiaus. Tumas-Vaižgantas rašo, kad, vienuolyne priimdamas ir gydyda-mas ligonius, kai ateidavo maldos laikas, juos palikdavo, eidavo į savo kambarėlį — celę ir, atsiklaupęs prie kryžiaus, tris valandas prieš Nukryžiuotąjį medituodavo. Tik pabaigęs maldas ir mąstymą, vėl grįždavo pas ligonius ir jiems patarnaudavo¹⁰².

Tėv. Ambraziejus Pabrėža labai rūpinosi, kad Švč. Jėzaus vardas būtų gerbiamas. Šv. Pranciškus savo Testamente įrašė : «Ir kur tik aš parašytus švenčiausius jo vardus ir žodžius rasiu netinkamose vietose, noriu surinkti ir prašau juos rinkti ir padorioje vietoje padėti»¹⁰³, o Tėv. Ambraziejus *Parkratimuose ant saužinės* rašė: «Viešpaties Vardas garbinamas: 1. par Malda. 2. Su kalbomis szwėntomis. 3. Su tikraj katalikiszku giwenimu. 4. Su teisin-gomis prisikomis». Paskui besiruošiančius išpažinčiai klausia : «1.

⁹⁷ *Priedai*, III, 5 nr., 231 psl.

⁹⁸ Ten pat, V, 12 nr., 236 psl.

⁹⁹ Ten pat, VII, 6 nr., 238 psl.

¹⁰⁰ Ten pat, XI, 5 nr., 243, psl.

¹⁰¹ Ten pat, XII.

¹⁰² Alvernos kalne šv. Pranciškus taip meldėsi: Kas tu esi, Viešpatie, ir kas aš. Paskui prašė kančios ir meilės : Viešpatie, mano Jėzau Kristau, dviejų malonių prašau man suteikti prieš mirtį: kad aš sieloje ir kūne, kiek tai galima, pajusčiau skausmą, kurį tu kentėjai savo karčioje kančioje, ir kad pajusčiau tą meilę, kuria Tu, Dievo Sūnau, užsidedęs norėjai kentėti už nusidėjėlius », *I Fioretti di Sando Francesco*, Capo LVII.

¹⁰³ TUMOS-VAIŽGANTO *Raštai*, XI, Kaunas 1929, 69 psl. ; P. RUŠKYS, *Jurgis* [...]*Ambrozijus Pabrėža*, mašinraštis, 62 psl.

Bene luoto berejkala ir czinawones minawoti warda Wiešpaties ? Kuldamos ir galuodamos minawoti warda Jėzaus? 2. Girdiedamas kitą berejkala minawojęnt tan wardą, ar sudraudej ? »¹⁰⁴.

Eucharistiškojo Jėzaus meilė ryški jame visą gyvenimą, kaip ir kituose šv. Pranciškaus dvasios vaikuose. Jis pats buvo kunigas, dėl to gerai suprato ir labai vertino šv. mišių auką. Dar Raudėnuose pasiryžo šv. mišias laikyti tinkamai joms pasiruošęs¹⁰⁵, dėl to jau iš vakaro pradėdavo joms ruoštis¹⁰⁶. Tveruose pasižada «daryti ilgoką pasiruošimą šv. mišioms ir padėką po jų»¹⁰⁷. To gražaus papročio laikėsi ir perkeltas į Plungę. Ten jis pasiryžo, ruošdamasis mišioms, «prašyti Jėzų, kad jis padėtų sužadinti tokius veiksmus, kurie jam patinka». O po kunijos pasižadėjo «giliai mąstyti apie begalinį Dievo gailestingumą ir neribotą jo malonę »¹⁰⁸. Dėl to jis pasiryžo : « Nesiartinti prie altoriaus dėl žemiško pelno, ambicijos ar panašių tikslų ir turėti kunigišką dvasią, t. y., stebėti tai, kas daroma prie altoriaus, turėti panašumą su Jėzumi Kristumi, kurį atnašauja, ir kaip V. Jėzus save atnašauja už mus [...] taip su juo ir dėl jo save atnašauti, savo turta, savo sveikata, savo gyvenimą ir viską Viešpačiui ir tik tai jam pašvęsti»¹⁰⁹.

Nežiūrint tokio uolaus pasiruošimo ir išijautimo, jis šv. mišias laikydavo su didele baime, dėl to savo pasiryžimuose nutaria : « Pašalinti baimę dėl mišių laikymo »¹¹⁰. Plungėje darytuose pasiryžimuose jis sau primena, kad vertam ir pamaldžiam mišių laikymui reikalingas malonės stovis, gyvas tikėjimas, tvirta viltis ir karščiausia meilė, didžiausias nusizėminimas ir dievotumas veiksmuose, aiškiai, atidžiai, nei lėtai, nei skubiai ištariant žodžius ir griežčiausiai laikantis visų šv. mišių laikymui nustatytų taisyklių. Be to, pastebi, kad, šv. mišias atlaikius, privalomas ir atitinkamas padėkojimas¹¹¹.

Vienuolynė, kaip jau matėme, « visas jo gyvenimas buvo nuolatinis ruošimasis ir dėkojimas Dievui, kad jis leidžia atnašauti kilniąją ir švenčiausiąją Sunaus Auką ». Dėl to kiekvieną dieną : « visa, kas gero padaroma nuo *Completorium* iki ateinančio ryto, skiriama geram pasiruošimui, o visa kas padaryta nuo šv. mišių iki *Completorium* — padėkai»¹¹². Visuose liturginiuose veiksmuose, o ypač

¹⁰⁴ Parkralima unt Šautines.

¹⁰⁵ Priedai, II, 3, 12 nr., 233 psl.

¹⁰⁶ Ten pat, II, 3, 12 nr., 233 psl.; VII, 7 nr., 238 psl.

¹⁰⁷ Ten pat, VII, 7 nr., 238 psl.

¹⁰⁸ Ten pat, VIII, 3 nr., 239-240 psl.

¹⁰⁹ Ten pat, VIII, 4 nr., 239-240 psl.

¹¹⁰ Ten pat, VIII, 240 psl.

¹¹¹ Ten pat, X, G nr., 241-242 psl.

¹¹² Ten pat, XII.

sv. mišias laikydamas, Tėv. Ambraziejus tiksliai laikėsi visų rubrikų nurodymų, nes šv. mišiomis labiausiai pagerbiama Dievo didybė¹¹³.

Ryšium su Eucharistija šv. Pranciškus labai gerbė kunigus, nes jie konsekruoja Švč. Jėzaus kūną ir kraują, kuri patys priima ir dalija kitiems¹¹⁴. Kiek žinoma, Pabrėža nuo pat pirmųjų kunigystės dienų labai vertino kunigiškąjį pašaukimą ir pats stengėsi būti idealiu kunigu. Jis vengė viso to, kas kunigui nepritinka. Tveruose vikaraujdamas, pasiryžo «savo luomo prakilnumo ir užimamos vietos bei pajamų puikybei nenaudoti, vengiant brangių rūbų ir kitų dalykų¹¹⁵. « Pamokslus, giedojimus ir kitas šventas pareigas atlikinėti vien dėl Viešpaties Dievo garbės. O tuščios garbės, kuri kaip kirminas veržiasi į mūsų širdį, saugotis, nes ji visus mūsų nuopelnus pas Dievą, sunaikina »¹¹⁶.

Plungėje stengėsi dažnai prisiminti kunigo atsakomybę prieš Dievą, dėl to, jo manymu, gali būti daugiau kunigų pražuvusių nekaip išganytų. Po visų ilgų pastangų save tobulinti jis save išpėja : «Neįsileisti į galvą minties, kad jau pasiektas tobulumas, kurio visai dar neturi»¹¹⁷. Jis labai stengiasi išigyti kunigišką dvasią, dėl to siekia sielos ir kūno šventumo. Plungėje darytuose užrašuose jis pasižymi, kas tinka ir kas netinka kunigo luomui, ką jis turi daryti ir ko vengti». Jis rašo : «Sunkiai įzeidžia kunigo šventumą girtavimas, žemiškų turtų geidimas, godumas, pasipūtimas, simonija ir nesusilaikymas. Kunigo šventumas reikalauja ne tik neturėti žymaus prasikaltimo, bet ir mažiausio prasikaltimo. Kunigui reikia turėti gerą vardą. Kartu jautriai ir stropiai jį saugoti, nes jo praradimas užmuša kitų sielas. Kunigas turi turėti pakankamą išsilavinimą moksle, žinoti teologiją — dogmatinę ir moralinę, Bažnyčios apeigas, Dievo teises — prigimtas ir paskelbtas, žmonių tiesas, dieviškąją tiesą pagrįstas, Bažnyčios ir valstybės teises. Visam tam išigyti reikalinga : malda, skaitymas, apmąstymas, gavęs saugojimas ir stropus studijavimas, Šv. Bašto su paaiškinimais skaitymas, dažnas Visuotinio Tridento susirinkimo nuostatų skaitymas ir to paties susirinkimo katekizmo, asketinio turinio knygų skaitymas, šventųjų apeigų, vyskupijos nuostatų, Bažnyčios istorijos ir mandagumo mokymasis ».

¹¹³ THOMAS DE CELANO, *Vita II*, pars II. cap. CLII, 146 nr. žr. *Analecta Franciscana*, X, Ad Claras Aquas, 1941, 245 psl. ; *Testamentum S. Patris Francisci* žr. *Opuscula S. PATRIS FRANCISCI ASISIENSIS*, ed 2nda. Ad Claras Aquas 1941, 78 psl. ir sek. ; *Oremus*, Maldynas vartojamas Lietuvos Pranciškonu Šv. Kazimiero kustodijoje, parengė Tėv. LEONARDAS ANDRIEKUS, Brooklyn. N. V.. 1955, 273 psl. ir sek.

¹¹⁴ Priedai, V. 6 n.

¹¹⁵ Ten pat. V, 6 nr.. 236 psl.

¹¹⁶ Ten pat, V, 7 nr., 236 psl.

¹¹⁷ Ten pat. V, 9 nr.. 230 psl.; VIII, 239 psl.

«Kunigo išviršiniai veiksniai — ėjimas, valgymas, kalba ir visa kita — neturi turėti nieko biaueraus ir šiurkštaus, kad tuo neat-skleistų neišauklėto žmogaus. Paniekinimą šv. kunigo luomui daro jo prasikaltimai: niekšybė ir nepadorumas. Žemina kunigą prabanga jo buto balduose, induose, rūbuose, valgiuose ir t.t. Taip pat niekšingas taupumas. Žemina kunigą ir medžioklė, lošimas kortomis, prekyba. Pažemina kunigą nesilaikymas tinkamo padarumo kalboje, balse, eisenoje ir kitose išviršinėse išraiškose. Turi kunigas būti neblausus, visuomet ramiu veidu, malonus santykiuose su žmonėmis»¹¹⁸.

Jis turi «turėti savo širdyje Dievo ir artimo meilę, kad tą meilę galėtų su šventu uolumu ir stropumu žadinti žmonių širdyse ». Jam reikia «būti visiems bendrai ir kiekvienam atskirai geriausiu tėvu ir broliu. Pirmiausia rūpintis jų sielos gydymu, bet kartu jiems, padėti ir kūno reikaluose». Dėl to, «turėdamas savo širdyje Dievo meilę, ją gaivink ir žmonių širdyse : per pamokslus, išpažinčių klausydamas, namus lankydamas ne pelno tikslais, bet sielų išganymo reikalu. Nepamiršti, kad kunigo uolumas, kuris nėra panašus į meilę, kuris nėra pačia degančia meile, kuris nėra kruopštus, malonus, nuolankus, kantrus, kuris pelnu užimtas — nėra stropumas. Šventas uolumas tavyje turi būti paeinas iš meilės — kantrus, švelnus, nepavydus, neįžūlus, netuščias, neišdidus, neįtaringas ir blogai manas apie artimą, nesididžiuojas neteisybe, bet džiaugiasi tiesa, viską pakelias, viską iškenčias» (plg. I Kor 13,4 ir s.)¹¹⁹. Toks buvo Pabrėžos įsivaizduotas idealus kunigas. Tokiu kunigu jis stengėsi būti, nes visuomet labai vertino kunigo luomą¹²⁰.

Jau minėjome, kad Marijos meilę ir pagarbą savo broliams įkvėpė šv. Pranciškus, dėl to, kad ji pagimdė didybės Viešpatį ir padarė jį mūsų broliu. Jis ją karštai mylėjo ir garbino ir jos globai pavedė savo ordiną. Tą meilę dar kūdikystėje puoselėjo ir busimasis šv. Pranciškaus sūnus Tėv. Ambraziejus Pabrėža, kuria jis degė visą savo gyvenimą. Iki mūsų dienų buvo išlikęs Pabrėžos pieštas ir po jo mirties giminių išsaugotas paveikslas, kurio vienoje pusėje — Ne-

¹¹⁸ Ten pat, X, 241-243 psl.

¹¹⁹ Ten pat, XI, 1, n., 243 psl.

¹²⁰ « Matrem Jesu indicibili complectebatur amore eo quod Dominum maiestatis fratrem nobis effeverit. Peculiares illi persolvebat Laudes fundebat preces, offerebat affectus quot et qualiter humana promere non posset. Sed quod laetificat plurimum, Ordinis Advocatam ipsam constituit, suisque alis quos relicturus erat filios usque in finem fovendos et protegendos Submisit» THOMAS de CELANO, *Vita II*, pars II, cap. CL, n. 198. žr. *Analecta Franciscana*, X, Ad Claras Aquas, 1941, 243 psl. ir toliau.

kaltai Pradėtoji Mergelė Marija, o antroje - šv. Antanas. Gyvas būdamas, Pabrėža jį laikė savo kambaryje, o jam mirus, jį paveldėjo jo brolis, gyvenęs Večiuose. Kretingos vienuolyno brolis Mykolas Tamošiūnas, O.P.M., 1936 m. iš giminių gavęs šį paveikslą, atidavė jį restauruoti. «Restauruojant buvo nustatyta: Tapytas namuose gamintais alyviniais dažais ant drobės iš abiejų pusių ir neabejotina, kad tai paties Pabrėžos darbas». Paveikslas — irėmintas, kurį, pagal tradiciją, Pabrėža, būdamas studentu, nešiodavęs procesijoje ¹²¹.

Vėliau jis ne tik garbino švč. Mergelę Mariją, bet ir pasivedė jos globai, nes pirmuose savo pasiryžimuose, būdamas Raudėnuose, įrašė : « Pasirenku švč. Dievo Motiną savo Motina, Globėja ir Saugotoja »¹²². Tveruose pasiryžta « prieš kiekvieną svarbesnį darbą atsidūsėti prie švč. Dievo Motinos ». « Dažnai prisiminti savo praeitų laikų pasižadėjimą ištikimai tarnauti švč. Dievo Motinai. Paraginti einančius išpažinties savo reikaluose bėgti prie Marijos »¹²³. Įstojęs į vienuolyną, pasirenka švč. Dievo Motiną visam gyvenimui savo brangiausia Motina, Valdove ir Globėja. Jai paveda visus savo nusistatymus ir pasiryžimus.

Iš viso to, kas čia pasakyta, matome, kad Tėv. Ambraziejus Pabrėža buvo tikras šv. Pranciškaus dvasios sūnus, nes jo gyvenimas ir darbai atitinka pranciškoniskąją dvasią visuose pagrindiniuose punktuose. Jo pranciškoniškoji dvasia dar daugiau išryškės, kai išnagrinėsime jo meilę savo kraštui, jo kalbai, žmogui, augmenijai ir poezijai.

---

¹²¹ Br. Mykolo Tamošiūno laiškas, 1969.VIII.9.

¹²² Priedai, II 2 (1798), 5 nr., 233 psl.

¹²³ Ten pat, III (1800), 7 nr., 234-235 psl.

IV. APAŠTALAVIMO DARBAI

Istojes į vienuolyną, Tėv. Ambraziejus Pabrėža tuoj buvo įjungtas į apaštalavimo darbus, kurių buvo apščiai didelėje Kretingos parapijoje, vienuolių išlaikomoje mokykloje ir pačiame vienuolyne. Apaštalavimo darbais Pabrėža nesibodėjo. Jam nepatiko tik administraciniai ir materialiniai rūpesčiai, iš kurių jis stengėsi išsivaduoti. Dėl jų jis atsisakė Raudėnų parapijos administratoriaus pareigų dėl jų jis paliko ir savo įkurtą Kartenos altariją. Istojes į pranciškonus tretininku, jis šių rūpesčių neturėjo, bet jis turėjo padėti pranciškonams kunigams apaštalavimo darbuose.

Vienuolyne paeiliui su kitais tėvais turėjo vadovauti maldoms, hebdamadarijaus pareigose, nustatytu laiku laikyti šv. mišias, sakyti pamokslus, klausyti išpažinčių, lankyti ligonius ir teikti kitus sakramentus. Tai buvo kasdienis Tėv. Ambraziejaus darbas. Kadangi jis buvo pamaldus mokytas vyras ir gamtos mokslų, ypač botanikos, žinovas, gerai mokėjo lotynų kalbą, dėl to vienuolyno vadovybė, vos įstojusi į vienuolyną, paskyrė jį Kretingos mokyklos mokytoju ir kapelionu. Tačiau, pastebėjusi jo gabumus pamokslų sakyme, atleido iš mokytojo pareigų ir paskyrė pamokslininku. Šalia to jis buvo sumanus nuodėmklausys ir išmintingas dvasios vadas. Jo klausykla visados buvo apgulta penitentų. Daug valandų jis praleisdavo klausykloje ir duodamas dvasinius patarimus vienuolyno svečių kambaryje.

1. KRETINGOS MOKYKLOS MOKYTOJAS IR KAPELIONAS (1817-1821)

Prieš apžvelgiant Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos mokytojavimą ir kapelionavimą, reikia paminėti, kad aukštesnioji paapygardinė Kretingos mokykla, kurioje mokėsi pats Pabrėža, 1793 m. buvo perkelta į Telšius. Mat, pasak M. Valančiaus, jai « 1790 m. šitokia nelaimė nutiko. Kretingos dvarą valdė kažis koks bajoras, kurio žmonės neapkęsdami padarė Kretingos miestelyje baisų sumišimą. Žmonėms besimušant, išimaišė ir mokiniai. Vyresnybė, rašydama apie tą dalyką Kretingos ponui vyskupui kunigaikščiui Masalskiui, užvis mokinius pakaltino. Vyskupas, apmaudui pašokus, parašė

Draugystei apšvietimo, kad mokslinycią perkeltų. Ką tą ir padarė »¹.

Mokyklą perkėlus į Telšius, pranciškonai, kuriems rūpėjo kretingiškių švietimas, įkūrė parapiinio tipo «poskyrinę mokyklą», kuria, pasak M. Valančiaus, «į dvi dali paskaidė », ir du mokytojus parūpino. Pradžioje mokykla neturėjo ir tinkamų patalpų, dėl to buvo naudojamos ligoninės patalpomis. Tai sudarė didelių nepatogumų. Tad naujas Kretingos savininkas, kunigaikštis Platonas Zubovas, 1809 m. ant vienuolyno žemės, ties bažnyčia, pastatė gražias medines patalpas. Pradžioje, M. Valančiaus teigimu, mokslas šioje mokykloje buvo žemo lygio, vėliau ši mokykla gerėjo, tapo triklase, o pastačius naujas patalpas, tapo gimnazijos kurso mokykla, kurioje kasmet mokėsi daugian kaip 200 mokinių².

Vaclovo Biržiškos teigimu, Tėv. Ambraziejus Pabrėža 1817 m. buvo paskirtas I klasės mokytoju, o 1819-1820 mokslo metais jis, jau dėstė visose klasėse³. Jis dėstė lotynų kalbą, gamtos mokslą, geografiją ir tikyba.

Jo lotynų kalbos dėstymą Kretingos mokykloje aiškiai įrodo, tarp paties Pabrėžos rankraščių išsilikusieji mokinių lotynų kalbos rašomųjų darbų likučiai, iš kinių matyti, kaip jis savo mokinius mokė lotynų kalbos. Jis pratino juos lotynų kalba kalbėti apie kasdieninius reikalus. P. Ruškys apie jo lotynų kalbos mokymą taip rašo : « Geresniam lotynų kalbos dėstymui jis pats parašė lotynų kalbos vadovėlį (in 8, 95 psl.) — *De praeceptis prosodiae et de licentia poetica et necessitate metrica*. Šioje knygoje puikiai dalyką aiškina, duodamas daug pavyzdžių »⁴.

Su dideliu pamėgimu dėstė jis ir gamtos mokslus ir ne tik mokykloje, bet ir pačioje gamtoje. Tokių pamokų metu mokiniai padėdavo jam rinkti Kretingos apylinkės augmeniją. Apie tai Tumas-Vaižgantas taip rašo : «Vilniaus profesorai įkvėpė jam meilę gamtos, su kuria, ypač įstojęs į vienuolyną, taikioje draugijoje gyveno. Per

¹ K. MOTIEJUS WOŁONCZEWSKIS, Žemajtiu Wiskupisle, II. Wilniuj 1848, 176 paragr., 53 psl. ir sek. ; nauja laida *Motiejiaus Valančiaus Raštai*. II. Vilnius 1972, 177 paragr., 162 psl. ir sek.

² Ten pat ; P. RUŠKYS, *Kretinga ir jos vienuolynas*, žr. Šv. Pranciškaus Varpelis, 1923, 2 nr.. 33 psl. rašo : « Šiandien viename tų (mokyklos) namų gale yra liaudies mokykla, o buvusią čia ligoninę tikrai beprimena arti tų namų pastatytas 1886 m. kryžius ».

³ V. BIRŽIŠKA, *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aleksandrynas*, II, Chicago, 1963, 309 psl.

⁴ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėv. Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 48 psl. ; M. BIRŽIŠKA, *Pabrėža Kretingos mokyklos mokytojas*, žr. *Žemaičių Žemė*, Telšiai, 1944. v.20, 9 nr.

kiauras dienas, pasiėmęs lazda ir būrį vaikų, braidydavo po miškus, ir apžiūrinėjo kiekvieną augalėlį, pradedant nuo šimtamečio medžio iki smulkiausiajam kirminui»⁵. Ypač jo botanikos mokslo dėstymas turėjo mokiniams būti labai įdomus, nes, būdamas žymiausias žemaičių floristas, turėjo sugebėti savo žinias jaunuoliams perteikti ir juos sudominti.

Pabrėža Kretingos mokykloje dėstė ir geografiją, nes yra parašęs trumpą visų penkių žemynų fizinės ir politinės geografijos vadovėlį, išlikusį rankraštyje⁶. Juozas Tarvydas, kuris nagrinėjo šį vadovėlį, tvirtina, kad iš jo turinio galima spręsti, jog jis yra skirtas vidurinių mokyklų žemesnėms klasėms, nes jo medžiaga labai glaustai ir populiariai išdėstyta. Jis yra mažo formato ketvirtainiuose lapuose, turi 166 psl. Pradžioje 13 psl. įžanga, kurioje apibūdintas geografijos mokslas ir jos terminai. Vadovėlis suskirstytas į 5 dalis pagal žemynus. Daugiausia vietos skirta Europai (100 psl.), o Azijai, Afrikai, Amerikai ir Australijai — labai mažai (50 psl.).

Kiekvienas žemynas pradžioje aprašomas bendrai. Duodami bendri duomenys, o paskui smulkiau nagrinėjamos atskiros valstybės, nurodoma geografinė padėtis, žemės paviršius, klimatas, gyventojų skaičius, religija ir visuomenės santvarka. Vadovėlyje jau užtinkami naujieji Europos pertvarkymai po Vienos kongreso, 1815 m. Paminima šio kongreso įsteigta Varšuvos kunigaikštystė, ir Krokuva paskelbta laisvu miestu. Rusijos imperijoje Vilniaus ir Gardino gubernijos pavadintos lietuviškomis, ir išvardinti žymesnieji jų miestai. Įdomu, kad, Pabrėžos duomenimis, visoje Europoje tuomet buvo tik 180 milijonų gyventojų, o Rusija su Lenkija, Pabaltijimi ir Suomija teturėjo vos 43 milijonus.

Ši Pabrėžos *Geografija*, kaip ir kiti jo raštai, įdomi kalbos atžvilgiu, nes ji rašyta griežtai laikantis šnekamosios šiaurinės žemaičių tarmės, dėl to yra patikimas tos tarmės šaltinis. Tačiau, rašant geografijos vadovėlį, neužteko vien liaudies kalbos, Pabrėžai reikėjo daugelį geografinių terminų versti iš lotynų, rusų ir lenkų kalbų. Tai buvo sunkus darbas, nes tai buvo pirmieji šios rūšies darbo žingsniai. Pabrėžai, neturinčiam specialaus lingvistinio pasiruošimo, šis darbas buvo gana sunkus. Nežiūrint to, kai kuriuos terminus jis tiksliai ir prasmingai išvertė. Pačią geografiją jis vadina *Žemiurasztis*. Tikrinius

---

⁵ *Vaižganto Raštai*, XI, 68 psl.

⁶ Įžegis. « Geograpyje (Žemiurasztis) ira apraszims žemys at Kory gywenom [...] (Geografijos vadovėlis, po 1825), 166 psl. — Mokslų akademijos biblioteka F9 3361. Kopija yra Kretingos Kraštotyros muziejuje. J. Ruškys, *Jurgio Pabrėžos geografijos vadovėlis*, žr. *Mokslas ir Gyvenimas*, 1969, 6 nr., 59 psl.

vardus, kurie buvo bendrai žinomi, jis sulietuvino : Anglija, Berlynas, Paryžius ir t.t., o nežinomiems dažniausiai pridėdavo tik galūnę : Peterburgs, Marienburgs ir panašiai. J. Tarvydas, aprašydamas šį vadovėlį, duoda ir įdomų Pabrėžos bendrinės kalbos žodyną⁷ 8.

Nagrinėjant šį vadovėlį, persasi dar viena išvada: kad Tėv. Ambraziejus Pabrėža geografiją dėstė lietuviškai, atseit savo žemaitiška tarme. Kitaip nebūtų buvę prasmės jį žemaitiškai rašyti. Paruošdamas šį vadovėlį, jis kartu skynė kelią lietuvių kalbai į aukštesnias mokyklas. Gaila, kad jis nebuvo išspausdintas, dėl to nebuvo kitose mokyklose vartojamas.

Iš ypatingų Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos ryšių su mokiniais matome, kad jis buvo ir Kretingos mokyklos kapelionas. Tai patvirtina ir pačių mokinių ranka rašytos išpažinties ėjimo ir komunijos priėmimo kortelės, išsilikusios tarp Pabrėžos raštų. Gaudus ir pamokantis buvo jo atsisveikinimas su mokiniais, kai ordino vadovybė 1821 m. atleido jį iš mokytojo pareigų ir paskyrė pamokslininku.

Šiame trumpame atsisveikinimo žodyje atsispindi visas Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos krikščioniškojo aukėjimo mokslas. Iš jo matome, kad Pabrėža savo mokinius mokė mylėti Dievą ir artimą. Jis stengėsi juos išauklėti pamaldžiais, ramiais, blaiviais, išmintingais, doriais, kukliais ir sąžiningais, nes tik tokie patinka Dievui. Jis ragino juos neapsileisti moksle, klausyti vyresniųjų, senesnius gerbti, kaip tėvus ir motinas, mergaites kaip seseris, visuomet pasiremiant skaistumu. Ispėjo, kad jie saugotųsi jau tuomet plintančių naujų mokslų, griauančių tikėjimą ir dorą, ir ragino laikytis Kristaus mokslo. Norėdamas savo mokinius išauklėti pilnutinėmis asmenybėmis, ragino vengti tuščių kalbų, nereikalingo smalsumo, nesusivaldymo, nesantaikos, puikybės, piktažodžiavimo, storžieviškumo, neteisingumo, nepaklusnumo, girtavimo, išdaviškumo, išūlumo, veidmainiškumo ir apgavystės, visą gyvenimą saugotis nuodėmių ir laikytis Dievo įsakymų. Taip pat ragino pagal išgales padėti vargšams. «Jei daug turėsi, gausiai duok; jei mažai, su noru rūpinkis dalytis ». Ragina nesibijoti neturto, nes tas turtingas, kas bijo Dievo, vengia nuodėmių ir daro gera. Jis savo mokinius ragina visada garbinti Dievą ir jį maldauti, kad jis tvarkytų jų gyvenimą ir visus jų troškimus⁸.

⁷ J. Tarvydas, *J. Pabrėža — pirmojo Lietuviško geografijos vadovėlio autorius*, žr. *Jurgis Pabrėža, Vilnius, 1972*, 55-62 psl.

⁸ Pabrėžos atsisveikinimą su mokiniais iš lotynų kalbos išvertė P. RUŠKYS, žr. *Jurgis (Tėv. Ambraziejus) Pabrėža, mašinraštis, 48 psl. Priedas, Tėvo Ambraziejaus Pabrėžos Atsisveikinimo Kalba Mokiniais*, žr. *Ateitis, 1962*, 2 nr., 76 psl.

Iš šio atsisveikinimo žodžio, pasakyto lotyniškai, matome, kad Tėv. Ambraziejus Pabrėža ir savo mokinius auklėjo pagal tuos pačius principus, kurių jis pats laikėsi visą savo gyvenimą. Toliau, jei Pabrėžos mokiniai tokį atsisveikinimą pajėgė suprasti lotyniškai, tai jie jo jau buvo gerokai tos kalbos išmokyti. Šis faktas taip pat parodo, kad ši mokykla buvo ne pradinė, o aukštesnioji. Ne be reikalo M. Valančius pabrėžia, kad šiame laikotarpyje, apie 1820 m., ji ypač pagerėjo dėl jon atkeltų gerų mokytojų⁹. Nėra abejonės, kad prie jos suklestėjimo daug prisidėjo ir Tėvas Ambraziejus Pabrėža. V. Biržiška pastebi, kad «kaip tik apie tą laiką čia atsikėlė iš kitų vienuolynų ir vėlesnysis autorius knygeles *Kalbrieda Lezuwe Žemaityszka* kunigas Simanas Grossas ir žemaitiškų eilėraščių autorius kunigas Fabijonas Barkauskis»^{10 11}.

Autoriai nesutaria dėl Pabrėžos Kretingos mokykloje mokytojavimo laiko. Kadangi Pabrėža savo herbaro etiketėms vartojo neprirašytus mokinių dailyrasčio ir lotynų kalbos rašto darbų sąsiuvinį lapus, tai kai kur tose etiketėse pasitaiko datų nuo 1820 iki 1838 m., dėl to J. Gabrys tvirtina, kad jis dėstęs iki 1839 m.¹¹. Bet tai tik spėjimas, nes Pabrėža savo etiketėms galėjo mokinių sąsiuvinius gauti iš kitų mokytojų. Minėtasis Pabrėžos geografijos vadovėlis turi būti parašytas po 1825 m., nes jame pažymėta, kad tais metais Rusiją valdęs caras Mikalojus I, ir ne vėliau kaip 1830, nes tada Pabrėža visą laiką skyręs botanikai¹². Tačiau tas neapsprendžia Pabrėžos dėstymo laiko, nes galutinį geografijos tekstą iš juodraščio su naujais papildymais jis galėjo parašyti ir nedėstydamas.

K. Šaulys mano, kad Pabrėža Kretingos mokyklos mokytoju buvo iki 1839 m., kol rusų valdžia iš pranciškonų mokyklą atėmė^{13 14}. Tačiau iš Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos prof. J. Wolfgangui 1824 m. rašyto laiško konteksto paaiškėja, kad jis tais metais Kretingos mokyklos mokytoju jau nebuvo¹⁴. Aš manau, jog teisingiausia yra P. Ruškio

⁹ MOTIEJAUS VALANČIAUS *Raštai*, II, 177 paragr., 262 psl.

¹⁰ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 2 nr., 72 psl.; *Simonas Grosas*, žr. *Aleksandrynas*, 322 psl., *Fabijonas Barkauskis*, žr. *Aleksandrynas*, II, 378 psl.

¹¹ J. DAGYS, *J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, Vilnius, 1972, 1972, 13 psl.

¹² J. TARVYDAS, *J. Pabrėža — pirmojo lietuviško geografijos vadovėlio autorius*, žr. *Jurgis Pabrėža*, Vilnius, 1972, 56 psl.

¹³ K. ŠAULYS, *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža ir jo raštai*, žr. *Draugija*, Kaunas, 1911, 53 nr., 24 psl.

¹⁴ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 50 psl. Anksčiau jis rašė, kad Pabrėža mokytojavo iki 1839 m.; *Kunigas Jurgis Tėvas Ambraziejus Pabrėža, įžymusis Žemaičių floristas*, žr. *Švietimo Darbas*, Kaunas, 1925, 8, nr. 834 psl.

nuomonė, kad «1821 m. Kretingos pranciškonų vienuolyno vadovybė atleido jį iš mokytojo pareigų ir paskyrė Kretingos pranciškonų tikruoju pamokslininku»¹⁵. Jis, aprašydamas Pabrėžos gyvenimą ir darbą, naudojosi Kretingos vienuolyno archyvu ir paties Pabrėžos rankraščiais, kuriuose, pasak V. Biržiškos, 1821 m. jis pasirašęs *ex-professor*¹⁶. Taigi Tėv. Ambraziejus Pabrėža Kretingos mokykloje mokė nuo 1817 iki 1821 m.

2. SUMANUS NUODĖMKLAUSYS IR DVASIOS VADAS

Pats būdamas gilaus išsilavinimo vyras, Tėv. Ambraziejus Pabrėža, buvo taip pat sumanus nuodėmklausys ir išmintingas dvasios vadas. Ankstyviausią žinią apie tai mums yra palikęs jo amžininkas M. Valančius. Jis taip apie jį rašo : «Daugel dievobaimingų žmonių turi jį už savo vadovą kely išganymo, todėl kun. Pabrėža kasdien, klauso valandų valandas išpažinimo nusidėjimų»¹⁷.

Jau patyrėme, kaip rimtai kun. Pabrėža, dar vikaraudamas Plungėje, žiūrėjo į atgailos sakramentą, kaip stropiai ruošėsi išpažinčių klausymui ir su koku uolumu ir atsakomybės jausmu jų klausydavo. Įstojęs į vienuolyną, jis jau turėjo gerą patyrimą išpažinčių klausyme, dėl to, kaip geras nuodėmklausys, tuoj pagarsėjo plačioje apylinkėje. Jis kasdien ilgas valandas klausydavo išpažinčių Kretingos bažnyčioje¹⁸. Jis ir savo išvykose į parapijas sakyti pamokslų ar rinkti vaistinių ir kitokių žolių savo Žolininkui, jei tik kas prašydavo, noriai klausydavo išpažinčių.

Jis pats apie tai pasisako savo draugui Jonui Krizostomui Gintilai, 1835 m. kovo 20 d. rašytame laiške. Jis rašo, kad su broliu palydovu ir vežiku trimis arkliais per Užgavėnės buvo nuvažiavęs į Karteną, norėdamas įteikti kunigui administratoriui skirtus daiktus, Jo neradęs namie, pas klebonijos ūkvedį prašė nakvynės. Apie tai išgirdusios pamaldžios moterys jį prašė būtinai nakvoti, nes tikėjosi ryte pas jį atlikti išpažintį. Iš tikro ryto metą, tuoj po mišių, kaip atsisėdo į klausyklą, taip ir išsėdėjo iki pusės devintos¹⁹.

Kaip jis elgėsi klausydamas išpažinčių, įstojęs į pranciškonus, mes sužinome iš jo paties pasiryžimų, darytų jau vienuolyne. Čia

¹⁵ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 2 nr., 73 psl.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Motiejaus Valančiaus *Raštai*, II, 274 psl.

¹⁸ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 51 psl.

¹⁹ 1835.III.20 Pabrėžos viešnagė Kartenoje, aprašyta laiške kun. Jonui Krizostomui Gintilai, kurį išleido K. SENDZIKAS, *Mūsų Senovė*, II (1938), 3 n., 497 psl.

jis pasiryžta ir didžiausiems nusidėjėjams būti malonus ir elgtis su jais, kaip norėtų, kad su juo būtų elgiamasi jų padėtyje, ir su jais kalbėti vien tik švelniai. Jis ryžtasi, kad kitus gelbėdamas, savęs nesuteptų — pats nenusikalstų. Jis ryžtasi būti su moterimis labai atsargus. Niekada nežiūrėti joms į veidą ir per klausyklos langelio skylutes nežiūrėti. Iš kitos pusės žadinti vidinius aktus: pasibiaurėjimą nuodėme, gailestingumą nusidėjėjui ir gailestį už savo nuodėmes. Jis dvasioje kreipiasi į Dievą, kad toje šventoje tarnyboje sugebėtų duoti geriausius pamokymus^{20 21}.

Savo pamoksluose atvejų atvejais, ypač ten, kur galėjo kilti koks neaiškumas tikėjimo ir doros dalykuose, jis patardavo klausytojams kreiptis į išmintingą nuodėmklausį, kad paašikintų neaiškumus ir' patartų, kaip jie turi elgtis. Visa tai parodo, kaip labai Pabrėža vertino nuodėmklausio pareigą ir kaip uoliai stengėsi būti tokiu sumaniu nuodėmklausiu.

3. DVASINIO TURINIO KNYGŲ AUTORIUS

Pats būdamas patyręs nuodėmklausys ir plačiai susipažinęs su dvasine literatūra, Tėv. Ambraziejus Pabrėža parašė penitentams, nuodėmklausiams ir dvasios vadams kelias knygas. Nuodugniai išpažinčiai pasiruošti jis parašė knygą *Parkratima ant. saužinės*¹¹. Ją išleido Žemaičių vysk. M. Valančius po Pabrėžos mirties, jau spaudos draudimo metu (1869), Tilžėje, pažymėjęs 1819 kontrofakcinius metus. Nors šios knygos buvo išspausdinta 5000 egzempliorių, bet ši laida greitai išsisėmė, dėl to vėliau dar du kartus, 1877 ir 1893 m., buvo vėl perspausdinta po 3000 egzempliorių²².

²⁰ Priedai, VI, 237 psl.

²¹ V. BIRŽIŠKOS teigimu ši knyga Pabrėžos rankraštyje vadinosi : *Parkratims Sumenys sogadnus tyms, koryi tykray nor atminlyis wysus nousydiejymus praejosy gyvenima sawa... o sorinkts ysz wayriu kningu dwasyyszku par Konyga Ambraziejų Pabrėža*[...].*Iszdouts Kretingoy metusy 1849*, 479 psl. ir XXIII lapai (46 psl.).

²² J. POVILONIS, *Dienovidis*, 1939, 3 nr., 123 psl., teigia, kad ji išleista Vilniuje 1849 ir rinkoje pasirodė tik 1850 m. Pačios knygos viršelyje ir pirmame puslapyje yra toks įrašas : *Parkratima ant Saužinės* parasze Kunegas Embraziejus Pabrieža Bernardinas Kretingos Klosztoriaus. Metusi 1849. Iszpausti dalejdu. Wilniuje 1850 metusi Waseria 9 dienoj. Wiskups Žemajcziu: Motiejus Wolonczewskis. Nijolė KISŪNIENĖ, *Pabrėžos bibliografija*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 96 psl. prideda [Tilžė, M. Walancius leid., K. Albregso ir b-vės sp., 1869], 77 psl. [5000] egz. — Kontrafakcija. Antr. p. išleid. metai 1849. Šios laidos egz. yra Lietuvos Valstybinėje respublikinėje bibliotekoje Vilniuje. Tas pat, [Tilžė, K. Albregso ir b-vės sp. 1877]. 89 p. [3000] egz. — Kontrafakcija. Antr. p. išleid. metai 1849. Šios laidos egz. yra šiose bibliotekose : Lietuvos Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto,

Tėvas Ambraziejus Pabrėža šią knygą jau buvo parašęs 1845 m., nes tais metais jos rankraštį jis buvo pasiuntęs M. Valančiui. Tai žinome iš paties autoriaus 1845 m. spalio 3 d. laiško. Iš jo taip pat sužinome, kad M. Valančius, padaręs kai kuriuos Pabrėžos kalbos pataisymus, rankraštį jam gražino ir patarė, kad jis jį perrašęs jam atsiųstų. Bet Pabrėža jam atsakė, kad perrašyti negalys dėl laiko stokos, nes, vienuolyno vyresniesiems prašant, apsiėmęs parašyti rekolekcijoms konferencijas. Be to, jis noris užbaigti pradėtą prie Botanikos priedą. Kadangi M. Valančius žadėjo šią knygą, kai ką pakeitęs, išleisti, dėl to Pabrėža rankraštį jam gražino, bet prašė, kad, padaręs teksto nuorašą, originalą jam sugražintų, nors jis nežada spausdinti, nes vargiai beįstėsėtų. Dėl to jis prašo M. Valančių, «jei darbas rodytųsi padauginsias Dievo garbę ir būsias naudingas vėlėms ganyti, būkite malonus ir tą darbą apsiimkite».

Be to, jis prašo, kad knygos antraštėje būtų pažymėta, kieno tas veikalas parašytas ir kieno pataisytas. Tėv. A. Pabrėža dėstomų dalykų vaizdingumui buvo pridėjęs įvairių pavyzdžių ir istorijėlių, kurių M. Valančius patarė nedėti, dėl to autorius leido jam su jomis «taip pasielgti, kaip sveikas protas diktuos», bet pastebėjo, kad veikalas be jų nustotų daug papuošalų. Savo veikalėlį jis buvo sistematiškai padalijęs į skyrius ir skyrelius, ir davęs jiems savo sukurtus žemaitiškus pavadinimus, kurių M. Valančius buvo pataręs nedėti. Į tai Tėv. A. Pabrėža jam atsakė: «Skyriai ir skyreliai veikale yra kuo reikalingiausi. Koks gi būtų veikalo suskirstymo tobulumas, jei artikulų skiltys ir skilčių punktai vienais paragrafais nebūtų pažymėti».

Savo žemaitiškumus rankraštyje Tėv. A. Pabrėža taip gina: «Kadangi iki šiol žemaitiškų sąvokų tam dalykui neturime, būtina turi kas išdrįsti ir naujus vardus minavojamoms lotyniškoms sąvokoms duoti, o ta nomenklatūra ir paskesniems Žemaičių rašytojams bus didelis patogumas». Dėl to jis prašo M. Valančių, kad jis su jo dispozicijoje esančiais žemaičiais kunigais tą nomenklatūrą sudarytų. «Kitaip šitas dialektas niekuomet prideramai nepatobulės, ko visi senai jau norime». Baigdamas laišką prašo, kad M. Valančius jo gražinamą veikalą priimtų savo globon ir, kai jį išleis, jei ne du,

---

Lietuvos Valstybinėje respublikinėje ir Vilniaus valstybinio universiteto Mokslinėje bibliotekoje. Šios laidos fotokopiją turiu ir aš ir, kur reikia, ją pavartuju. Trečiosios laidos antraštė jau pakeista: *Parkratimas saužinės*. Parasžė Kunigas Ambraziejus Pabrėža [...] [Tilžė, O. f. Mauderodės sp. 1893]. 96 p. su iliustr. [3000] egz. — Kontrafakcija. Antr. išleid. duomenys: Vilniuje Kasztu ir spaustuve Juozapo Zavadskio 1849. Ji yra išsaugota viršminėtose Vilniaus bibliotekose. Žr. N. KIŠONINĖ, *Jurgis Pabrėža*, 69 psl. 1 nr.

tai bent vieną spausdintą egzempliorių jam atsiųstų, už tai pažada atsilyginti²³.

Tačiau Tėv. A. Pabrėža išspausdinto šito savo veikaliuko nebesulaukė, nes 1849 m. mirė. Mat, M. Valančius, gavęs jo rankraštį, neturėjo laiko pagal savo skonį jį pertvarkyti. Jis 1845 m. rugsėjo 3 d. buvo paskirtas naujai pertvarkytos Varnių kunigų seminarijos rektorium ir profesorium. Tais pačiais metais paruošė ir išleido Konstantino Sirvydo *Punktai sakymų* naują laidą, paskui ruošė ir 1848 m. išleido *Žemaičių Vyskupiystę*, 1850 m. tapo Žemaičių vyskupu, 1863 m. įvyko sukilimas, kurį numalšinus, nukentėjo daug kunigų, kuriuos turėjo ginti. Paskui pats su kurija ir kunigų seminarija buvo perkeltas į Kauną, 1864 m. buvo uždrausta lietuviška spauda²⁴. Visi šie dalykai jam trukdė rūpintis Tėv. A. Pabrėžos veikalo išleidimu. Tačiau jis ir šiomis sunkiomis aplinkybėmis nepamiršo Tėv. A. Pabrėžai duoto pažado, nes matė jo naudingumą tikintiesiems ir, neramumams kiek aprimus, pasiryžo jį išleisti. Tada jis, savo nuožiūra išleisęs visas istorijėles, išspausdino jį sutrumpintą Tilžėje 1869 m. su kontrifakcine 1849 m. data²⁵.

Šios knygos turinys, trumpai suglaustas, yra toks. Įvade autorius paaiškina sąžinės sąskaitos ir visų nuodėmių išpažinimo reikalingumą. Toliau aiškina 10 Dievo įsakymų, Bažnyčios įsakymus, sakramentus, didžiąsias nuodėmes, nuodėmes prieš Šv. Dvasią, nuodėmes dangun keršto šaukiančias ir ūkininkų, moterystėje gyvenančių, nuodėmes.

Autorius kiekvieno skyriaus pradžioje, trumpai paaiškinęs dalyko esmę, duoda smulkius klausimus, ar penitentas toje ar kitoje materijoje nenusidėjo, tuo palengvindamas jam padaryti nuodugną sąžinės sąskaitą. Tie klausimai yra tiek smulkūs ir taiklūs, kad jie apima visas ano laiko lietuvių gyvenimo sritis. Juose yra daug įdomių etnografinių žinių, nes jie iškelia XIX amž. senovės lietuvių religijos likučius apie naminius dievaičius, gyvates, žalčius ir kitus kirminus²⁶, nykstančius žavėtojus ir raganius, kaukus ir aitvarus²⁷,

²³ Priedai, XIX, 258 psl.

²⁴ A. ALEKNA, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, antra laida, Chicago — 1976, 8 psl. ir sek. : A. MAŽIULIS, *Motiejus Valančius*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXXII, 524 psl. ir sek. Motiejus VALANČIUS, *Žemaičių vyskupas, Pastabos pačiam sau*, spaudai paruošė J. TUMAS, Klaipėda 1929, 23-55 psl. ; 59-60 ; 63-70 psl.

²⁵ M. VALANČIUS, *Pastabos pačiam sau*, 127 psl., 19 nr. M. Valančius, pasirūpinęs perrašyti šio veikalo tekstą, nežinia, ar dar gyvam Pabrėžai esant, ar jau jam mirus, originalą sugrąžino, nes šis rankraštis buvo Kretingos pranciškonų bibliotekoje. Jį nurodė V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 312 psl., 16 nr.

²⁶ *Parkratima qnt Saužinės*, 11 psl., 2-7 nr.

²⁷ Ten pat, 11-12 psl., 1-2 nr.

priesaikas ir keiksmus²⁸, darbus, kuriuos dirbdami žmonės nusi-dėdavo²⁹, neišmintingą gydymą, nuo kurio žmonės mirdavo, prie-mones, kuriomis nėsčios moterys panaikindavo nėštumą³⁰, pavojus, kurie grėsė katalikams, gyvenantiems tarp protestantų ir pravo-slavų³¹, klaidingą tikėjimą stebuklais ir supersticiją paveikslams³², neteisingą skundimą (rusų) valdžiai³³ ir kontrabandos nešimą iš Prūsų³⁴.

Šis veikaliukas turėjo didelį pasisekimą, jei jo buvo išleistos net trys laidos. Iš viso 11.000 egzempliorių. Tai didelis knygnešių laikams tiražas. Be abejonės, jis bus daug prisidėjęs prie ano meto lietuvių religinio gyvenimo pagilino ir krikščioniškos dorovės supratimo.

Kita panašaus turinio Tėv. Pabrėžos parašyta knygelė vadinosi *Griesznuks Primósits arba Spasabs Rodos kieli griesznukou óznyg ónt pasyitdnoiyma só Pono Dyiwó*. P. Ruškys matė šį veikaliuką Kretingos bibliotekoje. Jis sako, kad veikaliukas buvęs dviejų dalių in 8° : pirmoji dalis 57 psl., o antroji — 56. Parašytas Plungėje 1803 m.³⁵ Kiti bibliografaai jo nemini. Jo rankraščio likimas nežinomas.

Tėv. Pabrėžos trumpas veikaliukas *Nobažestiva Laiko prijemyma Sakrameta Pakiltos Szvętos*, 20 psl. rankraštis in folio. Jį 1925 m. matė A. Salys Kretingos vienuolyno bibliotekoje³⁶. Jį paminėjo savo paruoštose Pabrėžos raštų bibliografijose V. Biržiška³⁷ ir K. Kišūnienė³⁸. Nuostabu, kad jo nemini P. Ruškys, kuris Kretingos vienuolyno biblioteką gerai pažinojo. Minėtieji autoriai nenurodo nei kur, nei kada šis veikaliukas parašytas. Šio veikaliuko likimas nežinomas.

Nepamiršo Pabrėža nė nuodėmklausių. Jis jiems davė patarimų trumpuose lotyniškai parašytuose veikalėliuose. *Quae confessario in materia luxuriae sint specialiter observanda*, in 8°, 8 psl., mini

²⁸ Ten pat, 13 psl., 11 nr ; 14 psl., 1-2 nr. ; 26 psl., 4 nr.

²⁹ Ten pat, 14-16 psl., 1-18 nr.

³⁰ Ten pat, 26 psl., 2 ir 4 nr.

³¹ Ten pat, 5 psl., 4 ir 5 nr.

³² Ten pat, 10 psl., 6 nr. ; 8 psl. 4 nr; 36 psl., 2 nr.

³³ Ten pat. 8 psl. 9 nr.

³⁴ Ten pat, 24 psl. 4 nr.

³⁵ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 51 psl.

³⁶ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, 1 nr., 21 psl. 29 nr.

³⁷ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 314 psl., 46 psl.

³⁸ N. KIŠŪNIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 103 psl., 59 nr.

J. Povilonis³⁹, P. Ruškys⁴⁰, N. Kišūnienė⁴¹. Be to, P. Ruškys nurodo, kad Pabrėža yra parašęs dar šiuos rašinius lotynų kalba : *Unde cognosci possunt ii, qui sunt voluptuosi, et quorum Deus est venter, Melanchonia feminarum*, in 4°, 32 psl. (įrišta kietuose viršeliuose) ir *De voluptate et gula*, in 8°, 16 psl. Dar yra parašęs trumpą straipsnelį apie doros mokslą, liečiantį įvairias nuodėmes, in folio, 18 psl.⁴². Visų šių Pabrėžos raštų likimas nežinomas.

Tėv. A. Pabrėža rašė ir apie mirtį. Jis 1828 m. išvertė iš lenkų kalbos Jono Krassato knygą *Uwogas nekórios Apei Smerti*. Seniau jos rankraštis, pasak V. Biržiškos, buvo Kauno metropolijos seminarijos bibliotekoje⁴³, o dabar, pasak K. Kišūnienės, yra Lietuvos valstybinėje respublikinėje bibliotekoje⁴⁴.

Antra panašaus turinio knyga yra *Mokslós Rodqs Ko reyK NoręT Gero smerczió nóumyrtý*. Padalits i dwy daly. Tai įvairių lotyniškų, lenkiškų ir žemaitiškų ištraukų rinkinys, paruoštas Pabrėžos 1844 m.⁴⁵ A. Salys dėl jo parašymo metų abejoja, dėl to žymi 1844 (ar 34?) ir sako, kad rinkinys turįs 36 puslapius in folio⁴⁶. Juo seka Y. Biržiška⁴⁷ ir Kišūnienė⁴⁸. P. Ruškys, kuris, Pabrėžos biografiją rašydamas, savo dispozicijoje turėjo jo rankraštį, aiškiai pažymi, kad jis parašytas 1844 m.⁴⁹. Kadangi pats Pabrėža šį veiklą, kaip neseniai parašytą, mini savo laiške M. Valančiui, rašytame 1845 m. spalio 3 d.⁵⁰, tai P. Ruškio data yra tikra. Negana to, P. Ruškys rašo : « Šiame veikale jis [Pabrėža] nurodo, kaip žmogus turi elgtis

³⁹ J. POVILONIS, *Ką kun. Ambraziejus Pabrėža paliko savo celėje ?* žr. *XX Amžius*, 1939.X.2, 249 nr. 8 psl.

⁴⁰ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 51 psl.

⁴¹ N. KIŠŪNIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 103 psl., 62 nr.

⁴² P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, 51 ir 71 psl.

⁴³ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 311 psl., 7 nr :

⁴⁴ N. KIŠŪNIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 102 psl., 52 nr. : *Uwogas nekórios Apey Smerti. Iszrinklas ysz Knigos lynkyszkos, kórios prade : Słodka, y swęta smierć, przez IV. X. Jana Krassetta Soc. Jesu, yr žemaylyszkay yszgolditas par Konyga Jorgi Ambroziejó Pabrėža Koznadyiy Kretingos Tercyjorió, Zokana S. T. Prączyszkaus Bernardinu. Metusy 1828. IV, 124, IV psl. — Priešlapyje antr. Apey smerti. — Lietuvos Respublikinė Biblioteka PR 393.*

⁴⁵ *Mokslós Rodqs Ko reyK NoręT Gero smerczió nóumirly. Padalits i dwy daly, Jszimts ysz Wayriu kningu lotinyszku Lėkyszku yr Žemaytyszku Par Kónyga Ambraziejo Pabrėža. Metusy 1844 (ar 1834?), 36 psl. (N. KIŠŪNIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 102 psl., 55 nr.).*

⁴⁶ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, nr. 1, 21 psl., 27 nr.

⁴⁷ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 312 psl., 14 nr.

⁴⁸ N. KIŠŪNIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 102 psl., 55 psl.

⁴⁹ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 63 psl.

⁵⁰ VAIŽGANTAS, *Raštai*, XI, 74 psl. : *Priedai XIX*, 257-258 psl.

dar sveikas tebebūdamas, kuris nori laimingai numirti, ir kaip sergančius lankyti ir juos prie laimingos mirties parengti. Čia yra labai daug gražių maldų, net sudėtų litanijų bei pamokinių. Be to, dar pridėta 36 psl. in folio priedas, kuriame nurodo, kas daryti dėl kūno ir sielos naudos, jau ligoniui mirus »⁵¹. A. Salys šį priedą laiko atskira knyga ir sako, kad joje aprašyta : « Ligonijų lankymai, maldos prie mirštančių ir už mkusius, laidojimas. 70 psl. in folio rankraščio. Rodosi, II dalis *Mokslo*. Puslapių, numeracijos gale trūksta»⁵². Čia vėl dėl turinio, rankraščio dalių ir puslapių skaičiaus P. Ruškys ir A. Salys nesutaria. Atrodo, kad A. Salys antroje dalyje atpasakoja beveik tą patį, ką P. Ruškys — pirmoje. Be to, P. Ruškys sako, kad pirmoji dalis turi 91 psl., o antroji — 36 psl. A. Salys — priešingai : kad pirmoji turi 36 psl., o antroji — 70, ir kad gale puslapių numeracijos trūksta. Man atrodo, kad čia A. Salys sumaišė knygos dalis : pirmoji turėtų būti antrąja, o antroji — pirmąja. Šios knygos rankraščio likimas nežinomas.

Prie dvasinio turinio knygų reikia priskirti ir *Rekolekcyjs Dwasyszkas I tris dyinas padalintas. Dieley Pažitka Dwasyszka Wiernuju Kretingyniu Isz Zalięcyjma Jo milestas kónyga Gwardyjoną Par kónyga Ambroziejó Pabrėža Tercyorió Z. S. T. Franciszkaus Kaznadyjy, yr Mokitoji Kretingynys Mokslyniczys bówósiји Paraszitas. Metusy 1846. Kretingoy*. Tai yra pilna šios knygos antraštė, nurašyta iš originalo fotokopijos. Knyga turi 139 psl. in folio.

Apie šias rekolekcijas pats Tėv. A. Pabrėža 1845 m. spalio 3 d. taip rašė M. Valančiui : «Esu savo vienuolyno vyresnybei apsiėmęs žemaitiškai parašyti *Rekolekcijas* po triskart tridienius, kurias ketina kas metai ruošti parapijonims Kretingos bažnyčioje »⁵³. Iš šio laiško atrodytų, kad tos *Rekolekcijos* turėtų būti trijų dalių knyga, triskart tridieninės. Pirmą žinią apie šią *Rekolekcijų* rankraštį duoda Tėv. Jeronimas Pečkaitis. Jis sako, kad yra dvi Tėv. A. Pabrėžos tridienių *Rekolekcijų* knygos. Abi parašytos Kretingoje 1846 m. ir abi turi po 139 psl.⁵⁴. Bet pačios knygos antraštinio pavadinimo Pabrėžos rašyba jis neduoda. P. Ruškys, po Tėv. Jeronimo Pečkaičio mirties (mirė 1925) dirbdamas Kretingos vienuolyno bibliotekoje, turėjo matyti šią *Rekolekcijų* mano fotokopijoje turimą originalą,

⁵¹ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 63 psl.

⁵² A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškių rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, 1 nr., 28 psl., 28 nr.

⁵³ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 50 psl.

⁵⁴ Tėv. Jeronimas PEČKAITIS, *Atsiliepimai dėl Pabrėžos, jo 150 m. gimimo suka-tuvėms*, žr. *Kosmos*, 1921, 2, nr. 293 psl.

nes jis duoda tikslų jo pavadinimą ir tą patį puslapių skaičių — 139⁵⁵. *Rekolekcijų* rankraštį matė ir jų pavadinimą nurašė ir A. Salys, bet jo nurašytas knygos pavadinimas dviem žodžiais skiriasi nuo mano fotokopijoje turimo ir P. Ruškio nurašytojo. A. Salys vietoje *Wiernuju Kretingyniu* rašo *Parakwyjonu Kretingyniu*, vietoje *Mokitoji* rašo *Profesorio*. Be to, jo matytas rankraštis turi 172 psl. in folio. Puslapiai nenumeruoti, tik kai kur raidėmis sužymėti⁵⁶. Jis dargi skiriasi ir nuo Tėv. Jeronimo Pečkaičio, nes jis nurodo, kad yra dvi knygos po 130 psl., o A. Salys, kad — 172 psl. V. Biržiška, tur būt manydamas, kad A. Salys, nurašydamas rankraščio antraštę, praleido žodį *Wiernuju*, jį įterpia į antraštę — *Wiernuyu parakwyjonu Kretinginiu*. V. Biržiškos duotoje knygos antraštėje jau yra sugadinta ir Pabrėžos rašyba. Be to, jis, kaip ir A. Salys, sako, kad knyga turi 172 psl.⁵⁷ K. Kišūnienė viską ištikimai perėmusi iš A. Salio⁵⁸.

Į visa tai atsižvelgus, reikia daryti tokias išvadas. Iš paties Tėv. A. Pabrėžos laiško M. Valančiui žinome, kad viršininkas prašė jį parašyti tris kursus konferencijų trijų dienų rekolekcijoms. Tėv. Jeronimas Pečkaitis matė dvi trijų dienų rekolekcijų knygas po 130 psl. Tai galėjo būti dviejų kursų po tris dienas konferencijų knygos. P. Ruškys atrado tik vieną *Rekolekcijų* knygą, kur duodamos trijų dienų konferencijos, tradicinėmis pirmojo rekolekcijų ciklo temomis⁵⁹. A. Salys rado dar vieną *Rekolekcijų* rankraštį šiek tiek skirtinga antrašte ir su didesniu puslapių skaičiumi — 172. Charakteringa tai, kad šio rankraščio puslapiai nenumeruoti, tik kai kur raidėmis pažymėti. Mano turimas fotokopijose originalas yra tas pats, kaip P. Ruškio aprašytasis, jo puslapiai paties Pabrėžos ranka numeruoti. Šių *Rekolekcijų* prakalboje autorius taip apie jas pasisako : « Tos Medytacyjys mažny wysas ira gana ilgas — Nes pyrmiaus, kad buwa trumpas, newysyms tebuwa po szyrdyis ». Tais žodžiais Pabrėža patvirtina, kad jis anksčiau buvo parašęs *Rekolekcijas* su trumpesnėmis meditacijomis.

Knygos prakalboje autorius pasako, kad joje esančios meditacijos yra iš įvairių knygų, o daugiausia iš Jono M. Kraust *Meditationes de praecipuis Fidei mysteriis* paimtos ir žemaitiškai «išguld-

⁵⁵ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža, ižymus Žemaičių floristas*, žr. *Švietimo Darbas*, 1925, 8 nr. 834 psl.

⁵⁶ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 50 psl.

⁵⁷ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, 1 nr., 21 psl.

⁵⁸ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 312 psl., 15 nr.

⁵⁹ N. KIŠŪNIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 102 psl., 56 nr.

tos ». Dėl to neaišku, ar jos ištiesai išverstos, ar tik jų medžiaga autoriaus pavartota.

Iš tos pačios prakalbos paaiškėja, kad tai nebuvo meditacijos, kurias pats autorius klausytojams atpasakojo ar skaitė. Tai buvo meditacijų tekstas, kurį kiti skaitė. Dėl to autorius duoda skaitytojui nurodymus, kaip reikia ištarti jo rašyba parašytus žemaitiškus žodžius. Jis pataria skaitant neskubėti, bet daryti trumpesnes ar ilgesnes pauzes, kad klausytojai geriau suprastų ir išgylintų į turinį.

Trijų dienų rekolekcijų kurso turinys yra toks : iš vakaro duodama plati instrukcija, kaip reikia rekolekcijas atlikti, o paskui per tris dienas nagrinėjamos tradicinės rekolekcijų temos. Pirmą dieną trys meditacijos: 1 — Apie išganymo reikalingumą, 2 — Apie nuodėmę ir 3 — Apie lengvą nuodėmę. Antrą dieną : 1 — Apie bausmę už nuodėmę, 2 — Apie mirtį ir 3 — Apie Dievo teisumą. Trečią dieną: 1 — Apie pragarą, 2 - Apie dangų ir 3 — Apie pasitaisymą. Gale — «Atsikloniojimas Skaytitojaus doudams Klausitojų».

Šios knygos rankraštis iki 1940 m. buvo Kretingos pranciškonų bibliotekoje. Komunistams biblioteką konfiskavus, jo likimas nežinomas. Bet jis nežuvęs, nes man jo mikrofيلمus padarė ir atsiuntė, dabar jau miręs, prof. dr. Jurgis Lebedys, dėl to rankraštis turi būti vienoje iš didžiųjų Vilniaus bibliotekų.

Tėv. A. Pabrėža yra parašęs ir mažesnių bažnytiniais reikalams skirtų raštų, kurių tik keli yra bibliografų paminėti. Tarp tokių yra konvoliutas: Ką reikia daryti vyskupo vizitacijos metu — Kai kurie dalykai dvasiškiams žinotini — Mąstymai apie bėgimą nuo pragaro. Šis 38 lapų rinkinys yra Vilniaus universiteto bibliotekoje ⁶⁰. Be to, dar buvo parašęs Nekalto Marijos Mergelės prasiidėjimo novena⁶¹ ir apie ugnies šventinimą⁶². Šių paskutiniųjų dviejų rankraščių po 1940 m. likimas nežinomas.

Iš bažnytinių raštų kelis trumpus rankraščius Pabrėža paliko ir lenkų kalba: *Paragininiai prie nuoširdžios atgailos, Apie pragarą*,

⁶⁰ *Observanda In Visitatione Eppi. Adducta a Manual in form. leg. pract — Nonnulla Scitu necessaria clericis. — Meditationes de fuga inferni*, 36 lap. — Lap 1 parašas X Ambroży Pabrėž. Dabar rankraštis yra Vilniaus Valstybinio universiteto Mokslinėje bibliotekoje, F 3 1782, žr. N. KIŠONIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 103, 61 nr.

⁶¹ *Nowenna at paszlowynyma Nekalta prasydiejyma Maryjos Pannos Isz Destys steboklinga agnosėly*, 4 p. žr. A. SALYS. *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai, Švietimo Darbas*, 1927, 1 nr., 30 psl. V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 314 psl., 47 nr. ; N. KIŠONIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 103 psl., 60 nr.

⁶² *Apie ugnies šventinimų*. Rankraščio nuotrupa 9 psl. in 8°. A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, 1 nr., 31 n.

*Apie atlaidus, Ištraukos iš kai kurių šventųjų gyvertimų*⁶³. *Krikščioniški paraginiai sunkiai sergantiems, kad pasiruoštų laimingai mirčiai*⁶⁴ ⁶⁵, *Apie masonus*⁶⁵ ir kiti. Visų šių rankraščių likimas po 1940 m. Kretingos vienuolyno bibliotekos konfiskavimo nežinomas.

Labai gaila, kad visi šie Tėv. Pabrėžos dvasinio turinio raštai, išskyrus tik *Parkratima ant saulines*, nebuvo išspausdinti ir dėl to nedaug kas galėjo jais pasinaudoti. Tačiau jie mums kalba apie didelį autoriaus išsilavinimą, darbštumą, dvasiniu gyvenimu domėjimąsi ir norą padėti kitiems eiti dvasiniu gyvenimo keliu į dangaus karalystę.

---

⁶³ *Pobudki do serdecznej skrochy*, in 8°, 15 psl. ; *O piekle*, in folio 4 psl. ; *O odpustach*, in 8°, 8 psl. ; *Niektori kawałki z Żywotów Świątych*, in 8°, 14 psl. Žr. P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 63 psl.

⁶⁴ *Namowa chrześcijańska Do chorego, przypawa do szczęśliwego skonańia*, 4 psl. A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, 1 nr., 21 psl., 32 nr. ; N. KIŠIŪNIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 103 psl.

⁶⁵ *O Franc Massonach*, in 4°, 28 psl. ; P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 62 psl.

V. GARSUS ŽEMAIČIŲ PAMOKSLININKAS

Tėv. Ambraziejus Pabrėža, dar pasauliečiu kunigu būdamas, buvo pagarsėjęs pamokslais. Jis turėjo visas geram pamokslininkui reikalingas savybes : aštrų protą, stiprią valią, jautrią širdį, gerą atmintį, lakią vaizduotę ir pakankamą išsilavinimą. Matyt, į visas šias savybes atsižvelgdama, pranciškonų provincijos vadovybė Tėv. Ambraziejų Pabrėžą ir paskyrė Kretingos vienuolyno pamokslininku, nes manė, kad šiose pareigose jis bus naudingesnis sielų išganymui.

1. PRANCIŠKONO PAMOKSLININKO PAREIGOS

Pagal seną Mažesniųjų Brolių Ordino tradiciją pamokslininkų pareigoms būdavo skiriami tik pakankamai Šv. Raštą išmanantys, penkerius metus vienuoliais išbuvę, pavyzdingo gyvenimo kunigai. Paprastai vienuolynų pamokslininkus skirdavo provincijos kapitula, o atsiradus reikalui, ir provincijolas su savo taryba. Po paskyrimo provincijolas parūpindavo vyskupo leidimą, kad paskirtajam leistų sakyti pamokslus savo vyskupijoje¹. Tėv. Ambraziejus Pabrėža pamokslininku, matyt, buvo paskirtas provincijolo². Senovėje vienuolynų pamokslininkai būdavo skiriami tik vieneriems metams. Tokio pamokslininkai kiekvienu metu ir kiekviena proga turėjo būti pasiruošę pamokslui. Tada jie pamokslus sakydavo tik savo vienuolyno bažnyčioje. Sekmadieniais ir šventėmis būdavo sakomi du pamokslai: vienas per sumą, kitas per mišparus. Kai kada pamokslai būdavo sakomi ir šiokiomis dienomis³.

---

¹ V. GIDŽIŪNAS, *De vita et apostolatu Fratrum Minorum Observantium in Lithuania saec. XV et XVI*, 59-61 psl., ir ta pati studija lietuviškai — *Pranciškonų Observančių — Bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.*, žr. *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Suvažiavimo Darbai*, IX, Roma 1982, 70 psl.

² Provincijos kapitula jo negalėjo paskirti, nes 1821 m. kapitulos nebuvo. Kapitulos yra buvusios 1818 ir 1822 m. *Acta Capitulorum an. ISIS et 1822*, 173 ir 207 psl.

³ V. GIDŽIŪNAS, *De vita et apostolatu Fratrum Minorum Observantium in Lithuania saec. XV et XVI*, 60 ir 64 psl.

Tėv. Ambraziejus Pabrėža, atrodo, buvo kitokio tipo pamokslininkas. Jis ne vienerius, o kelerius metus buvo Kretingos vienuolyno pamokslininkas misionierius (1821-1828) ⁴. Pamokslus sakydavęs ne tik Kretingos vienuolyno bažnyčioje, bet ir daugelyje Šiaurės Vakarų Žemaičių vyskupijos bažnyčių. Tai sužinoję iš jo rankraščiuose išsilikusių pamokslų, kurių pradžioje pažymėta, kur ir kada jie sakyti⁵. Iš man prieinamų trijų pamokslų rinkinių pavyko apytikriai suskaičiuoti, kad Tėv. Ambraziejus Pabrėža 1817-1831 m. laikotarpyje Kretingoje pasakė 43 pamokslus, o kitur — 83⁶. Bet tai tik dalis jo pamokslų, nes, kaip vėliau matysime, daug jo pamokslų rinkinių yra žuvę arba nežinoma, kur jie yra po to, kai jie 1940 m. buvo išvežti iš Kretingos pranciškonų bibliotekos. Paminėtina, kad pamokslus Tėv. Ambraziejus Pabrėža sakė ir prieš pamokslininku paskyrimą ir pamokslininko pareigas baigęs. Pamokslų rankraščių rinkiniuose yra ir tokių pamokslų, kurie nepažymėti, kur ir kada jie sakyti, dėl to neįmanoma tiksliai suskaičiuoti, kiek jis jų pasakė Kretingos vienuolyno bažnyčioje ir kiek kitose bažnyčiose. Be to, tai yra tik trijų pamokslų rinkinių pamokslai.

I pamokslų sakymą ir jų naudą sielų išganymui Tėv. Ambraziejus Pabrėža žiūrėjo labai rimtai nuo pat pirmųjų savo kunigystės metų, dėl to jiems labai stropiai ruošdavosi. Savo pasiryžimuose jis yra išsirašęs: «Pamokslus reikia sakyti sulig asmenų, vietos, laiko ir dvasinių reikalų, taip pat prisitaikant prie klausytojų : išauklėtiems iškilingai, neišauklėtiems suprantamai. Turėti karštą norą patarnauti žmonių sielų išganymui, ar tai sakant didelei žmonių miniai, ar mažai saujelei»⁷.

⁴ «Uždėtas pamokslininko pareigas garbingai ėjo iki 1826 metų», rašo P. Ruškys, *Kun. Jurgis[...]Pabrėža*, mašinraštis, 50 psl. Bet P. Ruškio teigimui su pagrindu priešinasi Kretingos kraštotyros muziejaus darbuotojai savo paruoštoje biografijos medžiagoje — *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, mašinraštis, 63 psl. : «P. Ruškys, remdamasis Kretingos pranciškonų vienuolyno kunigų vienuolių formuliariu sarašu 1848 metais, nustatė, kad Jurgis Pabrėža oficialiu šio vienuolyno pamokslininku buvęs tik iki 1826 metų imtinai, tačiau pats Pabrėža savo laiškus profesorui Volfgangui dar ir 1828 metais pasirašinėja su titulu Kretingos pamokslininkas (*Kaznodzieja Kretingi*), o jau 1829 metais to priedašo nebėra. Tad galimas daiktas, kad oficialiai nuo tų pareigų buvo atleistas 1826 m., o faktiškai dar jas ėjo pora metų». Tai patvirtina ir jo knygos antraštė *Uwogas nekórios Apey Smerti* [...] žemav-tyszkay iszgólditas par Koninga Jórgi Ambrožiejo Pabrėža Kaznodyjy Kretingos ... Metusy 1828.

⁵ J. KISUNIENĖ, *J. Pabrėžos bibliografija — h. Religiniai raštai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 102-103 pal.

⁶ *Kninga Tórėti sawiey Kozonius ; Pamokslay Wayringosy Matcryjosy Kninga pyrma apey sakramentus ógólnay yr apey nekórius sakramentus ipatingay.*

⁷ *Priedai*, X, į galą, 242-243 psl.

2. PASIRUOŠIMAS PAMOKSLAMS

Pirmiausia jis stengėsi pažinti savo laiko žmonių gyvenimą, jų elgesį krikščynose, vestuvėse, laidotuvėse, talkose, pasilinksminimuose, šokiuose ir žaidimuose, valgyje ir gėrime, kalbose ir dainose, apsitaisyme ir visuose veiksmuose, kad, vispusiškai jį pažindamas, puoselėtų, kas jame gera, ir naikintų, kas bloga ir nuodėminga. Jis rūpinosi, kad jo pamokslai būtų aktualūs ir naudingi žmonių pataisymui, dėl to jis iškėlė netinkamus anų laikų žemaičių papročius ir ydas. Verta paminėti, kad Tėv. Ambraziejus Pabrėža buvo labai pastabus. Vos atvykęs į Raudėnus, jis tuoj išgirdo ir pats savo akimis pamatė, «jog čia atsiranda tarp kviečių ir kūkalių, tarp gerų ir labai didelių nusidėjėlių. Kaip tai paleistuvių, nesantaikų kėlėjų, dvilinkaliežuvių. Pastebėjo ir moteris vaikščiojančias nekukliai be šniūravonių, be prijuosčių»⁸. Šis gyvenimo pažinimas jo pamokslus darė aktualius, įdomius, patrauklius ir naudingus.

Jis gerai žinojo ir buvo tvirtai įsitikinęs, kad be tikėjimo šaltinių ir teologijos pažinimo nėra imanoma paruošti gerų pamokslų. Tai atsimindamas, jis dar Raudėnuose savo dienotvarkėn įsirašė: «Kasdien mažiausiai pusvalandį studijuoti teologiją, o jei laikas leidžia, ištisą valandą. Po šv. Mišių atlikti dvasinį skaitymą per 15-30 minučių. Toliau rūpintis ūkio reikalais. Likusį laiką iki pietų panaudoti pasiruošimui pamokslams ir Šv. Rašto skaitymui. Perskaityti Senojo Įstatymo du skyrius ir, kas tiktų pamokslams, atmintinai išmokti. Pusiau dvyliktos dalinė sąžinės sąskaita. Dvylikta pietūs. Nuo 2-3 val. skaitymas ir teologijos kartojimas. Toliau ruošimasis pamokslams iki brevijoriaus kalbėjimo. Šeštą valandą skaityti šventųjų gyvenimus ir kitas dvasinio turinio knygas»⁹. Tą patį daro Tveruose¹⁰. Pamokslams tarnauja ir dvasinis skaitymas, dėl to Tėv. Ambraziejus Pabrėža kasdien juos atlikdavo. Plungėje darytuose pasiryžimuose jis įsirašė: «Apmąstymams, neturint laiko, nors 15 minučių skirti. Dvasinis skaitymas, kurį patogiausiai po mąstymo atlikti, perskaitant iš Šv. Rašto Naujojo Įstatymo po vieną skyrių, arba nors pusę. Vakare po vieną skyrių iš šv. Pranciškaus Salezo, arba Tomo Kempiečio»¹¹. Dėl to nenuostabu, jei jo pamokslai tokie gilūs ir turiningi, pagrįsti Šv. Raštu, Bažnyčios

⁸ Kun. Jurgio pamokslas perimant administruoti Raudėnų parapiją 1798 m., žr., *Priedai*, I. 231 psl.

⁹ *Priedai*, II, 1 nr., (1798), 232 psl.

¹⁰ Ten pat, VII, (1801), 9 nr., 238-239 psl.

¹¹ Ten pat, X, (1806), 3-4 nr., 241 psl.

Tėvų ir Susirinkimų mokslu ir šventųjų gyvenimo praktika. J. Povilonis, kuris buvo gerai susipažinęs su Tėvo Ambraziejaus Pabrėžos pamokslais, sako : «Dvasininkai perskaitę bent vieną jo pamokslą, turėtų rausti dėl dabartinių pamokslų tuštumo ir neaktualumo »¹².

Ruošdamasis pamokslams, Tėv. Ambraziejus Pabrėža turėjo prieš akis aiškų tikslą : Dievo garbę ir siekį išganymą. Siekdamas šio tikslo, šaukėsi Dievo pagalbos. Dėl to, kaip P. Ruškys rašo, « ruošdamas pamokslus, laiks nuo laiko pakeldavo savo dvasią prie Dievo ir ugningais aktais pertraukdavo darbą, kad visi pamokslų žodžiai trykštų iš širdies. Jis meldėsi, kad jo žodžiai paveiktų klausytojų protą, sujaudintų širdį ir turėtų pasisekimą, kad visi pažintų Dievą ir jį mylėtų, jo klausytų ir neižeistų »^{12a}.

3. PAMOKSLŲ MEDŽIAGA

Skaitydami Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos Pamokslus, matomo, kad jis jiems medžiagą rinko, grupavo ir net atmintinai išmokdavo pamokslams tinkamas Senojo ir Naujojo Įstatymo Šv. Rašto knygų ištraukas. Dėl to jis meistriškai sugebėjo savo sakomo pamokslo temą išreikšti Dievo apreikštuojų žodžiu, stipriu motto, paimtu iš Šv. Rašto. Temos dėstymo mintims pagrįsti jis gausiai vartodavo atitinkamas Šv. Rašto ištraukas, o vaizdingumui sužadinti ir sustiprinti imdavo pavyzdžius iš Senojo ir Naujojo Testamento. Tuo galima įsitikinti pažvelgus vien tik į šio veikalo prieduose išspausdintus pamokslus¹³.

Iš Tradicijos, kaip iš antrojo tikėjimo šaltinio, Tėv. Ambraziejus Pabrėža semiasi tyrą pirmųjų krikščionių tikėjimo pažinimą, Dievo garbinimą, krikščioniškojo gyvenimo praktiką ir jo problemas. Pats, gerai susipažinęs su pirmųjų amžių Bažnyčios tėvų ir mokytojų raštais, dažnai jų mokslą skelbia savo pamoksluose. Jis cituoja šv. Polikarpo vyskupo ir kankinio (apie 70-156), Tertulijono (160-220), šv. Atanazijaus (apie 295-373), šv. Bazilijaus Didžiojo (330-379), šv. Jono Krizostomo (344-407), šv. Ambraziejaus (333-397), šv. Jeronimo (340-420), šv. Augustino (354-430), šv. Benedikto Nursiečio (480-547), šv. Cezarijaus Arelatiečio (470-522), šv. Fulgencijaus (947-533), šv. Grigaliaus Didžiojo (540-604), šv. Jono Damaskiečio (670-749) raštus.

---

¹² J. Povilonis, *K. A. Pabrėžos pamokslų stilius*, žr. *Dienovidis*, 1939. 3 nr., 122 psl.

^{12a} P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...] Pabrėža*, mašinraštis, 65 psl.

¹³ *Priedai*, I, 229-232 psl.

Pažįstami jam ir viduramžių didieji scholastikai ir dvasios mokytojai : šv. Anzelmas (1093-1109), šv. Bernardas (1091-1153), šv. Albertas Didysis (1193-1280), šv. Tomas Akvinietis (1225-1274), Tomas Kempietis (1379-1471), kurių mokslu tvirčiau pagrindė savo pamokslus. Nors jaunystėje neturėjo pranciškoniško auklėjimo, nesimokė nei pranciškoniškosios filosofijos, nei teologijos, nebuvo išgijęs jokio akademinio laipsnio generalinėse pranciškonų studijose, bet jis buvo gerokai susipažinęs su pranciškonų teologų ir dvasios mokytojų mokslu ir garsųjų pamokslininkų pamokslais. Savo pamoksluose jis vartojo šv. Pranciškaus Asyžiečio (1182-1226), Šv. Antano Paduviečio (1165-1231), šv. Bonaventūros (1221-1274), Jono Duns Skoto (1266-1308), šv. Bernardino Siemečio (1380-1444), šv. Jono Kapistrano (1386-1456), ir pal. Angelės iš Foligno (m. 1309) raštus.

Buvo susipažinęs ir su naujųjų amžių teologų studijomis ir garsųjų pamokslininkų pamokslais ir savo pamoksluose juos pavartojo. Dažnai jis cituoja šv. Ignaco Lojolos (1491-1556), Jono Herolto (XV amž.), šv. Petro Kanizijaus (1521-1597), šv. Pranciškaus Salezo (1567-1622), Petro Skargos (1536-1612), Mykolo Krausto (1626-1703), Pauliaus Segnari (1624-1694), Pranciškaus Paugeto (XVIII amž.), Alberto Tylkovskio (XVIII amž.) ir Jono Krassato (XIX amž.) raštus. Neniekino jis ir lietuvių autorių. Buvo perskaitęs ir ragino skaityti Mykolo Alšauskio (1712-1779) *Broma atwerta Ing Wiecznasti*, citavo Mykolo Wicherto (1733-1874) ir Kazimiero Klimavičiaus (1720-1786) katekizmus ir Vygrių vyskupo Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus (1744-1803) pamokslus. Istorinėms žinioms vartojo Baronio, *Annales ecclesiastici* ir Martyno Kromero *Lenkijos istoriją iki 1555 m.*

Labai dažnai Tėv. Ambraziejus Pabrėža savo pamoksluose dėstė Visuotinių Bažnyčios susirinkimų mokslą, pradedant Nicėjos (325), baigiant Tridento (1545-1563) susirinkimų dekretais. Šalia dekretų ypač dažnai vartoja Tridento Katekizmą. Kalbėdamas apie Žemaičių vyskupijos bažnytinę drausmę sakramentų teikime, liturginėse apeigose, elgetų šelpime ir numirėlių laidojime, plačiai vartoja Žemaičių vyskupijos sinodų dekretus ir vyskupų potvarkius. Savo pamokslų puošnumui ir vaizdingumui sustiprinti, šalia savo lakios fantazijos, vartoja pavyzdžius, paimtus net iš klasikinės graikų ir romėnų literatūros veikalų.

Šiandieną mus stebina, kaip anais laikais Tėv. Ambraziejus Pabrėža, provincijoje gyvendamas, galėjo gauti tiek daug didžiųjų autorių knygų, jas perskaityti ir jų žinias pavartoti, kai knygos buvo retos, labai brangios ir sunkiai gaunamos. Dalį šių knygų buvo išgijęs pats Pabrėža, dar būdamas pasauliečiu kunigu, kitas skolinosi iš draugų kunigų, vienuolynų ir Žemaičių kunigų seminarijos

bibliotekų. Įstojęs į pranciškonus, paskirtas mokytoju ir pamokslininku, jis jau turėjo teisę ne tik gauti, bet ir savo kambaryje laikyti Kretingos vienuolyno bibliotekos knygas. Lietuvos pranciškonų provincijoje buvo paprotys, kad pamokslininkai laikydavo ir vienuolyno bibliotekos raktą¹⁴.

Iš Pabrėžos pasiryžimų sužinome, kad jis dvasinį skaitymą dar pirmaisiais kunigavimo metais skaitydavo iš Šv. Rašto, Senojo ir Kaujojo Įstatymo knygų ir iš šv. Pranciškaus ir Tomo Kempiečio veikalų¹⁵, dėlto juos dar jaunystėje buvo išsigijęs. Kokias svarbesnes dvasinio turinio knygas jis buvo išsigijęs, sužinome iš jo testamentų. Jo 1814 m. gruodžio 10 d. rašytame testamente randame, kad jis tada turėjo Mykolo Wicherto penkių dienų rekolekcijas ir prancūzo pamokslininko Jono B. Massillono lenkų kalbon išverstų pamokslų du tomus¹⁶. Antrame testamente, Kretingoje 1826 m. gruodžio 21 d. rašytame, be jau minėtų knygų, jo bibliotekoje randame Jokūbo Wujeko *Biblia Polsko-Lacinska*, Biblijos konkordancijas, Pranciškaus Paugeto Katalikiškus pamokymus, Bendrų kateketinio pobūdžio pamokslų penkis tomus, du veikalus Pauliaus Segneri — *Gavėnios pamokslai* ir *Savo Įstatymą išmokęs krikščionis*, keturis tomus, Helwienkio knygos keturis tomus, Polko Dogmatinę ir Moralinę teologiją ir Petro Colletti Teologiškus pamokymus, keturis tomus¹⁷. Trečiame testamente, rašytame 1838 m. sausio 10-23 d. savo knygų neišvardija, o tik taip apie savo biblioteką rašo : «Mano biblioteka netaksuotina, bet visa turi atitekti ne kam kitam, kaip tik Kretingos konvento bibliotekai ir turi būti įregistruota minėtojo vienuolyno bibliotekos kataloge »¹⁸.

Jo knygos Kretingos pranciškonų bibliotekoje buvo išsaugotos iki 1940 m., kol komunistinė valdžia ją konfiskavo ir perdavė Kauno Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai. Su kitomis vienuolyno bibliotekos knygomis buvo ten nugabentos ir buvusios Pabrėžos bibliotekos knygos. V. Biržiškos teigimu neturimos universiteto bibliotekoje knygos buvo sukataloguotos ir patalpintos bibliotekoje, o dubletai sudėti į dėžes, ir jų likimas nežinomas. Tarp jų galėjo būti ir Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos bibliotekos dvasinių knygų.

¹⁴ V. GIDŽIŪNAS, *Pranciškonų observantų — Bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.*, 73 psl.

¹⁵ Priedai, I, 1 nr. (1798), 232 psl. VII (1801), 9 nr., 238 psl. X (1806), 3-4 nr., 241 psl.

¹⁶ Ten pat, XVI, 251 psl.

¹⁷ Ten pat, XVI, 251 psl.

¹⁸ *Catalogus Librorum Bibliothecae Monasterii Cretingensis*. Ad 1851.VIII.12. Šis katalogas, po Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos mirties sudarytas, tikriausiai įregistravo visas jo bibliotekai paliktas knygas.

Po antrojo pasaulinio karo, keliant Kauno universiteto biblioteką į Vilnių, ji buvo išdalyta didžiosioms Vilniaus bibliotekoms. Atrodo, kad daugiausia knygų perėmė Vilniaus universiteto biblioteka, dėl to dabar joje yra kadaise Pabrėžos bibliotekoje buvusių knygų, tarp jų: *Kriksžeioniškas Katalikiszkas Katekizmas arba trumpas, bet tikkras Davadas apie Wierą, Nusitikkejimą, meilę, Szwentus Sokromentus, ir apie Krikszčioniszka Pasielgimma, priegtam Prastas per Klausimus, ir apie Atsakymus einas pamokslas, wissiems, o lab-jausey Jauniems reikalingas per wieną kuniną Soc. Jezu su Wires-sniųju Pawelijimu į knyg-Drukawonę paduotas. Mette po Kristaus Užgimimo 1770, 91 p., 13x8 cm. Gotiškas šriftas. Šios knygos paskutinio puslapio antroje pusėje yra užrašas : *Ex libris Ambr. Pabrėž Praed.* 1952 m. perimta iš Kauno Universiteto bibliotekos. Antspaudas — *Vilniaus universiteto biblioteka.**

4. PAMOKSLŲ RAŠYMAS

Turėdamos reikalingą gilų pamokslininko misijos supratimą, reikalingą pasiruošimą ir medžiagą, Tėv. Ambraziejus Pabrėža ištisai pasirašydavo visus savo pamokslius. Atrodo, kad jis juos rašė nuo pat pirmųjų savo kunigystės dienų. Tiesa, iki šiol nepavyko rasti nė Adeno pamokslo, sakyto Šiluvoje pirmaisiais vikaravimo metais, bet dar yra išlikę keli pamokslai, sakyti Raudėnuose ir Tveruose¹⁹. Daug yra išlikę jo pamokslų, sakytų Plungėje²⁰, Kartenoje²¹ ir Kretingoje²² dar prieš įstojimą į vienuolyną ir paskyrimą jo pamokslininku.

Visi jo pamokslai planingai ir nuosekliai išdėsto pasirinktąją temą. Mat, Pabrėža buvo lankęs Vilniaus universitetą ir mokėsis mokslinio darbo pagrindų, dėl to jo parašytieji pamokslai pasižymi sistemingumu, planingumu, vaizdingumu ir aiškumu. Jie, kaip jau sakėme, beveik visuomet pradedami iškiliu ir prasmingu motto, parinktu iš Šv. Rašto. Įvade išryškinama tema ir iškeliama jos reikšmė. Kadangi pamokslo tema nagrinėjama įvairiais atžvilgiais, dėl to jis skirstomas į kelias dalis, kartais net tris ar keturias. Kiekviena dalis turi kelis skyrius, skyriai paragrafus, o šie į mažesnius skyrelius. Išryškinęs ir padalijęs temą, pamokslininkas iškilminguose¹⁸

¹⁹ *Apey Suda paskutini Poną Deiwa*, žr. *Kninga tōrėti Sawiey Kozonius*, 1-16 psl. ir Raudėnų parapijos perėmimo proga, ten pat 1151-1157 psl.

²⁰ Ten pat, 17-32 psl.

²¹ Ten tat, 337-343 psl.

²² Ten pat, 69-78 psl., 127-130 psl., 131-139 psl., 255-257 psl.

pamoksluose savo sukurta malda kreipiasi į Dievą, prašydamas jo pagalbos, kad pamokslą gerai pasakytų, kad klausytojai jo atidžiai klausytų ir suprastų ir kad jis būtų naudingas jų išganymui. Paskui, senų pranciškonų pamokslininkų pavyzdžiu, pavesdamas juos Dievo Motinos globai, sukalba *Sveika, Marija* ²³. Pastebėtina, kad beveik kiekvieno pamokslu malda yra originali, tam pamokslui sukurta.

Temos dėstyje Tėv. Ambraziejus Pabrėža vartoja dažniausiai kateketinį metodą : duoda klausimus ir juos atsako. Savo pamoksle iškeliama ydą ar dorybę jis sugebėjo išreikšti labai spalvingai, žemaičių liaudžiai charakteringais išsireiškimais. Tam tarnavo ir paprasta, labai konkreti liaudies kalba. Dar ir šiandieną, apvalius Pabrėžos pamokslus nuo svetimžodžių, daugelis jų būtų labai įdomūs savo formos ir turinio atžvilgiu, kaip tai galima matyti iš prieduose spausdinamų pamokslų pavyzdžių ^{23 24}. Pabrėžos pamokslų stilių literatūrinis atžvilgiu yra nagrinėjęs mokytojas J. Povilonis^{25 *}.

5. PAMOKSLŲ RINKINIAI

Tėv. Ambraziejus Pabrėža, 1821 m. paskirtas Kretingos vienuolyno pamokslininku, pradėjo sudarinėti savo pamokslų rinkinius. Tada jis savo parašytus pamokslus suskirstė pagal temas į rinkinius ir įrašo odiniuose viršeliuose, kad pamokslai neišsimėtytų ir patogiau būtų jais pasinaudoti. Jo pamokslų rinkinių serijos labai dažnai nėra pilnos. Dėl to atrodo, kad jis nebuvo parašęs visų pasirinktos temos serijos pamokslų arba, atsiradus reikalui, tos serijos pamokslus perkėlė į kitus rinkinius. Savo Šventųjų Metų jubiliejaus ir 40 valandų Švč. Sakramento garbinimo pamoksluose jis retkarčiais pasako, kad jau kalbėjo ar kalbės tokia tema, kuri rišasi su sakomu pamokslu, bet tų pamokslų dažnai rinkiniuose nėra. Juos atrandi kituose rinkiniuose. Geriausiu pavyzdžiu gali būti *Kninga pyрма апей Sakramentus ógótnay yr Apey Nekórius Sakramentus ipatingay*. Šiame rinkinyje norėtume rasti pamokslų seriją apie visus 7 sakramentus, o jame randame tik bendrą įvadinį pamokslą apie sakramentus, apie Švč. Sakramentą: šv. mišias ir Komuniją, kelis pamokslus apie atgailą ir moterystę, kur paliečiami ir vestuviniai anų

---

²³ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 33 psl., 57 psl., 121 psl., 129 psl., 145 psl., 161 psl.

²⁴ *Priedai*, I, 229-232 psl.

²⁵ J. POVILONIS, K. A. Pabrėžos pamokslų stilius, žr. *Dienovidis*, 1939, 3 nr., 122-126 psl.

laikų papročiai, ir kunigystę. Pamokslus apie krikštą, sutvirtinimą ir ligonių patepimą randame kituose rinkiniuose.

Nebuvo tada lengva išleisti knygas ; nėra išlikę, žinių, kad Tėv. Ambraziejus Pabrėža juos būtų žadėjęs spausdinti, nors kai kurie autoriai mano, kad jis galvojęs juos išleisti²⁶. Esą tai galima spręsti iš paminėto pamokslų rinkinio — *Kninga pyrma apey Sakramentus ógólnay yr Apey Nekorius Sakramentus ipatingay* įvadinio žodžio, skirto skaitytojui:

Skaitytojau Miłas !

Pamokslus, kórius tóri prisz Tavi, atidóudamas po Suda tawa, wylóus anus busët ne tyktay pažitecznus, ale yr kanyczney reykaligus ónt žy-noiyma. — Jey nekóryi Pamokslai regietumes paylgoky, o kyty yr labay apszyrny : nier wynok niewyinamy Dayktu nerekalingu pri Jszganima. — Nediwikes : iog nekóryi Pamokslay yra dóbolty ; nes ont rozniu wyitu sakity : kožnamy wynók tu Dóbóltuju Pamokslų pri ógólnu dayktu atsy-rad ipatingy. — Apsyrykymus kokiųs iey atrasi, kiek łoskaws Kątriby pridegti. Nes būdams Talęta mierna pri iszdavyma kningas, daugel ju galiojau dasylęsty : apey kóriu paprowyiyma pakarney praszidams, pasilieciawojó Szwetoms Maldoms Tawa.

Tačiau šis kreipimasis į skaitytoją dar nepasako, kad Tėv. Ambraziejus Pabrėža ruošėsi ši pamokslų rinkinį atiduoti spaudai. Jis juo galėjo kreiptis ir į rankraščio skaitytoją. Anais laikais, kai dar nebuvo daug spausdintų pamokslų knygų, buvo paprotys, ypač vienuolynuose, telkti garsesniųjų pamokslininkų pamokslus, kad kiti pamokslininkai jais pasinaudotų. Tokių pamokslų rinkinių A. Salys 1925 m. atrado ir Kretingos vienuolyno bibliotekoje²⁷. Pats Pabrėža savo rinkiniuose turi svetimų lietuviškų ir lenkiškų pamokslų²⁸.

Motiejus Valančius savo parašytoje *Žemaičių Vyskupystėje*, išleistoje Vilniuje 1848 m., tur būt pirmas išvardijo 7 Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos pamokslų rinkinius, kurie, visi kartu paimti, turi 3038 ketvirtinius abiejose pusėse prirašytus lapus²⁹, puslapiais

²⁸ Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Medžiaga biografijai. Kretinga 1971, 47 psl. Nors pažymėta, kad šią medžiagą sudarė Kretingos kraštotyros muziejaus darbuotojai, bet ją yra paruošęs J. TARVYDAS. M. VALANČIUS, *Žemaičių vyskupystė*, žr. *Raštai*, II, 275 psl., išvardijęs Tėv. A. Pabrėžos pamokslų rinkinius, rašo : « Parašė dar ir kitas knygeles dvasiškuose dalykuose, kurių vienok spausdinti neketina ».

²⁷ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr., *Švietimo Darbas*, 1927, 1 nr., 19 psl., rašo: «Kai kurie pamokslai pažymėti sakyti keliose vietose ir kelių sakytųjų. Matyt, vienas parašė, o kiti iš peties vis ir drožė. Iš sakymų pažymėjimų matyti pamokslus daugiausia keliavusius po to paties ordino vienuolynus ».

²⁸ *Kninga tóreti sawiey kozonius*, 541, 1151, 1163, 1195 ir kiti psl.

²⁹ *Žemajtiu Wiskupisle* aprasze K. Motiejus WOLONCZEWSKIS, II, Wilnuij 1848, 73-74 psl.

skaitant, 6076 puslapius. Paminėtina, kad M. Valančius, rašydamas Pabrėžos pamokslų rinkinių antraštes, rašė jas savo rašyba, skirtinga nuo pabrėžiškos.

Po M. Valančiaus apie Pabrėžos rankraščiuose paliktąsias knygas 1900 m. rašė Tumas-Vaižgantas, bet jis aprašė tik Kretingos vienuolyne išsaugotus botanikos ir medicinos veikalus, tyloomis praeidamas pro pamokslų rinkinius ir kitas dvasinio turinio knygas ³⁰. Po pirmojo pasaulinio, karo, 1921 m., minint 150 m. Pabrėžos mirties sukaktį, išsilikusias Kretingos vienuolyno bibliotekoje jo pamokslų knygas aprašė Tėv. Jeronimas Pečkaitis, O.F.M. Jis aprašė 6 pamokslų rinkinius, kurie kartu sudarė 1807 psl. Taigi beveik tris kartus mažiau už M. Valančiaus aprašytuosius. Jų ir aprašytųjų knygų pavadinimai vos du besutinka ³¹.

1. *Pamokslai Dwasiszki labaj pažiteczny*. Ira taj kninga jo ranku paraszita, nezanti laksztu kietvirtiniu 356.

2. *Pamokslai apej septinis Sakramentus*. Kninga neszati asztuoniniu laksztu 546.

3. *Pamokslós arba erts apraszims wisokiu bajsibiu grieka neczystatas*. Kninga nemaž darba rejkalawusi, bet nepabėnkta, nesz laksztu kietwirtiniu 140.

4. *Pamokslai wayringosy materyosy qt rožniu wyjlu ir wayriusy laykusy sakity*, neszanti laksztu kietwirtiniu 860.

5. *Pamokslai ir Katechizmaj*, laksztu tokiu pat 156.

6. *Kozonej qt nekuriu Nedieles dyjnu ir szwięntiu*, laksztu kietwirtiniu 358.

7. *Kninga torenti sawiey kozonius qt nekuriu Nedieles dyjnu ir qt labay daug szwięntiu, teypogi wayringusi atsyeimusi, kajpo pri nebasztyku ir t. t. laksztu kietwirtiniu 622*.

³⁰ VAIŽGANTAS, *Medžiaga kunigo A. Pabrėžos biografijai*, žr. *Žinyčia*, 1900, 2 nr., 70 psl.

³¹ Tėvas Jeronimas [PEČKAITIS], *Atsiliepiamai dėl Pabrėžos jo 150 m. gimimo sukaktuvėms*, žr. *Kosmos*, 1921, 2 šas., 93-94 psl.

«A. P a m o k s l a i [Rašau kun. Pabrėžos rašyba. Aut.]. I knyga, 99 puslapiai in 4.

1. dalis. *Apej tykra Wiera yr Bažnyczy szwęta*. Sakity Prususy Parakwyioy Szylgaly par Jubileusza dydiji lajko sekmyniu. Metusy 1827.

2. dalis. *Katechizmaj laykó dydziojy Jubileusza*. Apej pawinastis krikszczionyis dieley savys. Sakity Tielsziusy, yr Kretingoy 1826.

Pamokslay bowa sakity Prususy : o Katechizmaj ysz atmayninga pariedima Wiresnibys Dwasiszkos, palyka nesakity Telsziusy.

II knyga 212 pi. in 4. Knyga be pavadinimo.

Didesnioji rankraščio dalis apima įvairaus turinio pamokslus, sakytus Kretingos apylinkės parapijose, kai kurie jų parašyti, matyt, buvo ir sakyti lenkų kalba. Be to, tame tome yra 8 trumpi pamokslėliai šiokiu vardu : *Katechizmós arba Pamokslós Katalykyszkos diel mažų wayku po sodas*.

III knyga apie 7 sakramentus, 1096 pusi. in 8.

IV ir V knygos, po 130 pl. in 12.

Rekolekcijų trims dienoms knygos. Abi parašytos 1846 m. Kretingoje.

VI knyga, 280 pl. in 4.

Pamoklós arba Ertis apraszims Wysokiu baysibiu Grieka Neczislalas par kóniga Jórgi Pabręža paraszits.

P. Ruškys 1925 m. paskelbė 8 Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos pamokslų rinkinius, kurių pirmieji 7 yra tie patys, kaip ir M. Valančiaus aprašytieji, ir turi tą patį puslapių skaičių. Tik 8-ojo — *Rekolekcyjys Divasyszkas* M. Valančius neturėjo. Šios knygos ir pavadinimas Pabrėžos rašyba parašytas ir puslapių turi tiek pat (139), kaip mano turimoje originalo fotokopijoje³². Matyt, P. Ruškys jį nusirašė iš Kretingos vienuolyno bibliotekoje tuomet buvusio originalo.

Labai daug naujo į Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos pamokslų bibliografiją įnešė A. Salio 1925 m. apsilankymas Kretingos vienuolyne ir to vienuolyno bibliotekos lietuviškųjų rankraščių aprašymas, kurį jis paskelbė 1927 m. Tiesa, A. Salys prisipažįsta, kad per pustrečios dienos visko surasti tuomet dar tik pradėtame tvarkyti archyve nespėjęs. Tačiau jo paruoštoji Pabrėžos raštų bibliografija jau yra patikimesnė, nes jis iš turinio ir rašybos atpažinęs ir tuos Pabrėžos raštus, ant kurių jis nebuvo pasirašęs³³.

Po A. Salio kun. P. Ruškys, kelerius metus gyvendamas Kretingos vienuolyne ir tvarkydamas biblioteką, gerai susipažino su Tėv. Ambraziejaus pamokslų rinkiniais, dėl to 1938 m. savo parašytoje Pabrėžos biografijoje aprašė 5 jau kitų autorių nurodytus pamokslų rinkinius ir kai kuriuos pamokslus, išlikusius sąsiuvinuose ir atskiruose lapuose³⁴.

Daug kartų Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos raštus aprašinėjo žinomas mūsų bibliografas prof. V. Biržiška. Paskutinis jo žodis apie Pabrėžos veikalus yra pasakytas paskutiniame jo veikale *Aleksandryne*. Iš viso V. Biržiška aprašė 11 Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos

³² P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža, įžymus Žemaičių jloristas, Švietimo Darbas*, 1925 m. 8 nr., 834 psl.

³³ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, 1 nr., 21 psl.

³⁴ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis[...]*Pabrėža, mašinraštis, 50-51 psl. Tačiau jis neduoda pamokslų rinkinių pavadinimų. Tik iš jų aprašymo galima atsekti jų vardus:

1. *Kninga torėti sawiey Kozonius ont nekoriu Nedielys Dyinų yr ont labay daug Szivaczii*. Ji turi in 4° 1244 psl. Joje yra 124 pamokslai.
2. *Katechizmós arba Pamokslós Kalalykyszskos diel mažu wayku po sodas*. Ji turi in 4° 212 psl. Joje yra 22 pamokslai ir 8 pamokslėliai kaimų vaikams.
3. (Pavadinimas neatsekamas) in 4°, 144 psl. Joje yra 12 pamokslų.
4. *Pamokslós arba Erls apraszims wisokiu baysibiu Grieka Neczistatas*. Knyga in 4° turi 280 psl. Joje yra 6 platūs pamokslai apie paleistuvystę.
5. *Pamokslaj azej septinis Sakramentus*, in 8° turi 196 psl. Joje yra 23 pamokslai apie sakramentus.

pamokslų rinkinių, kurie taip pat ir kitų autorių buvo aprašyti³⁵. Čia aprašydami Tėv. Ambraziejaus pamokslų rinkinius, seksime pirmojo bibliografo M. Valančiaus tvarka.

Pirmasis jo aprašytas Tėv. Ambroziejaus Pabrėžos pamokslų rinkinys yra *Pamokslaj Dwasiszki labaj pažiteczny*. Yra tai knyga, jo ranka parašyta, nešanti lakštų ketvirtainių 356³⁶. Tėv. Jeronimas Pečkaitis, O.F.M., 1921 m., aprašydamas Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos raštus, šio pamokslų rinkinio Kretingos vienuolyno bibliotekoje nerado, nes jo visai neaprašė³⁷. P. Ruškys, 1925 m. savo studijoje apie Tėv. Ambraziejų Pabrėžą, kaip žemaičių floristą, nurodydamas ir parašytus dvasinio turinio veikalus, šio pamokslų rinkinio pavadinimą palieka valančine rašyba, o tai reiškia, kad jis jo originalo nebuvo matęs. Jis, kaip ir M. Valančius, sako, kad šis rinkinys turi 356 ketvirtainius lapus³⁸, 712 psl. A. Salys, 1925 m. lankydamasis Kretingos vienuolyne ir surašydamas Pabrėžos veikalus, šio pamokslų rinkinio taip pat nerado, nes jo į Pabrėžos dvasinio turinio raštų sąrašą neįtraukė³⁹. Daugiausia žinių apie šį pamokslų rinkinį mums suteikia bibliografas V. Biržiška. Jis rašo, jog ši pamokslų knyga parašyta 1822 m. ir turi 711 psl. (tur būt tiek prirašytų, nes M. Valančius rašo, kad ji turi 356 lapus). Toliau V. Bir-

³⁵ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 311 ir 314 psl.

1. *Pamokslaj Dwasiszki labaj pažiteczny*, parašyti 1822 m., 711 psl.

2. *Katechismay layke dydziojy Jubileusza*, 1826 m. 99 psl.

3. *Apey tykra Wiera yr Bainyczy szweta*. Sakity Prususy Parakwyjouy Szylgaly par Jubileusza dydiji lajke sekmyniu. Metusy 1827.

4. *Apey smerti*. Uwogos nekórios apey smerti. Iszrinktas ysz Kningos Lyńkiszkos X. Jana Krasseta, S. J. yr žemaytyszkay yszgolditas par Kunyga Jórgi Ambraziejo Pabrėža. Metusy 1828, 124 psl.

5. *Pamokslaj apej septinius Sakramentus*, 546 lapai, 1092 psl.

6. *Pamokslós arba erts apraszims wisokiū baysibiū Grieka neczyslatas par kónyga Jórgi Pabrėža paraszits*, 140 lapų, 280 psl.

7. *Pamokslaj wayringosy materyosy qt rolniu wyjtu wayriusy laykusy sakity*, 860 lapų, 1720 psl.

8. *Pamokslaj ir katekizmaj*, 156 lapai, 312 psl.

9. *Kozonęj qt nekuriu Nedieles dyjnu ir szwietiū*, 356 lapai, 716 psl.

10. *Kninga ioretį sawiey kozonius qt nekuriu nedieles dyjnu ir qt labay daug szwietiū*, 622 lapai, 1244 psl.

11. *Sakimay Apey Griekus*, 179 psl.

³⁶ M. VALANČIUS, Raštai, II, 274 psl.

³⁷ Tėvas Jeronimas [PEČKAITIS], *Atsiliepimai dėl Pabrėžos jo 150 m. gimimo sukaktuvėms*, žr. *Kosmos*, 1921, 2 sąs., 293-294 psl.

³⁸ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža įžymus Žemaičių floristas*, *Švietimo Darbas*, 1925 m., 8 nr., 834 psl.

³⁹ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, 1 nr., 21 psl.

žiška rašo : «Paties Pabrėžos spaudai paruoštas rankraštis, kuris tačiau išspausdintas nebuvo. Iš viso apima 36 pamokslus (tiek jų yra išvardinta paties autoriaus turinyje). Jie 1808-1822 m. sakyti Salantuose, Kretingoje ir Alsėdžiuose. Tai tie patys pamokslai, kuriuos Valančius *Žemajtiu Wiskupisteje*, II, 1818 p. 73 vadina: *Pamokslaj Dwasiszki, labaj pažiteezny* ⁴⁰.

Antroji knyga — *Pamokslaj apej septinis Sakramentus*. M. Valančius sako, kad turi in 8° 546 lapus, 1092 psl. ⁴¹. Tėv. Jeronimas Pečkaitis 1821 m. Pabrėžos pamokslų rinkinių sąrašė šią knygą paminėjo, bet nedavė knygos pavadinimo Pabrėžos rašyba. Tai reikėtų, kad jis jos vienuolyno bibliotekoje nematė, nors nurodo, kad ji turi in 8° 1096 psl ⁴². Įdomu, kad vėliau ir kiti autoriai tokį pat puslapių skaičių pažymi. P. Ruškys 1925 m. studijoje viską ir lapų skaičių buvo nusirašęs iš M. Valančiaus ⁴³, o 1938 m., rašydamas Pabrėžos biografiją, pridėdą, kad šiame Pamokslų rinkinyje yra 23 pamokslai apie septynis sakramentus, ir jis in 8° turi 1096 psl. ⁴⁴ V. Biržiška, atrodo, pamokslų rinkinio antraštę nusirašęs nuo Valančiaus, kaip ir jis, pamini, kad veikalas turi 546 lap. (1092 psl.) ⁴⁵. Gi K. Kišūnienė, pamokslų rinkimo pavadinimą nusirašiusi nuo M. Valančiaus, sako, kad jis sudarytas apie 1820 m. ir turi 1096 psl⁴⁶. Kadangi vieni autoriai pažymi, kad šis rinkinys turi 1092 o kiti 1096 psl., tai aišku, kad kurie nors iš jų, skaitydami puslapius, suklydo. Galbūt vieni skaitė tik prirašytus puslapius, o kiti ir neprirašytus. Be to, remiantis įvairiais duomenimis, atrodytų, kad šis Tėv. Ambraziejaus pamokslų rinkinys iki 1940 m. buvo Kretingos vienuolyne. Kur jis dingę komunistams biblioteką konfiskavus, nežinoma. Šį pamokslų rinkinį J. Povilonis savo rašiniuose dar citavo 1939 m. ⁴⁷.

Trečioji knyga — *Pamokslós arba erts apraszims wisokiu bajsibiu grieka Neczistatas par kónyga Jórgi Pabrėža poraszits*. Apie ją M. Va-

⁴⁰ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 311 psl.

⁴¹ M. VALANČIUS, *Raštai*, II, 274 psl.

⁴² Tėvas Jeronimas [PEČKAITIS], *Atsiliepinimai dėl Pabrėžos jo 150 m. gimimo sukaktuvėms*, žr. *Kosmos*, 1921, 2 sąs., 293 psl.

⁴³ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža įžymus Žemaičių floristas, Švietimo Darbas*, 1925 m, 8 nr., 834 psl.

⁴⁴ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 51 psl.

⁴⁵ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 314 psl.

⁴⁶ N. KIŠŪNIENĖ, *Jurgis Pabrėža*, 102 psl.

⁴⁷ J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės K. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939, 48 nr., 873 psl., ir K. A. Pabrėžos pamokslų stilius, žr. *Dienovidis*, 1939, 3 nr., 125 psl.

lančius sako : « Knyga nemaž darbo reikalavusi, bet nepabengta ; neša lakštų ketvirtinių 140 »⁴⁸, 280 psl. Ji nebaigta taip ir paliko, nes ir kiti autoriai, ją aprašinėdami, nurodo, kad ji turi 140 lapų, 280 psl. Tėv. Jeronimas Pečkaitis 1921 m. ją matė Kretingos vienuolyno bibliotekoje, nes jis pirmas Pabrėžos rašyba užrašė jos pavadinimą ir paminėjo, kad ji in 4° turi 280 psl.⁴⁹. P. Ruškys 1925 m. savo studijoje apie šią knygą viską buvo nurašęs iš M. Valančiaus⁵⁰, o jau 1938 m., pats susipažinęs su jos rankraščiu, duoda naujų naudingų žinių. Jis rašo, kad joje yra šeši platūs pamokslai apie paleistuvystę, kuriuose klausimais ir atsakymais išdėstyta, kas yra paleistuvystė, kelerioju būdu ji papildoma, kas į ją veda, kaip jos sugotis ir kaip keltis iš paleistuvystės nuodėmių. Be to, nurodo, kad ji turi in 4° 280 psl.⁵¹ A. Salys šios knygos Kretingos vienuolyno bibliotekoje visai nepastebėjo⁵². N. Kišūnienė, davusi Pabrėžos rašyba knygos antraštę ir nurodžiusi, kad ji turi 280 psl., pridėda, kad ji parašyta apie 1820-1840 m.⁵³ V. Biržiška, knygos pavadinimą užrašęs pabrėžiška rašyba ir paminėjęs, kad ji turi 140 lap. 280 psl., priduria, jog rankraštis 1923 m. dar buvęs Kretingos vienuolyno bibliotekoje⁵⁴. Atrodo, kad jis vienuolyne išbuvo iki 1940 m. bibliotekos konfiskavimo, nes 1938 m. juo naudojosi P. Ruškys, rašydamas Pabrėžos biografiją. Tolimesnis jo likimas nežinomas.

Ketvirtoji knyga — *Pamokslų Wayringosy Materyjosy At rožniu wyitu ir wayriusy laykusy Sakity par konyga Ambroziejō Pabrēža Tercyorio Zokana Szwēta Prąčyzszkaus*. Mano turimose fotokopijose ši rankraštyje išsilikusi knyga turi 788 psl., paties Pabrėžos ranka numeruotus, ir joje sudėta 61 pamokslas su nenumeruotu 8 psl. priedu. M. Valančius, o su juo ir kiti autoriai sako, kad ši knyga yra in 4° ir turi 860 lapų⁵⁵. Mano turimose fotokopijose puslapių skaičius turbūt dėl to mažesnis, kad liko nefotografuoti lotyniški ir lenkiški pamokslai, kuriuos mini K. Kišūnienė⁵⁶. Tėv. Jeronimas

⁴⁸ M. VALANČIUS, *Raštai*, II, 274 psl.

⁴⁹ Tėvas Jeronimas [PEČKAITIS], *Atsiliepimai dėl Pabrėžos jo 150 gimimo sukak-tuvėms*, žr. *Kosmos* 1921, 2 sas., 294 psl.

⁵⁰ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža įžymus Žemaičių floristas, Švietimo Darbas*, 1925 m., 8 nr., 834 psl.

⁵¹ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 51 psl.

⁵² A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, 1 sas., 21 psl.

⁵³ N. KIŠŪNIENĖ, *Pabrėžos bibliografija*, 102 psl.

⁵⁴ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 314 psl.

⁵⁵ M. VALANČIUS, *Raštai*, II, 274 psl.

⁵⁶ N. KIŠŪNIENĖ, *Pabrėžos bibliografija*, 102 psl. Ji rašo, kad šis pamokslų rinkinys turi 860 psl., o M. Valančius sako, kad tiek turi 860 ketvirtinių lakštų.

Pečkaitis⁵⁷ ir A. Salys⁵⁸ jos visai nemini. P. Ruškys⁵⁹ ir V. Biržiška⁶⁰ viską nusirašo iš M. Valančiaus. Naujų žinių suteikia tik N. Kišūnienė. Ji iš originalo nurašo antraštę, nurodo, kad šis pamokslų rinkinys sudarytas iš 1799-1831 m. laikotarpyje sakytų pamokslų, turi 860 psl. ir sako, kad dalis teksto yra parašyta lenkų ir lotynų kalbomis. Ji taip pat nurodo, kad originalas yra Lietuvos mokslų akademijos centrinėje bibliotekoje — MAB F9 3360⁶¹. Iš kur ir koku būdu jis čia atsirado, nežinoma.

Penktoji knyga — *Pamokslų ir Katekizmaj*. Apie ją Valančius tiek tepasako, kad ji turinti in 4° 156 lap. 312 psl.⁶² P. Ruškys ir V. Biržiška⁶³ visas žinias ima iš M. Valančiaus⁶⁴. Kiti autoriai nieko apie ją neužsimena. Jos likimas nežinomas.

Šeštoji knyga — *Kozonej qt nekuriu Nedieles dyjnu ir szwientiu*. Šią knygą pirmas paminėjo M. Valančius ir pridėjo, kad ji turi in 4° 358 lap., 716 psl.⁶⁵ P. Ruškys⁶⁶ ir V. Biržiška⁶⁷ tik pakartoja tą patį. Kiti autoriai šios knygos visai nemini. Jos likimas nežinomas.

Septintoji knyga — *Kninga torėti sawiey Kozonius ónt nekóriu Nediely Dyinu yr ónt, labay daug Szwęczu*. [...] sakitus rožniusy laykusy, yr ónt rožniu wyjtu par kónyga Jórgi Ambroziejó Pabrėža pyrmiaus Kónyga Šwiecka, paskiaus Tercyjorió Zokana Szwęta, Prónzczyszkaus Serafickojy. Apiprowity i wyina Kninga Metusy 1822. Kretingoy⁶⁸ M. Valančius sava rašyba teduoda tik dalį jos pavadinimo ir pažymi, kad ji turi in 4° 622 lap.⁶⁹, 1244 psl. Iš tikro ši knyga storuose odiniuose viršeliuose įrišta, numeruojama puslapiais, kurių yra 1244 ir turi 128 pamokslus. Tėvas Jeronimas Pečkaitis⁷⁰ ir

⁵⁷ Tėvas Jeronimas [PEČKAITIS], *Atsiliepiniai dėl Pabrėžos jo 150 m. gimimo sukaktuvėms*, žr. *Kosmos*, 1921, 2 šas., 293-294 psl.

⁵⁸ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr., *Švietimo Darbas*, 1927, 1 šas., 21 psl.

⁵⁹ P. RUŠKYS, *Kunigas (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža įžymus Žemaičių floristas*, *Švietimo Darbas*, 1925 m., 8 nr., 834 psl.

⁶⁰ BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, 314 psl., tik lapus pakeičia puslapiais — 1720 psl.

⁶¹ N. KIŠŪNIENĖ, *Pabrėžos bibliografija*, 102 psl.

⁶² M. VALANČIUS, *Raštai*, II, 274 psl.

⁶³ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža įžymus Žemaičių floristas*, *Švietimo Darbas*, 1925 m., 8 nr., 834 psl. ; V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 312 psl.

⁶⁴ M. VALANČIUS, *Raštai*, II, 274 psl..

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža įžymus Žemaičių floristas*, *Švietimo Darbas*, 1925 m., 8 nr., 834 psl.

⁶⁷ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 314 psl.

⁶⁸ Šio pamokslų rinkinio pavadinimas nurašytas iš originalo.

⁶⁹ M. VALANČIUS, *Raštai*, II, 274 psl.

⁷⁰ Tėvas Jeronimas [PEČKAITIS], *Atsiliepiniai dėl Pabrėžos jo 150 m. gimimo sukaktuvėms*, žr. *Kosmos*, 1921, 2 šas., 293-294 psl.

A. Salys ⁷¹ jos visai nemini. Matyt, didžiulėje netvarkytoje bibliotekoje jos nesurado. Keista, kad ir P. Ruškys jos plačiau neprašo, ir 1925 m. duoda apie ją tas pačias žinias, kaip ir Valančius ⁷². Tik vėliau, 1938 m., rašo, kad ši pamokslų knyga yra in 4° ir turi 1244 psl.⁷³ V. Biržiška savo žinias ima iš M. Valančiaus, tik lapus pakeičia į puslapius (1244) ⁷⁴. K. Kišūnienė tiek naujo tepasako, kad ši pamokslų rinkinį dar 1943 m. yra matęs M. Mozūraitis ⁷⁵. Vėliau jis pateko į JAV ir yra Lietuvos pranciškonų saugojamas.

Aštuntoji knyga — *Pamokslai : I dalis. Apey tykra wiera yr Bažnyczy szwęta. Sakity Prususy Parakiviyey Szylgaly par Jubileusza dydži j laykó Sekmyniu. Metusy 1827. II dalis. Katechizmay laykó dydžiojy Jubileusza. Apey pawinastis krikščionys dieley sawys. Sakity Tielszusy, yr Kretingoy 1826*. Po knygos antraštė pats Tėv. Ambraziejus Pabrėža yra įrašęs pastabą : « Pamokslay bóva sakity Prususy: o Katechizmay ysz atmayninga pariedima Wiresnibys Dwasyszskos, palyka nesakity Telsziusy». Šią knygą tokiu pavadinimu ir tokia tvarka su Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos pastaba 1921 m. Kretingos vienuolyno bibliotekoje rado ir aprašė Tėv. Jeronimas Pečkaitis, pažymėdamas, kad ji turėjo in 4° 99 psl.⁷⁶ V. Biržiška, vadovaudamasis chronologijos principu, II-ąją dalį, parašytą 1826 m., pavadino pirmąja dalimi, o I-ąją dalį, parašytą 1827 m., pavadino II-ąja. Bet, taip rinkinį savo nuožiūra pertvarkęs ir į dvi dalis perskyręs, pažymėjo, kad *Katechizmay* turi 99 psl., o *Pamokslay Apey tikra wiera* — nepažymėta, kiek turi puslapių⁷⁷. Tuo tarpu Tėv. Jeronimas Pečkaitis pažymi, kad visas dviejų dalių pamokslų rinkinys turi in 4° 99 psl.⁷⁸ N. Kišūnienė, nors skaitė Tėv. Jeronimo Pečkaičio šios knygos aprašymą, bet seka V. Biržiška ⁷⁹. Šios knygos likimas, po 1940 m. Kretingos vienuolyno bibliotekos konfiskavimo, nežinomas.

⁷¹ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr., *Švietimo Darbas*, 1927, 1 šas., 21 psl.

⁷² P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža įžymus Žemaičių floristas*, žr. *Švietimo Darbas*, 1925 m., 8 nr., 834 psl.

⁷³ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 50 psl.

⁷⁴ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 314 psl.

⁷⁵ N. KIŠŪNIENĖ, *Pabrėžos bibliografija*, 102 psl.

⁷⁶ Tėvas Jeronimas [PEČKAITIS], *Atsiliepimai dėl Pabrėžos jo 150 m. gimimo sukaktuvėms*, žr. *Kosmos*, 1921 m. 2 šas., 293 psl.

⁷⁷ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 311 psl.

⁷⁸ Tėvas Jeronimas [PEČKAITIS], *Atsiliepimai dėl Pabrėžos jo 150 m. gimimo sukaktuvėms*, žr. *Kosmos*, 1921, 2 šas., 293 psl.

⁷⁹ N. KIŠŪNIENĖ, *Pabrėžos bibliografija*, 102 psl.

Devintoji knyga, atrodo, bendro visam pamokslų rinkiniui pavadinimo neturėjo. Tėv. Jeronimas Pečkaitis taip apie ją rašo: «Didesnioji rankraščio dalis apima įvairaus turinio pamokslus, sakytus Kretingos apylinkės parapijose, kai kurie jų parašyti, matyt, ir sakyti lenkų kalba. Be to, tame tome yra 8 trumpi pamokslėliai šiokiu vardu : *Katechizmós Katalykyszkos diel mazu wayku po sodas*. Knyga in 4° 212 psl.⁸⁰ Vėliau ją paminėjo tik vienas P. Ruškys, kuris, atrodo, matė rankraštį, nesudėjo reikšmingų papildymų, kad ši knyga turi 22 pamokslus ir 8 pamokslėlius kaimų vaikams ir turi 212 psl.⁸¹ Jei P. Ruškys ją matė 1938 m., tai ji iki 1940 m. turėjo būti Kretingos vienuolyno bibliotekoje. Kur ji vėliau dingo nežinoma.

Dešimtoji knyga — *Sakimay Apey griekus*. Šią knygą pirmas Kretingos vienuolyno bibliotekoje atrado ir aprašė A. Salys. Jis sako, kad joje yra keli pamokslai, o jos rankraščio in 8° 179 psl.⁸² Nieko naujo neprideda apie ją nei V. Biržiška⁸³, nei N. Kišūnienė⁸⁴. Šio pamokslų rinkinio likimas po 1940 Kretingos vienuolyno konfiskavimo nežinomas.

P. Ruškys, kuris 1938 m. gerai žinojo Tėv. Ambraziejaus pamokslų palikimą, jį aprašęs, priduria : «Be to, dar yra pamokslų atskiruose sąsiuvinuose, kaip tai pamokslas apie procesijas ir maldas in 8° 16 psl., pamokslas apie pareigas tarnų ir šeimininkų in 8° 12 psl., pamokslas apie nuodėmes bendrai ir pamokslas apie nuodėmių priežastis, pamokslas apie ypatingas nuodėmių rūšis, pamokslas apie nuodėmes mintimis, žodžiais ir darbais, pamokslas apie išdidumą, pamokslas apie lobį, pamokslas apie persivalgymą, pamokslas Grabnyčių šventei, pamokslas Marijos sopulingosios šventei, pamokslas ketvirtam sekmadieniui po Sekminių, kuriame duodama nurodymų, kaip praleisti šventas dienas »⁸⁵.

6. PAMOKSLŲ TURINYS

Tėvo Ambraziejaus Pabrėžos pamokslų turinys temų atžvilgiu labai įvairus. Jis apima dogmatinę, moralinę ir asketinę teologiją.

⁸⁰ Tėvas Jeronimas [PEČKAITIS], *Atsiliepimai dėl Pabrėžos jo 150 m. gimimo sukaktuvėms*, žr. *Kosmos*, 1921, 2 sąs., 293 psl.

⁸¹ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 50 psl.

⁸² A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo Darbas*, 1927, 1 sąs., 21 psl.

⁸³ V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 311-317 psl.

⁸⁴ N. KIŠŪNIENĖ, *Pabrėžos bibliografija*, 102-103 psl.

⁸⁵ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 51 psl.

Savo pamoksluose didžiojo jubiliejaus metu ⁸⁶, 1827 m. sakytuose Šilgalės parapijoje Prūsiose⁸⁷, kur katalikai gyveno tarp protestantų, jis kalbėjo apie tikrą tikėjimą ir Bažnyčią ⁸⁸ ⁸⁹. Suprantama, jis čia savo pamoksluose vaizdžiai atidengė, kas išteigė katalikų Bažnyčią ir kokie yra tikrosios Bažnyčios ženklai, kad katalikai nebūtų protestantų suklaidinti. Vadinas, čia Pabrėža aiškiai išdėstė, fundamentalinės dogmatikos arba apologetikos pagrindus.

Neturint visų Tėv. A. Pabrėžos pamokslų rinkinių, sunku juos klasifikuoti materijomis vien iš jų pavadinimų. Pavyzdžiui, trys katekizmų rinkiniai turėjo būti tiek dogmatinio, tiek moralinio pobūdžio ⁹⁰. Kiti yra aiškiai moralinio turinio, kaip pamokslai apie nuodėmes arba nuodėmes prieš skaistybę ir kitas dorybes ⁹⁰. Rekolekcijos turinio atžvilgiu mišrios, nes liečia tikėjimo tiesas, nuodėmes, pasitaismą ir tobulesnį gyvenimą ⁹¹. Kiti liečia liturgiją ; aiškina sekmadienių ir švenčių evangeliją ir apeigas ⁹². Dar kiti iš pavadinimo lieka neaiškūs ⁹³.

Iš turimų pamokslų originalų ir jų fotokopijų, sudarius temų sąrašą matome ⁹⁴, kad Tėv. A. Pabrėžos temos lietuviškai: Dievo buvimą ir jo neklaidingumą⁹⁵, Švč. Trejybę⁹⁶, Šv. Dvasią ir jos dovanas⁹⁷, Kristaus išikūnijimą ⁹⁸ ⁹⁹, Dievo malonę ⁹⁹, Dievo Apvaizdą ¹⁰⁰, Atpirkimo paslaptis¹⁰¹, Sakramentus¹⁰²; Švč. Sakramentą¹⁰³, Komu-

⁸⁶ Didysis jubiliejus yra Šventųjų Metų jubiliejus, kuris Romoje buvo 1825 m., o kitur 1826 ir 1827 m.

⁸⁷ Prūsais kretingiškiai ir bendrai žemaičiai vadino Klaipėdos kraštą. Šilgalės parapija turėtų būti Šilutė. [J. TARVYDAS], *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, mašinraštis, 48 psl.

⁸⁸ *Apej tykra wiera yr Bažnyczy szweta*. Sakity Prususy Parakwyioy Szylgaly par Jubileusza dydiji lajkó sekminių. Metusy 1827.

⁸⁹ *Pamokslaj ir Katekizmaj; Kaiechizmaj laykó dydziójy Jubileusza ; Katechiz-mós arba Pamokslós Katalykyszkós diel mažu wayku po sodas*.

⁹⁰ *Sakimay apej Griekus ; Pamokslós arba erts apraszims twysokiu Grieka Neczistatas*.

⁹¹ *Rekolekcyjys Dwasyszskas*. Paraszitas Metusy 1846. Kretingoy.

⁹² *Kninga tóreti sawiey Kozonius ónt nekóriu Nedielys Dyinu yr ónt labay daug Szwecciu*.

⁹³ *Pamokslay Wayringosy Materijosy*.

⁹⁴ Priedai, XXII, XXIII, ir XXIV 269-284 psl.

⁹⁵ *Priedas* XXIII, 109 nr., 278 psl.

⁹⁶ Ten pat, 19-21 nr., 273 psl.

⁹⁷ Ten pat, 15 nr., 272 psl.

⁹⁸ Ten pat, 28-30 nr., 273 psl.

⁹⁹ Ten pat, 17 nr., 273 psl.

¹⁰⁰ Ten pat, 22 nr., 273 psl.

¹⁰¹ Ten pat, 53-57 nr., 275 psl.

¹⁰² Ten pat, 66 nr., 276 psl., 1-18 nr., 269-270 psl.

¹⁰³ Ten pat, XXIII, 66 nr., 276 psl.

niją¹⁰⁴, Sutvirtinimą¹⁰⁵ ir Atgailą¹⁰⁶. Didžiojo jubiliejaus metais Pabrėža savo pamoksluose plačiai aiškino *Tikiu į Dievą*¹⁰⁷, 10 Dievo įsakymų¹⁰⁸, Bažnyčios įsakymus, maldas *Tėve mūsų*¹⁰⁹ ir *Sveika, Marija*. Ypatingą dėmesį jis skyrė Dievo Motinai Marijai, nes jis daug pamokslų sakė jos Nekalto Prasidėjimo, Gimimo ir kitose šventėse¹¹⁰. Jis dažnai labai jautriai kalba apie Kristaus kančią¹¹¹, angelus ir šventuosius jų švenčių metu¹¹².

Šv. Pranciškus savo broliams, sakantiems pamokslus, davė tokį įsakymą : «Jie tegul skelbia jiems [žmonėms] apie ydas ir dorybes, bausmę ir garbę»¹¹³. Tuo šv. Pranciškus norėjo pasakyti, kad jo brolių pamokslai turi būti moralinio pobūdžio, kaip jis sako : «žmonių naudai ir pataisymui»¹¹⁴. Šių įsakymų pirmieji pranciškonai pamokslininkai ir laikėsi, kol atsirado mokytų teologų kaip šv. Antanas, šv. Bonaventūra ir kiti, kurie jau pajėgė giliai nagrinėti tikėjimo tiesas ir jų mokyti kitus¹¹⁵. Tėv. A. Pabrėža yra iširikiavęs į šių paskutiniųjų eiles, bet jis nepamiršo ir šv. Pranciškaus, kalbėjusio apie ydas ir dorybes, bausmę ir garbę¹¹⁶. Jis kalbėjo apie girtybę¹¹⁷, apkalbėjimą¹¹⁸, apgavystę¹¹⁹, pasigyrimą¹²⁰, svetimų daiktų

¹⁰⁴ Ten pat, XXIV, 44 nr., 283 psl.

¹⁰⁵ Ten pat, XXIII, 110 nr., 278 psl.

¹⁰⁶ Ten pat, XXIV, 42-43 nr., 282 psl.

¹⁰⁷ Ten pat, XXIV, 52-55 nr., 283-284 psl.

¹⁰⁸ Ten pat, XXIV, 2-9 nr.; 18-19 nr., 21-33 nr., 280-282 psl.

¹⁰⁹ Ten pat, XXIV, 45, 47, 49 nr., 283 psl.

¹¹⁰ Ten pat, 50-51 nr., 283 psl.; XXXIII, 41-44 nr.; 85-87 nr.; 92 nr.; 104-108 nr., 274-278 psl.

¹¹¹ Ten pat, XXIII, 111 nr., 278 psl.; XXIV, 56-57 nr., 284 psl.

¹¹² Ten pat, apie angelus XXIII, 94-97 nr.; apie šv. Joną Krikštytoją 61-63 nr.; apie šv. Juozapą 47-48 nr.; apie šv. Oną 71 nr.; apie apaštalus šv. Pilypą ir šv. Jokūbą 59 nr.; apie šv. Petrą 64-65 nr.; apie šv. Motiejų 90-91; apie šv. M. Magdalena, 67 nr.; šv. Steponą 33-35 nr.; šv. Laurencijų 73-74 nr.; šv. Ignacą 75-77 nr.; šv. Kajetoną 80-82 nr.; šv. Roką 83-84 nr.; šv. Konstanciją 98 nr.; Visus Šventuosius, 99 nr., 274-278 psl.

¹¹³ Šv. PRANCIŠKUS, *Regula*, IX skyrius, lietuviškas vertimas *Oremus* — Maldynas vartojamas Lietuvos Pranciškonų Šv. Kazimiero kustodijoje. Parengė Tėv. Leonardas Andriekus, O.F.M., Brooklyn, N. Y. 1955, 269 psl.

¹¹⁴ Ten pat, 269 psl.

¹¹⁵ V. GIDŽIUNAS, *De vita et apostolatu Fratrum Minorum Observantium in Lithuania saec XV et XVI*, žr. *Archivum Franciscanum Historicum*, 69 (1976), 33 psl.

¹¹⁶ Šv. PRANCIŠKUS, *Regula*, IX skyrius, 269 psl.

¹¹⁷ Priedai, XXIII, 6 nr., 272 psl. XXIV, 38 nr., 282 psl.

¹¹⁸ Ten pat, XXIII, 13 nr., 272 psl. XXIV, 12-17 nr., 25-27 nr., 281 psl.

¹¹⁹ Ten pat, XXIV, 10 nr., 281 psl.

¹²⁰ Ten pat, XXIV, 11, 281 psl.

troškima¹²¹, paleistuvystę^{121 122}, nekantrumą¹²³, rūstumą ir keiksmus¹²⁴, pavydą ir tinginystę¹²⁵ ir bendrai apie nuodėmę ir jos pasėkas¹²⁶, Dievo teisumą ir pasaulio pabaigą¹²⁷, pasitaisymą ir atgailą¹²⁸, skais-tybę¹²⁹ ir kantrybę¹³⁰.

Reikia paminėti ir Tėv. A. Pabrėžos paruoštų trijų dienų dva-sinių rekolekcijų turinį. Jis jas paruošė 1846 m. Kretingos vienuolyno gvardijonui Tėv. Silvestrui Stanevičiui prašant¹³¹. Įdomu, kad šių rekolekcijų mąstymų arba pamokslų jis pats Kretingos tiki-ntiesiems nesakė. Iš jo prakalbos, kurią vadina *Prabylyms*, sužinome, kad jos buvo parašytos kitų skaitymui, nes jis duoda nurodymus, kaip reikia tuos mąstymus skaityti ir kaip jo rašybos garsus ištarti¹³². Jis taip pat pasako, kad tai nėra jo originalus veikalas, bet lotyniškų Mykolo Krasato mąstymų vertimas į žemaičių kalbą¹³³. Trijų dienų rekolekcijų temos pradedamos įvadiniu mąstymu iš vakaro. Pir-mos dienos mąstymai: 1 — Apie išganymo reikala, 2 — Apie nuodėmę, 3 — Apie kasdieninę nuodėmę. Antrą dieną : 1 — Apie bausmę už nuodėmę, 2 — Apie mirtį, 3 — Apie Dievo teisumą. Trečią dieną: 1 — Apie atgailą, 2 — Apie dangų, 3 — Apie tikrą pasitaisymą. Baigiant rekolekcijas: «Atsikloniojymas Skey-titojaus doudams Klausitojou»¹³⁴.

Be to, Tėv. A. Pabrėža yra palikęs socialinio pobūdžio pamokslų :

---

¹²¹ Ten pat, 18 ir 19 nr., 281 psl.

¹²² Ten pat, 33 nr., 282 psl.

¹²³ Ten pat, 34 nr., 282 psl.

¹²⁴ Ten pat, 35 nr., 282 psl.

¹²⁵ Ten pat, 37 nr., 282 psl.

¹²⁶ Ten pat, XXIII, 3 nr., 12 nr., 14 nr., 26 nr., 31 nr., 272-273 psl.

¹²⁷ Ten pat, XXIII, 1-2 nr., 24 nr., 115 nr., 271-273 ir 279 psl.

¹²⁸ Ten pat, XXIV, 40-42 nr., 282 psl.

¹²⁹ Ten pat, XXII, 21 nr., 230 psl.

¹³⁰ Ten pat, XXIV, 36 nr., 282 psl.

¹³¹ Tėvas Silvestras Stanevičius Kretingos vienuolyno gvardijonu buvo 1839-1849 m., *Acta Capitulum prov. Lituaniae* (rankraštis) ad an. 1839, 351 psl., ir ad an. 1842, 365 psl. ; *Elenchus Cleri regularis, Ordinis Minorum S. P. Francisci Observantium*. Anno 1840, 9-bris 28 die. Tipis Gubernatorialibus, 6. Conventus Cretingensis ; *Elenchus Patrum et Fratrum Ordinis nostri. An. 1849 conscriptus*, 6. Conventus Cretingensis.

¹³² *Rekolekcijys dwasyzszkas i tris Dyjinas* padalintas, 2 psl. po antraštės nenu-meruotame rankraštyje.

¹³³ « Atrasi toy knigoy, Skaytitojau milas, Medytacyjes ysz rožkningu, o labiausey yr kuó dauggiausey ysz lotiniszka Weykala, kório paraszós *Meditationes de prae-cipuis Fidei Mysteriis etc.* Auctore Joan. Mich. Krasat i kalba žemaytyszka iszgol-ditos», ten pat.

¹³⁴ Ten pat, 1 psl. nenumeruotas.

apie tėvų pareigas vaikams¹³⁵, apie tvarką ir tvarkos palaikytojus¹³⁶, apie globėjų pareigas globojamiesiems¹³⁷, apie tarnų ir šeimininkų pareigas¹³⁸.

7. PAMOKSLŲ SAKYMAS

Pabrėža ne tik gerai paruošdavo ir pasirašydavo savo pamokslus, bet taip pat ir puikiai sugebėdavo juos pasakyti ir klausytojus įtikinti tiesos ir doros kelią atvesti. M. Valančius, kuris gerai pažino Tėv. A. Pabrėžą, apie jo pamokslus taip rašo : « Žmonės jo pamokslų kaip kokio apaštalo su didžiausia atidžia klauso ir nemaž gauna pelno išganingo »¹³⁹. Tumas-Vaižgantas taip pat tvirtina, kad jis « sakė begalo gražius pamokslus, kurių klausytis rinkdavos ir iš tolimesnių parapijų tikintieji »¹⁴⁰. P. Ruškys sako, kad Tėv. A. Pabrėžos pamokslai buvo labai vertinami ir klausomi. Sueidavo žmonės ir iš tolimiausių parapijų¹⁴¹. V. Biržiška taip pat pripažįsta, kad Tėv. A. Pabrėža tapo išgarsėjusiu pamokslininku¹⁴².

Juozas Povilonis, kuris nagrinėjo Pabrėžos pamokslų stilių, sako, « kad jis nesistengė veikti į žmogaus protą, bet į jausmus ir tik per jausmus siekė savo tikslo, todėl jis stengėsi, kad jo pasirinktos istorijėlės būtų vaizdingos ir stiprios, pagaunančios klausytoją ir įtikinančios »¹⁴³. Tačiau toks teigimas nėra teisingas, nes, išgilinusi į Pabrėžos pamokslus, matoma, kaip jie logiškai Šv. Raštu, Tradicijos mokslu ir didžiųjų scholastikų argumentais pagrįsti. Dėl to teisingiau būtų sakyti, kad jis savo pamokslais veikė klausytojų protus, valią ir jausmus ir per juos laimėdavo žmonių atsivertimą.

Vien į jausmus veikdamas, pamokslininkas to nepasiekia. Jis turi paveikti visas sielos galias : protą, valią ir jausmus. Tėv. A. Pabrėžos pamokslai buvo gana ilgi. Kai kurie turi net 40-50 puslapių, dėl to, vien į žmonių jausmus veikiant, klausytojai greitai pavargtų, pamokslai pabostų ir neturėtų pasisekimo. Pabrėža gi, kaip matome iš

¹³⁵ *Priedai*, XXIII, 4 nr., 272 psl.

¹³⁶ Ten pat, 5 nr., 272 psl.

¹³⁷ Ten pat, XXIV, 7 nr., 281 psl.

¹³⁸ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 51 psl.

¹³⁹ V. VALANČIUS, *Raštai*, 274 psl.

¹⁴⁰ TUMAS-VAIŽGANTAS, *Medžiaga kun. A. Pabrėžos biografijai*, žr. *Žinyčia*, 1900, 2 nr., 71 psl.

¹⁴¹ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 50 psl.

¹⁴² V. BIRŽIŠKA, *Aleksandrynas*, II, 309 psl.

¹⁴³ J. POVILONIS, *K. Ambraziejaus Pabrėžos pamokslų stilius*, žr. *Dienovidis*, 1939, 3 nr., 124 psl.

likusių pamokslų rankraščių, stengiasi paveikti visas minėtąsias sielos galias. Jis pasirinktąją temą nagrinėja labai giliai, įvairiapusiškai, populiariai, kaip tikras žemaitis realistas.

Jau esu minėjęs, kad jo pamokslai laikantis iškalbos vadovėlių taisyklių akademiniu metodu, sekant garsiųjų pamokslininkų pamokslų pavyzdžiais, parašyti, kai kada tik žemaitiškai ištisai išversti ir supopuliarinti, kad mažai išsilavinę klausytojai juos suprastų. Tą jis atvirai savo pamokslų pastabose ir pasisako ¹⁴⁴.

Tėv. Pabrėža pamokslus sakė ne tik Kretingos vienuolyno bažnyčioje, kaip anksčiau darydavo pranciškonų vienuolynų pamokslininkai, bet taip pat įvairiomis progomis ir kitose Šiaurės-Vakarų Žemaitijos parapijų bažnyčiose. P. Ruškys rašo, kad Pabrėža pamokslus yra sakęs šiose vietovėse : «Andriejave, Beržore, Budriuose, Darbėnuose, Gargžduose, Jokūbave, Kalnelyje, Kartenoje, Kontaučiuose, Kretingoje, Laukžemėje, Lenkimuose, Lieplaukėje, Mosėdyje, Salantuose, Šilgalėje (Šilutė) ¹⁴⁵, Tveruose, Vėžaičiuose ir Žlibinuose »¹⁴⁶.

---

¹⁴⁴ *Rekoekcyjys Dwasyszskas*, Prabylymas, 2 psl. nenumeruotas.

¹⁴⁵ *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*. Medžiaga biografijai. Sudarė Kretingos kraštotyros muziejaus darbuotojai, Kretinga 1971, mašinraštis, 48 psl.

¹⁴⁶ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža*, mašinraštis, 51 psl.

ANTROJI DALIS

ŽEMAIČIŲ PAPROČIAI PABRĖŽOS PAMOKSLUOSE

I VAIKŲ AUKLĖJIMO PEDAGOGIKA

Tėv. Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos pamokslai apima visą moralinį Šiaurės-Vakarų Žemaičių gyvenimą nuo gimimo iki mirties, paliečia krikštynas, vestuves ir laidotuves. Jie apima kūdikystę, jaunystę ir senatvę, vaikų, tėvų ir šeimininkų pareigas, socialinius žmonių santykius — samdinių, ir šeimininkų, valstiečių ir bajorų, vyrų ir moterų apsitaisymą, jų elgesį, pasilinksminimus, dainas ir šokius, darbus ir talkas, pagonybės liekanas, burtus, prietarus, priežodžius ir keiksmus, netikėjimo apraiškas, švenčių papročius, girtavimą ir ištivirkimą.

Tiesa, visi šie dalykai yra bendri visų tautų žmonėms, dėl to visų kraštų dvasinio gyvenimo mokytojai, moralistai ir pamokslininkai, kuriais didžia dalimi savo teigimus grindžia ir Pabrėža, smerkia visa tai, kas priešinga Dievo ir Bažnyčios įsakymams. Pabrėža tik iškelia jų savitą išraišką, atseit, kaip ir kokių būdu ir kokiose aplinkybėse tie prasižengimai padaromi, ir taip atskleidžiami pamokslininko laikų žemaičių papročiai. Žinoma, pamokslininkas jų smulkiai neatpasakoja, nedetalizuoja, o tik pasako, kas juose jo laikų moralės dėsnių buvo smerkiama, ir tuo būdu mums palieka liudijimą ne tik apie žemaičių papročius, bet ir bendrai apie tų laikų moralinį Bažnyčios mentalitetą.

Tiesa, pamokslai nėra pirmaeiliai šiam reikalui šaltiniai, ir etnografai jais vienais remtis negali. Jie turi ieškoti pirmaeilių šaltinių, paremtų dokumentais, bet, pirmaeilių dokumentų neradus, reikia ištirti pamokslininko išsilavinimą ir klausytojų laikyseną. Pabrėžos atveju apie tai abejonių nekylo. Jis tiesiog kalbėjo apie tuos papročius, kurie pažeisdavo krikščioniškąją moralę. Tai buvo aktualu, ir didžiulės minios jų klausė ir taisė savo gyvenimą.

Tėv. Ambraziejus Pabrėža savo knygelėje *Parkratima qnt Saužinės*, norėdamas padėti tikintiesiems darant sąžinės sąskaitą iš ketvirto Dievo įsakymo, iškelia šiuos klausimus : Kokias pareigas turi gimdytojai vienas antram ? Ko iš tėvų gali laukti vaikai ? Kaip vaikai turi elgtis su tėvais ?

Iš tolimesnių šio katekizmo klausimų ir atsakymų paaiškėja, kad vedusieji turi vienas antrą mylėti ir būti vienas antram ištikimi. Vyras savo moters neturi laikyti už « merge ar vergę ». Moteris negali

viešpatauti ant vyro. Vyras negali lengvapėdiškai išleisti žmonos kraičio.

1. TĖVŲ PAREIGOS VAIKAMS KŪNO ATŽVILGIU

Nagrinėdamas gimdytojų pareigas, Tėv. A. Pabrėža pirmiausia atkreipia motinos dėmesį į jos iščiose pradėtą kūdikį, kad ji jam nepakenktų per sunkiai dirbdama, naščiais vandenį nešdama ar labai susijaudindama, kad, taip elgdamasi, nelaiku pagimdžiusi savo kūdikį, be krikšto jo nenuvartų į kitą pasaulį¹. Toliau tiek knygelėje *Parkratima ant sausinės*, tiek pamoksle apie penktąjį Dievo įsakymą, sakytą Mosėdyje 1826 m., visas tokias motinas, kurios per savo kalbę, ar žolėmis ar kitu kuo panaikina nėštumą, vadina dvigubomis žmogžudėmis, nes jos nužudo ne tik kūną, bet ir sielą. Dvigubai nusideda ir visi tie, kurie koku nors būdu prisideda prie per ankstyvo kūdikio gimimo. Tokiais yra vyrai, kurie savo nėščias moteris verčia sunkiai dirbti. Vyrai, vaikai (bernai) ir kiti, kurie nėščias moteris muša, grasina mušti ir labai išgąsdina, ir dėl to jos pirma laiko pagimdo kūdikius. Tokią pačią nuodėmę papildo ir tie, kurie tuo tikslu nėščiai moteriai duoda žolių, nors nuo jų nėštumo ir neišgaišintų^{1 2}.

Anais laikais daug kūdikių mirdavo dėl motinų neatsargumo, nes buvo paprotys mažus kūdikius guldytis šalia savęs vienoje lovoje. Atsitikdavo, kad užmigusios motinos nuguldavo ar užtroškindavo savo kūdikius. Apie tai patyręs, Tėv. A. Pabrėža savo Mosėdyje 1826 m. sakytame pamoksle vadina jas žmogžudėmis. Jis po sunkia nuodėme motinoms draudžia guldytis su savim kūdikius. Sako, jei jos kūdikių ir nenugultų, vis tiek sunkiai nusidėtų, nes, šalia savęs guldydamos kūdikius, išstato juos mirties pavojui, dėl to kitose vyskupijose tokios net ekskomunikuojamos. Pastebi, kad motinos teisinasi, jog jos turinčios prie savęs guldytis, nes jie naktį verkia ir neleidžia pailsėti. Į tokių motinų pasiteisinimą pamokslininkas atsako, kad joms nieko kito nelieta, kaip tik kentėti. Jei jos pasirinko vedybinių gyvenimą, tai jos prisiėmė ir levos nuodėmę užtrauktus kentėjimus, — skausme gimdyti ir varge auginti savo kūdikius. Motinos dar teisinasi, kad daugelis motinų ir jos pačios guldo si prie savęs į lovą kūdikius ir jų nenugula ir neužtroškina. Tai tiesa, pritaria Pabrėža, bet taip pat yra žinoma, kad, taip darydamos, yra

---

¹ *Parkratima ant Saužinės* paraszė KUNEGAS EMBRAŽIEJUS PABRIEŽA, Bernardinas Kretingos klosztoriaus, Metusi 1849, 17-18 psl.

² Ten pat, 25 psl. ; *Pamokslay Wayringosy Materijosy*, 135 psl.

savo kūdikių mirties priežastimi. Kas gali užtikrinti už savo miega darbininkėms moterims, kurios, per dieną darbų išvargintos, miega per naktį kaip užmuštos ³.

Rūpi Tėv. A. Pabrėžai ir vaikų kūno gerovė ir jų ateitis, dėl to Salantuose 1815 m. apie tinginystę sakytame pamoksle primena, kad nusideda tėvai, kurie per tinginystę nesirūpina savo vaikų sveikata ar nepakankamai juos maitina, neparuošia jų gyvenimui, neišmoko darbo ar amato, iš kurio užaugę galėtų pragyventi. Nusideda tėvai, kai prageria, išeiškvoja ar praskolina savo namus ir ūkius, vaikams nieko nepalikdami. Tą patį primena gimdytojams ir kitame pamoksle apie gimdytojų ir globėjų pareigas, sakytame pirmą sekmadienį po Kalėdų ⁴.

Neužmiršo Tėv. A. Pabrėža ir nelegalioje moterystėje ar iš paleistuvystės gimusių vaikų, povainikių. Jis sąžinės sąskaitoje tokius tėvus klausia : Rasi jie paleistuvaudami nenorėjo susilaukti vaikų ir, moteriai tapus nėščiai, nėštumą panaikino ? Toliau klausia. Ar kūdikiui gimus, tokie tėvai rūpinosi, kad jis būtų auginamas, maitinamas ir mokomas tikėjimo dalykų ? Gal jis buvo marinamas, be reikalo mušamas ? Gal vyriškis neprisideda prie jo maitinimo ? Atsiminkite, kad jis jūsų neprašė pagimdyti. Jis dėl jūsų per visą amžių nešios paniekinantį «benkarto » vardą⁵.

Pabrėžos laikais buvo tėvų, motinų ir auklių, kurie, mažus vaikus mušdami juos sužalodavo. Dėl to jis labai griežtai prieš tokį jų elgesį pasisakydavo savo pamoksluose. Antai, minėtame pamoksle Mosėdyje 1826 m. jis sakė, kad mirtinai nusideda tie tėvai ir motinos, kurie be jokios atidos muša, plaka savo vaikus : tai per ausis jiems pliekdami, tai kumštimis bausdami, tai taip negailestingai pešdami, vos sprando nenusukdami, kad nuo to vaikai pasidaro ligoti, kuproti, kurti ar raiši, o tas dažniausiai atsitinka, kai supykusios motinos, mažam kūdikiui verkiant, jį muša, tarsi įniršusios meškos, jį drasko. Taip jaunus kūdikėlius sužaloja, dažnai ir mirtį pagreitina. Jis taip pat išpėja kūdikių prižiūrėtojas ir aukles, kurios neatidžiai kūdikius saugoja ar prižiūri ir per savo apsileidimą leidžia kūdikiui parpulti, susizeisti, užspringti, į ugnį įkristi ar karštu vandeniui nusiplikinti. Už tokį savo apsileidimą auklės yra atsakingos ir savo apsileidimą turi pasisakyti per išpažintį⁶.

³ *Parkratima qnt saužinės*, 18 psl. : *Pamokslay Wayringosy Materijjyosy*, 135-136 psl.

⁴ *Pamokslay Wayringosy Materijjyosy*, 385-386, 126 psl.

⁵ *Parkratima qnt saužinės*, 18 psl.

⁶ *Pamokslay Wayringosy Materijjyosy*, 137 psl.

2. TĖVŲ PAREIGOS VAIKAMS SIELOS ATŽVILGIU

Dar jautresnis Tėv. A. Pabrėža yra dvasinio vaikų aukėjimo srityje. Čia jis ne tik beldžiasi į tėvų sąžinę, kad jie savo vaikus pakrikštytų ir krikščioniškai dorai auklėtų ⁷, bet ir savo pamoksluose duoda jiems naudingų patarimų. Kai kuriuos jo šios rūšies pamokslus galima pavadinti anų laikų vaikų ir jaunimo auklėjimo vadovėliais. Tokiu yra pamokslas *Apey Pawinastis Gimditoiu apey waykus*, sakytas Darbėnuose 1818 m. antrą sekmadienį po Trijų Karalių. Šią temą pamokslininkas pasirenka, remdamasis to sekmadienio Evangelijos žodžiais: «Vaikelis augo ir stiprėjo, jis darėsi pilnas išminties, ir Dievo malonė buvo su juo (Lk. 2,40). Nuo šiais žodžiais aprašytos Jėzaus kūdikystės pamokslininkas pereina į žmonių vaikų kūdikystę. Juos suskirsto į dvi rūšis: vieni Jėzaus pavyzdžiu auga pilni išminties ir Dievo malonės (jų yra labai mažai); antri iš mažų dienų auga pilni nedorybių ir nuodėmių (jų yra labai daug). To priežastimi yra gimdytojai. Tos minties vedamas, jis kalba apie gimdytojų pareigas vaikų auklėjime. Pirmoje dalyje kalba apie tėvų pareigas, liečiančias dvasinį ir dorinį vaikų auklėjimą, o antroje — apie pareigas, kurios liečia jų kūną. Bet šiame pamoksle katekizmine klausimų ir atsakymų forma išnagrinėja tik pirmąją dalį ⁸.

Antras pamokslas tokia pačia tema sakytas Kretingoje 1820 m., šv. Jono Krikštytojo šventėje. Šio pamokslo moto paimtas iš šv. Jono šventės Evangelijos: «Kaip manai, kas bus iš šio vaiko? » (Lk. 1,66). Tuos žodžius ištare kaimynai, kai dar tik aštuonių dienų kūdikis, angelo nurodymu pavadintas Jonu, atvėrė nebyliu tapusio tėvo Zacharijo lūpas. Šia mintimi vadovaudamasis, Tėv. A. Pabrėža pamokslo pradžioje, žvelgdamas į savo laiko vaikus, klausia: «Kas bus iš šito vaiko? Kas bus iš šitos mergaitės? Kokio iš jų išaugs žmonės, kuriuos taip blogai auklėja jų gimdytojai? Baugu darosi, kai matau, kad maži vaikai daro didelių žmonių nuodėmes. O vienok niekas iš krikščionių neatveria burnos, kad gimdytojai susizgribtų ir geriau savo vaikus mokyti». Dėl to pamokslininkas jaučia pareigą išpėti gimdytojus ir atskleisti jų klaidas, kurias jie daro augindami ir mokydami savo vaikus ⁹.

Trečias pamokslas *Apey Pawinastis gimditoju yr Apeku nu dicl Wayku*, sakytas sekmadienį po Kalėdų, prasideda tais pačiais žo-

⁷ *Parkratima qnt saužinės*, 19 psl.

⁸ *Kninga Tórėti sawiey Kozonius*, 41-48 psl.

⁹ Ten pat, 581-582 psl.

džiais, kaip ir pirmasis. Jo turinys yra panašus į dviejų pirmųjų, tik skirtinga forma liečia gimdytojų ir globėjų pareigas vaikų auklėjime^{10 11}. Idomių įtarpų yra apie vaikų auklėjimą ir kituose Tėv. A. Pabrėžos pamoksluose.

Vaikui gimus, reikia jį pakrikštyti, o krikštijant, reikalingi krikšto tėvai, arba kūmai — vyras ir moteris. Kūmai yra įpareigoti savo krikšto sūnus ar krikšto dukteris — podes, jei tėvai nemoko, išmokyti jų išganymui reikalingų dalykų. Atsitikdavo, kad šios pareigos neatlikdavo nei tėvai, nei kūmai. Jų apsilaidimą pamokslininkas pavaizduoja vaizdingu pavyzdžiu. Du kaimynai nešdavo vieni kitų vaikus krikštyti. Per krikštynas tarp jų užsimezgė draugystė, kuri davė progos ir po krikštynų dažnai vaišintis. Besivaišindami vieni ir kiti pamiršo mokyti vaikus tikėjimo dalykų. Atsitiko, kad klebonas 15 metų mergaitę, nemokančią atlikti išpažinties, pradėjo klausinėti katekizmo. « Kiek yra dievų ? » Atsakė : « Trys ». « Kaip jie vadinasi ? » « Tėvas, Sūnus ir Šv. Dvasia ». « Kuris vyresnis ? » — « Tėvas ». Kuris iš jų tapo žmogumi ? — « Šv. Dvasia ».

Tas nežinojimas, sako Pabrėža, yra dėl tėvų apsilaidimo ; jie per visus metus su vaikais nieko nekalba apie pamokslus, nemoko katekizmo, o kalba tik apie gyvulius, dirvas ir kitus netinkamus dalykus, kurie dar kūdikiuose sužadina aistras. Pamokslininkas klausia : « Kas nesijuoktų, girdėdamas tėvą savo 7 metų sūnui sakant: « Jupele mano, ar galėtų būti kaimyno mergelė tavo drauge ? » « Kas nesijuoktų, kad išgirstų motiną sakant: « Mano Katrele, man atrodo, kad tau labai patinka kaimyno sūnus ? » Tokios kalbos vaikams daug giliau įstringa atmintin, kaip katekizmo pamokos, bet į tai nekreipia dėmesio nei gimdytojai, nei kūmai¹¹.

Taigi pirmutinė tėvų ir globėjų pareiga yra vaikus krikščioniškai auklėti, nes Dievas iš jų pareikalaus griežtos atsakomybės. Tėvas A. Pabrėža sako: « Nors tėvas ir motina būtų pamaldūs, dažnai atliktų išpažintį ir priimtų komuniją, bet, jei jie nesirūpintų savo vaikus išauklėti dorais ir Dievą mylinčiais, susilauks pragaro bausmės¹². Dievas moterystės luomą pakėlė sakramentu, kad vedusieji žinotų, jog jie privalo ne tik vaikus gimdyti ir auginti jų kūną, bet ir auklėti jų sielą ».

Tėvai ir motinos paaugusius savo vaikus turi išmokyti tų dalykų, kuriuos turi tikėti, ir tų, kurių turi laikytis. Dėl to vos tik vaikas bent kiek ateina į protą, tuoj pat reikia jį išmokyti persižegnoti,¹⁹

¹⁰ Pamokslai; *wayringosy Maleryjasy*, 121-129 psl.

¹¹ *Kninga Tōreti sawiey Kozonius*, 99-100 ir 587 psl.

¹² Ten pat, 41-42 psl.

kalbėti Tėve mūsų, Sveika, Marija, ir Tikiu į Dievą. Paskui išmokyti 10 Dievo įsakymų ir 5 Bažnyčios įsakymus, 7 sakramentus ir sielos išganymui būtinai reikalingus dalykus, kad vaikas žinotų, ką privalo daryti ir ko neturi daryti, jei nori būti išganytas. Jie turi išmokyti, kaip, papildžius sunkią nuodėmę, atlikti gerą išpažintį ir ką reikia daryti, atlikus blogą išpažintį. Gimdytojai visų šių dalykų ne tik atmintinai turi savo vaikus išmokyti, bet ir išaiškinti jų reikšmę¹³.

Čia Tėv. A. Pabrėža paaiškina tėvams, kaip vaikams išaiškinti tikėjimo tiesas. Jis taip pat ragina tėvus dažnai priminti savo vaikams, kad, jei jie nesilaikys Dievo ir Bažnyčios įsakymų ir nedarys gailestingumo darbų, negalės laimėti dangaus karalystės. Gimdytojai taip pat turi savo vaikus išmokyti, kaip elgtis su tėvais, mokytojais, giminėmis ir namiškiais, kaip užsilaikyti bažnyčioje per pamaldas ir kaip klausyti pamokslų. Jie turi raginti vaikus rytą ir vakarą kalbėti poterius, šventomis dienomis su savim vestis į bažnyčią, dažnai atlikti išpažintį ir priimti komuniją, mokyti gailestingumo ir nuolankumo, kad pajėgtų kitų padarytus nemalonumus ir įžeidimus dėl Dievo kentėti ir iš širdies atleisti¹⁴.

Tėv. A. Pabrėža bara tuos tėvus, kurie nė truputėlio nemoko savo vaikų pagrindinių tikėjimo dalykų, visą auklėjimą, ir mokymą palikdami motinoms, tesižino jos su vaikais. Tokius tėvus jis palygina su gyvulių patiniais, kurie negyvena poromis ir visai nesirūpina vaikais¹⁵. Geras tėvas vaikų auklėjimo naštos niekuomet neuždeda ant vienos motinos pečių, bet pats tuo labai rūpinasi, nes tai yra svarbiausia jo pareiga¹⁶.

Toliau pamokslininkas atsako į gimdytojų pasiteisinimus, kad jie tiek tegali savo vaikus išmokyti, kiek patys moka, arba jų mokymui neturi laiko. Jis jiems atsako, jei pats nedaug ką žinai, tai savo vaikus ir samdinius atiduok kitiems mokyti, siųsk juos į bažnyčią pamokslų klausyti ir pats jų klausyk, tada daugiau išmoksi. Į tėvų pasiteisinimą, kad neturi laiko vaikų mokyti ar į bažnyčią vesti, nes vaikams reikia ganyti gyvulius, o patys neturi laiko nė atsikvėpti, pamokslininkas atsako, kad tokie tėvai daugiau vertina gyvulius kaip vaikų sielas. « Turite kiek galėdami vaikus vesti pamokslų klausyti. Jei kiekvieną šventą dieną negalite visų atsivesti, tai bent pakeisdami vienus vieną, antrus antrą atsiveskite ir taip visada darykite »¹⁷.

¹³ Ten pat, 582-584 ir 47-48 psl.

¹⁴ Ten pat, 48 psl. ; *Pamokstaj Wayringosy Materijosy*, 380 psl.

¹⁵ *Kninga Tōrėti sawiey Kozonius*, 585 psl.

¹⁶ *Pamokstaj Wayringosy Materijosy*, 125 psl.

¹⁷ *Kninga Tōrėti sawiey Kozonius*, 386-388 psl.

Negana vaikams žinoti, ką jie turi tikėti, bet reikia juos mokyti ir gera daryti, dėl to gimdytojai turi stengtis iš pat mažens į vaikų širdis įdiegti: «1. idant jie kuo labiausiai garbintų Viešpatį Dievą, 2. ypatinga meile mylėtų Jėzų Kristų, savo Išganytoją, 3. idant būtų pamaldūs į švč. Mergele Mariją, 4. idant gerbtų šventus sakramentus, bažnyčias, šventas dienas ir dvasininkus».

Vaikams dar reikia ir tai papasakoti, kad viskas, kas tik įvyksta, ar laimė ar nelainė, išeina iš Dievo rankų, dėl to viską reikia priimti be murmėjimo. Be to, reikia jiems pasakyti, kad viską, ką tik mes gero darome, paties Dievo mums suteiktomis galiomis darome, nes jis mums padeda. Be Dievo pagalbos mes nė mažiausiai pagundai atsisipirti negalime. Pagaliau labiausiai vaikams reikia įkalti į galvą, kad nuodėmė yra visų didžiausia blogybė, dėl to jos labiau reikia bijoti kaip pačios mirties ir nuo jos labiau bėgti kaip nuo visų kitų piktybių ¹⁸.

Gimdytojams nepakanka vaikus mokyti, bet reikia juos prižiūrėti ir saugoti nuo blogio, kad nenusikalstų piktomis sauvalėmis ir kitomis nuodėmėmis. Jie, matydami blogį darantį vaiką, turi juos įspėti, sudrausti, ir bausti, o jei neklauso, «plakti karoty». Tėv. A. Pabrėža sako, kad nusideda tėvai, kurie, patyrę savo vaiką negerai elgiantis ar išgirdę keikiant, «bažnyčios», begėdiškus žodžius vartojant, nieko nesako, nebaudžia.

Gimdytojai dar turi pašalinti iš vaikų aplinkos visus tuos dalykus, kurie galėtų jų vaikus išmokyti blogo. Jie privalo neleisti savo vaikams susidraugauti su blogo gyvenimo asmenimis, mėgstančiais girtuokliauti, palaidai gyventi. Neleisti vaikų į tokias vietas kur jie galėtų ką nors blogo išvysti. Jie turi būti labai akyli ir saugoti savo šeimyną, kad, vaikams matant, nebūtų netinkamai elgiamasi, kad vaikai begėdiškai nekalbėtų ir nedainuotų. Vaikui išėjus į svetimą kiemą, gimdytojai paskui turi teirautis pas dievobaimingus asmenis, kaip vaikai tenai apsiėjo, kur vaikščiojo, ką darė, su kuo «pastowynie». Gimdytojai turi savo vaikams uždrausti vogtus daiktus nešti į namus. Tėv. A. Pabrėža sako, kad kai kurie vaikai moka, tai peiliuką, tai kaspinėlių pavogti, tai venterį svetimą ištuštinti, tai iš svetimų spąstų paukštį parnešti, tai iš svetimo kiemo obuolius, slyvas, agurkus, kiaušinius ir kitus svetimus daiktus į namus parnešti. Yra tokių glupų tėvų ir motinų, kurie, matydami savo vaiką svetimus daiktus parnešant, «ne tyktay nebaud, ale dar pagyr tardantis tatay wayks geray kad i nómus neszi». Visi tie gimdytojai,

¹⁸ Ten pat, 388-389 psl.

kurie į čia išvardintus dalykus nekreipia reikiamo dėmesio, sunkiai nusideda¹⁹.

Dar labiau Tėv. A. Pabrėža ragina tėvus saugoti paaugusius vaikus nuo visokios rūšies į nuodėmę vedančių veiksimų, o ypatin-
gai išstatančių juos neskaisčių nuodėmių pavojun. Jis sako, kad jie turi atimti iš vaikų net muzikos instrumentus, jei mato, kad jie savo muzika sutraukia daug laisvo elgesio jaunuomenės. Taip pat jie turi atimti iš vaikų šautuvus, pištaličius ir kardus, jei mano, kad tų daiktų griebsis vaikai kerštui arba « ont eydamakistys ». Jie turi išvaryti iš narnų pasileidusius tarnus ir tarnaites. « Mergių jaunų pri sunu paaugósiu nómusy sawa negadyjes. Nekóryi gimditoiey nieką ónt to neatbo, o kad paskóu stoies negeray, kad losnay pako-
las sodeg pri ógnys, kas tam kalts, iey ne Gimditoiey, kóryi, toky jauna asaba sómdy ? ».

Pamokslininkas įsako gimdytojams prižiūrėti, kad vaikai šventomis dienomis kortomis iš pinigų neloštų, baidyklėmis persirengę po kiemus nesivalkiotų, neleisti vyriškiams persirengti moteriškais drabužiais, o moteriškosioms vyriškais, uždrausti išdaigas daryti su moteriškosiomis arba su vyriškiais, prižiūrėti, kad vaikai per daug neragintų svečius gerti. Jei turi nedoras knygas ar kitokius raštus, ar tai eiles, ar tai dainas, turi iš namų pašalinti. Atradę kokį begėdišką, paveikslą, turi būtinai sudeginti ar suplėšyti²⁰.

Gimdytojai neturi leisti savo vaikams vienoje lovoje berniukams su mergaitėmis gulėti, nors jie dar būtų ir labai jauni. Tie tėvai, kurie guldo mergaites ir berniukus vienoje lovoje, išstato juos nuodėmės pavojun ir patys nusideda²¹. Kitame pamoksle Tėv. A. Pabrėža vėl bara tėvus už mergaitės su berniuku viename patale guldymą. Jis sako, kad toks paprotys yra paveldėtas iš pagonių ir yra prakeiktas, nes yra didelių papiktinimų priežastimi. Visų sunkiausiai nusideda gimdytojai, kurie liepia tarnaitėi su vaikiu viename patale gulėti, nors ta tarnaitė būtų ir doriausia. Pagaliau gimdytojai blogai daro savo sūnų leisdami su nedievobaimingu tarnu ar piemeniu, arba dukrelę su palaido gyvenimo aukle, tarnaitė ar įname²². Negana to, tėvai ir motinos neturi siųsti savo dukterų ar tarnaičių prigulti arkli-
dėse bernų draugystėje, arba siųsti mergaites su berniukais į pievas²³.

¹⁹ Ten pat, 42-44 psl.

²⁰ Ten pat, 43-45 psl.

²¹ Ten pat, 44 ir 38 psl. ; *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*. Prie šio pamokslų rinkinio, 21 psl.

²² *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 123 psl.

²³ *Kninga Tóreči sawiey Kozonius*, 44 psl.

Gimdytojai turi akylai prižiūrėti tarnus, aukles, piemenis ir įnamių vaikus, kurie labai dažnai yra įpratę daryti neskaisčius nuodėmes ir tarsi nuodais užkrečia visų namų vaikus, kuriuos paskui sunku atpratinti²⁴. Tėv. A. Pabrėža dar išpėja gimdytojus, kad jie į savo namus nekviestų darbui pasileidusių ir savo liežuvio nevaldančių siuvėjų ir batsiuvių. Kitame pamoksle jis tiesiog įsako tėvams, kad jie uždraustų vaikams draugauti su siuvėjais, batsiuvais ir muzikantais. Matyt, jie nebuvo tokie pavyzdingi, kaip M. Valančiaus aprašytas Palangos Juzė, jei Pabrėža drįsta tvirtinti, kad niekas iš gimdytojų neatkreipia dėmesio į tai, kiek tie velniui parsidavę žmonės kiekviename kaime palieka blogio²⁵.

Toliau Pabrėža sako, kad nusideda tie gimdytojai, kurie, savo dukteriai leidžia naktimis pas kaimynus po svetimas kamaras ar po savo namų užkampius²⁶ su nereikalingais asmenimis valkiotis, «bala-mutity, muzykomis pjauty»²⁷. Kitoje vietoje vėl primena gimdytojams, kad jie sergėtų savo dukteris ir neleistų joms valkiotis ir draugauti su vyrais, nežiūrint, ar jie būtų jauni ar seni. Į tėvų pasiteisinimą, kad tas vyras moko jas darbų, arba skaityti ir rašyti ir pats yra šventas žmogus, Pabrėža atkerta: «Kou? skaytity moka? Geriaus tegul tavo duktė eina į dangu, ne kaip skaityti besimoky-dama, prisiplakusi meilėje, turės kentėti pragare. O kas dėl šven-tumo, šventieji tiktai danguje, atrodantieji šventais su kūnu gyvena pasaulyje, kurie arti maišydamiesi tampa šėtonais»²⁸. Nuostabu, kad toks šviesus ir mokytas vyras, koks buvo Pabrėža, taip aštriai pasisakė prieš mergaičių mokymąsi skaityti ir rašyti. Matyt, kad tie mokytojai buvo kokie nedori valkatos, nuo kurių dažnai nukentė-davo doros mergaitės.

Gimdytojai taip pat neturi leisti, kad jų dukterys arba mergai-tės palydėtų svečią į patalą, lovos parodyti ar pašildytą patalų nunešti, nes tuose palydėjimuose labai dažnai, jei ne pačios nusi-deda, tai apie save blogas kalbas sukelia. Kiti tėvai, norėdami išleis-ti už vyrų savo dukteris, leidžia jaunikačiams pas jas lankytis, nepaisydami, kad savo dukteris įveda į baisias nuodėmes. Tokie tėvai, kaip Dovydas sako, «Savo dukteris paaukojo velniams» (Ps 105, 37) ir dar sako, kad čia nėra nieko blogo. Į tai Pabrėža

²⁴ Ten pat, 44 psl.

²⁵ Ten pat, 45 psl. ; *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 124 psl.

²⁶ Apie Pabrėžos laikų kaimo žmones, jų papročius, santykius, trobas ir darbus gana gerai, nors neišsamiai, rašo A. PAKALNIŠKIS, Žemaičiai. Etnografija. Chicaga, II. 1977. 7-24 psl.

²⁷ *Knīga Tōrėli sawiey Kozonius*, 42 psl.

²⁸ Ten pat, 44-45 psl.

atsako : «Nors ir nieko nebūtų, tačiau piktna žmones, kurie vienaip ir kitaip apie tai kalba». Tokie gimdytojai turi taisytis, atgailauti ir atlikti išpažintį. Jis sako, kad blogai elgiasi ir tie gimdytojai, kurie, turėdami vyriškį leisti į lažą ar kariuomenę leidžia jam, einančiam lažą ar stovinčiam sargyboje, savo dukterį nunešti valgyti, labiausiai tada, kai ji pati nori²⁹.

Išaiškinęs gimdytojams, ko jie turi savo vaikus mokyti, nuo ko saugoti ir ką uždrausti, pamokslininkas jiems primena, kad jie yra pirmieji ir pagrindiniai autoritetingi vaikų auklėtojai. Pasak Pabrėžos, nei kunigai, nei pamokslininkai negali tiek sėkmingai vaikų mokyti, kiek tėvai, jei tik jie laiku juos pradėtų mokyti ir prižiūrėtų, kad vaikai tą darytų, ką jie jiems liepė daryti. Ne be pagrindo tėvai yra vadinami regimaisiais dievais, nes jie nuo pat užgimimo moko sūnus ir dukteris, kad už jų gimdytojus nėra nieko didesnio žemėje. Dėl to pagarba gimdytojams padaro tai, kad kiekvieną jų žodį vaikai įsideda savo širdin. Čia daug padeda nuolatinis, be pertraukos mokymas, stipri priežiūra ir paskatinimas daryti gera.

3. IŠMINTINGAS VAIKŲ BAUDIMAS

Idomi Tėv. A. Pabrėžos pamokslų pedagogika yra išmintingas vaikų baudimas. Jis dažnai ragina blogi darančius vaikus sudrausti. Tvirtina, kad dažnai ir sunkiau nusideda tie tėvai, kurie nemoka vaikų doro gyveninio mokyti ir, jiems blogai elgiantis nesudraudžia. Sako, kad atsiranda ir tokių gimdytojų, kurie dėl glupo vaikų įsimylėjimo leidžia pro šalį visas jų išdaigas, kurias jie daro, nepaisydami nuostolių kitiems vaikams ir patiems tėvams. Bet ar tokią meilę galima vadinti meile ? Savo patarimą pamokslininkas pagrindžia Šv. Rašto posakiu : « Kas myli savo sūnų, plaka jį dažnai, kad juo džiaugtųsi savo gale » (Eklė, 30,1).

Į tėvų pasiteisinimą, kam čia plakti, Adeną sūnų ar dukterį teturiu, plakant dar vaikui gyvybę atimtum, Pabrėža paaiškina, kad taip labai plakti nereikia, bet užkirsti vaikui tai pagal reikalą pataria ir Šv. Raštas. Toliau jis klausia : « Ar mili isztyisu sunó tawa, kuri pagimdey ? iey mili tąkey anam reykalý óžkyrsk: o iey anóu lecinsi, iey so anóu žertawosi; neczesliws esi Tievay arba Motuna ? ateys ta dyina kórioiy Merksi nóu wayka sawa »³⁰. Jei vaikai nuo pat kūdikystės ims tėvų neklausyti, jiems liepiant ką daryti, niurnės

²⁹ Ten pat, 45 psl.

³⁰ Ten pat, 590-591 psl. ; *Pamokslay Wayringosy Materijosity*, 125-126 psl.

ir atsisakinės ir darys, kas jiems patinka, o ne tai, ką tėvai liepia, tai toks vaikų elgesys jau pranašauja tėvams blogą ateitį.

Į tėvų pasiteisinimą, kad jų vaikams nei bausmės, nei plakimas nieko nepadedą, Pabrėža atsako, kad jie netinkamai juos baudžia. « Glupay be perstoijma krimsty, o dar aszrey tyronyszakai muzsty, nieką nepamaczis». Jis sako, kad yra tokių gimdytojų, ypač tėvų, taip piktų, kurie švelnesnio žodžio vaikams nepasako, bet «be parstoijma szauk óž mąka dayta musz, krusz : tokio spasabó gimditoiey lojodamis yr karodamis, nemoka waykus, ale gadyn, nežmonymis dara, ale giwoleys »³¹. Visiems gimdytojams jis liepia įsidėmėti tris dalykus, jei nori vaikus pataisyti: bausti teisingai, išmintingai ir švelniai³².

Kai kurie vaikų prasikaltimai yra vaikiški. Į juos galima nekreipti dėmesio ar tik švelniai pabausti. Kiti vaikų prasikaltimai yra dideli, kaip tai vagystės, keiksmas, sauvaliavimai, muštynės ir panašūs. Už tokius nusikaltimus reikia ne tik barti, bet ir bausti, jei yra vilties pataisyti. Bet dažnai tėvai neturi pusiausvyros. Jei vaikas truputį nusideda, šaukia, rėkia, peša, o už dideles nuodėmes, kaip pasigėrimą, nieko nesako. Kai gimdytojai supyksta, tarsi vilkai drasko savo vaiką, o kai pyktis praeina, tyli. Pabrėža sako : « Netey wayka karoty ; ne pyktómy budams karok wayka óž nóusydiejyma, ale tóukarto, kad nebysi sópikys, nes karodams waykus ysz sópikyma óžgluszisi tyktay anus, yr neóžlaykisi prigólczios mieras karojymy, o tey karodams yr pats Dywóu nosidiesi »³³.

Tiems tėvams, kurie sako, kad jie tik supykę tegali savo vaikus barti ir bausti, Pabrėža atsako, kad tuo atveju vaikai ne tėvų bijo, bet jų barimo ir bausmių, ir tik akyse stengiasi jiems patikti, o už akių darys taip, kaip darė. Tegul tėvas ar motina pyksta ne ant vaikų, bet ant jų nuodėmės ir bausdamas tesako : «Visada gerai elkis, o niekada nebūsi baudžiamas. Jei tavęs nemylėčiau, leisčiau tau, ką nori daryti, bet kadangi tave myliu dėl to baudžiu, kad žinodamas, jog tai yra bloga, taptum geru žmogumi». Čia Pabrėža savo teigimą vėl pagrindžia Šv. Raštu : « Tu užgausi jį rykšte ir išlaisvinsi jo sielą iš pragaro » (Pat 23,14).

Bet Pabrėža vėl ir vėl gimdytojams primena, kad vaikų baidimas turi būti nuosaikus ir švelnus. Jis bara tėvus, kurie supykę savo vaikus muša per galvą, per akis botagu ar vėzdū, kojomis spardo ar, už plaukų pagrobę, per ausis, nosį ar nugarą kumštimis daužo.

³¹ *Kninga Tórėti sawiey Kozonius*, 591 psl.

³² Ten pat, 591-592 psl.

³³ Ten pat, 592 psl.

Taip tik budeliai elgiasi³⁴. Gimdytojai turi vaikus bausti išmintingai. Turintiems 6 ar 7 metų vaikų, jei neklauso ir blogai elgiasi, pataria plakti rykšte. Kai paaugęs, jei nepasitaisys, nepakenks ir ažuolo vytis. Be to, tėvas turi bausti smarkiau, o motina švelniau. Tėvui nubaudus vaiką, ir motina turi jo nusikaltimus smerkti, sakydama, kad teisingai buvo nubaustas, bet kartu turi jį paguosti, ir, prie savęs glausdama, sakyti, kad daugiau taip nesielgtų. Taip elgiantis, vaikas mylės gimdytojus, jų bijos ir duosis vedamas geru keliu³⁵. To gimdytojai nepasieks, jei jų tarpe nebus sutarimo vaikų baudime, dėl to Pabrėža sako, kad labai sunkiai nusideda tėvas, kuris, motinai vaiką plakant dėl reikalo, neleidžia plakti, arba, kai tėvas vaiką plaka, motina puola tėvui į akis ir neleidžia bausti³⁶.

Daug yra tėvų, kurie vietoje kūno plakimo savo vaikus vien liežuviu plaka, ir dar blogiau yra, kai vietoje prideramo baudimo įmaišo keiksmų. Už menkiausią nusikaltimą pradeda vaikus keikti, šelminti, niekinti ir jiems blogo linkėti. Bet kas iš to ? Taip elgdami, gimdytojai nieko nelaimi, tik vaikus keikti išmoko, o kartais ir jų pačių linkėtą prakeikimą užtraukia.

Vaikams į vyrus ar moteris išaugus, kai jau jie turi apie 30 metų, tėvų griežtumas jau nieko jiems nepadeda. Tada jau reikia laikytis Dievo įkvėpto šv. Pauliaus patarimo : « Tėvai neerzinkite savo vaikų » (Ef. 4,4). Suaugusiems vaikams daugiau padeda lengvas subtilus perspėjimas, o ne aštrus pabarimas. Jei suaugusius vaikus norėsite per daug aštriai pataisyti, nieko nelaimėsite³⁷.

4. TĖVŲ PAVYZDŽIO POVEIKIS VAIKAMS

Pagaliau, pabaigęs patarimus, ko ir kaip vaikus mokyti, Pabrėža kalba apie tuos gimdytojus, kurie tartum tyčia moko savo vaikus blogį daryti, o mokyti gera už nieką laiko³⁸. Šis dalykas jį taip paveikia, kad jis iš anksto atsiprašo klausytojų, jei jis dėl tokio gimdytojų elgesio susijaudinęs skardžiais žodžiais ims šaukti.

Tokie netikę gimdytojai yra tie, kurie savo blogu pavyzdžiu paskatina vaikus daryti blogį. Jei jau bet koks blogo matymas vaikus paskatina į blogį, tai dar labiau paveikia tėvų duodamas blogas pavyzdys. Tas poveikis pirmiausia išplaukia iš Dievo suteik-

---

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat, 593-594 psl.

³⁶ Ten pat, 42 psl.

³⁷ Ten pat, 594-595 psl.

³⁸ Ten pat, 595 psl.

tos gimdytojams vyresnybės, į kurią vaikai iš prigimties yra linke žiūrėti su pagarba. Dėl to kiekvienas gimdytojų darbas, kiekviena kalba, kiekvienas elgesys vaikams giliai sminga į širdį, ir jie daro tą patį, ką matė gimdytojus darant. Šis palinkimas sekti tėvų pavyzdžiu išplaukia iš pačių vaikų, kurie, būdami kūdikiais, dar negeba skirti, kas gera ir kas bloga, ir viską daro, kaip jų gimdytojai, dėl to nė apsaityti neįmanoma, kokią turi įtaką vaikams geri ar blogi gimdytojų darbai. Ne veltui sakoma, kad vaikai panašesni į tėvus darbais, kaip veidais ³⁹.

Darbėnuose 1818 metais sakyta pamoksle Pabrėža nurodo, ko patys tėvai turi saugotis, kad savo augančių vaikų iš mažens nepapiktintų. Jis sako, kad sunkiai nusideda tie tėvai, kurie vaikų akyse myluojasi, bučiuojasi ir per daug intymiai tarp savęs elgiasi. Dar daugiau nusideda tie, kurie paaugusius vaikus guldosi su savim į vieną lovą. Pamokslininkas tokius tėvus vadina prakeiktais, nes jie tuo būdu daugelį vaikų papiktina. Į tėvų pasiteisinimą, jog vaikas dar neatėjęs į protą ir nieko nesupranta, atsako, kad velnias jam protą padidina. Į tėvų pasiteisinimą, kurgi guldysim, kad ne savo bute gyvenam, neturim tiek kambarių ir lovų, Pabrėža atsako, kad prieš vestuves reikėjo apsigalvoti, kur pasidėsit su vaikais, o dabar, nors ir pasiskolinę, privalot išigyti viską, kas geram vaikų auginimui reikalinga. Kitaip jūsų laukia pragaras ⁴⁰.

Dar vaizdingiau apie tą patį dalyką Tėv. A. Pabrėža kalba kitame pamoksle, kuriame taip pat griežtai draudžia tėvams guldytis su savim vienoj lovoj 3-5 metų vaikus, manant, kad jie nieko nesupranta. Tokį tėvų galvąjąją pamokslininkas su panieka paneigia, sakydamas, kad kai kurio vaikai gema su dantimis. Savo teigimui patvirtinti duoda pavyzdį iš gyvenimo kaip 10 metų berniukas, gulėdamas su aukle, tapo tėvu. Taip pat griežtai draudžia vaikus guldyti vienoj lovoj ir su kitais asmenimis. Jam kaip kunigui buvo gerai žinoma, kaip daug vaikų tokiose aplinkybėse prarasdavo nekaltybę. Dėl to jis savo pamoksle šaukia : « Kaip daug yra tokių, kurie, vos iš kūdikystės išauge, savo krikšto metu gautą nekaltybės rūbelį, tą gražiausią Dievo malonės žiedą, praranda ? Bet iš kur tas ištvirtimas taip mažuose vaikuose atsiranda ? Tikrai ne iš kur kitur, kaip iš gimdytojų pasileidimo, kurie, savo blogus norus tenkindami, begėdžiais tampa »⁴¹.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat, 598 psl.

⁴¹ Ten pat, 599 psl.

Jis taip pat sako, kad nusideda motinos, kurios, neprisidengusios krūtų, žindo kūdikius, matant kitiems paaugusiems vaikams, o dar labiau nusideda tos, kurios, taip netinkamai žindydamos kūdikius, «trayszka pyina ónt Wayku sava aplinkou stovrineziu»⁴². Dar labiau Pabrėža bara tas motinas, kurios leidžia vaikams rankomis savo krūtis liesti⁴³, ir tas, kurios leidžia po savo antį kūdikiui žaisti. Tokias motinas vadina tiesiog velniškomis, kurios pačios tiek kartų nusideda, kiek iš to malonumų patiria, o kūdikis, gavęs tokį papratimą, paskui pragare pražus⁴⁴. Taip pat ir tos motinos nusideda, kurios, plaudamos kūdikius, nepavaro šalin paaugusių vaikų ir auklių. Jis bara ir tas motinas, kurios, vaikams natūralius reikalus atliekant per aukštai marškinėlius pakelia⁴⁵.

Pabrėža juokiasi iš tų tėvų, kurie, vaikus keikdami, plūsdami, pykdami ir mušdami, varo poterių kalbėti, o jei kada tėvai pamiršta juos priversti, tai jie, kaip gyvulėliai, be jokios maldos atsigula, o tai daro dėl to, kad niekuomet nemato tėvų poterių kalbant. Dėl to jis tėvams sako: «Jei vaikai matys tėvus kas rytą ir vakarą atsiklaupusius meldžiantis, jie taip pat noriai melsis. Vaikus mokant poterių, reikia juos taip mokyti, kaip mokant juos vaikščioti: reikia juos už rankelių paėmus vesti ir su jais kartu eiti». Dėl to jis sako: «Jei norite, kad jūsų vaikai dorai ir dievobaimingai gyventų, jūs patys turite gyventi pavyzdingai». O kad tokiam gyvenimui tėvus paskatintų, jis jiems primena didelę atsakomybę už vaikų auklėjimą⁴⁶.

Iš tikro, dažnai patys tėvai vaikus išmoko daryti pikta. «Argi ne tiesą sakau! Klausia Tėv. A. Pabrėža. «Kas aną mažą vaiką išmokė «bažytis», keikti, kitus negražius žodžius kalbėti, jei ne tėvai ir motinos, kurie pripratę vienas antrą ir savo vaikus tokiais žodžiais keikti ir pravardžiuoti»⁴⁷. Labiausiai tėvai prasikalsta nešvariomis kalbomis, kurios vaikams tampa didelių nuodėmių priežastimi. Dėl to blogai daro tėvai, kurie, vaikams girdint, per pietus, vakarienę, talkas ir linų mynimą netinkamai kalba, galvodami, kad tos kalbos jiems nekenkia. Jie nekreipia į tas kalbas dėmesio, nežinodami, kad tai, kas seniems nekenkia, jaunimui yra išganymo

⁴² Ten pat, 45-47, 123 psl.

⁴³ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 122 psl.

⁴⁴ Ten pat, 122-123 psl.

⁴⁵ *Kninga Tòrėti sawiey Kozonius*, 47 psl.

⁴⁶ Ten pat, 597 psl.

⁴⁷ *Kninga Tòrėti sawiey Kozonius*, 597 psl. ; *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 124 psl.

nuodai, nes vaikai labai domisi tokiomis kalbomis, kurios paskui juos įveda į baisias nuodėmes ⁴⁸.

Tėv. A. Pabrėža dar primena tėvams, kad jie sunkiai nusideda, jei, vaikams girdint, begėdiškai kalba ar dainuoja, jei savo vaikus keikia ir kitiems šlovę plėšia, jei per daug puošiasi, jei neina į bažnyčią, neklauso pamokslų ir tokiu savo pavyzdžiu vaikus paskatina tą patį daryti ir religinėje praktikoje apsileisti. Taip pat nusideda motinos, kai, vaikams girdint, pasakojasi pastojimus ir gimdymo sunkumus. Nusideda ir bobutės, apie panašius dalykus besikuždėdamos ⁴⁹.

Dar labiau nusikalsta tie gimdytojai, kurie, sunkios nuodėmės nebijodami, vaikams liepia bloga daryti. Pabrėža sako, kad tokie gimdytojai yra. velnio tarnai. « Tokie gimdytojai, nors ne žodžiais, bet veiksmais sako biesams: Jūs nesirūpinkite mūsų vaikų pradžutimi; mes patys juos įmesime jums į nagus »⁵⁰. Jis sako, kad taip daro tos motinos, kurios bara savo dukteris, kad nesipuošia, kad prieš jaunimo netinka, kad piktinančių madų neseka, kad bauriai iškirptų «šiurelkų» nenešioja. Čia Pabrėža atskleidžia savo laikų žemaičių papročius, kaip tada tėvai tuštybę ir išdidumą ugdė, kaip patys dukterims siūdino tada madoje buvusias «šiurelkas», jupeles, į kurias, pasak jo, baisu ir¹ pažiūrėti, patys liepė marškiniams be apikaklių vilkėti, patys vertė jas į «paredkas ir veseles eity, szokyniety, kultiyis sō jaunuomeny». Patys tėvai «zalietu» metu liepdavo savo dukteriai vienoje lovoje su jaunuoju nakvoti, patys tėvai liepdavo vaikams vogti svetimus medžius ar ką kita svetimo į namus gabenti⁵¹.

Tėv. A. Pabrėža užjaučia gimdytojų papiktintus vaikus. Jis sako : vargas tiems vaikams, kurių tėvas ir motina, jiems regint, duoda didžiausių papiktinimų pavyzdžius. Didesnis vargas toms dukterims, kurioms gimdytojai tyčiomis liepia karolius ant kaklo nešioti, tyčiomis nepadoria « šiurelką » — kikliką pasiūdina, tyčiomis liepia su jaunimu drąsiai žaisti, « koltyis, žirtawoty», dainuoti, į vestuves eiti ir naktimis «po kamaras czesnis prowity». Bet visu didžiausias vargas toms dukterims, kurias gimdytojai siūnčia miegoti į vieną kambarį su vyriškiu, nors ir ne vienoje lovoje, nors ir vedusiu ar giminaičiu⁵².

⁴⁸ *Kninga Tōrėli sawiey Kozonius*, 598 psl.

⁴⁹ Ten pat, 600 psl.

⁵⁰ Ten pat, 601 psl.

⁵¹ Ten pat.

⁵² *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 125 psl.

Toliau Pabrėža sako, kad nedaug yra tokių tėvų ir motinų, kurie liepia vaikams bloga daryti, bet yra daug tokių, kurie pagiria vaiką bloga darantį. Atsitinka, kad maži vaikai kai kada padaro kitiems nuostolių, ką nors svetimo parnešdami į namus. Ne tik obuolius, slyvas, agurkus, morkas, bet ir kiaušinius, viščiukus, vištas, žaseles, ėriuką ar paršiuką. Kaip tada elgiasi gimdytojai ? Yra tokių tėvų ir motinų, kurie, pamatę vaiką ką nors svetimo parnešant, nebaužia ir neliepia atgal nunešti, bet pagiria, paglosto, kad moka surasti ir į namus parnešti. Pagaliau yra ir tokių gimdytojų, kurie tarnaujantį vaiką prašo ką nors parnešti iš šeimininkų. Kiti vėl, jei sūnus kokią žmogų sumuša, jį į padanges kelia, kad gerai padarė, kad tokiam seniai taip reikėjo. « Neapsileisk, sūnau, tokiems latrams »⁵³. Kitame pamoksle Pabrėža teigia, kad patys tėvai išmoko vaikus girtuokliauti ir muštis ⁵⁴.

5. GLOBĖJŲ IR ŠEIMININKŲ PAREIGOS

Savo pamoksluose Pabrėža taip pat primena ir globėjų pareigas, kurie globoja našlaičius. Jų pareigos yra tos pačios, kaip ir gimdytojų. Globėjai, patėviai ir pamotės turi saugoti našlaičių turtus ir jų neišeikvoti. Jei išekvoja, nusideda ir turi sugražinti. Jie turi rūpintis savo globojamųjų kūno ir sielos auginimu ir auklėjimu. Jie turi mokyti juos gražaus elgesio, tikėjimo dalykų ir doro gyvenimo ; turi duoti gerą pavyzdį, saugoti juos nuo apsikrėtimo nuodėmėmis, kol užaugs, turi prižiūrėti, kad nebūtų alkani, sušalę ir nuogi, ir išmokyti, kaip sau duoną užsidirbti. Globėjai, kaip ir gimdytojai, nusikaltusius turi bausti, bet protingai ir su saiku⁵⁵.

Pabrėža nelieka nepriminęs ponų, mokytojų ir šeimininkų pareigų. Ši reikalą liečia daugelyje pamokslų. Dar klebonaudamas Raudėnuose 1798 m., pirmą Advento sekmadienį sakytame pamoksle Dievo teisėjo vardu šeimininkus ir ponus klausia, kaip jie mokė ir kaip užlaikė šeimyną ? Kaip ponai elgėsi su sau pavestaisiais, sūnumis, šeimyna ir tarnais ? Pamokslininkas primena, kad Dievas iš jų daug daugiau tikėjosi. Jis iš jų laukė, kad jie, gerai elgdamiesi su jiems pavestaisiais, laimės dangaus karalystę. Dabar gi, blogai atlikdami savo pareigas, ne tik patys žus, bet ir kitus jiems pavestus, Kristaus kraują atpirktus, pražudys, nes nemokė išganymui reika-

⁵³ *Kninga Tóreti sawiey Kozonius*, 602, psl.

⁵⁴ *Pamokslay Wayringosy Materijosy*, 124 psl.

⁵⁵ Ten pat, 127-128 psl.

lingu dalykų, nedraudė nepadoriai rengtis, leido moterims nešioti « šniūravones »⁵⁶.

Turi žodį Pabrėža ir mokytojams. Jis juos klausia, ar jie vaikus moko, kaip reikia. Gal jie neprižiūri, ar vaikai mokosi ar ne ? Jų pareiga yra prižiūrėti, kad vaikai neišdykauktų ; atkaklius ir grumtynes mėgstančius išpėti. Jie, kaip ir tėvai, turi saugotis, kad vaikų be reikalo supykę neplaktų. Jie turi prižiūrėti, kad vaikai veltui tėvų duonos nevalgytų ir kitų savo nedorais darbais į nuodėmes neįtrauktų. Pamokslininkas ragina mokytojus mokyti vaikus ir katekizmo.

Pabrėža moko ir ūkininkus, samdančius šeimynas. Jis šeiminkams liepia savo samdinius mylėti, rūpintis jų išganymu, blogi darančius sudrausti ir suderėtą algą užmokėti. Toliau pataria savo šeimynų per daug nespausti prie darbų, be reikalo nesibarti, gerai maitinti, priderančius drabužius duoti, sergančius prižiūrėti, už ligos laiką algos nenutraukti ir neteisingai jų neapkalbėti. Primena šeiminkams ir dvasines pareigas : žiūrėti, kad šeimyna suprastų tikėjimo dalykus, kad šventomis dienomis eitų į bažnyčią, kad kelis kartus per metus atliktų išpažintį, stebėti, kad samdiniai nedarytų kokių nors nedorų darbų, jų nepapiktinti savo elgesiu, jiems susirgus, pakviesti kunigą ir mirus palaidoti⁵⁷.

Tą patį tik kitais žodžiais kartoja ir savo pamoksle *Apie tinginystę*, sakytame Mosėdyje 1815 m. Jis sako, kad nusideda tie šeiminkai, kurie tingi savo šeimyną mokyti išganymui reikalingų dalykų ir per kitus jų nemoko, kurie, matydami blogi darančius, nieko nesako ir nebaudžia, kurie nepaiso ar net nežino, kokio tikėjimo yra jų samdiniai, nekreipia dėmesio į jų elgesį arba už blogus darbus dar pagiria. Nusideda ir globėjai, kurie iš tinginystės nesirūpina savo globojamųjų žemiškais ir dvasiškais reikalais⁵⁸.

Kitame pamoksle, sakytame Kretingoje 1821 m., per Šeštines, Pabrėža ragina šeiminkus ir ponus lygia dalimi su gimdytojais mokyti tikėjimo dalykų savo vaikus, samdinius ir globojamuosius. Jis gerai galvoja apie šeiminkus ir šeiminkes, kad jie pakankamai žino apie išganymui reikalingus dalykus, bet jis sako, kad nepakanka apie juos žinoti, o reikia jų mokyti ir savo šeimyną, nes jų vaikai ir samdiniai tų dalykų nežino. Jis primena, kad už vaikų nežinojimą tėvai ir šeiminkai turės atsakyti Dievui. Patys vaikai ir samdiniai Dievo teisme skūs, kad tėvai ir šeiminkai jų nemokė,

⁵⁶ *Kninga Tōrėti sawiey Kozonius*, 6-7 psl.

⁵⁷ *Parkratima ant Saužines*, 22-23 psl.

⁵⁸ *Pamokslay Wayringosy Materijosy*, 386 psl.

nesiuntė į bažnyčią klausyti pamokslų, net ir norinčių eiti į bažnyčią mišių klausyti šeimininkai neleido, čia pamokslininkas pakelia balsą ir šaukia : « O gaspadorey ! O Ponay ! Kaypo atsakisyti Ponou Dyiwou óž jusó waykus, Szeymina, yr Padonusius. — Byjoketiesgi, kad jums Pons Dyiws nepriskaytitum vysus griekus ju, koriu dasyleyd p ar netórieyma mokslą Jsžganima prigolinty»⁵⁹.

Iš šio nagrinėjimo išryškėja visas Tėv. Ambraziejaus Pabrėžos vaikų auklėjimo pedagogikos mokslas nuo kūdikio pradėjimo motinos iščiose iki pilnutinio žmogaus subrendimo, sulaukus 30 metų amžiaus. Ši pedagogika apima vaikų kūno ugdymą ir krikščionišką jų sielos auklėjimą. Jis, remdamasis Bažnyčios mokslu, gimdytojams įsako saugoti vaikų gyvybę nuo įvairių pavojų, rūpintis jų gerove ir ateitimi. Duoda naudingus patarimus ir dvasiniam auklėjimui, ir tobulinimui. Nurodo gimdytojų, kūmų, globėjų, mokytojų, ponų ir šeimininkų pareigas : vaikus krikštyti, krikščioniškai auklėti, poterių ir katekizmo mokyti, gera daryti ir saugotis blogio, raginti ir sudaryti sąlygas pilnutinio ir sąmoningo krikščionio susiformavimui. Pabrėžos pedagogika taip pat nurodo būdus, kaip, išmintingai baudžiant nepaklusnius vaikus, galima atitraukti juos nuo blogo ir padaryti paklusnius. Jis plačiai paliečia vaikų auklėjime blogo gimdytojų pavyzdžio įtaką vaikams paskatinimu daryti blogį ir pagyrimu už blogus darbus. Manau, kad ši Pabrėžos pedagogika dar nėra pasenusi ir mūsų laikais. **

---

⁵⁹ *Kninga Tórėti sawiey Kozonius, 325-326 psl.*

II. VESTUVINIAI ŽEMAIČIŲ PAPROČIAI

Naujos šeimos sukūrimas visose tautose laikomas dideliu ir svarbiu įvykiu, dėl to vestuvės yra apipintos įvairiais papročiais, apeigomis, kalbomis, šokiais, dainomis ir puotomis. Šioje srityje nuo kitų tautų neatsiliko ir lietuviai, ypač konservatyvūs žemaičiai. Per šimtmečius jie sukūrė įvairius vestuvinius papročius, kurie su visais nuo krikščioniškos moralės nukrypimais pasiekė Tėv. Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos laikus. Tai garsiajam žemaičių pamokslininkui davė progą savo pamoksluose iškelti visa, kas tuose papročiuose nesiderino su krikščioniška morale. Pamokslininkas, norėdamas savo klausytojus nuo tų papročių atgrasinti, turėjo jiems pasakyti, kas juose yra nedoro, dėl to turėjo tuos papročius atpasakoti. Kadangi jis savo pamokslus ištisai pasirašydavo, užtat mūsų etnografams paliko labai vertingą medžiagą, kuri atskleidžia XIX amž. pradžios vestuvinius žemaičių papročius.

1. PAMOKSLAI APIE MOTERYSTĘ

Iki šiol yra žinomi penki išlikę Tėv. Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos pamokslai apie moterystę : 1. *Pamokslas Apey Stoną Moteristys* — Sakits Sałatusy, ónt 40 Adinu Atpusku, laykó Sekmyniu, Metusy 1819. Pamokslas pradedamas laiško žydams žodžiais : «Tebūna visų gerbiama santuoka ir nesuteptas santuokos patalas» (Žyd. 13,4)¹; 2. Pamokslós Ont óntros Nedielys po Tryju Karalių — *Apey Pariedkas ir pariedkinikus*. — sakits Kretingóy Metusy 1820. Pamokslas pradedamas Evangelijos žodžiais: «Į vestuves taip pat buvo pakviestas Jėzus» (Jn. 2,2)²; 3. Pamokslós Ónt Pannos Szwęcziausys Gramnicziu. — *Apey Veseles*. Sakits Kretingóy Metusys 1821. Jis pradedamas Evangelijos žodžiais : « Parengei visų tautų akivaizdoje : šviesą pagonims apšviesti» (Lk. 2,31-32)³; 4. *Pamokslós Apey Paryszkadas i Stoną Moteristys yr ko*

---

¹ *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 225-244 psl.

² *Kninga Toreti sawiey Kozonius*, 49-56 psl.

³ Ten pat, 361-368 psl.

reik ónt prijemyrna Sakramento, Moteristys só Pažitku : tay ira kayp reik elgtýis laykó Zalietu, Ukwayzdziu, pyrm Szluba, yr laykó Pariedkas, Weselys. — Sakits Salátusy Metusy 1822 laykó Atpuskà 40 Adinu per Sekmynes. Pamokslas pradedamas Patarlių knygos žodžiais : *Namai, turtai duodami gimdytojų, gudri moteris ypatinga Viešpaties dovana* (Pat 19,14) ⁴ : 5. *Pamokslós Apey Kertwirta Pri-sakima Bažniczys Szętos : Neimk szluba yr weselys nedarik dyinosy ózgintosy nóu Bažniczys Szwętos.* Sakits Kretingo. Metusy 1824⁵. Buvo dar ir šeštas pamokslas — *Apraszims Pariedkas yr Weselys Žemaitiu.* Jis buvo pamokslų rinkinyje — *Pamokslay apey septynis sakramentus*, kuriuos mini M. Valančius savo *Žemaičių vyskupi-steje*⁶. Šis rinkinys su pamokslu apie vestuves iki 1940 m. buvo Kre-tingos Pranciškonų vienuolyno bibliotekoje, nes jį dviejuose straips-niuose 1939 m. pavartojo Kretingos Pranciškonų gimnazijos mokytojas Juozas Povilonis⁷. Užuominų apie vestuvinius papro-čius galima rasti ir kituose Pabrėžos pamoksluose ⁸, ir jo dvasinio turinio knygoje *Parkratima ant saužinės* ⁹.

Pabrėžai buvo gerai žinomi vestuviniai žemaičių papročiai, ypač tose vietovėse, kur jis ilgiau gyveno : Lenkimuose, Šiluvoje, Raudėnuose, Tveruose, Plungėje, Kartenoje ir Kretingoje ; taip pat ir ten, kur jis dažniau lankydavosi sakyti pamokslų ar rinkti augalų savo Žolininkui. Vadinas, jis savo pamoksluose lietė Šiaurės-Vakarų vestuvinius žemaičių papročius, kuriuos atsiminė nuo savo kūdi-kystės, nuo 1780 iki 1825 m., nes vėliau jau savo pamoksluose šių papročių nelietė. Atrodytų, kad šie papročiai labiausiai buvo iš-i-galėję Kretingos apylinkėje, jei jis net tris iš penkių dabar žinomų pamokslų sakė Kretingoje. Savo pamoksluose Pabrėža ypač bara muzikantus už visokias išdaigas ir dainininkus už per didelį šaukimą, kuris vestuvių ir laidotuvių metu Kretingos parapijoje tebebuvo tokio pat pabūdžio dar ir prieš antrąjį pasaulinį karą.

Pabrėža, kaip uolus kunigas, pastebėjo, kad priimantiems moterystės sakramentą didelių sunkumų sudarė nežinojimas bažny-tinių įstatymų ir moralės dėsnių, kuriuos jie laužė ruošdamiesi vestis ir vestuvių metu. Tai patyręs, jis savo pamoksluose išdėstė, ką su-situokiantieji turi žinoti ruošdamiesi moterystei ir kaip, ją priėmę,

⁴ *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 245-284 psl.

⁵ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 311-318 psl.

⁶ M. VALANČIUS, *Raštai*, II, 274 psl.

⁷ J. POVILONIS, *Dienovidis*, 1939 m. 3 nr., 122-125 psl. ; *Naujoji Romuva*, 1939 m. 48 nr., 873-875 psl.

⁸ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 184 psl.

⁹ *Parkratima ant saužinės*, 57-68 psl.

turi gyventi. Tuose pačiuose pamoksluose jis jiems atskleidė, kas dėl nežinojimo būdavo blogai daroma prieš vestuves ir vestuvių metu.

2. PAMOKYMAI BESIRUOŠANTIEMS VESTI

Pabrėža pataria, kad besiruošiantieji vestis save gerai ištirtų, ar juos Dievas šaukia moterystės gyvenimui, kad, joje gyvendami, būtų laimingi ir pasiektų išganymą. Norėdami tai sužinoti, jie turi prašyti apšvietimo malonės karštai meldamiesi, pasninkaudami, duodami išmalda ir darydami kitus galeistingumo darbus. Taip pat turi atsiklausti tėvų patarimo ir, jiems išmintingai patariant, jų klausyti. O tėvai duodami patarimą, « pavinį sergietyis, kad wyito rodos nedaritu primósa niejoky: yr kad dieley bagotos pasogos, arba dydóma gymynies nespauustu wayka sawa žanityis. Nes teyp daridamis ir patis Gimditoiey smertelnay grieszitu, yr wayka sawa ónt labay stroszniū neczesliwomu atwestu». Taip pat pataria pasitarti su nuodėmklausiu ir kitais dievobaimingais žmonėmis¹⁰.

Ruošdamasis vesti, ne paviršutiniškai tikrai žiūrėk į moterystės pareigas, bet gerai apsvarstyk visas sunkenybes ir pareigas, kokie bus vargai ir nemalonumai, jei negerą gausi žmoną ar vyrą, dėl to rimtai apsvarstyk, kokią rinktis žmoną ar vyrą. čia, Pabrėža duoda patarimą : «Asabos diel sawys yieszkok Cantliwos, yr Dyiwabaymingos. — kad butu tau ligi yr pri ómžiaus, yr pri znocznóma gymynies, yr pri patyis buda. Saugokyis yr nežanikyis só toky Asabó, kóri daug laika praleid ónt póuszymos, kóri miłay priimdinie pakliebnas pakwołas Graksztóma sawa, kóri perdaug linksma ira, kóri daug lubyi plaszkiety, kóri netrwalni yr wiewó pasiuta ira, dróusey akis mieszcziodama ónt wysokiu žmonių eyszkey roda sawa palinkyma ónt begedistys. — Kóri asaba tas idas tór, noris būt skaysteny óž pates žwaygždes, ne tyktay só anó nežanikes, ale sergekes, kad ana tawys anie matity nepamatitu: pagaliaus kawokes yr nóu taka, kurioumi ana waykszczió, diel nesósypaynioiyma só anó [...] Kas cze sakos apey moterysza, tas pats slūżyi yr viryszky asabay, labiausey tam, kórs só moteryszkó sósytykys žodžius nelaby gražius drapsta, kóris į moteryszka kybynie, gataws ixa grumtyis, kóltysis, kórs dyinoms szwėtoms geb bowityis po kyimys po karczymas, po burius etc. ». Toliau Pabrėža sako, kad gerą žmoną ar vyrą doriems ir pamaldiems jauniesiems padeda išsirinkti pats Dievas.

¹⁰ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 262 psl.

Priimant moterystę, reikia trokšti gero. Gera mintimi priima moterystę, kuris vedęs nori dorai gyventi, kad susilauktų ipėdinių, kurie savo katalikišku gyvenimu garbintų Dievą, kad, moterystėje gyvendamas, apsisaugotų neskaisčių nuodėmių ir iki mirties turėtų ištikimą gyvenimo draugą ir draugę.

Bloga mintimi vadovaudamiesi, priima moterystę tie, kurie veda vien dėl to, kad galėtų patenkinti savo kūno geidulius, ir tie, kurie per moterystę nori tapti turtingais ar aukštos kilmės šeimos nariais ¹¹.

3. KLIŪTYS SUKURTI MOTERYSTĘ

Nurodęs, kaip ištirti save, ar Dievas šaukia į moterystės gyvenimą, Pabrėža primena, kad moterystė yra Dievo įkurta ir Kristaus sakramentu pakelta, kad tam sakramentui teikiama reikalinga malonė¹². Bet besiruošiantieji priimti moterystės sakramentą taip pat turi žiūrėti, ar, jiems tuokiantis, nėra kokių kliūčių, kurios jų santuoką padarytų negaliojančią arba neleistiną (*invalida* ar *illlicita*) ¹³. Kliūčių, kurios Pabrėžos laikais moterystę darė negaliojančią, buvo 15¹⁴.

Apsirikimas būtų tada, jei jaunoji ar jaunasis būtų ne tas, su kuriuo buvo susitarta tuoktis, ir moterystė būtų negaliojanti. Bet, jei kas manytų imas bajoraitę, ar mergaitę manytų ištekanči už aukštos kilmės jaunikačio, o paskui paaiškėtų apgavystė, moterystė būtų galiojanti.

Vergystės kliūtis būtų tada, jei kas, vesdamas mergaitę, manytų, kad ji yra laisva, o po jungtųjų paaiškėtų, kad ji yra vergė, kurią jos ponas gali parduoti, tai tokia moterystė būtų negaliojanti¹⁵. Bet čia Pabrėža tuoj pastebi, kad pas mus nėra tokių vergių ar vergių¹⁶.

Skaistybės įžadų kliūtis saisto tuos, kurie pagal Bažnyčios apeigas yra padarę viešus vienuolinius įžadus. Tokių moterystė iki II Vatikano susirinkimo buvo negaliojanti. Paprasti pamaldžių vyrų ir moterų įžadai moterystę padaro tik neleistiną, ir Pabrėža sako, kad, kas veda, sunkiai nusideda¹⁷.

¹¹ Ten, pat, 263 psl.

¹² Ten pat, 225 psl.

¹³ Ten pat, 246 psl.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat, 247 psl.

¹⁶ *Parkatima qnt Saužines*, 58 psl.

¹⁷ *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 247-248 psl. ; *Parkratima qnt Saužines*,

Giminystės kliūtis, kurią Pabrėža žemaitiškai vadina gentystės kliūtimi, moterystėn neleidžia eiti ir daro ją negaliojančią iki penktosios kartos¹⁸.

Gentystė, giminystė (affinitas) kylanti iš moterystės tarp vyro ir žmonos giminių, irgi sudaro kliūtį jų giminių vedyboms. Taip vyras po žmonos mirties negali vesti nė vienos jos giminaitės iki penktosios kartos. Taip pat ir žmona, vyrui mirus, negali tekėti už vyro giminaičių. Jei susituoktų, jų moterystė būtų negaliojanti.

Gentystė atsiranda ir per papildytą paleistuvystę ir svetimavimą. Ji taip pat sudaro moterystei kliūtį iki trečiosios nuodėmę papildžiusiųjų giminių kartos. Jie negali nei vesti, nei tekėti už savo nuodėmės partnerio senelių, tėvų, brolių seserų ir jų sūnų ar dukterų. Jei susituoktų, jų moterystė būtų negaliojanti.

Gentystės giminystė atsiranda tarp tėvų, krikšto tėvų ir krikštijamųjų, arba, kaip Pabrėža vadina, podžių, o taip pat tarp tėvų, sutvirtinimo tėvų ir sutvirtinamojo. Iš šios Gentystės atsiranda kliūtis moterystei, kuri padaro jų moterystę negalimą (*invalida*).

Giminystė taip pat kyla ir iš legalaus išsūnijimo, kuri taip pat yra kliūtimi moterystei su išsūnytoju ir išsūnytojo vaikais, daranti tarp jų moterystę negaliojančią¹⁹.

Svetimavimas arba žmogžudystė (impedimentum criminis). Ši kliūtis atsiranda iš papildytos svetimavimo arba žmogžudystės nuodėmės su mintimi vesti. Ji geriau paaiškės iš Pabrėžos duodamų pavyzdžių.

Jei koks vyras, papildęs svetimavimo nuodėmę su kokia moterimi, paskui arba pats ar per kitą nužudytų savo žmoną, kad galėtų vesti ją, su kuria nusidėjo, jau negalėtų jos vesti, nes atsirastų kliūtis, kuri jo moterystę padarytų negaliojančią.

Jei kas iš susituokusių, kad ir nepapildęs svetimavimo, susitartų po savo žmonos ar vyro mirties vesti moterį ar tekėti už vyro, paskui, nors ir antrai pusei nežinant, nužudytų savo vyrą ar žmoną, jau negalėtų pažadėtosi moters vesti ar už vyro tekėti, nes atsirastų ta pati kliūtis.

Jei kas, būdamas vedęs, papildytų svetimavimo nuodėmę su pažadu, likęs našliu, vesti ir ji ar jis su tuo pažadu sutiktų, tada, jei jo žmona ar vyras ir natūralia mirtimi numirtų, negalėtų pažadėtosi ar pažadėtojo vesti dėl tos pačios kliūties.

Jei kas, būdamas vedęs, savo žmonai tebegyvenant, vestų

¹⁸ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 248-249 psl. ; *Parkratima qnt Saužines*, 58 psl.

¹⁹ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 249-250 psl. ; *Parkratima qnt Saužines*, 58-60 psl.

antrą ir su ja svetimautų, tai, ir pirmajai žmonai mirus, antrosios negalėtų vesti dėl tos pačios kliūties²⁰

Skirtingas tikėjimas. Ši kliūtis neleidžia katalikui tuoktis su nekrikštytu. Jei susituoktų, jų santuoka nebūtų moterystės sakramentas. Pabrėža sako : «Tokeys nekryksztitays ira Židay, Tatorey, Torkay, Baszkiray, yr kyty netôrėtis wieros krykszczionyszkôs »²¹. Tačiau, nors ir draudžiama tuoktis katalikui su nekataliku ar klaidatikiu krikščionių, jų santuoka yra gera, jei tik katalikių apeigomis yra atliekama. Bet, jei katalikas ar katalikė, susituokdami su klaidatikiu krikščionių, gali pramatyti, kad jį atitrauks nuo švento tikėjimo, kad negalės laikytis pasninkų, negalės šventomis dienomis šv. mišių išklausyti ir katalikiškai gyventi, arba, jei negalės vaikų katalikiškai auklėti, ir vis tiek tuokiasi, tai mirtinai nusideda.

Prievarta. Moterystė yra negaliojanti, jei kuris nors iš susituokiančių buvo priverstas tuoktis. Bet prievarta turi būti didelė, kaip tai grasymas užmušti, į kalėjimą uždaryti, žiauriai mušti, kankinti, laisvės dokumentus sunaikinti. Jei kas dėl nedidelės prievartos susituoktų, jo santuoka būtų gera.

Kunigystės Šventimai. Didieji kunigystės šventimai: subdiaconatas (kuris dabar panaikintas), diakonatas ir kunigystė buvo kliūtis sudaryti galiojančią moterystę²². Tik po Vatikano II susirinkimo Bažnyčia pradėjo duoti dispensus.

Moterystės ryšys. Moterystės ryšys neleidžia tuoktis, kol vyras ir žmona gyvi. Tik vienam jų mirus, gyvasis tampa laisvas ir gali tuoktis. Taip pat negalima gyvajam tuoktis, kol tikrai nežino apie vyro ar žmonos mirtį. Jei susituoktų nežinodamas, tokia moterystė būtų negaliojanti, ir, pirmajam vyrui ar žmonai atsiradus, reikėtų, antrąjį palikus, gyventi su pirmuoju.

Sužieduotųjų, arba zalių, kliūtis. Jei kas susižiedavęs, arba, kaip Pabrėža sako, zalietas padaręs, dėl kokios nors priežasties nesusituokia, tai tarp jų šeimų atsiranda artimumas, jų nariai, pasak Pabrėžos, tampa saviškiais, ir atsiranda kliūtis jų santuokai iki antrosios kartos. Taip sudariusieji zalietas, joms iširus, negali tuoktis nei su antrosios pusės tėvais, nei su broliais ir seserimis, nei su dukterimis ir sūnumis²³.

²⁰ *Kninga pyrma Apey Sakramentus.* 151-253 psl. ; *Parkratima qnt Saužines*, 60-62 psl.

²¹ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 263 psl. ; *Parkratima qnt Saužines*, 62-63 psl.

²² *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 253-254 psl. ; *Parkratima qnt Saužines*, 63 psl.

²³ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 254 psl. ; *Parkratima qnt Saulines*, 63-64 psl.

Amžiaus ir nepajėgumo kliūtys. Negalima tuoktis, kol jaunieji nesulaukia Bažnyčios santuokai nustatyto amžiaus: berniukas 14 metų, o mergaitė 12 metų, nors mūsų klimatinėmis sąlygomis tokie jaunieji dar tebėra vaikai. Jei kas susituoktų anksčiau, tokių moterystė negaliotų.

Nepajėgumas yra tokia kliūtis, kad vyras ar moteris negali atlikti moterystės gyvenimo pareigų, negali kūniškai santykiauti. Tokių santuoka negalioja. Jie turi skirtis. Nebent nepajėgumas būtų laikinas, arba jis atsirastų po jungtųjų.

Pagrobimo ir apgavimo kliūtys. Jei koks vyras iš meilės vedybų tikslu pagrobtų moterį ir su ja kur susituoktų, tai tokia moterystė negaliotų. Taip pat, Pabrėža sako, jei kokia mergaitė, kieno nors prikalbėta, laisvu noru, bet tėvams, giminėms ar globėjams draudžiant, pabėgusi iš namų, išteketų, tokia moterystė nebūtų moterystė.

Paslapties kliūtis atsiranda, kai kokia pora susituokia be savo klebono žinios arba be liudininkų. Jaunuosius sutuokti turi teisę jų klebonas. Jei jaunieji yra iš skirtingų parapijų, tai jungtųjų teisė priklauso jaunosios parapijos klebonui, bet tada jaunasis turi jam gauti iš savo klebono pažymėjimą, kad jo jungtuvėms nėra jokių kliūčių. Be klebono leidimo joks kitas kunigas neturi teisės galiojančiu moterystės ryšiu sujungti jaunųjų²⁴.

Beprotystės kliūtis. Bepročiai negali tuoktis. Jei susituoktų, jų santuoka nebūtų moterystė. Kitoje vietoje Pabrėža sako, kad negerai daro silpnapročiai, žlibi, kaltūnuoti ir labai nesveiki tuokdamiesi, nes jų vaikai per visą amžių turės kentėti tas pačias tėvų ligas²⁵.

Išaiškinęs kliūtis, kurios tuokiantis moterystę padaro negaliojančią, Pabrėža toliau aiškina kitas kliūtis, kurios santuoką padaro neleistiną (*illicita*), ir kas, jų nepaisydamas, tuokiasi sunkiai nusideda. Tos kliūtys yra: Bažnyčios uždraudimas, zalių sutartis, skaisybės įžadas ir uždraustos dienos.

Bažnyčios uždraudimas. Jei vyskupas arba klebonas dėl kokios nors priežasties neleistų eiti moterystėn, tai jaunieji turėtų klausyti. Jei kas atskirtas nuo Bažnyčios, ekskomunikuotas, neišrištas tuoktųsi; be to, jei kas, ponui neleidžiant dėl neatliktų įpareigojimų, tuoktųsi, visais šiais atvejais einantieji moterystėn sunkiai nusidėtų. Toliau Pabrėža smulkiai aiškina su šia kliūtimi surištus klausimus, bet man atrodo, kad nėra reikalo ilgiau prie jų sustoti²⁶.

²⁴ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 255 psl. ; *Parkratima qnt Saužines*, 64 psl.

²⁵ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 256 psl. ; *Parkratima qnt Saužines.*, 65 psl.

²⁶ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 256-257 psl. ; *Parkratima qnt Saužines*, 65 psl.

Zalietos, arba susitarimas tuoktis. Susižadėję jaunuoliai negali tuoktis su kitu, kol nenutrauktos pirmosios zalietos. Zalietomis žemaičiai vadina dviejų asmenų susitarimą tuoktis. Jos buvo viešos, kai buvo daromos prie liudininkų, ir slaptos, kai jas darydavo tik vieni besiruošiantieji tuoktis. Abejas zalietas nutraukti Pabrėžos laikais be svarbios priežasties buvo laikoma sunkia nuodėme.

«Tos Zalietos pastanawitas ira. — 1na dielto, kad po Zalietu lig szluba daryty galietu ar niera kokios peryszkadas i moteristy. — 2ra dielto, kad Jaunyijy po Zalietu par gerus darbus wysoky gatunka prisyspasabitu ont prijemyma Moteristys prigolętey. — 3ti kad só gero ózsystanawiyimó teeytu i Moteristy, kóri ira teyp sunkió warganó stonó, yr kad po apsyžanyiyma negayletumes »²⁷.

Pabrėža taip pat primena jauniesiems, darantiems zalietas be gimdytojų pritarimo, kad jų zalietos yra geros, bet jie sunkiai nusi-deda jas darydami negavę jų sutikimo.

Skaistybės įžado kliūtis. Kas padaręs įžadą skaisčiai gyventi, tas negali tuoktis ir, jei nepaisydamas savo įžado, susituoktų, papildytų sunkią nuodėmę, paskui dar dėl padaryto įžado, gyven-damas moterystėje, mirtinas nuodėmes pildytų, o pagaliau ir po vyro ar žmonos mirties antrą kartą negalėtų tuoktis. Suprantama, kad čia kalbama apie tokius skaistybės įžadus, kuriuos pats vienas žmogus gali Dievui padaryti: eiti į kunigus, stoti į vienuolyną, nesi-tuokti, niekada kūniškų nuodėmių neprisileisti. Taigi nevalia su tokiu tuoktis, nes baisi nuodėmė yra pačiam Dievui padarytą įžadą sulaužyti, ir, kuris tokį įžadą padaręs, norėtų tuoktis arba jau būtų susituokęs, turi kuo greičiausiai nuodėmklausio klausti, ką jis turi daryti²⁸.

Atgailos laiko kliūtis. Pabrėžos laikais jungtuves daryti ir vestu-ves kelti buvo uždrausta atgailos metu. Tai buvo draudžiama ketvir-tuoju Bažnyčios įsakymu. Apie tą uždraudimą. Pabrėža kalba ne tik pamoksle *Apey Pariszkadas i Stoną Moteristys*, bet ir *Apey Ket-wyrta Prisakima Bažniczys*²⁹. Tas Bažnyčios uždraustas laikas kelti vestuves buvo šešios savaitės nuo pirmo Advento sekmadienio iki Trijų Karalių šventės ir aštuonios savaitės nuo Pelenų dienos iki Atvelykio. Jei šiuo uždraustu laiku kam dėl svarbios priežasties

²⁷ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 258 psl. ; *Parkratima qnt Saužines*, 66 psl.

²⁸ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 258 psl.; *Parkratima qnt Saužines*, 66 psl.

²⁹ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 259 psl. ; *Pamokslay Wayringosy Mate-ryjosy*, 311-318 psl.

vyskupas ir leisdavęs tuoktis, tai vestuvės turėjusios būti be jokių išskilmių, be linksmybių, muzikos, šokių ir vaišių³⁰.

Žemaičių vyskupijoje tais laikais buvo uždrausta tuoktis ir kelti vestuves sekmadieniais ir šventomis dienomis ir buvo leidžiama tuoktis tik antradieniais, jei tą dieną nėra kokios nors šventės. Jei antradienį pasitaikydavo šventė, tai jungtuves būdavo galima nukelti į trečiadienį ar ketvirtadienį. Be to, Žemaičių vyskupijoje buvo uždraustos jungtuvės pirmadienį ir šeštadienį ir buvo leidžiama tuoktis sekmadienį prieš užgavėnes³¹, nes tada būdavo labai daug jungtuvių. Matyt, buvo bijoma, kad žmonės nekeltų vestuvių jau gavėniai prasidėjus.

Toliau Pabrėža aiškina atsakomybę jungtuves darančio ir vestuves keliančio asmens Bažnyčios uždraustu laiku. Pamokslininkas sako, kad toks užsitrauktų amžiną prapultį ir Dievo bausmes dar šiame gyvenime. Po mirties jis užsitrauktų pragaro kančias, nes papildytų tris mirtinas nuodėmes : kad pats ruošia vestuves, kad į tą pačią nuodėmę įtraukia jaunąją ir kad prikalba kunigą duoti moterystės sakramentą. Negana to, jis yra atsakingas ir už visas vestuvinių uždraustu atgailos metu papildytas nuodėmes : girtuokliavimą, neskaisčius šokius, nedorą elgesį, barnius ir šlovės plėšimą, nežiūrint to, kad ir tas nuodėmes darantieji turės atsakyti prieš Dievą.

Nesilaikantiems šio Bažnyčios įsakymo Pabrėža jautriais žodžiais graso didelėmis Dievo bausmėmis laikiname ir amžiname gyvenime. Jis sako, kad uždraustu laiku vedusiems Dievas neteikia savo malonių, reikalingų moterystės gyvenimui. Be Dievo malonės vedusieji negali gražiai sugyventi, dorai krikščioniškai vaikų išauklėti ir savo šeimos tvarkyti. Juos lydi visokios nelaimės ir ligos. Jiems sunku išlaikyti ir šventą savitarpinę meilę. Dėl visokių nesėkmių ir nelaimių jie kankinasi ir burnoja prieš Dievą.

Paskui Pabrėža aiškina, dėl ko Bažnyčia uždraudžia vestuves Advento ir Gavėnios metu bei šventomis dienomis.

Advento laikas yra skirtas pasiruošimui Kristaus gimimo šventėms, dėl to Bažnyčia ragina tikinčiuosius daryti atgailą, savo širdis atitraukti nuo nebūtinų reikalų, susirinkimų ir pasilinksminimų, o dažniau melstis, klausyti pamokslų, skaityti dvasinio turinio knygas, apmąstyti paskutinį Dievo teismą, atlikti išpažintį, kad Kalėdų metu

---

³⁰ Ten pat, 311-312 psl., Pabrėža nurodo, kad tai yra Tridento susirinkimo dekretas — Trid. sess. 24. Decr. De reformatione Matrimonii, cap. 10.

³¹ *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 259 psl. ; *Pamokslay Wayringosy Mate-ryjosy*, 312 psl.

jų tyrose širdyse teiktusi užgimti Išganytojas. Gi vestuvių linksmybės nuo visų šių dvasinių dalykų atitraukia. Advento ir Kalėdų metu ne apie kūną, bet apie sielą ir dvasinius dalykus reikia galvoti.

Gavėnia nuo apaštalių laikų yra Kristaus 40 dienų pasninku pasšvestas laikas. Ji skirta tam, kad tikintieji pasninkaudami pasiruoštų išpažinčiai ir velykinei komunijai. Ji taip pat skirta Kristaus kančios apmąstymui. Gavėnios metu tikintieji turi susilaikyti nuo valgių ir gėrimų. Jie tik vieną kartą per dieną gali pavalgyti, o vakare tik truputį užvalgyti. Jie turi susilaikyti nuo muzikos, dainų ir visokių pasilinksminimų ir kuo labiausiai sergėti visokių nuodėmių, o už praeito gyvenimo nuodėmės gailėtis ir atgailauti ³².

Į visa tai atsižvelgdamas, Pabrėža ir sako : «Nó patis dabarczióu mierkawokyt : argi gal weselnikay tas Gawienys pawinastis iszpyldity ? — kóris weselniks ysztórietu gawienio wyina karta tevalgys, yr macniu trunku negierys ? kóris weselniks myslitu apey dayktus dwasyszkus par wesely ? owszem kórs weselniks neprilódóutu pastara maysza grieku smertelnu smertelniausiu ? Tazgatis prycziana diel ko Bażnicza Szwęta óżginy yr žanityis yr swotus kely laykó gawienys » ³³.

Toliau Pabrėža aiškina, dėl ko Žemaičių vyskupijoje neleidžiama tuoktis ir kelti vestuves sekmadieniais ir šventomis dienomis. Katalikai yra įpareigoti sekmadienius ir šventas dienas pamaldžiai praleisti, išklausti mišias ir pamokslus, daryti sąžinės sąskaitą ir, jei reikia atlikti išpažintį, dalyvauti vakarinėse pamaldose ir daryti gailėstingumo darbus. Visa tai neįmanoma vestuviniams, kurie jau iš namų išvažiuoja degtine akis apipylę. Argi tokie gali tinkamai mišias išklausti ? O apie kitas pareigas ką ir bekalbėti ? Šventomis dienomis uždrausta tuoktis dar ir dėl to, kad šventą dieną papildytos nuodėmės yra didesnės. Dėl šių priežasčių Žemaičių vyskupijoje tik antradieniais leidžiama tuoktis ir kelti vestuves ³⁴.

4. PIRŠLYBOS ARBA ZALJETOS

Vestuves paprastai visi lietuviai pradėdavo piršlybomis, kurias žemaičiai net iki mūsų laikų tebevadina *zalietaimis* ³⁵. Jos susidėdavo iš kelių dalių : pasiruošimo, ūkvaizdžių, susitarimo ir pasiruošimo jungtuvėms.

³² *Pamokslay Wayringosy Materijosy*, 313-316 psl.

³³ Ten pat, 315-316 psl.

³⁴ Ten pat 316 ir sek. psl.

³⁵ A PAKALNIŠKIS, *Žemaičiai*, 25 ir sek. psl.

Zalietos buvo oficialus vedyboms paruošti būdas. Jaunieji, kurie šio papročio nesilaikė ir patys vieni susitardavo tuoktis, buvo laikomi nedorėliais. Apie tokius Pabrėža savo pamoksle Marijos įvedybų šventėje 1821 m. Kretingoje sako :

«Nesakau cze apey zalietas tas, kór Jaunykytis só Mergayty zalietas dara wyinódó ózkapeys pri neczista sósyklejowym kuniszkos malonys : nes tóudo kaypo tór sawa pyrszló pati welni; teyp anóudóus zalietas ira aptekósys griekays neczLstays : yr dydziaus prigól pri grieka neczistatas: - O wyinok ira tykroms zalietoms, iey szitay prižad wyns óntram žanityis »³⁶.

Nebuvo Pabrėžos uždavinys atpasakoti pilną zalių ir vestuvių eigą, o tik išpėti tikinčiuosius, kur jie nekrikščioniškai elgėsi ir nusidėjo. Jis pilno vestuvinių papročių vaizdo neduoda, nors toks vestuvinių papročių aprašymas būtų reikalingas ir geresniam jo pamokslų supratimui.

Trumpai vestuvinius žemaičių papročius aprašo Aleksandras Pakalniškis savo knygoje *Žemaičiai*³⁷. Tiesa, jis aprašo antrosios XIX amžiaus pusės vestuvinius papročius, bet, žinant kaip žemaičiai buvo konservatyvūs, reikia manyti, kad tie papročiai ir pirmoje XIX amž. pusėje buvo tokie patys.

A. Pakalniškis rašo, kad piršlybos prasidėdavusios sąvedybomis. Kai jaunasis-vaikis nusižiūrėdavo sau tinkamą partnerę, tai jis būdavo kieno nors suvedamas ir supažindinamas. Jei jie vienas antram patikdavo, tai paskui jaunasis su piršliu atvykdavo į jaunosios-mergės tėvų namus daryti zalių, nes kiekvienu atveju, kaip matėme iš Pabrėžos pasisakymo, zalietos būdavo reikalingos. Į zalietas važiuodavo ir pas visai nepažįstamą merginą. Apsukrūs piršliai pažinojo plačios apylinkės norinčias tekėti merginas, dėl to jauni ūkininkaičiai prašė juos įpiršti jiems pačias.

Kai jie įvažiuodavo į jaunosios tėvų sodybą, jaunasis pasilikdavo kieme prie arklių, o piršlys užeidavo į vidų ir klausdavo, ar išileis neprašytą svečią. Tėvai, apklausinėję, kas tas jaunasis, kiek turi žemės ; jei jiems patikdavo, liepdavo jį atsivesti. Suėję į trobą, susėdę šnekėdavosi, bet vestuvių klausimo neliesdavo, duodami progą jauniems pasimatyti. Pasikalbėję atsisveikindavo ir eidavo važiuoti namo. Nuėjęs prie arklių, jaunasis pasisakydavo, ar patiko jam « mergė ». Jei patiko, tai piršlys grįždavo vidun paklausti, ar « mergei » patiko «vaikis ». Jei jis jai patiko, tai jos tėvas išeidavo ir kviesdavo * vaikį » arbatos išgerti.

³⁶ *Kninga Tóreti sawiey Koznius*, 362 psl.

³⁷ A. PAKALNIŠKIS, *Žemaičiai*, 25-35 psl.

Kai grįždavo vidun, jaunoji būdavo gražiau pasipuošusi, o motina bekurianti ugnį arbatai virti ir kiaušinienei kepti. Piršlys iš kišenės ištraukdavo butelį ir statydavo ant stalo. Tuo tarpu motina paruošdavo stalą. Jaunoji prie stalo atsisėdavo šalia jaunojo. Tarp jų megzdavosi pašnekesys³⁸. Tada jaunikis su jaunąja apsiikeisdavo dovanomis, susitardavo, kada paduos užsakus ir, dalyvaujant piršliui, susigerdavo³⁹. Tuo tarpu piršlys su tėvais kalbėdavosi apie pasogą. Sutarę dėl pasogos ir nustatę dieną ūkvaizdžiams — jaunojo ūkio apžiūrėjimui, zalietininkai išvažiuodavo⁴⁰.

Dabar čia reikia įjungti aštrius pamokslininko Pabrėžos išpėjimus. Jis buvo pastebėjęs, kad tokių zalietų metu būdavo daug išgeriama⁴¹. Dėl to savo pamoksle, sakytame 1821 m. vasario 2 d., Marijos Įvedybų šventėje, Kretingoje, jaunuosius stipriai už tai bara. Jis pastebi, kad kai kurie jaunieji zalietų metu, kai labiausiai reikia turėti blaivų protą, jį apsvaigina stipriais gėrimais. Tada į nieką nežiūri ir darydami susitarimus. Nežiūri nė į vienas kitą, ar doras, ar visada tikrai katalikiškai gyvena. Nekreipia dėmesio, ar abu yra vienodo būdo, turto ir amžiaus. Nepasisako vienas kitam savo ydų pažeistos šlovės ir ligų, kurias tik paskui, po jungtelių, sužinos. Neatsižvelgia nė į kliūtis jų moterystei, kurios gali būti iš giminystės, neskaisčios nuodėmės ir kitų priežasčių, apie kurias jau anksčiau minėta. Dėl to nereikia stebėtis, jei jaunieji po jungtelių neturi Dievo malonės ir pragaištingai gyvena.

Visa tai išdėstęs, pamokslininkas kreipiasi į jaunuosius : « Klausykite, jaunieji, jei taip elgsitės laike zalietų, jei nekreipsite dėmesio į visus šiuos dalykus ir susitarsite tuoktis, susituokę būsite nelaimingi šiame pasaulyje ir po mirties. Jei norite su Dievo palaiminimu tuoktis, ne stiklę sergėkite, bet pirmiau atsiklauskite tėvų ir motinų, ar leidžia. O gundytojai, jei pramato savo vaikų laimę, neturi drausti ar dėl savo išskaičiavimų jų versti tuoktis »⁴².

Pasak Pabrėžos, didžiausios nuodėmės per zalietas padaromos, kai zalietininkai pasigeria. Jis sako : « Kas regietų laykó Zalietu musó ómžiuev ? Szytay netyktay Pyrszlis, ale yr nómiszkey Gimditojey, yr patis pagaliaus Jaunjių apsiger laykó zalietų. — pri asygieryma Jaunjių dasyleyd rožniu myslu neczistu, yr kytu grieku paey-

³⁸ S. SKRODENIS, *Žemaičių buitį J. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 67 psl.

³⁹ Apie išgėrimą su apeigomis rašo ir S. YLA, *Lietuvių šeimos tradicijos*, Chicago, III. 1978, 44 psl.

⁴⁰ A. PAKALNIŠKIS, *Žemaičiai*, 27 psl.

⁴¹ S. SKRODENIS, *Žemaičių buitį J. Pabrėžos pamoksluose*, 68 psl.

⁴² *Kninga Tōrėti sawiey Kozonius*, 362-363 psl.

nąčziu isz tokiu myslu, kayp tay bóczyawymos, begiedingu dasylytiejymu, cziesays yr gólieiyma wyino łowo. Tiews Motina budamis apsygiery praded nekóumet gwałtó mosity Jaunóujy ónt soderieiyma. — O pyrszlis priiryys arielkas, gwałtó noriedams sóderinty Jaunusius ; dasyld netyktay baysiu baysiausiu melagiscziu, ale dar sawa melagistes kreywoms prisikomis patwyrtin, kaypo but sakis tyisa, o tay vys dara diel apgawyma óntros nežynanczios szalyis. Pirszlis prsiriyys atsiwożyi pagalaus i wyina patala sógóklyty Jaunusius, per sava baysi melaginga perswadawoiyma, jog po sóderieyma jau anóu-dóm walno kópetoy góliety »⁴³.

Su piršlybomis, Žemaitijoje zalietomis vadinamomis, buvo sujungti ir *ūkvaizdžiai*. Po pirmojo susitarimo, praėjus kokiai savaitei, būdavo ūkvaizdžiai. Jaunoji su tėvais ir broliu važiuodavo apžiūrėti jaunojo ūkio. Jaunojo tėvai juos pavaišindavo. Jei jaunosios tėvams patikdavo ūkis, jie sutikdavo leisti savo dukteriai tekėti. Tada iš naujo prasidėdavo kietos derybos dėl pasogos, kartais išvažiuodavo nesusitarę. Jei matydavo, kad ūkis geras, padidindavo žadėtąją pasogą, jei menkesnis, sumažindavo.

Po ūkvaizdžių, jei susitaria, būdavo surašoma sutartis, kurioje įrašoma jaunosios atsinešta pasoga ir seniems jaunojo tėvams, kurie perleidžia jam ūkį, išimtinė. Paskui šią sutartį patvirtindavo notaras. Tada jaunieji artimiausią sekmadienį eidavo pas kleboną «ant poterių». Klebonas jiems liepdavo sukalbėti *Tėve mūsų, Sveika, Marija, Garbė Dievui, Tikiu į Dievą* ir paklausinėdavo iš katekizmo. Paskui per tris sekmadienius būdavo skelbiami užsakai, jaunas nupirkdavo žiedus ir dažniau lankydavosi jaunosios namuose. Abi pusės ruošdavosi vestuvėms ⁴⁴.

Pabrėža keliuose savo pamoksluose smerkia apgavystes ūkvaizdžiuose ir galutiniuose zalietų susitarimuose. Minėtame 1821 m. Kretingoje sakytame pamoksle jis taip sako :

«Musó Jaunyiy laykó zalietu yr Ukwayzdžiu to storijos, kad melagingay tórta padaugintu: kad skolų tykray neyszreiksztu, kad sawa neszlowes, arba sergalota giwenyma paslieptu»⁴⁵.

Kitame pamoksle Nekalto Prasidėjimo oktavoje 1827 m., sakytame Kretingoje, apie apgavystes taip kalbėjo: «Jaunyijy, Jaunosys, yr Pirszley randas bjaureys Szalbiereys, kad laykó Zalietu, yr ukwaiz-

⁴³ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 318 psl.

⁴⁴ S. SKRODENIS, *Žemaičių buitįs J. Pabrėžos pamoksluose*, 68 psl. ; A. PAKAL-NIŠKIS, *Žemaičiai*, 27-28 psl.

⁴⁵ *Kninga Tórėti sawiey Kozonius*, 362 psl.

džiu vyns óntram malóu: yr teyp: Szalbierós ira Jaunasis, Jaunoji, kad budams neysztykimos sveykatas, sakos esós esąti sveykiteli, nesergalota : kad sakos esós bagots : o óns diks plykis, wadynas bajoró, o praszczioks būdams. — rodos, jog tykray pamila sawa Jaunóujy : o óns kytas tolyi dydžaus mił, yr isz reykala tyktay anóu ym. — Rodos Jaunoji darbus mokači, o ana, ne verpty, ne austy, nemok geray. — Pirszlis taypogis, kórs małóu : Szalbierós ira. — Yr Ukvayzdynikay, yr Nómyszkey Ukvayzdziu, kóryi dara kokes sóktibes, Szalbiereys ira »⁴⁶.

Savo 1822 m. per Sekmines Salantuose apie moterystę sakytame pamoksle Pabrėža primygtinai reikalauja, kad zalietos ir ūkvaizdžiai būtų be jokių svaigalų, « nes Tóu karto galvas tóredamis primysóses nóu trunka, nespasabny esat ónt atprowyiyma geray Zalietu », ir kad tėvai, būdami girti, neverstų dukters tekėti⁴⁷.

Pabrėža taip pat primena, kad ūkvaizdžiai nebūtų daromi prieš šventes ir kad duodantieji skelbti užsakus pirma atliktų egzaminus.

«Labiausey tóu isydiekyt, kad Ūkvaizdžiu nekeitómyt prisz Szwynta Dyina. O tay dielto : wyina, jog Ukwayzdynikay budamis pagyrimy nebateyt rita meta ónt Mysziu szvėtu į Bažniczy, o kad kas yr ateyt, maž tiera pažitka isz pagyringa. — óntra dielto, kad Jaunyiy pyrm ózsaku atbutu Examyna pri Kónyga Klybona. —treti dielto, kad lig laykó padóuty butu Ožsakay Wiresnibey Bažniczys. — Oy : Kayp tay baysós daykts, kad tóu kartó ateyt óžsakus padóuty, kad jau Kónigs Koznadyje eyt į Kozelniszy. — O pri musó wynok tąkey teyp tropyjes »⁴⁸.

5. PO ZALIEŲ JAUMŲJŲ PASIRUPŠIMAS VESTUVĖMS

Oficialus žemaičių susitarimas po ūkvaizdžių prilygo Sužieduotuvėms, turėjusioms beveik pačių vedybų prasmę, dėl to, net joms iširus, atsirasdavo kliūtis naujoms vedyboms tarp tų šeimų. Tai primena ir Pabrėža, kalbėdamas apie moterystės kliūtis.

« Zalietas padariós só kokys Asabó, iey só tó asabó isz kokios priczinas nebapsyžanitu, byli tyktay bowa zalietas tykras jau ne tam, kórs atsytrauky neba tam nóu kórió atsytrauky, nevalnó žanityis, ne só tiwó, neba só motinó, ne só broló, neba só sesery tykróujy ne só sunó, neba só dóktery tikróujy, tos asabas, só kóry padariósi

⁴⁶ *Pamokslay Wayringosy Materijjy, 184 psl.*

⁴⁷ *Kninga pyрма Apey Sakramentus, 266 psl.*

⁴⁸ *Pamokslay Wayringosy Materijjy, 318 psl.*

bówa žanityis Zalietas (...) — O tau dielto, iogey per padarima Zalietu tykru, rādas nejóke Artymiste, łosnay sawyszskiste, kórji Bażnicze Szwęta paznoczji par wysa pyrmóujy karta lig óntrosys »⁴⁹.

Kadangi tokią didelę reikšmę Bažnyčia davė sužieduotuvėms arba zalietoms, tai daugelis tamsių žemaičių jaunujų po zaliėtų susitarimo save laikė vedusiais ir gana dažnai gulėdavo vienoje lovoje. Juo labiau, kad toks paprotys, kaip S. Skrodenis sako, buvęs Rytų Prūsuoje ir kaimyninėse tautose⁵⁰. Už šį nedorą paprotį Pabrėža aštriai barė piršlį, jaunosios tėvus ir pačius jaunuosius. Jis 1822 m. per Sekmines Salantuose taip bylojo : « O tay dar pyktesnis daykts, kas ónt tó prycinó rādas patis gimditoiey yr Pyszlis, kóryi Jaunysyms netyktay pazwalýi, ale dar patis ticziomis lyip i wyina patala gólti »⁵¹.

Atsitikdavo ir taip, kad jaunieji po zaliėtų susituokimą bažnyčioje nukeldavo tolimesniam laikui, o patys gyvendavo kaip susituokę. Tokį nedorą paprotį Pabrėža labai peikia :

«Isz to jau sópraskyt, kaip nepaszczitvay dara tyi jaunijy, kóryi po zalietu betykes jau sówęczawotays esątis yr kóu drósiausey giwen tarp sawys po pósy metu, po metus, o nekóumet yr ylgiaus : pagalaus i toki apjakyma ipól, jog publicznay dóudas girdiety kalbątis : wedó žanismós, modom walnó »⁵².

Paprotys zaliėtų metu guldyti jaunuosius vienoje lovoje, matyt, buvo labai žemaičiuose išgalėjęs, nes Pabrėža dažnai už tai kaltina tėvus. Apie tai jis kalba ir jaunimo auklėjimo pamoksluose, kur išpėja tėvus dėl blogo dukterų auklėjimo : «Zalietosy Patis Tieway Motinas lyip Dóktereyi wyino łowo nakwoty só jaunóujó»⁵³.

Po zaliėtų arba sužieduotuvių vykdavo pasiruošimas vestuvėms, kuris užtrukdavo dvi tris savaites. Tada jaunasis dažnai susitikdavo su jaunąja, abu kartu vykdavo į miestą, pirkdavo vestuvinius drabužius, kviesdavo pabrolius ir pamerges, tėvai ruošdavo vestuvių vaišes, kviesdavo muzikantus ir svečius.

Pabrėža, norėdamas, kad jaunieji rimtai pasiruoštų moterystės sakramentui, mokė juos savo pamoksluose. Jis davė jiems patarimus, kaip jie turi elgtis po zaliėtų iki pat jungtuvių bažnyčioje. Ragino juos saugotis visokių nuodėmių ir daryti gerus darbus. Draudė jiems

⁴⁹ *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 254 psl.

⁵⁰ S. SKRODENIS, *Žemaičių buitis J. Pabrėžos pamoksluose*, 67-68 psl.

⁵¹ *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 266-267 psl.

⁵² Ten pat, 267 psl.

⁵³ *Kninga Tòrėti sawiey Kozonius*, 601 psl.

ne tik gulėti vienoje lovoje, bet ir tame pačiame kambaryje, nesi-
kalbėti užkampiuose, negirtuokliauti smuklėse, pas gimines ar kama-
rose, nes tai labai nepadoru ir sukelia neskaisčias mintis. Jis primena
jiems, kad tie jaunieji, kurie po zalių neskaisčiai elgiasi prieš jung-
tuves, sunkiai nusideda kiekvienu neskaisčiu elgesiu. Pasak Pabrėžos,
jaunieji neturi džiaugtis net dėl to kad tuokiasi.

Kadangi per vestuves daugelis sunkiai nusideda, dėl to Pabrėža
jauniesiems pataria atsisakyti « parėdkos ir Veselės », nes moterystės
sakramento priėmimui pakanka dviejų ar trijų liudininkų vyrų.

« O Pariedkas yr Weselys, dōuk Pony Dyiwy : kad vysas palyktu
ysznaykintas, diel strosznios daugibys grieku, kōryi pasypylđa
ļaykō Pariedku yr Weselu: dieltogi tykryms katalykams pawina
buty sō stroszniō skrōpōlō kelty Pariedka yr Wesely. Nes kōrs dōud
pryczina ōnt pasypylđima grieka, tas pats grieszyi»⁵⁴.

Bet, jei kur dėl įsisenėjusio ir išgalėjusio papročio reikėtų kelti
parėdką ir veselę, tai tokius Pabrėža griežtai išpėja nekviesti tokių
asmenų, vyrų ar moterų, kurie yra girtuokliai, trukšmadariai, nešva-
rias kalbas kalba, begėdiškas dainas dainuoja ir elgiasi, kurie mėgsta
šokti ir negražias išdaigas daryti, nes, kiek tokių asmenų pakvies,
tiek patys sunkiai prieš Dievą nusidės ir už visus pakviestųjų nusi-
dėjimus ir papiktinimus parėdkos ir veselės metu bus atsakingi.
Muzikantų ir laisvo jaunimo parėdkoje ir veselėje visai nereikia, nes
jie yra visokių paleistuvysčių ir išdaigų priežastimi. Tik tuos galima
kviesti, kurie yra santūrūs, dori, ne girtuokliai, kitų šlovės nepažeidžia
ir ramiai užsilaiko. Vienu žodžiu, kviesti tik dievobaimingus asme-
nis ⁵⁵.

Parėdkos ir veselės rengimą Pabrėža pataria palikti tėvams ar
šeimininkams, o jaunieji nuo ūkvaizdžių iki jungtųjų visą laiką turi
skirti pamaldžiam gyvenimui, maldai ir pasninkui. Jie turi bent du ar
tris kartus atlikti išpažintį, pagal išgales duoti išmaldą. Tik tokiu
būdu galima apsisaugoti nuo pagundų, vedančių į nuodėmę, gauti
gausių Dievo malonių gražiam ir laimingam moterystės gyvenimui⁵⁶.

Po zalių abiem jauniesiems reikia peržvelgti savo gyvenimą,
patyrinėti, ar nėra kokios kliūtis jų moterystei. Pabrėža primena, kad
apie tas kliūtis žinių gali rasti katekizme arba knygelėje *Broma i*
Wiecznasti, ar kitoje pamokslų knygoje, o jei kas nemoka skaityti,
tegul kreipiasi į nuodėmklausį. Dėl to jaunieji, po zalių eidami iš-

---

⁵⁴ Ten pat, 364 psl.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Ten pat, 364-365 psl.

pažinties, turi pasisakyti, jog ruošiasi priimti moterystės sakramentą, tada iš nuodėmklausio gaus naudingų patarimų. Pabrėža besiruošiantiems moterystei taip pat pataria atlikti ir iš viso gyvenimo išpažintį.

Besiruošiantieji moterystei kiekvienas turi save klausti: ar gerai žino tikėjimo mokslą, ar moka poteries, išakymus, ar supranta sakramentų ir reikšmingiausių tikėjimo dalykų reikšmę? Gal moka juos tik žodžiais kalbėti? Gal nėra pakankamai susipažinę su krikščionišku moterystės gyvenimu? Kaipgi, viso to nežinodami, išdrįstų tuoktis? Tada visos nuodėmės būtų mirtinos, jei jas papildytų, nesistengdami tų dalykų sužinoti.

Pagaliau reikia jauniesiems gerai peržiūrėti savo sąžinę. Gal kartais yra užsitraukę kokios mirtinos nuodėmės paprotį. Jei taip būtų, tai būtinai reikia tuo papročiu nusikratyti, nes tie, kurie, nepametę sunkios nuodėmės papročio, priima moterystės sakramentą, ne tik tai jokios Dievo malonės negauna, bet dar ant savęs užsitraukia prakeikimą⁵⁷.

6. PINTUVĖS ARBA MERGVAKARIS

Pintuvės, arba mergvakaris, kitur dar vadinamas vakarynomis, yra aprašytas A. Pakalniškio⁵⁸, St. Ylos⁵⁹ ir daugelio kitų⁶⁰. Pabrėža jų savo pamoksluose pilnai neatvaizduoja. Iš jo pamokslų sužinome, kad pirmadienio vakare prieš «šliubą», susirenka jaunimas vainiko pinti, dainuoti, šokti ir linksmintis. Apie pintuves Pabrėža savo 1821 m. Kretingoje sakytame pamokslo tik tiek tepasako:

«Apleydó anóu Pintóviu nakti, kór sósyrinky praleyd ónt swewalu yr bałamuctwu: o rita meta nier veseinikams layka sósyrinky pri szluba Bażniczy ónt yszklausima Mysziu Swētu. — Apleydó tyktay dielto, jog trumpa layka tetórió, ónt apsakima wysu bałamuctwu weselys ». «Apleydó yr waynyku padawymus, nois reyktu balsingay sakity : iog newyiny Jaunoiey jau Biesós Waynyka Panistys pyrmiaus nóu galwos nóuplieszy kokemy ózkómpie»⁶¹.

⁵⁷ Ten pat, 365 psl.

⁵⁸ A. PAKALNIŠKIS, *Žemaičiai*, 29-30 psl.

⁵⁹ S. YLA, *Lietuvių šeimos tradicijos*, Chicago, II 1978, 54-59 psl.

⁶⁰ J. TARVYDAS, *Etnografinė medžiaga Jurgio Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Kraštotyra*, 1971, 241 psl.; S. SKRODENIS, *Žemaičių buitį J. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 68 psl.; J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės K. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m. 48 nr., 873 psl.

⁶¹ *Kninga Tórėti sawiey Kozonius*, 367 psl.; *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 276 psl.

Kiek plačiau apie pintuves Pabrėža kalba kitame pamoksle, kurį jis sakė 1820 m. antrą sekmadienį po Trijų Karalių, Kretingoje, čia jis pasakė, kokios nuodėmės papildomos pintuvių metu. Pradžioje pamokslininkas klausia :

« Kayp tad praded žmonis musó szaliey Pariedka ? » Ir atsako : « Prisz Węziawas ysz vakara sósirenk i nómus jaunosys mažny pati janóumeny wyina ónt pintówiu. — O tó tarpo jau tyn Pyrszlis só cielő óntro szały atkelaun i Wesely. — Rodos, kad tas sósyrinkymys ira wysónekalcziausis, bet neteyp ira paczió daiktó»⁶².

Abu jaunieji, kuriems reikėtų savo širdis paruošti vertam moterystės sakramento priėmimui, rūpinasi vien svečių priėmimu, vaišiniu ir girdymu, o svečius girdydami, ir patys pasigeria. Tuo būdu kitus įtraukdami į nuodėmę, patys nusideda. Užtat Pabrėža jiems primena, kad prieš « šliubą » atliktą išpažintį, nes kitaip jų moterystės sakramentas bus priimtas šventvagiškai. Kadangi, kaip jau matėme, piršlys su jaunučiu ir jo pulku atvykdavo į jaunosios namus pintuvių vakarą, tai Pabrėža sako, kad visa naktis būdavo praleidžiama nuodėmėse.

«Naktys ciela prisz Węziawas ónt ko preyt ? — Szytay ónt Jóuku, yr žertu kóu takiausey newiezlibu, yr ónt póuszymos wysódydziausy. — O dielko tas yszsypuszymys teyp dydis dedas ? óžtyisa diel pasydaboima, diel ismegyma kytymys i akis. Pri to dar jungas swewalys yr tącey. — Wysu tu nepaczciwascziu Juanyiy rądas tawerczeys : nes patis norieiy Weselys, yr diel tu pacziu grieku kaltays rądas, kórius pylda weselnikay po ju akymis. — Ar toks pawins buty gatawoiymos ónt prijemyma Węziawu » ?

Negana to, kad kiti nuodėmes pildo, jauniejiems matant, bet ir jie patys nusideda save išstatydami nuodėmės pavojum «Jau apleydó anóu stroszniausy bezbožnasti, kad pagalaus paskótyny nakti prisz Węziawas eyt Jaunóujó i wyina patala gólty : nes tay yr czistay apjakys ónt protą gał sóprasty, iogey toks gólieymys ira griekó smertelnó. Ale, saka, nieka pikta nedary: Nó tegól noris Ražaczio kalb atgólsió, Wyinok wysados grieszyi smertelnay : nes pasydóud i pawojóma sógrieszyiyma » ⁶³.

Kaip turi jaunieji ruošti ir užsilaikyti vestuvių laiką, kad jos būtų katalikiškos, Pabrėža juos moko kitame pamoksle, sakytame 1822 m. Salantuose per Sekmines. Pagal Pabrėžą, kad parėdka ir vesele būtų katalikiškos, reikia, kad jaunieji žinotų, kaip elgtis, kad

⁶² *Kninga Tóreći sawiey Kozonius*, 50 psl.

⁶³ Ten pat, 50-51 psl.

šeimininkai dievobaimingai elgtusi ir kad parėdkininkai ir veselninkai nenusidėtų. Čia Pabrėža vėl peikia jaunosios vainikavimo paprotį, nes jis kartais sutrukdydavo jauniems laiku atvykti į bažnyčią išklausti mišių⁶⁴.

«Yr po padawyma waynyka, dar Bažniczy nerup, ale tącziumas: — ó tay nejbokys szaldras tóu dara, ale patys viriausiosy asabas tóu dara: Pats Starszasis yr Marszalga. Tay gers paweykslós diel cielós Pariedkas »⁶⁵.

7. ANTRADIENIS — PARĖDKOS DIENA

Įteikę jaunajai vainiką, pavalgę ir gerokai išgėrę, pagaliau parėdkininkai važiuoja į bažnyčią. Pabrėža pastebi, kad parėdkininkai važiuodami kelia didelį trukšmą, labai šaukia dainuodami: « Wažoudamis i Bažnyczy wynó szaukimó wynomis Dayniemis, keł wysa paszali, yr tay prawyniów wiryszky só moteryszkosiems. — O kayp wyiny teyp yr óntry diel ko szauk ? Dielto, kad anus gyrtu, arba pamiegtu. Tasgatis yr cze griekay Pariedkyniku, nes diel sawys trokszty pagiryumu ira só griekó. Jey wiel katras arba katra nor kam ismegty i szyrdi spasabó neczistos kunyszkos meyls, jou kyik sikiu só toky mysly dayniów tyik sikiu grieszyi smertelnay [...] — Weyinok musó Pariedkynikay a nie óž mažiausi griekely to sau netór, yr dielto nespawiedodamos ysz to, yr szcziray neprowidamos wysy i prapólti omžina nóugrabies»⁶⁶.

Kitame savo pamoksle, sakytame 1822 m. Salantuose, kritikuo-damas netinkamą veselninkų elgesį, Pabrėža juos klausia : «Sakikyt, Weselnikay : ar tay geray darot: kad apsygiery budamis rožneys balsays kriokdamis, szaukdamis, yr atvažóujyt yr iszwažióujyt ysz Pariedkas ? »⁶⁷.

Vestuvinininkai, atvykę į miestelį, sustodavo kur nors «gaspadoje », dažniausiai smuklėje pas žydą. Čia pasiruošdavo eiti į bažnyčią «ant šliūbo ». Vieni eidavo kunigo į bažnyčią kviesti, o kiti gerdavo degtinę — piršlio kraują, nes piršlys fundydavo.

«Atvažiavus pri Bažniczys nemądresny apsyėjymas Pariedkyniku. Weyini tóu pribówy i miesteli, lek kóu greycziausey pri kóniga, o noris dar nie patyms Pariedkynikams nepasyriediós tebesat, jau

⁶⁴ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 244 ir 270 psl.

⁶⁵ *Kninga Torėti sawiej Kozonius*, 52 psl.

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ Ten pat, 367 psl. ; *Kninga pyrma Apey Septynis Sakramentus*, 276 psl.

anyi gwałtō skóbyn kóniga i Bažniczy, yr dar jau prikėtams butum daykts, kad byn czistós galwós butum tyi skóbintojey : bet anyi wysy jau leysmysy, o nekóryi labay apsigiery. Nes Jednosziós, arba Pysrzlis tóu atwažiawós i gaspada pawins yi'a Kanyczney Kraujo sawa: (tay teyp wadyn Orielka statomóuiy nóu Pysrzly) : akis wysyms óžpylty »⁶⁸.

Pasitaiko, kad parėdkininkai pirma kunigo ateina i bažnyčią ir, jo laukdami, elgiasi labai nekatalikiškai, tiesiog nedorai. Jų elgesį čia apsaityti galima tik paties Pabrėžos žodžiais : «Nežynau, ar atsyraš byn wyns isz cielas Pariedkas, katras só nóuzemintó yr nobažnó szrydy pasykloniotum Atpyrkiejáu sawa Szwečziausemy Sakramenty [...] ».

«...Wyiny neatrašdy Kónyga pri Altoriaus, kóu greycziansey lek [...] kónyga skobinty ónt szluba dawyma. O kyty Bažnicziy rokundus, yr jóukus sau dara. Kyty wiel, kóryi par ciėla nakti besykóldamis palyka nemygoiy, snaud myigt paszaleys Bažniczys. Atsyraš yr teyp nepaczziwu Asabu, labiausey isz jaunóumenys, kóryi pagalaus yr Bažnicziy Szvėtoy tór szyrds óžrožitas yr pripyl-ditas, tad tósztyby, tad dydžiawymos, tad kunyszkó malony, yr myslomis neczistomis ».

Net ir vedusieji taip pat netinkamai elgiasi suėję i bažnyčią. « Regiety anus Bažnicziy niewiežlibay szlaystatis tad ónt kłaupku, tad ónt Altorię, tad ónt krotku be jokios skromnastys yr pawogas nómu Dyiwa, o pri to dar rokóujates, jóukus darat, yr žwałgates i szalis »⁶⁹.

Kunigui atėjus prie altoriaus ir pradėjus santuokos apeigas, parėdkininkai ir toliau tęsia savo išdaigas, užtat Pabrėža, norėdamas atkreipti pačių parėdkininkų dėmesį i jų netinkamą elgesį bažnyčioje, juos klausia, ar jie gerai elgiasi, ir primena, kad, taip elgdamiesi, jie už tai susilauks Dievo bausmės.

« Ar tay geray darot, kad laykó Wėcziawu darot jóukus łosnay karczymóy kokioy ? — kad wiryszkyiy yr Bažniczio pagalaus pacziy stebaties motryszkoses kybynieiyt óž anu rąkas, maustot žyidus, yr szlaystotis ont motryszkuju ? — Ar tai geray darot motryszkosys : kad jus padedat wiryszkyisym pasyleydósym, o tay dar ónt Szvėtos wyitas, piktay darity, jóukóuty, łosnay, giwoley žwėkty balsó ? [...] Bet žynokyt, jogey Dyiws neweykós ale nemarszós, koros kožna wyina Pariedkynika pagal jo grieku sunkibys »⁷⁰.

⁶⁸ *Knīga Turėti sawiey Kozonius*. 53 psl.

⁶⁹ Ten pat, 53 psl.

⁷⁰ Ten pat, 367 psl.

Pabrėža moko ir ką parėdkinitikai turėtų veikti santuokos metu bažnyčioje. Jie turėtų pamaldžiai melstis už jaunuosius, kad Dievas juos laimintų ir suteiktų reikalingų malonių moterystės gyvenime. Jis taip pat išpėja parėdkininkus, sakydamas, jei kas eitų į vestuves tik dėl to, kad gerai atsigertų, skaniai pavalgytų ir kiek tik nori pasilinksmitų, toks katalikas būtų labai panašus į pagonį, kurio dievu yra pilvas.

Tai paaiškinęs, Pabrėža priduria : « Bet pri musó Pariedkyniku to nematiy. — Teyp apsyeyt yr pri patyis Altoriaus, laykó wėcziauw, kaypo butum ónt kokios Židu weselys i karczyma atey. Wyiny žertay, wyinas kalbas, jóukay, yr ciekawastyis, kaypo tóudo wėcziauos ? — iey kóris yr poterie tad lupomis tyktay o ne szyrdy wėkartó nenobažnay. Yr teyp i wysus musó Pariedkinikus, gal sakity, iogey laykó pacziú wėcziauw wysy grieszszyi »⁷¹.

Pabrėža apgailestauja, kad parėdkininkai nereiskia reikiamos pagarbos ir pačiam moterystės sakramentui. « Kónygs po sówėczia-woiyma pagal istatima Bažnicyzs Szwėtos, prisaká buty Swiedkays iey komet reyks, iog tóudu ysz geros walys pagal buda Bažnicyzs Szwėtos istoiy i Moteristy. O weselnikay nekóryi atsylyip balsays negłodkeys : *busma, gyrdam*. Ot yr cze jau pasypylđa nepaszynawone Sakramenta yr wyitas Swėtas »⁷².

Moterystės sakramento apeigoms pasibaigus ir, pasak Pabrėžos, visiems parėdkininkams pasimeldus, davus išmalđą elgetoms ir už jaunuosius mišias užprašius, laikantis katalikiškos tvarkos, turėtų baigtis ir vestuvės. Bet kur tau : čia tik prasideda parėdkos linksmybės. Apie jas pamokslinkas Pabrėža taip kalba :

« Ledwa kóu Pariedka ysz Bažnicyzs yszeyt : jau balsay szaudimu dóudas gyrdietyiey ne pysztelietó, tad bórnó. Rodos, tokyi wysy protá ymas pyimenu bąda ganączyu. O tó tarpó Mozykatay tad pri Szwėtoriaus tad pri Gaspadas Pariedkynys, kert beparstoyima priimdami Pariedka. — Món rodos, kad per tóu grojyiyima storoges wels cielay pariedkay iszplieszty wysa Baymy Poná Dyiwa ysz szyrdžiú, idant iszeydami isz Szwėtos wyitos, losnay pyktibys kokios apsiesty rastumes. — Nes tik po wėcziauw, ledwa kóu i Gaspada pareiy, tóulidy praded szokyniety yr tąciauwoty. — O norint yr sókas rinkis, wyinok nelabay dydis. Dielko ? nes pylws yr galwa tósztí tebiera. — Bet pasysilyiy, yr trunkays prota óžtemdyi, wysy atsydóud po waldžios biesa, wysy ymas tączyu ».

⁷¹ Ten pat, 53 ir sek. psl.

⁷² Ten. pat, 54 psl.

Pabrėža labiausiai stebisi, kad šokius pradeda pats vyriausias parėdkos tvarkytojas piršlys ir ne su bet kuo, o su jaunąja.

« Tay wyinok oż vys món diwnó ira, iogey tas apjakymś prasyded nów vyso viriausys Asabas, kóri pawina riedity yr waldity ciela Pariedka. Nes pats Pyrszlis, ar Starszasis eyt i tąćzió, ne só jebkoky Asaba, ale só paty Jaunóujy. — Ar matot, kayp tay pykta Dvasia sztókaunay žwejo duszeszmo niu. — Jvedy mada, kad wysó viriausiosys Asabas pradietum tąćiavoty, idant par tów wysy apsiydrósintum tąćiavoty, yr idant nievynś isz weselninku nebgalietum anie bórnas atverty ónt draudyma nów tąćiu. — Yra dar yr kyty łaykay kóriusy patis viresniyy, tay ira : Starszasis, Pyrszlis, Marszalga, tąćius pradēd : o tó niemyslity nemyslidamis keli praved cielay Pariedkay yr Wseley i prapolti»⁷³.

Panašiai Pabrėža kalbėjo apie parėdkos šokius po « šliūbo » gaspadoje kitame pamoksle, kuris buvo pamokslų rinkinyje *Pamokslay apej septynis Sakramentus*. Tas rinkinys iki 1940 m. buvo Kretingos vienuolyno bibliotekoje, o po vienuolyno uždarymo yra dingęs. J. Povilonis 1939 m., rašydamas apie žemaičių vestuves kun. Ambraziejaus Pabrėžos pamoksluose, pavartojo to pamokslo žinias. Jis rašo, kad, vestuvių apeigoms pasibaigus, parėdkininkai susimesdavo kur nors į trobą, ir čia prasidėdavo šokiai. « Pats jednošius, arba, kaip kitur vadina, piršlys, svots — ar staršasis eina į šokius ne su betkokia moteriške, bet su jaunąja ». Tai ženklas kitiems pradėti šokius. Čia jiems besilinksminant, dalis vestuvinių poromis palieka šokius ir vyksta į karčiamą išsigerti, o dažnai ten nuvyksta ir vedę. Ir taip jie prasibasto iki vakaro ⁷⁴.

Už blogą pavyzdį Pabrėža labiausiai kaltina vyresnius: staršąjį, piršlį ir maršalką : « O ! Starszyiy, Pyrszley yr Marszalgos ! O diky apjakieley ! Byjoketies byn Suda Pana Dyiwa ! argi jus nežynoties koki grieka papyłdatis dóudamis kytyms paweyksła ónt tąćiavoyma ? Tay tyisa iog yr tus strszney Dyivs karos, kóri tąćiavodamis ipól i koki grieka. Bet jus viresniyy dvejokió spasabó busyt koroty. — Wyina, iog budamis vbesneyseys, bóvot, pagal žodžius Pranasza, kayp szónis nebyley bornas netverateys ónt sódraudyma nów tąćiavoyma. — Ontra, iog netyktay nedraudiet, ale dar patis keli parvediet cielay Pariedkay yr Wseley ónt szetonyszku tószczu pradiedamis tąćiavoty »⁷⁵.

⁷³ 132 Ten pat, 54–55 psl.

⁷⁴ J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės K. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m., 48 nr. 873 psl.

⁷⁵ *Kninga Torėti sawiey Kozonius*, 55 psl.

Toliau pamokslininkas atskleidžia, ką daro jaunimas, sekdamas vyresniųjų duotu pavyzdžiu: «Jaunóumeny tóriedama pravesta keli i tąčius, sókas aplinkóu łosnay giwoley mindynie : o tó tarpó wyns kytamy praded milietyis, meyly kunyszkó, ysz tos pryczinas skyidas Jauny kaytey só Mergaytiems poromis nóu cielas pariedkas, eyt i karczymas, yr tyn só papyktynymó pacziu židu, apsiger — sied sósykabyneiy małonesney nekayp wirs só sava prietelkó. — O tóu pykta ju małony pagalau ysz pacziu akiu ju gal pažinty, kas ju szyrdzie dedas ».

Labai bara Pabrėža ir už tai, kad parėdkos rengėjai ir «gaspada » pasirenka pas žydus, kur savo laisvu elgesiu stebina pačius žydus ir tuo užtraukia jų panieką pačiam katalikų tikėjimui.

«Dar atsyrašd teyp apjakósiu Katalyku, kad pagalaus yr paty gaspada Pariedkas aprenkas pri žida : nieką neveyziedamis ónt to : kayp tey griekay Pariedku tokyi strosznesneys rądas, kad Židay regiedamis pyktus darbus Katalyku, praded pagalaus yr ysz paczios musó wieros Szvėtos czidityis »⁷⁶.

Pabrėža taip pat dėl blogo parėdkininkų elgesio draudžia pasirinkti gaspada pas netikinčiuosius: «Po baysió griekó newalno nievyinam apskyrty gaspadas diel Pariedkas pri Nevierionu. Nes Newierionis regiedamis bludus Katalyku, baysey czidiyjes netyktay ysz Kataliku, ale pagalaus ysz paezios Wieros Szvėtos ».

Be to, Pabrėža sako, kad kai kurie parėdkininkai vien savo parėdka nepasitenkina, bet dar eina į kitas parėdkas, tą dieną miestelyje esančias, vyrai meilinasi prie moterų, o moterys prie vyrų ir labai pasigeria ⁷⁷.

Ir taip parėdkininkai, triukšmaudami ir girtuokliaudami iki vėlyvo vakaro, prasibasto miestelyje ir paskui su dainomis ir jaunųjų pora grįžta į jaunosios tėvų namus, čia sutikimo apeigos, paskui vaisės, šokiai ir įvairios pramogos beveik iki ryto ⁷⁸.

Pamokslininkas Pabrėža apie parėdkininkų grįžimą į namus ir jų linksmybes kalba taip : « Yr teyp lig pat jóuda vakara yr wielos naktiyis Pariedkinikay wysy jau góliedamis grieky smertelnamy gyrtibys parsibowiyi miesty, važiou i nómus. Cze wiel stroszni dyina, yr yszgyrsty netyktay yszwisty musó Parietkinikus. Wysy szauk, klik, daynióu, kas kam ónt myslys ateyt, o vysos tos nepaczczivastis paeyt ysz dydistys, arba ysz kunyszkos malonys. O kad

⁷⁶ Ten pat, 56 psl.

⁷⁷ Ten pat, 364 psl., 56 psl.

⁷⁸ J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės* K. Ambr. Pabrėžos pamoksluose, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m., 48 nr., 873 psl. ; J. TARVYDAS, *Etnografinė medžiaga Jurgio Pabrėžos pamoksluose*, 241 psl.

kōrs yr ysz dikos tosztibys tedayniōutu, wynok yr tas nebus lōusōs nōu koronys Dyivva »⁷⁹.

Kaip parėdkininkai linksmindavosi ir ką veikdavo grįžę į jauniosios tėvų namus, Pabrėža atpasakojo minėtame pamoksle, kuris buvo įdėtas į pamokslų rinkinį *Pamokslay apey septynis Sakramentus*. Dėl to čia turėsime pasitenkinti J. Povilonio aprašytais Pabrėžos žodžiais, kurie nurašyti ne pabrėžiška rašyba. Pasak J. Povilonio, Pabrėža savo pasakojimą pradeda taip : « Reikėtų čia sakyti apie išsiprašymą viedlų su kokiomis tai glupomis mažvaikystėmis dedas, ale visas durnystes veselnikų trūdna atpasakoti, gana tai bus priminti, jog staršasis pats, vos atėjęs į veselę po visos veselės akimis, būtinai išsikalba, kad veselei šeimininkas parūpintų mergių ant tancavojimo ». Šoka, kol pavargsta. Kai tik pavargsta nuo šokių, tuojau vedasi prie stalo, vieni išgerti, «kiti dainas tokias dainuoja, kurios yra vertos prakeikimo, o jei ir nėra taip blogos, tai vienok visos yra tokios, kurios padaro širdžiai linksmumą ir patraukimą linksmintis. Tretieji, turėdami širdis užrožytas nečystata, teplepa kalbas visubjauriausias ir žodžius visušpetniausias. Ketvirtieji veiz ir tiešijas vieni iš kitų ir negražias mįsles mena. — Šie braijas, grumias, rankomis bjaurius ženklus daro, akimis visiems matant negražiai mirkčioja. — Anie po užkampius patamsyje viens ant kita kabinėjus, bučiuojas, « neparcziway prisytink ».

Tiesa, Pabrėža pripažįsta, kad buvo ir gerai užsilaikančių, tačiau nuo gėrimo niekas neatsisakydavo. Mat, čia vaizduojamas laikotarpis dar prieš žemaičių blaivintojo vysk. Motiejaus Valančiaus laikus, nes šie Pabrėžos pamokslai sakyti 1819-1824 m.

Prieš vakarienę pagal paprotį leisdavo per visus degtinės stikliuką. Svarbu buvo, kad išgertų kiekvienas, negeriantiems pila už kaklo, užantin ir t.t. Po vakarienės, kuri paprastai pasižymi valgių ir gėrimų gausumu, vėl šokama⁸⁰. Per dieną ir dvi naktis jaunieji ir parėdkininkai, besilinksmindami, gerdami, dainuodami ir šokdami, pavargdavo, dėl to šeimininkams prieš rytą reikėdavo juos paguldyti. Pasak J. Tarvydo, parėdkos vakaras baigiamas jaunųjų guldytuvėmis⁸¹, o pasak S. Skrodenio, jaunųjų guldytuvės ir keltuvės būdavo daromos jau jaunojo pusėje⁸². Tačiau man atrodo, kad tikresnė nuomonė bus J. Tarvydo, nes pirmoji naktis po jungtinių vestuviniųinkams galėjo jaunųjų guldytuvėms būti įdomesnė.

⁷⁹ *Kninga Tōrėti Kozonius*, 56 psl.

⁸⁰ J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės K. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m., 48 nr., 873-874 psl.

⁸¹ J. TARVYDAS, *Etnografinė medžiaga Jurgio Pabrėžos pamoksluose*, 241 psl.

⁸² S. SKRODENIS, *Žemaičių buitįs J. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Jurgis Pabrėža 1771-1849*, 69 psl.

Atrodo, kad pirmiausia jaunosios tėvai, jauniesiems paruošę lovą, su muzikantais ir keliais palydovais nuvesdavo juos gulti. Paskui pasirūpindavo svečių nakvyne. Tą vestuvinių nakvyne J. Povilonis, turėdamas prieš akis Pabrėžos pamokslų originalą, taip aprašo: «Ein ant atilsio, ale poromis, o tos poros neviničiavotos. Kaimynų mergiukės vedas pas save nakvynei kaikiuriuos veselnikus ir nei viena nepagalvoja, kad tai labai negražus paprotys, ale nekurios motinos dar džiaugiasi iš to, kad jos duklė pritink prie vaikų. — Pilnos lovos nuo mūsų veselės, ale vis kupetoj, atskirumo vyriškių nuo moteriškių nė klausti neklausk. Bet kas taip daug lovų gali pastatyti. Kloja šiaudus į trobos aslą arba taiso patalą daržinėj dėl visų iš karto ir į tą patalą šeimininkai visus veselnikus, ar ženotus ar neženotus, ar vyriškius ar moteriškes, ar senus ar jaunus, visus iš karto suguldo, vyrai su svetimomis pačiomis arba su mergėmis, moteriškės su svetimais vyriškiais arba su vaikiais»⁸³.

8. TREČIADIENIS — VESELĖ ARBA SVOTAS

Iš ryto daromos jaunųjų keltuvės. Muzikantai su būriu vestuvinių eina žadinti jaunųjų. Jie atsiklaupia prie jaunųjų lovos ir tol griežia, kol anie abu neįmes aniems į smuikus pinigų. Vestuvininkai atsineša degtinės ir čia pasveikina jaunuosius⁸⁴. Paskui muzikantai eina kitų vestuvinių žadinti: «Anyi só cieló pólkó žmonių eyt gryždamis mózyka pri lovaskól pajós vayki sógólós só mergy. Anyi pagalaus ticziomis imoka nedkores moteryszkoses, kad atradósys wayki prigołtu pri jo, diel padarima keltówiu bezbažnu»⁸⁵.

Toliau veselės dieną svarbiausi dalykai yra marčios ir svočių pyragai (pietūs) ir piršlio korimas⁸⁶. «Jau nuo pat ryto meto, budelis, baidykliškai apsirengęs, pakreipęs liežuvį, į svečių šalį kalba, visokiais būdais maivojas, rodydamas lyg noris pakarti piršlį». Svočia vaišina ir girdo iš paskutinio, nes svočiai būtų didelė negarbė, jei kas iš vestuvinių paliktų nepasigėręs. Budelis su savo draugais, ir tas ryja degtinę ant stalo po kartuvėmis.

Vėlai vakare įvyksta jaunųjų išvedlavimas — išlydėjimas į jaunojo namus, kur tęsiama veselė. Jaunojo pulkas sudarydavo

⁸³ *Pamokslay apey septynis Sakramentus*, 1077 psl.; žr. J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės K. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m. 48 nr., 877 psl.

⁸⁴ J. TARVYDAS *Etnografinė medžiaga Jurgio Pabrėžos pamoksluose*, 241 psl.; J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės K. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva* 1939 m., 48 nr., 875 psl.

⁸⁵ *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 274 psl.

⁸⁶ S. SKRODENIS, *Žemaičių buitis J. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Jurgis Pabrėža 1771-1849*, 70 psl.; J. TARVYDAS, *Etnografinė medžiaga Jurgio Pabrėžos pamoksluose*, 241 psl.

jaunujų palydą. Atrodo, kad prieš išlydėjimą jaunojo pulkas siūlėsi būti vedliais ir saugiai nuvesti jaunąją į jaunojo namus. Čia jie sakydavo įvairias kalbas, kol gaudavo tėvų sutikimą. Tos jų kalbos nepatiko Pabrėžai, dėl to jis taip apie jas išsireiškė : « Reikėtų čia sakyti apie išsiprašymą viedlu su kokiomis tai glupomis mažvaikystėmis dedas, ale visas durnystes veselnikų trudna apsakyti ».

Gavę sutikimą palydėti jaunąją, vedliai stengdavosi ką nors pavogti jaunosios gyvenimo pradžiai. Kas vykdavo prieš jaunosios išlydėjimą, Pabrėža taip pasakoja : « Po svočios pyragų veselnikai, maž kuo proto neturėdami, vieni praded vogti, kiti šokinėti, o kiti su moterišėmis pašaliais šlaistos ir gulinėja »⁸⁷.

Jaunosios palydai, šalia jaunojo pulko, susidaro ir jaunosios palydovų būrys. Vestuvių rengėjus Pabrėža išpėja, sakydamas : « Pasekėjus iey leydat, leyskyt žmonis Dyiwa baymingus. Tyi kayp yr wiedley nepa winy ira keliaudamis kriokauty. O i wyta nóuejy pawiny wysy kaypo pyrmoje szalie teyp yr óntroje be joky grieka linksmy ózybowity nedaridamis gaspadoróu pryklastys niejokemy daykty, yr neyyszkodamis dieľ sawys ipatingu wygadu. Ale teyp elgtysis, kaypp pristów ónt swecziu yszmintingu : nes swetis niera Exekócynikó, o iey kas kyteyp daritu, werts ira yr ysz weselys yszginty »⁸⁸.

Kai kuriose vietose buvo paprotys, kad jaunoji, atlydėta į jaunojo namus, duodavo vedliams arba pasekėjams abrūsus ir su jais išgerdavo stikliuką. Vedliams ateinant ir išeinant, moterys pasityčiodamos dainuodavo dainą : *Parskėlė Raskielelį* ir t.t. ir stengdavosi nugirdyti visus⁸⁹.

Kiek dienų užtrunka veselė arba svotas jaunojo namuose, Pabrėža nepasako. Jis tik peikia su krikščioniška morale nesiderinantį vestuninkų elgesį ir apgailestauja, kad negali atskleisti viso tvano jų nuodėmių.

« Kór nieką nematity: kyik neczistatas apsygierymus, yr dydziauses paľeystówistes. — Kór nieką neyszgyrsty, kyik jóukus begiedyczkus, prisimósyimus stroszniausius pri gieryma : Szłowys artyma, o pagalaus yr nómyrósiu draskima. Wyns kyta pagardyimus. Wiena prysz kyta pasyputymus, yr dydistes baysiauses. — Ont weselys rądas barney, ysznewożyymay, baysiausy wazawoijmay, yr patys muszas. — Łaykó weselys : wysódydziausy Moter-

⁸⁷ *Pamokslay apey septynis Sakramentus*, 1082 psl. ; žr. J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės K. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m. 48 nr., 875 psl.

⁸⁸ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m., 48 nr., 274 psl.

⁸⁹ J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės k. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m., 48 nr., 875 psl.

ryszkujy yszsypóuszymay, o tay dar begiedyszky : o tay vys diel ismegyma Wiryszkyisymys i akis. — Laykó weselys wiryszkyiyy drónsey nakwo só moteryszkosieims wjinamy pataly be joky ózsybyjoiyma wiryszkyiy só moteryszkosieims, o tay dar yr patis žanotyiy szlaustas, bóczóujes, wyns kyta rąkas spauda, ónt óntra sprąda kabyniejes, miłóujes, grazóujes, yr kitu nepaczziwaszczu be skaytlaus papilda. — Yr tad jus Katalykay teyp esat apjaky, iog toky wesely tórit óž gera ? »⁹⁰.

9. ŠOKIAI VESTUVĖSE

Parėdkos ir veselės metu vestuviniškai beveik visą laiką šoka, pasak Pabrėžos, krikščioniškai moralei priešingus šokius. Kai kuriuos iš jų jis ne tik išvardija, bet ir atpasakoja, kaip jie buvo šokami.

Pirmas šokis, kurį šokėjai, aplink sukdami, šoka, yra *rinkis*. Jį šokdami, vieni didžiuojasi ir pasipučia, kiti spaudo rankas, rodydami savo širdyje neskaisčią meilę, kiti vėl, iškišę pro pažastį ranką, per drabužius liečia krūtis. Dėl to Pabrėža klausia : « Argi ne tiesa sako Šventieji Tėvai, kad to šokio viduje yra velnias, kuris šokančius žmones kaip arklius gena į mondynę, istumdamas į didžiausias nuodėmes ? »⁹¹.

Paskui «ym kazokus, į kuriuos ne tik vyriškiai, ale ir moteriškos, o dar ir ženoti išdrįsta eiti»⁹². *Kazokas* yra toks šokinėjimas, kuris neįsigilinus atrodo neblogas. Bet jei atidžiau išsižiūrėsime, išvysime baisias begėdystes. Nes ką reiškia anie begėdiški išsirežimai, jei ne regimus daugeliui baisius papiktinimus. Taip pat niekam verti kojų ir visos statulos kraipymai^{93 94}.

Po kazoko vestuviniškai šoka kitą šoki rūmą. *Rūmas* yra ypatingas šokinėjimas, kur nepataikęs atsistoti į reikiamą vietą turi duoti užstatą (zastovą). Bet kiek nuodėmių papildoma tuos užstatus išperkant. Teisėjas kiekvienam užstatui atgauti skiria atgailą : liepia kurį asmenį pabučiuoti, arba kokius papiktinančius žodžius ištarti, arba kokią kitą glupą daiktą daryti, arba poteries sukalbėti. Dėl to Pabrėža šaukia : «Ach ar paduky yr esat: Argi to nežnot iogey poteries ónt žerta kalbiety ira só griekó ? »^{94 *}.

⁹⁰ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 277 psl.

⁹¹ Ten pat, 278psl. ; *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*. Medžiaga biografijai, 53 psl.

⁹² Ten pat, 278psl. ; J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės k. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m., 48 nr., 874 psl.

⁹³ Ten pat, 278psl. ; *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*. Medžiaga biografijai, 53 psl.

⁹⁴ Ten pat, 278psl. ; S. SKRODENIS, *Žemaičių buitįs J. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Jurgis Pabrėža 1771-1849*, 70-71 psl.

Po rūmo šoka *kukutį*, kurį šokdami stovi vienas už kito ir kukuoja, rankomis pro pažastis susikibę. Čia vyrai ir vėl spaudo moterų krūtis, o moterys leidžia taip prisitikti. Bet Pabrėža šokėjus išpėja, kad taip daryti yra mirtina nuodėmė⁹⁵.

Nepadoriu ir nuodėmingu šoku Pabrėža laikė ir *rūsčiaiją*, kurį šokant rato viduje vienas ar viena vaikščiodavo aplink ir kiekvieną bučiuodavo į veidą⁹⁶.

Kitas labai blogas šokis buvo *ingelčikas*, kurį šokdami, kaip padūke, vyrai ir moteris juda, kruta, kraipos, dreba visu kūnu, rodydami kaip vienas antrą myli kūniška meile. Pabrėža vėl šokėjus išpėja, kad jie, šį šokį šokdami, sunkiai nusideda patys ir kitus piktina⁹⁷.

Paduškėlė taip pat buvo vienas iš vestuvinių labai mėgiamų šokių ar žaidimų. Jį šokant, dainuojama :

Paduškėlė, paduškėlė,
Paduškėlė miela,
Kurį myli, kurį myli,
Tą ir pabučiuoji.

Šią dainą dainuojant, pabučiojamas mylimas asmuo.

O jau žaidimas *špokis* Pabrėžai atrodo «prakeikto gatunko kūlimusi»⁹⁸. Jis sako, kad «pats biesas turėjo jį per kokią bezbožną žmogų išmislyti»⁹⁹. Jį žaisdami, visi sustoja ratu, o vienas užrištomis akimis, ar užmauta kepure, vaikščioja viduryje ir bado su lazda į kitus, kol išgirsta balsą¹⁰⁰.

Pabrėža peikia ir nepadorius moterų šokius, sakydamas : «Maž kôu mądesny tieria yr ana padukôsi mada, kad moteryszkosys wirszôtyni syjona sôkielôsiosys lyip ônt galwos wyrşzui ôzryszy, tad kôlas szokinie po wydôri trobos ».

Nepatinka pamokslininkui ir vyrų persirengimai moterimis, ir moterų vyrais ar numirėliais. Jis atskleidžia ir visų tų išdaigų kaltininkus : «Wisu tu nepaszeiwaszeziu wysôdydziausys Princypolays yr Mokitoiys ir a Môzykatay, yr Amatnikay, kayp tay kriauczey sziauczey. Tyi kôldamos po ųwięta wysays paszalyjs priszyrenk po

⁹⁵ Ten pat, 278 psl. ; S. Skrodenis, ten pat, 71 psl.

⁹⁶ Ten pat, 278 psl.; Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Medžiaga biografijai, 53 psl.

⁹⁷ Ten pat, 278 psl.

⁹⁸ Ten pat, 279 psl.

⁹⁹ *Pamokslay apey septynis Sakramentus*, 1084 psl.

¹⁰⁰ J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės k. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m., 48 nr., 875 psl. ; Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Medžiaga biografijai, 54 psl. ; S.—Skrodenis, *Žemaičių buitis J. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Jurgis Pabrėža 1771-1849*, 71 psl.

swięta bezbożniausiu madų, kóres ónt weselys wysyms roda, yr moka. O nieką neweyz, kokys ju koronys Dyiwa lauk, óz tolaus papyktynymus doutus »¹⁰¹.

Išdėstęs, kas nedoro vyksta vestuvėse, Pabrėža nurodo ir ko reikia, kad jos būtų katalikiškos. Jis sako : «Szalyn nou Jaunuju par cięla Swota wysoky szokynieimay. — Szalyn apsygierymay, szalyn blazgatyimay yr kytas nepaczciwastis, kayp tay golditowys, keltowys, Martawymay, Pyrszlu karstimay, yr wysas balamutnas madas Wiedlu, Pasekieju, Starszaju Ceremonyys[...]Kad nieks baisiu dainiu nedunoutu, kad nieks pasaku begiedyszku nepasakotu »¹⁰².

Kaip matome, Pabrėža kelis šokius ir žaidimus apibūdino kiek plačiau ir paliko mums labai reikšmingą, autentišką XIX amž. pradžios dokumentą, kuris leidžia mums pažinti lietuvių liaudies šokių ir žaidimų raidą ir tam tikrus jų regionalinius skirtumus ¹⁰³. Dėl to yra suprantamas tautosakininko J. Balio pasakymas, jog mes būtume labiau dėkingi Pabrėžai, jei jis, būdamas labai pastabus, tas visas «nepaščyvastys» būtų smulkiau aprašęs¹⁰⁴. Bet Pabrėža neturėjo tikslo tautosakininkams palikti pilną to laiko šokių ir žaidimų aprašymą. Jis, kaip pamokslininkas, kaip teisingai pastebi J. Povilonis, gerai pažindamas tų laikų gyvenimo papročius, «stengėsi juos pakreipti geresne linkme, jis stengėsi gerinti, dorinti visą kaimo gyvenimą»¹⁰⁵. Man, perskaičius visus iki šiol išlikusius Pabrėžos pamokslus, susidarė išpūdis, kad jis, kaip pamokslininkas, stengėsi išnaikinti nedorus to laiko papročius, kad apsaugotų nuo pražūties tikinčiųjų sielas. «Nors J. A. Pabrėža nepateikia detalaus etnografinio šių šokių ir žaidimų, pokštų aprašymo, nes juos smerkia ir laiko nepadoriais, tačiau ir iš šių nuotrupų galima susidaryti bent apytikrį vaizdą, ką ir kaip šoko, kaip linksminosi žemaičių liaudis per vestuves XIX amž. pradžioje »¹⁰⁶.

¹⁰¹ *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 279 psl.

¹⁰² Ten pat, 271 psl.

¹⁰³ S. SKRODENIS, *Žemaičių buitis J. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Jurgis Pabrėža 1771-1849*, 71 psl.

¹⁰⁴ J. BALYS, *Lietuviškų šokių beiėskant*, žr. *Akademikas*, 1935 m. 10 nr., 236 psl.

¹⁰⁵ J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės k. Ambr. Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939 m., 48 nr., 875 psl.

¹⁰⁶ *Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Medžiaga biograjjai*, 54 psl.

III. SUSITUOKUSIŲŲ GYVENIMAS

Pabrėžai labai rūpėjo šeimas sukūrusiųjų krikščioniškas gyvenimas. Jau patyrėme, kaip stropiai jis mokė tėvus krikščioniškai auklėti savo vaikus, kad jie užaugtų kilniais žmonėmis, kaip uoliai ragino jaunuosius ruošti moterystei, kad jų moterystės sakramentas, vertai ir šventai priimtas, atneštų jiems Dievo palaimą ir suteiktų moterystės gyvenimui reikalingų malonių. Iš jo užuominų taip pat jau pastebėjome, kaip peikė jis vedusius vyrus ir ištekėjusias moteris už netinkamą elgesį ir puošimasi vestuvių metu ir kitomis progomis.

Plačiau ir išsamiau apie moterystės gyvenimą Pabrėža kalba savo pamoksle, sakytame Salantuose 40-ties valandų atleidų metu, per Sekmines 1819 m.¹, knygoje *Parkratima qnt Saužinės*², o taip pat kituose pamoksluose.

Pasak Pabrėžos, pagrindinės vedusiųjų pareigos vienas antram yra keturios : Vyro ir moters meilė, susituokusiųjų rūpestis vienas antru, išmintingas žmonos paklusnumas vyrui ir ištikimybė vienas antram.

1. VYRO IR MOTERS MEILĖ

Kiekviena susituokusiųjų pora turi mylėtis šventa ir ypatinga meile. Kiekvienas vyras turi būtinai mylėti savo žmoną, kaip moko šv. Paulius apaštalas : « Taip vyrai turi mylėti savo žmonas, tarytum savuosius kūnus » (Ef 5,38). Todėl kiekvienas vyras tegul myli savo žmoną, kaip pats sav-e, šventa ir didžiausia meile, o didesnės meilės negali būti, kaip meilė sau pačiam, nes kiekvienas sau trokšta garbės, lobio, visokeriopos laimės ir ilgo amžiaus. Bet vyrai turi mylėti savo žmonas dar didesne meile. Jie turi jas mylėti, kaip Kristus mylėjo

---

¹ Pamokslas *Apey stoną Moteristys*, žr. *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 225-244 psl.

² *Parkratima qnt Saužinės*, 17-21, 38-39 psl.

Bažnyčia ir atidavė už ją save (Ef 5,25). Taip ir vyrai, esant reikalui, turi guldyti gyvybę už savo žmonas ³.

Toliau vedusiųjų meilė turi būti nuoširdi ir tikra, neveidmainga, nemelaginga, ne dėl žmonių akių, bet iš tikros širdies. Pabrėža apgailestauja, kad daug atsiranda vyrų, kurie ne tik niekina savo žmonas, bet jas tiesiog už nieką laiko. Vyrai turi mylėti savo žmonas ne dėl ko kito, kaip tik dėl Dievo, nes jis taip sutvarkė, kad vyro ir moters meilė būtų šventa ⁴.

Iš kitos pusės, žmonos turi mylėti savo vyrus tokia pat meile, kaip vyrai žmonas, nes ir Bažnyčia myli Kristų. Šią meilės paslaptį šv. Paulius laiko didele paslaptimi, dėl to vyrui įsako mylėti žmoną, o žmonai liepia gerbti vyrą.

Paskui Pabrėža išskaičiuoja susituokusiųjų nuodėmes, kurias jie papildo prieš moterystės meilę. Jis sako, kad tiek vyrai, tiek moterys dažnai sunkiai nusideda, kai neturi savo žmonai ar vyrui nuoširdžios, ypatingos ir šventos meilės. Tiek vyras, tiek žmona nusideda mirtinai šiais atvejais : Kai kelia nesantaikas tarp savęs, kai vienas kitą įveda į kokią didelį supykimą, kai savo žmoną muša į veidą, o dar sunkiau nusideda, kai žmona vyrą muša.

Mirtinai nusideda vyras, kai su žmona elgiasi kaip su verge, laiko ją ir vadina ištvirkėle, paleistuve, kai jai priekaištauja už prastą jos giminę ar mažą pasogą.

Sunkiai nusideda vyras ir žmona, kai vienas kitą keikia, linki ligos ar mirties. Pasak Pabrėžos, toks vyras nėra vyras, bet gyvulyš⁵. Sunkiai nusideda vyras ir žmona, kai be jokio pagrindo vienas antrą įtarinėja neištikimybe meilėje. Be to, toks įtarinėjimas yra daugelio kitų nuodėmių priežastimi.

Nusideda toks vyras ir moteris, kurie, savo širdyje neturėdami meilės, nenori vienoje lovoje gulėti, nenori kartu gyventi ir vienas kitą pasiruošę, anot Pabrėžos, šaukšte vandens paskandinti, nes jau yra su kita ar kitu susipainioję. Tokie neverti nė krikščionimis vadintis. Kristus įsako mylėti priešus, o jie, nesilaikydami duotosios priesaikos, vienas kito neapkenčia.

Sunkiai nusideda ir tie, kurie tarp vyro ir žmonos savo apkalbomis įtarinėjimus sukelia. Tačiau nusideda ir tie vyrai ir moterys, kurie tokių apkalbų klauso ir tiki⁶, nes vieni apkalbomis, kiti įtarimais griauina meilę ir darnų sugyvenimą ⁷.

---

³ *Kninga pyрма Apey Sakramentus*, 226-227 psl.

⁴ Ten pat, 227-228 psl.

⁵ Ten pat, 228 psl.

⁶ Ten pat, 229-230 psl.

⁷ Ten pat, 230-231.

2. SUSITUOKUSIŲJŲ RŪPESTIS VIENAS ANTRU

Susituokusieji yra kaip vienas kūnas, dėl to vyras turi rūpintis žmonos reikalais, o žmona vyro. Toks yra mokslas Kristaus, kuris, fariziejų klausiamas apie vyro ir žmonos santykius, jiems atsakė savo klausimu : «Argi neskaitėte, jog Kūrėjas iš pradžių sutvėrė žmones kaip vyrą ir moterį ir pasakė : Todėl vyras paliks tėvą ir motiną ir glausis prie žmonos ir du taps vienu kūnu. Vadinasi, yra jau nebe du, o vienas kūnas » (Mt 19,4-5). Iš kitos pusės, žinome, kad niekas neapleidžia savo kūno, dėl to susituokusieji, tapę vienu kūnu, turi vienas antru rūpintis.

Vyras yra įpareigotas aprūpinti savo žmoną maistu, apdaru ir kitais reikalingais daiktais, pagal savo ekonominę padėtį. Tačiau jis nėra įpareigotas rūpintis per dideliu žmonos papuošimu. Dėl to nusideda žmona, kuri per daug išleidžia savo papuošalams ir tuštybei. Bet ir vyras sunkiai nusideda, jei savo žmona nesirūpina ir dėl savo šykštumo neaprūpina jos maistu ir apdaru ir laiko ją kaip tarnaitę ar vergę.

Pabrėža sako, kad yra daug vyrų, kurie sau leidžia visokius patogumus : visą dieną praleidžia girtuokliaudami, o sugrižę namo, triukšmauja, mušti šokinėja, visus laukan veja. Taip daužosi, jog ir žmona su vaikais turi slapstytis. Pamokslininkas sako, kad tokie vyrai sunkiai nusideda, nes nesirūpina žmonių gerove.

Nusideda ir žmona, kuri, vyro gerai užlaikoma ir aprūpinama, tik stovinėja, nieko nedarba, vien patogumų sau ieško, nes kiekviena žmona, kaip vyras, turi rūpintis ūkio darbais ir namų apyvoka. Nusideda žmona, kai, vyrui susirgus, juo nesirūpina, jam nepatarnauja, nes ligoje žmona turi slaugyti savo vyrą. Taip pat sunkiai nusideda ir vyras, kuris, žmonai susirgus, jos nepaguodžia ir nesirūpina jos gydymu, nes susituokusieji turi rūpintis vienas antru, kaip Kristus rūpinasi Bažnyčia.

Nors vyras ar žmona būtų girtuokliai, jie vis tiek turi laikytis duotos priesaikos ir iki mirties santuokoje gyventi. Nors vyras po jungtųjų nebūtų gavęs pasogos, vis tiek jis turi savo žmoną rūpintis, maitinti, apmokyti ir gyventi.

Jei žmona pabėga nuo vyro be vyro kaltės, tai ji pati turi rūpintis savo pragyvenimu, maistu ir apsitaikymu. Jei žmona, nepakeldama žiauraus ir blogo vyro elgesio, nuo jo pabėga, tai vyras turi rūpintis jos išlaikymu, maistu ir apsitaikymu ⁸.

---

⁸ Ten pat, 232-233 psl.

3. IŠMINTINGAS ŽMONOS PAKLUSNUMAS VYRUI

Pabrėža, sekdamas tradiciniu Bažnyčios mokslu, moko, kad vyras vadovautų šeimos gyvenime, o žmona būtų jam klusni, nes šv. Paulius sako : «Jūs, moterys, būkite klusnios savo vyrams, lyg kad Viešpačiui, nes vyras yra žmonos galva, — jis kūno gelbėtojas. Ir kaip Bažnyčia klauso Kristaus, taip ir moterys visame teklauso vyrų » (Ef 5,22-24).

Dėl to Pabrėža sako : «Nes norint tay yr tyisa ira ; iogey abydwy szaly žanotos poros pawiny ira wyna ónta pawožóty szynawoty, weynokey prietelka wisódydziausey wira sawa pawina ira pawožóty, szynawoty: — Wirs ira wiresnis ónt paczios, nes teyp Dyiwas pats pasakey, tardams į Jiwa : busi po waldzios wira ir óns tawymi riedis » (Gen 3,16).

Pabrėža sako : «Łabay tada pyktay dedas kór koiys o ne galwa riedas wysays ». Nelaimingas yra toks vyras, kuris tokia akla meile myli savo žmoną ir leidžia jai daryti, kas tik jai patinka, nes tada, kaip sako Šventas Kaštas, ji prieštarauja vyrui. «Mulier, si primatum habet, contraria est viro suo », (Ekl 25,30). Dėl to Šv. Dvasia ispėja : neduok moteriškai valios ant savo sielos (Ekl 9,2).

Kitaip yra, jei vyras dėl senatvės, ligos ar proto trūkumo nepajėgia šeimos ir ūkio reikalų tvarkyti. Tada žmona, su juo pasitardama, gali ūkio reikalus tvarkyti ir vaikų sielos ir kūno auklėjimu rūpintis. Tuo atveju ji turi rimtai užsilaikyti ir gyventi be jokio papiktinimo ⁹.

Kadangi vyras yra žmonos galva, dėl to žmona turi klausyti vyro pagal Dievo įsakymą visame, kur nėra nuodėmės. Tačiau nusideda vyras, jei savo žmoną už nieką laiko, jai gero žodžio nepasako. Sunkiai nusideda žmona, kuri savo vyrą į akis užgaudinėja. Dar sunkiau nusideda žmona, kuri iš pykčio ar neapykantos svarbiuose dalykuose neklauso savo vyro, jam prikiša jo ydas ir jį supykina. Toks moters elgesys labai dažnai sukelia dideles nesantaikas ir peštynes ¹⁰.

Pabrėža moko moteris, kaip jos geruoju gali vyrus valdyti. Jis sako : «Jei nori savo vyrą valdyti, gerbk jį, klausyk jo visame kuo uoliausiai, tuo būdu laimėsi jo paklusnumą. Taip šv. Monika nugalėjo savo vyrą, kurio širdis buvo kietesnė už liūto, o jai buvo kaip avinėlis ir visur jos klausė. Taip pat ir šv. Elzbieta, Portugalijos »

⁹ Ten pat, 233 psl.

¹⁰ Ten pat, 234 psl.

karalienė, ir kitos kilnios moterys, kurios iki šiai dienai ne kuo kitu, kaip tik kantrumu, tylėjimu ir klusnumu nugalėjo ir nugalė savo vyrus ».

4. IŠTIKIMYBĖ VIENAS ANTRAM

Vyras ir žmona turi būti visą gyvenimą ištikimi vienas antram, nes tai iškilmingai pasižada jungtųjų, metu. Ištikimybė suprantama vienas antram savo kūnų atidavimą, kaip moko šv. Paulius : « Tegul vyras atlieka savo pareigą žmonai, o žmona vyrui. Žmona neturi valios savo kūnui, bet vyras. Panašiai vyras neturi valios savo kūnui, bet žmona » (1 Kor 7,3-4).

Nusideda vyrai ir žmonos, kurie iš pykčio ar kitos nerimtos priežasties nepripažįsta vienas antram teisės į savo kūnus. Šv. Paulius ragina susituokusius : « Neatsitraukite vienas nuo kito, nebent abišaliu susitarimu, kurį laiką atsiduodami maldai, paskui vėl susieikite draugėn, kad šėtonas negundytų jūsų nesusilaikymu » (1 Kor 7,5). Tas susilaikymas abišaliu susitarimu gali būti laikinas ir visam amžiui. Šis paskutinis yra skaistybės dorybė, dėl to kai kurie susituokusieji, susitarę visą amžių skaisčiai gyvendavo. Tokie buvo šv. Kunigunda ir šv. Boleslovas, šv. Jadvyga ir šv. Henrikas¹¹.

Sunkiai nusideda, jei vyras ar žmona vienas kitą apleidžia ir atskirai gyvena, nes sulaužo priesaiką kartu gyventi ir vienas antro neapleisti. Pabrėža vėl primena, kad susituokusieji turi gulėti vienoje lovoje, tačiau dėl svarbių priežasčių gali gulėti ir atskirai. Jei kas be svarbių priežasčių be abišalio susitarimo gulėtų atskirai, nusidėtų¹². Taip pat mirtinai nusideda, kai vyras ar žmona, sujungti moterystės sakramento ryšiu, atsiskiria, nes sulaužo jungtųjų priesaiką Dievui ir vienas kitam. Atsiskyrimai gali būti trejopi: Kai susituokusieji neguli vienoje lovoje, kai negyvena vienuose namuose, kai vienas nuo antro atsiskiria, kad gyventų su trečiu. Tačiau, reikalui esant ir antrajam asmeniui sutinkant, trumpam laikui gali atskirai gyventi. Visam amžiui susituokusieji be Bažnyčios vyresnybės leidimo negali išsiskirti, dėl to sunkiai nusideda tie, kurio be Bažnyčios leidimo išsiskyrę gyvena¹³.

Pabrėža nurodo šešias priežastis dėl kurių moterystės sakramento ryšiu sujungtieji gali išsiskirti ir gyventi atskirai: kai skyrėbų priežastis yra svetimavimas, kai vienas iš susituokusiujų pereina

---

¹¹ Ten pat, 235 psl.

¹² Ten pat, 236 psl.

¹³ Ten pat.

į kitą religiją, kai vienas iš susituokusiųjų antrą veda į sunkias nuodėmes taip, kad jam gresia sielos išganymo pavojus, kai, gyvenant kartu, vienam iš susituokusiųjų gresia rimtas mirties pavojus, kai žmona žino vyro didelius kriminalinius prasikaltimus, dėl kurių ir ji pati galėtų būti patraukta atsakomybėn, kai susituokusieji susitaria skaisčiai gyventi. Visoms čia išvardintoms skrybų galimybėms reikia gauti Bažnyčios vyresnybės leidimą. Tik dėl aiškaus svetimavimo tokio leidimo nereikia. Tačiau Pabrėža ragina nekalbėti, kad jis prasikaltusiam svetimavimu jam dėl to gailintis, atleistų ir su juo gyventų, jei, atlikęs atgailą, gautų iš Bažnyčios nuodėmių atleidimą.

Pabrėža taip pat išpėja susituokusius vyrus ir moteris, kad jie sunkiai nusideda moterystės ištikimybei, kai lytiškai santykiauja vien savo geismams patenkinti, pamiršę, kad pirmasis moterystės tikslas yra dalyvauti Dievo Kūrėjo planuose, — gimdyti ir auklėti kūdikius¹⁴. Jis taip pat teigia, kad sunkiai nusideda vyras, kuris žmonos nėštumo metu su ja santykiauja, ir dėl to ji nelaiku pagimdo. Tokį vyrą Pabrėža palygina su neprotingu ūkininku, kuris, pasėliui išdygus, iš naujo imtų akėti dirvą, sunaikindamas pasėlį¹⁵.

Šiuo savo pamokslu Tėvas Jurgis Ambraziejus Pabrėža atskleidžia mums savo laiko žemačių vedybinio gyvenimo papročius, vyro ir žmonos santykius, tuometinius Bažnyčios įstatymus ir moralės dėsnius, kuriais XIX a.mž. pradžioje buvo tvarkomas susituokusiųjų gyvenimas.

---

¹⁴ Ten pat, 237-240 psl.

¹⁵ Ten pat, 238 psl. « Klausóus jusó, Žanotyiy : kóu dumotumyt apey toki gaspadorió, katras dyrwa póykey yszgiwenys, yr pasiejys jawams jau yszdigós, augát gražey : óns ózsygeydys, ysznaujy dyrwa artu akietu ir sietu ? ar gal toks pósgalwis gera waysiaus laukty ysz gronta sawa? Ówszem, ar ne slószney gal sakity, iog tas beprotis nieká gera nepjaus? — O kad tas gaspadorióš prisz pat pjuty pradietu isz naujy arty yr siety dyrwa sawa : argi nesakitumyt, a jau tay paszielys žmogós ! pjutyis prilaukys, gadin geriausi waisió. — Tokeys tatay padukieleys yr paszielóseys ira wisi Žanotyiy, kóryi aklesneys budamis óž giwolus, nenor ózsylyakity pewnusy laykusy nóu stoną sawa ».

IV. NUODĖMĖS PKIEŠ SKAISTYBĖ

Pabrėža labai dažnai kalbėdavo apie nuodėmes prieš skaistybę, atskleidė sunkumą, nurodė aplinkybes, vedančias į šias nuodėmes, ragino kovoti su pagundomis, mokė, kaip jų apsisaugoti ir atvejų atvejais primindavo Dievo bausmes už neskaitumo nuodėmes ir skatino iš jų prisikelti. Du ištisi pamokslai skirti nuodėmėms prieš skaistybę: vienas jų sakytas 1819 m. Kretingoje, Nekalto Švč. Mergelės Marijos Prasidėjimo oktavos metu¹, antras 1815 m. — Salantuopse per Sekmines².

Kalbėti apie nuodėmes prieš skaistybę, bažnyčioje, kur pamokslų klauso ir maži vaikai, labai nepatogu ir net pavojinga, nes galima tų nuodėmių nedarančius jų išmokyti, dėl to Bažnyčia pataria į smulkmenas per daug nesileisti. Iš kitos pusės ant kunigų krinta atsakomybė, jei dėl tų nuodėmių nežinojimo jas pildžiusieji pradžudys savo sielas. Šią keblią padėtį jaučia ir Pabrėža ir ją savo pamoksle atskleidžia.

«Pripól mōn szędyinas Pamokslą sakity apey tōu Szpetniausi grieka Neczistatas. — Ale bieda mōn : kayp cze sakity apey tōu baysiby ? — Pati Dvasia Szwęcziausy nežiczji to grieka niepriiminty. *Omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos* (Ef 5,3). Yr kaypgi mōn cze sakity sōsyrynkymy teyp gražemy Jaunōmenys ? — Ale dydesny lauk mōnys bieda, iey kas ónt Suduos Dyinos szaukses pri Dyiwa, iog prapóuly ysz nežynoyma par nesakima koņygu ? *Vae mihi est si non evangelizavero* (1 Kor 9,16). To tatay bijodamas atsywożyjay yr apey tōu Szpetnausi grieka sakity. — Labiausey kad mōni dwy pricziny stroszniausy ógyn ónt to, wyina idant czistyiy byjotumes ysz tola visokios neczitasas, óntra kad nōusydiejōsyiy kōu greycziausey keltumes ysz nōudiejys teyp strosznos »³.

---

¹ *Pamokslós Apey Szeszta Prisakima Dyiwa.* — Sakits Kretingoy Metusy 1819. Layku Oktawos Nekalta Prasidyeyma SS. M. P., žr. *Kninga Pyрма Apey Sakramentus*, 541-555 psl.

² *Pamoklos Apey neczistata.* — Sakits Salātusy ont Sekmyniu 1815. *Pamokslai Wayringossy Materyjosy*, 331-342 psl.

³ Ten pat, 331 psl.

Padaręs tokį įvadą, prieš pradėdamas dėstymą, Pabrėža dar malda kreipiasi į Jėzų Kristų, kad, jam padedant, pamokslą sakytų pagal jo norą, kad klausytojams, neskaistumo nuodėmių nepaliesiems suteiktų malonę dar labiau jų bijoti, o tiems, kurie jomis jau susitepę, už jas daryti atgailą. Kreipiasi ir į Mergele Mariją, kad ji, kaip užtarėja ir apgynėja, išprašytų iš Viešpaties, idant pamokslas padidintų Dievo garbę ir atneštų dvasinę naudą ⁴.

1. KOKIOS YRA NUODĖMĖS PRIEŠ SKAISTYBĘ

Pirmoje pamokslų dalyje Pabrėža aiškina, kas yra nuodėmė prieš skaistybę ir kokia didelė ji yra. Aptaręs, kad neskaistumo nuodėmė, arba paleistuvystė, yra netvarkingas kūno geidulių patenkinimas, priešingas Dievo įsakymams, ir pasakęs, kad beveik visos šios nuodėmės, jei yra valios pritarimas, yra mirtinos, Pabrėža toliau aiškina šių nuodėmių rūšis ir nurodo, kaip tos rūšies nuodėmės papildomos. Paskui ilgiau sustoja prie tų nuodėmių, kurių daugelis ir nuodėmėmis nelaiko⁵. Pasak Pabrėžos, žmogus prieš skaistybę gali nusidėti visomis penkiomis juslėmis, girdėjimu, regėjimu, uosle, skoniu ir palytėjimu⁶. Čia jis vaizdingu stiliumi ir atviru žodžiu atskleidžia savo laiko žmonių neskaisčius papročius ir elgesį su savimi, su kitais ir priešingos lyties asmenimis.

Palytėjimu nusideda visi tie, kurie be reikalo liečia begėdiškai save ar kitą žmogų, ar gyvulį, ar kokį daiktą. Toliau Pabrėža išvardija tuos atvejus, kuriais palytėjimu nusidedama. Nusideda moterys, kurios džiaugiasi, kai kas paliečia jų krūtinę, kai vyrai moterims, o moterys vyrams, kad ir per drabužius, paliečia gėdingas kūno dalis.

«Smertelnay grieszyi: kóryi só sawa snókió moteryszkaiey i krutyny gyrnas kał. — Smertelnay grieszyi, kóryi dieł jóuka padarima só kokio medeló mojóu leyd kraji moteryszkey ysz wyitu newieźlibu. — Teypojaus grieszyi yr droczy, kóryi trauka motryszka par mintówus, arba par oži. — Grieszyi pominiejus : kóryi óż kraszta syjona sogrobyi, welkio motryszka po klóuną. — kóryi kopustus slieg. — Grieszyi, kóryi só sawa barzdó tryn weida motryszkuju. — Stroszney grieszyi, kóryi só kepóry tryn ónti motryszkos. — Yr kity wysy bjaury swawalnikay, kayp tay swylintoiey, draski-

⁴ Ten pat, 332 psl.

⁵ Ten pat, 333 psl. ir sek.

⁶ *Kninga Pyrma Apey Sakramentus*, 345-348 psl.

toje ōnty motryszkuju. — yr pasitórietoiey, kóryi tay matidamis jóukas : — Yr kóryi morda, i ōnti motryszkuju, arba po syjona, tad spalus, tad snyiga, tad kyta kóu »⁷.

Čia dar Pabrėža primena moterų elgesį, kuriuo jos veda į nuodėmes vyrus, ir jau aprašytas vestuvinių nuodėmės, papildomas palytėjimu ⁸.

Pabrėža taip pat trumpai paliečia uoslės ir skonio juslių nuodėmes. Jis sako : « Gal atsyrazy tokiu bezbožniku ōnt šwieta, kóryi budamis pasyleydy ōnt wysa atsywožitu, tad lyižowió, tad lupomis, tad burnó prisitykty koku begiedyszcziu, arba kasztawoty : toki wysy grieszitu smertelnay. Tayppat grieszyi, kas nosi sawa bówyi kwapays necziitays. — Ir tos motryszkosys, korios kwepynas abykokims diel patykyma wiriszkyisym : wysas grieszyi » ⁹.

Toliau Pabrėža kalba apie regėjimo jusle papildomas neskaistias nuodėmes. Jis sako, kad regėjimu nusideda tie, kurie tyčiomis be reikalo žiūri į gėdingas savo ir kitų kūno dalis, stebi gyvulius. Charakteringa tai, kad jis liepia nežiūrėti į nepadorius paveikslus ir gėdingas statulas. Vadinas, tokių tada Žemaitijoje jau buvo. Juos tada žemaičiai tur būt galėdavo matyti dvarų rūmuose ir parkuose¹⁰.

Girdėjimo jusle nusideda, kas tyčia klausosi begėdiškų kalbų, pasakų, mįslių ir dainų ir kas už sienos nepadoriai kalba ar elgiasi¹¹.

Be to, neskaistumo nuodėmės galima papildyti darbais, žodžiais ir mintimis. Darbais « Grieszyi łabay stroszney wysy, kóryi dasyleyd kurwistys, tay ira, kad walnas só walno nóusyded »¹². «Grieszyi kriauczey, kad mieroudamis nepaszczuway eigas. — Grieszyi, kóryi nóu žemys kyłno motryszkoses, o wynkartó yr motryszkosys, kórios dóudas tey kyłnoty grieszyti. — Grieszyi motryszkosys, kórios gałwa wiryszkojy ótyniedamos atremas i szyrdi». «Grieszyi smertelnay, kóryi rožney sósyspausdymays, patem Dyiwóu žynomays spasabay yiszka kunyszkos patiekas. Tóu pati sakity apey kasimos begiedyszka, apey szyldima raku ikyszoses wyetosy neprislauniosy. Tóu sakity yr apey gólęczius pataly be marszkyniu dieley blósu kadyma »¹³.

⁷ Ten pat, 346 psl.

⁸ Ten pat, 347 psl.

⁸ Ten pat.

¹⁰ Ten pat, 348 psl. ; *Pamokslay Wayringosy Malerujosy*, 337-338 psl.

¹¹ « Grieszyi kyikwyns, kórsay ticziomis klausos giedyszky bilacziu, tad pasakas, tad mįsles begiedyszkas, tad daynes neczistas daynóujacziu. — Kóryi par syna klausos begiedyszku dayktu ». *Pamokslay Wayringosy Materujosy*, 338 psl. ; *Kninga Pyrna Apey Sakramentus*, 547 psl.

¹² *Pamokslay Wayringosy Materujosy*, 337 psl.

¹³ Ten pat, 338 psl.

Žodžiais prieš skaistybę galima nusidėti nepadoriai ar dviprasmiškai kalbant ir dainuojant. Pasak Pabrėžos, nuodėmė yra dėl to, kad toks asmuo, pats būdamas neskaistūs, savo žodžiais piktina kitus, traukdamas į neskaistumo nuodėmes.

« Grieszyi tyi, kóryi begiedyszkus žodžius biło, daynas kunyszkas dayniou, mįsles begiedyszkas mąstą, — yr kóryi biło žodžius galimus apwersty yr ónt pykta yr ónt gera. — Teypojaus, kóryi arba kórios saka : tatay mónoy, tatay mónasis, — kóryi pri bjauriu žodžiu dar lączyi bjaurius pyrsztays arba kyteyp kayp rodimus. — Grieszyi Bobótys yr žanotyiy, kóryi po akymis jaunuju rokóujes apey apsyeyjmus pri pagimdima, apey pastojymus yr kytas pawinastis arba reikalus stoną moteristys »¹⁴.

Prieš skaistybę galima nusidėti ir mintimis, nes pats Kristus sako : « Kiekvienas, kuris geidulingai žvelgia į moterį, jau svetimauja savo širdimi » (Mt 5,27). Tad nusideda, kuris laisva valia žaidžia neskaisčiomis mintimis, jomis džiaugiasi, sužadina neskaisčius sapnus, jais gėrisi ir lytiniais organais žaidžia¹⁵.

2. NEKAISTUMO NUODĖMIŲ PASEKMĖS

Už neskaistumo nuodėmes Dievas baudžia šiame ir pomirtiniame gyvenime. Šiame gyvenime paleistuvystės nuodėmė aptemdo protą ir užkietina širdį. Ji taip aptemdo protą, kad nusidėjėlis negali pažinti amžinojo gyvenimo dalykų. Niekas jam nepadeda : nei pamokslininkų žodžiai, nei nuodėmklausių išpėjimai, nei namiškių bausmės.

Pabrėža sako, kad « Tas apjakymis wed griesznika tad i perdaug dydy wylti apey sava yszganimą, tad i desperawojymą apey tóugi yszganimą. — Ar tay neapjakymas troszniausis, kad waykis diel mergos kóryi mił gała sau dara ? — Ar nebjauriausy akliby anos mergys, kóryi isymiliejósi i koki wiryszka, yszsyžad prigimta paszaly besywelidama walkiotyis, nóu miestą lig miestą, nóu kwateros lig kwateros ? — Nebweyz ónt jóukymos šwięta: nebgiedas necnata sawa : dar džiaugas yr gyras ysz ju priesz kytas? »¹⁶.

Neskaistumo nuodėmė užkietina širdį. Nusidėjėlis nė negalvoja atsiversti; užtat, praradęs Dievo malonę, negali pasitaisyti. Jis negalvoja, kad paleistuvystės veiksmai būtų nuodėmingi, dėl to jų nepasisako ir per išpažintį, o jei ir pasisako, tai tuoj vėl atkrinta ir

---

¹⁴ Ten pat, 339 psl.

¹⁵ Ten pat, 333 ir 339 psl.

¹⁶ Ten pat, 340 ir 154 psl.

taip atranda pražūtį, nes niekas susitepęs neskaistumo nuodėmėmis nepaveldės dangaus karalystės (1 Kor 6,9-10)¹⁷.

Apie neskaistumo nuodėmių pasekmes nusidėjėliui Pabrėža vėl kalba Salantuose 1826 m. 40 valandų atlaiduose¹⁸. Šalia jau minėtų pasekmių paleistuvystė sunaikina nusidėjėlio turtą. Jis, kaip anas sūnus palaidūnas — «Wełtakleydys», su paleistuvėmis išaikvoja savo turtą ir palieka be nieko (Lk 15,11-20). Čia Pabrėža labai vaizdingai kalba apie tokius savo laiko palaidūnus ir palaidūnes, dėl to leiskime jam kalbėti:

«O ! kaypo daugel žmonių paleystowingu ira padabniu i Suno Wełtakleydi! kōryi ciēla sawa tōrta par swewaly, yr neczistata patrotyy, skolomis apteka, yr ōnt nabagistys atejy. — Gimditojey palaystowingy, tōrta sawa, prigōlynti patōmkau, yszleyd, yr prajed. Wiryszkiy neczistatoy paskedy myrdamis netōr sawa prietelkoms tiewyszkiu bepalykty. — O prietelkos palaystowys wirus sawa losnay wykty yszwełk ysz tiewyszkiu. — Waykay par zbytkus neczistatas atwed sawa Gimditojus ōnt nabagistys : — o kawalerey lubyjētis moteryszkoses, cielu metu slūžmas prager sō sawa milemosiems, teyp, jog diel patyis nebylekt netyktay ōnt prigōlynty apdara ale pagalaus nie ōnt ikapiu, nie ont graba lētu nōupirkyma po ju smerty. — Panos, yr Mergaytys liubyjātys kawalierius nōusyplyka czistay, par sawa dosnōma, yr pōuszymos diel pasydaboyma Waykems. Ledwa Szałopōts prisypaynios, kōrs par merges eyt masindams, yr szytay szios gļupszys tōulidy wieryi, losnay smala kokie pri jo kimb, jim pasyklebawo, doud rožnes dowynas, czestawo ož paskōtynius pynigus nōupirkdamos czesnis : o dar diel dydesny ismigyma i akis pōuszys ysz giwa kakla, kyik sił yr yszgalys tōriedama, anie paskōtynys berlinkelys nebylkdama sau diel ōstakas »¹⁹.

Paleistuvystė pažeidžia žmogaus garbę. Nusidėjusieji prieš skais-tybę netenka gero vardo. Visi iš jų juokiasi, pirštais rodo. Niekas iš dorų žmonių nenori su jais draugauti. Paleistuviui nelengva su-kurti ir gražią šeimą. Doros mergaitės neteka už paleistuvio, o skais-tus vyras neveda ištvirkėlės. Nors savo nuodėmės prieš skais-tybę visi stengiasi paslėpti, bet tai neįmanoma, nes, pasak Pabrė-žos, paleistuvystė visada išlenda kaip yla iš terbos. Jei kartais kam ją ir pavyktų paslėpti nuo žmonių, tai nuo Dievo nieko nepaslėpsi²⁰.

¹⁷ Ten pat, 341-342 psl.

¹⁸ *Ožbėgymys Sakima apey Szeszla Prisakyma Dyjiwa, žr. Pamokslay Wayringosy Materijosy*, 145-160 psl.

¹⁹ Ten pat, 147-148 psl.

²⁰ Ten pat, 148-149 psl.

Iš to matome, koks jautrus buvo anuomet žemaičiuose doros jausmas, kad paleistuvis ar paleistuvė negalėjo tarp dorų žmonių pasirodyti, nė jų draugijoje dalyvauti, nekalbant jau apie jungtuves su garbingos šeimos nariu. Šiandieną, nors doros principai nepakeisti ir šeštasis Dievo įsakymas, kaip galiojo, taip ir tebegalioja, bet visi paleistuviai ir paleistuvės toleruojami, iš bendruomeninio gyvenimo neišskiriami.

Toliau Pabrėža aiškina, kaip paleistuvystės veiksmai kenkia sveikatai. Jis, atpasakojęs savo laikų lytinių ligų apraiškas, duoda nurodymų ir patarimų, kaip nuo tų ligų gydytis. Čia yra vienas tų atvejų, kur Pabrėža apaštalavimo srityje pasireiškia kaip medicinos žinovas ir gydytojas²¹.

Paleistuvystė, tapusi įpročiu, veda į daugelį kitų nuodėmių. Tarp jų Pabrėža mini apgavystę. Jis tiesiog velniškais sukčiais ir baisiais apgavikais vadina tuos, kurie įveda į neskaistumo nuodėmę, pažadėdami vesti, o po nuodėmės nesilaiko savo duotojo žodžio²².

Negana to, paleistuviai tampa piktosios dvasios kankiniais. Apie tai Pabrėža labai vaizdingai kalbėjo Kartenoje 1814 m. šv. Stepono šventėje²³.

3. PROGOS VEDANČIOS Į PALEISTUVYSTĘ

Pabrėža taip pat moko, kaip apsisaugoti neskaistumo nuodėmių, ir ragina vengti progų ir aplinkybių, vedančių į tas nuodėmes. Jis savo pamoksle, išsilikusiam nenumeruotuose lapuose, *«Pridotals pri klausymą kórios ira okazyiys artyi i grieka wedq̃tys»*²⁴, į klausimą « Kóumet žmogós lend i okazyiys grieka ? » atsakydamas, duoda eilę atsakymų ir mūsų temai. Žmogus nuodėmės progai save išstato klausydamas begėdiškų dainų ir kalbų bei žaisdamas ir draugaudamas su laisvo elgesio nedievobaimingais asmenimis, o taip pat žiūrėdamas į begėdiškai nupieštus paveikslus ir skaitydamas negeras knygas. Kita jaunimą į neskaistumo nuodėmes traukianti proga buvo paprotys, kad mergaitės su mergaitėmis ir berniukai su berniukais prieš šventes eidavo pas kaimynus gulėti. Nors tas gulėjimas, kaip gulėjimas, savyje nebuvo blogas, bet jis galėdavo duoti progą išmokti nusidėti prieš skaistybę, net sodomiška nuodėme. Dėl to Pabrėža įspėja

²¹ Ten pat, 150-157 psl.

²² Ten pat, 195 psl.

²³ *Kninga Tórẽti sawiey Kozonius*, 284 psl.

²⁴ *Pridotals pri Klausymą kórios ira tokiys Okazyiys artyi i grieka wedq̃tys*.

Tai yra atskirai nuo pamokslų rinkinių išsilikęs 8 nenumeruotų psl. rankraštis.

tėvus ir šeiminkus, kad jie neleistų savo vaikų ir tarnų gulėti pas kaimynus, ypač jei kaimyno vaikai, tarnai ir pati šeima yra laisvo elgesio.

Toliau Pabrėža sako, kad prieš skaistybę nusidėti progos ieško tie, kurie mano, eisiu pas tą asmenį, bet nesiduosiu įvesti į nuodėmę, kurie nusidėję eina pasveikinti to asmens, su kuriuo nusidėjo, kurie turi patraukimą prisiliesti prie vyro ar moters ir nori su juo ar ja susidraugauti, kurie laiko savo namuose vaikį ar mergę, kurie melinasi prie šeiminko ar šeiminkės. Išsistato nuodėmės progai vyriškiai, kurie su malonumu žiūri į moteris, ir moteriškės, kurios, įsmeigusios akis, žiūri į vyriškius.

Čia Pabrėža vėl grįžta prie galvos «otynieyimo» ir sako, kad lenda į progą nusidėti vyriškiai, kurie duoda galvą «otynietty» moteriškai, dėdami galvą ant jos kelių ar atsiremdami į širdį, išskyrus žmoną, motiną ir seserį, jei nesiglaudžia prie jų širdies. Tame pačiame pavojuje yra tie, kurie tyčiomis ieško progos sėdėti su tais asmenimis, kurie patinka, ir tie, kurie su moterimis «kólas», ir tos, kurios vyrus stumdo ir jų kepures grobia, ir tos, kurios užsimauna žiedus ant rankų, kad vyriškiai juos maustytų, kaip ir tos, kurios nešioja per daug iškirptas «szniurelkas», tyčiomis puošiasi, kad vyrams į širdį įsmigtų.

Vienai moteriškai, kuri tyčia su vyriškiu «kólas», šaukiant pagalbos, antra išsistato nuodėmės pavojun, jei puola pirmosios gelbėti. Tėvai, guldami berniukus ir mergaites viename guolyje, duoda vaikams progą nusidėti. Taip ir tie, kurie labai mėgsta eiti į talkas, lažus ir kitus susirinkimus, kur yra visokių žmonių, ieško nuodėmės progų. Lenda į nuodėmės pavojų visi, draugaujantieji su asmenimis, kurie, labai meilikaudamiesi, kalba ir «glóusióujes»²⁵.

Pagaliau progos nusidėti prieš skaistybę yra, kai vyras ir moteris gyvena viename kambaryje, nors gulėtų ir nevienoje lovoje, kai moterys ar mergaitės palydi vyrus į guolį, kai vyrai lenda į tarpą sugulusių moterų, kai, šventomis dienomis šeimynai vykstant į bažnyčią, namuose palieka vaikus, o tai patyrusi, palieka ir mergę, kai moterys kibina vyrus, o vyrai moteris.

Išskaičiavęs progas, kurių nevengdami vyrai ir moterys papildo paleistuvystės nuodėmes, Pabrėža apgailestauja, kad šios rūšies nusidėjėliai per išpažintį nepasisako, jog nesisaugojo neskaistumo nuodėmių progų.

Apie tuos pačius dalykus Pabrėža kalba ir kitame pamoksle — «*Apeý reykala sergietyis prizastiu wedacziu i grieka*», kurį jis sakė

²⁵ Ten pat, 8 nenumuoti psl. Visos nuodėmių progos aprašomos 30 skyrelių.

Darbėnuose 1811 m., pirmą sekmadienį po Velykų²⁶. Šiame pamoksle, atsakydamas į klausimą, kas yra priežastis, vedanti į nuodėmę, jis dar pagilina mūsų žinias šioje srityje.

Nuodėmės priežastimi yra žiūrėjimas į asmenis, nešiojančius biauariai pasiūtas « szniurelkas », labai išsipuošusius ir grakščius asmenis. Taip pat nuodėmės priežastimi yra drąsus broliavimasis vyriškio su moteriške, ar tai laisvo su laisva, ar tai vedusio su laisva, ar su kitos poros vedusiu. Nuodėmės priežastimi yra ir širdies palinkimas prie kokios moters, dovanėlių vienas antram dovanojimas, ar tai obuolio, ar pyrago, ar sūrio gabalėlio, ar česnies, ar kaspinėlio, ar batų, ar skarelės, ar drobės gabalėlio, ir net tada, kai vienas antram atiduoda savo daiktus saugoti. Bus dar vaizdingiau, jei pačiam Pabrėžai leisime kalbėti:

«Priežastis grieka yra, kóryi yr kórios ysz prisyrszyma nór brolautyis tad par galvos paótynieiyma, tad par tació yszezyjma, tad par pasygrużawyma, tad par pasygrumyma, tad par pasykułyma, pasystumdima, tad par żyidu nóu pyrsztu maustima»²⁷.

Kitame pamoksle, sakytame šv. Konstancijos mergelės šventėje 1812 m. Vėžaičiuose²⁸, Pabrėža, iškėlęs šv. Konstancijos mergystės skaistumo dorybės vertinimą, atkreipė savo klausytojų mergaičių dėmesį, kad jos neseka šv. Konstancijos pavyzdžiu ir nevertina mergystės skaistumo dorybės. Jis joms pasakė, kad visos mirtinai nusideda, kurios žiūri į vyrus ir geidžia su jais santykiauti, kurios puošiasi, kad išmigtų vyrams į akis, kurios begėdiškai apsinuogina, nešiodamos per daug iškirptą « szniurelka », dažo veidą ir daro visa, kad patiktų vyriškiams, kurios sambūriuose, vestuvėse, talkose, lažuose su vyrais stovinėja, grumias, «kołas », begėdiškai šoka, kurios tyčia leidžia vyrus į svirną ar kamara, kad jie nakvynei pasiliktų, ir pačios tame pačiame kambaryje miega, kurios, norėdamos laisvai elgtis, išsidera iš šeiminkų, kad leistų joms eiti į lažą, į talkas, nunešti kareiviams valgi ir kelių taisyti išvažiuoti, arba kurios «gvaltu» veržiasi į tokias vietas, kad susieitų su vyriškiais ir laisvai elgtis galėtų, kurios, negalėdamos kitaip vyriškių dėmesio į save patraukti, tai ranka jiems mosteli, tai kepurę, nutraukusios nuo galvos, numeta, tai pastumia²⁹.

Apie nuodėmes prieš skaistybę, tų nuodėmių progas ir priežastis Pabrėža kalbėjo ir daugelyje kitų savo pamokslų³⁰, bet nėra įmanoma

---

²⁶ *Kninga Tóreți sawiey Kozonius*, 101-108 psl.

²⁷ Ten pat, 102 psl.

²⁸ Ten pat, 919-929 psl.

²⁹ Ten pat, 925 psl.

³⁰ Ten pat, 10, 47, 98, 129, 197, 210, 408, 601, 1042, 1155 psl.

visų čia išnagrinėti. Žemaičių papročių temai pakanka čia jau aprašytų dalykų, nes daugelis jų pakankamai atskeidžia to laiko žmonių elgesį. Be to, kituose pamoksluose daugelis dalykų kartojama. Baigiant reikia pastebėti, kad daugelis tų neskaisčių papročių yra išnykę dėl socialinės ir ūkinės santvarkos pasikeitimo. Šiandieną šiaurės vakarų žemaičiai jau nebežino, kas yra linų mynimo talkos, kas yra moters traukimas per mintuvus, dročiais žaidimas, moters kraujo leidimas, girnakaliai ir panašūs dalykai.

Y. PAPROČIAI, PAŽEIDŽIANTYS ŽMOGAUS GEROVĘ

Tėv. Ambraziejui Pabrėžai, kaip uoliam kunigui, labai rūpėjo žmonių kūno ir sielos gerovė : jų žemiškoji laimė ir sielos išganymas, užtat jis kovojo su visais tais papročiais, kurie trukdė žmonėms siekti laikinosios gerovės ir amžinosios laimės.

Žmogus, gyvendamas žemėje, savo netvarkingais papročiais gali kenkti tiek savo, tiek kitų gerovei ir laimei. Vienu iš didžiausių savosios gerovės ir laimės griovėju yra girtuokliavimo paprotys, o kitų gerovės ir laimės griovikai yra nuodėmės prieš artimo meilę ir neteisingi socialiniai santykiai. Dėl to prieš šiuos savo laikų papročius Pabrėža kovojo savo pamokslais.

1. GIRTUOKLIAVIMO PAPROTYS

Iš istorijos žinome, kad vysk. Motiejus Valančius (1850-1876) buvo didelis žemaičių blaivybės apaštalas ir, jam veikiant, žemaičiai nustojo girtuokliauti. Tėv. Ambraziejus Pabrėža kovojo prieš girtuoklystę, kuri tikrai, kaip iš jo pamokslų matome, buvo labai išsigalėjusi XIX amž. pradžioje. Apie girtybę iki mūsų laikų yra išlikę trys Pabrėžos pamokslai: vienas sakytas 1817 m. Švėkšnoje, 40 valandų atlaidų metu¹, antras sakytas 1822 m. Kretingoje, antrą sekmadienį po Trijų Karalių², trečias 1826 m. vėl sakytas Švėkšnoje didžiojo jubiliejaus metu³. Be to, apie girtybę ir jos žalą jis dažnai kalbėjo ir kituose pamoksluose.

Apie tuomet išsigalėjusį girtuokliavimą Pabrėža pasako savo pamokslų įvaduose : « Tas grieks muso pasalie ira ógólnay isyeriejys, ale nebespeczniausis : rets tieria, kórs pri gyrtibys prisyjaunkys bepasyprowitu »⁴. Jis net pasako kodėl jis sako pamokslą apie girtybę : «jogey szemy omzióu kóudaugausey atsirad gyrtibys pylniawojęcziu »⁵.

---

¹ *Kninga Pyrma Apey Sakramentus*, 505-518 psl.

² *Kninga Tórety sawiey Kozonius*, 57-64 psl.

³ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 391-406 psl.

⁴ *Kninga Pyrma Apey Sakramentus*, 505 psl.

⁵ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 391 psl.

Pirmąjį pamokslą apie girtybę Pabrėža pradeda Evangelijos žodžiais : « Kartą Jėzus atėjo į vieno fariziejaus namus valgyti»[...] Štai jį pasitiko vandens liga sergantis žmogus [...] Tada jis ėmė išgydė jį ir paleido » (Lk 14,1-2,4). Su šiuo vandens liga sergančiu žmogumi Pabrėža palygina girtuoklį. Vandens liga sergantis visą laiką labai trokšta gerti, ir juo daugiau geria, tuo daugiau nori gerti. Tą patį, pasak Pabrėžos, daro ir girtuoklis. Dėl to jis paskui ir girtuokliavimą aptaria : «Apsygieryms rądas tóu kartó, kad kas jebkoky trunka daugiaus ger ne kyik reyky, yr par tóu mieras parjemyma, par dydey gieryma, trotyi protą, rądas nespasabnós ónt atbówyma Stoną sawa pawinaszczu ⁶.

Antrąjį savo pamokslą apie girtybę pamokslininkas pradeda Marijos žodžiais : «Jie nebeturi vyno » (Jn 2,3). Tiesa, kad svaiginamieji gėrimai linksmina žmogaus širdį, duoda stiprybės, drąsos ir jėgų, bet, jei žmogus jų per daug išgeria, jis tampa gyvuliu. Tai atsiminus, Kanos vestuvinių pavyzdžių svaigalus reikia gerti su saiku.

Turėdamas prieš akis, kad girtuokliai ir svaigalų pardavėjai svaigalus laiko lyg patį Dievą, Pabrėža, sakydamas pamokslą apie girtybę, jo įvade Kristaus žodžiais ragina klausytojus neprarasti proto, nes jis labai reikalingas pavojuose ir nelaimėse. « Saugokitės, kad jūsų širdys nebūtų apsunkintos [...] svaigalų» (Lk 21,34). Šiais žodžiais Kristus įspėja apaštalus, kad jie, laukdami Dievo bausmių Jeruzalei už Mesijo atmetimą, būtų blaivūs ir mokėtų kaip elgtis, nes girtybėje paskendę žmonės nepaiso nei gresiančių pavojų, nei didžiausių nelaimių.

Gana įdomiai Pabrėža aiškina kodėl girtuokliavimas priešingas žmogaus protui. « Pats žmogaus protas nóu Poną Dyiwa dowynots, ira labay dydy Dowynó. Diełtogi mes wysokeys spasabays pawyny esame storotyis, kad niekamy protą musó neaptemditumem.. — O kas apsyger protą sawa apstalbny, aptemda, nekóumet yr czistay nóutrotyi. — No kasgi bėgai buty protóu prieszingesnis kayp apsygieryms, kórs teyp ji sómaysza ? Apsygieryms dara žmogó padrybo-sió, akis óžpył teyp, jog niematity geray nebał, lyžówi łosnay ryszty sóryszy, teyp, jog ledwa bółbiedams beysztar, — kojys neb slųzyi: yr teyp apsygiedyims žmogó dara nebepadabniu i žmogó » ⁷.

Girtuokliavimas prieštarauja protui, nes, kas mėgsta svaigalais pasigerti, tas juos vartoja ne tam, kam juos Dievas žmogui davė. Juk ir Šv. Raštas sako : « Vynas sukurtas nuo pat pradžios pasilinks-minti ir nepasigerti». Tą patį galime sakyti ir apie alų, midų, degtinę

⁶ *Kninga Pyrma Apey Sakramentus*, 505-506 psl.

⁷ Ten pat, 506 psl.

ir kitus svaigalus. Juos Dievas davė pasilinksminimui, o ne nusiždymui. Argi tai protinga Dievo dovanas vartoti ne tam, kam jos buvo sukurtos ?

Girtuokliavimas taip pat yra negraži nuodėmė : « Argi tay neprišzynas sweykam [protui], kad žmogos patol pył koki trunka, nebtelp. — Kóu sakitumyt apey toki, kórs pyłdams órielka i koki inda, pripilys ji, yr sklydynam esat, dar daugiaus pyłtu, pakoł ysz jo szlekietu par wysas szalis ? — pewnay sakitumyt jog tay beprotis ira. — Tasgatis, tokió beproció ira kožnós, kórs patol ger, pakoł nesosywwem ».

Dėl to Pabrėža užbaigia, kad girtavimas yra iš savo prigimties sunki nuodėmė, nes prieštarauja sveikam protui ⁸. Šv. Raštas girtuoklystę taip pat priskiria prie sunkių nuodėmių, nes šv. Paulius tvirtina: « Nei ištvirkėliai, nei stabmeldžiai, nei svetimautojai, nei iškrypėliai, nei vagys, nei girtuokliai [...] nepaveldės Dievo karalystės » (Kor 6,9-10).

Negana to, girtuoklystė yra visų kitų nuodėmių versmė. Pabrėža sako : « Gyrtibe ira motinó vysokiu grieku : nes ysz gyrtibys losnay ysz baysiausys motinos, paeyt bložnierstvas, apskelbymay, kreivas prisikas, vagistys, yr mažny wysy griekay gem » ⁹. Išvada aiški: girtybė yra didžiausia išganymo kliūtis.

Girtuoklystė išplėšia girtuoklio turta, nes turtas įsigyjamas darbu, o anot Pabrėžos, « mažny wysy gyrtuokley ira tingineys, ir slinkeys, kóryi arba niekados ysztysiu neprisyspaud pri darba, arba retay kóumet apey nómu reykalus tesókas ysztysiu. — Papraty ira gyrtukley biedavotyis, dejóuty, góustyis, ale ne pri darba spausatyis [...] — Diełtogi, kad gyrtukley nómu yr darba nepilniawo, yr atsydóud ónt gieryma yr bakietawoiyma, greytay radas obagays ».

« Patis regem, yr sakom : kad žmogos tas nelubitum trunku, but labay tórtingó : bet iogey perdaug ger : yr óž óbaga mizernesnis. Delko ? Nes gyrtibe ira bjauri motina gimdati nabagisty, yr žmonis weykey plykeys nabagays padara » ¹⁰.

Girtuoklis, savo turta pragėręs, ne tik sau ir savo šeimai, bet ir kitiems daug blogo pridaro. Tėvo ir motinos girtuokliavimas daro žalą vaikams, nes girtuokliai viską prageria, ką pagal savo luomą turėtų palikti savo palikuoniams, arba palieka namus praskolintus, paskendusius skološe, kurios, vyrui mirus, užgrįūva ant žmonos ir vaikų galvos. Vyras kasdien girtuokliauja, nedirba, o pati ir vaikai nuogi ir alkani. Mirus girtuokliui tėvui, dvaras už išiskolinimą paima

⁸ Ten pat.

⁹ *Kninga Tóreți sawiey Kozonius*, 61 psl.

¹⁰ Ten pat, 58 psl.

paskutinius dar nepragertus daiktus, o nepadengtus pagalvės mokesčius turi padengti valsčius, o skolintojams visa mirusiojo skola taip ir pražūva. Dėl to pamokslininkas sako : «kas gi nemato, kiek daug nuostolių žmonių turtui padaro girtuoklis»¹¹.

Pabrėža vaizdingai kalba apie ūkininkus ir amatininkus, kurie girtuokliaudami visuomet palieka vargšais, nes girtybė yra vargšų motina. Girtuoklis nepasotinamas. Jis per savo gerklę praleidžia visa, ką pats uždirba ir visą tėvų palikimą. Jis tarsi siurbėlė viską išsiurbia. Tokios siurbėlės yra sūnūs ir dukterys, kurie iš namų vagia, parduoda ir prageria. Ūkininkus girtuokliavimas dažnai iš namų išvaro ir elgetomis paverčia.

«Argi neregem tąkey : jogey kokiusy nómusy dyrb, prociawo, yr tiewós yr motina yr ciely nómay : o weynok kayp nabagistieiy teyp nabagistieiy giwen. Dieł ko tay? Bo sunós ira pyjoks, wys wag ysz nómu yr prager. Bo dóktie ira gyrtukly mił waykius, pasywogdama pardóud, tad grudus, tad lynus, tad kyta koki daykta, o ysz to perk órielkas, pyjokau só palaystoweys, yr teypo nómus pusti. — Tasgatis motinos, tóryt ysz ko pasydziaukti nógis, kad waykams, nesakau dydesnyms, ale dar pri krutyis tebesat dawiet tąkey kasztawoty orielkas »¹².

Girtuokliavimas taip pat griaua sveikatą, nes užtraukia įvairias ligas. Persivalgymas ir persigėrimas griaua sveikatą ir trumpina amžių. Tai patvirtina ir sveikas protas, ir gydytojai. Čia Pabrėža išvardija įvairias ligas, kurias sukelia girtuokliavimas, dėl to jis šaukia :

«Pasyklauskyt Giditoju, skaytikyt anu kningas apej lygas paraszitas, o matisyt, iogey eiyszkey twyrtyn, kad nópoulyms ónt kojų, gielymay kėlu, slogas rožnys yr sunkys, dósóley, gałwos swaygyney, skausmay wydóriu yr gałwos, nogly smertey, pólamoji lyga yr kytas rožnys lygas kėlas náu gyrtibys mažny wysados»¹³.

«O kaypo daugel pyjoku náu trunku apslabinty ira ! Kayp daugel neisygalėcziu! Kaypo daugel par gyrtiby sawa sókripa yr pasena pyrm ląyka ! Kayp daugel gyritibe jau ysz to šwięta i wiecznasti nóuleyda. — Argi ta wyina uwoga nepawina ira atitraukty kožna wyina náu gyrtibys?»¹⁴.

Pamoksle, sakytame 1814 m., šv. Stepono šventėje Kartenoje, Pabrėža vėl kalba apie ligas, kurios kankina girtuoklius : «Žwiłteriekim yr ónt pyjokų ónt perdaug jedacziu. Ko anyi nekėt dieky

¹¹ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 397 psl.

¹² *Kninga Torėty saiviey Kozonius*, 59 psl.

¹³ Ten pat, 60 psl.

¹⁴ *Kninga Torėty saiviey Kozonius*, 61 psl.

biesa ? Tam ysz gyrtibys galva losnay pliszty plisz, kytam kaltunay yszsywiely yr kaulus giel, anam gyrtuklôu plauty pun, szem akiu ledwa znoks biera, wysas yszpulawo. Nevyns orielko sôdegy, nevyns ónt kelô sôszała arba nôuskenda. Newykiem ysz gy'itibys sôsymbuszôs akis ira mielynas, gôzay po galva, ronas po członkus. O (kôryi) ysz apsygieryma serg vem, ar tay be sopôly ira ? »¹⁵.

Pabrėža sako, kad girtybė yra taip išgalėjusi dėl to, jog tėvai dar mažus vaikus išmoko degtinę gerti. Tokius tėvus jis vadina prakeiktais.

«Gimditojey pyjokay : szytay to patyis yszmokis yr kudykius sava : nes tievôs motina dar pri krutyis waykôu tebesat, jau gôdyn kudyki pri orielkas. Yr kas do divay kad musô auklys yr pyimennis jau gal yszgerty do tris styklus orielkas, o paugôsyiy losnay wadeni ger, yr jau gyrtibys sau kyty nie ôž grieka nebtôr. — O Prakeykty Gimditojey, kôryi teypo kudykius sawa prijaukynat pri orielkas»¹⁶.

Pabrėžos laikais buvo labai išgalėjęs paprotys prašyti, raginti ir net versti negeriančius gerti degtinę. Dėl to jis tokiems primena, kad jie sunkiai nusideda, papildydami trigubą žmogžudystę. Nugirdydami žmogų, jie nuplėšia jo garbę, nužudo kūną, sugriaudami sveikatą, nužudo sielą, išplėsdami Dievo malonę ir atiduodami velniui¹⁷.

Tėvų girtuokliavimas kenkia ir palikuonių garbei, nes girtuoklių vaikams taikomas senas, beveik tikras, priežodis : «iog obuľs netolyi tekrint nôu obelyis». To priežodžio laikydamiesi, žmonės bijosi užmegzti santykius su girtuoklių vaikais, ypač santuokos reikalu. Tada jie sako : « Taip jis geras, bet jo tėvas ir motina buvo girtuokliai. Jei jis imtų eiti tėvų pėdomis. Saugok, Dieve, nuo tokios nelaimės »¹⁸.

Girtuoklis daro žalą ir kitų kūnams. Pasigėręs vyras tampa žiauriu savo žmonai, vaikams, namiškiams ir svetimiems. Jis sumuša visai nekaltus žmones. Pasitaiko, kad išgąsdina nėščias moteris, kurioms, nelaiku pagimdžius, žūva kūdikių kūnai ir nekrikštytųjų sielos. Pasigėręs šeimininkas muša ne tik žmoną ir vaikus, bet ir samdinius : drasko plaukus, laužo kaulus ir primuša taip, kad ilgai turi nešioti mėlynas, o iš jo rankų išstrūkę iš išgąscio ar peršalimo suserga. Nėgana to, girtuoklio namiškiai dažnai turi kentėti alkį ir šaltį, nes namai kiaurais stogais, o drabužiai sudriskę.

¹⁵ Ten pat, 285 psl.

¹⁶ *Pamokslay Wayringosy Materijosy*, 124 psl.

¹⁷ Ten pat, 396 psl.

¹⁸ Ten pat, 397 psl.

«Gyrtuklis budams apsygierys radas labay akrutnó netyktay ónt sawa prietelkas, ale yr ónt patómku, yr ónt wysu nomyszkiu sawa, o pagaliaus ónt swetynu. Nereyk cze kytu dawadu : patis matot kas dedas pri gyrtukliu. Tas sómuszy žmogó nieko nekalcziaus. Ons pargadyna motryszky sunky yszko tór ieiy biedni pyrm laika yszgayszty só nebipataysómó patroto duszys nekryksztitos. Szys gaspadoriós łosnay koks kauks pagrižys musz paty yr waykus, nedowyno yr kytymys wysyms nómiszkems, draska plaukus wysu, ļauža kaulus, musz primusztynay, teyp, iog ysz to mielinėmis yļgay džiaukses. Cziesliws kórs yszbiega nóu to žwieryis padukósy. Bet yr yszbiegóseis, tad ysz persygyadyma, tad parszalyma tór igauty koky lyga, — Weyziekyt kayp tay stroszney gyrtukley yszkadyi kytymys ónt kuna ».

Savo pamokslą apie girtuoklių daromas skriaudas Pabrėža tęsia : « O kóu cze bepriminty anóu bada, kóryi ket nómyszkey par jo gyrtiby ? Niera dóunas, ney pawalgos : bo wys Tiewalis arba Mamaly pragiery. Žiwintyis tór dóunó ysz peļu yszkeptó, pótró wysados jóudó yr dielto tokyi nómyszkey gyrtukly dydžiaus padabny ira i žmogó ylgó lygó yszdžiwinta, nekayp i sweyka žmogó. — Troba be gera stogą wysór litós kiauray eyt. Pecziós toiy troboy sókripys rukstós, garus daras, yr stroszniausó spasabó lygas darós. Łagay yszkriószty par kórius skaudós wieš statey lizdams: newyinam ysz nómyszkiu smertelnus digólus padaris. Wysy nómyszkey be prigólynty apdara žymos layky. O wys tay kaypo daugiby lygu óžtrauk ónt kuna, negó tasnegal sóprasty, kórs netur sweika protą. — Ysz kór tos nedznastis nómyszkiu, ónt ju kuna, ie y ne ysz gyrtibys, Gaspadoriaus, arba Gaspadynys »¹⁹.

Girtuoklis įvairiais būdais kenkia ir kitų sielų išganymui. Jis piktina kitus savo pavyzdžiu. Dėl to girtuoklių vaikai tampa girtuokliais. Šeimininkai savo tarnus savo pavyzdžiu paskatina girtuokliauti. Pagaliau girtuoklis yra priežastimi kitiems nusidėti, vienus supykina su kitais, barasi, mušasi. Kiti, girtuoklio įžeisti, jį keikia, jam mirties linki, nenori jo matyti. Kituose savo nepadoriomis kalbomis ar dainomis sužadina nepadorias mintis, arba tiesiog patys įveda į paleistuvystės nuodėmes²⁰.

Girtuoklis, skriausdamas kitus, skriaudžia ir save. Jis visuomet lieka vargšu beturčiu. Niekas jo negerbia ir su juo draugauti nenori. Girtuoklis sugriauna savo sveikatą ir pagreitina mirtį. Jis ir savo sielos išganymą pastato pavojun : nesisaugo sunkių nuodėmių, nesi-

¹⁹ Ten pat, 398 psl.

²⁰ Ten pat. 399 psl.

stengia pasitaisyti ir nesimeldžia. Kadangi jis į šiuos dalykus nekreipia dėmesio, tai jo sielai gresia amžina pražūtis²¹.

Baigdamas pamokslus apie girtybę, Pabrėža duoda patarimus, kaip atsikratyti šio blogo papročio, taip labai išgalėjusio tais laikais žemaičiuose. Pirmiausia jis pataria mažų vaikų neįpratinti gerti degtinė. Paskui liepia vengti draugysčių su girtuokliais ir progų bei vietų, kuriose pasigeriama, neklausyti raginančių gerti ir nepaisyti jų išjuokimo, kad negeri. Jei pats dažnai pasigeri, eik dažnai išpažinties pas griežtą nuodėmklausį, nusistatyk saiką, kiek turi gerti, ir jo laikykis, karštai melskis, kad Dievas padėtų nugalėti girtybės ydą. Dažnai galvok, kas atsitiktų, jei nenustotum gėręs. Jei kitaip negali susilaikyti, pasiryšk, padaryk pažadą degtinės nė į burną neimti ir visomis išgalėmis laikykis padaryto pažado. Nustosį girtuokliauti ir laimėsi dangaus karalystę²².

Tėvas Ambraziejus Pabrėža savo pamokslais apie girtybę atskleidžia mums labai išgalėjusį blogą paprotį be saiko gerti svaiginančius gėrimus, o tai buvo dėl to, kad ne tik patys tėvai ir šeimininkai gerdami duodavo blogą pavyzdį savo vaikams ir tarnams, bet ir mažus vaikus įpratindavo gerti. Šis blogas paprotys turėjo labai liūdnas pasekmes. Jis kenkė kūnui ir sielai. Girtuokliai pragerdavo savo ūkius, pažeisdavo sveikatą ir mirtinomis nuodėmėmis pastatydavo pavojun savo sielos išganyką. Tai matydami, uolesnieji kunigai kovojo su šia pragaištinga yda. Sėkmingos organizuotos kovos ėmėsi Pabrėžos amžininkas, kaimynas ir draugas vysk. Motiejus Valančius. Jis per blaivybės draugijas kelių metų būvyje buvo beveik išnaikinęs girtybę²³. Antai tuose pačiuose Salantuose, kur Pabrėža dažnai sakydavo pamokslus, dar 1867 m., kai jau rusų valdžia prieš kelerius metus buvo uždraudusi blaivybės draugijų veiklą, klebonas rašė vysk. Motiejui Valančiui, jog jo parapija lig šiol neatsitraukusi nuo blaivybės, žmonės per vestuves, krikštynas, šermenis nevartoja degtinės, nelaiką jos nė savo namuose²⁴.

Kai po 1863 m. sukilimo rusų valdžia blaivinimo darbą nutraukė ir 1864 m. Muravjovas uždraudė ir pačios blaivybės skelbimą, tai blaivybės laikymasis tolydžio blėso, ir pats vysk. M. Valančius, nusivylęs savo avelėmis, testamente rašė : «Nedori žmonės išsižadėjo prisiektos blaivybės, sugrįžo į seną paprotį. Dar turėjau viltį, jogei

---

²¹ Ten pat, 400-406 psl.

²² Ten pat, 406 psl.

²³ A. ALEKNA, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*. Chicago 1975, 85-117 psl.; A. MAŽIULIS, *Valančius, M.*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXXII, 535 psl.

²⁴ A. ALEKNA, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, 116 psl.

seniems girtuokliams išmirus, jauna giminė, gerti neipratusi, neduos pragaisti blaivybei. Bet tame dalyke apsirikau, nes jaunuomenė, matydama tėvus geriant, pradėjo ragauti arielkos ir įkrito į tą patį paprotį. Vos nedaug dievobaimingų žmonių tebesituri blaivystės ir atmeta, ką po priesaika Viešpačiui žadėjo. Meldžiu Kristaus Jėzaus, idant ta saujelė dorų žmonių išsilaikytų ir padaugėtų »²⁵.

2. NUSIKALTIMAI ARTIMO MEILEI

Tėv. Ambraziejus Pabrėža savo pamoksluose dažnai kalba apie nusikaltimus artimo meilei. Jis dviejuose pamoksluose kalba apie kantrybės dorybei priešingas ydas. Pirmame pamoksle, sakytame 1824 m., Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo šventėje Kretingoje, kalbėjo apie nekantrumą²⁶, o antrame, sakytame 1826 m. Švėkšnoje, rūstybę ir keiksmus²⁷.

Nekantrumą Pabrėža vadina yda, kuri žmogų daro nekantru tuose dalykuose, kuriuose jam ne taip sekasi, kaip jis norėtų. Iš nekanrumo dažnai kyla pyktis, kerštas, keiksmas ir šlovės plėšimas. Labai vaizdingai pamokslininkas atskleidžia savo meto ūkininkų iš nekantrumo kilusią neapykantą ir kerštą daryti kitam žala.

«Yszkadyi nekątribe kytam ónt tórtą. Nes žmogós ipóulys i nekątriby yszka atmonity : o kapp kyteyp atmonis, iey ne par padarima rožniu yszkadu ? Tad wartu neóžkeli, noriedams, kad giwoley iejy padaritu yszkada : tad twora atardis tóu pati dumodams : tad giwulus sava ticziomis sóleys i yszkada, parszeleys, wysztomis, žóusymis ticziomis apleys tóu, kórs jem padary nekątribyi. — Beidoiy esątem tam, kors pryklasti padary nie jokių nebdara sósymylyma : neba jebkokemy jo reykaly nebžyna ji sóglobty, tad par pažiczioiyma, tad par dowynoiyma reykalingu jem dayktu »²⁸.

Čia nekantrybė, jau virtusi rūstybe, persimeta į kerštą ir visokiais būdais kenkia išivaizduotam priešui : naikina ne tik jo turta, bet plėšia jo šlovę visokiais prasimanytais šmeižtais ir apkalbėjimais²⁹.

²⁵ MOTIEJUS VALANČIUS, *Pastabos pačiam sau*. Paruošė, J. TUMAS, Klaipėda 1929, 166-167 psl. J. JAKŠTAS, *Vyskupas Motiejus Valančius savo laikuose ir dabar*, žr. *Lietuvių Tautos Praeitis*, III, 12 knyga, 17 psl.

²⁶ *Pamokslay Wayringosy Materijosy*, 343-354 psl.

²⁷ Ten pat, 355-362 psl.

²⁸ Ten pat, 348 psl.

²⁹ Švėkšnoje sakytame pamoksle Pabrėža daro skirtumą tarp rūstybės ir pykčio ir sako, kad rūstybė ir pyktis yra brolis ir sesuo. Rūstybė nuo pykčio tuo skiriasi, kad rūstybė stengiasi atkeršyti, o pyktis greitai praeina. Ten pat, 355 psl

Labai konkrečiai ir vaizdingai Pabrėža kalba apie tokius šlovės draskymus.

« Nekątribe teypojaus yszkadyi kytam ónt szłowys, o tay labay baysey par paleydyma lyižowy ónt to ysz kório prižastyis ipóuly i nekątriby yr dieley to nekątribe wadynas griekó mažny kóu takiausio, ale wynkartó mažny kóu baysiauió, yr yszkadliwóusió. — Atsyrađ tokiu : kóryi ysz wysa ira kórtynis : o ta ju nekątribe atwed ónt to anus, iog wysokeys spasabays szłowy tu draska, kóryi anyms buwa pryczinó ónt nekątribys. — Peyk labay sawa Ponus, sawa kónygyus, sawa gaspadorius, yr Sósiedus. — Peyk wirs sawa Prietelka, sawa patómkus sawa getis, o prietelka sawa wira, yr waykus, sawa sósiedes, yr prietelkas. — Peyk waykis mergy, slóga inómis sawa Gaspadorius yr Ponus. — Peyk sunós dóktie sawa gimditojus. Netink tokymys ne walgis apdars, ne łowa, neba pasakims darba. — Ysraž idas kytusy, labiausey pardetyniussy. Nedagadisi anyms niekados : wysados beborczyjatis łosnay bimbeley byrbatis ožkampeys, yr paszaleys po sósiedus, korczymosy, sósyrinkymusy. Wiresnioiy pariedimams mažny wysóumet priszingy : negers anyms łauniks yr pons, negers medincziós yr dasietkyniks, negers deszimtyniks, szimtyniks, smotrytielós, o pagalaus yr klybons, yr kónygay. Negery Kaznadyis, ónt gała yr patis Spawiednikay. — Wysór pylly ira nekątribys, mórmiemya, peykyma, priszynymos, atkaklibys, yr szławys swetynos draskima »³⁰.

Nekantrumas, virtęs rūstybe, gali daug blogo padaryti žmogaus kūnui, nes užsidegęs rūstybe pirmiausia geidžia kankinti nekenčiamo žmogaus kūną. Jis savo padūkime gali bausti net savo mylimiausius asmenis ir pats save nusižudyti. Čia Pabrėža kalba apie baudžiamosios laikų darbininkų prižiūrėtojus, kurie aštriai bardavo ir bausdavo baudžiauninkus : už menkiausią nusikaltimą šėkštan kojas dėdavo, plakdavo, kalėjiman uždarydavo ir badu marindavo. Taip, kad tie vargšai nuo tokių bausmių visam amžiui ligoniais palikdavo. Pamokslininkas sako, kad tokiomis bausmėmis bausdavo ir tuos, kurie ar kurios nesutikdavo su jais paleistuvauti. Dėl tokio sužvėrėjusių prižiūrėtojų elgesio daugelis iš nusiminimo net nusižudydavo.

Pabrėža apie šiuos dalykus kalba labai vaizdingai, dėl to leiskime jam pačiam apie savo laikų rūstybę kalbėti:

« Nekątribe yszkadyi kytams ónt kuna, nes žmogós nekątrós kóu takiausey nór kytam atmonity ónt kuna, yr paczió dayktó tay dapylda : o tay dar strosznesnis dayks, iogey tóu padara yr só wisó milemiauseys sawa. Kad žmogós ipól i apjokima protą par sawa

³⁰ Ten pat, 348-349 psl.

nekaūriby, tad sawa padukymy niewiyina neblėk, iog tyi biedni gatawis yra tądieny gała sau padarity nebysztoriedamis sragibys nekaūtry bedusznika. Nes toks padukielis neweyz ar kas kaltas, ar nekalts, o iey kalts, ar tokia, yr teyp sragios karones ar toliyi legwes-nys, ale jebkoki koro muczyi, tad lojoniemis wisós wysas kóu didžiausiomis, tad szykysztais, yr tórmays, tad bado maryn, o paskiaus karony stroszniū pliegu prisotin, teyp iog tas nėdznós kėtetós tórysz to prisyrty, rožna lygas igauty, o cziesays yr nóumyrty. — Ach akrutnastyriony: ławo esi draskąćió žmonis, o ne krykszeziomimi tykro : — Ygaus kas wiresniby koky, gaus paszwaleny ónt plyikyma sau padabniu nóu wiresnys, ale sragibieiy sau padabnios asabas yr jau betyk, kad wys anam walnó, szauk, kriok łosnay laws koks, yr óž mizerniausi nóusydiyyma akrutniausey koro, ónt kuna.

O tay dar wysó baysiausis Daykts, iogey tas asabas koro kóu stroszniausey, kórios jem nepasyzwalyiy ónt necnatas neczistos. — O Sudžie, Sudžie teysingiausis, nedóuk waly tokymys wylkams draskity aweliu tawa[...] — Yr kas do diway, iogey kas teyp nełoskaway netyktay kremtams, lojojems, ale dar akrutniaussey korojems ipól

i desperacyiy, yr gała pasidarity sau yiszka ? O noris negeray tay dara yr ómžynos pėklas koroniu werts ira, kóris atsywožitu tokius tyrionis netyktay keykty, anyms pykta žiczity, ale dar pats sau gała darity : wynok mierkawokyt isz to kokies peklo korones tyi atims, kórys tokes tyran stwas dara ónt kitu žmonių » ³¹.

Pabrėža rūstybės nuodėmę laiko mirtina, remdamasis šiais Kristaus žodžiais : «Jūs esate girdėję, kad jūsų protėviams buvo pasakyta : 'Nežudyk! O kas nužudo, turės atsakyti teisme'. O aš jums sakau : jei kas pyksta ant savo brolio, turi atsakyti teisme. Kas sako savo broliui: 'Pusgalvi', turės stoti prieš aukščiausiojo teismo tarybą. O kas sako : 'Kvaili', tas smerktinas į pragaro ugnį » (Mt 5,21-23).

Pabrėža čia paaiškina, kodėl žodžiai « Pusgalvi » ir « Beproti » yra sunki nuodėmė. Jie žydų kalboje yra daug labiau užgaulūs ir paniekinantys, kaip lietuviškame vertime. Anot jo, «tas žodis *Raka* niekó budó negal yszsygoldity wynó žodžio musó lyižowieiy ; óns znoczyi artyma wysoki ysznewiežiojyma, yszczidyiyma, yszwaxa-woiyma, wysoki rodyma, tad par dórni, tad par molki, par netyk-szi, tad pasplyki, par sóski, szelmi, ón swota rakali».

Raka taip išreiškė žmogaus užgavimą veiksmais, špygų rodymu, spiaudymu, užpakalio atsukimu ir kitais labai paniekinančiais veiksmais.

³¹ Ten pat, 349 psl.

Beprotis dar labiau užgaulus, šlovę plėšiantis pravardžiavimas, kuris buvo toks baisus, jog Kristus tokį pravardžiuotoją pasmerkė į pragaro ugnį³².

Iš nekantrumo kilusi rūstybė ir pyktis duoda pradžią keiksmams, apie kuriuos Pabrėža kalba antroje 1824 m. Kretingoje sakyto pamokslo dalyje.

Keiksmas yra iš pykčio kitam žodžiais pareikštas blogo linkėjimas. Čia Pabrėža duoda kelis žemaičiams ir bendrai lietuviams būdingesnius keiksmus. Pasak jo, keiksmas yra tokie išsireiškimai: «kad kas ysz sópikyma saka kytam : kad tó prapóltómi, kad galwa nóu truktómi, kad tawi perkunalis nóutrėktu, kad Wels atimtu, kad ysz peklos neyszeytómi [...] kad tau gumbu tyik yszaugtu kyik tó món pryklyjis »³³.

Keiksmas yra kiekvienas žodis, kuriuo mes kam nors linkime blogo, sakydami, kad jis nususuktų sprandą, kad nutrenktų jį perkūnas, kad paimtų jį velnias, kad jis degtų pragare, kad jis sveikata prarastų, kad jis sudegtų, ir panašiai. Pabrėža sako, kad keiksmas yra sunki nuodėmė, kai kas iš pykčio savo artimui linki blogo, ar tai jo kūnui, ar sielai, ar šlovei, ar turtui.

Pabrėža sako, kad keiksmas jo laikais buvo labai išsigalėję : « Weyinok, ach ! kayp daugel būwo tokiu, kóryi mažny pri kožna žody welęys sodin ». Tėvai keikia savo vaikus. Pati keikia savo vyrą, o vyras pačią. Šeimininkai keikia savo šeimyną, samdinius ir įnamius, o šeimyna, samdiniai ir įnamiai šeimininkus. Ponai keikia valdinius, o valdiniai ponus. Atsiranda ir tokių, kurie į keiksmus įtraukia ir patį Dievą, sakydami: «Dóuk, Dyiwy, ka tó pastyptóm, ka tawi žemy prarytu». Tokie jau ne tik keiksmo nuodėmę papildo, bet ir patį Dievą prašo, kad jis pakenktų jo nekenčiamam artimui. Tokie nuodėmė moralinėje teologijoje vadinams *blasfemija*. Pabrėža primena, kad yra tokių, kurie patys save keikia. Tokie papildo dar sunkesnę nuodėmę, nes, jei turime mylėti kitus, tai patys save turime dar labiau mylėti³⁴.

Gal būt Pabrėžos laikais moralistai kiekvieną keiksmą laikė mirtina nuodėme. Jei taip yra, tai buvo ne Pabrėžos, bet jo laikų Bažnyčios mokslas. Mūsų laikų moralistai jau ne bet kokią keiksmą laiko sunkia nuodėme. Pvz. H. Noldin, S. J., tik blasfemiją, paties Dievo keikimą laiko mirtina nuodėme — *peccatum ex toto genere suo grave*³⁵.

³² Ten pat, 358-359 psl.

³³ Ten pat, 360 psl.

³⁴ Ten pat, 360-161 psl.

³⁵ H. NOLDIN, *Summa Theologiae Moralis, De Praeceptis Dei et Ecclesiae, Oeniponte 1936, De blasphemía, guaes. II, artc, 1, 191 ir 194 psl.*

Tačiau nei Pabrėžos laikais, nei dabar lietuviai šios rūšies nuodėmių beveik neturi. Tik retkarčiais ir tai tik netiesiogiai jų keiksmuose minimas Dievas. Pats Pabrėža tik vieną tokį atvejį tepamini: « Doik, Dywy, ka tó pastiptóm»³⁶. Lietuviai neįpratę keikti, nei Dievo, nei šventųjų, nei sakramentų, kokiais nepadoriais vardais juos pravardžiuojant. Jų keiksmas daugiausia pažeidžia tik artimo meilę. Tiesa, jie liečia protingus ir neprotingus kūrinius. Daugiausia jie juos pravardžiuoja senojo žemaičių ir lietuvių tikėjimo dievų ir dievų penatų vardais! Perkūnas, Gyvatė, Žaltys, Rupūžė, Krupis. Bauriausi lietuvių keiksmas yra rusų importuotos blevyzgos su *mat*.

Baigdamas pamokslą, Pabrėža duoda kelis patarimus, kaip atprasti nuo keikimo. Jie yra tokie : Dažnai pagalvok apie šios nuodėmės sunkumą ir apie bausmes, kurias kiekvienas keikiantysis užsitraukia ; dažnai prašyk iš Dievo malonės, kad nustotum keikti; už kiekvieną keiksmazodį užsidėk kokią nors atgailą ; dažnai atlik išpažintį ir priimk komuniją; dažnai stebėk Viešpatį Jėzų, kaip labai jis saugojo savo liežuvį ir buvo tylus ³⁷.

3. DARBININKAI IR DARBDAVIAI

Socialiniai santykiai prasidėjo su pirmųjų žmonių sukūrimu. Dievas, sukūręs Adomą, palaikė su juo ryšius. Jis jį apgyvendino rojuje ir liepė duoti vardus jo sukurtiems kūriniams. Kai Adomas kūrinių tarpe nerado nė vieno į save panašaus, tai Dievas sukūrė jam moterį, kad būtų jo padėjėja-draugė. Nuo čia prasideda ir žmonių socialiniai santykiai. Tada Dievas, tarp savęs ir žmonių santykiams nustatyti, uždraudė jiems valgyti rojuje esančio gyvybės medžio vaisius.

Žmonės buvo sukurti nemirtingi, bet, klausydami Dievo, turėjo tobulėti, panašėti į Dievą. Velnio sugundyti, jie panoro tapti dievais be asmeninių savo pastangų klusnumu save tobulinti, dėl to, suvalgę uždraustą vaisių, prarado savo nemirtingumą, ir žemiškąjį rojų. Tiesa, tuščias pasaulis jiems buvo paliktas, kad veisdamiesi jį apgyvendintų ir kultivuotų. Dėl pasaulio užvaldymo jau pirmieji Adomo ir Ievos vaikai pradėjo kovoti. Kai Kainas nužudė Abelį, prasidėjo socialinė kova dėl pasaulio turtų užvaldymo.

Tolimesnės kartos jau pradėjo varžytis dėl pasaulio turtų pasisavinimo. Stipresnieji, įveikę silpnesnius, pajungė juos savo tarnybai,

---

³⁶ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 361 psl.

³⁷ Ten pat, 362 psl.

neduodami jiems teisingo atlyginimo. Atsirado kilmingųjų ir liaudies luomai — skriaudėjai ir skriaudžiamieji. Dar blogiau, ilgainiui įsiviešpatavo beteisių žmonių vergija; jie būdavo pardavinėjami kaip gyvuliai. Taip socialiniai žmonių santykiai pasidarė tiesiog tragiški.

Atėjęs žadėtasis Mesijas Jėzus Kristus savo nusizeminimu ir klusnumu Dievui davė žmogiškumo pavyzdį (Mt 1,18-25 ; 2,13-23 ; Lk 1,26-39 ; 2,1-7), o savo mokslu, ypač Kalno pamoksle, atskleidė artimo meilės ir teisingumo, sakytume, socialinių santykių pagrindus (Mt 5,1-7 ; 20,25-28). Jis ir siekiantiems tobulybės, norintiems panašėti į Dievą davė evangelinius klusnumo (Mk 8,34-38 ; Mt 21,28-31 ; Lk 14,25-27), neturto (Mt 19,16-22 ; Mk 10,32-34 ; Lk 18,31-33) ir škaistybės (Mt 19,10-12) patarimus, pagal kuriuos gyvendami žmonės galės tapti tobulais ir šventais, atseit panašiais į Dievą.

Pirmaisiais besikuriančios Kristaus Bažnyčios metais, kaip skaitome Apaštalo Darbuose (2,44-47) buvo išspręstas socialinis klausimas turtų pasidalinimo atžvilgiu. «Visi tikintieji laikėsi drauge ir turėjo visa bendra. Nuosavybę bei turtą jie parduodavo ir, ką gavę, padalydavo visiems, kiek kam reikėdavo. Jie kasdien sutartinai būdavo šventykloje, o savo namuose tai vienur, tai kitur lauzydavo duoną, su džiugia tauria širdimi drauge vaišindavosi, garbindami Dievą, ir buvo visos liaudies mylimi».

Apaštalai nepakęsdavo nei apgavysčių, nei skriaudų. Kai Ananijas su savo žmona Safyra, pardavę žemės sklypą, tik dalį pinigų atnešę padėjo prie apaštalo kojų, sakydami, kad tai visa už parduotą žemę pinigų suma, tai apaštalas Petras už melagystę Šv. Dvasiai juos nubaudė mirtimi. Jie abu vienas po kito parpuolė ant žemės ir mirė (Apd 5,1-13).

Kai, tikinčiųjų skaičiui augant, graikiškai kalbančiųjų tarpe kilo nepasitenkinimas prieš vietinius žydus, kad kasdieniniame aptarnavime būdavo aplenkiamos jų našlės, tai apaštalai sušaukė susirinkimą ir liepė patarnavimui išsirinkti septynis patikimus vyrus, kad patiems apaštalams nereikėtų prie stalų tarnauti. Kai septyni vyrai buvo išrinkti, tai apaštalai uždėjo ant jų rankas ir pašventino diakonais (Apd 6,1-6).

Su Evangelijos skelbimu visuomet lygia greta buvo vykdomas ir socialinis darbas : vargšų, apleistųjų ir kūdikių globa, prieglaudų, ligoninių ir mokyklų steigimas. Socialinius žmonių gyvenimo santykius Bažnyčia visuomet tvarkė pagal Dievo įsakymus ir prasižengimus laikė nuodėmėmis prieš Dievą ir artimo meilę.

Kai XIX amž., išaugus pramonei, pramonininkai ėmė skriausti darbininkus ir atsirado darbininkijos ir ekonomijos klausimus sprendžiančių klaidingų teorijų, tai ir Katalikų Bažnyčia, remdamasi

krikščioniškos moralės dėsniais, oficialiais popiežių raštais katalikų orientacijai davė atitinkamas normas. Tuo reikalu pop. Leonas XIII 1891 n. paskelbė *Rerum novarum*, Pijus XI 1930 m. — *Quadragesimo anno*, Jonas XXIII 1961 m. — *Mater et Magistra* enciklikas ³⁸.

Bet, kaip jau sakyta, ir anksčiau moralistai ir pamokslininkai įvairiais atžvilgiais nagrinėdavo savo laikų socialinius žmonių gyvenimo santykius. Tai darė ir XIX amž. pradžios pamokslininkas Tėvas Jurgis Ambraziejus Pabrėža, Jis labai dažnai savo pamoksluose vienu ar kitu atžvilgiu nagrinėdavo savo laiko socialinius klausimus. Antai, 1819 m. per Sekmines Salantuose 40 valandų adoracijos metu sakytame pamoksle labai plačiai nagrinėjo mažesniųjų pareigas vyresniesiems ir vyresniųjų mažesniesiems³⁹. Šį pamokslą jis pradėjo ketvirtuoju Dievo įsakymu : « Gerbk savo tėvą ir motiną »! Davęs šį motto, pamokslininkas pastebi, kad šis įsakymas, gerbti tėvus, apima ir visokios rūšies vyresniusius ir valdininkus, kurie yra pastatyti tėvų vietoje ir kuriuos visi valdiniai, kaip vaikai tėvus, turi gerbti.

Dėl to šis įsakymas, « Gerbk savo tėvą ir motiną », apima tiek Bažnyčios ganytojus, tiek pasaulinius valdovus — monarchus, karalius, kunigaikščius, tiek ir žemesniusius valdininkus — žemvaldžius, teisėjus, ponus, darbų prižiūrėtojus, šeštininkus, dešimtininkus, burmistrus, vaitus, launinkus, šeimininkus, samdantius šeimynas, ir kitus vyresniusius ⁴⁰.

Pamokslas padalytas į dvi dalis : Mažesniųjų pareigos vyresniesiems ir vyresniųjų pareigos mažesniesiems. Tas parado, kad pamokslininkas socialinį gyvenimą nagrinėja vispusiškai ir bešališkai.

Kadangi dvasinė vadovybė yra aukštesnė už pasaulinę, dėl to visi turi gerbti savo dvasinės vadovybės asmenis : kunigus, kurie turi galią nuodėmes atleisti, duoną ir vyną Kristaus kūnu ir krauju paversti. Čia Pabrėža, kaip pranciškonas, norėdamas iškelti kunigystės vertę, pavartoja šv. Pranciškų Asyžietį, kuris sakydavo : «Jei aš sutikčiau angelą, šventąjį ir kunigą, tai aš pirmiau atiduočiau pagarbą kunigui, nes kiekviena pagarba kunigui yra pareikšta Dievui, o kiekvienas kunigo ižeidimas yra paties Dievo ižeidimas ». Visi tad turi kunigus gerbti ir mylėti.

³⁸ V. STANKA. *Krikščioniško socializmo pagrindai*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XXVIII, 247-248 psl.

³⁹ *Kninga Pyрма Apey Sakramentus*, 473-488 psl.

⁴⁰ Ten pat, 473-474 psl.

Tie, kurie kunigų negerbia ir nemyli, nusideda, dar sunkiau nusideda, kurie žodžiu užgaulioja, kurie tyko, kad, pastebėję koki netinkamą kunigo elgesį, paskui kitiems tai apskelbtų, o dar sunkiau nusideda tie, kurie kitus įtraukia šmeižti kunigo šlovę.

Visų krikščionių pareiga yra savo kunigų klausyti visuose dalykuose, kurie priklauso išganymui, dėl to neklausantieji gero kunigų mokymo nusideda. Nusideda visi, kai nekalba dvasinės vyresnybės įsakytų maldų, nesilaiko pasninkų ir, blogi darant išpėti, nesitaiso. Dar sunkiau nusideda, kurie tokius išpėjimus niekina, kurie iš tinginystės neklauso pamokslų, per pamokslą išeina iš bažnyčios ar iš pamokslo juokiasi.

Vyresnieji taip pat turi pareigų dvasiškiams. Jie turi rūpintis kunigų išlaikymu, ne tik iš teisingumo, bet ir iš meilės. Tad sunkiai nusideda tie, kurie neatiduoda priderančios dešimtinės ir užrašais padarytos bažnyčios ir kunigų išlaikymui duoklės ⁴¹.

Valdiniai taip pat turi pareigas pasaulinei vyresnybei: savo monarchams — imperatoriui, karaliams ir kunigaikščiams. Jie turi juos gerbti, ištikimai jiems tarnauti, juos mylėti, nustatytus mokesčius mokėti, pagarbiai jų bijoti, už juos melstis, prašant ramybės, pasisiekimo, laimės ir sielų išganymo. Tie, kurie šių pareigų neatlieka, nusideda.

Pabrėža taip pat kalba ir apie valdinių pareigas žemesniesiems valdininkams, kuriuos vadina asesoriais, prižiūrėtojais, dešimtininkais ir kitokiais vardais. Valdiniai turi juos atitinkamai gerbti ir jų klausyti. Pagarba turi būti ne tik išviršinė, bet ir nuoširdi. Tie, kurie juos iš viršaus gerbia, o savo širdyje nekenčia, niekina, neklauso ir atkakliai savo valdininkams priešinasi, nusideda.

Pamokslininkas iškelia ir tarnų bei baudžiauninkų pareigas savo ponams. Jis sako, kad jie turi būti ištikimi pareigose savo ponams, liepia juos gerbti, mylėti, klausyti ir žiūrėti, kad nebūtų daroma jiems kokia nors žala namuose, lauke ar miške. Jie nusideda, kai patys savo ponus skriaudžia: vagia jų gėrimus, valgius, grūdus, medžius, žuvis, ar užgintose pievose gano gyvulius. Tokie turi ne tik nuodėmes išpažinti, bet ir padarytus nuostolius gražinti. Nusideda ir tie, kurie ką nors mažais kiekiais nuo ponų vagia, nes, ilgai taip vogdami, padaro ponams didelę žalą.

Tarnai ir baudžiauninkai turi neleisti, kad kiti jų ponams darytų nuostolius. Jie turi pranešti savo ponui apie jam daromus nuosto-

---

⁴¹ Ten pat, 475-476 psl.

lius. Jei nepraneša, nusideda, ir patys padarytus nuostolius ponui turi padengti.

Tarnai ir baudžiauninkai savo ponui turi norėti gera ir nedaryti jokios žalos nei jo turtui, nei jo garbei, bet noriai ir sąžiningai, kaip sau, visus darbus dirbti ir rūpintis pono pelnu. Tad nusideda, kai jiems pavesto darbo neatlieka arba uoliai dirba tik pono akyse.

Tarnai ir baudžiauninkai turi gerbti savo ponus ne tik paviršutiniškai, bet ir nuoširdžiai. Nusideda, kai jų negerbia, kai akyse ponui lankstos, o už akių jį lojoja. Dar blogiau, kai į akis jam priekaištauja ir graso keršyti⁴².

Pabrėža nepakenčia apgavimo veidmainiavimo. Jis pamoksle *Apey Szalbieristy* — apie apgaulę, sakytame 1827 m. Kretingoje, apgavikais vadina baudžiauninkus, kurie negerbia savo ponų, jų neklauso, daro jiems žalą. ir kitiems leidžia daryti, uoliai nedirba ir kitiems pasakoja, kas ponų tarpe dedasi⁴³.

Tarnai ir baudžiauninkai turi tikrai ir nuoširdžiai mylėti savo ponus. Tada nusideda visi, kurie pyksta ir neapkenčia savo ponų, kurie kaip įmanydami juos šmeižia, keikia, niekina, nebūtus daikus apie juos skelbia, neapykantą ir nesantaiką jų tarpe sukelia.

Tarnai ir baudžiauninkai visuose dalykuose, kur nėra nuodėmės, turi klausyti savo ponų. Tad nusideda tie, kurie neklauso savo ponų, atkakliai jiems priešinasi ar klauso jų nenoromis⁴⁴.

Tokios pačios pareigos, kaip tarnų ir baudžiauninkų, yra ir pas ūkininkus tarnaujančių samdinių. Jie turi būti ištikimi savo šeiminkams visuose daiktuose ir norėti jiems gero. Jie turi šeiminkus gerbti ir mylėti kaip savo tėvus, jų klausyti visur, kur nėra nuodėmės. Jiems draudžiama vogti net ir tuo atveju, kai blogai maitinami ir atlyginami, nes tai būtų neteisybė ir vagystė per prievartą⁴⁵.

Tokį samdinį, kuris už didesnę algą susitaria pas ūkininką tarnauti dėl to, kad sakosi, gerai mokas visus darbus, o paskui pasirodo, kad nieko nemoka ir, ką tik paima, tą pagadina, o metų gale be jokio skrupulo reikalauja visos sulygotos algos, Pabrėža vadina apgaviku⁴⁶.

Ūkininkų samdiniai turi išbūti tarnyboje suderėtą laiką. Jei kuris neišbūva, turi šeiminkui padengti padarytus nuostolius. Sam-

⁴² Ten pat, 477-478 psl.

⁴³ *Pamoklay Wayringosy Materijusy*, 161 ir 185 psl.

⁴⁴ *Kninga Pyrma Apey Sakramentus*, 478-479 psl.

⁴⁵ Ten pat, 480 psl.

⁴⁶ *Pamokslós Apey Kwalczó* — *apgavystę*, sakytas Kretingoje 1823 m., žr. *Pamokslay Wayringosy Materijusy*, 187 ir 195 psl.

diniai turi klausyti savo šeimininkų, negali jiems priešintis, į akis šokti. Nusideda samdiniai, jei savo šeimininkų nekenčia, juos apkalba ir šmeižia.

Padieniai lauko darbininkai ir amatininkai, anot Pabrėzos, rankpelniai, taip pat turi nuoširdžiai ir sąžiningai atlikti jiems pavestą darbą, nesugadinti medžiagos, nedaryti nuostolių ir sutartu laiku baigti apsiimtą darbą. Tad nusideda padieniai ir amatininkai nesąžiningai dirbdami, gautą medžiagą sau pavartodami ar pavogdami ir sutartu laiku darbo nebaigdami.

Pabrėža nepamiršta ir jaunųjų santykių su seneliais. Jis sako, kad jaunesnieji turi senelius gerbti ir kantriai jų silpnybes pakęsti. Jei kas nori seną nuo pikto darymo atitraukti, tas neturi jo barti, bet prašyti. Nusideda, kas seną žmogų išjuokia, nes senelius reikia gerbti, o ne pajuokoje laikyti.

Taip pat vargšai ir elgetos turi pareigų turtingiesiems. Jei turtinieji juos šelpia, tai jie turi būti jiems dėkingi, reikšti pagarbą ir už juos melstis, o jei nešelpia, turi saugotis visokios neapykantos, murmėjimo ir apkalbėjimo, nes, taip elgdamiesi, nusideda ⁴⁷.

Pabrėža savo pirmąją pamokslo dalį, apie žemesniųjų pareigas vyresniesiems baigia šv. Petro apaštalo žodžiais: «Būkite paklusnūs kiekvienai žmonių valdžiai dėl Viešpaties, tiek karaliui, kaip vyriausiajam, tiek valdytojams, kaip jo pasiųstiems bausti piktadarių, išaukštinti gerųjų. Mat, tokia yra Dievo valia, kad gerais darbais nutildytume neprotingų žmonių nesąmones » (1 Pt 2,13-14). Čia yra krikščioniškos sociologijos pagrindas, klusnumo, taikos ir meilės sociologija.

Antroje pamokslo dalyje Pabrėža kalba apie valdančiųjų pareigas valdiniams. Jis sako, kad kiekvienas valdinys turi savo vyresnįjį, kuris, turėdamas būti geru valdinio ganytoju, turi žinoti savo pareigas. Jis primena, kad reikėtų kalbėti apie kunigų, monarchų, aukštųjų ponų, teisėjų ir kitų valdininkų pareigas, bet, kadangi kunigai gerai žino savo pareigas ir jas atlieka, o monarchų ir aukštųjų valdininkų čia nėra, dėl to apie jų pareigas nekalbėsia. Kalbėsia tik apie žemesniųjų valdininkų pareigas.

Iš tikro jis čia kalba tik apie ūkininkų, šeimynas samdančių, padenius darbininkus ir amatininkus kviečiančių šeimininkų, kūmų, globėjų, senelių ir turtingųjų pareigas ⁴⁸. Tarp mažesniųjų valdininkų Pabrėža mini Bažnyčios dešimtininkus, viešųjų darbų prižiūrėtojus —

---

⁴⁷ *Kninga Pyрма Apey Sakramentus*, 480-483 psl.

⁴⁸ Ten pat, 483 psl.

«dozorcas, smotritelius», dešimtininkus, burmistrus, vaitus, launinkus, medinčius, tijūnus ir antstolius.

Bažnyčios dešimtininkai turi akylai prižiūrėti savo dešimtinės žmones, bloga darančius perspėti, bausti, taisyti, o apie nesitaisančius pranešti dvasinei vyresnybei. Jei šių pareigų Bažnyčios dešimtininkai neatlieka, sunkiai nusideda.

Viešųjų darbų prižiūrėtojai — «dozorcos, smotriteliai», šimtininkai, dešimtininkai, burmistrai, vaitai, launinkai ir kiti teismo ar dvaro šioms pareigoms eiti paskirti — turi šias pareigas sąžiningai atlikti. Jie turi vykdyti jiems duotus įsakymus : teisti savo valdžion pavestus, rūpintis, kad visi prasikaltusieji būtų nubausti, kad tuo būdu bloga darantieji būtų sudrausti, o nekal tieji nuoširdžiai globojami, kad valdininkų gražus pavyzdys skatintų valdinius daryti gera.

Pabrėža sako, kad nusideda visi valdininkai, kurie dėl giminystės ar draugystės, eidami savo pareigas, nesilaiko teisybės, dėl to jie turi nuskriaustiesiems visas skriaudas atlyginti. Labai sunkiai nusideda tie, kurie deda visas pastangas išteisinti kaltus ir bloga darančius nesudraudžia. Dar sunkiau nusideda tie, kurie už tuos pačius prasi Kaltimus nevienodai baudžia : vienus baudžia sunkiomis bausmėmis, o kitus — lengvomis. Pagaliau sunkiai nusideda tie valdininkai, kurie savo blogu gyvenimu duoda blogą pavyzdį valdiniams, kaip tai daro antstoliai ir medinčiai, imdami kyšius, sauvaliaudami ir girtuokliaudami. Taip pat nusideda ir mokesčių rinkėjai, jei daugiau reikalauja, kiek nustatyta vyresnybės. Tokie ne tik turi nuodėmes išpažinti, bet ir už padarytas skriaudas kiekvienam atlyginti ⁴⁹.

Toliau Pabrėža kalba apie šeimininkų pareigas samdiniams ir amatininkams. Šeimininkai turi savo samdiniams suderėtą algą sumokėti, rūpintis sveikų ir sergančių samdinių sveikata, mokyti juos sielų išganymui reikalingų dalykų ir prižiūrėti, kad jie dorai gyventų. Jie su savo samdiniais turi švelniai elgtis, kaip su savo broliais, nes taip elgtis įsako pats Kristus. Jei kurie samdiniai dėl blogo gyvenimo, šeiminko įspėti, nesitaiso, tokius jis turi atleisti. Taip turi elgtis ir ponai su savo tarnais ir samdiniais.

Dėl to nusideda visi šeimininkai, kurie neatiduoda algos sutartu laiku ar dalį algos be rimtos priežasties nutraukia. Ta nuodėmė, anot Pabrėžos, šaukiasi į dangų keršto.

Gali būti atveju, kad kas nesulygęs dirba. Tokiems šeimininkas pagal prideramą teisingumą turi atlyginti. Dėl to sunkiai nusideda šeimininkas, kuris pas jį dirbančiam broliui ar seseriai, ar giminai-

---

⁴⁹ Ten pat, 484 psl.

čiui nenori atlyginti. «Nėra skirtumo, kad ir našlaitis, pas tave prisiglaudęs, dirba, tu esi įpareigotas jam atlyginti».

Tačiau, jei samdiny s savavališkai, sutarto laiko neišbuvęs, pasitraukė, tai šeimininkas gali jam pilnos algos nesumokėti, apskaičiuodamas, kiek turėjo nuostolių dėl jo pasitraukimo. Taip pat, jei samdiny ilgai sirgo, šeimininkas gali už nedirbtąjį laiką pilnai nemokėti. Bet, jei samdiny buvo priverstas pabėgti dėl blogo maitinimo, aprangimo ar mušamas ir kankinamas, tai šeimininkas turi už visą tarnavimą jam sumokėti. Taip pat, jei samdiny be savo kaltės padarė šeimininkui kokį nuostolį, neleidžiama jam algos sumažinti.

Nusideda šeimininkai, kurie nesirūpina savo sveikų ir sergančių samdinių sveikata. Jei kuris šeimininkas blogai maitina samdinius ar žiemą neduoda jiems šiltų drabužių ir samdiny dėl to suserga, tai šeimininkas nusideda prieš artimo meilę.

Taip pat nusideda šeimininkai, jei, samdiniui susirgus, nesirūpina jo gydyti, nepakviečia kunigo, kad aprūpintų šventais sakramentais. Dar sunkiau nusideda, kurie, samdiniui susirgus, tuoj jį atleidžia ir išvaro iš namų, nes šeimininkai turi rūpintis savo samdiniiais, kaip sveikais, taip ir sergančiais.

Nusideda šeimininkai, kurie savo šeimyną nemoko išganymui reikalingų dalykų ir doro gyvenimo. Nusideda tie, kurie labai aštriai elgiasi su savo šeimyna, žiauriai baudžia, biauriausiais žodžiais niekina, jokio pasiteisinimo nepriimdami, nors tas pasiteisinimas būtų ir teisingiausias. Taip pat nusideda ir tie, kurie nė vienu nepasitiki, visus laiko tinginiais ir vagimis, už mažmožius muša, baudžia, prisiekti reikalauja, prieš kitus neteisingai šmeižia, vadina juos paleistuviais, pikčiurnomis, nesugyvenamais ir kitokiais nedorėliais. Taip pat nusideda šeimininkai, kai, matydami savo samdinį kieno skriaudžiamą ar persekiojamą, jam nepadaeda ir priešo naguose jį palieka.

Nusideda šeimininkai, kurie, matydami savo samdinį bloga darantį, jo nesudraudžia ir išpėto nesitaisančio, sumokėję už jo darbo laiką, neatleidžia. Dar labiau nusideda tie, kurie samdinius moko bloga daryti ar patys traukia į nedorą gyvenimą⁵⁰.

Tie šeimininkai, kurie samdo padienius darbininkus, turi laikytis susitarimo ir sutartą atlyginimą laiku sumokėti. Jei padienis samdiny ar amatininkas gyvena šeimininko namuose, jis turi jį, kaip ir metinį samdinį, viskuo aprūpinti. Tad nusideda tie, kurie tuoj atlyginimo nesumoka ar neduoda prideramo pragyvenimo.

Krikšto ir sutvirtinimo sakramentų kūmai turi savo podes mokyti tikėjimo dalykų, gražaus elgesio ir doro gyvenimo, o matydami bloga

---

⁵⁰ Ten pat, 485-487 psl.

darančius, juos sudrausti ir įstatyti į doros kelią. Jei podė yra našlaitis, jie turi jį kaip galėdami globoti ir jam padėti. Jei jie šių pareigų neatlieka, nusideda.

Globėjai, kuriems tėvų vietoje pavesta globoti vaikus, turi rūpintis jų dvasiškais ir medžiagiškais reikalais. Jie turi mokyti juos pamaldaus ir doro gyvenimo. Jų pareiga taip pat yra saugoti ir didinti globojamųjų turtus.

Seneliai ir senelės yra įpareigoti duoti jaunesniems gražų gyvenimo pavyzdį. Pabrėža jiems primena, jei jie savo blogu elgesiu piktina kitus, jų laukia baisus Dievo teismas. Jis buvo pastebėjęs, kad jų tarpe buvo girtuoklių, nešvankiai kalbančių ir negražius šokus šokančių.

Gale Pabrėža primena ir turtingųjų pareigas vargšams. Turtinieji turi šelpti vargšus ir elgetas, pagal reikalą duodami jiems pragyvenimą, maistą ir drabužius. Tad tie, kurie, galėdami to nedaro, visada nusideda, o dar labiau nusideda, kurie nieko neduoda ir dar išlojoja «Ateis laikas, kada jie šauksis Dievo pasigailėjimo, bet tegul nesitiki, kad jų išklausus»⁵¹.

Pabrėža, išdėstęs žemesniųjų ir vyresniųjų pareigas, kiekvienam primena, kad gerai atliktų savo pareigas, nes, jų neatlikdami, sunkiai nusideda ir užsitraukia sau pražūtį. Galutinė išvada — «Nebus gailestingumo tiems, kurie nedarė gailestingumo».

Šiame ir kituose Pabrėžos pamoksluose išdėstytas sociologijos mokslas, kurio nesilaikantiems gresia amžinoji pražūtis, giliai tikintiems ano meto darbininkams ir darbdaviams darė gilų įspūdį, dėl to jie laikėsi praktiškų Pabrėžos pamokymų ir patarimų. Tai yra paprastas krikščioniškos artimo meilės mokslas, mokantis vienas antrą suprasti, vienas antram padėti, vienas antro neskriausti. Tai yra mokslas, kurį paskelbė Kristus ir kurį iki mūsų dienų moko katalikų Bažnyčia — tai meilės sociologija. Pabrėža socialinį klausimą sprendžia amžinybės žvilgsniu. Šioje šviesoje jis moko pareigingumo darbininkus ir teisingumo darbdavius ir valdininkus, nes vieni ir antri turės už savo darbus gauti teisingą atlyginimą Dievo teisme⁵². Pabrėža, ir socialinius klausimus nagrinėdamas, moko broliškos meilės, jis primena, kad mes visi esame to paties tėvo vaikai, tiek karaliai, tiek ponai, tiek bajorai, tiek paprasti žmonės, dėl to neturime vieni kitų niekinti, bet turime vieni už kitus melstis ir vieni kitiems padėti⁵³.

---

⁵¹ Ten pat, 488 psl.

⁵² *Kninga Toreti sawiey Kozonius*, 237-241 psl.

⁵³ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 500-501 psl.

VI. PAPROČIAI, PAŽEIDŽIANTYS DIEVO GARBĘ

Pabrėža pamoksluose labai apgailestauja, kad jo laikų žemaičiai mažai ką žino apie Dievą ir be pagarbos iš papratimo vartoja Viešpaties Dievo, Jėzaus Kristaus, Dievo Motinos Marijos ir šventųjų vardus. Pamoksluose Pabrėža taip pat ne kartą užsimena, kad žemaičiai linkę negerbti sakralinių dalykų — jie gieda bažnytinės giesmės pasaulietinių dainų melodiją ir atvirkščiai — giesmių melodiją pritaiko pasaulietiniam dainavimui, pasaulietinėse kalbose vartoja Švento Rašto citatas ir šv. mišių formules. Nusideda tie, sako Pabrėža, kurie šventus vardus mini pasaulietinėse dainose ir kalbose o tuo labiau juokuose. Nusideda tie, kurie ragindami išgerti sako «yšgerk lig Traycos šventos». Savo pamoksluose Pabrėža taip pat smerkia labai paplitusius žemaičiuose priesaikas ir prietarus, ir aiškina, kodėl šie papročiai įžeidžia Dievą.

1. PRIEŠAIKA

1823 metais ketvirtą sekmadienį po Velykų Kretingoje Pabrėža sakė pamokslą apie priesaiką, išaiškindamas, kas yra priesaika, ar reikia kada prisiekti ir kaip nusideda tie, kurie be jokio reikalo prisiekia. Pabrėža sako, kad priesaika yra « Jemims Diewa kayp taysibys omžinos, yr neapyieszkączios ont priswieczyiyma tos tyisos, koryi tyvirtini. Tada tas, kors prisika dara, ym sau už sviedka pati Poną Dyiwa, jog tas dalykas ysz tykra tayp yra kayp ons saka ». Taigi priesaika yra Dievo šaukimasis teisybės paliudyti.

Pasak Pabrėžos, priesaika yra paprasta — privati ir vieša. «Prasta priesaika yr kad kas ont patvyrtynyma tyisos sava ym Dievą i sviedkus taridams : *Prisyiko Dyiwou; kayp Dyiws dagou tyisa sakau* ; *Reg moni Dyiws, iog tyisa kalbo* ; *Dyiwy, to moni žynay, kad tyisa ira; Diwży tyisa ira* ».

Priesaika yra vieša, «kad kas priesz koky Wiresnyby pagal ratas ont raszta yszdoutas diel jo, arba rąką auksztyn yszkielyis, arba ont Evangelyiys szwėtos rąką padieys, arba križio pyrsztus sodieiyis prisyyk; o tokiys prisikos bėgas vysados ont tu žodžiu Tayp mon Dyiwy padiek, yr ta swėta Jo Ewangelyje ».

Paskui Pabrėža nurodo atvejus, kada galima ir reikia prisiekti. Jis sako, kad galima nenusidedant teisingai prisiekti, kai yra reikalas ir kai to reikalauja padorumas ir teisingumas. Jis nurodo ir konkrečius atvejus, kada teisėjai ir vyresnieji, sprendami byla ir tiesos kitaip negalėdami sužinoti, gali išakyti priesaiką ¹. Taip pat Pabrėža išvardina atvejus, kada prisiekti yra draudžiama :

1. Tarnai negali prisiekti savo pono byloje — ar jie liudytu prieš, ar už poną — nesvarbu. .

2. Sutuoktiniai negali prisiekti viens kito byloje.

3. Byloje, kur svarstomas mirties nuosprendis, negali prisiekti asmenys, nesulaukę 20 metų, kitose bylose negalima prisaikdinti paauglių, jaunesnių negu šešiolikos metų.

4. Negali prisiekti viens prieš kitą susipykusieji ir nesantaikoje gyvenantys.

5. Negalima prisaikdinti asmenų, kurie jau buvo bausti už kokią nusikaltimą arba garsėja savo nedoru gyvenimu.

6. Giminaičiai ir namiškiai negali liudyti prisiekdami.

7. Nusikaltimo bendrininkas arba bylos dalininkas negali toje byloje prisiekti.

8. Negali prisiekti elgetos ir valkatos.

9. Negali prisiekti silpnapročiai ².

Kreiva, melaginga priesaika yra mirtina ir labai bjauri nuodėmė, nes tokia priesaika įžeidžiamas Dievas, skriaudžiami žmonės ir kenkiama pačiam sau. Šis Pabrėžos pamoksas labai įdomus, nes atskleidžia jo meto teismuose naudotų priesaikų formules ir priesaiką lietusias teisinės normas, su kuriomis Pabrėža supažindino savo klausytojus. Šiame pamoksle Pabrėža kalba ne tik iš moralinės teologijos bet ir iš pasaulietinės teisės pozicijų, šviesdamas paprastus žmones.

2. PRIETARAI IR PAGONYBĖS LIEKANOS

Pabrėžos pamoksluose randame užuominų apie pagonybės liekanas ir prietarus. Vaclovas Biržiška apie tai taip rašo : «yra išlikę jo sakytų pamokslų, ... kurie mūsų etnografams duoda nemaža medžiagos apie įvairius tada žemaičiuose dar gyvus ir dar iš priėskrikščioniškų laikų paveldėtus prietarus ir papročius, kuriuos savo pamoksluose smerkdamas, Pabrėža kartu gana tiksliai aprašė »³. Kad daugelis tu

¹ *Pamokslas Wayringosy Materyjosy*, 113-115 psl.

² Ten pat, 115-116 psl.

³ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, nr. 2, 71 psl.

pagoniškų papročių ir prietarų Pabrėžos laikais dar buvo gyvi, matome iš jo parengtų sąžinės sąskaitos klausimų. Čia šiandien randame tokių klausimų, iš kurių paaiškėja, kad dar buvo tokių žmonių, kurie gyvates laikė naminiais dievaičiais ir draudė jas mušti⁴. Ši yra vienintelė užuomina apie pagoniškus dievus, kurią man Pabrėžos raštuose pavyko surasti.

Žemaičiai, atrodo, buvo labai žingeidūs sužinoti ateitį ir tam naudojo įvairius burtus: leido čigonėms iš rankos spėti ateitį, patys spėjo apie laimę ar nelaimę iš paukščių ar gyvulių kaulų ir bluznies, tikėjo sapnais, kortomis ir įvairiais būrimais, tikėjo, kad kiškiui perbėgus kelią, kelionė bus nesėkminga, tikėjo, kad vienos dienos būna laimingos o kitos nelaimingos⁵.

Pamoksle « Apey griekus priszingus Pymam Prisakymou Diewa », sakytame 1826 m. Kartenoje, Pabrėža išvardija nuodėmes prieš tikėjimą.

Pabrėža duoda bedievystės apibrėžimą ir aiškina, kad sunkiai nusideda ir užsitraukia ekskomuniką tie, kurie galvoja ir kitiems aiškina, kad jokio Dievo nėra. Nors šiame pamoksle Pabrėža nieko nepasako apie pradėjusią plisti žemaičiuose bedievybę, bet apie tai sužinome iš kitų pamokslų. 1823 metais Kretingoje sakytame pamoksle jis jau mini tokius, kurie kritikuoja kunigų pamokslus, falsifikuoja fundatorių padarytus bažnytinius legatus ir sako, kad tikėjimo dalykai esą kunigų išmislai⁶. O 1818 metais Kretingoje sakytame pamoksle ragina neklausyti į Žemaitiją atvykusių klaidatikų ir nesusidėti su masonais⁷. 1817 metais Palangoje sakytame pamoksle Pabrėža kalba apie «visas tikėjimo tiesas griauinantį marą», kuris prasidėjo beveik prieš šimtą metų ir jau artinasi prie Žemaitijos⁸. Dar Tveruose vikaraudamas, 1800 metais sakytame pamoksle Pabrėža įrodinėjo Dievo ir sielos buvimą ir amžinąjį gyvenimą, nes pradėjo atsirasti tokių, kurie į tas tiesas nebetikėjo⁹.

Kalbėdamas apie stabmeldystę (Balvongarbie — Daugdyiwista — Balwonchwalstwa — Idololatrija), Pabrėža apibrėžia stabmeldystę kaip tvarinio garbinimą vietoje Dievo. Pagonys Dievu laiko Saulę, ar kokią žmogų, ar medį. Toliau Pabrėža kalba apie katalikų tarpe paplitusią nuodėmę, panašią į stabmeldystę. Tą nuodėmę

⁴ Bene tikėjai esant kirminus giwates numiszkiejs dewajtejs, kuri negal muszti? » *-Parkratyma qnt Saužines*, 11 psl.

⁵ Ten pat, 11 psl.

⁶ *Pamokslay Wayringosy Materyjjosy*, 35 psl.

⁷ Ten pat, 192-193 psl.

⁸ *Kninga Tórety sawiey Kozonius*, 201-202 psl.

⁹ Ten pat 1019-1020 psl.

papildo tie, kurie kaip Dievą garbina koki šventąjį, ar kryžių, ar paveikslą; taip pat tie, kurie savo turtus myli labiau už Dievą ir dėl jų išsizada paties Dievo, kurie taip myli koki žmogų, kad dėl jo išdrįsta ir nuodėmę papildyti, taip pat tie, kurie vietoje Dievo tarnauja savo pilvui ar gerklei¹⁰.

Plačiausia Pabrėža nagrinėja prietarus. Prietaras, pasak Pabrėžos, yra galios priskyrimas tam, kame sveikas protas ir tikėjimas jokios galios nemato. Pirmoji prietarų rūšis yra žyniavimas. Žyniavimu Pabrėža vadina nežinomų dalykų, vykusių, vykstančių ar vyksiančių skelbimą, pranašavimą. Kaip būdingiausius žyniavimo pavyzdžius Pabrėža pamini spėjimą iš planetų apie ateitį, t. y., astrologiją, taip pat chiromantiją — spėjimą apie žmogaus būdą ir ateitį iš rankos. Žyniavimu Pabrėža taip pat vadina sapnų aiškinimą, pranašavimą iš paukščių skraidymo, iš gyvulių ir paukščių kaulų ir vidurių, tikėjimą laimę ir nelaimę lemiančiais ženklais, kaip, pavyzdžiui, manyimą, kad stalo braškėjimas arba kibirkštys ant katilo lemiančios mirtį¹¹.

Antroji Pabrėžos išskirta prietarų rūšis — burtai. Burtais jis vadina šventų daiktų vartojimą ne pagal Bažnyčios nuostatus. Burtas taip pat yra tikėjimas, kad koks daiktas turi antgamtinę galią, kaip, pavyzdžiui, kad česnakas apsaugo nuo apžavėjimo ar kad šermukšnio lazda galima užmušti velnią. Pabrėža mini krikšto vandens, patenos, purifikatoriaus, stulos naudojimą ligoms gydyti ir pabrėžia, kad taip darantys nusideda. Kalba Pabrėža taip pat apie vardavimą ir vardininkus. Vardininkai imasi gydyti žmones, naudodami užkalbėjimus, kuriuose įpina taip pat maldų. Tie, kurie maldas naudoja užkalbėjimams, nusideda, taip pat nusideda tie, kurie kreipiasi pas vardininkus ar kitiems pataria tai daryti¹². Sąžinės sąskaitoje Pabrėža taip pat patalpina šios rūšies klausimų. Kad vardininkavimas buvo paplitęs liudija ir Pabrėžos pamokslas, sakytas 1817 metais Palangoje, per šv. Roko atleidus, kur jis mini, kad nuo ligų nevalia gydytis pas vardininkus ir burtininkus, kad tie, kurie taip gydosi, išsizada tikėjimo.

Kalbėdamas apie prietarus, Pabrėža mini taip pat ir monus — apgaulingus veiksmus, kuriais su velnio pagalba siekiama kitus apžavėti ar kokią nelaimę užtraukti. Tačiau Pabrėža taip pat pažymi, kad nusideda tie, kurie kitą vadina žavėtoju ar raganiumi. «Senovėj

---

¹⁰ *Pamokslay Wayringosy Materijosy*, 35-36 psl.

¹¹ Ten pat, 37-38 psl.

¹² *Pamokslay Wayringosy Materijosy*, 38-39 psl.

tie dajktaj buwa bet sziandien iszgajsza — apszvietimas tuos dalykus isznowieje; todėl ir nieks negal tam tikieti idant kas zawieti sugebietu»¹³. Pabrėža kalba ir apie kitus prietarus, atsakydamas į įvairius savo paties iškeltus klausimus. Jis pabrėžia, kad nėra piktų akių ar blogo kraujo akių, kitiems žmonėms kenkiančių. Yra nuodėmė tikėti, kad vienos savaitės dienos yra laimingos, kitos — nelaimingos, nes dienos yra Dievo sukurtos, dėl to nusideda tie, kurie nenori pirmadienį pradėti kelionės arba penktadienį ir šeštadienį nedirba kokio darbo. Nėra kaukų, nei aitvarų nei raganų seilių. Kaukų niekas nematė, aitvarai yra tokia vorų rūšis, o raganų seilės — tai medžių syvai. Nėra iš vienos vietos į kitą skraidančių raganų ar savo namiškius gąsdinančių numirėlių¹⁴. Sąžinės sąskaitoje Pabrėža duoda tokį klausimą: «bene tikiejaį esant Kaukus, Ajtvarus, Laumes wakarajs kalbantis? » Ir prideda «Senolėj musu pagoniemis tebebudamis tikieje i tus dajktus ; bet mums katalikams tikieti butu didie gieda »¹⁵.

---

¹³ Parkratyma ant Saužines, 11-12 psl.

¹⁴ Pamokslay Wayringosy Materyjossy, 39 psl.

¹⁵ Parkratyma ant Saužines, 12 psl.

VII. RELIGINIO GYVENIMO PAPHOČIAI

1. ŠVENTIEJI IR JŲ ŠVENTĖS

Savo pamoksluose Pabrėža plačiai palietė ir tuometinio religinio žemaičių gyvenimo papročius. Jau vien tik pažymėjimas, kur, kada ir kokiose šventėse tie pamokslai sakyti, paliko mums žinių, kokios šventės Šiaurės Vakarų Žemaitijoje buvo švenčiamos, kokie šventieji garbinami. Iš jų sužinome, kad 1825 metais Didysis Jubiliejus, Šventieji metai, už Romos pratęsti galiojo ne tik 1826 bet ir 1827 metus. Iš jų sužinome, kad Šventaisiais metais buvo įsakytas dvasinis atsinaujinimas, dėl to pamoksluose buvo aiškinami Dievo įsakymai¹ ir didžiosios nuodėmės². Iš jų sužinome, kad daugelyje parapijų Pabrėžos laikais buvo ruošiamos su pamokslais 40 valandų Švč. Sakramento adoracijos. Tokios adoracijos 1823 ir 1826 metais buvo Salantuose³, 1826 metais Švėkšnoje⁴, 1831 metais Žemaičių vyskupo įsakymu buvo įvestos Kretingoje⁵.

Iš Pabrėžos pamokslų taip pat sužinome, kad be sekmadienių ir didžiųjų liturginių švenčių visose parapijose buvo daug parapijinių švenčių arba atlaidų. Taip, Beržore buvo švenčiama Švč. Mergelės Škaplierinės šventė⁶. Budžiuose Švč. Jėzaus Širdies ir šv. Kryžiaus išaukstinimo šventės⁷, Darbėnuose — šv. Mykolo Arkangelo⁸, Jokūbave — šv. Kajetono⁹, Kalnalyje — šv. Pilypo ir Jokūbo apaštalų ir šv. Lauryno šventės¹⁰, Kartenoje — Švč. Jėzaus vardo, šv. Juozapo, Švč. Mergelės Apreiškimo, šv. Petro ir Pauliaus Apaštalų, šv. Ignaco, Švč. Marijos dangun ėmimo, Švč. Marijos gimimo, Švč.

---

¹ *Pamokslų Wayringosy Materyjosy*, 9, 33, 57, 97, 129, 145, 279, 295, 355 psl.

² Ten pat, 391 psl.

³ Ten pat, 587 ir 145 psl.

⁴ Ten pat, 479 psl.

⁵ Ten pat, 753 psl.

⁶ *Knīga Tōrētī sawiey Kozonius*, 641, 67 psl.

⁷ Ten pat, 549, 827, 835 psl.

⁸ Ten pat, 891, 903 psl.

⁹ Ten pat, 759, 767, 779 psl.

¹⁰ Ten pat, 541, 711 psl.

Marijos Rožančiaus ir Nekalto prasidėjimo šventės ¹¹, Kretingoje — Švč. Marijos Nekalto Prasidėjimo šventė su oktava, Švč. Trejybės, šv. Kazimiero, šv. Juozapo, Švč. Mergelės Marijos apreiškimo, šv. Antano, šv. Jono Krikštytojo, šv. Petro Apaštalo, Porciunkulės atlaidai ir Švč. Mergelės Marijos šventės ^{11 12}, Kontaučiuose — šv. Lauryno šventė¹³, Lenkimuose — šv. Onos¹⁴, Lieplaukėje — Švč. Marijos gimimo ¹⁵, Plungėje — Švč. Trejybės, Švč. Marijos apreiškimo, šv. Jono Krikštytojo, šv. Ignaco, šv. Roko ir Angelų Sargų šventės¹⁶, Veivirženuose — šv. Marijos Magdalenos ir šv. Mato Apaštalo šventės¹⁷, Vėžaičiuose — šv. Konstancijos šventė¹⁸ ir Žlibinuose — šv. Mykolo Arkangelo šventė¹⁹.

2. BROLIJOS

Iš Pabrėžos pamokslų taip pat sužinome ir apie parapijose veikusias brolijas. Taip, 1818 metais jis bendrais bruožais kalbėjo apie brolijas Darbėnuose²⁰. Tais pačiais metais apie Rožančiaus brolijas kalbėjo Plungėje ²¹ ir 1827 metais Mosėdyje²². 1820 metais apie Škaplieriaus broliją kalbėjo Laukžemyje²³. Pabrėža parašė ir «Aprašimus Brostwas Rožancziauys Szwęta» ir šį aprašymą patalpino savo pamokslų rinkinyje²⁴.

Iš jo pamokslų taip pat sužinome, kad Kretingoje ir Mosėdyje buvo Kalvarijos arba Kryžiaus kelių stotys šventoriuje. Tos stotys buvo apeinamos su procesija ir pamokslu. Pabrėža Kryžiaus kelio pamokslus yra sakęs 1819 metais Kretingoje²⁵, o 1823 metais — įvedant Kryžiaus kelius Mosėdyje²⁶.

¹¹ *Kninga Tóreti sawiey Kozonius*, 255, 405, 605, 727, 735, 743, 751, 803, 867, 882, 971, 979, 987, 995 psl.

¹² Ten pat, 33, 171, 369, 377, 385, 413, 557, 573, 581, 613, 683, 819 psl., *Pamokslay Wayringosy Materyjosy* 161, 187, 343, 363, psl.

¹³ *Kninga Tóreti sawiey Kozonius*, 695 psl.

¹⁴ Ten pat, 675 psl.

¹⁵ Ten pat, 811 psl.

¹⁶ Ten pat, 181, 401, 565, 719, 787, 795, 911 psl.

¹⁷ Ten pat, 629, 843, 855 psl.

¹⁸ Ten pat, 919 psl.

¹⁹ Ten pat, 883 psl.

²⁰ Ten pat, 1055 psl.

²¹ Ten pat, 1071 psl.

²² *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 745 psl.

²³ *Kninga Tóreti sawiey Kozonius*, 1087 psl.

²⁴ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 675, 711 psl.

²⁵ *Kninga Tóreti sawiey Kozonius*, 1039 psl.

²⁶ *Pamokslay Wayringosy Materyjosy*, 675 psl.

Pabrėža savo pamoksluose paliečia visų liturginių metų apeigas, žmonių gyvenimą ir elgesį bažnyčioje sekmadieniais ir šiokiadieniais, duoda jiems patarimų ir bara už netinkamą elgesį.

3. ADVENTAS

Pabrėža sako, kad Adventas Bažnyčios tam yra skirtas, kad jo metu tikintieji gerai pasiruoštų priimti užgimstantį Jėzų Kristų. Dėl to Bažnyčia įsako kiekvienam tikinčiajam Advento metu daryti atgailą, atlikti išpažintį, atitraukti širdį nuo susibūrimų, draugysčių ir nereikalingu žaidimų, daugiau melstis, skaityti dvasinio turinio knygas, o labiausiai — apie baisųjį paskutinįjį Dievo teismą, kad per išpažintį nuo nuodėmių išsivaduos ir, Dievo malonėje būdami, Kalėdų metu priimtų užgimantį Išganytoją ir nusipelnytų tą malonę, kad Išganytojas teiktųsi atgimti jų širdyse²⁷.

4. GAVĖNIA

Gavėnia yra Kristaus kančios apmąstymo ir atgailos laikas. Nuo apaštalų laikų gavėnia yra paskirta tam, kad tikintieji, sekdami Jėzaus Kristaus pavyzdžiu, per 40 dienų pasninkautų, kaip jis pasninkavo ir kad per tą pasninką pasirengtų vertai priimti atgailos ir Švenčiausiąjį sakramentą, kurį kiekvienam tikinčiajam privalu priimti Velykų metu. Gavėnia gavėjama, kad giliai apmąstyti Išgantojo kančias ir žiaurią mirtį, kurias mums Bažnyčia primena specialiomis pamaldomis. Todėl visi tikintieji, sekdami pirmuosius krikščionis gavėnioje privalo susilaikyti nuo valgių ir gėrimų, socialiai nevalgydami dažniau kaip vieną kartą į dieną ir neragaudami stiprių gėrimų. Gavėnios metu kuo stropiausiai reikia saugotis visokių nuodėmių, o už padarytas daryti tikrą atgailą²⁸.

5. KALĖDOS, VELYKOS IR SEKMINĖS

Šioms šventėms skirtų pamokslų Pabrėža yra pasakęs keliolika. Tuose pamoksluose jis aiškina tų švenčių reikšmę ir prasmę, pasakoja tų švenčių istorinę pradžią. Nuostabu, kad kalėdiniu laikotarpiu Pa-

---

²⁷ Ten pat, 315 psl.

²⁸ Ten pat, 315 psl.

brėžos pamoksluose neminima Betliejaus prakartėlė ar jos inscenizacijos. Pamokslininkas neragina garbinti kūdikėlio Jėzaus prakartėlėje, o ragina jį garbinti Švč. Sakramente. Atrodo, kad net pačioje Kretingos pranciškonų bažnyčioje nebuvo pranciškonų papročio statyti Betliejaus prakartėlę²⁹.

Visi Pabrėžos Velykų laikotarpio pamokslai perimti velykinio džiaugsmo nuotaikos. Juose pirmauja mintis: kaip Kristus daug iškentėjęs ir miręs ant kryžiaus prisikėlė, taip ir mes prisikelsime, dėl to turime džiaugtis³⁰. Tačiau toje džiaugsmo šventėje pamokslininkas iš klausytojų reikalauja nuoširdžios meilės ir tikro tikėjimo. Jie gryna intencija, ne dėl žmonių akių turi eiti prie Kristaus karsto, jie Velykinės išpažinties turi eiti ne dėl desėtninkų baimės (mat tuo laiku desėtninkai atvesdavo į bažnyčią tuos, kurie nepriėjo velykinės išpažinties). Pabrėža ragina savo klausytojus eiti prie Kristaus karsto, kaip tos moterys Velykų rytą, su gerais pasiryžimais, kurie prilygsta kvapiems aliejams, su viltimi, kad ir nuo jų širdžių Kristus nuris sunkų akmenį ir prikels naujam gyvenimui. Velykiniuose pamoksluose Pabrėža taip pat moko, kaip jo klausytojai turi praleisti velykines šventes po pamaldų, ką turi daryti ir ko vengti. Pabrėža aiškina, kad sunkiai nusideda tie, kurie eina į triukšmingus pasilinksminimus, laistosi vandeniu, flirtuoja ir pan³¹. Kitame pamoksle Pabrėža plačiau paliečia velykinius valstiečių pasilinksminimus — persirengimą kareiviais ir žydais. Sužinome, kad tie « kareiviai » ir « žydai » krėtė išdaigas bažnyčioje, per naktį šaudė, vaikščiojo pakiemiais ir buvo žmonių vaišinami ir girdomi³². Kalbėdamas apie paprotį antroje Velykų dienoje laistytis vandeniu, Pabrėža mini, kad jaunimas, anksčiau kėlęs, pamigusius papildavo vandeniu arba net išnešdavo į upelį. Dėl to papročio ne vienas yra susirgęs ar susipykęs³³.

Yra išlikę septyni Sekminių šventei skirti Pabrėžos pamokslai, sakyti Kartenoje ir Salantuose. Juose Pabrėža kalba apie Dievo meilę žmonėms³⁴. Kalbėdamas apie liaudies papročius, Pabrėža užsimena, kad per Sekmines piemenys keldavę puotas³⁵. Vyskupas Valančius mini, kad 1814 metais jis girdėjo Kartenoje kunigą labai

²⁹ Ten pat, 315 psl.

³⁰ *Kninga Tōrėti sawiey Kozonius*, 65-68, 69-76, 77-84, 85-92, 93-100, 155-162 psl.

³¹ Ten pat, 78-81 psl.

³² Ten pat, 328 psl. ir St. SKRODĖNIS, *Žemaičių buitės J. Pabrėžos pamoksluose*. — *Jurgis Pabrėža*. 73 psl.

³³ *Kninga pyrma apey sakramentus*, 467 psl.

³⁴ *Kninga Tōrėti sawiey Kozonius*, 127-130, 131-139, 139-145, 147-154 psl..

³⁵ *Kninga pyrma apey Sakramentus*, 467 psl.

barantį parapijoms, kad tie Joninių naktį šventė išėję ant kalno³⁶. Tas kunigas galėjo būti Pabrėža, Kartenos altaristas, iki jo įstojimo į tretininkus.

6. SEKMADIENIAI IR ŠVENTADIENIAI

Nuo seniausių laikų Bažnyčia reikalavo, kad visi tikintieji švestų sekmadienį ir visas paskirtas šventes. Pabrėža savo pamoksle, sakytame 1821 metais Kartenoje, pasako priežastį, dėl kurios Bažnyčia to reikalauja: Pats Dievas paskyrė sekmadienį sau. Darbo dienomis visokie rūpesčiai atitraukia mus nuo Dievo, todėl Viešpaties dieną laisvą laiką turime paskirti Dievui ir dangiškiems dalykams. Tą dieną reikia Dievui dėkoti už suteiktas malones, patyrinėti, ar nesame jam nusidėję ir prašyti naujų malonių³⁷. 1801 metais, pamokslaudamas Plungėje, Marijos Apreiškimo šventėje, Pabrėža nurodo, ką šventomis dienomis galima daryti ir ko nedaryti³⁸.

Šventėse uždrausti darbai. Šventės turi būti švenčiamos nuo vieno iki kito pusiaunakčio. Nevalia baigti darbo šventei prasidėjus ir nevalia jo pradėti, šventei nepasibaigus. Pabrėžos laikais buvo draudžiami ne tik sunkūs darbai bet ir namų darbai, pramogos, puotos, pasilinksminimai, prekyba, pasiruošimas darbams ar kelionėms — t. y. visa, kas šventadienio rytą gali sutrukdyti išklausyti šv. Mišių. Draudžiamus darbus Pabrėža išvardija sąžinės sąskaitoje ir pamoksluose: tai laukų arimas, šieno grėbimas, javų pjovimas, padargų taisymas, arklių kaustymas. Taip pat draudžiama plauti stalus ir kėdes, šluoti kiemą, sukti sviestą ir daryti sūrius³⁹. Buvo draudžiama medžioti, uogauti, grybauti, riešutauti ir obuoliauti iš ryto — mišių metu. Pabrėža bara tuos, kurie šventadienio popietėmis eina į jaunimo pasilinksminimus, bara «vaikius» kamarose lankančius «mergas», kurios juos ten vaišina⁴⁰.

Mišių ir pamokslų klausymas. Pabrėžos laikais sekmadienį bažnyčioje beveik visą dieną vykdavo įvairios pamaldos. Pabrėža ragina visose dalyvauti. Rytą būdavo giedamos valandos — *matutinum* (rytmetinė), po jų būdavo giedamas rožančius, paskui būdavo laiko-

³⁶ M. VALANČIUS, Raštai, II, 335-336 psl.

³⁷ *Kninga Tōrėti sawiey Kozonius*, 326-327 psl.

³⁸ Ten pat, 401-404 psl.

³⁹ *Parkratyma qnt Saužinės*, 15 psl.

⁴⁰ Ten pat, 16 psl. *Kninga pyrma apey Sakramentus*, 460-461 psl.

mos šv. mišios, po šv. mišių sakomas pamokslas, vakare — mišparai. Pabrėža leidžia po pamokslo eiti namo tik toli gyvenantiems, juos ragina namuose mišparų metu pasimelsti⁴¹. Pabrėžos klausytojai, atrodo, buvo linkę praleisti šv. mišias dėl šventadieniais vykusių jomarkų, ar, eidami išpažinties, neklausyti šv. mišių, nes, atrodo, prie klausyklų susidarydavo ilgos eilės. Pabrėžai rūpėjo taip pat, kad žmonės neišeitų iš šv. mišių tuoj po Evangelijos, bet pasiliktų šv. mišiose iki galo ir išklausytų pamokslo ir kad pamokslininko bei pamokslo nepeiktų⁴². Pabrėža primena savo klausytojams taip pat apie pagarbą, kurią jie turi rodyti Švč. Sakramentui — visada atsiklaupiti arba bent galvą palenkti, sutikus kunigą, einantį pas ligonį su Švč. Sakramentu, taip pat nusiimti kepurę ir palenkti galvą, einant pro Bažnyčią, « kur yra gyvas Dievas »⁴³. Bara savo klausytojus Pabrėža už netinkamą elgesį šv. mišių metu — žvalgymąsi į šalis, kalbėjimąsi, stumdymąsi, koketavimą, snūduriavimą, peikia tuos, kurie į šv. mišias ateina tik pasirodyti, todėl labai išsipuošia, ar didžiuojasi savo gražiu balsu ir labai garsiai gieda, ar neseka šv. mišrų, o galvoja apie prekybą, aptaria naujienas, apkalba pažįstamus. Sugrįžus iš šv. mišių į namus, Pabrėža ragina pamaldžiai praleisti sekmadienio popietę — kartoti katekizmą, skaityti religinio turinio knygas, mokytis savo luomo pareigų, lankyti ligonis. Pabrėža aiškina, kad dvasinis skaitymas labai svarbus, kad skaitydami atsivertė daug šventųjų. Pabrėža pateikia ir skaitytinų knygų pavyzdžius — tai Jėzaus Kristaus, Mergelės Marijos ir šventųjų gyvenimai, taip pat rašiniai apie pasaulio tuštybę ir pamokymai, kaip apsisaugoti nuo nuodėmių. Smulkesnių nurodymų dėl dvasinio skaitymo ragina kreiptis į nuodėmklausį ir ragina negailėti pinigų religinio turinio knygoms įsigyti⁴⁴.

7. LAIDOTOVIŲ APEIGOS

Pabrėža savo pamoksluose dažnai kalba apie mirtį ir apie pomirtinį gyvenimą. Laidojimo papročius Pabrėža apžvelgia pamoksle « Apey laydojyma Noumyrusiu »⁴⁵. Pabrėža sako, kad numirusį galima palaidoti 12 valandų praėjus, jei žmogus mirė po ligos ar senatvėje ir 24 valandom praėjus — jei mirė staiga. Velionio kūnas būdavo apiplau-

⁴¹ *Kninga Tóreti sawiey Kozonius*, 80 psl.

⁴² *Parkratyma qnt Saužinės*, 16 psl.

⁴³ *Kninga Tóreti sawiey Kozonius*, 319-320 psl.

⁴⁴ Ten pat, 227-232 psl.

⁴⁵ *Kninga pyrma Apey Sakramentus*, 350-354 psl.

namas — šį paprotį Pabrėža laiko nereikalingu, likusiu iš pagonišku laikų. Prie numirėlio žmonės rinkdavosi budynėms, o namiškiai susirinkusius vaišindavo valgiais ir gėrimais. Juo turtingesnis žmogus mirdavo, juo didesnės būdavo vaišės, juo daugiau susirinkdavo į budynes. Kartais taip prisivaišindavo, kad nelikdavo kam šventų giesmių giedoti. Pabrėža smerkia nereikalingą išlaidavimą budynėms ir ragina melstis už numirusį bei valgyti tik tiek, kiek reikia⁴⁶.

Pabrėžos pamokslai yra labai vertingas šaltinis, liudyjantis apie jo laiko žemaičių gyvenimą. Mes matome, ką tame gyvenime pamokslininkas smerkė ir kokius dvasingumo elementus siekė įdiegti. Pabrėža pamoksluose ne tik moralizuoja bet ir katekizuoja savo klausytojus, aiškindamas kodėl jie turi elgtis vienaip o ne kitaip. Labai didelį dėmesį Pabrėža skiria pagarbumo sakraliems dalykams ugdymui, smerkia ne tik pasaulietiškumą, bet ir tas pamaldumo formas, kurios išreipia krikščionišką tikėjimą. Skaitydami Pabrėžos pamokslius mes matome, koks ryškus ir karštas buvo jis pamokslininkas. Daug dalykų, apie kuriuos Pabrėža mokė, įaugo į Žemaičių gyvenimą, tapo neatskiriama žemaičių liaudies pamaldumo dalimi ir išliko iki XX amžiaus vidurio, o atskirų, vyresnių žmonių yra išlaikyta dar ir iki mūsų dienų. Svarbu pažymėti, kad Pabrėžos pamokslai yra Kristocentriniai, kad jis kiekviena proga kalba apie Kristaus meilę žmonėms, kad labai didelį dėmesį skiria Eucharistinio pamaldumo ugdymui ir stengiasi įdiegti žemaičiuose krikščioniško gyvenimo ir elgesio normas.

---

⁴⁶ Vientiso T. Gidžiūno rankraščio pabaiga.

TREČIOJI DALIS

PABRĖŽA — MOKSLININKAS, GYDYTOJAS
IR PILIETIS

I. ŽEMAIČIŲ AUGMENIJOS TYRINĖTOJAS

T. Ambraziejus Pabrėža, kaip galima spręsti iš viso jo gyvenimo, iš jo raštų ir iš jo ryžtų, buvo brandi asmenybė, visą savo gyvenimą veikusi labai motyvuotai ir siekusi kuo vaisingiau ir naudingiau gyventi. Kaip ir iškilūs jo amžininkai, — Valančius ir Daukantas, — kun. Pabrėža buvo visiškai atsidavęs tarnystei. Pasirinkęs kunigo kelią, stengdamasis kuo geriau atlikti kunigo pareigas, jis labai didelį dėmesį skiria savęs tobulinimui, visą gyvenimą išlieka sau labai reiklus ir siekia kuo pilniau atlikti dvasines pareigas. Bet, gyvendamas tikrai asketiškai ir turėdamas gilų dvasinį gyvenimą, Pabrėža nebuvo linkęs į mistiką. Jo dvasingumas nepaneigia kasdieninio, materialaus buvimo, Pabrėža niekada neatsiribojo nuo gyvenimo ir nuo visuomenės, siekdamas suderinti maldos gyvenimą su kasdieninėmis, žemiškomis žmogaus pareigomis, su patarnavimais savo artimui. Pranciškoniška Dievo kūrinių meilė Pabrėžos gyvenime atsiskleidė dviem aspektais — gamtos, visų pirma — augmenijos tyrinėjimu ir ligos pažeisto žmogaus gydymu. Pabrėžai būdingas pranciškoniškas harmonijos siekis, darnos meilė ir pagarba Dievo užmanytai kūrinių darnai, kurią skaudžiai pažeidžia nuodėmė. Marksistinės ar bent švietėjiškos pakraipos autoriai bandė išvelgti Pabrėžos kunigystėje kažką nenatūralaus, teigdami, kad kunigu jis tapo tik iš būtinybės, kad jo tikrasis pašaukimas buvo mokslas, kad Pabrėžos gyvenimas tik kompromisas tarp kunigystės ir mokslinio bei gydytojo darbo. Žinoma, toks vertinimas yra ideologinis. Pabrėža dar priklauso tai kartai, kuriai buvo būdinga siekti didžiausios pilnatvės, nesupriešinant dvasinio ir racionalaus gyvenimo. Pabrėža kaip tik siekė sujungti šiuos du dėmenis savo paties gyvenime ir mokė savo ganomuosius gyventi, nepažeidžiant pasaulio darnos, bei siekė padėti jiems kaip dvasiškai taip ir fiziškai. Ankstesnės knygos dalys jau parodė, kaip Pabrėžos pamoksluose siekiama įdiegti žemaičiuose dorinį krikščionybės mokslą, kaip siekiama supažindinti žmones su Dievu ir visokeriopai juos skatinti Dievą pažinti ir gyventi pagal jo valią. Jau vien tai, kaip daug Pabrėža kalba apie žmonių elgesį skirtingose gyvenimo srityse, parodo, koks svarbus jam buvo visuomeninis, socialinis žmogaus gyvenimo aspektas. Jo pamokslai ir sąžinės sąskaita liudyja, kad jis

siekė sudarninti visų pirma žmogaus dvasią, pažadinti ir idiegti joje meilę Dievui ir savo artimui. Pabrėža gyveno tuo metu, kada tikslieji ir gamtos mokslai jau daug kam atrodė duodantys žmogui «tikrą» pasaulio vaizdą, kuriame Dievas yra tik nereikalinga hipotezė. Pats Pabrėža kalba apie «prieš šimtą metų prasidėjusią laisvamanybę». Bet kunigui Jurgiui — Ambraziejui gamtos mokslai dar yra Dievo didybės paliudijimas ir visiškai neprieštarauja tikėjimui, o gamtamokslinės studijos neprieštarauja kunigystei. Ta prasme Pabrėža yra tarytum ankstesnių laikų vienuolių, — benediktinų Viduramžiais ir jėzuitų Naujaisiais Amžiais, tiek daug nuveikusių gamtos moksluose, ipėdinis. Tuo pat metu, kaip ir jo amžininkas, vyskupas Motiejus Valančius, Pabrėža yra tos nuomonės, kad socialinis gyvenimas turi būti tvarkomas pagal krikščioniškas normas. Jaunystėje dalyvavęs sukilime, visą likusį gyvenimą Pabrėža savo pamoksluose ragina žemaičius šeimose, tarpusavyje ir su valdiniais teisingai ir dorai gyventi, primindamas, kad Dievas visada yra skriaudžiamųjų pusėje. Savo jautrumu socialiniams ir tautiniams dalykams Pabrėža yra savo kartos, savo laiko — Naujųjų laikų žmogus, atsiliepiantis į savo gyvenamo laiko problemas ir poreikius.

Jeigu savo gyvenime Pabrėža nieko daugiau, išskyrus tai, ką jis nuveikė, tyrinėdamas Žemaitijos augmeniją, nebūtų nuveikęs, jau to pakaktų, kad jis būtų minimas tarp įžymių XIX šimtmečio lietuvių. Pabrėžos — botaniko veikla iki šiolei labiausiai ištyrinėta jo gyvenimo sritis, jo darbai yra susilaukę įvertinimo ir pripažinimo, o jo nukalti terminai iki šiolei Lietuvos botanikų yra vartojami ¹.

Rašydamas profesoriui J. Wolfgangui, Pabrėža užsimena, kad augalai ir jų savybės jį dominę nuo pat vaikystės ². Laiške, rašytame tėvams prieš išeinant į 1794 metų sukilimą, Pabrėža mini savo augalų ir gėlių kolekciją, likusią tėviškėje ir paveda ją sesutės Onos globai³. Botanikos mokslo pagrindus J. Pabrėža išgijo Lietuvos vyriausioje mokykloje, kur klausė prof. F. Spitznagelio paskaitų ir kur, tikriausiai susipažino su S.-B. Jundzilo botanikos vadovėliu⁴. Lietuvos Vyriausios mokyklos Pabrėža nebaigė ir savo botanikos žinias pildė vėliau, jau kunigaudamas ir studijuodamas S. Sirenijaus,

¹ Plati J. Pabrėžos bibliografija, kurioje didžiausią vietą užima studijos, skirtos botanikiniam J. Pabrėžos darbams: N. KIŠUNIENĖ, *J. Pabrėžos bibliografija*, žr. *Jurgis Pabrėža (1771-1849)*, Vilnius 1979, 95-114 psl.

² J. DAGYS, *J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža (1771-1849)*, 9 psl.

³ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 70 psl.

⁴ S.-B. JUNDZIL, *Opisanie roslin w Prowincyi W. X. Litewskiego, naturalnie rosnących wedlug układu Linneusza*, w Wilnie, w drukarni ks. Pijarów, 1791.

K. Kliuko, J. Strumillos, V.-S. Besserio ir kitus sisteminės botanikos veikalus. Tikriausiai Pabrėža rinko augalus ir studijuodamas seminarijoje ir pradėjęs kunigauti. 1800 metų *Ryžtuose* jis mini savo žolių darželį, kurį išipareigoja «apleisti» — matyt, siekdamas kunigiškos tobulybės, tuo metu manė, kad botanikos pomėgis jį blaškas ar nuo kitų pareigų atitraukias. Botanikos srityje jis nepaliaudamas tobulinosi. Bet, kaip atrodo, iš pradžių žoles jis ir rinko, ir augino farmaciniais sumetimais ir todėl stengėsi vis geriau jas pažinti. Laiškuose prof. Wolfgangui jis pats prisipažįsta, kad ankstyvasis jo herbaras palaidas, ne pagal visas taisykles sudžiovintas ir ilgam laikymui ar siuntimui netinkas. Tai liudytų tą patį, kad iš pradžių Pabrėža augalais domėjosi dėl gydomųjų jų savybių, nes augalinius preparatus jis naudodavo savo gydytojo praktikoje. Į Kretingą Pabrėža atsivežė savo sudarytą herbarą, kurį surinko iki įstojimo į vienuolyną. Herbarą sudarė apie 800 augalų⁵. Gyvendamas Kretingoje Pabrėža apkeliavo Vakarų Žemaitiją — pradedant nuo Palangos jis aplankė Darbėnus, Laukžemį, Lenkimus, Skuodą, Mosėdį, Salantus, Žagarę, Žarėnus, Plungę, Gargždus, pasiekė Prūsus — Tilžę. Savo kelionėse vienų buvo remiamas, kitų — pajuokiamas, bet rinko augalus su nepaprastu užsidegimu ir kantrybe.

Tik vėliau, prof. Wolfgango paragintas, jis, po kai kurių dvejojimų, ėmėsi botaniko darbo — tai yra ėmė augalus rinkti ir aprašinėti moksliniam jų sisteminimui⁶. Tam tikslui Pabrėža sukaupė turtingą botanikos biblioteką, parsisiųsdindamas knygų iš Vilniaus, Petrapilio, Rygos per pažįstamus žemaičius. Kai dėl augalų apibūdinimo jam kildavo abejonių, herbarinių lapų paketus jis siųsdavo į Vilnių, prašydamas prof. J. Jundzilą arba J. Wolfgangą konsultacijų. Iš Vilniaus Botanikos sodo vedėjo B. S. Gorskio Pabrėža gaudavo augalų sėklų ir farmacinių patarimų (Gorskis Vilniaus Medicinos — chirurgijos akademijoje dėstė botaniką, farmaciją ir farmakologiją)⁷. Mokytojaudamas Kretingos mokykloje, jis perteikdavo mokiniams botanikos žinias, vesdavosi juos į miškus, pelkes ir pievas, ir kartu su jais rinkdavo herbarą. Čia reikia pasakyti, kad Pabrėžos botaniniai interesai nuo pat pradžių nieko bendro neturėjo su keistuolišku pomėgiu, su «hobbi» tipo aistra. Apžvelgdami visą jo botaniko veiklą, matome kad nuo pat pradžių jis rūpinosi pažinti Žemaitijos augmeniją, ją aprašyti liaudies kalba ir padaryti prieinamą «ūkininkams» tos

---

⁵ K. ŠAULYS, *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža ir jo, raštai*, žr. *Draugija*, 1911, 54 (XIV t.), 30 psl.

⁶ Ten pat, 30-31 psl.

⁷ J. DAGYS, *Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, 13-14 psl.

augmenijos pavartojimą. Kai kas iš apie Pabrėžą rašiusių yra linkę nuvertinti pastarąją jo intenciją, teigdami, kad Pabrėžos veikalai labai moksliski ir jokie «ūkininkai» tų veikalų nebūtų įkandę⁸. Čia verta pastebėti, kad Pabrėža buvo Švietimo amžiaus suformuotas žmogus ir tikėjo, kad liaudies švietimas yra būtinas ir labai daug šioje srityje galima pasiekti. Jo pamokslai irgi dažnai yra šviečiamojo pobūdžio ir, atrodo, ne taip mažai dalykų Pabrėžai, kaip ir Valančiui, yra pavykę Žemaičiuose įdiegti. Savo pamoksluose Pabrėža yra raginęs žmones skaityti knygas ir negailėti pinigų knygoms pirkti. Tad jis nuoširdžiai tikėjo, kad ateis laikas, kai « ūkininkams » jo raštai bus prieinami ir suprantami. Pats kilęs iš laisvų valstiečių, Pabrėža į savo kilmės luomą žiūrėjo su viltimi ir nebuvo linkęs jo niekinti — čia, vėlgi, Pabrėža labai artimas daugumai ankstyvojo lietuviško sąjūdžio veikėjų.

Botaninių darbų Pabrėža yra parašęs apie 50. 1821 metais jis užbaigė pirmąją *Lotyniškai-žemaitiško botanikos žodyno* redakciją⁹ ir iki 1834 metų dirbo, tobulindamas žemaitišką augalų pavadinimų ir botaninę terminiją. To jo darbo vaisius — du rašiniai apie augalų pavadinimus¹⁰. Žemaitiškų terminų sukūrimas ir yra didžiausias Pabrėžos nuopelnas Lietuvos mokslui. Jis pritaikė augalams lietuviškus pavadinimus, laikydamasis Linėjaus sistemos, ir pasiūlė lietuviškos terminijos principus. Didžiausiame savo veikale — *Tayslius auguminis* Pabrėža pritaiko savo susikurtą terminiją ir žemaitiškai parašo pirmąjį augalų sistematikos veikalą. Iki XX amžiaus antros pusės tai buvo išsamiausias šios srities veikalas lietuviškai. Augalų vardus Pabrėža rinko iš gyvosios kalbos ir šis jo darbas yra dabar mums dar svarbesnis, negu jo surinktas herbaras ar jo mokslinės studijos. Pabrėža pasižymėjo labai gera žemaičių kalbos nuovoka, pats buvo susikūręs savo rašybą, dėl kurios ginčijosi su Daukantu¹¹, ir savo botaninei terminijai panaudojo visą savo turtingą kalbos išmanymą. Vienus augalų pavadinimus jis išvertė iš lotynų kalbos, kitiems pritaikė liaudies naudotus vardus, juos perdirdžęs taip, kad jie tiktų dvinarei Linėjaus sistemai. Kai kuriems augalams Pabrėža

⁸ J. DAGYS, *Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 16 psl.

⁹ *Dictionarium Botanicum Latino-Samogiticum*, 1821, Lietuvos Mokslų Akademijos Biblioteka F9.

¹⁰ *Wardaa taisytyne Augimiu, alsirąqantiu Augminiūczioo žemaytyyniee ...* Lietuvos Respublikinė Biblioteka PR 1303. *Sryje Balsenyyny Biiluu Žemayt. Loltnyyniu ...*, Lietuvos Botanikų draugijos biblioteka. Pilnas nuorodas duoda: N. KIŠIŪNIENĖ, *J. Pabrėžos bibliografija*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 98 psl.

¹¹ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 74 psl.

pats davė vardus, atsižvelgdamas į jų savybes, ypač į tinkamumą gydymui arba į jų pavojingumą. Taip, pavyzdžiui, jis sugalvojo vardus Akšvita, Ausgyda, Inkstaglobė, Širdglobė ir pan.¹². Sekdamas Europos botanikos tradicija ir prof. Wolfgango paakintas, kai kuriuos augalus Pabrėža norėjo pavadinti Lietuvių pagoniškų dievų vardais. Jam pagelbėjo prof. Wolfgango duktė, kuri iš J. Lasickio veikalo *De diis samogitarum, ceterumque sarmatarum et falsorum Christianorum* išrašė dievų vardus ir juos pasiuntė Pabrėžai¹³. Per Pabrėžos rankas lietuvių kalboje įsitvirtino tokie ir šiandien tebevartojami augalų pavadinimai kaip guboją, eraičinas, raganė. Daug Pabrėžos pasiūlytų terminų iki šiolei išliko botanikos žodyne — pavyzdžiui, pažiedės, purka, aukšlys ir pan. Kauno Universiteto katedros dėstytojai, iki nebuvo pasiūlyta tikslesnių lietuviškų terminų, labai daug kur sekė Pabrėžą^{14 15}.

Apie Pabrėžos veikalo *Tayslius auguminis* išsamumą galima spręsti, palyginus jį su J. Jundzilo *Opisanie rošlin*¹⁵ ir P. Snarskio *Vadovu Lietuvos augalams pažinti*¹⁶. Jundzilas aprašo 519 žiedinių augalų, Pabrėža — 613, o Snarskis — 698. Taigi, Pabrėža gerokai viršijo Jundzilą, o Snarskis tik nedaug papildė Pabrėžą¹⁷. Prof. Dagys, jo darbą įvertindamas, 1937 metais taip rašė: «Vytauto Didžiojo Universiteto Botanikos žodyno komisija su gilia pagarba studijavo šį didįjį kun. Pabrėžos darbą (*Taysliu* ... — I. V.), stebėjosi autoriaus darbštumu ir kruopštumu : juk jis vienas pats, beveik neturėdamas medžiagos, pirmasis smulkmeniškai išdirbo, sukūrė lietuvišką botanikos terminologiją ir augalų vardyną. Turint galvoje, kad šiuo metu Botanikos žodyno komisija, susidedanti iš 10 asmenų, štai jau 10 metų ruošia ir vis dar neparuošia spaudai savojo *Lietuviško Botanikos žodyno*, reikia pripažinti, kad tas darbas, ant vieno pečių išneštas, yra labai didelis A. Pabrėžos nuopelnas¹⁸. Pabrėža *Taysliu auguminį* rengė spaudai. Tam reikalui jau buvo paskirta 1000 olandiškų muštinių, bet jo darbas tebuvo atspausdintas tik 1900 metais Amerikoje¹⁹. Dalis Pabrėžos surinkto herbaro

¹² J. DAGYS, *J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 19-22 psl.

¹³ Ten pat, 22 psl.

¹⁴ Ten pat, 18 psl.

¹⁵ Žiūr. 3 nuorodą.

¹⁶ P. SNARSKIS, *Vadovas Lietuvos augalams pažinti*, Vilnius 1968.

¹⁷ J. DAGYS, *J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 19 psl.

¹⁸ J. DAGYS, *Kaip kun. A. Pabrėža augalų vardyną kūrė*, žr. *Gamta*, II, 1937, 4, 231 psl.

¹⁹ *Botanika arba Tayslius Auguminis. Parašyta kun. Ambraziejaus Pabrėžos*, 1900, 166 p. žr. *Dirva*, nr. 2, kn. 14.

yra dingę, dalis saugoma Lieuvos Mokslų Akademijos Botanikos instituto herbare ²⁰.

Galima pasakyti, kad Pabrėža — botanikas buvo tikrai enciklopedinio užmojo ir mastelio asmuo. Tačiau įvertinant jo nuveiktą darbą botanikos srityje, negalima pamiršti, kad, rinkdamas ir moksliskai aprašydamas augalus, Pabrėža stengėsi ir kaip galima daugiau jų pritaikyti medicininiams tikslams ir kad botaniniai jo darbai išaugo iš Pabrėžos medicininių interesų. Juk ir pirmąsias gilesnes botanikos žinias jis įgijo, mediciną studijuodamas ir vis giliau augalus pažinti siekė, norėdamas kuo daugiau vietinių žolynų pritaikyti gydymui. Iš jo «ryžtų » sužinome, kad didelę dalį savo laiko, savo labai įtemptos dienotvarkės Pabrėža skyrė žmonių gydymui.

---

²⁰ R. JANKEVIČIENĖ, Ž. LAZDAUSKAITĖ, *Išlikęs J. Pabrėžos aukštesniųjų augalų herbaras*, žr. *Jurgis Pabrėža*, 26-37 psl.

II. LIAUDIES GYDYTOJAS

Šiuolaikiniai mokslo istorikai didžiausią dėmesį skiria Pabrėžos botanikos darbams, kurie, kaip jau minėjome, turi didžiausią išliekamąją vertę. Bet, jei savo gyvenimą vertintų pats tėvas Pabrėža, jis, ko gero, kitaip į tą klausimą pažiūrėtų. Juk ir žemaičiai jį iki šiolei gerbia ir atsimena kaip švento gyvenimo žmogų, žmonių ganytoją ir gydytoją. Pabrėžos laikais dvasiškam luomui kanonų teisės kodeksas nedraudė gydyti, tad ne tik Pabrėža, bet daug kunigų ir vienuolių jo ir, ypač ankstesniais laikais, gydydavo žmones arba bent duodavo kokių paprastesnių medicinos ir higienos patarimų. Bet Pabrėža labai didelę savo gyvenimo dalį paskyrė gydymui ir greitai Žemaitijoje kaip gydytojas pagarsėjo. Apie savo medicininės praktikos priežastis ir apie medicinos ir botanikos santykį jo gyvenime pats Pabrėža taip rašė prof. Wolfgangui: « Tapęs pasauliniu kunigu ir eidamas šias savo luomo pareigas, dažnai turėdavau lankyti įvairius ligonius, neturinčius jokios medicinos pagalbos, o jų kančios labai mane jaudindavo, tad norėjau nors šiek tiek padėti jiems gydytis. Tačiau, nežinant defektų, neįmanoma buvo jiems ką gera patarti; dėl to išigijau Avorko *Sisteminės-praktinės medicinos* veikalą, kun. Dargušo išverstą į lenkų kalbą. Tik čia pamačiau daug gydomųjų medžiagų iš angalų pasaulio, o jų nepažinau, tai buvau priverstas parsisiųsdinti kun. Kliuko *Augalų žodyną* ir S. B. Jundzilo *Augalų aprašymą*. Tačiau, kadangi neturėjau jokio šios specialybės vadovo, kuris man būtų atskyręs vaistinius augalus nuo nevaistinių, buvau priverstas iš eilės rinkti ir determinuoti visus augalus, kuriuos tik pastebėjau pievoje, ir tai vis tik tam, kad pažinčiau ir atrinkčiau vaistinguosius »¹.

Kartenoje Pabrėža jau turėjo devynių tomų *Bendrąją medicininių chirurginių žodyną* lenkų kalba ir iš jo buvo susidaręs savo praktikai reikalingą rankraštinių vadovą. Be to, jis buvo susikonspektavęs

---

¹ Laiškas prof. Wolfgangui, Lietuvos Mokslų Akademijos Biblioteka, F7 — 309 ; cituota pagal: *Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Medžiaga biografijai*. Sudarė Kretingos kraštotyros muziejaus darbuotojai. Mašinraštis. Kretinga 1971 72-73 psl.

Sirenijaus *Žolyną* ir jo pagrindu parašė lenkiškai *Kai kurių augalų gydymosios savybės ir tų augalų panaudojimo būdai įvairių ligų atveju*. Jau Kartenoje jis buvo išvertęs Peterburge išleistą knygelę *Kaip reik apseiti su ligoniais ten, kur nėra daktarų*² ir, tikriausiai, galvojo tą knygelę išspausdinti ir paskleisti žmonėse, bet, kaip ir kiti jo darbai, šis vertimas taip ir liko rankraštyje. Daug patarimų Pabrėža savo parapijonims yra davęs pamoksluose ir, reik manyti, dar daugiau duodavo su jais susitikdamas ir kalbėdamasis. Visų pirma jis stengėsi atgrąsyti žemaičius nuo visokių prietarų ligonių gydyme, nuo burtų. Į užkalbėtojus, kaip matėme iš jo pamokslų, Pabrėža žiūrėjo labai neigiamai, bet su žolininkėm ir žolinkais yra bendravęs, jų klausinėjęs apie žoles ir jų savybes. Tai, kad skirtingų apylinkių žolininkai vadino tas pačias žoles skirtingais vardais ir dažnai neteisingai žoles naudojo, buvo viena iš Pabrėžos išsakytų paskatų parašyti *Tayslių auguminį*. Be jokios abejonės, Pabrėža, gydė žmones visą savo kunigavimo laiką, bet, mokydamasis ir vis daugiau patirties įgydamas, jis itin plačiai pagarsėjo jau būdamas pranciškonu ir gyvendamas Kretingoje. Pas jį čia plaukė žmonės iš visos Žemaitijos. Vaižgantas, vietinių atsiminimais remdamasis, taip aprašė Pabrėžos gydytojavimą : « Gydė kuo ne vienomis žolelėmis. 28 numeris jo celės ir visas koridorius būdavęs prakvėpęs žolėmis... kasdieną būdavę daug ligonių; moteriškos laukdavusios apačioje, nes į aukštą, kur vienuoliai gyvena, moteriškoms draudžiama. Vyrai ateidavę stačiai į celę leidžiamomis valandomis; juos tėvas Ambraziejus vaišindavęs pypkėmis su ilgais cibukais. Jau nuo ryto įsakydavęs jam tarnaujančiam vaikiukui prikimšti pypkęs — ateis senas vyrukas. Apdalijęs svečius pypkėmis pirmame kambaryje, patsai gydyklų taisydavęs, klausydamas ligų, o moteriškųjų aprūpinti nulipdavęs žemyn. Atėjus tam tikram vienuolių regulos reikalaujamam laikui, palikdavęs svečius pypkauti, eidavęs į antrą kambarį ir kiaurai per tris valandas klūpodavęs prieš Prikryžiuotąjį ir medituodavęs. Tik pabaigęs dvasiškąją praktiką, beišeidavęs pas savo ligonius ir lankytojus »^{2 3}.

Apie Pabrėžos gydymo metodiką galima spręsti iš likusių jo rankraščių, kurių daugumas yra šviečiamojo pobūdžio ir, matyt, buvo parašyti, galvojant išspausdinti. Reikėtų paminėti jo *Namų vaistinę*, *Apie slogas plaučių*, *Kaip yra taisomos vaistų medžiagos*,

² Spasaba kayp reyk apsyeyty so Lygonays kor niera Daktaru, teypojaus kayp sarginų Lygonis, kumi gydyte, Kokius anyms douty valgius yr gierymus czieso Lygos yr ginat anyms. Istdouta Petersburgy Drokarnie Gidacziu. Metusy 1813.

³ VAIŽGANTAS, *Raštai*, II, Kaunas 1929, 68 psl.

Apie kaltūną, Apie šiltinę, Augalai, naudingi gydymui, Vaistai prieš viduriavimą ir dizenteriją, Vaistai nuo geltonligės, Epilepsijos gydymas ir dar daug kitų — viso 17 rankraščių mediciniais klausimais⁴. Savo rankraščiuose Pabrėža nurodo dažniau pasitaikančias ligas, jų gydymo būdus ir vaistų receptus. Absoliuti dauguma vaistų gaminama iš augalinių preparatų — ir tai visai nėra koks Pabrėžos originalumas — jo laikais dar vyravo Galeninė farmacija. Bet Pabrėža naudoja taip pat ir mineralus — sierą, salietrą, bei tolimesnių kraštų augalus — tokius, kaip ženšenis. Juos pats Pabrėža pirkdavosi vaistinėse. Receptus jis visų pirma ima iš Sirenijaus *Žolyno*, bet pastebi, kad jo pateikiamos dozės yra per didelės vaikams ir seneliams, todėl nurodo ir savo ar iš kitų medicininių veikalų paimtą tikslesnį dozavimą⁵. Savo rankraščius Pabrėža skyrė tiems, kuriuos jis gydė — «Skiriu savo darbą patogumui ir gelbėti sveikatai tu, kurie arti neturi vaistinės bei galimybių pasitarti su gydytojais ir kurie ne tik gyvendami skursti, bet ir per anksti mirti turi»⁶. Jis rašė ir kaip vaistažoles rinkti ir parengti, kaip vaistus gaminti, kaip ligas atpažinti, kaip ligonius slaugyti — norėdamas pasidalinti tomis žiniomis, kurias pats buvo įsigijęs. Už savo paslaugas Pabrėža niekada neimdavo kad ir mažiausio atlyginimo. Pabrėžos darbai ir veikalai grąžina žmogų į gamtą, į jo gyvybę ir sveikatą saugančius aruodus. Kaip gydytojas ir patarėjas Pabrėža nesiūlo neprieinamų vaistų — jis tekalba apie tas vaistingas priemones, kurios yra čia pat, netoli namų — darže, pakelėje, paežerėje, pievoje ar lauke. Likę Pabrėžos rankraščiai liudyja, kad jis, nors ir nebaigęs medicinos mokslų, turėjo platų medicininį išsilavinimą, kuriam įgyti labai daug pastangų padėjo. Jo gydytojo praktika reikalavo pastovaus darbo ir labai daug jėgų, prisimenant, koks reiklus sau jis buvo ir kiek daug pareigų visą gyvenimą turėjo. Minint Pabrėžą gydytoją, ypač iškyla jo artimo meilės darbai. Galima tik spėlioti ir įsivaizduoti, kiek ligonių jis padėjo fiziškai ir dvasiškai, kiek ašarų per savo gyvenimą nušluostė, kiek skausmų palengvino. Prisimenant Vaižganto užrašytą liudijimą apie ilgą ir gilią Pabrėžos malda, kuria jis pertraukdavo

⁴ Daugumas šių rankraščių nėra išlikę. Juos apibūdino P. JANUŠIS, *Kun Ambraziejus Pabrėža ir jo raštai*, žr. *Varpas*, Tilžė 1898, nr. 4, 61-62 psl. ir A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo darbas*, 1927, nr. 1, 16-24 psl.

⁵ E. KANOPKA, *Jurgis Pabrėža — garsus Žemaitijos gydytojas, įžymus gamtinių kas, pirmasis Lietuvos farmakognostas*, žr. *Medicina* (Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai, XII, Vilnius 1970, 40 psl.

⁶ *Apteczka domowa*, p. 4. Cituota pagal: *Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Medžiaga biografijai*, psl. 83.

ligonių priėmimą, ir tą paminėjimą, kad kunigo ir vienuolio pareigų Pabrėža niekada neapleisdavęs, atsimenant, jo paties ryžtus ir nusistatymus galima nuspėti, kokia gili buvo Pabrėžos artimo meilė ir iš kokios Dievo meilės ji kilo. Šioje srityje kun. Pabrėža visą gyvenimą nesiliaudamas siekė vis didesnio tobulumo. Jo darbštumas, energija ir jėgos nuveikti tiek daug, kiek jis per gyvenimą yra nuveikęs, buvo maitinami dvasinio gyvenimo šaltinio.

III. ŽEMAIČIŲ GRUPĖS VEIKĖJAS

Tėv. J. A. Pabrėža priklauso tai susipratusių žemaičių grupei, kurią išauklėjo Vilniaus Universitetas. Ši grupė XIX amžiaus pradžioje sukėlė gyvą žemaitišką sąjūdį. Pabrėža stovi greta Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio, išvertusio *Naująjį Testamentą*, greta Kajetono Roko Zabičio, paruošusio lietuvių ir žemaičių vaikams elementorių, greta Dionyzo Poškos, kurį Pabrėža gyrė, kad rūpinasi žemaičių kalbos gryninimu, greta Silvestro Teofilio Valiūno, sukūrusio *Birutės dainą*, greta Simano Stanevičiaus, parašiusio patriotinę odę — *Žemaičių šlovė*, greta didžiųjų savo kaimynų Simano Daukanto ir vysk. Motiejaus Valančiaus, su kuriais artimai bendradarbiavo. Jis žemaičių sąjūdį papildė savo gausiais religiniais ir moksliniais raštais ir poezija, iš kurios kelios dainelės buvo žemaičių dainuojamos¹. Pabrėža ne tik kalbėjo, bet ir savo pamokslus, botanikos, medicinos ir kitus veikalus rašė kretingiškių žemaičių tarpe. Vienas jo draugas lenkas ar sulenkėjęs lietuvis jam kartą pastebėjęs, kad nesą prasmės gaisinti laiką ir rašyti žemaitiškai, nes daug ir puikių tos srities veikalų yra lenkiškai. Pabrėža jam atsakęs : kam tie lenkai gaisina laiką ir rašo lenkiškai; juk yra tiek daug ir puikių tos rūšies veikalų vokiečių, prancūzų, anglų ir kitomis kalbomis. Iš tikro, Tėv. A. Pabrėža, rašydamas savo veikalus labai sielojosi, kad nėra žemaičių kalbos gramatikos. Jis skundėsi: «iki šiolei dar neturime savo žemaičių kalbos gramatikos ». Kalbos ir kitais lietuvių kultūros reikalais Pabrėža susirašinėjo su D. Poška, S. Daukantu ir M. Valančiumi. Žemaitiškai jis prirašė daugiau, negu visi kiti XIX amžiaus pirmos pusės rašytojai kartu — gal tik vieną S. Daukantą išskyrus. Jis buvo vienas geriausių to laiko pamokslininkų ir vienas iš pavydingiausių dvasininkų visoje Žemaičių vyskupijoje.

Pabrėža mokytojavo Kretingos mokykloje, kuri tuo metu sutraukdavo didelį skaičių vaikų iš platesnės apylinkės. Iš tos mokyklos yra išėję nemaža kunigų, gydytojų ir kitų profesionalų. Į mokytojo darbą Pabrėža žiūrėjo labai atsakingai, savo mokiniams paruošė geografijos ir lotynų kalbos gramatikos vadovėlius.

---

¹ Žr. priedą 13, 246-247 psl.

Išlikusiųose Daukanto rankraščiuose yra keletas eilėraščių, pažymėtų Pabrėžos inicialais ar net ištisa pavarde. Pabrėžos parašyta *Esu sau žmogelis* buvo liaudies dainuojamas². Tiesa, Pabrėžos literatūrinė kūryba didelės meninės vertės neturi, bet, kad ir poetu nebūdamas, jis, kaip daugelis jo amžininkų, norėjo prisidėti prie grožinės literatūros žemaitiškai kūrimo.

Pabrėža platino žmonėse ir lietuviškas knygeles, kurių dar nedaug tada išeidavo. Taip, pavyzdžiui, 1809 metais jis buvo apsiėmęs platinti 1805 metais išleistą savo kaimyno, Rietavo altaristo kun. Silvestro Rucevičiaus *Išguldymą Alfieros Mišių Šventų* ir tuo reikalu susirašinėjo su autoriumi ir leidėju, faktiškai savo parduotomis knygomis padengdamas visas spausdinimo išlaidas³. Pabrėžai Daukantas siųsdavo savo ir kitų parašytas knygeles — kunigas ir pranciškonas buvo vienas iš svarbiausių Daukanto raštų platintojų. Jie buvo geri draugai ir per Pabrėžą Daukantas palaikydavo ryšį su savo namiškiais. Tik vienu klausimu šie du šviesūs žemaičiai nesutarė — kiekvienas jų laikėsi skirtingos žemaitiškos rašybos. Viename laiške Gintilai Pabrėža gyrėsi, kad keletas kitų «žemaitiškų» rašytojų priėmė jo rašybą. Bet tarp tuo metu išspausdintų knygų nėra nė vienos, rašytos Pabrėžine rašyba. Matyt, tie jo šalininkai, kaip ir pats Pabrėža savo raštų taip ir neišspausdino⁴. Pabrėža padėjo Daukantui rinkti žemaitiškas dainas, ne tiek užrašydamas iš dainininkų, kiek siųsdamas kitų parašytas. Iš Pabrėžos testamentu sužinome, kad Daukantas buvo pasiuntęs jam savo *Istorijos* rankraštį ir kitų raštų⁵.

Palaikė Pabrėža ryšius ir su kunigu J. K. Gintila. Yra išlikę tėvo Ambraziejaus rašyti laišakai Gintilai, kuriuose aptariami bažnytiniai ir visuomeniniai bei literatūriniai ir moksliniai klausimai⁶. Kai Gintila tapo Žemaičių vyskupijos valdytoju ir apsigyveno Alsėdžiuose, jis šaukėsi Pabrėžą sekretoriumi, bet šis, teisindamasis prasta sveikata, atsisakė⁷.

Susirašinėjo Pabrėža ir su Motiejum Valančium. Jų bendravimas buvo daugiausia literatūrinio pobūdžio. Pabrėža siuntė medžiagą Valančiaus rašomai *Žemaičių vyskupystei*. Pats Pabrėža pateikė

---

² V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. *Aidai*, 1950, 74 psl.

³ V. BIRŽIŠKA, *Ten pat*, 72 psl.

⁴ *Ten pat*.

⁵ Priedai 17, žr. 255 psl.

⁶ Priedai 21, žr. 259-269 psl.

⁷ Priedai 18, žr. 255-256 psl.

Valančiui ir tas žinias, kurias apie jį randame *Žemaičių vyskupystėje* *⁸.

Taigi Pabrėža toli gražu nebuvo vienišas savo darbuose. Jo moksliniai ir tautiniai interesai buvo labai artimi jo amžininku — žemaičių šviesuolių veiklai ir interesams⁹.

---

⁸ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža* žr. *Aidai*, 1950, 76 psl.

⁹ Dr. V. GIDŽIŪNAS, *Pabrėža Vilniaus universiteto žemaičių grupėje ir jo įnašas į žemaičių kultūrą*, žr. *LKMA Suvažiavimo Darbai XI t.*, Roma 1987, 115-134.

IV. PASKUTINIAI GYVENIMO METAI

Dar 1838 metais Pabrėža parašė paskutinį savo testamentą ¹. Šiame testamente žymu, kad medžiagiškai Pabrėža dar neturtingesnis, negu kad buvo anksčiau, — jo santaupas matyt gerokai apmažino botaniniai darbai, visų pirma — knygų pirkimas. Užtat Pabrėža labai susirūpinęs savo bibliotekos likimu ir išakmiai ją palieka vienuolyno bibliotekai — «būsimam žinovui». Rūpinasi Pabrėža ir našlėmis, pavargėliais, kuriuos savo testamente pamini ir aprūpina išmalda. Šio testamento Pabrėža jau nebekeitė, tad paskutiniai vienuolika jo gyvenimo metų mažai ką jo nusistatyme bepakeitė. Šiuo metu Pabrėža kaip tik gavo Žemaitijos vyskupystės valdytojo Gintilos kvietimą būti jo sekretoriumi Alsėdžiuose, bet mandagiai, teisindamasis labai prasta sveikata, atsisakė ². Iš šio Pabrėžos laiško matome, kad jo sveikata jau buvo bloga — jis skundžiasi dusuliu, skausmais, jį kamuoja reumatas, votys, yra nusilpęs regėjimas. Bet, kiek žinome, savo gydymo praktikos ir kunigiškų pareigų Pabrėža neatsisakė ir dar parašė porą dvasinio turinio darbų. 1844 metais jis parašė nedidelį darbelį *Mokslas Rodos, ko reyk norėt Gero smerčio noumyrty* ³. 1846 metais jis baigė *Rekolekcyjas Dwasyszkas Į tris dyjnas padalintas* ⁴. Šis 139 puslapių veikalas aptaria rekolekčių tikslą ir eigą. Jame Pabrėža pateikia devynis apmąstymus — po tris kiekvienai dienai. Iš Pabrėžos susirašinėjimo su Valančium žinome, kad vyskupo patarimu Pabrėža rekolekčių apmąstymams naudojosi Sirvydo *Punktais sakymų*. Rekolekčių apmąstymai ir visos instrukcijos apie rekolekčių eigą ir paskirtį parašyti Ignaco Lojolos *Dvasinių pratybų* dvasioje. Vyskupo Valančiaus paragintas tėvas Ambraziejus taip pat parengė didelį, 479 puslapių *Sumenės*

---

¹ Priedai, 17, žr. 252-255 psl.

² Priedai, 18, žr. 255-256 psl.

³ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo darbas*, 1927, nr. 1, įrašas 137.

⁴ A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo darbas*, 1925 m., 8 nr., įrašas 137.

perkratymo rankraštį, kurį Valančius sutrumpino ir 1869 metais išspausdinto kaip 89 puslapių knygelę *Parkartyma qnt Saužinės*⁵. Ši knygelė buvo pakartotinai išleista 1893 metais. Tai liudyja, kad ji buvo naudojama žemaičių sielovadoje ir turėjo paklausą.

1816 metų gegužės mėnesio trečią dieną rašytame laiške Valančiui Pabrėža rašo: «Mano senatvė, kurią kai kurie mano Geradariai pradeda gerbtiniausia vadinti, iš lengva pradeda artintis prie ribos persikėlimo iš šio pasaulio; kol tai įvyks, labai nuolankiai ir stipriai atsiduodu šventoms Jūsų maldoms»⁶.

Tėvas Jurgis Ambraziejus Pabrėža mirė Kretingos vienuolyne 1849 metų spalio 30 dieną, išgyvenęs 78 metus, 9 mėnesius ir 15 dienų. J. Tumas-Vaižgantas, atspasakodamas kretingiškių prisiminimus, rašė, kad Pabrėža mirė savo celėje, po ligonių priėmimo valandų. Vienuoliai jį rado parimusį ant klapto prieš kryžių. Kretingos vienuolyno gvardijonas Jeronomas Pečkaitis, OFM, 1921 metais *Kosmoso* žurnale išspausdino straipsnį apie Pabrėžą, kur nurodė kitą jo mirties versiją: «... štai kaip mėgdavęs pasakoti apie tėvo Ambraziejaus mirtį jo buvęs tarnas a. a. Kazys Valuckis, vėliau po žmones beelgetaudamas. Kazys Valuckis jau 15 metų kaip miręs. Vieną dieną Kazį Tėvas Ambraziejus buvo pasiuntęs miestan — parnešti jam pyrago, bet išeinant liepė užrakinti jį iš antrosios durų pusės raktu. Sugrįžęs Kazimieras nustemba, nes mato kunigą vienuolį gulintį sudėtomis rankomis, laikančiomis kryžiuką, šalia ant stalo degančią žvakę, o patsai tėvas jau miega amžinu miegu»⁷.

Po tėvo Ambraziejaus mirties tuometinio Kretingos vienuolyno gvardijono tėvo Pečkaičio parėdymu vargšams buvo išdalinta išmalda, Vilniuje ir Kretingoje atlaikytos mišios. Vienuolynas iš įvairių vietų gavo užuojautų dėl žymaus ir švento vyro mirties. Žemaičių vyskupystės valdytojas J. K. Gintila paskelbė pirmąją Pabrėžos nekrologą⁸. Pabrėža buvo palaidotas vienuolyno kapinėse. Pabrėžos kapas buvo žemaičių lankomas ir gerbiamas, prie jo žmonės meldavosi, tad 1895 metais tuometinis Kretingos pranciškonų vienuolyno gvardijonas F. Rimkevičius pastatė akmeninį kryžių, kuriame iškaltas

⁵ *Parkartyma qnt Saulinės* parasze Kunegas Embraziejus PABRIEŽA, Bernardinas, Kretingos klostoriaus, Tilžė 1869.

⁶ Priedai, 19, žr. 258 psl.

⁷ TĖVAS JERONIMAS, *Atsiliepimai dėl Pabrėžos jo 150 metų gimimo sukaktuvėms*, žr. *Kosmos*, kn. 1, sąs. 23, 1921, 293 psl.

⁸ Priedai, 20, žr. 259 psl.

įrašas *Praed. Ambrosius Pabrez.* Antroje kryžiaus pusėje — *15 Jan. 1771. Vixit 79 an. Obiit 30 Oct. 1849.* 1932 metais Kretingos vienuolyno gvardijonas, vėliau — šv. Kazimiero provincijos provinciolas A. Dirvelė ant Pabrėžos kapo pastatė neogotinio stiliaus koplytėlę. Iki šiolei kapas žmonių labai gerbiamas, iš kretingiškių galima išgirsti pasakojimų apie stebuklingus pagijimus, įvykusius Pabrėžos užtarimu.

9. Kretingos kapinėse
paminklas ant Pabrėžos
kapo.

10. Paminklo kryžius iš
kitos pusės su gimimo ir
mirties datomis.

11. 1932 m. ant Pabrėžos kapo pastatytoji koplytėlė.

V. VĖLESNI PABRĖŽOS VERTINIMAI

Pabrėžai dar gyvam tebesant, jis buvo laikomas dideliu dvasiniu autoritetu ir buvo aplinkinių bei jį pažinojusių gerbiamas kaip geras žmogus, išsilavinęs ir darbštus vyras. Vyskupas Valančius *Žemaičių vyskupystėje* rašė: «Žmonės jo pamokslų kaip kokie apaštala su didžiausi atidi klausia ir nemaž gauna pelna išganinga. Kad iš kozelnyčion ilipęs Tiewie musu tesukalbietum ir ta jo malda nebutum be dvasiškas naudas žmonių, nes tajp ira už swęnta turems, jog tarsi pats jo pasirodymis, jau draud žmones ir wed ant gera»¹.

Paprasti žemaičiai Pabrėžos niekada neužmiršo ir gerbė jį kaip šventąjį. Gi vėlesnės inteligentų kartos visų pirma vertino Pabrėžą — mokslininką. Trumpi paminėjimai apie jį pasirodydavo lietuviškoje spaudoje². Vėlgi verta pastebėti, kad pirmieji Pabrėža susidomėjo žmonės, kilę iš jo krašto. 1898 metais *Varpe* pasirodė kretingiškio P. Janušio straipsnis *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža ir jo raštai*³. Janušis pateikė plačią, nors ir ne visada tikslią Pabrėžos biografiją ir aprašė Kretingos vienuolyno bibliotekoje buvusius jo rankraščius. Apie kai kuriuos tėv. Ambraziejaus rankraščius mes dabar ir žinome tik iš P. Janušio straipsnio. 1900 metais Jungtinėse Amerikos Valstybėse kunigo Antano Miluko pastangomis buvo išspausdinta svarbiausio botaninio Pabrėžos veikalo *Tayslius Auguminis* dalis su įvadinio straipsniu, kuriame buvo pristatytas šio veikalo autorius ir jo darbai⁴. Įvade rašoma, kad knygos rankraštis tuo metu buvo saugomas Žemaičių vyskupystės seminarijos bibliotekoje ir kad nuorašą padarė kažkuris geravalis seminaristas. Tais pačiais 1900 metais Vaižgantas *Žinyčioje* paskelbė medžiagos Pabrėžos biografijai⁵, 1911 metais

---

¹ M. WOLONCZEWSKIS, *Žemaitiu Wiskupiste*, II, Vilnius 1972, 274 psl.

² J. ŠLIUPAS, *Lietuviškieji raštai ir raštininkai*, Tilžė 1890, 50-51 psl.

M. DAVAINIS-SILVESTRAVIČIUS, *Žinios iš Lietuvos*, žr. *Vienybė lietuvininku*, Plymutas 1891, spalio 13, nr. 41, 185 psl.

³ Kun. P. JANUŠIS, *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėža ir jo raštai*, žr. *Varpas*, 4, 1898, 62 psl.

⁴ Botanika arba Taislius Auguminis. Parašyta kun. Ambraziejaus Pabrėžos. Shenandoach, Pa., 1900.

⁵ VAIŽGANTAS, *Medžiaga kunigo A. Pabrėžos biografijai*, žr. *Žinyčia*, Tilžė, 1900 m, nr. 2, 67-75 psl.

Draugijoje pasirodė kun. K. Šaulio straipsnis apie tėv. Pabrėžą⁶. Paskiru žinių apie Kretingoje gyvenusį botanikos tyrinėtoją buvo ir lenkiškoje spaudoje⁷. 1914 metais Palangoje ir Kretingoje lankėsi Odesos universiteto profesorius botanikas B. Hryniewiecki. Jis apžiūrėjo Pabrėžos herbarą, jo biblioteką. Dalį herbaro Hryniewiecki išsivežė į Odesą. 1914 metais jis paskelbė straipsnį apie botaninius Pabrėžos nuopelnus⁸. 1920 metais prof. Dovydaitis paragino Lietuvos visuomenę paminėti Pabrėžos gimimo 150 metų jubiliejų⁹. Ta proga Kretingos pranciškonų vienuolyno gvardijonas tėv. Jeronimas Pečkaitis paskelbė pirmąjį sąrašą išgijimų, įvykusių per kun. Pabrėžos užtarimą, aprašė jo kultą žemaičiuose ir surašė tuo metu vienuolyno bibliotekoje buvusius rankraščius. «A. a. tėvo Ambraziejaus Pabrėžos kapas Kretingos senuose kapuose yra liaudies laikomas didžioje pagarboje. Apie kapą žiemą ir vasarą yra numintas takas einančių aplink jį keliais» — rašė tėv. Jeronimas¹⁰. Pabrėžos rankraščiai Lietuvos mokslininkų buvo pradėti vis atidžiau tyrinėti ir aprašyti¹¹. 1925 metais P. Ruškys, Kretingos progimnazijos direktorius, išspausdino Pabrėžos gyvenimo ir darbų apžvalgą¹². Pabrėžos jubiliejaus proga viena gatvelė Kretingoje buvo pavadinta jo vardu, o trikampis skverelis priešais bažnyčią miestelio mokinių buvo apsodintas medžiais ir pavadintas Pabrėžos darželiu. P. Ruškys turėjo ir platesnių Pabrėžos paminėjimo užmanymų, — jis siūlė Pabrėžos vardu pavadinti Kretingos progimnaziją o Kretingos miestelio aikštėje Pabrėžai pastatyti paminklą, kaip kad buvo statomas paminklas S. Daukantui Papilėje. Kai Kretingos vienuolynui ėmė vadovauti energingas gvardijonas Augustinas Dirvelė, buvo imtasi

⁶ K. ŠAULYS, *Kun. Jurgis Ambraziejus Pabrėžas ir jo raštai*, žr. *Draugija*, t. 14, nr. 53, 1911, 23-31 psl.

⁷ K. LAPCZYNSKI, *Wycieczka na Litwę i nad Bałtyk*, žr. *Pamiętnyk fizyograficzny*, t. 4, Warszawa 1884, 213 psl.

⁸ B. HRYNEWIECKI, *Ksiądz Jerzy Pabreż (O. Ambroży) — zasłużony badacz flory Żmudzi*, *Wschodźszwiat* 1914, 18 styc, 33-38 psl.

⁹ P. DOVYDAITIS, *Dėl Pabrėžos 150 m. gimimo sukaktuvių*, žr. *Kosmos*, 1920/1921, šas. 1, 106-108 psl.

¹⁰ Tėvas Jeronimas PEČKAITIS, *Atsiliepimai dėl Pabrėžos jo ISO gimimo sukaktuvių*, žr. *Kosmos*, 1920/1921, šas. 2/3, 292-195 psl.

¹¹ M. BIRŽIŠKA, *Mūsų raštų istorija*, D. 1, 2-asis leidimas, Kaunas 1925, 100-102 psl.

A. SALYS, *Kretingos vienuolyno lietuviškieji rankraščiai*, žr. *Švietimo darbas*, 1927, nr. 1.

V. BIRŽIŠKA, *Nežinomi senieji lietuviški tekstai*, Kaunas 1931, 38-44 psl.

¹² P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža, įžymus žemaičių floristas (1771-1849)*, žr. *Švietimo darbas*, 1925, nr. 8, 833-843 psl.

žygių Pabrėžą daugiau pagerbti ir paminėti. Buvo pastatyta koplytėlė ant jo kapo, imta rinkti medžiagą beatifikacijos bylai pradėti. P. Ruškys buvo surinkęs medžiagą išsamiai Pabrėžos biografijai¹³. Pasirodė naujų Pabrėžos mokslinio palikimo tyrinėjimų ir jo raštų publikacijų¹⁴.

Literatūriniu Pabrėžos palikimu domėjosi tuo metu Kretingos pranciškonų gimnazijoje mokytojavęs J. Povilonis. Jis aprašė Pabrėžos pamokslų stilių, aptarė jo raštus kaip žemaičių etnografijos šaltinį¹⁵. « Įdomus ir daug kuo skirtingas Pabrėžos gyvenimas nuo kitų mūsų kultūros istorijoje minimų darbininkų, — rašė J. Povilonis. — Tai darbštumo ir kilnumo pavyzdys dabartiniams laikams. Mūsų mokslininkai galėtų iš jo pasimokyti planingumo, kruopštumo ir darbo meilės, kalbininką ir literatą patrauktų jo susisielojimas ir rūpesčiai žemaičių kalba ir rašyba, o dvasininkai, perskaitę bent vieną jo pamokslą, turėtų rausti dėl dabartinių pamokslų tuštumo ir neaktualumo »¹⁶.

Sovietinė okupacija, karas, pokario rūpesčiai sustabdė jau išibėgėjusį Pabrėžos palikimo tyrinėjimą. Tiesa, karo metais buvo paskelbta visa eilė straipsnių¹⁷, J. Povilonis buvo pradėjęs didelę studiją apie Pabrėžą, kuri buvo KGB sunaikinta 1950 metais¹⁸. Tragiškos permainos ilgam užgožė intelektualiosios visuomenės domėjimąsi žymiuoju pranciškonu. Pats Kretingos vienuolynas buvo brutaliai uždarytas, didelė bibliotekos dalis sunaikinta, vienuoliai arba pasitraukė į Vakarų arba buvo ištremti, kaip, pavyzdžiui tėv. Augustinas Dirvelė, į Sibirą. Bet Pabrėžos atminimas Kretingoje neužgeso. Žmonės tebegebė ir tebelankė jo kapą, kuriuo rūpinosi ir keli Kretingoje išlikę broliukai pranciškonai. Jie, visų pirma brolis Mykolas Tamošiūnas, išgelbėjo nuo sunaikinimo ir dalį Pabrėžos raštų¹⁹.

¹³ P. RUŠKYS, *Kunigas Jurgis (tėvas Ambraziejus) Pabrėža*. Mašinraštis.

¹⁴ J. DAGYS, *Kaip kun. A. Pabrėža augalų vardyną kūrė*, žr. *Gamta*, 1937, nr. 4, 232 psl. K. REGELIS, *Pirmojo Lietuvos botaniko atminimui*, žr. *XX amžius*, 1937.1.23.

¹⁵ J. POVILONIS, *Žemaičių vestuvės K. Ambraziejaus Pabrėžos pamoksluose*, žr. *Naujoji Romuva*, 1939, nr. 6, 378-382 psl. J. POVILONIS, *K. Ambraziejaus Pabrėžos pamokslų stilius*, žr. *Dienovidis*, 1939, nr. 3, 122-126 psl.

¹⁶ Ten pat.3, 122 psl.

¹⁷ M. BIRŽIŠKA, *Pabrėža Kretingos mokykloje ir Vilniaus universitete*, žr. *Ateitis*, 1944, kovo 23-24 d. nr. 36-38.

¹⁸ J. POVILONIS, *Vienas iš iškiliausių žemaičių*, žr. *Naujasis Židinys*, 1991, nr. 1, 22 psl.

¹⁹ Ten pat.

Išėivijoje pirmasis strapsnis apie Pabrėžą pasirodė Amerikoje lietuvių pranciškonų pradėtuose leisti *Aiduose*²⁰. Lietuvoje po ilgos pertraukos jis pirmą kartą buvo prisimintas 1957 metais²¹. Bet, privalomos komunistinės ideologijos dvasioje Pabrėža arba buvo vertinamas kaip išnaudotojų klasės atstovas, arba buvo stengiamasi visaip sumenkinti jo kunigystę, pabrėžti, kad kunigu jis tapęs atsitiktinai ir prieš savo valią, kad kunigiškos pareigos jį slėgusios ir varginusios. Toks Pabrėža — gabus mokslininkas, priverstas užsivilkti kunigo ir vienuolio rūbą buvo pavaizduotas 1959 metais metais pasirodžiusioje V. Misevičiaus apybraižoje²². Šiuo metu Pabrėža daugiausia domėjosi mokslininkai - visų pirma botanikai²³.

Išėivijoje ankstesnių motų studijos buvo apibendrintos *Lietuvių enciklopedijos* straipsnyje²⁴. Į JAV iš Romos persikėlęs tėv. Viktoras Gidžiūnas tuo metu pradėjo kaupti medžiagą monografijai apie Pabrėžą, susisiekę su Lietuvoje likusiais konfratais, su ankstesniais Pabrėžos tyrinėtojais. Septintame dešimtmetyje Pabrėžos studijos tarytum pasidalino. Lietuvos gamtininkai ir kraštotyrininkai studijavo jo gamtamokslinius veikalus, jo kalbą, jo raštuose pateiktas etnografinės žinias. Gi tėv. Gidžiūnas stengėsi sukaupti medžiagą kaip galima pilesnei monografijai, kuri atspindėtų Pabrėžos — kunigo ir pranciškono asmenį ir jo veiklą.

Artėjo 200 Pabrėžos gimimo metinės, kurias paminėti buvo rengiamasi ir Lietuvoje ir išėivijoje. Kretingos kraštotyros muziejuje, įsikūrusiame atstatytame pranciškonų vienuolyne, buvo įrengta memorialinė ekspozicija, sukaupta gausi kraštotyrinė medžiaga. Muziejus išsaugojo Pabrėžai priklausiusius baldus, iš pranciškonų vienuolyno perimtus Pabrėžos nutapytus paveikslus ir kitus su tėv. Pabrėža susijusius eksponatus. 1971 metais įvyko du Pabrėžos 200 gimimo metinių minėjimai. Vienas — sausio 14 dieną — Kretingoje. Kitas — spalio 17 d. — New Yorke, Lietuvių kultūros židinyje. Ir Lietuvos ir išėivijos spaudoje pasirodė nemaža Pabrėžą paminėjusių populiarių straipsnių. Iš ta proga parengtų studijų verta paminėti Lietuvos Mokslų Akademijos botanikos instituto

²⁰ V. BIRŽIŠKA, *Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža*, žr. Aidai, 1950, nr. 2, 70-72 psl.

²¹ *Lietuvių literatūros istorija*, t. 1, Vilnius 1957, 330-331 ; 441 ; 535 psl.

²² V. MISEVIČIUS, *Žmogiškoji tragedija*, žr. Pergalė, 1959, nr. 11, 163-171 psl.

²³ J. DAGYS, *Jurgis Pabrėža — pirmasis žemaičių botanikas*, žr. Mūsų girios, 1960, nr. 1, 29 psl. J. DAGYS, *Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Iš mokslų istorijos Lietuvoje*, I., 1960. 34-40 psl.

²⁴ V. GIDŽIŪNAS, K. REGELIS, J. RAUKTYS, *Pabrėža Jurgis Ambraziejus*, žr. *Lietuvių enciklopedija*, t. 21, Bostonas 1960, p. 303-305.

parengtą straipsnių rinkinį *Jurgis Pabrėža*, kuriame apibendrintos pokarinėje Lietuvoje atliktos Pabrėžos veiklos studijos²⁵. Susumuoti tai, ką apie Pabrėžą buvo parašę Lietuvos mokslininkai ir giliau ištirti jo dvasinį gyvenimą bei ganytojišką veiklą ėmėsi tėv. Viktoras Gidžiūnas, kurio darbas, nors ir ne jo paties iki galo pabaigtas, pagaliau išvysta dienos šviesą.

Jau vien Pabrėžos bibliografijos apžvalga liudija, kokia patraukli ir įdomi vėlesnėms kartoms buvo tėvo Ambraziejaus asmenybė — to patrauklumo ir ryškumo nesugebėjo užgesinti netgi sąmoningos pastangos jo asmenį sumenkinti. Pats geriausias būdas tuo įsitikinti — nuvažiuoti į Kretingą ir paklausti vietinių gyventojų — kas toks buvo Ambraziejus Pabrėža. Išgirsi atsakymą — « Šventas žmogus». Tas žmonėse išsaugotas atminimas lakoniškas, bet jo tikslumą patvirtina visa Tėvo Gidžiūno studija, atskleidžianti mums vientisą, dvasingą ir kilnią asmenybę, Dievo apdovanotą dideliais gabumais ir tuos gabumus Dievo garbei bei artimo meilei panaudojusią. Kaip tvirtino J. Povilonis, Pabrėža tikrai gali būti pavyzdžiu kiekviename gyvenime. Bet ypatingai stebėtinas yra jo uolumas ir nuoseklumas ugdant savo dvasinį pašaukimą. Daug kas pasakytų, kad Pabrėža buvo kunigas — maksimalistas, kad jo reikalavimai sau buvo nerealistiški. Bet jo atsakingumas, uolumas, jo rūpestis «Dievo tauta», jo ganytojiškas uolumas davė gausių vaisių.

Pabrėžos dvasingumas, jo asketinės praktikos šiandien daug kam gali pasirodyti nebešiuolaikinės, « senamadiškos», neatitinkančios laiko dvasios ir dabartinio Bažnyčios mokymo, nes jos grįstos Tridentine moraline teologija. Bet, geriau ir įdėmiau pasižiūrėjus, darosi akivaizdu, kad Pabrėžos dvasingumo ir jo veiklos branduolys nėra tik « muziejinė vertybė ». Visu pirma — Pabrėžos siekis « visada būti Dievo akivaizdoje » yra nepasenstantis ir visiems laikams aktualus dalykas, kaip visiems laikams aktualus yra krikščioniškos savo artimo meilės mokslas, kurio Pabrėža pats visą savo gyvenimą mokėsi ir kurio veiksmu ir žodžiu mokė kitus. Pabrėža buvo maldos žmogus. Savo ryžtuose jis visą laiką rūpinasi sutvarkyti savo maldos gyvenimą, derindamas maldą ir mąstymus su teologijos studijomis. Jis garsėjo kaip nuodėmklausys, dvasios vadas ir pamokslininkas. Mūsų dienų Lietuvoje, kai ypatingai aktuali tampa dvasinio vadovavimo problema, Pabrėža yra asmuo, kuris pilniausiai atsiliepia į pačius moderniausius dvasios vado, dvasios tėvo kriterijus. « Šių dienų krikščionys, — rašo Martin Thornton, pradeda kiek įtariai žiūrėti į kunigiją, kuri dažnai yra išitraukusi į visokiausią veiklą,

²⁵ *Jurgis Pabrėža (1771-1849)*, Vilnius 1972.

bet mažai besimeldžią. Tik tas kunigas, kuris suranda laiko maldai, studijoms ir apmąstymams, gali būti kelrodžiu mūsų dienų sumaištyje²⁶. Kitas žymus dvasinis rašytojas — Kennet Leech — vėlgį rašo apie askezės vaidmenį dvasiniame gyvenime ir apie ypatingą askezės vaidmenį gyvenime tų, kurie imasi vadovauti kitų dvasinei praktikai²⁷. Turėdami galimybę bent akies krašteliu pažvelgti į Pabrėžos vidinį gyvenimą, matome, kad jo ganytojiška veikla, jo mokslinės studijos ir kiti jo darbai augo iš jo paties gilaus maldos gyvenimo ir iš griežtos asketinės praktikos. Šiuo aspektu Pabrėžos asmuo yra labai aktualus mums. Nesutirštinant spalvų vis tik galima teigti, jog Pabrėžos asmens vertinime pastaruoju metu atsispindėjo sekuliarizuotos visuomenės požiūris į maldą ir į dvasinį gyvenimą, kaip į kažką atavistiško, nesuderinamo su buvimu ir veikimu pasaulyje. Nemanau, kad visi apie Pabrėžą rašę mokslininkai sąmoningai norėjo falsifikuoti jo asmenį. Jų išsakytos nuomonės greičiau atspindi paplitusius stereotipus, kuriuos geriausiai pristato Vinco Giedros eilėraštis *Jurgis Pabrėža*.

Kam čia meluoti :
dvasiškas tėvas prastas buvau ...

kūno dalykai
vis sutrukdydavo,
atleisk man, Viešpatie

Į baudžiauninką —
savo parapijoną —
kiek žvelgdavau,
tiek ir pašiurpdavau :
šašuotas,
dederviniuotas,
nuo tijūno rykščių žaizdotas !
O juk ne dvasia —
kūno nariais
duoną pelnytis turėdavo ...

Daugiau už jį išmanydamas,
kaip nepadėsi!
Sataną, būdavo,
drykst nuo savęs,
kojas į nagines,
ir per Lietuvą plačią !

²⁶ M. THORNTON, *The Rock in the River*, 1965, 141-142 psl.

²⁷ K. LEECH, *Soul Friend*, 1992, 38-39 psl.

Išklišinėjau
 po visas žemaičių kerteles,
 išžiūrinėjau,
 kokias tik radęs žodeles.
 Rinkau,
 Lietuviškai krikštijau
 ir parapijonui kišau.
 « Gerk, — sakydavau, — bėdžiau,
 nuo gumbo ir nuo dieglių,
 tverk pašutinęs
 prie ronų ir skaudulių,
 nesgį gulėti ir stenėt
 Dievas
     tau laiko neskyrė ! »
 Lengvas, regis daiktas — žolelės,
 o jas betampydamas
 pakriūtėse ir lankose,
 molynėse ir pelkynėse
 primyniau
     tokių pėdų,
 kurias ir dabar,
 kas turi norias akis,
 dar gali pamatyti.

Sielų — taip pat ...
 Tik nekraginkit galvos,
 Ne danguose jos ieškokit !
 Ji žydi žolynuos,
 kuriuos
 net šiandieną
 meilingos rankos deda
 ant mano dulkių
     Kretingoje ²⁸.

Pabrėža čia matomas materialistinio humanizmo šviesoje. Įdomus dalykas — žmoniškųjų vertybių, kylančių iš krikščionybės, tas materializmas neneigia, bet dvasios gyvenimo, į kurį tos vertybės tik ir gali atsiremti, nepripažįsta. Su šia pozicija labai suartėja moderni, visuomeniškai angažuota krikščionybė, kuri labai vertina visuomeninį veikimą, konkrečią pagalbą žmogui ir užgožia pačių veikiančiųjų dvasinį gyvenimą.

Žinoma dvasinė rašytoja Evelyn Underhill taip apibūdina tokio seklaus aktyvizmo pavojų. «Vienu iš šiuolaikinės institucinės reli-

---

²⁸ Pergalė, 1981, nr. 9, 9-10 psl.

gijos trūkumų yra seklos religingumas, tendencija pasitenkinti etiniu pamaldumu, klaidingai vadinamu praktine krikščionybe. Tokia nuostata labai mažai ką duoda žmogaus sielai tais didingais momentais, kada giliausiai išgyvenamas skausmas ir gyvenimo misterija»²⁹. Pabrėžos asmuo ir jo gyvenimas gali būti įkvepiančiu pavyzdžiu ir dvasine parama tiems krikščionims, kurie aktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje, ir nuolat susiduria su pavojumi atitolti nuo dvasinio gyvenimo šaltinių.

Nėra lengva priartinti prie mūsų gyvenamo laiko prieš du šimtmečius šį pasaulį apleidusią asmenybę — trukdo tie patys dalykai, kurie mums trukdo geriau pažinti vieni kitus — kitokia kalba, kitoks, mums neįprastas minčių reiškimo būdas, kitokios išorinės gyvenimo aplinkybės. Bet, išžiūrėdami sielos akimis, mes galime atpažinti kitame žmoguje labai daug artimo ir brangaus mums. Ir tada jo gyvenimo patirtis, jo nueitas kelias, tampa ne tik suprantamesni bet ir gali padėti eiti mums paskirtu keliu ir gyventi mums paskirtą gyvenimą. Tokiu švyturiu ir pagalbininku tėvas Jurgis Ambraziejus Pabrėža gali būti daugeliui iš mūsų.

Putnam, 1992, liepos 24.

---

²⁹ *Antology of the Love of God*, 1953, 123 psl.

PRIEDAI

KUN. JURGIO AMBRAZIEJAUS PABRĖŽOS PAMOKSLAI, RYŽTAI, LAIŠKAI, EILĖRAŠČIAI

1

KUN. JURGIO PABRĖŽOS PAMOKSLAS PERIMANT ADMINISTRUOTI RAUDĖNŲ PARAPIJĄ — 1798 m.

« Si, dicente me ad impium : Morte morieris, non annuntiaveris ei, neque locutus fueris ut avertatur a via sua impia, et vivat, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram » (Ezech. 3,18).

« Jei man sakant bedieviui 'Mirte mirsi', tu jam neapskelbsi ir nekalbėsi, kad jis gręžtųsi nuo savo bedieviško kelio ir būtų gyvas, tas bedievis mirs savo neteisybėje ; tačiau jo kraujo aš paieškosiu iš tavo rankos ».

Kai šventas Karolis Boromiejus, būdamas išrinktas Milano arkivyskupu, atvažiavo paimti savo arkivyskupystės, visi džiaugėsi jo atvykimu, o šv. Karolis buvo labai liūdnas. Visi jo ingresso šventėje džiaugėsi, vieni žaidė, kiti šaudė iš patrankų, o šventas vyskupas gaudžiai verkė. Jis buvo paklaustas : — Ach, dėl Dievo, pasakyk man, šviesiausias vyskupe ! kokia gi priežastis yra tavo liūdesio ir verksmo ? Tu valdysi valsčius ir visokias gėrybes, turėsi tarnus ir dvarus. Kodėl gi nesilinksmini sulaukęs taip didžios laimės, ar begal būti pasaulyje žmogui malonesnis daiktas, kaip tas, kuris iš mažo tampa didesniu ? — Į tai šv. Boromiejus atsakė — Ne taip aš galvoju, kaip pasaulis. Tegul sau kiti linksminas, tegul būna patenkinti. Aš, ant savo pečių turėdamas uždėtas tokias sunkias pareigas, negaliu susilaikyti nuo ašarų, nes suprantu, jog už visos arkivyskupystės dvasią turėsiu Dievui duoti apyskaitą.

Miliausieji mano nauji parapiečiai ? prisipažistu jums, jog man, priimant Raudėnų parapijos valdymą ir ūkininkavimą, buvo pilnos akys ašarų. Dėl ko ? Dėl to, jog iš vikaro pareigų, kur tiktai savo ir tų, kurie pas mane ėjo išpažinties, ieškojau išganymo, liepė būtinai persikelti ir būti tos parapijos užvaizda, kur yra apie 1200 tikinčiųjų sielų, o žinau gerai, jog už kiekvieną sielą, jei kuri mano valdymo metu, saugok Dieve, nueis į pragarą, man reikės Dievui atsakyti. Na, kaip tad neverkti ? Sutvėrėjau mano ! Už ką mane taip baudi ? Už tai, jog tau prisakiau per Ezechielį pranašą, tais žodžiais : « Jei man sakant bedieviui ' Mirte mirsi ', tu jam neapskelbsi ir nekalbėsi, kad jis gręžtųsi nuo savo bedieviško kelio ir būtų gyvas, tas bedievis mirs savo neteisybėje ; tačiau jo kraujo aš pareikalausiu iš tavo rankos » (Ezech. 3,18). Iš tų žodžių atkreipkite

dėmesį tik į tuos : *neque locutus fueris* — jei tu jam neapskelbsi. Taigi pražūties priežastis bus mano tylėjimas ir nesakymas. Ar supratote visi. ko Viešpats Dievas iš manęs nori ir man įsako, idant netylėčiau, o sakyčiau jums, ką privalote daryti ir ko saugotis, kad būtumėte danguje ? Tai norėdamas išpildyti jums, mieli parapičiai, prižadų dvejetainį būdu jus mokyti : pamokslais ir išpėjimais. Prašau truputėlį atkreipti dėmesį.

Pirmas punktas. — Filistimai buvo labai dideli izraelitų priešai ir labai dažnai su jais kariavo. Bet ne tiek karu, kiek apgaule izraelitams kenkė. Filistimai išpirko visus karo ginklus. Negana to, dar visus ginkladirbius įvairiais būdais pas save atsikvietė. Ir taip izraelitai, ginklų neturėdami, visuomet buvo filistimų sumušti. Taip pat elgiasi ir šėtonas, norėdamas nuvesti į amžinų pražūtį. Ką jis daro ? Pirmiausia jis stengiasi iš tikinčiųjų žmonių atimti ginklų, tai yra Dievo pažinimą ir reikalingus pamokslus. O jei tas jam pasiseks, jei jis apakins tikinčiųjų žmonių protus, jau tuo jis daug laimės. Ir dėl to, kad šėtonas pats nieko negali padaryti, naudojasi savo nedorais žmonėmis, idant pamokslai ir kiti pamokymai būtų katalikų tarpe panaikinti. Taip darė šėtonas per Nabokodonazarų, Antijoelių, Deoklecijanų, Julijonų Apostatų ir kitus, kurie užgynė mokyti Dievo teisės. Taip ir dabar daro per tuos žmones, kurie, patys tuoliai neklausydami pamokslų, stengiasi ir kitus nuo to dieviško ginklo atitraukti. Dėl ko tai šėtonas stengiasi padaryti ? O dėl to, idant žmonės nežinodami nusidėtų ir į pragarų patektų, kaip pranašas Ozėjas tvirtina, sakydamas : *Maledictum et mendacium et homicidium et adultrium in unda verunt* (Oze. 4,2). Piktazodžiavimas, žmogžudystė, melas ir svetimoterystė įsigalėjo. O iš kur tos baisios nuodėmės atsirado ? Atsako tas pats pranašas, jog tai kyla iš nežinojimo. *Non est scientia Dei in terra* (Oze. 4,1).

Mano mieliausi parapičiai ! Nesakau, kad jūs nežinote sielos išganyimo dalykų, saugok. Dieve ! Spėju, kad jūs žinote tikėjimo tiesas, visi mokat poterių ir kitus dalykus, nes gerai žinau, kad buvusysis administratorius, kurio ipėdinis aš esu, kurio pasitraukimo visa parapija labai gailisi ir jam buvo paklusni, savo avis kuo geriausiai saugojo ir jus kaip savo aveles jam pavestas išmokė, ko tikrai mokėti reikia. Sakau tai, idant parodyčiau, kaip sunku yra būti piemeniui, nes jam reikia mokyti krikščioniškų pareigų. Aš dabar esu tos bažnyčios administratorium ir vienkart jūsų visų piemeniu. Tad vyresnybės parėdymu man reikia pamokslų šviesa geriau apšviesti tuos, kurie nemoka arba užmiršo išmokyti. Bet argi aš vienas tai pajėgsiu, Ach ! Jūsų pagalbos prašau, o gimdytojai ! Jūs man padėkit, šeiminkai, kurie valdote kitus. Na, vaikai, stokime prieš tų priešą — nežinojimą. Gimdytojai, veskit savo vaikus į bažnyčių, į pamokslus. Jūs šeiminkai, savo šeimynų mokykit, ką patys mokat. Ponai ir bajorai, klauskite dažnai savo tarnų ir valdinių, ar atmena, ką girdėjo šventoje bažnyčioje. Jau eikim prie antro punkto.

Antras punktas. — Viešpats Dievas visiems savo žodį skelbiantiems įsakė, kad nuodėmių išnaikinimui taip labai pakeltų savo balsą, kad jis

skambėtų, kaip triūba. *Quasit uba exalta vocem tuam* (Izr. 58,1). Dėl ko gi pamokslininko balsas prilygintas triūbai ? Dėl to, kad tai pasakyta Šv. Rašte. Nė vienas miestas taip stebuklingu būdu nebuvo paimtas, kaip Jeriko miestas, nes be jokio ginklo ir karo jį paėmė izraelitai. Gal norite žinoti kaip ? Ogi taip. Viešpats Dievas Jozuei įsakė, idant, su kunigais visi šaukdami ir triūbas pūsdami, septynis kartus apeitų apie miestą. Kaip tiktai septynis kartus apėjo aplink miestą, visi bokštai ir vartai sugriuvo, o miestas izraelitams teko.

Pagal vieną šventą (Aubleutisą ?) pamokslininką *Urbs Jericho significat civitatem diaboli* (Abul. aud Bon. Ser. 3,1). Jeriko tvirtovė reiškia velnio miestą. Mumyse yra to velniško miesto bokštai, pikti pageidimai ir nuodėmės : kaip tai puikybės, godumas, paleistuvystė ir kiti. Ką tada reikia daryti, idant tas miestas, tas nuodėmių lizdas būtų išnaikintas ? Reikia triūbos, reikia pamokslininko balso, idant sugriūtų šėtono mūrai, kaip sako šv. Augustinas : *Canentibus tubis muri Jericho ceciderunt, ita superbia mundi cum suis turribus asidua sacerdotum praedicatione destruat* (S. Aug. Ser. 106).

Dėl to, mano mieliausieji parapiečiai, atleiskite man ir nepykite, kad aš iš tos sakyklos ne linksmu balsu, bet kaip triūba, labai dideliu balsu pamoksluose jus bausiu ir grasinsiu baisiausiu Viešpaties Dievo teismu, nes dabar jau vos tik dešimtį dienų toj parapijoje gyvenu, o jau ne tiktai girdėjau, bet ir pats savo akimis mačiau girtų žmonių, jog čia atsiranda tarp kviečių ir kūkalių, tai yra, jog čia atsiranda tarp gerų ir labai didelių nusidėjėlių. Kaip tai : paleistuvių, nesantaikų kėlėjų, dvi-linkalėžuvių, artimo šlovę plėšiančių. Girdėjau ir pats asmeniškai tarp jūsų mačiau iš moteriškų vaikščiojant nekukliai be šniūravonių, be prijuosčių. Lig laiku pasakau, kad visi žinotumėte, jog, jei kas iš jūsų nemylės Viešpaties Dievo ir nesistengs nuodėmių saugotis, paskelbiu iš anksto, jog aš to žmogaus būsiu didžiausiu neprieteliu, pakol neišvysiu to žmogaus nuoširdžios atgailos, nes netinka tą žmogų laikyti prieteliu, kuris yra Dievo neprieteliu.

Nemanykit sau, jog tai darysiu iš piktumo. Ne, klausytojai ! Ne, Viešpatie Dieve, saugok mane nuo to, bet tai darysiu jus mylėdamas ir jūsų sielų išganymo trokšdamas, o taip pat labai bijodamas Dievo teismo, kurio sulauksiu, jei nepildysiu savo pareigų. Bet ir jūs patys, mieli parapiečiai, stenkitės su manimi, ir kits kitą padrasindami stenkimės visi išnaikinti nuodėmes toje parapijoje. Ir dėl to sakau kiekvienam iš jūsų Mozės žodžiais : *Si qui est Domini iungatur mihi* (Exod. 32, 26). Kas tik turi Dievo malonės kibirkštį, tegul su manimi jungiasi, idant išnaikintume nuodėmę.

Šeiminkai, žiūrėkite, kas jūsų namuose dedasi. Gimdytojai, žiūrėkite, su kokiais asmenimis jūsų vaikai draugauja. Desėtkininkai, žiūrėkite, kas jūsų desėtkoje dedasi, kokie asmenys Viešpaties Dievo nemylī, kokie asmenys kitus piktina savo nešvariomis kalbomis arba darbais. Ponai ir bajorai tegul stengiasi sužinoti, kas dedasi tarp jų dvariškių, kas vyksta tarp samdinių, tegul patys duoda gerą pavyzdį, tegul neleidžia pikto draugysčių, tegul baudžia už papildytus negražius darbus.

Aš iš savo pusės, kaip apsiskelbiau, stengsiuosi ir prižadu sergėti ir bausti kiekvieną pikta darantį. Bet tik aš dar netikiu, kad jūs tai išpildytumėte, dėl to prašau jūsų čia Viešpaties Jėzaus akyse prisipažinti ; ar dirbsite su manimi ? ar kiekvienas atliksite savo pareigas ? ar, matydami pikta elgiantis, patys negalėdami pataisyti, pranešite man ? Ar tikrai pasižadate ?

Viešpatie geriausias, tu matai mano parapiečių širdis, pasižadame tau visi, visi kartu, jog ne tiktai patys nusidėti saugosimės, bet dar ir kitus negerai darančius pataisyti stengsimės. Bet kad visos mūsų pastangos be tavo, Dieve, malonės nieko nereiškia, dėl to visa palikęs einu prie tavęs, tavo pagalbos prašydamas. Juk tu, Viešpatie, geriau žinai, tu pats vyresnybės asmenyje man liepei, idant aš sėdėčiau ir būčiau toje parapijoje. Duok tad man tokią malonę, kokią davei savo vyskupui šv. Martynui, kuris dėl Dievo nesibijojo visų didžiausio darbo. *Domine, si populo tuo sum necessarius non recuso laborem* (Vita S. Martini).

Ach, kaip aš būčiau laimingas, kad, mirdamas ar išeidamas iš šios parapijos, apie savo parapiečius galėčiau sakyti Dievui, kuriuos Viešpats Jėzus sakė savo dangiškajam Tėvui : *Domine, quos dedisti mihi non perdidi ex eis quemquam* (Jon. 17, 12). Viešpatie, avelių, kurias atidavei į mano rankas, nepražudžiau nė vienos. Tai duok, Viešpatie Dieve ! Amen.

Šiam pamokslui kun. J. Pabrėža duoda tokį pavadinimą : *Exorta miena w Raudzianach przy objęciu Administracyi wyjęta z iedenego Kaznodziei polskiego — 1798*. Vadinas, šis pamokslas paruoštas sekant vieno lenko pamokslininko pamokslu, bet pritaikytas Raudėnų parapijai.

2

KUN. J. PABRĖŽOS DIENOTVARKĖ IR RYŽTAI RAUDĖNUOSE

1. *Dienotvarkė Raudėnuose*. — Keltis 3-čią arba 4-tą valandą. Atsikėlus turėti Dievą mintyse. Pasveikinti Švč. Dievo Motiną. Apsirengus maldingai atkalbėti rytmetinius poterius. Apmastymą atlikti. Po to breviorių kalbėti neskubant, atidžiai ir atsiklaupus. Toliau, mažiausiai per pusvalandį studijuoti Teologiją, o jei laikas leidžia, ištisą valandą. Laikyti šv. Mišias su tinkamu pasirengimu ir padėkojimu. Po šv. Mišių atlikti dvasinį skaitymą per 15 — 30 minučių. Toliau rūpintis ūkio reikalais. Likusį laiką iki pietų panaudoti pamokslų pasiruošimui ir Šv. Rašto skaitymui. Perskaityti Senojo Įstatymo du skyrius ir, kas tiktu pamokslams, atmintinai išmokyti. Pusiau dvyliktos dalinė sąžinės sąskaita. Dvylikta pietūs. Po pietų iki dviejų laisvalaikis. Nuo 2-3 val. skaitymas ir Teologijos kartojimas. Toliau, ruošimasis pamokslams iki brevoriaus kalbėjimo. Visuomet jį kalbėti savu laiku. Atkalbėjus breviorių, apžiūrėti ūkį arba aplankyti sergančius ir vargstančius parapiečius. Toliau kalbėti savo dievotumo pasirinktus poterius. Šeštą valandą skaityti švenčių gyvenimus ir kitas dvasinio turinio knygas. Vakariinės metu — susi-

turėjimas. Sąžinės apyskaita, vakariniai poteriai, nusiramimas. Vakare anksti gulti — 7 ar 8 valandą. Ši dienotvarkė negali kliudyti pastoracijos atlikimui : krikštams, aprūpinimui ligonių ir t.t. Tuo atveju dienotvarkė tam laikui sulaukoma. Šeštadieniais po šv. Mišių visą laiką klausyti išpažinčių.

2. *Ryžtai 1798 m.* — 1. Visas ir mažiausias savo pareigas atlikti — jokios neapleisti. 2. Atlikti jas iš Dievo meilės ir aukoti jas Dievo garbei. 3. Atlikti jas dėl to paties Dievo su didžiausiu noru, nes jos dėl Dievo daromos. 4. Atliekant jas, visuomet turėti savo akivaizdoje Viešpatį Dievą. 5. Pasirenku Švč. Dievo Motiną savo motina, Globėja ir Saugotoja. 6. Viską darau tarsi tuoj turėčiau mirti.

3. *Ryžtai 1799 m.* — 1. Niekados nepykti ant patarnaujančio berniuko. Kad tai būtų įvykdyta nesikrimsti dėl jo klaidų. Už pirmą kartą išpėti lengvai, paskiau aštriau, o jei nesitaiso, ir trečią kartą. Po trečio išpėjimo, jei dar nesitaiso, tada jau be jokio vidujinio susijaudinimo pelnytą bausmę pritaikyti. 2. Neįtarti kitų, jei iš neatidumo tas įvyktų, tuojau pat pastebėjus, prisipažinti blogai padarius, į tą kalbą nekreipti dėmesio. 3. Nesiklausyti įtariančių, bet tuoj išpėti, kad šlovę plėsti artimui yra nuodėmė. Jei nebūtų galima perspėti, tuoj pasišalinti arba rūstų veidą parodyti. 4. Nevaikšioti pas parapiečius ir neviešėti pas juos. 5. Nosinaitę turėti užsidėjus klausant išpažinčių. 6. Laike valgių (pusryčių, pietų, vakarienės) laiko negaišinti. Kaip tik pavalgyta, tuojau nuo stalo keltis. 7. Taip atlikti kiekvieną darbą, kaip kad tuojau reikėtų mirti. 8. Be reikalo į jokią moterį nežiūrėti. 9. Neiti teikti šv. Sakramentų, jaučiant sąžinėje nors abejotinai sunkią nuodėmę, bet tuojau išpažintį atlikti. 10. Nesigailėti laiko pasiruošimui atlikti gerą išpažintį : sąžinės sąskaitos darymui, psalmių ir kitų maldų kalbėjimui dėl gailesčio sužadavimo, nuodėmių pasibiauėjimo ir tvirto pasiryžimo daugiau nebenusidėti. Kiekvieną išpažintį taip atlikti, tartum ji būtų gyvenime paskutinioji. Išpažinti nuodėmes be jokio pasiteisinimo, atvirai, nuodėmių nemažinant ir nuodėmklausio pilnai klausant. 11. Dievą pasirinkti savo tėvu. Turėti vilties jo gailestingume. Visose ligose, nuoskaudose ir varguose pirmiausia į Dievą kreiptis. « Tavyje, Viešpatie, turėjau vilties (Psl. XXX, 2). 12. Jau iš vakaro pradėti ruošti šv. Mišioms : a) Daryti sąžinės sąskaitą, ar nėra sunkios nuodėmės ; b) Daryti gailesčio aktą ; c) Gulti einant, pavesti save Angelui Sargui, kad jis budėtų ir saugotų nuo visokio blogio ; d) Rytmetėje atsikėlus labai saugotis visokio išsiblaškymo, bet tyloje ir susikaupime permąstyti žodžius : *Kas Tu, Viešpatie ir kas aš?* Neturėti jokio palinkimo prie jokios, kad ir kasdieninės nuodėmės. 13. Mylėti Dievą, nes jis ir įsako mylėti, nes vertas meilės — didžiausias geradarys. 14. Būti kantriu ir švelniu : « Savo kantrumu jūs laimėsite sielas » (Luk. 21, 19). 15. Niekados neapleisti kasdieninės sąžinės sąskaitos. 16. Kad šių pasiryžimų nepamirščiau, kasdien juos perskaityti ir šiais ar panašiais žodžiais į Viešpatį kreiptis : « Tėve mano, padėk man, kad tai išpildyčiau, ką aš Tau pažadėjau. *Tėve mūsų ...*

Sau užsidėtos baudmės : 1. Už kiekvieną supykimą — sukalbėti, rankas laikant į aukštį iškeltas, 5 poterius. Jei galima, tuojau po nusikaltimo. 2. Už kiekvieną artimo įtarimą mintimis nežinomame dalyke — tris kryželius išlaizyti žemėje. 3. Už kiekvieną apkalbančiųjų neperspėjimą padaryti gailestį ir dievotai sukalbėti 7 poterius, prašant Dievą nuodėmės atleidimo ir pasitaisymo. 4. Už kiekvieną artimo apkalbėjimą tikrame dalyke, bet nežinomame, duoti vargšams 2 dytkas ir atkalbėti 7 atgailos psalmes. Kituose įtarimuose pasielgti taip, kaip pasiryžimuose nustatyta. 5. Už kiekvieną nereikalingą išėjimą į parapiją — vieną dieną pasninkauti. 6. Už kiekvieną neužsidengimą nosine klausant išpažinčių, po baudmės disciplina. 7. Už kiekvieną veltui laiko praleidimą prieš ir po valgių, padaryti Dievo akyse gailestį. 8. Už kiekvieną be reikalo į moteriškę pažvelgimą, daryti gailestį ir tris poterius sukalbėti. O už kiekvieną nereikalingą su moteriške vienas su viena pabuvojimą, padaryti gailestį ir nešioti graso juostą per pusvalandį.

Be to, jau iš vakaro nusistatyti, ar reikalingas rytmetyje išpažinties atlikimas.

4. *Kiti 1799 m. ryžtai.* — a) Visados atsiminti, kad Dievas mato. Pagundose sakyti sau: « Kaip galiu nusidėti Dievo akivaizdoje » ; b) Atšalimuose ir dvasinėse sausrose sakyti sau : « Mano akys visuomet atkreiptos į Viešpatį, nes Jis ištrauks mano kojas iš žabangų » (Ps. 24, 15). c) Sunkiose nelaimėse tarti : « Aš turiu visuomet Viešpatį savo aki-vaizdoje, kad nebūčiau pajuoktas » (Ps. 15, 8). d) Esant norui eiti pasi-
linksminti tarp žmonių, kreiptis šiais žodžiais : « Viešpatie, mums čia gera būti ». Visada minėti žodžius, kuriuos Dievas Abraomui pasakė : « Vaikščiok mano akivaizdoje ir būk tobulas » (Gen. 17, 1) ¹.

3

RYŽTAI PADARYTI TVERUOSE 1800 m.

1. Visuomet turėti Dievą savo akyse, prisimenant, tartum Dievas kiekvieną momentą pro langą žiūrėtų ; 2. Kasdien apmąstymų metu pasiryžti būti kantriu, saugoti akis ir liežuvį ; 3. Dalinių sąžinės sąskaitų laiku aiškiai save patikrinti, ar savo pasiryžimus — būti kantriu, saugoti akis ir liežuvį — išpildžiau, ir po kiekvieno prasikaltimo tuojau sužadinti gailestį, atgailą sau užsidėti ; 4. Atminti visados, kad už didelius prasikaltimus, jei nepasitaisysiu bus pražūtis ; 5. Nuolatos prieš akis turėti tylintį Viešpatį : akis į žemę nuleidusi, kryžių nešanti ; 6. Visados minėti, kad be nusizeminimo neįeisi į dangaus karalystę ; 7. Prieš kiekvieną svarbesnį darbą atsidūsėti prie Dievo ir prie Švč. Dievo Motinos — prieš šv. Mišias, einant išpažinčių klausyti, prieš pamokslą, prieš

---

¹ Šią dienotvarkę iš lenkų kalbos išvertė kun. P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis [...] Pa-brėža*, mašinraštis, 9-11 psl.

kunigiškų poterių kalbėjimą. Dažnai prisiminti savo praeitų laikų pasižadėjimą ištikimai tarnauti Švč. Dievo Motinai. Paraginti einančius išpažinties savo reikaluose bėgti prie Marijos ; 8. Kasdien apmąstymų laikų už nekantrumą, už akių nesaugojimą ir nereikalingas kalbas pasiskirti sau atgailą ; 9. Kas mėnesį vieną dieną būtinai paskirti savo sielos reikalams.

4

MĄSTYMAS MĖNESINIŲ REKOLEKCIJŲ METU TVERUOSE

« *Ko gi kelies puikybėn, žemės dulke ?* » (Ekl. 10, 9).

« *Tepažistu Tave, Viešpatie, tepažistu save ?*

(Šv. Augustinas)

1. *Kas buvai ?* Pirmiau buvai niekas. Pasidarytumei tūkstantį kartų blogesniu, jei drįstumai nors vieną sunkią nuodėmę prisileisti. O jei būtų prisileista daug sunkių nuodėmių, tad ir patsai Dievas turėtų stebėtis iš tavo sielos niekšybės, apie kurią Jeremijas sako : « Kaip labai niekšinga pasidarei, pakartodama savo kelius » (Jer. 2, 36). Sunkia nuodėme užpelnytum amžiną ugnies kalėjimą ir, tenai būdamas, ar galėtumei į puikybę keltis, ar galėtumei kitus niekinti, ar galėtumei save aukštinti ?

Sakysi, atgaila už prasikaltimus jau padaryta, bet ar gali tikrai žinoti, kad nuodėmės jau atleistos, nes « žmogus nežino meilės, ar neapykantos jis vertas » (Eccl. 9, 1). Jei būsi išdidus, tai tuo pačiu būtu ženklas tavo atmetimo, jei ir prileistumei, kad nuodėmės jau atleistos, bet kas iš to ? Ar nėra didelio reikalo, nusizeminti, kad Viešpačiui Dievui buvai nors kartą nusikaltęs ir į velnio vergiją patekęs ?

2. *Kas esi ?* Atėmus Dievo malonę, visai nieko gero negali padaryti, nė vieno žodžio ištarti, net pamanyti nieko gero iš savęs negali, bet tegali tik nusidėti ir paklęsti.

Puikybė skverbiasi į širdį, aptemdo protą, ne Dievo, ne Jo garbės ieško, bet savęs teieško visuose užmanymuose, kalbose ir darbuose. Aukščiau kitų save stato, kitus niekina, atkakliai savo nuomonės laikosi ir griežtai ją gina, vyresniesiems nenusilenkia, su lygiais nežmoniškai apsieina, mažesnius užgaulingais žodžiais žemina, išdidžiai su panieka jiems duoda įsakymus.

Jokio nemalonumo pakęsti negali, nuolat nusiskundžia ir murma ant Dievo, ant žmonių ir blogų nuotykių. Įvairūs prasikaltimai aiškiai rodo, kad « tavo pažinimas tavo viduje » (Mich. 6, 14).

3. *Kas būsi ?* Būdamas Dievo malonėje, lengvai gali jos netekti, gali į didžius prasikaltimus įkristi, gali Dievo malonę praradęs daugiau jos nebeatgauti. « Kauk, egle, nes kedras pargriuvo » (Zach. 11,2).

Nusikalto Saliamonas, nusikalto Dovydas, nusikalto apaštalas Petras ir daug kitų, ir tai dėl menkos priežasties. Tokia pat nelaimė gali

ištikti ir tave. Tad didelis nusizeminti paraginimas. Todėl dažnai tuos visus dalykus minėk !

5

KITI RYŽTAI, DARYTI 1800 m.

1. Rūpintis visur ir visada pagal Šv. Dvasios nurodymą nusizeminti. « Žemink save visame » (Eccl. 3, 2). Nusizeminti širdyje, mintyse, žodžiuose, visais darbais. Niekados nesigirti nei savo kilme, nei savo protu, nei gabumais, nei turtu. Labai saugokis save kitiems pristatyti kaip nusidėjėlių ir netinkantį atlikti savo pareigų, nes tas paeina iš užsislėpusios puikybės ir savimeilės. Patsai savęs negirk ir nekaltink, tai daro neprotingi, kuriuos tuščia garbė blaško (Tob. 4, 14). 2. Didžiausiai saugokis apie kitus blogai kalbėti, kritikuoti kitų papročius, kitus smerkti. Nors matytumei didžiausią nusidėjėlių, niekados savo širdyje jo nesmerk, o tuo labiau žodžiais nesuniekind. Tai sau tada galvok: Tiesa, padarė, bet greit per atgailą Dievo akyse gali būti šventu. O aš, kas žino, ar didžiau nenusikalsiu, o paskiau gal nusikaltimuose ir mirsiu. Girdėdamas, kaip kiti smerkia ir keikia kitų nusikaltimus, taip sau galvok : « Kas iš jūsų be nuodėmės, tegul pirmas meta akmenį » (Jon. 8, 7). 3. Neniekind kitų, o ypatingai vargšų ir tarnų, nes vargšai primena Viešpatį Kristų, o kas žino, ar tarnai nebus Paskutiniame teisme tavo teisėjais. 4. Reikale mokyti ir išpėti žmonių nusikaltimus, einant kunigiškas pareigas, bet didžiausiai saugotis puikybės kalboje, mostagavimuose ir pačiuose išsireiškimuose, kad Dievo grūmojimas tau nekristų : « Nelaimė Izraelio ganytojams, kurie juos valdė žiauriai ir galingai (Ezech. 34, 2-4). 5. Tylėti ir nusizeminti prieš Viešpatį didžiausiai tada, kada Dievas prileis išjuokimus, persekiojimus, apkalbas, paniekinimus, nemalonumus ir kitus sunkius kryželius. Pakentėjus nuo kieno nors nuoskaudų, tuojau kreiptis į Dievą nužemintais Jobo žodžiais: « Nusidėjau ir tikrai nusikaltau, o neatsiėmiau, kaip buvau užsipelnęs. 6. Savo luomo prakilnumo ir užimamos vietos bei pajamų puikybei nenaudoti, vengiant brangių rūbų bei kitų dalykų. 7. Pamokslus, giedojimus ir kitas šventas apeigas atlikinėti vien dėl Viešpaties Dievo garbės. O tuščios garbės, kuri kaip kirminas veržiasi į mūsų širdį, saugotis, nei ji visus mūsų nuopelnus pas Dievą naikina. 8. Nusizeminimo dorybei gilinti dažnai skaityk ir mąstyk Mato Evangelijos 23 skyrių, kuriame sunkiai puikybė smerkiama. 9. Neturint jokios dorybės ir šventumo, nemanyti, kad turi taip pat kuklumą bei mokslą ir ko nors žinojimą. 10. Rūpintis laiks nuo laiko iš nepataikūnų ir rimtų žmonių sužinoti, ką žmonės apie tave kalba ir mano. 11. Stengtis gerai pažinti savo klaidas ir trūkumus, ydas ir silpnybes, nuodėmes ir kitas blogybes. Tada daug nusileisi iš aukšto tono. 12. Dažniausiai gilintis į stebėtiną V. Jėzaus nusizeminimą : Jo gimimą, Jo gyvenimą, o ypatingai Jo mirtį ant kryžiaus. Tas gilinimasis veiks prieš išdidumą, padės nusizeminti, nes, būdamas žemės dulkė ir menkiausiu kirminėliu, negali drįsti pūstis ir didžiūotis, matydamas Dievą tapusį žmogumi, pamilusį

paniekinimus, visokius pažeminimus, saugosies pasaulio garbės, nieku laikysis sau daromus šmeižtus, atsimindamas, kad Išganytojas ir Mokytojas Jėzus Kristus buvo pažemintas, išjuoktas, paniekintas, apšmeižtas, nusidėjėliu ir apgaviku palaikytas, Todėl : a) Išdidiems malonių neduoda ; b) Sunkias pagundas ir nuopuolius prileidžia ; c) Nusizėminę išganytų tepasiekia ; d) Be nusizėminimo jokios dorybės negalime įgyti ; e) Be nusizėminimo geri darbai neturi vertės ; f) Be nusizėminimo iš piktosios dvasios pinklių išeiti negalima ².

6

RYŽTAI, DARYTI 1800 m. GALE

1. Į virtuvę įėjus, su niekuo be reikalo nekalbėti, o tuo daugiau nežiūrėti į moteris. 2. Atradus klebonijoje moteriškę, tuojau išeiti ir nenorėti jos pažinti, nesiteirauti, iš kur ji yra. 3. Zakristijoje į jokią moterį niekada nepažvelgti. Zakristijoje kuo mažiausiai būti. Iš kambario eidamas į zakristiją, mintyse melsti Švč. Dievo Motiną, kad nenusikalstum akimis. 4. Suolelyje sėdėdamas, nežiūrėk į žmones, o ypatingai į moteris. Kad to išvengtum, prisimink, kad Y. Jėzus, kaip saulė savo spinduliais, apšviečia tave iš altoriaus tabernakulio ir stebi tavo elgesius. 5. Visuomet gerai įsidėmėk, kad eidamas į klausyklą, klausykoje ir išeidamas, nežiūrėtum į jokių moteriškę, o tam įvykdyti reikia : a) Einant išpažinčių klausyti, prieš didįjį altorių priklaupus, karštai prašyti Dievų, kad nenusidėtum akimis ; b) Klausykoje akis užsidengti nosinaite ; c) Beretės (kepurės), klausykoje esant, neužsidėti ; d) Klausyklos langelius tinkamai pridengti ; e) Iš klausyklos išeidamas, nieko nesakyk eilėje stovintiems ; 6. Pas ligonius nežiūrėti į moteris, o tam apsisaugoti vartok šiuos būdus : a) Atkalbėk Rožančiaus 15-tą paslaptį ta intencija ; b) Ieidamas į ligonės kambarį, nežiūrėk į jų ; c) Užsidengęs nosinaite akis, klausyk jos išpažinties ; d) Po suteikimo šv. Sakramentų, į žmones, ten susirinkusius, nežiūrėti ir neįsileisti į kalbas. Vien tik jiems priminti ir paaiškinti naudingumų ir pareigų ligonius lankyti. 7. Jei moteriškė ateitų į kambarį, nevaišinti jos, bet kuo greičiausiai išleisti ją. 8. Iš kambario pro langų be reikalo nežiūrėti. 9. Priprasti ir į vyriškius nežiūrėti. 10. Akių saugojime turėti pavyzdžiu V. Jėzaus didžiausių akių kuklumų ir šv. Aloyzo padorumų, kurio gyvenimų dažnai skaityti. 11. Apleisti darželį ir žoles.

Kiti ryžtai : 1. Su kiekvienu tiek tekalbėti, kiek būtinai reikalinga. 2. Valgant turėti mintyse kurią nors šv. Tikėjimo tiesų ir tuo pačiu išlaikyti tylą. Iš tos tylos neturi tavęs išvesti nei malonus pašnekesys, nei lengvos kalbos turinys, tai tik piktosios dvasios priedanga, kuri tau akis

---

² Tveruose darytus ryžtus spaudai paruošė P. RUŠKYS, *Kun.. Jurgis ... Pabrėža*, mašinraštis, 12-24 psl.

dengia. Tad saugokis šnekumo. 3. Ne tik tarp pasaulinių žmonių, bet ir tarp dvasiškių nesilinksmink be reikalo. 4. Niekada nekalbėk kitiems apie savo praeitą netikusį gyvenimą, nes čia slepiasi puikybė. 5. Kiek galima, atsikratyti svečių ir niekada jų nesikviesti be didelio reikalo.

7

RYŽTAI, DARYTI TVERUOSE 1801 m.

1. Daryti gailestį sąžinės sąskaitose. 2. Niekada nevirtoti anekdotų, o tuo labiau pasakų. 3. Niekada nekalbėti su panieka ir ironiškai. 4. Neperspėti kito tada, kada jaučiamas dėl jo širdyje piktumas bei neapykanta. Bet palaukti tol, kol pyktis praeis. 5. Labiausiai saugotis visur nekantrumo. 6. Ginti artimo gerą vardą ir neleisti kaltinti jo, nežiūrint į asmenį, kuris įtartų, bet aiškiai pasakyti — liaukimės apie tai kalbėję, nes nusidėsime. 7. Daryti ilgoką pasiruošimą šv. Mišioms ir padėką po jų. 8. Pamoksluose vengti šiurkštumų. 9. Uoliai skaityti Teologiją. 10. Kasdien griežtai laikytis dienotvarkės. 11. Kankinti save dėl Dievo. 12. Pašnekų su kitais saugotis. 13. Mėnesinės rekolekcijas atlikti. 14. Skaityti praeitų laikų savo nusistatymus.

Kiekviena diena gali būti paskutinė. Kad mirtis būtų lengva, tad visą gyvenimą daryk gerus darbus ir maldingai gyvenk. Net ir kasdienine nuodėme daugiau Dievas išniekinamas, negu visais gerais darbais ir prakilniaisiais dorybių vaisiais pagerbiamas. Kad ir visą pasaulį Dievui laimėtum — negali prisileisti net ir mažiausios melagystės. Nors turėtumei sunkiausias kančias perkentėti, negali drįsti, kad ir vienintelę kasdieninę nuodėmę papildyti. Kasdieninė nuodėmė padaro baisią pragaistį sielai : sužeidžia ją, biaušina ją, juodina jos šviesumą ir gražumą, aptemdo protą, susilpnina valią, sustiprina aistras, sukursto gėdulus, niekina Dievo baimę, atšaldo Dievo meilę, daro ją tingią, atima palinkimą prie maldinumo, sukelia pasibiaurėjimą dorybėmis ir dievotumu, padidina laikinių dalykų troškimą, sužadina blogus palinkimus ir, kas baisiausia, veda prie mirtinosios nuodėmės — sielos mirties. Todėl nors kartą į mėnesį atlikti apmastymą apie kasdieninę nuodėmę.

Kiti ryžtai : 1. Būtinai susilaikyti nuo supykinto ir neapsimastymo. Visose gyvenimo aplinkybėse užlaikyti didelį atsargumą. Pirmuosius pykčio pasireiškimus laiku suturėti ir juos visa jėga savyje užgniaužti. 2. Kiekvieną katrumui ir švelnumui nusikaltimą aštriai nubausti. 3. Nuoskauda, padarytą nekatrumu ir žiaurumu, tuojau atlyginti savo nusižeminimu ir nuolankumu. 4. Niekada nebūti supykusiu ant artimo, kaip šv. Paulius sako : « Tegul saulė nenusileidžia ant jūsų rūstybės ». 5. Gyventi su kiekvienu taikoje ir meilėje. 6. Dažnai mąstyti apie V. Jėzaus kantrumą, tylumą ir švelnumą. 7. Dažnai mąstyti apie kantrumo ir malonumo dorybes ir apie priešingus toms dorybėms nusikaltimus. 8. Kasdien mąstymo metu daryti pasiryžimus įgyti tas dorybes. 9. Skaityti

apie tas dorybes knygas. 10. Sakyti pamokslus apie tas dorybes. 11. Pagaliau melstis karštai ir nuolat prašyti Išganytoją, kad teiktųsi duoti savo dvasią ir padėtų tas dorybes įsigyti.

Būtinai laikyti tvarkoje mintis. Saugotis ne tik blogų minčių, bet ir nenaudingų bei tuščių. Visada turėti klusnumą ir atsidavimą Dievo ir Bažnyčios įsakymams ir nurodymams. Nepataikauti kūnui, bet protin-gai jį kankinti : kentėti kantriai ir tyliai nesmagumus, neieškoti pato-gumų, neieškoti pasitenkinimo valgiuose ir gėrimuose, pratinti save ir prie reikalingų dalykų mažinimo, saugotis lepumo, ir prasimanymų, būti darbščiu ir saugotis tingumo.

Kiti ryžtai : 1. Vengti pasaulio. 2. Punktualumas gyvenimo tvar-kos užlaikyme, kaip nusistatyta. 3. Tobulas ištikimumas padarytiems ryžtams. 4. Atlikimas tam tikrų dievotumo pratimų, kurie pritinka kunigo amžiui ir padėčiai. 5. Visada turėti berniuką, kuris visada būtų arti, ir įsakyti jam, kad visada ateitų čia, jei tik kokia moteriškė užeitų. Jei berniukas jos nepastebėtų, tad pasišaukti jį prie savęs ir jo akyse ir tai kuo trumpiausiai su moteriško tekalbėti. Jei dėl menkų pajamų nebūtų galima tokio berniuko išlaikyti, tada paimk mokslui kokį nors gabų ber-niuką, kuris būtų tavo gyvenimo liudytojas.

8

RYŽTAI, PADARYTI PLUNGĖJE 1802 m.

Atsimink mirtį ir kunigo didelę atsakomybę prieš Dievą. Gali būti daugiau kunigų pražuvusių negu išganytų. Neįsileisti į galvą minties, kad jau pasiektas tobulumas, kurio visai dar neturi. Kasdien uoli dalinė sąžinės sąskaita. Jei neatliksi — nubausti save 1-4 imperiolo. Kiekvieną mėnesį atlikti rekolekcijas, mąstant apie mirtį. Kas dieną karštai pra-šyti Dievą geros ir laimingos mirties. Tartis su geru nuodėmklausiu ir prašyti jo patarimo, kaip pasiruošti mirčiai. Visai negerti alaus ir degtinės. Mėnesinių rekolekcijų metu atidžiai perskaityti visus senuosius ryžtus ir pastabas. Ruoštis šv. Mišioms jau iš vakaro. Vakarienės nevalgyti. Gulti 9 val. ir keltis 4 val. Pasiruošimui šv. Mišioms prašyti Jėzų kad Jis teiktųsi padėti sužadinti tokius veiksmus, kurie Jam patinka. Po Ko-munijos giliai mąstyti apie begalinį Jo gailestingumą ir neribotą Jo malonę.

Kiti ryžtai : 1. Turėti didelį širdies grynumą : viena — neturėti sąžinėje nuodėmės ir prisirišimo prie jos, antra — neturėti prisirišimo ir prie mažiausios nuodėmės. 2. Gryna intencija pripažinti Aukščiausį Viešpatį Sutvėrėją savo Dievu, atlyginti jo teisingumui už viso pasaulio nuodėmes, padėkoti už gautas malones, prašyti naujų malonių. Nesiartinti prie altoriaus dėl žemiško pelno, ambicijos ar panašių tikslų. 3. Turėti kunigišką dvasią, t. y. sekti tai, kas daroma prie altoriaus panašume su Jėzumi Kristumi, kurį atnašauji, ir kaip V. Jėzus save atnašauja už mus, taip ir kunigas, žiūrėdamas į tą Dievą, save atnašaujantį, turi su

Juo ir dėl Jo save kartu atnašauti, savo turta, savo sveikata, savo garbę, savo gyvenimą ir viską Viešpačiui ir tikrai Jam pašvesti. Kiekvienam darbe statyti klausimą : ar V. Jėzus taip darė, taip mokė, taip elgėsi ...

Kiti ryžtai : 1. Labai dažnai prašyti V. Dievą, kad širdį saugotų nuo godumo. 2. Niekinti laikinuosius turtus, bet trokšti ir akyse laikyti amžinuosius. 3. Daryti išmaldą, prisimenant beturčių vargą. Pasitarti su nuodėmklausiu, kiek reikėtų vargšams duoti ir kiek iš turimų pajamų sau pasilikti. Išmaldą duoti ne vien tikriems vargšams, bet ir antros ir trečios rūšies vargdieniams. Pinigų pasilikti, ir tai be prisirišimo prie jų, tik kiek daugiau kaip šimtą vienetų. Atsiminti, kad ypatingai Dievas laimina tuos, kurie gailestingi. 4. Klausykloje nemurmėti ir žmonių neperspėti. Jei kada reikėtų daryti perspėjimą, tada du kartus nuoširdžiai atsidūsti į Dievą, tariant : « Viešpatie duok man žodžius, kurie klystančius į protą atvestų » ; o paskiau tyliai balsu perspėti, bet visada geriau nutylėti. Išpažinčių klausyme kalbėti tik Šv. Rašto ištraukų žodžiais, tiek pamokant, tiek išpėjant. Pats būk savo nuodėmklausiu paklusnus. Iš viso gyvenimo išpažinčių nebekartoti, į sapnus dėmesio nekreipti, pašalinti baimę dėl šv. Mišių laikymo. Pašalinti norą stoti į vienuolyną. Visa tai pagunda.

Kiti ryžtai : 1. « Visuose savo darbuose atsimink galą, ir tu per amžius nenusidėsi » (Ecel. 7,40). 2. Visada būk Dievo akivaizdoje ir dėl Jo meilės viską daryk.

Ryžtai apie išpažinties klausymą : 1. Einant į klausyklą pasiskirti keletą minčių dvasios susikaupimui ir dalyko svarbumo apsvaistymui, kadangi čia eina nuodėmės išnaikinimo reikalas per Jėzaus Kristaus kančios nuopelnus. 2. Parodyti gilų nusizeminimą, išpažįstant savo nevertumą, persiūti šventa baimę, kad, kitus apšviesdamas, patsai savęs tamsybėse nepaskandintumei. 3. Pakelti mintis prie Dievo, prašant Jo malonių, reikalingų tobulam išpildymui to darbo, per kurį prirengia penitentus ir daro juos paklusnius šventiems įstatymams, kuriuos jiems per išpažintį nurodo. 4. Jokios priemonės neapleisti, kuri priklauso tam taip svarbiam reikalui. Todėl prašyti švč. Dievo Motiną ir visus šventuosius užtarimo ir pagalbos. Be to, sukalbėti maldas, kurios kalbamos yra prieš išpažinčių klausymą. 5. Atlikti pirmiau pačiam išpažintį, jei būtų reikalas, o paskiau jau kitus klausyti. Jei išpažintis ir nebūtų reikalinga pačiam atlikti, tuomet sužadinti gailestį už nuodėmes. Klausykloje nuolatos turėti save Dievo akivaizdoje ir šauktis trumpais ir karštais atsidūsėjimais Jo pagalbos, kad, švarindamas kitus, pats nesusiterštumei. Išėjus iš klausyklos, nepamiršti penitentų, bet pavesti juos Dievo malonei. Jei juos įkvėpė pas mane ateiti išpažinties, turi man rūpėti ir jų sielų išganymas. Karšta malda už juos daugiau gali padėti, negu klausykloje pamokymai. Pabaigus klausyti, sukalbėti skirtas maldas.

Neužtenka vien tik su pagundomis nesutikti, bet reikia prieš jas ir veikti : — Godumo pagundoje prisiminti Kristaus neturtą ir t.t. Pagunda prie tavęs, o tu prie Dievo, Pasiryžimai turi būti išpildomi. Tad reikalinga griežta sąžinės sąskaita ir apmąstymai. Jei pareigų darbai sukliudytų — nors atnaujinti pasiryžimus. Be to, žadinti kantrumą, maldoje pastovumą su vidiniu širdies ramumu ir džiaugsmu, ne tingiai ir iš prievartos, bet gyvai ir maloniai Dievui tarnauti.

9

RYŽTAI, PADARYTI PLUNGĖJE 1803 m.

1. Neapleisti be labai svarbios priežasties dienotvarkės. Jei dėl nepastovumo tas įvyktų — duoti išmaldos 3 lenkų grašius. O jei visos dienos tvarką apleistumei — duoti 6 grašius, daryti gailestį ir pridėti dar kokią apsimarinimą. 2. Pasiskirtus savo apsimarinimus atlikti tada, kada bus patogiu. O už jų apleidimą daryti gailestį, išpažinti per išpažintį ir už kiekvieną apleidimą duoti 2 grašius išmaldos. 3. Neapleisti mėnesinių rekolekcijų. Apleidus duoti išmaldos 66 grašius. 4. Pasirašyti sau sąžinės sąskaitą ir sąskaitą iš savo pareigų ir palinkimų ir iš tos sąskaitos ruoštis mėnesinių rekolekcijų išpažinčiai. 5. Mėnesinių rekolekcijų netu peržiūrėti visus pereinamųjų laikų pasiryžimus ir atnaujinti dvasią. 6. Dažnai minėti žodžius : « Būk ištikimas iki mirčiai, o aš tau duosiu gyvenimo vainiką » (Apr. 2,10). Būti išmintingu išpažinčių klausytoju — menų menas, sielų išganymas.

10

RYŽTAI, PADARYTI PLUNGĖJE 1806 m.

Būti šventu ir nepeiktinu. Šventu siela ir kūnu, gyvenimu, pavyzdinumu, mokslu, girtiniais elgesiais. Tam padeda malda, nusizeminimas, tuščios garbės vengimas ir net jos šešėlio, nepasitikėjimas savimi, bet V. Dievu, jautrus saiko laikymas ir aistrų suvaldymas. 1. Visuotinė sąžinės sąskaita, kuri daroma prieš pietus ir prieš vakarienę, statant save Dievo akivaizdon, ydas prisimenant, radus nusikaltimą, prašant Dievo atleidimo, o neradus — dėkojant Dievui. 3. Šventa intencija, nes visiems darbams ir sumanymams ne kitas akstinas ir tikslas turi būti, bet tik patsai Dievas. Jo Vardo garbė ir po mirties amžinas užmokestis. 4. Apmąstymas, o neturint laiko, nors 15 minučių. 5. Dvasinis skaitymas, kurį patogiausia po apmąstymo atlikti, perskaitant iš Šv. Rašto Naujojo Įstatymo po vieną skyrių arba nors pusę. Vakare po vieną skyrių iš šv. Pranciškaus Salezo arba Tomo Kempiečio. 6. Dievotas šv. Mišių laikymas ir kunigiškų poterių kalbėjimas. Kunigiškus poterių kalbėti su prisiruošimu, savu laiku (kiek tai galima), ne tik lūpomis bet ir širdimi, visu kūnu, pilnai, atidžiai, maldingai, viską aiškiai ištariant, neskubant. Šv.

Mišių laikymui — malonės stovis, gyvas tikėjimas, tvirta viltis ir karščiausia meilė, didžiausias nusizeminimas ir dievotumas veiksmuose, aiškiai ir atidžiai, nei lėtai, nei skubiai, su griežčiausiu ir pilniausiu visų šv. Mišioms taisyklių užlaikymu. Po to privalomas ir atsakantis padėkojimas. 7. Maldingas šv. Sakramentų teikimas reikalauja : a) Malonės stovio teikiančiame šv. Sakramentus ; b) Sielos ir širdies pasiruošimo tinkamam ir prakilniam šv. Sakramentų teikimui ; c) Didžiausio išorinio ir vidinio dievotumo užlaikymo ; d) Griežčiausio šv. apeigų laikymosi. 8. Metinės rekolekcijos. Sunkiausiai ižeidžia kunigo šventumą girtavimas, žemiškų turtų gėidimas, godumas, pasipūtimas, simonija ir nesusi laikymas.

Kunigo šventumas reikalauja ne tik neturėti žymaus prasikaltimo, bet ir mažiausio prasikaltimo. Kunigui reikia rūpintis turėti gerą vardą. Kartu jautriai ir stropiai saugoti jį. nes užmuša kitų sielas. Kunigas turi turėti pakankamą išsilavinimą moksle : Žinoti Teologiją dogmatinę ir moralinę, Bažnyčios apeigas, Dievo tiesas — prigimtas ir paskelbtas, žmonių tiesas, ant Dievo tiesos pasiremiančias, Bažnyčios ir Valstybės teises. Tam igijimui reikalinga : malda, skaitymas, apmąstmas, savęs saugojimas ir stropus studijavimas, Šv. Rašto su paaiškinimais skaitymas, dažnas Visuotinio Tridento susirinkimo nuostatų ir to paties susirinkimo katekizmo persiskaitymas, asketinio turinio knygų skaitymas, šventųjų apeigų, vyskupijos nuostatų, Bažnyčios istorijos ir kartu mandagumo. Reikia, kad kunigo išviršiniai veiksmams — ėjimas, valgymas, kalba ir visa kita — nieko biau raus ir šiurkštaus neturėtų ir kartu nerodytų žmogaus neišauklėto. Paniekinimą šv. kunigo luomui daro jo prasikaltimai : niekšybė ir nepadorumas. Žemina kunigą prabanga jo buto balduose, induose, rūbuose, valgiuose ir t.t. Taip pat niekšingas taupumas, peiktinas apsileidimas ir tingumas. Taip pat žemina kunigą medžioklė, lošimas kortomis, prekyba. Pažemina kunigą neužlaikymas tinkamo padorumo kalboje, balse, eisenoje ir kitose išviršinėse išvaizdose. Turi kunigas būti neblausus, visuomet ramiu veidu, malonus santykiuose su žmonėmis. Turėti savo širdyje Dievo ir artimo meilę, kad tą meilę galėtų su šventu uolumu ir stropumu žadinti žmonių širdyse. Būti visiems bendrai ir kiekvienam atskirai geriausiu tėvu ir broliu. Pirmiausia rūpintis jų sielos išganymu, bet kartu jiems padėti ir kūno reikaluose. Turėdamas savo širdyje Dievo meilę, ją gaivink ir žmonių širdyse per pamokslus, išpažinčių klausydamas, namus lankydamas ne pelno tikslais, bet sielų išganyimo reikalu. Nepamiršti, kad kunigo uolumas, kuris nėra panašus į meilę, kuris nėra pati deganti meilė, kuris nėra kruopštus, gailėstingas, malonus, nuolankus, kantrus, kuris pelnu užimtas, — nėra stropumas. Šventas uolumas tavyje turi būti paeinas iš meilės — kantrus, švelnus, nepavydus, neįžūlus, netuščias, neišdidus. nesavanaudis, nepiktas, nekeistas, ne ūpo vadovaujamas, neįtaringas ir blogai manęs apie artimą, nesididžiuojas neteisybe, bet džiaugijasis tiesa, viską pakeičias, viską iškenčias. Meilė niekados nenyksta. Reikia daug skaityti ir dirbti ir drąsos nepamesti dėl nepasisekimų. Reikia išsizadėti pasaulio dvasios, ir pasisemti Dievo dvasios. Neieškoti garbės pas žmones. Reikia sakyti pamokslus sulig asmenu, vietos, laiko ir dvasinių reikalų, taip

pat ir atsakomam klausytojų supratimui — išauklėtiems iškalbingai, neišauklėtiems suprantamai. Turėti karštą norą patarnauti žmonių sielų išganymui : ar tai sakyti didžiai žmonių miniai, ar mažiausiai žmonių saujalei. Stropiai ruošti pamokslų sakymui, kad būtum prityrusiu ir Dievui atsidavusiu darbininku, gerai mokančiu išdėstyti tiesos žodį, kad teisybė, tikėjimas, viltis, meilė ir ramybė būtų grynoje širdyje ir lūpose. Vengti neprotiingų kalbų ir bobiškų pasakojimų. Nusistatau būti geru žmonių sielų ganytoju ir gydytoju. Tuo tikslu turiu pareigų pažinti kitų sielos ir kūno reikalus, dėl kurių išganymo turiu dirbuotis. Pirmiausia sielų, bet kartu nepamiršti ir kūno reikalų, tad maitinti alkanus, rėdyti nuogus, šelpiti vargšus, neapleisti našlaičių, prakilniausiai mylėti tuos, kurių sielų išganymu turi didžiausiai rūpintis, kad nė viena nepražūtų nuolat melstis už jų reikalus.

11

RYŽTAI, PADARYTI KARTENOJE 1809 m.

1. Aukštai vertinti kunigo luomų. 2. Su pasitikėjimu, švelniai ir visada melstis į švč. Dievo Motiną. 3. Melstis ištikimai, dažnai ir nužemintai. 4. Susitūrėjimų ir blaivumų užlaikyti. 5. Saugotis pažinčių ir nereikalingų pasikalbėjimų su moterimis, o labiausiai jaunesnėmis. 6. Visados ir tuoju priešintis pagundoms, nenupulti dvasioje vėl sunkiose pagundose, nes tol nėra nuodėmės, kol priešinamasi. 7. Didžiausiai vengti vidujinio liūdnumo ir sujudimo, iš kurių paeina sunkiausios pagundos. 8. Turint reikalą, pačiam nueiti į tarnų kambarį ir pasikviesti ūkvedį, bet ilgai ten nebūti. 9. Prie stalo patarnavimui turėti vyriškį. 10. Saugotis švelnių žodžių su moterimis, ypač su namiškėmis. Be to, didžiausiai nepritinka kunigui naudotis tarnaičių patarnavimais apsirengiant, nusiengiant arba lovų paklojant. 11. Nelaikyti pas save, ypač po tuo pačiu stogu, jaunesnių tarnaičių bei įtariamų moteriškių, nors ir giminaitės jos būtų. Taip viską sutvarkyti, kad gyvenimas būtų maldingas ir šventas.

Kiti ryžtai: 1. Visus nuostatus ir įsakymus puikiausiai išpildyti. 2. Numirti pasauliui, niekinant visas jo tuštybes, pasilinksminimus ir nepastovumus. 3. Kūnų nukryžiuoti, saugojant jo pajautimus, suvaldant blogus palinkimus ir geidulius, visur sau prievartų darant. 5. Kristaus kryžių nuolat nešti, kankinant savo kūnų. 6. Pasipuošti šventomis dorybėmis, pvz. nusizėminimu ir kitomis.

Stropiai, rūpestingai tarnauti Dievui ir sielų išganymui. Daryti pastangas užkirsti Dievo įžeidimams, neleidžiant niekinti Dievo vardo, nemokančius pamokant, klystantiems patariant, dorybėse silpstančius sustiprinant. Uoliausiai saugotis pasaulio silpnybių, pasaulio, kuris siekia neribotos laisvės, nenori niekam pasiduoti, nenori turėti kitų įstatymų kaip tiktai savo valią ir pageidimus, ieško lepumų ir patogumų, glamonėjimų ir naujenybių, smerkia ir atmėta, kas buvo seniau ir amžiais pašvęsta. Skaityti ir išpildyti visus kanonų reikalavimus ir sinodų nurodymus.

mus. Šventai atlikti kasdienius apmąstymus, tikybinių knygų skaitymą, sąžinės sąskaitas, šv. Sakramentų teikimą, pamokslų ruošimą, mokslo studijas.

RYŽTAI, PADARYTI KARTENOJE 1810 m.

1. Nė vieno neniekink nei savęs už kitus geresniu nelaikyk. 2. Daryk gera ne dėl laikinio pelno. 3. Nė vieno nesiklausyk apie slaptas — moteriškas ligas, nes tau tas neturi rūpėti ³

12

KETURI LAIŠKAI⁴

1) Miūs mano Gėtaly ? Te neverk Matolų Sesou yr Babaly Józelys : gera esesi — moñ dyde pakarne diekawa ož pasystorojýma diel jo tokios wyitas. — Dóuna tóris gera : kasdyina po dó kartó geróu kawa, pri valgy siedóus só pates Ponas sava i Stała. Darba, tyisa tóris, ale kamy ko gera vylytis be procys. — Prasza tykta labaa pakarne, kad kyik tyik nóusiunstótumyt pyningu at ityikyma diel Jo szarku nauju : ne tyi, kóreus tór, anojy szaliey ira nevartojemis, yr tep staby, jóg saka, vysy at mónyš stebas it at koky vagyis. — Prijungó czion patyis Jozelys grometa pri Tamstu lydoma : rasi toy grometoy daugiaus aplink sava povadzio paraszy. X. P.

(Žyminis popierius su ženkle 1802 m.).

2) Józef Jankiewicz Strażnik Inlands. Imienien Wielebnego Potomstva Michała Ignatowicza idque Mateusza Jozefa Bartłomieja Andrzeja Synow Rozalii y Anny Córek Ignatowiczow Sukcesorów Maiątku po zeszyłym Thadeuszu Ignatowiczu wydaie Kwietacyiny Dokumentt W. Xiędzu Jerzemu Pabrzeżowi Nato Iż zeszyły do wieczności Thadeusz Ignatowicz będąc przy Kościele Parafialnym Pługianskim, bez Testamentu umarł, po śmierci którego tenże J. X. Pabrez znalazłszy Ruchomość y Pieniądze pochowawszy zmarłego ze zwykłym Nabożeństwem po otrąceniu Expensy na wydatki Pogrzebowe y dalsze z tej okoliczności wynikłe resztę summę po ztaxowaniu Jego Ruchomości w Roku Terazniejszym miesiąca Junii 11 dnia w Kancellaryi Ziemskiej Ptta Telszo dla aktualnych Sukcessorow Złokował, aż do wydania Kwietacyi — Ktorego to Thadeusza Ignatowicza gdy są Prawdziwemi Sukcessorami Mateusz, Jozef, Bartłomiej. Andrzej Michałowiczowie Ignatowiczowie oraz Siostry Rozalia y Anna a wszyscy w nieletności w dobrach moich Burbiskach w Pttcie Rosińskim sytuowanych — Imieniem Zatym tego Potomstwa

³ P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis ... Pabrėža*, mašinraštis, 43 psl.

⁴ Perspausdinta iš *Mūsų Senovė*, (1938), 287-289 psl.

Jako Pan y Opiekun — nadto mocą wydanego Zręczenia od Helenny z Ignatowiczow Kiersnowskiej Siostry Rodzonej zesłego Thadeusza Ignatowicza w całkowitości Summę zlokowaną wedle Gatunku monett dla Nieletnich Ignatowiczow z Kancellaryi Ziemskiej Pttu Telsz^o Z Pod Lokacyj podnosząc tąż Kancellaryą z oddania pomienionej Summy a zas zostawiając wdzięczność J. Xiędzu Pabreżowi za Jego czułość w dopilnowaniu całości tej Sukcessyi Imieniem tychże nieletnich Ignatowiczow z Całkowitej Sukcessyi na Zawsze Kwietuię od kluczącyck y przypowiadających się do tej Sukcessyi Ewikować obowiązuję się y powność teyże Ewikcyi na Dobra moje Dziedziczyć ne w Pttcie Rosińskim położone opieram a dla dowodu ten Kwietacyiny Dokument podpisem moim przy Świadectwie Pieczętarzow Stwierdzam. — Pisań Roku 1803 Mca Julij 7 dnia. Józef Jankiewicz Strażnik Infland.

Ustnie y oczywisto proszony za Pieczętarza od WP Jozefa Jankiewicza Strażn. Infland. do tego Kwietacyynego Dokumentu z Odbioru Summy z pod lokacyi z Kancell. Z. P. Telsz. wydanego podpisałem się Wincenty Bogdanowicz Adwokat Pttu Telsz.

Proszony Pieczętarz do tego Dokumentu Kwietacyynego na rzecz ... wyrażoną podpisałem się Marcijan Witkiewicz Rottmistrz. Pttu D. ...

Roku 1803 Miesiąca Julij 7 dn. Przed Aktami Jego Imperatorskiej Mości Ziemskimi Pottu Telszewskiego Stawiając Osobiście W Pan Józef Jankiewicz takowy Dokument Kwietacyiny przyznał.

Przyiołem Jerzy Dyrnowicz Regent Ziemski Pttu Telszewskiego.

(iś juodraščio)

3) Do Wielmożnego Jśc Xiędza Ignacego Nagurskiego Kanonika Żmgo Dziekana Skudzkiego Plebana Korciańskiego Imieniem moim Xiędza Jerzego Pabreża Vicar : Plungiańskiego.

P r o z b a.

Mając Ja Xiędz Jerzy Pabreż Smmy Talarów Bitych 1000 wedle produkującego się obliżu na wieczysty fundusz Altaryi chcę Onę przy Kościele Korciańskim erygować ; w tym celu przynoszę prozbę do W W Jmśo Pana Dobrodzieja abyś mi dozwolił na jurysdykcję swojej Korciańskiej Plebanii Zabudowanie okupić, oraz plac do onego udzieliwszy, wieczystość Sograniczyć y Kollacyą takowey Altaryi na tą Plebanę Korciańskiego y swoją następców WXXX Plebanów Korcian. przysiąc. W czym łaskawego zezwolenia żądając aspirant podpisuję się D' 7bra 12° 1807 X. J. P.

Šio rašto kitoj pusėj laiškas iś 12. IX. ^{4 4 4}

4) Xiędz Jerzy Pabreż Nominat Altarysta Korciański wydaie Transfuzynny oraz Assekuracynnny Dokument WIP Jozefowi Woytkiewiczowi Podpułkow. BWP-ch Komor. W.X.L. na rzecz taką. — Mnie Xiędzu Pabreżowi wydali obliż PP Franciszek y Konstancya Szawlewiczowie w dacie roku 1807. Augusta 12 na Talarow Bitych Dziewięćset Titulo nominowaney Altaryi Korciańskiej, a sto Talarow gotową massą oddali, a że takowy Obliż wieczysty Altaryi prze osiadłego dziedzica bydz powi-

nien wydany, y na dziedzictwie oparty ; więc rzecz przywodząc do przyzwoitey formy, ia Xiądz Pabrež od W^o Woytkiewiczza Podpulkow. w Dniu dzieyszym na Smmę Talarow Bitych Tysiąc nowo eryguiaćcy się Altaryi Korcian. przyjowszy, rzeczzonego obligu od PP. Szawlewiczow Małżonkow wyrzekłem się y na osobę Jego., ościną transfundowałem ; a sto Talarów gotowemi Jchści odliczyłem. — Żeby zaś W. Woytkiewicz przez iakiekolwiek wydarzenia niemógł całkowitey Massy Bitych Dziewięćset od Szawlewiczow odzyskać, lub części jakiey rzeczzonego kapitału ; na ten przypadek wydaie assekuracyiny Dokument że Jegomości tyle tylko dopominać się będą ile ściagnie y odzyszcze kapitału od Szawlewiczow ; y to Przelewowe oraz assekuracyinne pismo wydaiąc, sub poenis trium luerinim(?) mam one uważać, które własnoręcznie napisane obiesć herbowym papierem dozwalam, sam się podpisuię y pieczętarstwa upraszam twierdzy (?). Pisań Roku 1807 7 bra 2 Dnia. X.J.P.

13

DU EILĖRAŠČIAI ⁵

Esu saw Zmogelus szarpus koznamy darby
 Wys mon pagał nora kloeis Dievy buk Taw garby
 Atbuwaw b(a)udziawa keik ozdeie Ponas.
 Gyr uztay muni ponas yr Kunigas Klybonas
 Uzmokeijaw doni noris su dydy beidu
 Nebyiaws dabar ney sawa Poną ne Ureida
 Karczymo niesu skolingas noris kas nedieily
 Atsygiery patsay alaws perku dar preitelu.
 Turiu Junga Jawcziu tris Zyrgus yszertus
 Ir numelus neskolingus koznam atwertus.
 Turiu du sunelu dwy skaystes mergeles,
 Kas tykt anas gawn regeity saka kad panales.
 Pri tos szczeistes kad mana pati yr sczyra.
 Wysy turtay yr karunkas nieks yr prysz mani,
 Nor mazas prudelis weinok uzmał meira.
 Tunkiey pry dydelu turtu tykros szcieszes neira,
 Wysad linksmus esu ar aru ar seiju
 Praszaw Deiwy buk yr tolaus mana giradeiju.

Finis.

Ape neuczciwus apsyeyimus jauwnumenas.

Nujus me(r)gies godrey dyrpkiet,
 Nu kaktas plaukus atkyrpkiet,

---

⁵ Perspausdinta iš *Mūsų Senovė*, (1938), 19 psl.

Wo i kalkius yszmaynite,
 Kalkiey gałwa yszbarstite.
 Ar nažnot sądas buda,
 Kad už gałwa kalkius deda
 Raby kurwa ne way(k)szczoki,
 Kayp neszoiey teyp neszoki,
 Kozna pagal sawa stoną.
 O nepiktink giara Poną ⁷.

14

KARTENOS ŠV. JOKŪBO ALTARIJOS ĮSTEIGIMO DOKUMENTAS

Aš Kunigas Jurgis Pabrėža, Kartenos Mansijonierius, papildymui geros intencijos, iš geros savo valios, o ne iš kokio nors pakurstymo paeinančios, *ex pio zelo et propria libertate*, turėdamas vienatinį tikslą — Dievo garbę, pasiruošiau savo kaštu įkurti altariją *de nova radice*. — Įgavęs nuo Jo Mylistos Šviesiausio Kunigaikščio Juozapo Arnulfo Giedraičio Žemaičių Vyskupo ir Kavalieriaus, 26 vasario mėn. 1814 m. ant rašto užrašytą ant to sutikimą, sumą muštinių talerių tukstančią, nr. 1000, arba sidabrinių rublių tūkstančią tris šimtus penkesdešimtis, nr. 1350, ant tikrų ir neužviliančių žemės turtų už obligų, man tarnaujančių, esančius, ant niekuomet neatšaukiamo laiko, ant altarijos, vardu šv. Jokūbo Apaštalo, Kartenos miestelyje, vyriausiame Telšių paviete esančiame, prie vietinės parakvijos bažnyčios, nei mažiausios « salvos » nei sau, nei savo ipėdiniais prie pajieškojimo ir užginčijimo nepalikdamas, amžinai ir nepajudinamai padedu ir užrašau ir už tveriantį ant visados fundušą laikyti noriu. Kadangi Jo Mylista Nagurskis, Žemaičių kanau-ninkas, kartenos klebonas savo dokumentu 23 d. balandžio m. 1810 m. padarytu, perleidžia plečių, ant klebono žemės esančių, su aprašymu kiek ir kokios jos ribos, stojančiam gyvenimui būsiančio altaristos, — todėl ir šį namą su visomis vigadomis ir trobesiais prie jo, mano nuosavu kaštu ant minavojainojo plečiaus išstatytus, teipo-gi ant amžinų laikų sekan-tiems altaristoms į valdymą atiduodu, idant kiekvienas, kitas po kitam einas altarista, minavojamą sumą, kaipo neišnaikinamą ir be jokio užgy-nimo esančią ne ant turtų dvasiškų, atrastų, po-Jezavitų arba žydų hagalu, bet ant obivateliškų giminiškų, turtų, tikrų ir skoloms neapsun-kintų, su žinia dvasiškos vyresnybės padėję nuo jo teisingai prigulinti palūkanų ant savo užsilaikymo atsiimtų, ir idant tie altaristos, kad ta suma, kaip paprastai esti, sudėta iš geradėjusių dievobaimingų žmonių, kasmetą po 40 š. š. Mišių skaitytų, iš pradžios už ilgą mano sveikatą ir tų geradėjų, o gyvenimui pasibaigus, už dušes atlaikytų. Kunigų prie-dermės nevisuomet daleidžia pildyti tuos apsiėmimus parapijinėje Kar-tenos bažnyčioje, todėl leista tiems-gi p. altaristoms by kokioje bažny-čioje ir prie by koki altoriaus atlaikyti, tiktai nekiteip, kaip tiktai kas-metą atskirai paskirtą skaitlių fundušinių š. š. Mišių atlyginant. — Be

to, nuo p. p. altaristų, busiančių ant šio fundušo, tvirčiausiai reikalauju, idant netikėtai viršaus uždėtų ant jų šiuo fundušu priedermę akuratsniausiai *sub onere conscientiae* pildytų, bet dar vietiniam klebonui bažnytinės ir parapijines priedermes lygiai su kitais kunigais atliktų ir nuo jų nesišalintų, suteikiant vienok jiems lygiai su kitais dalį parapijinės įeigos. — *Jus collationis* arba tiesa perstatymo J. M. Kunigaikščio Giedraičio, Žemaičių Vyskupo ir Kavalieriaus, dabar laimingai vyskupijų rėdančio, o po jam prie nieko kito, kaip tiktai prie Žemaičių Vyskupo, vienok ne pirma mano smerčio, turi prigulėti. Žemiausiai koliautorių prašau, kad užsitarnavusius tos vyskupijos kunigus ant tos altarijos perstatytų; *insuper*, jei iš Pabrėžų pavardės būtų kursai kunigas, kad turėtų pirmystę teipo-gi su giliausiu lenkimu ir nusižeminimu įrašau. — O kad šitą fundaciją noriu turėti nepažeidžiamą ir neatmainomą, todėl jei kokis apsvertimas išnaikintų arba permainymai pasipainiotų, tada visa ta mano fundacija be jokio trukdymo turi pereiti ant dvasiškos vyskupijos vyresnybės, kuri teikis vienu kartu išdalyti, kaipo almužą, neturčiams žmonėms sulyg reikalingumų kiekvieno. — Patvirtindamas savo parėdymų prie liudytojų, mano paties žodžiais įrašytų J. M. Ponų pečiotojų, padėdu savo rankos paraša. — Daryta Telšių mieste n. mėn. 1814 m. ⁶.

15

PIRMASIS TESTAMENTAS 1814 m.

In Nomine Sanctissimne Trinitatis. Amen. Nuo Švenčiausios Trejybės vardo atsišaukimo pradedu krikščioniui priimtu būdu rašyti paskutiniosios valios parėdymą.

Aš, kun. Jurgis Pabrėža, visados per savo gyvenimų remdamasis šventos Evangelijos dėsniais, tuo daugiau, kada jau prie senatvės artinuosi, bet, tebebūdamas pilnoje sveikatoje ir sveikame prote, sujaudintas Jėzaus Kristaus tuo priminimu, kad būtume visados pasiruošę, kad mirtis ant mūsų neprisiruošusių neužpultų, šiaip pasisakau ; Kas link mano sielos, kurių, kol gyvas būsiu, nenustosiu maldingais atodūsiais į savo Išganytojo rankas pavesti, kad, man mirus, gailestingiausiasai, nuplovęs savo krauju ir kančia nuo nuodėmių, teiktųsi maloningai prie savęs priglauti ir priimti. Tame reikale prie Dievo mielaširdystės sosto prašau Dievo Gimdytojos Marijos kaip nusidėjėlių Motinos o kartu ir mano šventos Globėjos užtarimo. Kas link mano laikinumo, darau šį parėdymą. Žinau, kad esu dulkė, kuria tampa kiekvienas iš mūsų, tad mano kūnas, kuris, kaip tik ⁶

---

⁶ Šį kun. J. Pabrėžos Kartenos altarijos įteigimo dokumentą, anuomet buvusį Kretingos vienuolyno archyve, Tumas-Vaižgantas išvertė ir išspausdino, kartu su kitais kun. J. Pabrėžos dokumentais ir laiškais, visą šią medžiagą pavadinamas : *Medžiaga kunigo A. Pabrėžos biografijai*, žr. *Žinyčia*, (1900) nr. 2, 56-66 psl. Vėliau, pataisęs kalbą, vėl išspausdino *Mūsų Literatūros istorijai*, II, 59-61. Tačiau šiuo metu ši jo knyga man buvo neprieinama, dėl to čia pateikiamas tekstas yra iš *Žinyčios*.

sielų Sutvėrėjui Dievui atiduosiu, tuojau pasidarys gyviesiems, kaip puvėsi, nepakenčiamas, todėl noriu, kad jis su krikščioniškomis apeigomis būtų palaidotas Kartenos parapijos kapinėse paprastu būdu su šv. Mišiomis, egzekvijomis ir išmaldomis, bet be katafalio ir orkestro, be visokio pertekliaus, kaip žvakėse, taip ir vėliavose, ir be kitokio iškilmingumo. Septintą gi dieną ir metų sukaktyje po mano mirties prašau padaryti paprastus atminimus už mano vėlę. Kas link mano kilnojamo turto, iš Dievo apvaizdos man duoto, kuomet prisiartins valanda, kurioje šakys mano Sutvėrėjas pasišalinti iš mano užvaizdavimo, norėčiau anksti jį taip sutvarkyti ir aiškiai parašyti, kad nebūtų po mano mirties barnių ir nesutikimų.

Šio mano testamento vykdytojais pasirenku Kartenos altarištą kunigą Mykolą Skapcevičių, Salantų altarištą kunigą Simoną Butkevičių ir savo tikrą brolių p. Mykolą Pabrėžą.

Toliau duodamas Pabrėžos Testamento atpasakojimas su keliomis citationis : Tėv. Pabrėža nurodo kam ir kiek skolingas yra, paminėdamas a. a. kunigo Skalskio giminę, savo tikrą brolių Mykolą Pabrėžą ir savo šeiminkę Agotą Mieškauskaitę. Be to iš savo turto išskiria šimtą muštinių Kartenos trečios altarijos lėšoms.

Toliau savo testamente kunigas Jurgis Pabrėža įsako visų savo knygynų parduoti, išskyrus šiuos veikalus :

1. *Dykcyonarz powszechny medyki, chirurgii ...* — devyni tomai o dešimtas rankraščiu. Tame žodyne yra kai kam pavojingos medicinos mokslo žinios, tad tas veikalas gali būti parduotas nebent kokiam senesniai ir gydymo mokslą žinančiam kunigui. Kitaip tas veikalas turi būti atiduotas Varnių seminarijos bibliotekai.

2. *Rekolekcje przez Xiędza Wicherta ir Mowry X. Massyliona (Massillon)* — dviejuose tomuose ; Šie trys veikalai turi būti atiduoti Kretingos pranciškonų vienuolyno bibliotekai, pasaulinių kunigų, tenai rekolekcijas laikantiems naudai.

Pabrėža prašo jo rankraščius peržiūrėti, menkesnės vertės sudeginti o su kitais pasielgti taip, kaip norės jo testamento vykdytojai. Be to jis įsako jo testamento vykdytojams Kartenos trečios altarijos knygas apsaugoti, o iš jo daiktų — vieną stalą, tris kėdes, spintą ir lovą palikti Kartenos trečios altarijos inventoriui. Pagaliau Pabrėža savo testamente liepia gautus iš jo daiktų pardavimo pinigus šitaip išdalyti :

Trisdešimt muštą talerių įteikti jo seseriai Barborai Kniažiavičienei, kuri tuos pinigus turės suvartoti pagal įpatingą jai duotą nurodymą. Visiems vargšams ir vargšėms prie Kartenos bažnyčios esantiems mažiausiai išdalyti po berlinkų, be to ir iš valgio duoti. Pabrėžos seseriai Barborai Kniažiavičienei, kuri prie jo gyvena, įteikti du muštus talerius, ūkvedžiui ir šeiminkinei Agotai po vienų muštą talerį, našlaičiui Antanui Buivydui pusę talerio arba kokį jam reikalingą tos vertės daiktą. Po to, jei liktų nemažas pinigų kiekis, tų visų sumą padalyti į tris lygias dalis, iš kurių vieną išdalyti tikriems Pabrėžos broliams ir seserims bei jo krikšto dukteriai Barborai Ketleraitėi po lygiai, antrą minėtų pinigų dalį po lygiai

išdalyti visiems antro laipsnio giminėms, kaip tai : Mykolui ir Juozui Pabrėžoms, Taduui ir Laurynui taipogi Barborai Jablonskiams, Barborai Kniažavičienei, seserėnams Jurgiui ir Onai Petkevičiams, Elzbietai Ketle-rienei, Onai Rankevičienei ir Barborai Underavičienei; trečiąją minėtų pinigų dalį išdalyti trečio giminystės laipsnio giminėms — Motiejui Pabrėžai ir jo vaikams ir pirmojo bei antrojo giminystės laipsnio giminių vaikams. Testamentą kunigas Jurgis Pabrėža, Kartenos altaristas, baigė žodžiais : *In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum* (Ps. 30, 2) — Vavyje, Viešpatie, turėjau vilties, tenebūsiu sugėdintas per amžius ⁷.

16

ANTRASIS TESTAMENTAS 1826 m.

Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios. Amen. Nuo Švenčiausios Trejybės atsišaukimo krikščionišku priimtu būdu pradedu rašyti paskutinės savo valios parėdymą. Aš, kunigas Jurgis, o vienuoliu Ambraziejus Pabrėža, švento Pranciškaus Ordino Tretininkas, visados visą gyvenimą šventos Evangelijos dėsniais remdamasis, tuo daugiau tame laike, kada jaučiu savo sveikatos silpnėjimą, paragintas Viešpaties Jėzaus perspėjimo, kad būtume visados pasiruošę, kad mirtis ant mūsų neprisirengusių neužkluptų, pavesdamas savo sielą Visagalinčiam Dievui, kurios, kol gyvas būsiu, neperstosiu, nors silpnais atodūsiais, į mano Išganytojo rankas pavesti, kad, mirčiai prisiartinus, gailestingiausiasis, nuplovęs savo Kūnu ir Kančia nuo nuodėmių purvų, teiktusi ją maloningai prie savęs priglausti ir priimti : tame reikale prie Dievo melaširdystės Sosto prašau Dievo Gimdytojos Marijos, o kartu ir mano šventų patronų užtarimo.

— O aprūpinęs sielos reikala, pereinu prie liglaikinių dalykų parėdymo. Tame dalyke, žinodamas dulkė esąs, į kurią kiekvienas iš mūsų pavirs, noriu, kad mano kūnas, man mirus, būtų vienuolių apeigomis palaidotas paprastai ir be puikumo Kretingos parapijos kapuose. O tai pavedu eksprovincijolo Kretingos guardijono rūpesčiui.

— Kas link mano turto, nors jis menkas tėra, norėčiau anksti ir pilnai taip parėdyti ir jį aiškiai užrašyti, kad, mirties valandai prisiartinus, kurioje įsakys man Sutvėrėjas pasišalinti iš mano užvaizdavimo, nebūtų tarp giminių ir genčių jokio lenktyniavimo ir nė mažiausio nepasitenkinimo bei kivirčių, kad nė tų gi asmenų nepamirščiau, kuriems kaltas būčiau kokio dėkingumo. Ko jei nepadarysiu, kad tas nebus mano širdies trūkumas, bet labiau nesugebėjimas, žmogaus proto silpnumas. Norėdamas šiandien tiems nepadatumams už akių užbėgti, kuriuos nenorėdamas matyčiau, jei gyvas būčiau, kartu iš širdies trokšdamas, kad tas viskas, ką tik dabartiniame mano parėdyme parašysiu, tikriausiai

⁷ Šios dalies Testamento aprašymas paimtas iš : P. RUŠKIO, *J. Pabrėža*, 44-46 psl., (mošinarštis Kretingos miesto muziejuje).

pagal tą parėdymą būtų išpildytas. Tos mano valios vykdytojo nepasiskiriu, nes pakankamai žinau, kad vienuolyno vyresnybė atiduos, kas kam prigulėti turės, o tarne vienuolyno vyresnybei pilnai pasitikiu. Tai tad vienuolyno vyresnybei suteikiu visą galią ir teisę visa parėdyti, kaip reikalauja šitas paskutinis mano paliepimas. Tad einu prie dalyko.

Primo. Yra pas mane padėti kai kurie pinigai, nors maži, prie kurių kortelės yra pridėtos su nurodymu, kam tie pinigai priklauso : tie tai depozitai yra mažoje skrynelėje. Kad tie pinigai būtų atiduoti tiems, kam jie priklauso, širdingiausiai prašau.

Secundo. Iš mano pinigų atsargos tokį darau padalinimą : Martynui Pabrėžai, tikram mano broliui muštų talerių dvylika su paminėjimu pareigos po nuodėme, kad seniau jam nuo manęs paskolintas muštų talerių šimtas gyvenimo pirkimui, o vėliau tas talerių muštinių šimtas dovanotas jo dukterims, nebūtų pamirštas padalyti jo dukterims po lygią dalį kiekvienai ir testamente savo joms užrašyti, jei anksčiau negalės patsai išpildyti. Seseriai Barborai Knieževičienei sidabro rublių dešimtį. — Tikrai Seseriai Kortrynai Pabrėžaitėi rublių sidabro dešimtį. Sese-rėnui Jurgiui Perkauskui sidabro rublių dešimtį Onai Piekėvičiūtei sidab-ro rublių dešimtį. — Paskolinti pinigai, jei bus galima atimti, palie-kami Kretingos vienuolynui šv. Mišių ir Egzekvijų atlaikymui. Pasko-lintų pinigų vekseliai yra popierių pakelyje dvasiško turinio knygų spintoje.

Tertio. Iš rūbų ... Meškenas tikram broliui Mykolui Pabrėžai. — Vil-kenas tikram broliui Martynui Pabrėžai. — Lapenas tikrai seseriai Ko-trynai Pabrėžaitėi. — Šliafroka su baltais jėro (tur būt ėriuko. M. d.) kailiais tikrai seseriai Barborai Knieževičienei. — Juoda palaidinį su jėro kailiais tartum šernais ir sutaną seserėnui Jurgiui Perkankui. — Gelum-binį ploščių Onai Ketleraitėi, mano krikšto dukteriai. — Šliafroka vatinį Julijonai Pabrėžienei, Martyno žmonai. — Grypso vasarinį Šliaf-rokėlį Salevičiūtei krikšto dukteriai, Sorvaišų kaime, Plungės parapijoje. Ūdrinę kepurę su apvaliu viršum Jurgiui Pabrėžai, Mykolo sūnui. — Antrą kailių panašią į ūdrėną su koziriu kepurę Peliksui Pabrėžai, Mykolo sūnui. Kitus rūbus palieku mano brolių patvarkymui : gali išdalyti var-gšams arba tarp neturtingesnės giminės, išskyrus užsieninės gelumbės abitą, kurį atiduoti kepuraitėms dėl kunigų ir mūsų krolių, šiame vie-nuolynė gyvenančių. O ūdrinę kepurę ausuotą atiduoti Tomui Baužins-kiui, mano dėdei.

Antidote (kaldra) su tafta ir Olandijos drobės paklodė tetarnauja tikro mano brolio Mykolo Pabrėžos vyriausiai dukteriai, o antra su kartunu antklotė Barborai Simutavičienei, mano seserėčiai. — Pūkiniai patalai su trimis pūkų pagalvėmis ir joms Olandijos drobės antvalkalais turi būti atiduoti tikrai mano seseriai Kortrynai Pabrėžaitėi. — Patalai su trimis pagalvėmis plėšytų plunksnų ir antvalkalais jiems kartu su papras-tos drobės paklode turės priklausyti Onai Piekėvičiūtei, mano seserėčiai.

Quarto. Atskyrus po vienus drobinus marškinius visiems Kretin-gos vienuolyno vienuoliams, taip Kunigams, taip broliams, likusią bal-

tinių dalį palieku po lygiai keturioms ypatoms, būtent : seserėnui Jurgiui Perkanskui, tikroms seserims Barborai ir Kotrynai, kartu savo seserėčiai našlaitei Onai Piekevičiūtei. Skaras ir skepetaites sesuo Kotryna padalys tarp artimesnės ir tolimesnės giminės vaikų ir tarp neturtingų davatku.

Quinto. Yra dvi pagalvės skrynioje be užvalkalų, kurios priklauso Jurgiui Perkanskui ; jas gražinti savininkui.

Sexto. Spintą pirmame mano kambaryje palieku seseriai Barborai Kniaževičienei. — Spintą gi vaistinę vienuolynui, o knygoms spintą palieku savo broliui Martynui Pabrėžai. — Stalą pirmame kambaryje, vadintą literatūros stalu, palieku broliui Mykolui Pabrėžai. Mažą stalėlį ir kėdes paims tikros mano seserys. — Kėdė gi didelė, jei tinkama būtų, Kretingos zakristijai tetarnauja. Esančias pas mane tris skrynias reikės atiduoti iš mūsų giminės neturtingoms mergaitėms. Žibintuvais pasidalins mano tikros seserys. — Sieninį laikrodį atiduoti bažnyčiai, kurioje nebuvo laikrodžio, pavyzdžiui Darbėnų. — Mažą laikrodėlį *Tepotier*, penkiolika rublių vertą, tas paims, kuris tiekgi rublių sumokės už jį, o tie pinigai bus atiduoti šventoms Mišioms už mano vėlę, kitaip tetarnauja kokiam kunigui, kuris pasižadės nurodyta intencija tiek giedotų šventų Mišių. — Porcelianines lėkštes ir dvi poras puodelių paims sau Barbora Kniaževičienė. Molines gi lėkštes ir tuščius puodukus geradarių paliktus, gražinti jų savininkams, kada jie atsilies, kitaip atiduoti Špitolei.

Septimo. Kas link knygų. Kretingos vienuolyno bibliotekai palieku :

1. Visą veikalą *Commentarius Calmeti*. 2. Visą veikalą iš dešimties tomų *Dykcyonarza Medycno Chirurgicznego* santrauką : tas veikalas, kaip turįs kai kuriuos dalykus pavoje, būtina turi priklausyti paminėtai bibliotekai. 3. Botanikos veikalus su visais rankraščiais iš botanikos ir medicinos ir mano surinktą herbarijų.

Jurgiui Perkanskiui, jei bus dvasiškiu atiduoti šiuos veikalus : 1. *Biblia Polsko-Lacinska Wuiki*, 2. *Concordantia Bibliorum*, 3. *Institutiones catholicae*, Pouget, 4. *Nauki powcszechne w sposob catechizmowy — w pięciu tomikach*, 5. *Nauki*, X. Wicberta, 6. *Katechizm moralny*, Palba, 7. Du veikalus — kun. Segneri *Sermones Quadragesimales* ir *Homo Christianus in sua lege instructus*. Taipgi *Helwienki* keturiuose tomeliuose, pagaliau jo paties knygą *Institutiones Theologicae*, Colletti in 4° keturiuose tomuose. — Galima pridėti *Dogmatinė* ir *Moralinė Teologija*, Polho, keturiuose tomuose išrašą. Jeigu jis nebūtų kunigu, tad atiduoti jam jo nuosavą *Teologiją Koletto*, o likusias knygas su mano knygomis paskirtų pardavimui, su sąlyga, kad, jei tiek nemokės, kiek jos man kainuoja, būtų paliktos Kretingos vienuolyno bibliotekoje. Surinkti iš pardavimo pinigai turi būti taip suvartoti : dvi dalys eis egzėkvijoms ir šventoms Mišioms o trečioji dalis turi būti išdalys vargšams ir davatkom.

Octavo. Kitus menkniekius iš mano turto palieku patvarkymui mano broliams Martynui ir Mykolui.

Nono. Paskolinimai be jokio vekselio, kaip tai pas Oną Kazlauskienę, esančią Budriuose, yra sidabro rubliai penki ; pas Nikodemą Kazlauskį Drungiliuose, Kartenos perapijoje, vienas kviečių pūras jo tėvui paskolintas. Iš tų vietų teatsiima sau paskolą sesuo Barbora Kniazevičienė.

Decimo. Primenu taip jau mano giminei, prigulinčiai prie šio testamentu, kad visas mano turtelis yra surinktas iš išmaldos ir gerarių malonės. Todėl imantys išvardytus palikimus, kad neįsipainiotų į Dievo bausmes godiems tokių palikimų, ir patys dažnai tepasimeldžia taip už mane, taip ir už mano geradarius, o kartu teduoda gausėsnes išmaldas.

Undecimo. Perspėti taipgi turiu, kad kai kurie dalykai mano vaistinėlėje yra nuodingi, tad po mano mirties atsargiai su jais apsieiti ir ne bikam leisti mėginti, bet tam tiktai, kuris tuose dalykuose nusimano.

Atlikus per tai savo užmanymą, parašius, kiek žmoniškai imanoma, patogiausiai paskutinį savo parėdymą, nieko man nebelieka atsisudievuoti su gyvenančiais kartu kunigais, Broliais, giminaičiais, šeimininkais, o ypač mylimais broliais ir seserimis, prie to su maloniais ir meiliais prieteliais ir paskutinę *valią* atiduoti. Pagaliau, kaipo išeinąs iš šio į amžinybę, kaipo pasitraukęs ant visados iš jūsų akyvaizdos, prašau jus visus, su kuriais atsisudievojau, kad nežiūrint rišančio jus su manimi ryšio, jūs teiksitės atminti mane pas Dievą tiek, kiek sau pageidautumėte, kada pasišalinsite iš pasaulio, kad krikščioniškai apie jus atliktų.

Baigdamas tokį paskutinį mano Testamento parėdymą, o pasitikėdamas Išganytojo kančios ir Kraujo nuopelnams, atiduodamas mirties valandą savo vėlę, šiandien nužemintai prašau ir medžiu — *In te Domine, speravi, non confundar in aeternum* (Psl. XXX, 2). — Tavyje, Viešpatie, aš turėjau vilties, tenebūsiu sugėdintas per amžius.

Pasitikėjimo, galios ir tvirtumo dėlei, užprašęs P. P. Antspaudininkų pasirašyti jame, savo ranka patvirtinu.

Duota Kretingoje gruodžio mėnesio dvidešimt pirmą dieną, tūkstantis astuoni šimtai dvidešimts šeštų metų.

Kunigas Ambraziejus Pabrėža
Tercijorius ⁸

17

PASKUTINIS TESTAMENTAS 1838 m.

Testamentui, 1826 m. gruodžio 21 d. mano sudarytam, šiandieną dėl daugelio didelių atmainų tapus nebeįsildomam, štai kiti punktai paskutinės mano valios 1838 m. sausio 10 d. surašomi tos pat galios, tebūnie tad jis formalus testamentas.

⁸ Šį testamentą iš lenkų kalbos išvertė kun. P. RUŠKYS, *Kun. Jurgis ... Pabrėža*, Mašinraštis, 71-74 psl.

Mano kūną, ligi tik savo vėlę Dievui atiduosiu, noriu, kad vienuolių papratimu palaidotų Kretingos kapuose be iškilmų ir perdėjimų.

Savo turtus, nors jie labai menki, noriu šitaip suskirstyti.

Pirma. Pas mane yra šiokių tokių pinigų depositų (palaikymui paliktų), nors, tiesa, nedidelių ; prie jų yra pridėtos kortelės, liudijančios, kam jie priguli. Šitie pinigai yra skrynioje pirmosios stancijos (celės), o jos raktas mažame kelionės kuparėlyje. Tos kad teisingai, kam priguli, atiduotumėte, širdingiausiai įprašau.

Antra. Jo Mylista Simanas Daukantas, patarėjas, tankiai su manim, ištikimu savo prieteliu ir kaimynu giminės reikalais koresponduodamas, atsiųsdavo į mano rankas pinigų, kad išmokėčiau kam priguli jo įsakymu, o likusius palaikyčiau ateinantiems reikalams. Dėl to ponas Patarėjas prašė mane, kad surašyčiau rodyklę jo izdo, kurs pas mane esti, paėmimų ir išleidimų. Tai padariau ; rodyklė guli stalčiuje pirmame kambaryje iš priešakio. Jo pinigų izdas tenka suderintu su rodykle ir jei pasirodytų, kad būsiu apsirikęs, per atsitiktiną žioplumą kaltas palikęs jo izdai, tai prašau papildyti iš mano paties pinigų.

Trečia. Obligus, ar tikriau, tik pažymėjimus, jei duoti neturčių žmonių, užmiršti.

Ketvirta. Rūbus : meškenas Mončių Jurgiui Pabrėžai ; vilkenas Stanislovui Pabrėžai. Peliksui Pabrėžai, kad nepaliekui kalinių, dovanojų 20 rublių, kurių jis yra davęs obligėlių. Gelumbinį apsiaustą Mončių Rozalijai Pabrėžaitėi. Vasarišką kapotą tamsiai rausvos gelumbės Emilijai Pabrėžaitėi Mykolo dukteriai. Monių poniai Mykolienei Pabrėžienei dovanojų skolos 13 olendrų muštinių dolerių. Vatinių naktinį (šliafroka) Julijonai Pabrėžienei, Martyno žmonai. Kotrinai Pabrėžaitėi tikrajai seseriai, visus skalbinius : marškinius, rankšluosčius, staltieses ir skepetas namie austos drobės, taip didžiasias, taip ir mažasias ; taip pat visas skepetas ir skepetaites pirkines ; jas, jei pačiai nebus reikalingos, lai išdalija giminėms ir beturčiams. Drobės gi nesudėtasias visokiais galais tepasiimie sesuo Kotrina į save (jos didžiajame kupare, o jo raktas kelionės kuparėlyje) ir suskirsto trimis dalimis ; vieną dalį teatiduodie Večių Barborai Pabrėžaitėi, antrą ir trečią dalį Mončių Rozalijai ir Emilijai Pabrėžaitėms. Senuosius daiktus, gelumbinius ir šiaip jau, kurie yra mano paties, o ne vienuolyno, atiduoti dviem Martyno Pabrėžos sūnum. Kuparą atiduokite Emilijai Pabrėžaitėi. Mažąją skrynelę ir mažą žibintuvėlį Stanislovui Pabrėžai, o labai didelę skrynį atiduoti Večių Barborai Pabrėžaitėi. Aptiekos šėpa, jei kam dera, paliks vienuolyne, taip pat ir antrą knygų šėpą ; o trečią atiduoti Jakštaičių Onai Birontienei. Literatūriškasis (rašomasis) stalelis su staliukais tetarnauja Peliksui Pabrėžai, o mažąjį malevotąjį stalelį tepasiima Julijona Pabrėžienė. Viena visą patalą, kaip va : pūkinę, tris priegalvius su ančvilkalais iš olandiškos drobės, taip pat kitojinę atklodę olandišku apsiuvimu ir paklode tokios pat drobės reikia atiduoti Rozalijai Pabrėžaitėi ; antrą gi paprastą patalą, būtent, rankinę atklodę, pūkinę ir tris prie-

galvius iš plėšytų plunksnų, su ančvalkalais ir drobulėmis, antklodėmis su kilimėliais apsiūti : vieną į lovą įkloti, antrą patalui aptiesti, atiduoti Mončių Emilijai Pabrėžaitėi.

Penkta. Visokias stiklines bonkeles, butelius, buteliukus suskirstyti penkiomis dalimis, kiek galima, lygiomis ; vieną dalį atiduoti Paluknio Julijonai Grigalauskienei, antrą Plaušinių Barborai Simutienei, trečią Večių Julijonai Pabrėžienei, ketvirtą Mončių Mykolienei Pabrėžienei, penktą Jakštaičių Onai Birontienei.

Šešta. Sieninį laikrodį atiduoti Darbėnų bažnyčiai, kurią ketina statyti. Kišeninį laikrodį *repetier*, kad man atsiėjo 15 rublių, paims tas, kuris patsai arba per kitus atlaikys už mano vėlę 15 Mišių. Antrąjį gi kišeninį laikrodėlį dviejų rublių vertės atiduoti Juozapui Birontui, kuris pas mane esti vaikelio. Didįjį veidrodį vyresniajai Plaušinių Simučio dukteriai. Didįjį gi misinginį liktorių, prie jo reikia pridėti vienerios replės, Večių Pabrėžienei ; o mažąjį liktorėlį Martyno Pabrėžos sūnui, o antrą su replėmis antram tos pačios Pabrėžienės sūnui. Misinginį kryželį, rublio vertą, atiduoti Barborai Petkevičienei, našlei, o rožančių, relikvijas ir dvejetą gamtos reginių su paukščiais Večių ponam Jokūbui ir Mykolui Venckauskiams; o žiemiškoji sena bobrinė ausinė kepurė tetarnauja senam ponui Jokūbui Venckauskiui.

Septinta. Mano biblioteka netaksuotina, bet visa turi atitekti ne kam kitam, kaip tik Kretingos konvento bibliotekai ir turi būti įregistruota minėtojo vienuolyno bibliotekos kataloge. Išskiriami tačiau mokinių vadovėliai : 1. Dviejų tomų kun. Čerskio žodynas — Juozapui Birontui ; 2. Knapiusą — Martyno sūnams ; 3. Lenkiškai — lotyniškai — prancūziškai žodynas Plaušinių Juozapui Simaičiui ; 4. Sinonima polsko-lacinsko-žmudzka — Martyno Pabrėžos sūnams. Tą patį reikia pasakyti ir apie kitas randamas mokyklų knygas : jas reikia padalyti patiems mokiniams.

Aštunta. Mano pinigų atsargą, kur yra skrynioje pirmame kambaryje ir pas poną Steponą Zaševičių pasindikį, surinkti į vieną vietą ; iš jų atskirti 10 sidabrinių rublių neturtingoms davatkoms ir našlėms : iš tų du rub. Barborai Jabloskienei, Lenkimų parapijos elgetai, juos nusiųsti per mano seserį Kotryną Pabrėžaitę ; du rubliu Mikalauskienei, Kretingos našlei, likusiai su vaikais didžiausiame neturte ; pagaliau po vieną rublį šioms : Magdalenai Žvinklevičaitei, Magdalenai Katkutei, senutei ir antrajai Katkutei, raišajai, kuri menkiausiai gyvena ; Galdikienei našlei pas Knistį; Šeputienei našlei pas Žvinklevičaitę ; šeštąjį rublį bet kam, bet būtų tikrai neturtingas. Likusius pinigus išiekvoti egzektivoms ir šv. Mišioms.

Devinta. *Žemaičių Botaniką*, pradėtą 1836 m ir privestą iki 14 klasės, ji esti didžiojoje tekoje (terboje su raiščiais ; taip pat visus rankraščius, taip aptaisytus, taip sąsiuviniuose, taip ir atskirais lapais, surinkus į krūvą, nuolankiausiai prašau laikyti bibliotekoje, vietoje atvangioje

nuo pagedimo, busimajam žinovui, pajėgiančiam užsiimti tuo darbu. Tą patį sakau ir apie Gerbarijų (Žolyną) džiovinų augmenų fliansų ; visa tai pavedu broliui Architektui Barkauskiui.

Dešimta. Du rankraščių pono Patarėjo Daukanto pas mane padėtu : vieną vardu : *Istoryje Żemaytyszka* (milžiniškas veikalas in folio) idaviau J. M. P. Vėžaičių Eduardui Valmeriui, paėmęs reversą ; jis yra stali-kėlyje pirmojoje stancijoje tarp popierių ; menėtajį veikalą iš jo atimti visą nesugadintą ir vienuolyno bibliotekoje su mano knygomis laikyti, iki atvažiuos P. Simanas Daukantas. Antras rankraštis in 4°, pasakoja apie graikų vadų dalykus, įduotas pasiskaityti Petru Izidoriaus sūnui Daukantui.

Vienuolikta. Išpėju taip pat, kurie nekurie dalykai aptiekoje nuo-dingi ; tad man mirus, atsargiai elkitės, kad nenusinuodytumėte, ir ne bet kam pavelykite mėginti, tik tam, kurs tai išmano.

Šiuos testamento punktus paskutinės mano valios patvirtindamas, savo ranka pasirašau. Rašytas 1838 m. vasario 23 d., nors pradėtas sau-sio 10 d.

Kun. Ambraziejus Pabrėža

Šv. Tėvo Pranciškaus susirinkimo tretininkas

N. B. Pinigų depozitą, laikytą pas J. M. P. Steponą Rauševičių, Kretingos vienuolyno pasindikį, atsiėmiau į save 1848 m. vasario 6 d⁹.

18

ATSISAKYMAS KAPELIONAUTI VYSKUPIJOS VALDYTOJUI VYSKUPUI NOMINATUI GINTILAI

Illystrissime, Reverendissime Domine, Patrone ac Benefactor Col-lendissime !

Patyręs iš Šviesiausiojo mano Pono laiško į J. A. mūsų Gvardi-joną apie Jo malonę, palankumą ir gerybę man, nevertam savo tarnui, taip apsidžiaugiau, jog man pasirodė, kad ir savo draugų tuo vienu įgi-jau pagarbos ; už tai aukščiausiu ir gyviausiu širdies pakilimu nuolan-kiai dėkoju.

Tačiau paklausti Šviesiausiojo įsakymo persidanginti į Alsėdžius, nesutruumpindamas savo amžiaus niekaip negaliu dėl šių priežasčių :

1. Dabartinis metas, kurs kas valanda mainos ; be to, jau artėja šalčiai, gruodas, šlapdrabos, darganos ir sniegai, kurie vos beleidžia man iš celės nueiti į bažnyčią ir į refektorių ir tai storai gerai apsivilkus dėl kentėjimų ir skausmų, kurie mano kūne išikerėjo, kaip va : dėl kosulio, troškumo krūtinėje, reumatizmo visose kimo dalyse, hemoroidų, fluksijų.

⁹ Šį testamentą išvertė ir išspausdino TUMAS-VAIŽGANTAS, *Žinyčia*, (1900), 2, nr. 66-69 psl., ir *Raštai*, 11 t., 61-66 psl.

galvoje sprande, gerklėje, apie ausis ; jais nebegaliu nusikratyti. Norėdamas nors kiek pasilengvinti turi bepradėti tai tokių, tai šiokių vaistų ragauti, kurių preparatus galiu rasti savo naminių vaistų magazine, o tokią atsargą gydyklų sunku su savim pasiimti.

2. Pati gyvenimo tvarka, vienuolių susirinkime per 28 metus igyta, ypač valgyje, gėrime, kambaryje, krosnyje net ir toje lovoje ; be to, taisyklingas laiko laikymasis, pasistiprinant, atsilsint, keliant, šv. Mišias laikant, pusryčiaujant — didelės yra reikšmės mano amžiui pailginti. Patyriau, kad ligi tik bent kelioms dienoms atsitolinau iš vienuolyno, tuoj gavau pilvo netvarkos ir pagrižęs gaunu gydytis. Tad ir dabar atsitolindamas iš vienuolyno į Alsėdžius ir tai tokiam ilgam laikui, tikrai prisiartinčiau mirtį arba kurią didelę ligą. Ko bevertas mano pagalėjimas, kad iš apatinio koridoriaus laiptais palypėjęs į viršutinį, jau nebegaliu atsigauti, uždustu, nors jėgų dar turiu ? Tiek jau tas ponaitis betinka visam kam.

3. Sėstis į stalą su kitais stiprintis, nebeturint nė vieno danties, tik juoką žiūrintiems daryti — toks juokingas judėjimas žandų nebetinkamų valgomui kramtyti ir įkyrėti kitiems, valgant atsileidžius. Man pačiam nepadoru, kad nebegaliu suskubti su kitais, dėl to dažnai turiu tenkintis ta viena sriubele, rasalėliu su duona, kad nepakyrėčiau visam susirinkimui.

4. Ypatingas mano paprotys laikytis skyrium nuo kitų daro mane nebesugebantį keltis kur kitur gyventų, nes tai padaręs, gaučiau bepaliaubos nuobodžiauti, ar netekęs malonaus laiko bent kiek užsimti literatūra, antlankant mane žmonėms, kuriuos aš tik pakenčiu, o ne mėgiu.

5. Dvasišku sekretorium būti taip pat jokių būdu negaliu, nebeturėdamas gerų akių ir nemokėdamas tas pareigas eiti. Mano akys jau taip pasilpusios, jog tik prie žvakės ir tai už umbrakulio abažiūro, ir tai nelabai ilgai ir vargiai begaliu skaityti arba rašyti. Mano akys joms pagerinti reikalingos visokių rūšių vaistų. Beje, koks tai būtų sekretorius, turi rašyti visokias dispensas, indultus, patarimus niekados to nebandęs ? Todėl *indispensabiliter sum irregularis ad hoc onus portandum* ir savo nesugebėjimu tik užgaučiau šviesiausį, o neįtikčiau. Tamstai būtų liūdna, o pats graužčiaus be saiko.

Mano sveikatos būklė ir nesugebėjimas tebūna aiški ir tikra priežastis, kodėl negaliu paklausti Jūsų valios, dabar man įsakant. Numanau malonią man Galingiausiojo Pono širdį ; su Juo bevelyčiau ikgalui savo dienų prabūti, netikėtai tris mėnesius. « Norėtų dūšia dangaus, bet griekai neleidžia » (Šita patarlė žemaitiškai pridėta).

Jau nebelieka nieko, kaip tik Jo kojas jautria meile apkabinti ir šventiems Jo atsidusėjimams pasivesti. Palieku visados aukštai gerbdamas.

Šviesiai galingojo Pono ir Geradario žemiausis tarnas Ambraziejus Pabrėža Tėvų Pranciškonų š. Susirinkimo Tretinkas. Kretinga, 1844 m. spalio 15 d.¹⁰.

¹⁰ Šį laišką išvertė ir išspausdino TUMAS-VAIZGANTAS, *Raštai*, 11 t., 69-71 psl .

PABRĖŽOS LAIŠKAI KUN. MOTIEJUI VALANČIUI

Dauggalingasis Tėveli ir Ypatingasis mano Geradari !

Nepatikėsi, kaip apsidžiaugiau akuratumu, atvirumu ir geradaryste Dauggalio J. M. Pono, kai atsiuntėt nesužalotą mano rankraštį, nurodėte kuriuos-ne-kurius šito rašto pataisytinus iškrypimus ir pats apsiėmėt patobulinti mano veikalėlių. Minėtąjį veikalėlių perrašyti ir nemaniau ir negaliu, nes esu savo vienuolyno vyresnybei apsiėmęs žemaitiškai parašyti *Rekolekcijas* po tris kart tridienius, kurias ketina kasmetai ruošti parapijonims Kretingos bažnyčioje ; tas vargas man įkyresnis neg buvo *Mokslos rodąs*. Be to, jei Dievas prailgins mano gyvenimą, mano sprandą laukia pradėtas Priedas prie Botanikos ir to darbo aš nemanau liautis. Man itin malonu, kad ypatingasis mano geradaris apsiima pataisyti mano veikalėlių; todėl šios progos pasigavęs gražinu jį Tamstai. Tačiau labai norėčiau, jei tai būtų galima, kad pasidarius pataisyto teksto nuorašą pats originalas būtų man sugražintas. Aš to veikalėlio spausdinti neduosiu, nes tam aš vargu bau ištesėčiau. O Dauggalingajam mano Ponui, tokiam laipsnyje esančiam, viskas nesulyginamai lengviau atsieina. Todėl jei mano darbas rodytųsi padauginsias Dievo garbės ir būsiąs naudingas vėlėms ganyti, būkite malonus ir tą darbą apsiimkite, o Visagalis Viešpats už tai Jums dosniai teiks atlyginti.

Veikalo antrašas, mano išmanymu, būtų teisingiausias, jei reikėtų, kieno tas veikalas parašytas ir kieno prasikreipimai pataisyti.

Su istorijėlėmis, kurių yra veikale, taip pasiėgti, kaip sveikas protas diktuos. Tačiau be jų veikalas nustotų daugelio papuošu. Juk bet kas žino, *quod omnis historia non est articulus fidei, sed tantum pie creditur* (jog betkuri istorija yra ne tikėjimo dalykas, tik dievobaimingai tikimas). Kas norėtų laikyti pasaka, tegu sau : gali ir visa, nors tikriausia, laikyti pasaka ir išmisu.

Skyriai gi ir skyreliai veikale yra kuo reikalingiausi. Koks gi būtų veikalo suskirstymo tobulumas, jei artikulai ir artikulų skiltys ir skilčių punktai ir punktų paragrafai vienais §§ tebtų pažymėti ? Kadangi iki šiol žemaitiškų sąvokų tam dalykui neturime, būtinai turi kas išgirsti ir naujus vardus minavojamoms lotyniškoms sąvokoms duoti, o ta nomenklatūra ir paskesniems Žemaičių rašytojams bus didelis patogumas. Tiesa, mano duodamieji vardai rodos juokingai skamba. Bet Dauggalingasis J. M. Geradaris, aprūpintas nesulyginamai didesne perregėjimo galimybe, neg aš, be to turįs aplink save būrį žemaičių kunigų, kurie gimtame dialekte, manau, turi būti žymiai išsitobulinę, todėl būkite malonus rimtai save prispausti ir pridėlioti naujų tinkamesnių žodžių pažymėti reikšmei *alicujus operis partem, sectionem, caput, articulum, punctum et paragraphum*, nes be to bet kuris veikalas būtų nei šis, nei tas. Aš tai sakau, nebūtinai užsispyręs savaip padaryti, bet būtų patogiau paskesniems žemaičių dialekto autoriams. Kitaip šitas dialektas niekuomet prideramai nepatobulės, ko visi senai jau norime.

Malonė, Dauggalingasis ir Ypatingasis mano Geradari, atleisti man, kad šnekučiuoju ką man protas, jau po truputį senstas, diktuoja. Ar jo paklausysi, ar ne, man vis tiek pat.

Jau man nieko nebelieka, kaip tik nuolankiai pakartoti savo prašymus, kad priimtumėte tą mano veikalėlį į savo globą ir sargybą ir kad jis pasirodytų naudingas tikintiesiems žmonėms, kad išspausdintumėte, o man, jei pagyvensiu, jei ne du tai nors vieną spausdintą egzempliorių suteiktumėte. Kas už tai prigulės, būtinai sugrąžinsiu ¹¹.

Jautriausiai bučiuodamas Jūsų rankeles ir drauge atsiduodamas Jūsų maldoms, pasilieku visados su tikra pagarba.

Dauggalingojo J. M. Geradarijo Žemiausias tarnas kun. Ambraziejus Pabrėža.

T. Pranciškaus S. S. Tretininkas

1845 m. spalio 3 d.

Dauggalingasis J. M. Ypatingasis Geradari!

Taip labai pasivėlavau prideramai padėkoti Dauggalingajam savo geradariui už atsiūtą sausio 15 d. dovaną mano vardu: « Punktay sakiniu », dėl to, kad neradau progos į Varnius. « Punktu » mintis rinktinė, bet lietuviška rašyba ir tai dar senovinė, vietomis sunki suprasti, daro žymaus keblumo skaitytojui. Vis dėlto labai pasidžiaugiau, radęs tame veikle kuriuos ne kuriuos reiškinius tuos pačius, kuriuos aš vartoju savo raštuose, kaip destys (przyczyna), priežastys (okazva), ir t. t.

Kunigo Daukšos Postyllos Kretingoje neturime, o Telšių vienuolyno bibliotekoje tikrai turi būti, nes D. J. M. Simanas Daukantas turėjo tą veikalą iš minėtojo konvento pasiskolinęs ir atgal tam pačiam konventui sugrąžino per mano rankas. Didumas to veikalo in folio sulig mišiolu vokiškai-krokuviškos spaudos.

Labai norėčiau gauti (Žinoma už pinigus ne dovanomis kaip anie) vieną egzempliorių *Ūkiškojo kalendoriaus*. Jeigu tai būtų galima, nuolankiai meldžiu Dauggalingąjį savo Geradari padaryti man tą malonę su pažymėjimu veikalėlio prekės, o jau mano bus pareiga, tikros progos pasigavus, nusiųsti, kas už jį priguli.

Mano senatvė, kurią kai kurie mano Geradariai pradeda gerbtiniausia vadinti, išlengvo pradeda artintis prie ribos persikėlimo iš šio pasaulio : kol tai įvyks labai nuolankiai ir stipriai atsiduodu šventoms Jūsų maldoms.

Pasilikdamas su didžiausia pagarba.

Dauggalingojo J. M. Pono Geradarijo

Žemiausias tarnas kun. Ambraziejus Pabrėža,

Tretininkas Emeritas

Iš Kretingos, 1846 m. geguž. 3 ^{11 12}.

¹¹ Išspausdino tik ištraukas ir tas 1849 m. jau Pabrėžai mirus. J. T..

¹² Laiškus išvertė ir išleido J. TUMAS-VAIŽGANTAS, *Žinyčia* (1900), 73-75 psl., ir *Raštai*, 11 t.. 72-75 psl.

20

PRANEŠIMAS APIE KUN. PABRĖŽOS MIRTĮ

Originalas lotynų kalba

Jonas Krizostomas Gintila, nesant vyskupo, Kapitulos Vikaras, valdus Žemaičių Vyskupijų pasaulinei Dvasiškijai pasveikinimą Viešpatyje!

A. a. Ambraziejus Pabrėža, pirma pasaulinis kunigas, daugelį metų tarnavo Dievo Bažnyčiai, paskui Kretingos vienuolyne šv. Pranciškaus Trečiojo Ordino jupa pasivilkęs buvo kitiems visokių dorybių paveikslas. Taip pasaulyje, taip ir vienuolyne bebūdamas, be paliaubos Dievo žodį apsakinėdavo, vaikus katekizmo mokydavo, išpažinčių klausydavo, ligonis šv. Sakramentais aprūpindavo, o liekamąjį nuo darbų laiką melsdavos, skaitydavo ir rašydavo. Pagaliau senatvės ir darbų privargintas pereito spalio m. 30 d. šv. Sakramentais aprūpintas garbingą savo gyvenimą pabaigė, sukakęs 80 m. su viršum. Paliko daugybę rankraščių žemaičių kalba kaip dvasiško taip ir pasaulietiško turinio. Mūsų vyskupijos ištatymais už jo vėlė kiekvienas kunigas teatlaiko po trejas Mišias, o kiekvienas klierikas tepaskaito po trejas egzekvijas, nes a. a. nabašninkas įsakytų pamaldų už mirusius pasauliečius kunigus niekuomet neapleisdavo.

Rašyta Alsėdžiuose, lapkričio 19 d. 1849 m.

Jonas Gintila
Kapitulos Vikaras¹³.

21

J. A. PABRĖŽOS LAIŠKAI KUN. J. K. GINTILAI¹⁴

Kun. Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos žemiau spausdinamieji 4 laišakai kun. J. K. Gintilai rasti Kauno Metropolijos kun. seminarijos bibliotekoje. Čia jie pateko iš Kauno kapitulos bibliotekos, kuri savo didžiąja dalimi sudaryta iš J. K. Gintilos (1788 XI 24 — 1857 VII 25) jai paliktų knygų*.

K. Sendzikus

¹³ Laišką išvertė ir išspausdino TUMAS-VAIŽGANTAS, *Žinyčia*, (1900), 2 nr., 73 psl., ir Raštai, 11 t., 71 psl. ir sek.

¹⁴ Perspausdinta iš *Mūsų Senovės*, II t., 1938 m., 3 nr., 389-498 psl., o 2 ir 3 laišakai iš, II t. 1939 m., 4 nr., 660-663 psl.

* Kun. Jonas Krizostomas Gintila 1828-1844 gyveno Petrapilyje, kur jis buvo vad. katalikų dvasinės kolegijos nariu. 1844-1850, pavyskupiui Simanui Giedračiui mirus, buvo Žemaičių vyskupijos administratorium. Pabrėžos laišką Gintilai iš 1844 X 15 išsp. J. Tumas (Raštai, XI, p. 69-71). Red.

I.

Jaśnie Wielmożny Mości Dobrodzieju !

Ile razy na Adres przez Jaśnie Wielmożnego Pana mojego w Rubrycellim zostawiony napadam, tyle razy groźnego bodca wyrzucającego mi na oczy niedbalstwo me istotne w pisywaniu Listów do swego nayoobliwszego Dobrodzieja muszę doznawać : aby więc pozbyć się tak nielitosciwego domownika ; biorę się do pióra nie zważając na wewnętrzne przekonanie o niezdolności mojej ; Dobroć albowiem i Laskowość Jego sentymentów wszelką stylu chrapowatość moją w skrytościach swej Duszy łatwo ukryć, a klientowi swojemu przebaczyć raczy.

Nie mam żadnego Interessu głównego fatygowania Go mojem pismem : oprócz doniesienia iż Darowizna pod Tytułem *Stephani Blancardi Lexicon Medicum* od Kiego dla mnie postąpiona, niezmiernie mi pożyteczna. Tam bowiem nietylko rozmaitych wyrazów medycznych dostateczne opisanie : lecz i wyrazy anatomiczne (,) fizyologiczne, patologiczne. dhirurgiczne, chemiczne (.) farmaceutyczne ze swojemi explikacyami : w końcu, co mi nąybardziej gustuje, wyrazy roślin aptekarskich tak dawniej używanych lubo dopiero zaniedbanych jako i teraz w officynach lekarskich utrzymywanych, z dokładnym opisem samychże roślin, ich skutków, oraz nazwań każdej rośliny po niemiecku (,) francusku, angielsku etc. z wyłożeniem analyseos łacińskich imion z jakiego powodu imię to Lexikonu nadane : co wszystko bardzo wielką czyni dla mnie przysługę w nadawaniu przezwiań żmudźkich roślinom w porządku systematyczno-botanicznym. — Dar pomieniony ile razy biorę w ręce, tyle razy niewypowiedzianie ku Dawcy onego wdzięcznością się napelniam, prosząc zarazem Naywyższego, by Go raczył obdarzyć tem wszystkim, co widzi dla Niego byż potrzebne.

Dałby to Bóg komu podobny instynkt do obdarzenia nas Dziełem któreky nauczało użytku innych roślin przydatnych farbierniom, malarsztwu, garbarstwu, gospodarstwu, różnym innym rzemiosłom, z wyszczególnieniem sposobów przygotowania ich do użytku : a chociaż to w Dziełach X. Kulluka po części się znajduje, nowe wszakże odkrycia muszą zapewne coś nowego, tak co do sporządzenia, jak równie co do wykonania praktycznie każdego preparatu w swoim celu, zawierać. Niepotrzebne w prawdzie to Dzieło hic et nunc do Botaniki żmudźkiej : ponieważ niepodobno wszystko to ogarnąć : przewiduję jednak, iż po wyisciu pomienioney Botaniki znajdyje się Ochotników w dyalekcie naszym chcących wydawać osobne dzieła zawierające już same rośliny służące do poratowania zdrowia ludzkiego, już rośliny przydatne różnym przemysłom krajowym : nie od rzeczy więc byłoby wzmiankę przynajmniej uczynić w Botance o takowych roślinach : a że roślin nawet krajowych tyle na nowo odkrytych, o których użytku w Dziełach dawniejszych

na próżno szukać : dla tego i powód żądania Dzieła udzielnego, którym by Botanika żmudzkiego jeszcze ciężey, a bardzo pożyteczne obarczyć można było : choćby w końcu to dzieło było w języku rossyjskim, niemieckim lub francuskim znajdując się albowiem w Konwencie naszym osoby posiadające mowy te.

Co do Botaniki żmudzkiej : już ona posiada wyrazy glossologii niczney w swem dyalekcie, a to daleko obfitszey liczbie niż słownik wyrazów botanicznych przez Alexandra Pławskiego w polskim, który jest w tem przedmiocie najpóźniejszy. Już ma osobną książkę czyli rejestr wyrazów botanicznych Żmudzko-Laciński. — Trzebaby w prawdzie to wszystko na czysto przepisać z ułączeniem explikacyi każdego wyrazu : lecz Pabrezowicz mający już tylko, trzy zęby w gębie, a z nich jeden niby xięcia udzielnego do niczego nieużytego, dwóch zaś innych tak pokornych, jak słupy w ostrokołe schylone prawie aż do ziemi : a do tego rozmaitych gumbów propaść, myśląc codziennie o śmierci już nad nosem wiszący ; wszystko na bok usuwa, a spieszy do ważniejszych przedmiotów botanicznych. Tak dopiero nadawa roślinom imiona systematyczno-botaniczne Żmudzko-Lacińsko-Niemieckie : przy każdej zaś roślinie. jeżeli która posiada, nie omija ułączyć imion triwialnych żmudzkich, żmudzko-pruskich, Łotewskich, i Rossyjskich. Wypadało by nieopuszczać Litewskich, lecz dotąd z nikąd niemógł ich dostać. — Denominacya takowa opatrzywszy cztery pierwsze klasy, jak się zaje, imionami nie od rzeczy, wkroczyła znacznie do klasy piątej. Nie opuszcza autor nawet tych roślin, których dotychczas w swym zielniku nie posiada, lecz znajduje one w Dziele J. P. Jozefa Jundzilla zawierające rośliny całego kraju Litewskiego, Wołynia, i Podola przez P. Bessera zacytowane. Powodem do nieopuszczenia żadney rośliny z pomienionego dzieła stała mu się tegoroczna wizyta w Szawelskim i Upickim, gdzie wynalazł niektóre takie rośliny, których w Jundzile nawet nie znajduje zapisanych, i musiał z determinacją udać się do ogólney botaniki Sprengela. Między wszystkimi rarytessami kolekty roślin wojażu znajduje się szczególny gatunek *Astrantiae* około Żagor, i jeżeli tylko nie pomylili się w terminacyi, nawet w samym że Sprengelu nie wyczytał gatunku podobnego znalezionej roślinie : przetoż nadał jej przezwanie *Astrantia Samogiiea*. — Jeżeli więc tak małe kawałki ziemi żmudzkiej przeyrzane pokazały swe osobliwości, czegoż nie spodziewać się przy ogólnym z Botaniką Żmudzi odwiedzeniu w każdej roku porze ? Słusznie więc, lubo dotąd przez siebie samego nie znalezione, wszelako w Dziele Jundzilla już opisane rośliny nie opuszcza, bo to następny Botaniom z wielkim byłoby nieukontentowaniem znalazzsy roślinę nie znaleść jej w żmudzkiej botanice, ale szukać w polskich lub łacińskich Autorach.

Po nazwaniu roślin, weźmie się autor żmudzki do pisania samey Botaniki. — Ta zapewne większa urośnie, niż opisanie roślin P. Jundzila : a to z przyczyny, że się dodają niektóre rośliny cudzoziemskie, lubo w niewielkiej liczbie, które opuszczone stały w Dziele Jundzilla : potem z przyłączenia triwialnych imion ; daley z namienienia skutków

roślin, w końcu dla pisowni żmudźkiej daleko więcej miejsca potrzezebujący od pisowni innych narodów, ile że ten żmudźki Półgłówek przyjął do swojej Pisowni podwójne samogłoski, a to dla pokazania w wyrazach żmudźkich prozody tego języka nie tylko dla códzoziemców niezbędnie potrzebnej, lecz i dla samych rodaków wielce pożytecznej zwłaszcza (w) wyrazach botanicznych mianowicie z kilka wyrazów złożonych. — Będzie to Czytelnikom z początku śmieszno i dziko wydawać się : ale po oswojeniu się najdoskonalszą od wszystkich kresek przez tegoczesnych żmudźkich pisarzy używanych, najdoskonalszą mówię, w podwójnych samogłoskach znajdą Prozodyą.

Nożęta Jego serdecznie uciskając, a Świętym Jego modlitwom polecając się, zostawam nazawsze z najwyższym Poważeniem Jaśnie Wielmożnego WMPana Dobrodzieja Najniższym sługą X. Pabrez Tercyar. S. S. O. Franciszka.

1834. Xbra 19. Z Kretyngi.

P. S. Quod huiusqui pisało się wys tay dreii, quia smutny daaktaa. — Sine Illustrissime. ? ben byszki co śmiesznego prikiknąć.

Bówa pri muusó hoc anno Nobilis Juvenis wadyynams Jomiilesta Pons Symóns Dawkąs : hic atsytoolindams a nobis ku S. Pieters Burg mnogo spopondit, ut primum hanc urbem adveniet, sieyczas pas mus paraszik. — Bet, si non laborat aliquo morbo, vel in via kas Jo ne nookawa, arba jec kokio in szwarckamera niezasiadl rekolekcyi ; o ? quam valde hreszny. Bo jau ketwyrts tam ira mensis, a On ani pisał o swoim pobyciu. Quid hic de hocce Juvene dumare ? O ? per multum mendax ? Kad butu galema apee Ji daszyznare, sprasiłbym Was Illum de crimino hoc pessimo admonere, et bene Jemu nakiware.

Pas mus u w pruskiej granicy co tydzień jest weselej a czasom kilka razy u w tydzień. Teep grazee strelając, jak u priezdi łayky pariedku zemaytiu. Nieszczęśliwy podorozny, który trafi na akt weselny, bo kap anam praded około uszu gwdzdać pulki, musi biedny albo wiernuć się do miasta, albo dobre koniom pripuścić bicz pod ogon, żeby kak szalony wybiegł i z placu wesela. To jest i szczerza prawda. Nu ? częstokroć wychodzi mu y to na wielką wesolość, gdy się pristawi u w tamozniech kilka fur roznegiech towariech : ale u w czasem i smutniech bywają zdarzeniech, jak napríklad, kiedy ubiło Nazaretela Antoniechiech Kaminskoy sinowca X. Nieboscyka u w Kaminskiego, albo jak podstrelono Pomocnika Prizmątskiegiech, co ledwie wyskrobał się od śmierci. Nu ? jeżeli to Rząd rossyiski i pruski temu złemu nie będzie zapobiedz, a co i z tego będzie ? Już woyt jeden pakinul ten świat dla kontrabandów. — A tu sledztwo po sledztwie. Oy ? Co te zydiech nie cierpią. O mums klostorióu gyrdat Phu ? Phu ? grażó naktymis ożmygti.

Illustrissime Domine ? Vos non poenitet żeście mómis paametiet, sed ego Jusu milestos dyyde gayłóws. — Ot gdybyście byli Korcianis. mes paraaszyis kooki arkóza Botanikos niedałbym pokoju, póki byście nieraczyli skorigować. A tiepier niezawo. Jak sobie vultis jeżeli dożyję powrotu JW Łaskawcy mojego : nieuydziecie tey uczynności dla mnie.

II.

Jaśnie Wielmożny Mości Nayosobliwszy Dobrodziej ?

Wedle żądania JWM Pana Dobrodzieja zyskawszy Dzieła następne : 1° *Biblia, tay esti Wissas Szwetas Rasztas* wytlómaczone prze D. L. J. Rhiesa Profesor der Theologiae. — 2° *Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches Woerter-Buch etc. von Christ. Gottlieb Mielcke.* — 3° *Anfangs-Gruende einer Littauischen Sprach-Lehre etc. von Christ. Gottlieb Mielcke,* przesyłam one do Niego pocztą, życząc z nich co do języka żmudźkiego naywięcey profitować. A że to się zapewne sprowadza końcem napisania jakiego Dzieła w naszym oyczystym Dyalekcie, z czego niezmiernie się raduję, razem też proszę i zaklinam nayusilniej w przedsięwziętym zamysle nie ostygać, pracą mozolną nie odrażać się, krytyki się nie obawiać, żadne albowiem Dzieło w naszym języku nie wyda się bez wielkich trudów. — Co do Pisowni żmudźkiej : naylepiey tak pisać, jak mówimy : a jeżeliby się to zdawało niedorzecznością ; lepiey trzymać się pisowni Litewskiej, (i: lubo do żywego jey nie lubię) niżeli prusko-żmudźkiej, która stosowana jest do pisowni niemieckiej, dla Niemców bardzo dogodney ale nie dla Żmudżinów, ile że w pisowni prusko-żmudźkiej brzmienie liter niektórych poodmieniane (i) litery jednej przeniesione na drugą, a tey na tamtą : tak w tey pisowni brzmienie *i* małego przeniesiono na *y* wielkie, a tego na *i* maleńkie, co dla każdego żmudżina rzeczka jest niesłychaną i bardzo niemłą ; litery *a*, *e*, powyrzucane : przytem znaki rozmaite literom ponadawane, jedne oznaczające iloczasy syllab, drugie skracanie wyrazu, *de quibus neque Patres nostri audierunt*, a gdy jeszcze przydamy znaki właściwego brzmienia naszego języka liter, przydzie się położyć miescami znaki nad znaki a to nad jedną literą, tak iż sami czytając swoje piśmo będziemy rozmyślać co który znak ma znaczyć. Cóż tu powiedzieć o czytelnikach naszego pisma ? Pewno jak *Amen* w pacierzu, iż taka Pisownia czytelników w naywyższy sposób nudzić będzie, a nawet odrażać od zajęcia się czytaniem, widząc się bydź przymuszonymi do medytowania nietylko nad każdym wyrazem, lecz nawet i nad literą każdą. Doszło rąk moich jedno Dziełko w manuskrypcie, i w pięknym przedmiocie napisane terazniejszą pisownią żmudźką literacką. Przyznam się JW. Laskawcy memu w szczerości, że ile razy czytam ono, tyle razy widzę je będące za bardzo niejasne, i wielce niezrozumiałe : a to jedynie z przyczyny Pisowni terazniejszej literacko-żmudźkiej, i wyrazów nowych od żmudżinów nigdy nieużywanych, albo bardzo przestarzałych i z używania iuż wyszłych : lepiey by nierównie byłło też samą rzecz wyrazami zwyczajnymi kreslić, albo z polskiego przyswojonemi wyrażać : aniżeli swoją myśl wyrazami całemu Narodowi nieznanomemi zaciemniać. Wszakże nie ja tylko jeden tey przykrości w pisowni wzmiankowanej doznawam : lecz i drudzy. Komu kolwiek bowiem wspomniane Dziełko w ręce dałem : każdy czytając z uśmiechem zapytował się, po jakiemu to pisano ? — Kilka wierszów Państwo Dobrodzieje ułaczyliście w listach swych po żmudźku, lubo dosyć zrozumiałe

było napisano, wszelako czytelnicy ich z tem się oświadczyli, czemuż znaczenia znaków razem nie ułączono ? Ztąd miarkować można o niedogodności nowej Pisowni Literacko-żmudźkiej. Cóż dopiero mówić o Czytelnikach niewiele co uczonych ? — Daymy to, iż w Greckim języku niektóre litery przeciwne mają brzmienie naszym literom w inszem przez nas od dawna przyjętem brzmieniu; cóż ztąd? wszakże u Greków nawet sam kształt Liter ani podobieństwa niema do naszych ? i dla tego mamy już nawet same kształty liter naszych odmieniać ? Niech sobie Grecy będą ze swojemi literami i ich brzmieniem Grekami : a Żmudżini Żmudżinami. W końcu co do nas Grecy należą ? Czemuż Niemcy wymawiają z przez c, — v. przez f ? etc. Zacóż oni nie stosują się zupełnie do brzmienia liter greckich. Toż mówić o wszystkich innych narodach. Resztę zostawuję obszerney Dyssertacyi recenzyney mającey pokazać, iż naylepiej trzymać się brzmienia każdej litery od niepamiętnych czasów przez naszych Przodków przyjętego, a pisać tak jak się wymawia w ięzyku rodowitem : bo żmudzin nigdy się nie zgodzi z litwinem co do mowy, ani z prusakiem albo łotyszem ; chcąc zaś uniknąć pospolitego okrzyku trzeba się wyrzec wszelkich nowomodnych tegoczesnych hieroglificznych znaków pisarskich, które lubo mogą bydź przyjęte, lecz nie tak raptownie ale za czasem i to nie wszystkie. — Niech to jednak nie odraża JW. Pana Dobrodzieja ofd przedsięwzięcia pisania Dzieła : piszcie tak, jak wasi przezacni Rodzice i Sąsiedzi mówią, a zobaczycie iż każdemu niezmiernie gustować będziecie. Będzie to z początku przytrudno kreskować litery è scisnione, ó scisnione, sz miętkko się wymawiające, toż cz, po g, k nie pisać i. jeśli po nich następuje samogłoska e. np. *gers*, nie *giers*, *kers* nie *kiers*, ponieważ g, k mające po sobie e, i, y, miętkkimi się stają. — *jł*, że u żmudżinów jest brzmienia niemieckiego *l*, przetoż dla zmiekczenia jego kiedy po nim w wymawianiu brzmi *i* małe, trzeba go dodawać, *Liepis* nie zaś *lepis*, — *Lepnos*, a nie *liepnós*. — *Denique usus vos plura docebit*.

Dzieła do mnie przesłane, lubo nieco w kropce po wierzchu niektóre nadtarte, ale z resztą zdrowe doszły : które, po odczytaniu przedmowy ich, sam na zapusty zawiozłem do Korcian i w ręce WJX. Administratora oddałem, uwiadomiwszy Go o dalszey tych dzieł przez JW. Pana Dobrodzieja Dyspozycyi : razem nie przepomniałem esekucyi do skutku przywiesdz za niepisywanie Listów do Petersburga. — Zatrzymałem u siebie Botanikę Willdenowa we czterech Tomach. — Dykcyonarz Holla, i Dziełko Bellarmina *De septem verbis a Christo in cruce prolatis*. — Willdenów przez Linka w inszy układ systematyczny przeformowany, lubo bardzo skrócony (: bom go czytał daleko obszerniejszego). Z tym wszystkim, iż, mianowicie w kryptogamii, jaśniej się od Sprengela tłómaczy, z tego powodu bardzo go ulubiłem : rozumiem, że i w inszych Tomach toż znajdę. Z takowego powodu Willdenów kochany wedle pozwolenia JW. Dobrodzieja mojego przechodzi do Biblioteczki mojej, jeżeli tylko darujecie superatą ceny Willdenowa, która jest 70 *flor.* : gdyż Dzieła w zamian posyłające się na mieyscu kosztują tylko 30 *flor.* — Dykcyo-

narz Holia żeby był łącińsko-niemiecki, był by niezmiernie dla mnie potrzebny : z tern wszystkiem może się potem przyda i niemiecko-łaciński, lubo wiele roślin w sobie nie zawiera. — Gdyby to w Petersburskich Bibliotekach kupców znaydowało się Dzieło *Nomenclator botanicus* Stendela kosztujące sześć Talarów, prosiłbym nayusilniey zakupić dla mnie. — Dziełko *De septem verbis Christi*, że traktuje o przygotowaniu się na śmierć, dla mnie starego najpotrzebniejsze : nie chciałbym go do Korcian odesłać : proszę tylko jeżeli tak się będzie zdawało JW. Panu mojemu, o wyjawienie wartości jego, i komu ją mam oddać.

Dziękuję naypokorniey za Powinszowanie Roku nowego z życzeniem jeszcze mi stu lat życia : po skończeniu których, oby to przykładnie ? zapraszam Jego na mój sollenny pogrzeb a to cum verbo Die, w ubiorze kiedy niewspanialszym to przynajmniey w owym, w którymem Go widział na ambonie w czasie pogrzebu JW. Górskiego w Sałantach, za co wszystko *sedens in aeternitate* naypokorniey podziękują.

Denominacya roślin Botaniki moiey wkroczywszy do klasy ostatniey, już się zbliża do końca sekcyi 2. restant jeszcze trzy sekcye. Jeżeli gdzie, tu naywiększey doznawani trudności w nadawaniu Imion roślinom : już tu ani Blonkard, ani żadana moja xięga dadź rady nieumie, jedyne refugium do Willdenowa, i gdyby nie to Dzieło, choć człowiek fixuy. O jak to nasz Pan Bóg dobry ? gdy we wszystkich naszych potrzebach opatruje nas przez naszych Przyjaciół i Dobrodziejów nayukochańszych — Dziękuję, i stokrotnie Dzięki JWielmożnemu Panu mojemu, za opatrzenie w tak potrzebne Dzieła mnie składając ; zostawam na zawsze z pełnem wdzięczności sercem we łzach prawie rezpływajacem się.

J Wielmożnego WM Pana Dobrodzieja Nayniższym sługa

X. Pabrez Tercyarz Zakonu S. Q. Franciszka.

Kretynga. 1835. Marca 20.

(P. S.) Ukyniiks Daukaṭs teyszboočyži, kad negailėjau wysyms Jo geydóleems ózgaana padariity . — Kónygs Baužinskis óžimts paarsydaḡynymó ysz Laukžymy i Pałaga, at altarystas, neatsiuntų pri rnónys niejokių Gyismiu žemaaytyszku : noris Jo pats prašžiau Kretingoo par tris Karalus. — P. Goyžewskis teep jautrós apee reekalus Daukaṭa, jog, pagalaus par Dókteri Jo žyny dóuts ónt Tryju Karaalu, anie akiun sawa neparoodų pri móónys. — Dó stódėteló atradau ókatliiwó at yszraašžima Paasaku, Miišluu, yr Priižodžiu žemaytyszku : ysz tuu, wyinaam priwadzioojų Aļseyka Kriaaučžiós, aątrós pats kóu mokieejų, ysz losnoos gaalwos paraaszy : nežynau tyktaa ar galies paarskaytity, yr myyslys Rašži-toju doeeity. — Tus Yszraszus prijungtus pri siuuntynamuju kniingu teyksis Szwyisiausis Jomilesta atadóóuty bastaam Ukynikóu Petersburga Daaukaṭóu. Tesóleezd món tóou kaltiiby, jog teep Ji waadynó : teep nees paats Jis noores wadyynams : yr kyteep Ji praamynat, reektu pasy-dóóuty ónt lojoonys.

Jomiilesta kónygs administraatoriós Kaartynas dydemy ir strooky: Daaržynys ysz paaszara puustas, myyigas bee gruduū, walstaalis mękaa dóunas betóoris, Paarakwyje bieedna, o cze swetiis po swety, óbags po

óbaga. — Wyinook riimtos ira šžyrdyis, wysus priiym, wysus wargdynius apweeyz, wysyymś doud rooda gera. — Kad asz buučžio Jo wyyitoo niekados neysztóricėžio. — Nóusykuulau laykó ózgawieniu pri Jo, o tay dar só trymis arkles, só broló Sociuszó, yr fórmonó, atradau pati administratorio ysztabalawósi i Plungy at mógyś. Klausóus akmystrynyś ar galiesió paarnakwoty : bo tórió Jem atadóuty woožnius daaktus, ta, óksneyks, ne jóóuda, ne balta : eytó pri sósieedu, teriaujóus ar tór administratorios paaszara ? tyi atsaaka, jog nesenee pats pyyrka 30. wežyymu šžyyina. Oy ! swečzióu cze negeraa ? tay kaap eesat só pacziuu strowó, galietu yr pri sósiedu tóu naakti paarmysty, bet kór pasydieś aarklee ? O cze kap sójóta Dawaatkas, wyina poo kytoos, prasza o prasza nakwooty, wyldainoos pasyregieety rita spawiednyczioy. Ką cze žmoogóu dariity ? At! myslyjó, kónyga Administraatoriaus par tóu wyina nakti asz ne paóbaagisió, neeba prabagotiinsió. Nóuejyis tad pri Panos Okmistrynyś, sakau, kad asz cze nakwoosió, atśaka kóu padariisi ! nakwook jók. Nuudnaa bowyimos lig pat deszimtas adiinas, kórioy sólaaukiem patyis kónyga Administraatoriaus : o ! cze wysy daaktaa losnaa auszty yszaausza : liinksmó atweró yr meylingó šžyrydy priiimty bóówom, nóučžestawooiy móómis só wysó čžiistaa, yr daynióóudamis kelaawom i loowas at aatyłsy. — Rita meta po myšžiu szwétuu kaap sieedaus i spawiedniičży, paarsysókymiejau lig pós dewiintos. Pagriižys ysz Bažniičžys noriejau touliidy sódyiwó sakiity, ale be pyyitu newalnó bówa atsytoolinty. Belaaukat pyyitu kaap pakyls puuga ; o puuga só tooky daargnó, iog bóksztó bówa yr gaalwa pro dóris yszkyszty. Paargaliejau wynok sawi, yr par gwoolta, ne leeydams yszwaziawau, o tay dariau gaylieedamoos Geradieejy Kónyga administratoriaus. Bet óžtataa igawaaugraaży guumba, ysz kórioo ledwa par keles dyinas teysztysaau.

III.

Jaśnie Wielmożny Mości Noyosobliwszy Dobrodziej !

Botanika žmudžka lubo žółwim krokiem postępując, wszelako już dwie pierwsze klasy przeszła : w których to klassach roślin gatunkowych z niektórymi ich odmianami w ogóle 1-6 znayduje się. — Do niewieryzenia przydatny mnie Link dla jaśniejszego i dokładniejszego opisanja bardzo wielu roślin : ponieważ gdzie Sprengel, Bluii, i inni chcąc byđż w opisie krótkiemi, niektóre charaktery po-opuszczali ; to kochany Link dopełnia. Przetoż spodziewam się, iż Dziełko moje, dla determinujących rośliny, będzie od wspomnionych dogodniejsze. bo jaśniejsze do prawdziwego roślin rozróžnienia. — A ponieważ Link z jedyney tylko i osobliwey Łaski JW Xiędza Kanonika Dobrodzieja do mnie zawitał : za taką więc Jego przysługę winienem Jemu naywiększe Dziękczynienia, wyznając razem, iż nigdy Mu nietrafie tak podziękować, jak szacowne to Dzieło naysobliwszego podziękoiwania jest warte.

Z Listu JW Pana Dowkonta wyczytałem, iż JW. Pan Dobrodziej tego lata niezmiernie słabo, aż do stracenia mowy nawet, zapadł był na

zdrowiu : przecież z Laski Maywyższego, Lekarze natrafiwszy prawdziwy Jego defekt, szczęśliwie Go z niego wyprowadzili : z czego my wielce się radując, winszuję Jemu zupełnie odzyskaney czerstwości dawney. — Ja z JW Xiędzem Patrem Primariuszem Skaczkowskim obydwaj czujemy w sobie coś podobnego do przeszłego defektu Pańskiego. Zanaszamy więc do Niego Proźby nasze nayspokorniejsze, azali niebyłby łaskaw udzielić nam kopii Receptow, za pomocą których uzdrowionym został z tak ciężkiej i trudney niemocy, z ułączeniem oraz Dyety, jeżeli można, jak się zachowywać w czasie brania pomienionych leków. — Rzekniy Illustrissime ? słowko tylko o tem JW Panu Dowkontowi. a rozumiem iż ten intimus Amicus meus postara się o kopije pomienionych Receptów, a razem z opisem całej Dyety, wszystko w Liście swym umieściwszy przesłać do nas. — O to nayspokorniej upraszając, przytem Rączki Jego przeznaczone tak hojnie dla mnie dobroczynne stokrotnie całując, oraz Względem Jego łaskawym nazawsze się polecając ; zostawam z naywyższem Uszanowaniem.

Jaśnie Wielmożnego WMPana Dobrodzieja Nayniższym

sługą, X. *Ambroży Pabrez* Tercyaryarz Z.O.S. Pr.

Kretynga. 1835. 7-bra 24.

IV.

Jaśnie Wielmożny Panie Dobrodzieju naysobliwszy !

Posyłka od Jaśnie Wielmożnego Pana Dobrodzieja 3. 7-bra roku bieżącego z Petersburga wysłana, do Kretyngi doszła 12. 7-bra pod niebytność moję w domu, a rąk moich doszła tylko 27, tegoż miesiąca : w której znalazłem łaskawy i bardzo miły dla mnie Prezent *Terminologie Phancrogamischen Pflancen etc. etc. von Dr. Albert Dietrich*. Za który nayspokorniejsze i naysczulsze Jemu dzięki me składam. Szkoda moja nieodżałowana ! że nieposiadam Dyalektu niemieckiego ! Znam, iż to dzieło zawiera w sobie tłumaczenie wjrazów Botaniki początkowej, z opisaniem wszelkich części roślinnych : lecz abym one mógł przewieść na żmudzki, to nie w mojej mocy. I lubo wyrazy łacińskie wszystkie mi są znajome : lecz definicje ich w niemieckim przechodzą moją umiejętność. Ba ? żeby to tak doskonale dzieło znaleźć w łacińskim ; to bym szczęśliwy był : i jeślibym tyle pożył, ile mi potrzeba czasu nietylko do napisania Botaniki systematycznej (która się zbliżyła do klasy 17), lecz i elementarnej : to bym ją nayłatwiej przewodził na żmudzki : w niniejszym zaś położeniu niemógłbym użyć Tablic w Dziele przysłanem do naszej krajowej początkowej Botaniki, która w swem opisie nierównie w szczuplejszych granicach określa się, a tem samem i figur botanicznych mniejszey liezyby potrzebuje.

W tymże nadesłanym Paczku znalazłem xiążeczki *Mokslas skaytima* siedm Exemplarzykow : te podług przeznaczenia, poodsyłałem tam ; gdzie się należało, a to bez wyrażenia od kogo są nadesłane. Moja zaś biblioteczka widząc się pomnożoną dwoma exemplarzykami spomnio-

nego Dziełka, nieustannie Waszą dla niej szczodroblivość będzie wysławiać.

Nieprzyszło się widzieć z WJXiędzem Janikowiczem Altarystą Korciańskim. W dzień S. Franciszka dowiadywałem się od W. J. X. Proboszcza Korciariskiego, o tłumaczeniu katechizmu większego przez X. Janikowicza. Ten mnie uwiadomił, że już to dziełko kończy tłumaczyć : i bardzo wychwalał, iż ma być doskonale przewidzione na żmudźki. — O Jeografii zaś wyłożonej na Żmudźki lecz bardzo niedoskonałe, którą przesłał do Petersburga, także powiedział mi Proboszcz tenże, iż ją gam X. Altarysta próbował tłumaczyć.

Racz mnie J. W. Pan Dobrodziey uwolnić od korespondencyi z Panem Zawadzkiem : ponieważ niezmiernie mi czas jest krótki, a tu śmierć już prawie nad karkiem siedzi : i moje dziełko nawet bez tego często leży odłogiem : wdawszy się zaś w korespondencyą, rozumiem, iż na jednym razie się nieskończy.

Do sprostowania Pisma Sgo. Nowego Testamentu w Żmudźkim, niewidzę z wiadomych mi xięży, któryby równy był zdolności jak Kapełan Gymnazium Kroskiego Xiądz Wołonczewski. Kapłan ten młody w prawdzie, perzecięż Magister czy Doktor Teologii, pamięci żywey, rozgarnienia bystrego, rodem Żmudzin i nietaki, którego nazywają *Gudas* lub *Prusookas* ; ale prawdziwie naszego dyalektu zupełnie różniącego się od litewskiego : niewiem tylko jeżeli się trzyma pisowini prawdziwie żmudzkiej : — może też mieć i czasu na to potrzebnego niebadać zajętym parafialnemi ciężarami. — Przetoż nayprzyzwoicie Panicza tego zapraszę do pomienionej pracy. — W przypadku rekurowania : równy zdadności jest pod ręką W. J. X. Montwid Proboszcz Siadski, i X. Kozłowski Altarysta Skudzki, który nawet i do pierwszego tłumaczenia był użyty, i sam się żalił przede mną, iż nie w jego mocy jest, przystać na wyrazy nie zupełnie stosowne.

Wiadomo JW. Panu, iż kazań żmudzkich drukowanych niemamy : prócz X. Daukszy, które wcale nie naszym dyalektem pisane. W życiu mojem słyshałem wielu kapłanów kazania i nauki mówiących dosadnie : lecz z nich więcej takich, którzy przeczytawszy autora, każą z pamięci ludu : ten zaś co pisze nauki, pospolicie bywa albo początkowy, albo słabowaty w swem kunszcie. — Z xięży Nieboszczyków, którzy arte mowali. X. Znotyn Altarysta Lenkimski. — X. Grygałowski Altarysta Lenkimski. — X. Goylewicz Altarysta Masiadzki (.) X. Bielski Mansyonarz Popiewiański w Parafii Tyrkszlewskiej. — X. Tyszkiewicz Altarysta Szatski w Par. Masiad., ten lubo prostym stylem lecz zawsze dosadnie prawil nauki. — X. Zylewicz Pleban Poszolański. — Ale niewiem komu ich pisma dostały się po śmierci. — „ — Z żyjących zaś : IW. JX. Kossakowski, póki był w Sałantaeh, przedziwne mawiał kazania i nauki. WIX. Montwid. Prob. Siadski. WJX. Proboszcz Korciański lubo mawia z pamięci zawsze jednak do zbudowania zatem gdyby się przyłożył do napisania kazań lub nauk, rozumiem, iż chwalebne byłyby jego pisma. — X. Skrocki Altarysta Kulewski. — X. Antoni Soroko Administrator Gorzdowski. — X. Butowicz Admin. Tyrkszlew. — wreszcie niewiele i nie-

daleko wyjeżdżając z klasztoru, niemogę w tej mierze wiedzieć o talentach innych kapłanów : ale nagle o iey odezwę uczynić do JJXX. Dekanatów : ci mogą być w swoich Dekanatach świadomi o zdatności kapłanów. — Życzyłbym wszelako z duszy ; niegabać xięży z Dekanatów bliższych ku Litwie, bo ci są zupełnie zarażeni litewskim dyalektem : a tak zacięci i uparci w swoim sposobie mówienia i pisania : iż tak im się zdaje, że nie inaczej : samym litewskim językiem nietylko pisać, mówić ale i oddychać nawet sama prawdziwa Zmudź powinna (.) Niech będzie Litwa Litwą : mieszańcy mieszańcami : a Zmudzini Zmudzinami. —

Można bredzić w pisowni, to z litewska to z pruska lub kurlandska : lecz rodowita ogólność zmudzka zawsze od nich będzie odrębna, i tyle tylko Ichność tacy swemi niepotrzebnymi wykrętami uczynią przysługi dla prawdziwego Zmudzina, iż ten biedny będzie przymuszony gwałt sobie zadawać w czytaniu, kiedy wyrazy inaczej napisane, inaczej będzie musiał wymawiać : co się widoeznie pokazuje na pospółstwie naszym : i gana.

Dziękując nayspokorniey JW. Panu mojemu za niezgasłą Jego Pamięć ku mnie, i za wszelkie Dobrodzieystwa Pańskie tak dopiero, jako i uprzednio dla mnie wyświadczone : polecając się oraz Względem Jego łaskawym nadal : pocytuję sobie za szczęście osobliwsze być i zostawać na zawsze.

Jaśnie Wielmożnego Pana Dobrodzieja

Nayniższym Sługą X. *Ambroży Pabreż Tercyarsz*, Z.O.S.Pr. 1838. 8-bra 9. z Kretyni.

22

SKAYTLÓS PAMOKSLU YR DAYKTU, APEY KOU TYI PAMOKSLAY IRA

Kninga Pyrma - Pamokslos ¹

1. Apey sakramentus ógólnay imtus, sakits Sałatusy łaykó Atpusku 40 adinu par Sekmines. Metusy 1821. 2-16 psl.
2. Apey afiera ógólnay, o ipatingay Apey Afiera Mysziu Szwętu. Sakits Sałatusy Łaykó 40 Adinu Atpósku par Sekmines Metusy 1821. 17-36 psl.
3. Apey reykala Pakutas. (Neparašyta nei kur, nei kada šis pamokslas sakytas). 37-44 psl.
4. Apey pasyjednoiyma Griesznika só Pono Dyiwó, yr apey Rokunda sumnenys. Sakits Sałatusy ónt Atpósku kietoriu dezimtu Adinu. Metusy 1809. 45-60 psl.
5. Apey tykra Gaylesi : yr apey stypri Pastanawiyyma daugiaus neb-grieszity. (Neparašyta nei kur, nei kada sakytas) 61-75 psl.
6. Pamokslós Łaykó Aktawa Nekalta Prasydieiyma SS. Maryos Pannos. Apey Gaylesi. Kretingo 1817. 77-84 psl.
7. Pamokslós Apey Spawiedny arba yszpažynyma Grieku. (Neparašyta, nei kur, nei kada sakytas) 85-92 psl.

8. Trumpas panatawoiymys Pamoksla Apey Sakramenta Pakutas. Kretingo 1817. 93-104 psl.
9. Pamokslós. Kóu tam darity, kórs nósimana szwétwagysz kay imdynieys obsolócjy, yr neganay Szwécziausi Sakramenta primdynieys. Sakits Kretingo Aktowy Nekałta Prasydieiyma S. S. Pannos. 1816. 105-112 psl.
10. Pamokslós Laykó Aktowa Nekałta Prasydieiyma S. Maryos Pannos. Apey tay kayp strosznós daykts ira atkrysty i grieka, Kretingo 1817. 113-120 psl.
11. Pamokslós Apey Prižastis wedates i grieka. Sakits laykó Aktowa Nekałta Prasydieiyma S. S. Maryos Pannos. Kretingo 1817. 121-139 psl.
12. Pamokslós Apey Paprotį Grieka. Sakits Sałatusy ont Atposku 40 Adinu. 1808. 141-148 psl.
13. Kozoniós Apey straszni stona tu žmonių, kóryi tąkey atkrint i tus pacžius griekus. Sakytas Kretingoje Nekałto Marijos Prasiđėjimo oktavoje 1811. 149-156 psl.
14. Kozoniós arba Pamokslós Apey Kamónnyiy Szwéta. Sakits Alsieđziuosy cziesu Sekmyniu. (Kokiais metais nepažymėta). 157-164 psl.
15. Pamokslós Apey Szwétwagyszka Kamónnyiy. Sakits Kretingo 1817. 165-168 psl.
16. Pamokslós Apey Sakramenta Kunygistys yr Apey Pawinastis Kryszczioniu diel Kónygu yr Bažnicziu. Sakits Sałatusy Laykó 40 Adinu Atposku par Sekmynes. Metusy 1822. 169 psl.
17. Pamokslós Apey Stoną Moteristys. Sakits Sałatusy ónt 40 Adinu Atposku, laykó Sekmyniu. Metusy 1819. 225-244 psl.
18. Pamokslós Apey Peryszkadas i Stoną Moteristys : yr Ko reyk ont prijemyma Sakramenta Moteristys só pažitkó : tay ira : kayp reyk algtys layko Zalietu, Ukwayzdžiu, pirm Szluba, yr laykó Pariedkas, Weselys. Sakits Sałatusy. Metusy 1822 laykó Atpósku 40 Adinu par Sekmynes. 245-284 psl.

Kninga Óntra - Pamokslay

19. Apey Malony Artyma sakity Sałatusy ont atposku 40 Adinu. Metusy 1814. 285-380 psl. (Šis pamokslas yra serija pamokslų apie artimo meilę).
20. Nauka Apey Cnata Nadiejys. Sakits Sałontusy 1817. 381-380 psl.
21. Pamokslós Apey Cnata Garbies. Sakits Sałatusy ónt Sekminių 1917. 397-316 psl.
22. Pamokslós Apey Keykyma. Sakits Sałontusy ont Atpósku ketóriu deszimtu Adinu. Metusy 1818. 417-436 psl.
23. Pamokslós Apey tay : kóu reyk szwétoms Dyinoms darity. Sakits Sałatusy laykó Atpósku 40 Adinu. Metusy 1818. 441-456 psl.
24. Pamokslós Apey palaystowistes, kokys dedas pri sosyrinkymu, yr cziesó Szwécziu, kayp tay Błókwylkey, Jonyny, Petryny, Sałatusy (metai nepažymėti). 457-472 psl.

25. Pamokslós Apey Pawinastis Mažesnių prisz Wiresniusius : yr Wiresnių prisz Mažesniusius. Sakits Salontusy ónt Sekmyniu laykó 40 Adinu Atpósku. Metusy 1819. 473-488 psl.
26. Pamokslós Apey Pėkta Prisakimą Dyīwa. Sakits Kretingo. Metusy 1819. 589-502 psl.
27. Pamokslós Apey Girtiby. Sakits Szwiekszno. Ónt 40 Adinu Atposku 1817. 505-518 psl.
28. Pamokslós Apey Reykała storotyis ožlaykity sweykata sawa. Salontusy 1817 (?). 521-539 psl.
29. Pamokslós Apey Szeszta Prisakima Dyīwa. Sakits Kretingoy Metusy 1819, laykó Aktawas Nekalta Prasidieyma SS. M. P. 541-555 psl.
30. Pamokslós Apey Sekma Prisakima Dyīwa. Sakits Kretingoy ont Nekalto Prasydieyma Szwečiausys Maryos Pannos po Rarotų. Metusi 1821. 557-584 psl.
31. Tolesnis trukis Pamoksla Apey Sekma Prisakima Dyīwa, iogey Kriwda padarita reyky sogyžinty. Sakits Dyinoy Aktava Nekalta Prasydieyma Szwečiausys Maryos Pannos po Myszių Rarotų. Metusy 1821 Kretingoy. 585-616 psl.
32. Pamokslós Apey Atgróužynima ipatingay imta. Sakits Salontusy ónt atposku 40 Adinu laykó Sekminių. 1821. 017-636 psl.
33. Pamokslós Apey Aszma Prisakima Dyīwa. Sakits Kretingoy Metusy 1819 laykó Aktawa Nekalta Prasydieyma SS. Maryos Pannos. 637-652 psl.
34. Pamokslós Apey Pėkis ógólnus Prisakimus Bažnicys Szwečtos. Sakits Salontusy ónt Atposku 40 Adinu, laykó Sekminių. Metusy 1820. 653-670 psl.
35. Pamokslós Apey Dydisty. Sakits ónt óntru Myszparu Nekalto Prasydieyma. Dyino pyrmo Szwečty. Kretingoy 1820. 673-680 psl.
36. Ó karach za grzechy, miana w Salontach wieczarie Festu 40 godzin. 1809. (Tik pavadinimas lenkiškas, pats pamokslas parašytas lietuviškai. Jo lietuviškas pavadinimas duodamas ir turiny). Apey korones ož griekus.

Pabaga Skaytlaus

23

TĖVO JURGIO AMBRAZIEJAUS PABRĖŽOS PAMOKSLŲ RINKINYS

KNINGA Tórėti sawiey Kozonius ónt nekóriu Nedielys Dyinu yr ónt labay daug Szwečzių *.

1. Kozonios Apie Suda Paskutini Poną Diewa, (sakytas Raudėnuose 1798 m. Pirmąjį Advento sekmadienį). Moto: *Erunt signa magna*

---

* Knygos turinys: pamokslų temos vieta ir metai, kur ir kada jie buvo sakyti. Turinį sudarė Tėv. Viktoras Gidžiūnas, O.F.M., Brooklyn, N. Y., 1973. I. 14 d.

in sole et Luna et Stellis, et in terris pressura gentium horesnentibus hominibus prae timore (Luko 21, 2/5-26). 1-16 psl.

2. Pamokslas Apie Suda Pona Dieva. (sakytas Tveriuose 1800 m. I-jį Advento sekmadienį. Moto tas pats kaip pirmojo pamokslas). 17-32 psl.
3. Pamokslas Apie takti atkryjyma i tus paczius griekus. Sakits Kretingo ezeso Actawos Panos SS. Nekalta Prasydiejyma Dominica 3 Adventus. Moto : *Ecce sanus factus es : jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat* (Jono 3,14). 33-40 psl.
4. Pamokslas Apie Pawinastis Gimditoju apey Waykis. 1818 sakits Darbenuose. Ont 1 Nedillys po tryju Karaliu. *Puer autem crescebat, et confortabatur plenus sapientiae, et gratiae Dei* (Luk. 2, 40). 41-48 psl.
5. Pamokslas Ont ontros Nedielys po Tryju Karalu. Apie Pariedkas yr Pariedkynikus. Sakits Kretingoy 1820. Moto: *Vocatus est. et Jesus ad Nuptias* (Jon. 2. 1-11). 49-50 psl.
6. Kozoniós Ontroių Nediely po tryju Karalu. Apie Gyrtiby. Sakys Kretingoy M. 1822. Moto : *Vinum non habent* (Jono 2,3). 57-04 psl.
7. Kozoniós Ont pirmos dyinos Weeliku. Sakits Plungiej 1803 m. Moto : *Jesum quaeritis Nazarenum Crucifixum, surrexit, non est hic, ecce locus ubi posuerunt eum* (Mork. 10,6). 65-68 psl.
8. Kozoniós Ont pirmos Dyinos Weliku y Sakits Kartenoj 1811 m. (Moto, kaip ir 7 pamokslas). 69-78 psl.
9. Pamokslas Ont pirmos dyinos Weeliku. Sakits Darbienuosy 1819. (Moto kaip ir 7). 77-84 psl.
10. Pamokslas antrai Velyku dienai (pavadintas lenkiškai), sakytas Plungėje 1803 m. Moto : *Sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel, et nunc tertia dies est hodie, quod haec facta sunt* (Luko 24,21). 85-92 psl.
11. Pamokslas Ont Panediely Weliku, 1812. (Kur sakytas nepažymėta). Moto : *Loquebantur ad invicem de his omnibus, quae acciderant.* (Luk. 24,14). 93-100 psl.
12. Pamokslas Apey reykala sergiety priziastiu wedacziu i grieka. Sakyte Nediely 1 po Weliku. Darbienuose 1819 m. Moto: *Cum fores essent clausae, ubi erant discipuli congregati, venit Jesus, et stetit in medio eorum* (Jono 20,19). 101-108 psl.
13. Pamokslas Ont Ketwyrto Nedielys po Weliku. Apey Pasudyijyma yr Apkalbiejyma. Sakits Kretingo Metusy 1819. 109 ir kitoje pusėje lapo klaidingai numeruoja 120, pamokslas baigiamas 126 psl.
14. Pamokslas Ont ontros Dyinos Sekminių apey Griekus priesz Dwasy Szweća. 1809 Kartenov. Moto : *Lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem* (Jon. 3,19). 127-130 psl.
15. Kozoniós Ont Panediely Sekminių apey Domnas Dwasyss SS. Kartenoj 1814. Moto: *Non misit Deus Filium suum in mundum ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* (Jon. 3.17). 131-139 psl.
16. Ont ontros Dyinos Sekmyniu. Sakits Kartenoj Metusy 1812. (Be moto). 139-145 psl.

17. Kozoniós Ōnt ontros Dyinos Seminiu. Kartenoj 1813. Apey Malony Dyiwa ōnt musō. Moto : *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.* (Jon. 3, 16). 147-154 psl.
18. Kozoniós Ōnt ontros dyinos Weliku, sakits 1815 Kartenoj. Moto : *Dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis* (Luko 26.30). 155-162 psl.
19. Ōnt Szvētys Trayeys Szvēčiausys. Sakits Palangoj 1814. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* (Mat. 28,19). 163-168 psl.
20. Kozoniós Ōnt Dyinos Trayeys Szvēčiausys. Kretingoj 1820. *Euntes docete omnes gentes : baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sanctis* (Mat. 28,19). 163-168 psl.
21. Kozoniós Ōnt Traycys Szvēčiausys. Sakits Palangoj 1821 m. Moto tas pats kaip ir 20 pamoskslo). 179-186 psl.
22. Panatawojms Pamokslā Ōnt 6 Nedielys po Sekminiū. Apey Apweiyzda Dyiwa. Sakits Kretingoj 1819 m. Ōnt dydziosys Kalwvaryys. *Misereor super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent* (Mark. 8,2). 187-194 psl.
23. Pamokslōs Apey netykrus pranaszus, sakits Kretingoj ōnt 7 nedielios po Sekminiū. Metusy 1818. *Attendite a falsis prophetis* (Mat. 7,15). 195-206 psl.
24. Pamokslōs Ōnt aszmos Nedielys po Sekminiū Apey tāki parmyslyima Apey Suda Dyiwa, Sakits Lenkimuose Metusy 1820. *Redde rationem villicationis tuae* (Luk. 16,2). 207-210 psl.
25. Kozoniós dwiliktos nedielys po Sekminiū. Apey Malony Pona Dyiwa. Sakits Mosedy 1819 m. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua* (Mat. 22,37). 211-218 psl.
26. Pamokslōs Ōnt 13 Nedielos po Sekminiū. Apey Grieka Pawszedna. Sakits Palangoj Metusy 1821. *Occurrerunt ei decem viri laprosi* (Luk. 17,12). 219-226 psl.
27. Pamokslōs Ōnt nedielos 18 po Sekminiū. Sakits Kretingoj M. 1821. *Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam* (Mat. 9,6). 227-234 psl.
28. Pamokslōs Ōnt Szvētys Ōžgymyma Pana Jesusa. 1808. *Natus est nobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in Civitate David* (Luk. 2,11). 237-241 psl.
29. Kozoniós Ōnt Nauju metu, Kartenoj 1808. *Postquam consumati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen eius Jesus* (Luk. 2,21). 247-253 psl.
30. Kozoniós Ōnt Nauju metu. Apey Szvēčiausi Warda Jēzaus. (Sakytas Kartenoje 1810 m.). *Vocatum est nomen eius Jesus* (Luk. 22,1) 255-257 psl.
31. Kozoniós Ōnt Nauju metu. Apey reykala tykros atmaynos szirdyis muso, sakits Metusy 1816 Kretingoj. *Postquam consumati sunt dies octo, ut circumcideretur Puer : vocatum est nomen eius Jesus* (Luk. 2,21). 263-270 psl.
32. Kozoniós Ōnt Nauju Metu. Sakits Kartenoj Metusy 1822. *Consummati sunt dies octo.* (Luk. 2,21). 271-278 psl.

33. Kozoniós Őnt Dynos S. Stepona Muczelnika. M. 1814 Kartenoj. *Lapidabant Stephanum invocantem et dicentem. Domine Jesu suscipe spiritum, meum* (Akt. 7,59). 279-286 psl.
35. Kozoniós Őnt Szwęta Stepona. Sakits Darbenuose 1818 m. *Domine ! ne statuas illis hoc peccatum* (Akt. 7,60). 286-296 psl.
36. Kozoniós Őnt Szwętyš Tryju Karalu. Sakits Kartenoj 1811 m. *Surge et illuminare Jeruzalemquia venit lumen tuum, et gloria Domini in te orta est* (Iza. 60,1). 295-302 psl.
37. Kozoniós Őnt Szwętyš Tryju Karalu. Kartenoj Metusy 1814. *Ubi est, qui natus est Rex Judaeorum. Vidimus enim stellam eius in oriente, et venimus adorare eum* (Mat. 2,2). 303-309 psl.
38. Kozoniós Őnt Tryju Karalu. Sakits Kretingoj Metusy 1820. (Tas pats moto, kaip ir 37 pamoksle). 315-322 psl.
39. Kozoniós Őnt, Szesztyny. Apey sósylaczyyma só Christusó par yiszkojyma dayktu dagiszku. Sakits Kartenoj Metusy 1821. *Et Dominus ... Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in coelum, et sedet a dextris Dei* (Mark. 16,19). 323-330 psl.
40. Kazanie Jęzaus paukojimo bažnyčioje proga (pavadinimas lenkiškai, sakytas Plungėje 1804 m.). *Benedixit illis Simeon* (Luk. 2,34). 331-335 psl.
41. Kozoniós Őnt Gramicziu apey tus Dayktus kóryi toiy Szwętie apsywaykszezio. Sakits Plungėje 1807 m. *Postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moisi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent illum Domino* (Luk. 2, 22). 337-343 psl.
42. Pamokslós Őnt Szwętyš Pannos Szwęcziausys Gramicziu 1807 (Kur sakytas nepasaktyta). *Lumen ad revelationem gentium* (Luk. 2,32). 345-350 psl.
43. Kozoniós Őnt Szwętyš Apczistyiyma Szwęcziausys Maryos Pannos. Sakits Kretingoj Metusy 1820. *Postquam impleti sunt dies Purgationis Mariae, tulerunt Jesum in Jerusalem, ut sisterent Eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini* (Luk. 2,22). 353-360 psl.
44. Pamokslós Őnt Pannos Szwęcziausys Gramicziu, Apie Weseles. Sakits Kretingoj Metusy 1821. *Parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium* (Luk. 2, 32). 361-368 psl.
45. Kozoniós Őnt Szwęta Kazimiera. Sakits Kretingoj 1815 m. *Beati servi illi quos, cum venerit dominus, invenerit vigilantes* (Luk. 12,34). 369-376 psl.
46. Kozoniós Őnt Szwętyš Szwęta Kazimiera Patrona Łakis. Sakits Kretingoj 1816. *Estote parati : quia qua hora non putatis Filius, hominis veniet* (Luk. 12,40). 377-384 psl.
47. Kozoniós Őnt Szwętyš Szwęta Juzópa Ablubęcziaus SS. Maryos. Kretingoj 1817. *Joseph autem vir eius cum esset iustus* (Mat. 1,19). 385-392 psl.
48. Kozonós Őnt Szwęta Juzópa. Kartenoj 1818. *Pater tuus et ego dolentes quaerebamus te* (Luk. 2,48). 393-400 psl.
49. Nauczka (Pamokslas Marijos apreiškimo šventėje, pavadintas len-

- kiškai, sakytas Plungėje 1810 m.) *Ingressus Angelus ad eam dixit : ave gratia plena* (Luk. 1,28). 401-404 psl.
50. Kozoniós Ōnt apreyszkyma Pannos SS. arba Błowieszcziaus. Apey Szwęta Apreyszkima SS. Maryos Pannos. Kartenoj 1813 m. *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (Luk. 1,38). 405-411 psl.
  51. Kozoniós Ōnt Szwetys Aprieszkima Pannos Maryos, arba Błowieszcziaus. Kretingoj 1820. *Ave gratia plena: Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus* (Luk. 1,28). 413-419 psl.
  52. Kozoniós Ōnt sopólingos SS. Pannos Maryjos. *Audite obsecro universi populi et videte dolorem meum* (Jerem. 1). 421-428 psl.
  53. Kozoniós Apey Teysiyb Dyiwa óz griekus musó mukoiy Christu-Ponna parodita. Sakits Dydžioje Sóbato, Metusy 1810 Kartenoj. *Abscisus est de terra viventium* (Iza. 53,8). 429-444 psl.
  54. Kozoniós Ōnt Dydziosys Sóbato, sakits Kartenoj Metusy 1814. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret* (Jon. 3,16). 445-460 psl.
  55. Kozoniós Apey muka Pna Jezusa. Sakits Dydžioje Sóbeto Bažnicio Kretingos 1817. *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor similis, sicut dolor meus* (Jerem. 1,12). 461-484 psl.
  56. Kozoniós Apey Muka Pona Jezusa, sakits Dydžioje sóbetoy Kretingoj 1821. *Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis* (Psl. 21,7). 485-509 psl.
  57. Kozoniós Ōnt Dydziosys Sóbeto. Apey Septinis Žodžius paskučiausius Iszganitojaus ōnt križiaus. Sakits metusy 1822 (nepasakyta kur). *Et accepto corpore, Ioseph involvit illud in sindone munda, et posuit illud in monumento suo novo* (Mato 27, 60). 509-540 psl.
  58. Kazanie (Šv, Pilypo ir Jokūbo apaštalo šventėje, pavadinimas lenkiškas). *Non turbetur cor vestrum ... in domo Patris mei mansiones multae sunt*. Sakytas Kalnaly 1812 m. (Jon. 14,1-2). 541-546 psl.
  59. Kozoniós Ōnt Szwetys Szirdyis Pna Jezusa sakits Budriuose 1821. *Ecco manus missa ad me, in qua erat involutus liber* (Ezekiel. 2,89). 549-556 psl.
  60. Kozoniós Ōnt Dyinos Szwęta Antana isz Paduwos. Apey sekyma Szwętabliwa Giwenyma to Szwętoiy. Sakits Kretingoj 1809. *Beati servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes* (Luk. 12,37). 557-563 psl.
  61. Kozoniós Ōnt Szwetys S. Jona Kryksztitojy. Plungėj 1814. *Erit magnus coram Domino* (Luk. 1,15). 565-572 psl.
  62. Kozoniós Ōnt Szwęta Jona Kryksztitojaus. Sakits Kretingoj 1819. *Quis putas Puer iste erit ?* (Luk. 1,66). 573-577 psl.
  63. Kozoniós Ōnt Szwęta Jona Kryksztitojaus. Sakits Kretingoj 1820. *Quis putas Puer iste erit ?* (Luk. 1,66). 581-604 psl.
  64. Kozoniós Ōnt Szwetys SS. Petra yr Powyla Apasztalo. 1814 Kartenoj. *Quem dicunt esse homines Filium hominis ? Petrus dixit : Tu es Christus Filius Dei vivi* (Mat. 16,13 ir 16). 605-612 psl.

65. Kozoniós Ōnt Szwētys S. Petra Apasztola. Apey negiedieymos Christusa yr giwenyma krykszczionyszka. Sakits Kretingoj 1821 M. *Tu es Christus filius Dei vivi* (Mat. 16,16). 613-620 psl.
66. Kozoniós Ōnt Szrwētys Szwēcziansy Sakramenta. Sakits Darbenuose 1805. *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (Jon. 6,55). 621-628 psl.
67. Kozoniós Ōnt Szwētos Maryos Magdalenos. Sakits Wewyržienusy 1817. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum* (Luk. 7,47). 629-638 psl.
68. Kozoniós Švč. Marijos Škaplierinės šventėje. Sakytas Beržoro 1804 m. (Pavadinimas lenkiškas) *Beatus venter, qui te portavit* (Luk. 11,27). 641-664 psl.
69. Šv. Stepono šventei, sakytas Plungėje 1804 (Pavadinimas lenkiškas). *Jerusalem, Jerusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt* (Mat. 23,37). 665-666 psl.
70. Kozoniós Ōnt dyinos Szkaplierinos Szwē. Maryos Pannos. Sakits Beržore 1807. *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quae suxisti* (Luk. 11,27). 667-7674 psl.
71. Kozoniós Ōnt Szwētos Onos. Sakits Lynkymusy Metusy 1819. *Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, et prae gaudio illius vadit et vendit universa, quae habet, et emit agrum illum* (Mat. 13, 44). 675-682 psl.
72. Kozoniós Ōnt Parcinkuly. Apey tus Atpuskus. Sakits Kretingoj 1816. *Venite et videte opera Domini...* (Psl. 45,9). 683-694 psl.
73. Kazanie Šv. Lauryno šventei. Sakytas Kontaučiuose 1801. Apie Pragaro kančias (Pavadinimas lenkiškai). *Qui amat animam suam perdet eam* (Jon. 12,25). 695-703 psl.
74. Kozoniós Ōnt Szwētys Szwēta Laurina. Sakits Kalnalie (Kalnaly) 1817. *Qui amat animam suam, perdet eam* (Jon. 12,25). 711-718 psl.
75. Notatka Kazania, šv. Ignaco dienai. Sakytas Plungėje nepasakyta kada sakytas. *Messis quidem multa, operarii autem pauci* (Luk. 10,2). 719-726 psl.
76. Kozoniós Ōnt Szwenta Ignaciaus Fundator. Zok. Jezawytu. Sakits Kartenoj Metusy 1819. *Messis quidem multa, operarii autem pauci* (Luk. 10,2). 727-734 psl.
77. Kozoniós Ōnt Szwēta Ignaciaus, sakits Kartenoj Metusy 1820. *Labora, sicut bonus miles Jesu Christi* (II Tim. 2,3). 735-742 psl.
78. Kazanie Apie didelį dangiškąjį atlyginimą — Švč Marijos Dangun paėmimo šventei. Sakytas Kartenoj 1803. *Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea* (Luk. 10,42). 743-750 psl.
79. Kozoniós Ōnt Žolu Szwētys. Sakits 1812 Kartenoj. *Veni de Libano Sponsa mea ... veni, coronaberis* (Cant. 4,8). 751-758 psl.
80. Kozoniós Ōnt Szwētys S. Kajetona. Sakits Jokubawy 1814. *Quaerite primum regnum Dei, et iustitiam eius* (Mat. 6,33). 759-766 psl.
81. Kozoniós Ōnt Szwēta Kajetona. Sakits Jokubawy 1820. *Nemo potest duobus Dominis servire* (Mat. 6,24). 767-776 psl.

82. Kozoniós Ōnt Dyinos S. Kajetona. Apey Tōsztiby dayktu Swietiszku. Sakits Jokubawy Metusi 1821. *Non potestis Deo servire, et mamonaē ... Quaerite primum regnum Dei, et justitiam eius* (Mat. 4,24 ir 33). 779-786 psl.
83. Kozoniós Ōnt Szwētys Szwēta Rocha. Sakits Palangoj 1817. *Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris* (Luk. 12.35). 787-794.
84. Kozoniós Ōnt Dyinos Szwēta Rocha Yszpažintojaus. Apey Katriby Sakits Palangoj 1821. *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (Luk. 21.19). 795-802 psl.
85. Kazanie Apie Panystę Marijos gimimo dienoje. Sakits Kartenoj 1902. *Jacob autem genuit Joseph virum Mariae, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus* (Mat. 1,16). 803-811 psl.
86. Kozoniós Ōnt Dyinos Ōžgyymyma Szwēcžiausys Maryos Pannos apey Cnata Panistys. Sakits Lieplaukėj Metusy 1803. *Nativitas est hodie Sanctae Mariae Virginis, cuius vita inclyta cunctas illustrat Ecclesias* (Officium Nativitatis, in II vespere). 811-818 psl.
87. Kozoniós Ōnt Szwētys Pannos Maryos ōžgyymyma, Kretingoj 1820. *Jacob... genuit...* (Mat. 1,16). 819-826 psl.
88. Kozoniós Ōnt Jszauksztynyma Szwēta Križiaus. Sakits Budriuose m. 1815. *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum* (Jon. 12,32). 827-834 psl.
89. Kozoniós Ōnt Szwētys Paauksztynyma Križiaus Szwēta. Budriuose 1821. *Oportet exaltari Filium hominis* (Jon. 12,34). 835-842 psl.
90. Kozoniós Ōnt Szwēta Mateusza Apasztala. Sakits Wewirženuose 1815. *Jesus vidit hominem sedentem in telonio Matthaeum nomine. Et ait illi* (Mato 9,9). 843-854 psl.
91. Kozoniós Ōnt Szwētys Szwēta Mateusza Apasztola. Apey Mīla-szyrdisty Dyīwa ōnt grieszniku. Sakits Wewierzenai Metusy 1816. *Misericordiam rolo, et non sacrificium* (Mat. 9.13). 855-866 psl.
92. Kozoniós Ōnt Szwētys SS. Maryos Pannos Rožacawos. Sakits Karte-noj Metusy 1815. *Laetetur Israel in eo, qui fecit eum* (Psl. 149,2). 867-874 psl.
93. Kozoniós Ōnt Szwētys SS. Maryos Pannos Rožacawos Apey Rožaczio Szwēta. Sakits Kartenoj 1816. *Libenter nos salutat Maria cum gratia ...* 875-882 psl.
94. Kazanie šv. Mykolo Arkangelo dienoje. Sakits Žlibiniuose 1801. Pavadinimas užrašytas lenkiškai. *Vae homini illi, per quem scandalum venit* (Mat. 18,7). 883-890 psl.
95. Kozoniós Ōnt Dyinos szwēta Mykolą Archangelą. Sakits Darbenuose 1819. *Consurgens Michael Princeps magnus* (Daniel 12,1). 891-902 psl.
96. Kozoniós Ōnt Szwētys Szwēta Mykolą. Sakits Darbėnuose Metusy 1820. *Ecce Michael unus de principibus primus venit in adiutorium meum* (Daniel. 10,13). 903-910 psl.
97. Kozoniós Ōnt Szwētys Szwētu Aniołu Sargu. Turiets Plungėj 1809, *Vae mundo a scandalis. Necesse est enim, ut venient scandala, verum-*

tamen vae homni illi, per quem scandalum venit (Mat. 18,7). 911-919 psl.

98. Kozoniós Ōnt Szvētos Konstancyys Pannos. Sakits Wiežaičiuose 1812. *Simile est regnum Coelorum homini negotiatori, quaerenti bonas margaritas : inventa una bona margarita, abiit et vendidit omnia quae habuit, et emit eam* (Mat. 13,45). 919-926 psl.
99. Kozoniós ōnt Wysu Szvētu. Kartenoj Metusy 1808. *Mille clypei pendent ex ea. omnis armatura fortium* (Cant. 4,4). 927-934 psl.
100. Kozoniós Ōnt Dyinos Zadusznos. Apey spasaba kayp Duszies ratowoty. Plungej 1805 ir Kartenoj 1812. *Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis salvantur* (2 Mak 12,46). 935-942 psl.
101. Kozoniós Ōnt Dyinos Padusznos. Sakits Kartenoj 1814. *Mementote vinctorum* (Žyd. 1.3.3). 943-950 psl.
102. Kozoniós Ōnt Dyinos Padusznos. Sakits metusy 1819 Kretingoj *Sancta et salubris cogitatio ...* (2 Makab. 12.46). 951-962 psl.
103. Kozoniós Ōnt Dyinos Padusznos, sakits Kretingoje 1821. *Misere-mini mei ! Miseremini mei !*. (Job. 19,21). 963-970 psl.
104. Kazanie Nekalto Prasiđėjimo šventėje Kartenoj 1807. (Užrašas lenkiškai). *Be qua natus est Jesus, qui vacatur Christus* (Mat. 1,16). 971-977 psl.
105. Kozoniós Ōnt nekalta prasidieyma Szvēčiausys Maryos Pannos. Sakits Kartenoj 1810. *Tota pulchra es, amica meam, et macula non est in te* (Cant. 4,7). 979-986 psl.
106. Kozoniós Apey Nekalta prasydieyma Szvēčiausys Maryos Pannos Sakits Kartenoj 1813. *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te* (Cant. 4,7). 987-993 psl.
107. Kozoniós Ōnt Szvētys Nekalta Prasydieyma SS. Maryos Pannos. Sakits Kartenoj 1815. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter...* (Cant. 2,2). 995-1002 psl.
108. Kozoniós Ōnt Nekalta prasidieyma Szvēčiausys Maryos Pannos. Pažistat wilus yr tósztiby swietyszku dayktu, kóu greičiausy reylc yszkoty Karalistys Dyiwa. Sakits Kretingoj 1816. *Vidi cuncta, quae fiunt sub sole et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus* (Eecl. 1,14). 1003-1013 psl.
109. Nauka kad Dievas yra ir kad jis neklaidingas. (Pavadinimas parašytas lenkiškai). Sakytas Tveriuose 1800. *Impius cum in profundum venit peccatorum, contemnit* (Prov. 18.3). 1019-1026 psl.
110. Pamokslós Apey Sakramenta Dyrmauonys. Ōnt Wisitas Kónygaykszy Gedrayty Wieskupa Žemayciu Ženklynika S. Stanisława ļayko Dyrmauoiyma Kretingoj Metusy 1819. Nedielo 16 po Sekminių. (Be moto). 1027-1037 psl.
111. Pamokslós Sakits ont Kałworyys pri Stacyos. Kretingoj 1819. *Susceperunt Jesum et eduxerunt, et baiulans sibi crucem exiit in eum, qui dicitur Calvariae, locum* (Jono 19,16-17). 1039-1048 psl.

112. Pamokslós Apey Brostwas Ógólnoy. Sakits Darbenuose 1818 priiymat į Brostwa. *Melius est esse duos, quam unum* (Eccl. 4,9). 1055-1069 psl.
113. Pamokslós Apey Brostwa Rožáčziaus Szwęta. Palangoj 1818. (Neturimoty). 1071-183 psl.
114. Pamokslós Priiymat į Brostwa Szkaplieriaus Szwęta Karmelitu. Sakits Laukžemėj Metusy 1820. *Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus* (Prov. 31,21). 1087-1091 psl.
115. Pamokslós Apey Pabaga Swieta, yr Suda Generalna, Sakits Plungėj 1801. *Videte ficulneam et omnes arbores : cum producant jam ex se fructum, scitis, quoniam prope est aestas. Ita et vos, cum videritis haec fieri, scitote, quoniam prope est regnum Dei* (Luko 21,29-30). 1095-1136 psl.
116. Ōnt iszwedynyma Jomilistas Koniga Tilipavicziaus pri Altoriaus. Altaryos trecziosys Kartenas. Metusy 1817 Kartenoj, *Eduxi te de Ur Chaldeorum, ut darem tibi terram, et possides eam* (Gen. 15,7). 1143-1150 psl.
117. Exhorta Raudėnų parapijos perėmimo proga sakyta Raudėnuose 1798. (Pavadinimas lenkiškas su pastaba, kad tai pamokslas paimtas iš vieno lenko pamokslininko). *Si dicente me ad impium morte morieris : non anuntiaveris ei, neque locutus fueris, ut avertatur a via sua impia, et vivat : ipse impie in iniquitate sua moriatur, sanguinem autem eius de manu tua requiram* (Ezeeh. 3,18) 1151-1157 psl.
118. Exhorta pasakyta laidotuvėse pono Izidoro Lapinskio Charuzo. (Nenurodyta nei laikas nei vieta). *Haec requies mea in saeculum saeculi, hic habitabo, quoniam elegi eam* (Psl. 131). 1163-1169 psl.
119. Kozoniós Ōnt palaydoiyma Jomilistos Pona Felixa Sabiely. (Nepasakyta nei kur nei kada sakytas). *Statutum est hominibus semel mori* (Žyd. 9,27). 1171-1178 psl.
120. Kozoniós sakits pas Dėuby pri palaydoiyma kuna Pewna Parakweyjonys. Sakits Kartenoj 1808 m. *Mihi heri, tibi hodie* (Eccli. 38,23). 1179-1186 psl.
121. Kozoniós Sakits ont sėkaktėwiu Szwętos Pamietyš Jomilistos Pana Dominyka Nagėrski Marszałkos Pawieta Szaulu. Metusy 1808 Kartenoj. *Gratia dati in conspectu omnis viventis, et mortuo non prohibeas gratiam* (Eccli. 7,37), 1187-1194 psl.
122. Kazanie W. J. Panny Tekli Swėtoneckiey laidotuvių metu 1815.1.7. Paruoštas ir pasakytas Kartenos klebono kanauninko Nagurskio. *Placita erat Deo anima illius — propter hoc properavit educere de medio iniquitatum* (Sap. 4,14). 1195-1202 (Pamokslas lenkiškas).
123. Paėgynymš sakits pri Dėubies Jo milestaitys Pannos Teklys Szwętoneckos cziesė Jos palaydoiyma, on Kartynos Szwętorio 1815.1.7. *Magnus, et iudex, et potens est in honore : et non est maior illo, qui timet Deum* (Eccli. 10,27). 1209-1215 psl.
124. Kazanie pogrėbowe dzień pogrėbu W. J. Pona Gaspara Paroszewskiego. Palangoje 1817.V.29. *Ecce defunctus efferebatur filius unicus Matris suae* (Luk. 7,12), 1217-1224 psl.

125. Kazanie Pogzebowe (Tik bendras laidotuvių pamokslas ; nenurodyta nei kada, nei kur sakytas). *Statura est hominibus semel mori* (Žyd. 9,27). 1225-1232 psl.
120. Kozoniós Ónt Pagraba Szewetos Pomietys Jomilistas Kónyga Antona Skalsky. Administratoriaus Kartynas. 1814. *Tibi in mortuum produc lacrymas, et quasi dira passus incipe plorare* (Eccli. 38,16). 1233-1240 psl.
127. Exhorta laidotuvių proga (Lenkiškai pavadintas, nenurodant nei kur, nei kada sakytas, tur būt tai bendras pamokslas). *Statutum est hominibus semel mori* (Žyd. 9,27). 1241-1244 psl.
128. Rinda Kozonió ir Pamokslo szio Kningo. (Turinys nenumeruotas).

Turinį padariau
Brooklyne, 1973.I.14.

24

TĖVO JURGIO AMRAZIEJAUS PABRĖŽOS, O.F.M.

PAMOKSLŲ TEMOS

Knyga pavadinta: *Pamokslay Wayringosy Materyjosy At rožniu wyitu iwayriusy laykusy Sakity par Kónyga Ambrožiejó Zokana Szewęta Tiewa Pracyszszkaus.*

1. Paogynymas Pyrm prasydioiyma Processyijys iprawodyjaozios Atpóskus Jubileusza Dydziojy i Bažniezy Mosiedy, sakits tuojoy wyjtoy, nóu kórios prasydieiy Jprawodyijms. Metusy 1826. Mienesie Rógsiejy Dyinó 28. psl. 1-5.
2. Pamokslats Apey Prisakimus Dyiwa, ogulnay, yr apey Pyrama Pri-sakima ipatey imta. Sakits laykó Dydziojy Jubileusza Mosiedie. Metusy 1826. *Si habuero omnem fidem, ita, ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum* (I Kor. XIII, 2). 9-32 psl.
3. Pamokslós Apey Griekus prisingus Pyrinam Prisakimóu Dyiwa, sakits Kartynoy Metusy 1826. *Netóriek swetymu Dyiwu prisz móni »* (Exod. XX). 33-49 psl.
4. Pamokslós Apey Óntra Dali Pyrmoiy Prisakima Dyiwa: tay ira: apey Wiera, Wylti, Meyly yr Gorby Dyjwa. Sakits Salátusy laykó atposku 40 adinu, pas Sekmines. Metusy 1825. *Ego sum Dominus Deus tuus* (Exod. 20, 2). 57-97 psl.
5. Panatawoiymys Pamokslá Apey Óntra Prisakima Deyiwa. Sakits Telszuisy laykó Jubiliusza. Metusy 1826. *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum* (Ezod. 20, 7). 97-100 psl.
6. Pamokslós Apey Prisika, yr apey kreywa prisika. Sakits 4 Nedielo po Weliku Kretingiy. Metusy 1823 ir 1850. *Cum venerit ille (Paraclitus) arguet mundum de peccato, et de justitia, et de iudicio* (Jon. 16, 8). 113-120 psl..

7. Panatawoiymys Pamoksla Ont Nedielos po Kaliedu, Apey Pavinastis Gimditoju yr Apeykunu diel Wayku. *Puer autem, crescebat et confortabatur, plenus sapientiae : et gratia Dei erat in eo* (Luc. 2). (Nepasakyta, kur sakytas šis pamokslas). 121-128 psl.
8. Pamokslós Apey Pėkta Prisakima Dyiwa. Sakits ont Jubileusza dydzioiy. Mosiedy 1926. *Non occides* (Exod. 20, 13). 129-144 psl.
9. Pamoklós arba Ozbėgymas Sakima apey Szeszta Prisakima Dyiwa: rodos : kaypo ira dydzio greikó wysoke neczistata, kokes dara iszkadas tas griekas diel neczistatynika, etc. O jogey Dyiwas Ózgindams neczistata, tóumi paczio prisaką Czistata wisoky stona žmonyms. Tadgi cze yr apey Czistata Panu, Naszlu, yr Žanotuju. Sakits Salątusu laykó atpusku 40 adinu. Metusy 1826. *Manifesta sunt opera carnis : quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, et luxuria* (Gal 5, 19). 145-160 psl.
10. Pamokslós Apey Szalbieristy (Apgavystę) Sakits Treczioy Nediely Advanta, laikó aktowa Szwetys Nekalta Prasi dieiyma SS. Maryjos Pannos. Kretingoy Metusy 1827. *Tu quis es?* (Jon. 1.). 161-186 psl.
11. Pamokslós Apey Kwalczio (pagyra?). Sakits Nedielys dyinou aktowa Szwetys Nekalta Prasydieiyma SS. Pannos, Kretingo. Metusy 1823. *Nosti praecepta : ... ne fraudem feceris* (Marc. 10, 19). 187-202 psl.
12. Pamokslós Apey griekus Lyizówy, ont Nedielos 22 po Sekmyniu Sakits Wiezayczyusy. Metusy 1824. *Magister scimus, quia verax es* (Mat. 23, 16). 203-211 psl.
13. Pamoksla apey Griekus Lyizówy Trukis tolymesnis. Ysz destys, jog Toiy Nedielys Dyino pripuóly Szwėty Szwėta Leonarda Iszpažintojaus, prasided Pamokslós nóu Ewangelyiys ónt tos Szwetys skaytomas. *Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris* (Luc. 12, 34). 211-228 psl.
14. Pamokslós Apey Pasudyiyma yr szlowys Artyma nóuplieszyma. Salantusy 1816. *Non furtum facies* (Exod. 20). 231-245 psl.
16. (Kitas pamokslas apie apkalbėjimą sakytas Tveriuose 1799 m. jam vardas užrašytas lenkiškai). 247-270 psl.
17. Pamokslós Apey draskima szłowiys Artyma. Sakits Mosiedie 1830 *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium* (Exod. 20) 291-278 psl.
18. Pamokslós Apey deszimta Prisakima Dyiwa. Sakits Mosiedie laykó Dydzioiy Jubileusza. Metusy 1826. *Non concupisces domum ... non servum, non ancilam, non bovem, non asinum, nec omnia quae illius sunt* (Exod. 20, 17). 279-294 psl.
19. Ožbaga Pamokslu Apey Deszimti Dyiwa Prisakimus. Sakita Kretin-goy Łaytó Dydzioiy Jubileusza. Metusy 1826. *Servus desiderat umbram ... et .. mercenarius praestolatur finem operis sui* (Job. VIII, 2). 295-302 psl.
20. (Seka lenkiškas pamokslas visai kitokios nei Pabrėžos rašybos. Tikriausiai jis ne Prabrėžos 303-309 psl.).

Nuo 21 iki 30 numerių atžymėti pamokslai yra pakartojimas tų pačių pamokslų atžymėtų pradedant numerių 9 iki 20. Tik nuo 31 numerio prasideda naujų pamokslų sąrašas. Šis pakartojimas čionai apleidžiamas.

- 31 Pamokslas Apey ketvirta Prisakima Božnicys Swętos: Neimk szluba yr weselys nedarik dyinosy ōžgintosy nōu Božnicys Szwętos. Sakits Kretingo Metusy 1827. Motto : *Antiquas solemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus observari Sancta Synodus praecipit.* (Trid. sess. 24, Decreto *De reformatione Matrimonii* Cap. 10). 311-318 psl.
32. Pamokslas Apey Lobi — sakits Salantusy ōnt Sekminių 1815. Motto : *Avaritia nec nominetur in vobis* (Ephes. 5, 3). 319-330 psl.
33. Pamokslas Apey Neczistata. Sakits Salatusy ōnt Sekminių 1815?. Motto : *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam* (Rom. 1, 24). 331-342 psl.
34. Pamokslas Apey Nekatriby. Sakits ōnt nekalta prasydieiyma Szwęciausys Maryjos Pannos Kretingoj Metusy 1824. Motto: *Beatus venter, qui te portavit* (Lue. 11, 27). 343-254 psl.
35. Pamokslas Apey Rustiby yr Keykyma. Sakits Szwiekszno ļaykō Dydziojy Jubileusza. Metusy 1826. Motto : *Discite a me quia mitis sum ... et invenietis requiem animabus vestris* (Matt. XI. 29). 355-362 psl.
36. Pamokslas Apey Katriby. Sakits Nedielay Wydōu Aktowas Nekalta prasydieiyma SS. Maryjos Pannos Kretingoy Metusy 1824. Motto: *Patientes estote* (Thes., 5, 14). 363-378 psl.
37. Pamokslas Apey Ōzwidieiyma yr Tingyni. Sakits Salatusy ōnt Sekmyniu. Metusy 1815. Motto: *Dum tempus habemus, operemur bonum* (Galat. 6, 10). 379-390 psl.
38. Pamokslas Apey Gyrtiby. Sakits 1819 Kretingoy ir Szwiekszno Laykō dydziojy Jubileusza, Metusy 1826. Motto : *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in ebrietate* (Lue. XXI, 34). 391-406 psl.
39. Pamokslas Apey Sakramentu Dyrmauonys sakits Palagoy Laykō Dyrmauoiyma, kurs buwa Nedielay 7 po Sekminių Metusy 1823. Motto : *Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum* (Acta 8, 17). 407-415 psl.
40. Pamokslas Apey Pakuta. Sakits Szwiekszno ļaykō Dydziojy Jubileusza Metusy 1826. Motto : *Poenitentiam agite* (Acta 3, 2). 415-430 psl.
41. Pamokslas Apey Prisygatawoiyma ont Spawiednys. Sakits Alsiedziusy ōnt Sekminių (be metu). Motto : *Si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis* (Luc. 13, 5). 431-438 psl.
42. Pamosklōs Apey stypri Pastanawoiyma kaneczney reykalinga pri Spawiednys. Sakits Kōlusy (Kuliuose). Metusy 1824 Nedielay treczio po Weliku. (Be moto). 439-442 psl.
43. Pamokslas Apey Spawiedny Szwātwağyszka. Sakits Szwiekszno ōnt Atposku 40 adinu. Metusy 1824. Motto : *Quaeritis me et in peccato vestro moriemini* (Jon. 8, 21). 463-474 psl.

44. Pamokslós Apej Szvėtwagiszka Kommóniy. Sakits Szviekszo. Metusy 1826 laykó 40 Adinu Atpósku. Motto: *Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat* (I Cor. 21). 479-488 psl.
45. Pamokslós Apej Prady Maldos Tieve Mūsó, yr apej pyrma, óntra, treti Praszima toiy maldo. Sakits Salátusy laykó Sekmyniu. Metusy 1823. Motto: *Domine, doce nos orare* (Luc. 11, 1). 491-522 psl.
46. Pamokslós Apej Znoka Kriziaus Szvėta, yra Malda Ógólnay imta. Sakits pas Jo milista Kónyga Baltramiejó Tyszeviczy Altarista (?). Laykó Atpusku 40 Adinu Salátusy. Metusy 1823 (Nežinia, ar šis pamokslas parašytas Pabrėžos, ar nurašytas minėto kunigo pamokslas). Be Motto. 523-530 psl. (Pamokslo dispozicija Pabrėžos).
47. Pamokslós Apej Prady Maldos Tieve musu : teypojaus Apej Pyrma, Ontra, yr Treti Praszima toiy maldo. Sakits Salátusy 1823. (Pamokslas visai panašus ir kaikur *ad verbum* sutinka su 45 pamokslu, kuris taip pat Salantuose per Sekmines, kaip ir šis yra sakytas. Jo ir motto tas pats : *Domine doce nos orare*. 531-546 psl.
48. Pamokslós Apej tóudó Praszimó Maldos Wieszpatyis, Dóunas musó wysu dyinu dóuk mums szėdyina, yr atleysk mums kaltes musó, kayp yr mes atlaydame savyms kaltymis. Sakits pas Jomilista Kónyga Kosokauski Paprabaszczío Salātu, laykó 40 adinu Atpusku Salátusy. Metusy 1823 ónt Sekminių. (Atrodo, kad čia sudėti visi pamokslai tų kunigų, kurie tuose pačiuose 40 val. atlaiduose Salantuose juos sakė. Gal būt jie buvo jiems Pabrėžos parašyti. Šiam pamokslui taip pat trūksta motto). 557-559 psl.
49. Pamokslós Apej Szeszta yr Sekma Praszima Maldos Wieszpatyis. Sakits pas Jomilista Kónyga Baltramiejó Tyszkewiczy Altarista Szatiu, Laykó Atpusku 40 Adinu Salátusy. Metusy 1823. Motto: *Beatus vir, qui suffert tentationem* (Jok. 1, 12). Šis pamokslas tokio tipo kaip ir viršutinis sakytas per tuos pačius atlaidus, tik jame išsaiškėję anksčiau neišskaitomas žodis Šatės, kurių altarista buvo B. Tiškevičius). 563-569 psl.
50. Pamosklós Apej Malda Sweyka Maryje ógólnoy, yr ypatingay apej dvy pyrmyijy daly Jos. Sakits Salátusy laykó Sekminių. Metusy 1823. Motto : *Ave gratia plena, Dominus tecum : Benedikta tu in mulieribus* (Luc. 1, 25). (Tos pačios serijos pamokslas, kaip ir pirmieji tų Seminių pamokslai), 571-586 psl.
51. Pamokslós Apej tus žodžius : Szvėta Maryja Motina Dyiva Melskes óž mus griesznus, no yra waládóy Smerti musó. Amen. Sakits pas J. K. Kosokauski Prarabaszczío Salātu, laykó 40 adinu Atpusku Salontusy. Metusy 1823. (Tos pačios serijos pamokslai, kaip ir kiti ten pat tuo pačiu metu Salantuose sakyti) 587-600 psl.
52. (Apaštalių tikybos Išpažinimas, aiškinamas papunkčiui, bet pradžios nėra *Notatka* Nauki i Piątym, Sziostem Artykule Składu Apostolskiego. (Toliau aiškinama lietuviškai). 603-608 psl.
53. Pamokslós Apej Treti yr ketvyrta Artikula Wieros Szvėtos kóryi atsiyrad Sódieiyms Apasžtau, vadinamamy: Tykió Dievą. Sakits

- Salątusy laykó Atpusku 40 adimi par Sekmynes. Metusy 1824. (Šis pamokslas neturi motto). 611-626 psl.
54. Pamokslós Apey Dewinta yr Deszimta Artykuła Wieros Szwętos, kóryi atsyrađ Sódieiymy Apasžtału *Tykió i Dyiwa Tiewa*. Sakits Salątusy laykó Atpusku 40 adinu par Sekmynes. Metusy 1824. (Sis pamokslas be motto) 627-642 psl.
  55. Panatawoiymys Pamoksla Apey Wyunoulikta yr Dwilikta Artykuła S. Aposžtal. (Nepasisakyta nei kur nei kada sakytas, bet turbūt tuo pat metu ir ten pat, Salantuose). 643-650 psl.
  56. Pamokslós Apey Stacyjes Kely Kriziaus, apey Atpuskus tą Stacijų ir apey Pažitku ysz nobožna apawaykszcziyma Kely Kriziaus. Sakits Mosiedie po pyrmuju Myszparu, laykó iprawodyiyma atpusku Kalvaryiys arba Kely Kriziaus. Metusy 1823. Motto: *Christo passo in carne et vos eadem cogitatione armamini* (I Petri 4,1). 675-708 psl.
  57. Paógynymys yszkydyma Parakwyiys ónt apwaykszcziioyma Stacijų Kalvaryiys. Sakits Mosiediey ónt Szesztyniu Metusy 1824. Motto: *Recogitate Eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem* (Hebr. XII, 3). 711-722 psl.
  58. Apraszims Brostwas Rožáčziaus Szwęta (Lyg ir strapnsis ar knygelė). 723-738 psl.
  59. Pamoksla Dieł paógynyma Brostwyniku Rožáčziaus S. Sakits Mosiedie laykó prijemyma Wiernuju i ta Brostrva. Metusy 1827, Dyinoy Szwętyš Rožáčawos. Motto : *Ego diligentes me diligo, et qui mane vigilant ad me, invenient me* (De Proverb. Salamon. 8, 17). 745-752 psl.
  60. Pamokslós Ant pradžios Atpusku 40 Adinu ysz prisakima Skaystey Szwysy Jomilistas Kónygaiksžty Wiskopa Žemaytiu atprowyniejemu. Sakits apey taigi Atpóskus Kretingoy. Metusy 1831. Motto : *Convertere Israel ad Dominum Deum tuum, quia corruisti in iniquitate tua* (Osee XIV, 2). 753-764 psl.
  61. Pamokslós Apey Łabay dydžia Gyluky to, katras atsrاندasy Bažny-cziy Rimiszky Katalykiszlcoy, sakits Drangauskiniy Prususy čiesó Dydzioje Jubileusza Metusy 1827, Menesiey Biržely, Dienoy 29. Motto : *Beati oculi, qui vident, quae ros videtis* (Lue. 10, 23). 765-788 psl.

Galas knygos

Atskiras vienas pamosklas su kitais raštais įsimaišęs :

1. Pridots pri Klausymą kurios ira tokiigs okazyiys artyi į grieka Wedatys (Jo yra 8 psl.).

VARDŲ IR VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Asmenvardžiai atspausdinti didžiosiomis raidėmis, laikraščių pavadinimai kursyvu, pagaliau vietovardžiai ir kita įprastiniu šriftu.

- Aalen 39, 48
 ABELIS 182
 ABRAMOVIČIUS Pranciškus, kun. 8
 ABRANPOLSKIS Antanas, mokyklų vizitatorius 11
 ABRAOMAS, patriarkas 46, 234
 ADOMAS, pirmasis žmogus 182
 Afrika 71
Aidai VII, XVI, 6, 16-18, 208, 216, 224
Akademikas 155
 ALBERTAS DIDYSIS, OP 88
 ALEKNA Antanas, kun. 6, 77, 177
 Alsėdžiai 36, 96, 218, 256, 257, 260, 271
 ALŠAUSKIS Mykolas, kun. 88
 Alvernos kalnas 45, 64
 AMBRAZIEJUS, šv. vysk 87
 Amerika 209, 224
     Amerikos Lietuvių Kultūros archyvas (ALKA) XIX
 ANANIJAS, 183
 Andriejavas 105
 ANDRIEKUS Leonardas, OFM 66, 102
 ANGELE iš Foligno, palaimintoji 88
 Angelų Sargų atlaidai 35, 197, 278
 Angelų Sargų brolija 29
 ANTANAS Paduvietis, šv. OFM 45, 88, 102, 197, 276
     šv. Antano Paduviečio altorius 51
     šv. Antano Paduviečio atlaidai 45
     šv. Antano Paduviečio paveikslas 68
 ANTIJOCHAS 230
 ANZELMAS, šv. 88
 ATANAZIJUS šv. 87
Ateitis XVI, 11-13, 17, 72, 223
 AUGUSTINAS iš Niponos, šv. vyskupas 18, 87, 231, 235
 Australija 71
 AVIŽONIS Konstantinas 16
 AVORKAS 211
 Azija 71
 BAKOVSKIS Stanislovas 9
 BALINSKIS Michal 14
 BALYS Jonas 155
 BALTRAMIEJUS, šv. apaštalas 22
 BARIUS Placidus, OFM, XIII, XIX
 BARKAUSKIS Architektas, OFM 256
 BARKAUSKIS Fabijonas, kun. 73
 BARONIUS (Baronio) Cesare, kardinolas 88
 BARTNICKA Kalina 6
 BAUŽINSKIENĖ Rožė 3
 BAUŽINSKIS Tomas 251, 266
 BAZILLJUS Didysis, šv. 87
 BELLARMINAS (Bellarmino) Robertas, šv. SJ 265
 BENEDIKTAS Nursietis, šv. 87
 BERDOVSKIS Baltramiejus 22
 BERNARDAS Klervietis, šv. 88
 BERNARDINAS Sienietis, šv. OFM 88
 Beržėnai 22
 Beržoras 105, 196, 277
 BESSER Vilibald 207
 Betliejaus prakartėlė 199
 BIELINSKI Juzef 14, 15
 BIELSKI, kun. 269
 BIRONTAS Juozapas 255
 BIRONTIENĖ Ona 254

- BIRŽIŠKA Mykolas 11, 13, 16, 17, 223
 BIRŽIŠKA Vaclovas 4, 6, 12, 13, 16-19, 33, 42, 70, 73-75, 78, 79, 81, 82, 89, 94-96, 98-100, 104, 192, 206, 208, 216, 217, 222
 BLANKARDUS Stephanus 261, 266
 BLUI 267
 BOGDANOWICZ Wincent 245
 BOLESLOVAS, šv. 160
 BONAVENTŪRA, šv. OFM 88, 102
 BORKEVIČIUS Vincentas, kun. 9
 BOROMĖJUS KAROLIS, šv. 13, 23, 29, 229
 Bostonas 6, 21, 22, 224
 BOUTĖ J. 15
 Brooklyn 51, 63, 67, 272, 281
   Brooklyno Kultūros Židinys XVI
   Brooklyno pranciškonų vienuolynas XIX
 Budriai 42, 105, 278
 Budžiai 196
 BUIVYDAS Antanas 249
 BUNGE Friedrich Georg 39, 48
 BURDA Aleksandras, kun. 49
 Burbiškės 244
 BUTKEVIČIUS Simonas, kun. 40, 249
 BUTOVICZ, kun. 269
 CEZARIJUS Arelatietis, šv. 87
 Chicago 70, 77, 117, 138, 144, 177
 CHODKEVIČIUS Karolis 48
 Clarae Aquae 66, 67
 ČEPĖNAS Pranas 16
 ČERSKIS Stanislovas, kun. 255
 DAGYS Jonas 4, 13, 15, 17, 42, 73, 206-208, 223
 Darbėnai 105, 112, 121, 196, 207, 273, 277, 278, 280
   Darbėnų bažnyčia 252, 255
Darbininkas XVI
 DARGUŠAS, kun. 211
 DAUKANTAS Petras 256
 DAUKANTAS Simanas 4, 5, 49, 208, 215, 216, 222, 254, 256, 259, 263, 266, 267, 268
 DAUKŠA Mykalojus 259
 DAVAINIS-SILVESTRAVIČIUS Mečislovas 49, 221
 DEOKLECIJANAS, imperatorius 230
Dienovidis 87, 91, 96, 104, 128, 223
 DIETRICH Albert 268
Dirva 16
 DIRVELE Augustinas, OFM XVI, XVII, 220, 222, 223
 DYGON Tomas, OFM 48
 DOVYDAITIS Pranas 222
 DOVYDAS, karalius 235
 DRAMANTAITE 36
Draugas XVI
 Draugauskynė 285
Draugija 73, 207, 222
 DROZDOVSKIS Adomas 8
 Drungiliai 253
 DUNS SKOTAS, pal. OFM XVI
 ĖRINGIS Kazys, prof. XVIII
 Europa 71
 EZECHIELIS, PRANAŠAS 23, 229
 FILIPAVIČIUS Martynas, kun. 46
 FULGENCIJUS, šv. 87
 GABRYS Juozas 73
 GAILEVIČIUS Bonaventūra, kun. 34, 37
 GAIŽEVSKIS 266
 GALDIKIENĖ 255
Gamta 209, 223
 Gardinas 71
 Gargždai 105, 207
 Gdańsk 7
 GIDŽIŪNAS Viktoras, OFM XIII, XV, XVI, XVIII-XX, 6, 48, 50, 51, 63, 84, 89, 102, 217, 224, 225, 272
 GIEDRAITIS Juozapas Arnulfas, vysk. 36, 38, 46, 215, 247, 248, 279
 GIEDRAITIS Simonas, pavysk. 20, 260
 GIEDRAITIS Steponas, vysk. 19, 20, 26

- GIEDRA Vincas 226
 GILLIBERT J. E. žr. ŽILIBERTAS
Gimtas kraštas 17
 GINTILA Jonas Krizostomas, pavysk.
     54, 74, 216, 218, 219, 244, 256,
     260
 Goylewicz, kun. 269
 GORSKIS Stanislovas Batis 207
 Grigalius Didysis, šv. 87
 GRYGALOWSKI, kun. 269
 GROSSAS Simonas 49, 73

 HENRIKAS Liuksemburgietis, vysk.
     39, 48
 HENRIKAS, šv. 160
 HOLL 265
 HORAINAS Aleksandras, pavysk. 22
 HORAINAS Jonas, prel. 22
 HREGOROVICIUS Florijonas, kun. 8
 HRYNEVECKI Bolesław 222
 HRYNIEWICZ Ignacy 42

 IGNACAS Loyola, S J, šv. XX, 88,
     102, 218
 IGNATOWICZ Andrzej 244
 IGNATOWICZ Bartłomiej 244
 IGNATOWICZ Jozef 244
 IGNATOWICZ Mateusz 244
 IGNATOWICZ Michał 244
 IGNATOWICZ Tadeusz 244, 245
 IGNATOWICZOWIE Rozalja Anna 244
 ILAKAVICIUS Anzelmas 11
 ILGOVSKIS Eljas 26
 IVINSKIS Zenonas 16

 YLA Stasys, kun. 21, 143

 JABLONSKIENĖ Barbora 255
 JABLONSKIS Ignas 18
 JABLONSKIS Jonas 4
 JABLONSKIS Laurynas 250
 JABLONSKIS Tadas 250
 JABLONSKYTĖ Barbora 250
 JADVYGA, šv. karalienė 160
 JAKSA Jokūbas 10
 JAKŠTAS Jonas 178

 JANIKOWSKI, Kun. 269
 JANKEVIČIENĖ Ramunė 210
 JANKIEWICZ Jozef 244, 245
 JANUŠIS P. 16, 18, 213, 221
 JATULIS Paulius, kun. dr. XVI
 JEREMIJAS, pranašas 235
 Jerikas 23
 JERONIMAS, šv. 87
 Jeruzalė 172
 JĖZUS KRISTUS 18, 28-30, 50, 62-65,
     72, 101, 115, 135, 158, 159, 163,
     172, 180, 183, 188, 198, 202, 232,
     234, 236-240, 248, 274, 275
 Jėzaus Širdies atlidai 196
 Jėzaus Vardo atlidai 196
 JOKŪBAS, šv. apaštalas 46, 102
 Jokūbavas 42, 105, 277, 278
 JONAS DAMASKIETIS, šv. 87
 JONAS HEROLTAS, šv. 88
 JONAS KAPISTRANAS, šv. OFM 88
 JONAS KRIKŠTYTOJAS, šv. 102
     Jono Krikštytojo atlidai 112,
     197, 276
 JONAS KRIZOSTOMAS, šv. 87
 JUCEVIČIUS Liudvikas Adomas 14
 JULIJONAS APOSTATAS, imperato-
     rius 230
 JUNDZILAS (Jundzill, Jundila) Sta-
     nislovas Bonifacas 15, 206, 207,
     209, 211, 261
 Jungtinės Amerikos valstybės 221,
     224
 JUOZAPAS, šv. Marijos Sužadėtinis
     102
     šv. Juzapo atlidai 196, 197, 275
 JUOZAPAVIČIUS Petras 46

 KAINAS, ST 182
 KAJETONAS, šv. 102
     Kajetono šv. atlidai 196, 277,
     278
 Kalifornija 16
 Kalnelis 42, 105, 196, 276, 277
 KANIZIJUS (Canisius) Petras šv. SJ
     88
 KANOPKA Eduardas 213

- KAROLIS Borromeo, šv. 23, 229
 KARPAVIČIUS Mykolas Pranciškus, vysk. 88
 Kartena 16, 20, 32, 34, 3.5, 37-40, 42, 45, 59, 74, 105, 128, 167, 174, 193, 199, 200, 243-245, 263-266, 269, 273, 275-281
 Kartenos šv. Jokūbo altarija 33-37, 39, 45, 55, 245-249
 Kartenos bažnyčia 40, 41, 247, 249
 Kartenos dvaras 34, 39
 Kartenos parapija 253
 Kartenos parapijos kapinės 40
 Kartenos senelių prieglauda 41
 KASAKAUSKAS Kalistas, kun. 284
 KATKUTĖ Magdalena 255
 Kaunas 12, 17, 77
 Kauno Kapitulės biblioteka 260
 Kauno kunigų seminarijos biblioteka 260
 Kauno Pavasario gimnazija XV
 Kauno Universiteto biblioteka 90
Kauno Tiesa 46
 KAVZONAS Liudvikas 6-8
 KAZIMIERAS, šv. 45
 šv. Kazimiero atleidai 197, 275
 KAZLAUSKIENĖ Ona 253
 KAZLAUSKIS Nikodemus 253
 Kennebunkporto pranciškonų šv. Antano berniukų gimnazija XV
 Kennebunkporto pranciškonų vienuolynas XVI, XIX
 KETLERAITĖ Barbora 249
 KETLERIENĖ Elzbieta 250
 KIERSNOWSKA z Ignatowiczow Helena 245
 KIŠŪNIENĖ Nijolė 75, 77-79, 81-83, 85, 97, 99, 100, 206, 208, 251
 Klaipėda 77
 KLIMAVIČIUS Kazimieras 88
 KLIUKAS (Kluk) Krzysztof, kun. 207, 211
 KNIAŽEVIČIENĖ (Pabrėžaitė) Barbora 4, 35, 55, 249-253
 Knistys 255
 KOČANAS Kristupas 21
 KONARSKIS Baltramiejus 8
 Konstancijos šv. mergelės, kankinės atleidai 168, 197, 279
 Kontaučiai 105, 197
 KOPEČ Pranciškus, OPM 49
 KOSCIUŠKA Tadas 16, 17
Kosmos 80, 93, 98, 100, 219, 222
 KOZLOVSKI, kun. 269
 KRASAUSKAS Rapolas, kun. XIII, XVI, XIX, 6, 26, 27, 39
 KRASSATAS (Crasset) Jonas 79. 88, 95, 103
Kraštotyra 143
 KRAUSTAS Mykolas 88
 Kražiai 8, 10
 KRETINGA 5, 17, 39, 42, 45, 46, 48, 52, 69, 80, 81, 93, 96, 98, 100, 101, 105, 106, 112, 125, 127, 128, 137-139, 143, 144, 162, 171, 178, 181, 186, 191, 196, 197, 207, 211, 212, 222, 225, 253, 263, 266, 268. 270-277, 279, 281-283
 Kretingos bažnyčia 9, 45, 80, 85, 105, 199, 258
 Kretingos parapija 69, 250
 Kretingos pranciškonų mokykla XV, 3, 6-13, 56, 69-73, 128, 222
 Kretingos pranciškonų (bernardinų) vienuolynas XV, XVII, 10, 32, 44, 47-50, 55, 69, 74, 84, 85, 91, 94, 96, 103, 110, 219, 220, 223, 255, 256
 Kretingos pranciškonų vienuolyno archyvas 3, 38, 74
 Kretingos pranciškonų vienuolyno biblioteka 45, 55, 56, 78, 80, 82, 83, 89, 92, 94, 95, 97, 99, 100, 128, 148, 249, 252, 255
 Kretingosdis 48
 Kryžiaus išaukštinimo atleidai 196, 278
 Krokuvė 7, 14, 71
 KROMERIS Martynas 88
 KŠIŽINAUSKAS Pranciškus, prel. 22

- KUDABA Česlovas 5, 46
 Kuliai 269, 283
 KULLUK, kun. 261
 KUNIGUNDA, šv. 160
 Kuršas 48
 KVIKLYS Bronius 22, 27, 29, 39
- LAPCZYNSKI K. 222
 LAPINSKIS Izidoras 280
 LASICKIS (Lasicki) Jan 209
 Latvija 3
 Laukžemė 102, 105, 207, 266, 280
 LAURYNAS (Laurencijus), šv. kan-
 kiny 102
 šv. Lauryno atlidai 127, 196,
 277
 LAZDAUSKAITĖ Živilė 210
 LEECH Kenet 226
 Lenkija 71
 Lenkimai 3, 5, 105, 128, 197, 207,
 269, 277
 Lenkimų parapija 255
 Lenkimų parapijos mokykla 5
 LEONAS XIII, popiežius 184
 Lieplaukė 105, 197, 278
 Lietuvių Katalikų Mokslo Akade-
 mija 16, 217
 Lietuvių Katalikų Mokslo Akade-
 mijos New Yorko skyrius XV
 Lietuvos Edukacinė Komisija 6-10,
 13
 LINK 266, 267
 LIUMA Antanas, SJ prof. IV, VIII,
 XIII, XVIII
 Livonija 48
 Los Angeles 16
 LUKASZEWICZ Jan 14
- MARIJA Švč. Mergelė, Dievo Mo-
 tina 31, 40, 50, 54, 62, 67, 68, 101,
 115, 163, 172, 232-235, 240, 243,
 248, 250
 Marijos Apreiškimo šventė 32,
 196, 197, 200, 275, 276
 Marijos Apvalymo (Gramnyčių)
 šventė 100, 127
- Marijos Dangun Ėmimo šventė
 (Žolinė) 196, 277
 Marijos Dievo Motinos paveikslas
 20, 26, 27, 68
 Marijos Gimimo atlidai (Šilinė)
 20, 21, 102, 197
 Marijos Įvedybų šventė 32, 138
 Marijos Nekalto Prasidėjimo no-
 vena 82
 Marijos Nekalto Prasidėjimo
 oktava 162, 270-273
 Marijos Nekalto Prasidėjimo
 šventė 102, 178, 197, 279, 282,
 283
 Marijos Rožančinės atlidai 197,
 278, 285
 Marijos Sopulingosios šventė 100,
 276
 Marijos škaplierinės atlidai 196,
 277
 Marijos valandos 20, 21, 27
- MARIJA MAGDALENA, šv. 102
 šv. Marijos Magdalenos atlidai
 197, 277
- MARTYNAS, vysk. šv. 232
 MASALSKIS Ignas, vysk. 6, 7, 13, 69
 MASSILLON Jean Baptiste, kun.
 40, 249
- Mato, šv. apaštalo, atlidai 197, 278
 MAŽIULIS Antanas Juozas 77, 177
 MERKYS Alfonsas 17
 MEŠKAUSKAITĖ Agota 249
 MIELCKE Gotlieb Christian 264
 MIKALAUSKIENĖ 255
 MIKALOJUS I, caras 73
 Milanas 23, 229
 Milašaičiai 33, 37, 38
 MILUKAS Antanas, kun. 221
 MISEVIČIUS Vytautas XVI, 224
 Mykolo Arkangelo atlidai 196,
 197, 278
Mokslas ir gyvenimas XVII, 71
 Mončiai 4, 254
 MONTVIDAS, kun. 269
 Mosėdis 105, 110, 111, 125, 174,
 197, 207, 269, 281, 282, 284, 285

- MOZĖ 231
 MOZURAITIS M. 11, 12, 99
Mūsų gamta XVII
Mūsų girios XVII
Mūsų senovė 9, 260
Mūsų žodis 4, 18

 NABOKODONOZORAS 230
 NAGURSKIAI 39
 NAGURSKIS Ignas, kun. kan. (Nagursky Ignacy) 34, 36, 37, 245, 247, 280
 NAGURSKY Dominik 280
 NAPOLEONAS I, imperatorius 16
 NARKIEVIČIUS Pranciškus, kun. 8
Naujasis Židinys XVII, XIX, 223
Naujoji Romuva 128, 143, 150-155, 223
 NOLDIN Hieronymus, SJ 181

 Odesa 222
 ONA, šv. 102
     šv. Onos atlydai 197, 277

 PABRĖŽA Aleksandras, OFM 13, 44
 PABRĖŽA Dovydas 11
 PABRĖŽA Feliksas (Peliksas) 251, 254
 PABRĖŽA Jonas 3
 PABRĖŽA Juozapas 4, 250
 PABRĖŽA Jurgis 55, 251, 254
 PABRĖŽA Martynas 4, 55, 56, 252, 255
 PABRĖŽA Mykolas 4, 40, 249, 250, 252
 PABRĖŽA Stanislovas 254
 PABRĖŽAITĖ Barbora 4; žr. Kniaževičienė Barbora
 PABRĖŽAITĖ Barbora (Mončiu) 254
 PABRĖŽAITĖ Barbora (Večiu) 254
 PABRĖŽAITĖ Emilija 4, 254, 255
 PABRĖŽAITĖ Kotryna 4, 55, 251, 252, 254
 PABRĖŽAITĖ Ona 16
 PABRĖŽAITĖ Rozalija 4, 254
 PABRĖŽIENĖ Julijona 4, 251, 254, 255

 PAKALNIŠKIS Aleksandras 117, 137-139, 143
 Palanga 42, 193, 222, 266, 274, 278
 PALHA 252
 PALUBINSKIS Leonas 27
 Papieviai 269
 Papilė 222
 PAROSZEWSKI Gaspar 280
 PAUGET Pranciškus 88
 PAULIUS, šv. apaštalas 120, 156, 159, 160, 173
 PEČKAITIS Jeronimas, OFM 80, 81, 93, 95, 96, 98, 100, 219
Pergalė XVII
 PERKANSKAS Jurgis 251, 252
 Peterburgas (Petrapolis) 14, 57, 207, 212, 260, 263, 265, 266, 268
 PETKEVIČIENĖ Barbora 255
 PETKEVIČIENĖ Ona 250
 PETKEVIČIUS Jurgis 250
 PETRAS, šv. apaštalas 102, 183, 187
     šv. Petro apaštalo atlydai 197, 277
     šv. Petro ir Pauliaus apaštalu atlydai 196, 197. 276
 PETRAS Kanizijus (Canisius), šv. SJ 88
 PIEKEVIČIŪTĖ Ona 55, 251
 PIJUS IX pop. 62, 184
 PIJUS XII, pop. 63
 PILYPAS šv. apaštalas 102
     šv. Pilipo ir Jokūbo apaštalu atlydai 196, 276
 PILKOVSKI Dovydas, kun. 10
 PILSUDSKIS Jonas Kazimieras 27
 PLATERIAI 39
 PLAUŠINIS Simutis 255
 PLAWSKI Alexander 261
 Plymutas 221
 Plungė 28-35, 39, 42, 45, 52, 54, 57, 60, 61, 65, 66, 78, 86, 128, 197, 200, 207, 239, 240, 245, 267, 273, 275-279
 Plungės parapija 251
 Plungės parapijinė bažnyčia 244
 Plungės senelių prieglauda 41

- Plungės šventojo Jono Krikšty-
tojo bažnyčia 29
- Podolė 261
- POLHO 252
- POLIKARPAS, šv. vysk. 87
- Porciunkulės atlidai 197, 277
- POŠKA Dionyzas 215
- POVILONIS Juozas XVII, XVIII,
XIX; 75, 79, 87, 91, 96, 104,
128, 143, 148, 149, 151-155, 223,
225
- Poznanė 14
- PRANCIŠKUS Asyžietis, šv. 10, 44,
45, 50, 62-64, 66-68, 88, 98, 102,
184, 269
- PRANCIŠKUS Salezas, šv. 88, 241
- Prišmantai 263
- Prūsai 48, 101, 207
- PŠYBOVIČIUS Steponas, OFM 9
- Pušalotas 269
- Putnam XX, 228
- RABIKAUSKAS Paulius, SJ. prof.
XVI, 14, 21
- RANKEVIČIENĖ Ona 250
- Raseiniai 36, 244
- Raseinių pavietas 244, 245
- Raudėnai 21, 22, 24, 25, 53, 56-59,
61, 68, 124, 128, 272
- Raudėnų parapija 21, 23, 86, 90,
229, 232, 280
- Raudėnų šv. Baltramiejaus kan-
kinio bažnyčia 21, 22
- RAUKTYS Juozas 14, 224
- RAUŠEVIČIUS Steponas 256
- REGELIS (Regel) Konstantinas 223,
224
- RÉGNIER Nicolaus 15
- RĖZA Jonas 264
- Rietavas 33, 216
- Rietavo dvaras 36, 37
- RIMKEVIČIUS Feliksas, OFM 219
- Ryga 207
- Rytų Europa XIX
- ROBERTAS Bellarmino, šv. SJ. 265
- Roko šv. atlidai 197, 275
- Roma XV, XVI, XVIII, 16, 21,
196, 217
- Romos Popiežiškasis šv. Antano
Pranciškonų Ateneumas XV
- RUCEVIČIUS SILVESTRAS, kun. 216
- RUKŠA Antanas 14
- Rusija 16, 71, 73
- RUŠKYS Petras kun. XVII, 3-6,
10, 12, 13, 15, 17, 18, 20, 24-26,
33, 35, 38, 39, 41, 43, 45, 56,
58, 64, 70-74, 78, 79, 81, 83,
87, 94-97, 100, 104, 105, 222-
234, 250, 253
- SAFYRA 183
- SAHIELA Felix 280
- Salantai 96, 105, 127, 128, 140,
144, 145, 156, 166, 177, 184, 190,
199, 207, 235, 251, 270-272, 281-
285
- SALYS Antanas 32, 39, 42, 78, 79-82,
92, 94, 95, 98, 100, 213
- SAPIEGOS 39
- Seda 269
- SEGNERI Paul, S. J. 88, 252
- Skenandoah 16, 49, 221
- Sibiras 223
- SIMAITIS Juozapas 56, 255
- SIMUTAVIČIENĖ Barbora 251
- SIRENEJUS Simonas (Syrenius) 15,
42, 206
- SKAČKAUSKAS (Skaczkowski) Hen-
rikas, OFM 46, 49, 268
- SKALSIUS (Skalsky) Antanas, kun.
249, 281
- SKAPCEVIČIUS Mykolas, kun. 40,
249
- SKARGA Petras, SJ 88
- SKROCKI, kun. 269
- SKRODENIS Stasys 138, 139, 143,
150, 154, 155, 199
- Skuodas 4, 18, 207, 245, 269
- SNARSKIS Povilas 209
- SOROKO Antoni, kun. 269
- Sorvaišai 251

- SPITZNAGEL (SPICNAGELIS) Ferdinandas 15, 206
 SPRENGEL Christian Konrad 265, 267
 STANEVIČIUS Silvestras, OFM 103
 STANEVIČIUS Simanas 215
 STENDEL 266
 STEPONAS, šv. kankinys 102
     šv. Stepono atleidai 167, 174, 275, 277
 STROPUS S. 4, 46
 STRUMILA (Strumillo) Juozas 207
 Suomija 71
 SWIENTONIECKA Teklė 280
 SZYBIAK Irena 6
 ŠAPOKA Adolfas 16
 Šatės 269, 284
 Šaukšteliai, kaimas 22
 ŠAULEVIČIAI Konstancija ir Pranciškus 33-38, 245, 246
 ŠAULYS Kazimieras, kun. 3, 16, 18, 73, 207
 Šiaulių pavietas 280
 Šilgaliai 95, 99, 101, 105
     Šilgalių parapija 93
 Šiluva 20, 21, 128
 ŠIRVYDAS Konstantinas, SJ 77
 ŠLIŪPAS Jonas 221
 ŠULCAS (Szulc) Mykolas 9
Šv. Pranciškaus varpelis XVI
 Švėkšna 171, 178, 196, 272, 283, 284
 Švendriai 22
 Šventoji 5
Švietimo darbas 4, 18, 73, 78-82, 92, 95-96, 98, 100, 218
Švyturys 4, 46
 Taboro kalnas 62
 TAMOŠIŪNAS Mykolas, OFM XVII, 5, 58, 68, 223
 Targovica 16
 TARVYDAS Juozas 71-73, 92, 101, 143, 149-151
 Telsiai 36, 70, 93, 99, 241, 245, 281
     Telsių pavietas 244, 247
     Telsių pranciškonų vienuolyno biblioteka 259
 TERTULIJONAS 87
Tėviškės žiburiai XVI
 THORNTON Martin 225
Tiesa 46
 TILIPAVIČIUS, kun. 280
 Tilžė 75, 77, 221
 Tirkšliai 269
 TIŠKEVIČIUS Antanas, vysk. 22, 25-27
 TIŠKEVIČIUS Jurgis, vysk. 26
 TYLKOVSKIS Albertas 88
 TYSZKEWICZIUS Baltramiejus, kun. 269, 284
 TOMAS AKVINIETIS, OP 88
 TOMAS iš Celano, OFM 66, 67
 TOMAS KEMPIETIS 86, 88, 241
 Tridento bažnyt. susirinkimas 33, 88, 242
 Tryškiai 22
 Tverai 26-28, 33, 53, 54, 56, 58-60, 64-68, 86, 105, 128, 193, 234, 235, 237, 238, 273
     Tverų švč Mergelės Marijos Aplanymo bažnyčia 26
 UNDERAVIČIENĖ Barbora 250
 UNDERHILL Evelyn 227
 VAIŠNORA Tomas, kun. 22
 VAIŠVILAITĖ Irena, dr. XIII, XX
 VAITKEVIČIUS Juozapas, 33, 35-38
 VAIŽGANTAS TUMAS Juozas 12, 38,

- Varniai 17, 35, 36, 259
     Varnių katedra 22
     Varnių kunigų seminarija 17-19, 55
     Varnių kunigų seminarijos biblioteka 249
     Varpas 16, 221
     Varšuva 7, 71
     Večiai 3, 10, 68
     Veiviržėnai 42, 197, 277, 278
     VENCKAUSKAS Jokūbas 255
     VENCKAUSKAS Mykolas 255
     Vėžaičiai 42, 105, 168, 197, 257, 279
     Viena 71
     Viešučiai 22
     Vilnius 3, 14-17, 44, 49, 70, 71, 75, 76, 92, 206, 207, 225
         Vilniaus Jėzuitų Akademija 13
         Vilniaus universitetas 3, 15-19, 215
         Vilniaus universiteto archyvas 12
         Vilniaus universiteto biblioteka 82, 90
         Vilnius, Vyriausioji Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės mokykla 4, 14, 16, 206
     VIŠEMIRSKIS Jonas, kun. kan. 22
     VYTAUTAS DIDYSIS XVI
     Vytauto Didžiojo Universitetas 209
     Volynė 261
     Vroclavas 7
     WERZBOVSKIS Andrius, kun. 29
     WICHERT Mykolas, SJ 40, 88, 249, 252
     WILLDEN 265
     WOYTKIEWICZ Jozef 245, 246
     WOLFGANG Johan 13, 14, 25, 52, 53, 73, 206, 207, 209, 211
     ZABITIS Rokas Kajetonas 215
     ZASKEVIČIUS Steponas 55, 255
     ZIGMANTAS I Vaza, karalius 21, 26, 29
     ZYLEWICZ, kun. 269
     ZNOTYN, kun. 269
     ZUBOVAS Platonas 70
     Žagarė 207
     Žalgiris 48
     Žarėnai 207
     Žemaičių vyskupija 49, 88, 135, 136, 216, 218. 260
     ŽILIBERAS (Gillibert) Jonas Emanuelis SP 15
     Žinyčia 221, 248, 256, 259
     Žlibinai 105, 197
     ŽVINKLEVIČIENĖ Magdalena 255

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS LEIDINIAI

Suvažiavimo Darbai,	I	tomas, 542 psl., Roma ² 1973
Suvažiavimo Darbai,	II	tomas, 48G psl., Roma ² 1973
Suvažiavimo Darbai,	III	tomas, 520 psl., Roma ² 1972
Suvažiavimo Darbai,	IV	tomas, XV -321 psl., Roma 1901
Suvažiavimo Darbai,	V	tomas, XVI-647 psl., Roma 1964
Suvažiavimo Darbai,	VI	tomas, XVI-510 psl., Roma 1969
Suvažiavimo Darbai,	VII	tomas, XV -427 psl., Roma 1972
Suvažiavimo Darbai,	VIII	tomas, XVI-595 psl., Roma 1974
Suvažiavimo Darbai,	IX	tomas, XVI-455 psl., Roma 1982
Suvažiavimo Darbai,	X	tomas, XVI-390 psl., Roma 1984
Suvažiavimo Darbai,	XI	tomas, XVIII-364 psl., Roma 1987
Suvažiavimo Darbai,	XII	tomas, XVIII-402 psl., Roma 1988
Suvažiavimo Darbai,	XIII	tomas, XVI-609 psl., Roma 1990; Kaunas ² 1991

Suvažiavimo Darbai, XIV tomas, XVII-323 psl., Vilnius 1993

Suvažiavimo Darbai, XV tomas, rengiama spaudai.

Metraštis, I	TOMAS,	XVI-374 PSL., ROMA1965
Metraštis, II	TOMAS,	VIII-370 PSL., ROMA1966
Metraštis, III	TOMAS,	VIII-410 PSL., ROMA1967
Metraštis, IV	TOMAS,	VIII-624 PSL., ROMA1968
Metraštis, V	TOMAS,	VIII-623 PSL., ROMA1970
Metraštis, VI	TOMAS,	VIII-520 PSL., ROMA1984
Metraštis, VII	tomas,	ruošiamas spaudai.

A. Dambrauskas-Jakštas, Užgesę Žiburiai, XVI-502 psl., Roma ²1975.

A. Kučas, Kun. Antanas Staniukynas, XVI-208 psl., Roma 1965.

J. Eretas, Kazys Pakštas, Tautinio Šauklio Odisėja, XVI-384 psl., Roma 1970.

A. Baltinis, Vysk. V. Borisevičiaus gyvenimas ir darbai, XII-178 psl., Roma 1975.

J. Eretas, Valančiaus šviesa už marių. Pranciškaus Juro ir jo bendrininkų gyvenimas bei veikla, XIV-354 psl., Roma 1980.

Pr. Gaida, Nemarus mirtingasis, Arkiv. T. Matulionis, XII-369 psl., Roma 1981.

V. Gidžiūnas, O.F.M., A. Pabrėžos gyvenimas ir darbai, XX-285 psl., Roma 1993.

J. Gasiūnas, Vysk. K. Paltaroko gyvenimas, baigiama ruošti spaudai.

- I. Vaišvilaitė, T. Dr. Viktoro Gidžiūno asmenybė ir jo moksliniai darbai, Ruošiama Spaudai.
- Ign. Skrupskelis, Lietuviai XVIII amžiaus vokiečių literatūroje, XIX-172 psl., Roma 1967.
- J. Grinius, Veidai ir problemos lietuvių literatūroje, I t., XII-406 psl., Roma 1973.
- J. Grinius, Veidai ir problemos lietuvių literatūroje, II t., XII-500 psl., Roma 1977.
- J. Grinius, Grožis ir menas. Estetikos pagrindai. Antras papildytas leidimas, 400 psl., Roma 1982.
- VI. Kulbokas, Lietuvių literatūrinė kritika tremtyje, XII-569 psl., Roma 1982.
- B. Ciplijauskaitė, Literatūros eskizai, IX-262 psl. Kaunas 1993.
- J. Vaišnora, Marijos garbinimas Lietuvoje, 445 psl., Roma 1958.
- P. Rabikauskas, The Foundation of the University of Vilnius (1579). Royal and Papal Grants, 75 psl., Roma 1979.
- Fontes Historiae Lituaniae, vol. I : Relationes status Dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae, LV-542 psl., Roma 1971.
- Fontes Historiae Lituaniae, vol. II: Relationes status Dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae, XXVI-776 psl. Roma 1978.
- Fontes Historiae Lituaniae, vol. III : Codex Mednicensis seu Samogitiae Dioecesis, Pars 1 : 1416-1609, XXXV-709 psl., Roma 1984.
- Fontes Historiae Lituaniae, vol. IV: Codex Mednicensis seu Samogitiae Dioecesis, Pars II : 1609-1926, XXVIII-777 psl. Roma 1989.
- Panevėžio vyskupijos istorija. Ruošiama spaudai.
- K. Avizonis, Rinktiniai Raštai, I t., XXII-614 psl., Roma 1975. Išplatinta.
- K. Avizonis, Rinktiniai Raštai, II t., XI-463 psl., Roma 1978.
- K. Avizonis, Rinktiniai Raštai, III t., XII-567 psl., Roma 1982.
- K. Avizonis, Rinktiniai Raštai, IV t. Ruošiama spaudai.
- Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, I t.: Lietuvos istorija (Iki Vytauto Didžiojo mirties), X-411 psl., Roma 1978. Išplatinta.
- Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, II t., XVI-723 psl., Roma 1985.
- Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, III t., XVI-586 psl., Roma 1989.
- Z. Ivinskis, Rinktiniai Raštai, IV t., XVI-750 psl., Roma 1987.
- A. Salys, Rastai I t., XXIV-570 psl., Roma 1979.
- A. SALYS, RAŠTAI, II T., XVI-696 PSL., ROMA 1983.
- A. SALYS, RAŠTAI, III T., XIX-545 PSL., ROMA 1985.
- A. SALYS, RAŠTAI, IV T., XIV-374 PSL., ROMA 1992.
- St. Šalkauskis, Rinktiniai Raštai, I t. : Filosofinės studijos, LXIII-687 psl., Roma 1986.
- St. Šalkauskis, Rinktiniai Raštai, II t. : Pedagoginės studijos, XVI-887 psl., Roma 1991, Vilnius 21992.
- A. Maccina, Filosofijos kilmė ir prasmė, XII-328 psl. Roma 1978.
- J. Navickas, Vertybės ir dorovė : Moralinės filosofijos pagrindai, XVI-234 psl., Roma 1988.
- J. Eretas, Išieivijos klausimais, 55 psl., Roma 1974.

Jėzaus gyvenimas ir jo mokslas, Evangelijų žodžiais atpasakotas, XIV-234 psl., Roma 1992, Vilnius 21992.

A. Maceina, Asmuo ir istorija. Žmogaus istoriškumo prasmė ir vertė, Iš Suvažiavimo Darbų X t., 19 psl., Kaunas 1992.

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos probleminė konferencija 1991) m. vasario 17 d., 61 psl., Vilnius 1990.

Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos XV Suvažiavimo pranešimų tezės, 79 psl., Vilnius, 1991.

Vakarų Lietuvos katalikiškoji kultūra (II), Konferencijos pranešimų tezės, 27 psl., Klaipėda 1992.

A. Vasiliauskiene, Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, 135 psl. Vilnius 1992.

Užsakymus siųsti šituo adresu :

L.K.M. AKADEMIJOS REIKALŲ VEDĖJUI
Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija

Jakšto 9

2001 VILNIUS

L i t u a n i a

Finito di stampare nel maggio 1993
dallo Stabilimento Tipografico « Pliniana »
Viale F. Nardi, 12 - Selci-Lama - Perugia